

ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΑΠΑΝΤΑ
ΜΕΓΑΛΟΥ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ «ΩΦΕΛΙΜΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ»

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Κατὰ Ἀρειανῶν Λόγος Α΄	11	(145)*
Κατὰ Ἀρειανῶν Λόγος Β΄	82	(188)
ΚΕΙΜΕΝΟΝ	145	

* Οἱ ἐντὸς παρενθέσεων ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς τὰς ἀντιστοίχους σελίδας τοῦ κειμένου.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

16. Ἀφοῦ λοιπόν, κατὰ ταῦτα, οἱ συλλογισμοὶ αὐτοὶ καταλήγουν εἰς ἄτοπα συμπεράσματα καὶ ἀντίκεινται πρὸς τὴν ἀλήθειαν, κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ λέγωμεν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι τέλειον γέννημα τῆς ἰδίας τοῦ Πατρὸς οὐσίας· διότι τὸ νὰ λέγωμεν μετέχεται τελείως ὁ Θεὸς εἶναι εἰς ἔννοιαν τὸ αὐτὸ μὲ τὸ νὰ λέγωμεν ὅτι καὶ γεννᾷ.

Τὸ δὲ γεννᾷν τι ἄλλο σημαίνει παρὰ ὅτι γεννᾷ Υἱόν; Τοῦ Υἱοῦ τούτου λοιπόν μετέχουν τὰ ὅλα σύμφωνα μὲ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ποῦ παρέχεται ἐκ μέρους αὐτοῦ, καὶ γίνεται ἀπ' αὐτὸ φανερόν, ὅτι ὁ μὲν ἴδιος ὁ Υἱός, δὲν μετέχει κανενός, ἐκείνο δὲ ποῦ μετέχεται ἐκ τοῦ Πατρὸς, τοῦτο εἶναι ὁ Υἱός, καὶ μὲ τὸ νὰ μετέχωμεν ἡμεῖς αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ λέγομεν ὅτι τοῦ Θεοῦ μετέχομεν, καὶ αὐτὸ εἶναι ἐκείνο ποῦ ἔλεγεν ὁ ἀπόστολος Πέτρος, «διὰ νὰ γίνετε κοινωνοὶ θείας φύσεως»⁶⁹, καὶ ὡς λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «δὲν γνωρίζετε ὅτι εἰσθε ναὸς Θεοῦ;»⁷⁰ καὶ, «Ἡμεῖς εἴμεθα ναὸς Θεοῦ ζώντος»⁷¹. Καὶ ὅταν βλέπωμεν τοῦτον τὸν Υἱὸν, βλέπομεν τὸν Πατέρα, διότι ἡ ἔννοια τοῦ Υἱοῦ καὶ ἡ κατανόησις αὐτοῦ σημαίνουν γνωσιν περὶ τοῦ Πατρὸς, λόγῳ τοῦ ὅτι οὗτος εἶναι γέννημα γνήσιον τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Καθὼς δὲ κανεὶς ἀπὸ σᾶς δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ιδιότης τοῦ νὰ μετέχεται ὁ Θεὸς σημαίνει ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ παθαίνει μεταβολὴν καὶ διαίρεσιν (διότι κατέστη

69. Β' Πέτρ. 1, 4.

70. Α' Κορ. 3, 16.

71. Β' Κορ. 6, 16

φανερὸν καὶ παραδεκτὸν ὅτι ὁ Θεὸς μετέχεται καὶ ὅτι μετέχεσθαι καὶ γεννᾶν εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτό), κατὰ τὸν ἴδιον λόγον τὸ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα δὲν εἶναι οὔτε πάθος, οὔτε διαμερισμὸς τῆς μακαρίας ἐκείνης οὐσίας. Ἐπομένως δὲν εἶναι ἀπίστευτον τὸ ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει Υἱὸν τὸ ἐκ τῆς ἰδικῆς του οὐσίας γέννημα. Ἐπομένως οὔτε πάθος καὶ διαμερισμὸν ἐννοοῦμεν ὅταν λέγομεν Υἱὸν καὶ γέννημα, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν γνήσιον καὶ τὸν ἀληθινὸν καὶ τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὁμολογοῦμεν καὶ ἔτσι πιστεύομεν. "Ὅταν δὲ τοῦτο περιγράφεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς γέννημα τοῦτο εἶναι ὁ Υἱός, δὲν μένει εἰς κανένα πλέον καμμία ἀμφιβολία, ἀλλὰ γίνεται καταφανές ὅτι τοῦτο εἶναι ἡ Σοφία καὶ ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς μὲ τὴν συνεργασίαν καὶ διὰ μέσου τοῦ ὁποίου δημιουργεῖ καὶ διακοσμεῖ τὰ πάντα, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ἀπαύγασμα ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸν ἴδιον, μὲ τὸ ὁποῖον φωτίζει τὰ πάντα καὶ ἀποκαλύπτει τὸν ἑαυτὸν του εἰς ἐκείνους ποὺ ὁ ἴδιος θέλει. Τοῦτο τὸ γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς εἶναι τὸ ἀκριβὲς ἀποτύπωμα καὶ εἰκὼν⁷² τῆς οὐσίας αὐτοῦ, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν βλέπομεν καὶ γνωρίζομεν αὐτόν, διὸ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἓν⁷³. Αὐτὸ τὸ γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι ὁ Χριστός, διὰ τοῦ ὁποίου ἐλυτρώθησαν τὰ πάντα, καὶ ὁ ὁποῖος ἀνενέωσε πάλιν καὶ ἔκαμε καινουργῇ τὴν δημιουργίαν⁷⁴. Ἐφ' ὅσον δὲ Υἱὸς εἶναι ὅλα ταῦτα, ὅχι μόνον πρόπον δὲν εἶναι, ἀλλὰ εἶναι καὶ πολὺ ἐπικίνδυνον νὰ λέγῃ κανεῖς, ὅτι οὗτος εἶναι ποίημα ποὺ ἔγινεν ἀπὸ τὸ μηδέν, ἢ, δὲν ὑπῆρχε πρὶν νὰ γεννηθῇ. Διότι ἐκεῖνος ποὺ λέγει αὐτὰ διὰ τὸν Υἱὸν ποὺ εἶναι γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, φθάνει καὶ εἰς τὸν ἴδιον τὸν Πατέρα καὶ βλασφημεῖ, διότι ἀναγκαίως φρονεῖ καὶ περὶ αὐτοῦ, τὰ αὐτὰ ψευδῆ φρονήματα, τὰ ὁποῖα πλάθει μὲ τὴν φαντασίαν του καὶ περὶ τοῦ γεννηθέντος ἐξ αὐτοῦ.

17 Ἄλλ' εἶναι προσέτι καὶ τοῦτο, τὸ ὁποῖον καὶ μόνον του εἶναι ἄρκετόν διὰ νὰ ἀνατρέψῃ τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν, καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἡμπορεῖ κανεῖς νὰ ἐννοήσῃ τὸ ἀστήρικτον τῆς αἰρέσεως αὐτῆς. Ἐάν ὁ Θεὸς εἶναι δημιουργὸς καὶ κτίστης, καὶ κτίζει τὰ ποιήματα μὲ τὴν συν-

72. Ἐβρ. 1, 3.

73. Πρβλ. Ἰω. 10, 30.

74. Πρβλ. Β' Κορ. 5, 17

εργασίαν τοῦ Υἱοῦ, καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος νὰ φέρῃ εἰς τὴν ὑπαρξιν τὰ γινόμενα, παρὰ μόνον ἂν γίνουεν διὰ μέσου τοῦ Υἱοῦ, πῶς δὲν εἶναι θλασφημία, ἐὰν πράγματι, ὁ Θεὸς εἶναι ποιητής, νὰ λέγουν τὸν δημιουργὸν Λόγον καὶ τὴν Σοφίαν αὐτοῦ ὅτι δὲν ἦσαν κάποτε; Διότι τοῦτο εἶναι ἴσον μὲ τὸ νὰ λέγουν ὅτι οὔτε ὁ Θεὸς εἶναι ποιητής, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει ἰδικόν του δημιουργικὸν Λόγον, ὁ ὁποῖος νὰ ἐγεννήθῃ ἀπὸ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ εἶναι ἐντελῶς ξένος ἀπ' αὐτὸν καὶ ἀνόμοιος ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν ποῦ ὑπαισέρεται. ἔξωθεν καὶ μέσῳ αὐτοῦ δημιουργεῖ. Ἐπειτα ὡς μᾶς εἶπουν, μᾶλλον δὲ ἂς ἐννοήσουν ἀπὸ αὐτὸ τὴν ἀσέβειάν των, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ νὰ λέγουν Ἦτο κάποτε χρόνος, ὅτε δὲν ὑπῆρχε, καὶ, δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῇ. Διότι ἐὰν ὁ Λόγος δὲν συν-ὑπάρχει προαιωνίως μὲ τὸν Πατέρα, ἡ Τριάς δὲν εἶναι αἰώνιος, ἀλλὰ, ἐνῶ πρωτύτερα ἦτο μονάς. ὕστερα λόγῳ προσθήκης ἔγινε Τριάς, καὶ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, κατὰ τὴν γνώμην των, ἠϋξήθη καὶ ἐσυστηματοποιήθη ἡ θεολογικὴ γνῶσις. Καὶ πάλιν, ἐὰν ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐγινεν ἐκ τοῦ μηδενός, ἡ Τριάς ἀποτελεῖται ἐκ μὴ ὄντων, καὶ ἦτο κάποτε χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχε Τριάς, ἀλλὰ μονάς καὶ ἄλλοτε μὲν ἡ Τριάς ἦτο ἐλλιπής, ἐλλιπὴς μὲν πρὶν γίνῃ ὁ Υἱός, πλήρης δὲ ὅταν ἐγινε. Καὶ ἔτσι τὸ κτίσμα συναριθμεῖται μὲ τὸν κτίστην, καὶ ἐκεῖνο ποῦ κάποτε δὲν ὑπῆρχε, συνθεολογεῖται καὶ συμπροσκυνεῖται μὲ τὸ αἰώνιον κατὰ τὸ ἀκόμη μεγαλύτερον, ἡ Τριάς εἶναι ἀνόμοιος μὲ τὸν ἑαυτὸν τῆς, ἐφ' ὅσον συνίσταται ἀπὸ ὑποστάσεις ποῦ εἶναι μετὰξὺ των ξέναι καὶ ἄσχετοι κατὰ τὰς φύσεις καὶ τὰς οὐσίας των. Τοῦτο δὲ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ νὰ λέγουν ὅτι καὶ ἡ σύστασις τῆς Τριάδος εἶναι γεγονὸς ποῦ ἔλαβε χώραν ἐν χρόνῳ ὅπως καὶ τὰ δημιουργήματα. Τί εἶδους λοιπὸν θεοσέβεια εἶναι αὕτη, ἡ ὁποία οὔτε μὲ τὸν ἑαυτὸν τῆς δὲν εἶναι ὁμοία, ἀλλὰ ὀλοκληροῦται ὀλίγον κατ' ὀλίγον μὲ τὴν προσθήκην χρόνων, καὶ ἄλλοτε μὲν ὑπάρχει μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, ἄλλοτε δὲ μὲ ἄλλην; Διότι εἶναι ἐπόμενον δι' αὐτὴν νὰ εἶναι δεκτικὴ νέας προσθήκης καὶ τοῦτο ἐπ' ἄπειρον, ὅπως συνέβη κάποτε εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ὀφείλει τὴν γένεσιν αὐτῆς εἰς προσθήκην. Δὲν ὑπάρχει δὲ ἀμφιβολία ὅτι καὶ νὰ ἐλαττώνεται εἶναι δυνατὸν εἰς αὐτὴν, διότι ὅσα ἡμποροῦν νὰ προσ-

τεθοῦν, ἡμποροῦν καὶ νὰ ἀφαιροῦνται.

18. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἔτσι μὴ γένοιτο! Δὲν εἶναι κτίσμα ἡ Τριάς, ἀλλ' αἰωνία καὶ αὐθύπαρκτος καὶ μία θεότης ὑπάρχει ἐν μιᾷ Τριάδι, καὶ μία ἡ πίστις εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα, τὴν ὁποῖαν σεῖς τολμᾶτε νὰ χωρίζετε εἰς διαφόρους φύσεις, καὶ ἐνῶ ὁ Πατὴρ εἶναι αἰώνιος, τὸν Λόγον ποὺ κάθεται μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα λέγετε, ὅτι, ἦτο κάποτε χρόνος ποὺ δὲν ὑπῆρχε· καὶ ἐνῶ ὁ Υἱὸς κάθεται μὲ τὸν Πατέρα, σεῖς μὲ τὸν νοῦν σας ἀποχωρίζετε αὐτὸν ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ἡ Τριάς εἶναι ὁ κτίστης καὶ ὁ δημιουργός, καὶ σεῖς χωρὶς φόβον καταβιβάζετε αὐτὴν εἰς τὴν τάξιν τῶν δημιουργημάτων ποὺ ἐγίναν ἐκ τοῦ μηδενός. Δὲν ἐντρέπεσθε νὰ ἐξισώνετε τοὺς δούλους μὲ τὴν ἔνδοξον καὶ κυριαρχικὴν Τριάδα καὶ τὸν Κύριον Σαβαώθ νὰ καταβιβάζετε εἰς τὴν τάξιν τῶν ὑπηκόων του. Παύσατε νὰ ἀναμειγνύετε ἀτάκτως εἰς τὰ ἄσμετά σας ἄσχετα πράγματα, μᾶλλον δὲ τὰ μὴ ὄντα, τὰ δημιουργήματα, μὲ τὸν ὄντως ὄντα, τὸν αἰώνιον Θεόν. Μὲ αὐτά, τὰ ὁποῖα λέγετε, δὲν προσφέρετε δόξαν καὶ τιμὴν εἰς τὸν Κύριον, ἀλλ' ἄδοξίαν καὶ ἀτιμίαν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἀτιμάζει τὸν Υἱόν, ἀτιμάζει καὶ τὸν Πατέρα. Διότι ἐὰν τώρα ἡ περὶ Θεοῦ διδασκαλία εἶναι πλήρης καὶ τελεία, ὅταν ἀναφέρεται εἰς τὴν Τριάδα, καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ ἡ μόνη εὐσέβεια, καὶ τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια, ἔπρεπε νὰ εἶναι πάντοτε ἔτσι διὰ νὰ μὴ ἀκολουθῇ ὕστερον τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἀποτελεσθῇ μὲ προσθήκας τὸ πλήρωμα τῆς θεολογίας. Ἐπρεπε λοιπὸν ἡ Τριάς νὰ εἶναι, ὅπως εἶναι τώρα, προαιωνίως, ἐὰν δὲ δὲν ἦτο ἔτσι προαιωνίως, δὲν ἔπρεπε οὔτε τώρα νὰ εἶναι ἔτσι ποὺ εἶναι, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἔτσι ποὺ σεῖς νομίζετε ὅτι ἦτο ἐξ ἀρχῆς, δηλαδή, νὰ μὴ εἶναι οὔτε τώρα Τριάς. Ἀλλὰ κανεὶς Χριστιανὸς δὲν θὰ ἡμπορέσῃ νὰ ἀνεχθῇ τοὺς τοιοῦτους αἰρετικούς. Διότι αὐτὰ ποὺ λέγουν εἶναι λόγια εἰδωλολατρῶν, καθ' ὅσον μὲ αὐτὰ εἰσηγοῦνται, Τριάδα κτιστὴν, τὴν ὁποῖαν ἐξισώνουν μὲ τὰ κτίσματα. Διότι μόνον τὰ δημιουργήματα ἔχουν φυσικὰς ἐλλείψεις καὶ δέχονται προσθήκας· ἡ πίστις ὅμως τῶν Χριστιανῶν γνωρίζει ὅτι ἡ μακαρία Τριάς εἶναι ἀναλλοίωτος καὶ τελεία καὶ αἰωνίως ἡ αὐτή, καὶ οὔτε προσθέτει εἰς τὴν Τριάδα κάτι περισσότερον, οὔτε λογαριάζει ὅτι ἡ Τριάς ἦτο κάποτε ἢ ἐγένεν ἐλλιπὴς διὰ νὰ εἶναι δεκτικὴ συμπληρώσεως. Διότι τὸ

καθὲν ἐκ τῶν δύο τούτων εἶναι ἀσεβές, καὶ διὰ τοῦτο πιστεύει ὅτι ἡ Τριάς εἶναι καθαρὰ καὶ ἀνεπίδεκτος μίξεως μὲ τὰ κτίσματα καὶ διαφυλάττει ἀδιαίρετον τὴν ἐνότητα τῆς θεότητος αὐτῆς καὶ ἔτσι προσκυνεῖ αὐτήν. Καὶ τὰς μὲν θλασφημίας τῶν Ἀρειανῶν ἀποφεύγει, γνωρίζει δὲ καὶ ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπάρχει πάντοτε· ὅτι δηλαδὴ εἶναι αἰώνιος ὅπως ὁ Πατὴρ τοῦ ὁποίου καὶ εἶναι αἰώνιος Λόγος· ἀλλ' ὥς ἴδωμεν τοῦτο καὶ πάλιν.

19. Ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι καὶ λέγεται πηγὴ σοφίας καὶ ζωῆς, καθὼς διὰ μὲν στόματος Ἱερεμίου τοῦ προφήτου θεβαιοῦται· «Ἐμὲ ἐγκατέλειπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος»⁷⁵, καὶ πάλιν· «Ἐνδοξος θρόνος στημένος ὑψηλά, ὁ τόπος τοῦ ἁγιάσματος· ἡμῶν, ἡ ἐλπίς τοῦ Ἰσραὴλ· Κύριε, ὥς ἐντραποῦν ὅλοι αὐτοί, ποὺ σὲ ἐγκατέλειψαν καὶ ὥς καταγραφοῦν ὡς ἀποστάται ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοί· ποὺ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ σέ, ἐπειδὴ ἐγκατέλειψαν τὸν Κύριον, τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς»⁷⁶. Εἰς δὲ τὸν Βαρούχ ἔχει γραφῇ· «Ἐγκαταλείψατε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας»⁷⁷, εἶναι ἐπόμενον ὅτι ἡ ζωὴ καὶ ἡ σοφία οὔτε εἶναι ξένα ἀπὸ τὴν πηγὴν, ἀλλ' ἰδιότητες αὐτῆς, οὔτε ἦσαν ποτε ἀνύπαρκτα, ἀλλ' ὑπῆρχον αἰωνίως. Καὶ τὰ δύο δὲ αὐτὰ εἶναι ὁ Υἱὸς ὁ λέγων, «Ἐγὼ εἶμαι ἡ ζωὴ»⁷⁸ καὶ «Ἐγὼ ἡ σοφία συγκατοικῶν μὲ τὴν φρόνησιν»⁷⁹. Πῶς λοιπὸν νὰ μὴ εἶναι ἀσεβὴς αὐτὸς ποὺ λέγει, Ὅτι κάποτε χρόνος, ὅτε ὁ Υἱὸς δὲν ὑπῆρχε; Διότι τοῦτο εἶναι ἴσον μὲ τὸ νὰ λέγῃ· Ὅτι κάποτε χρόνος, ὅτε ἡ πηγὴ ἦτο ξηρὰ χωρὶς τὴν ζωὴν καὶ τὴν σοφίαν. Ἡ τέτοια ὁμῶς πηγὴ δὲν θὰ ἦτο πηγὴ, διότι ἐκεῖνο ποὺ δὲν γεννᾷ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του δὲν εἶναι πηγὴ. Πόσον μεγάλης ἀτοπίας εἶναι γεμᾶτον τὸ πρᾶγμα τοῦτο! Διότι ὁ μὲν Θεὸς ὑπόσχεται ὅτι οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημά του θὰ εἶναι ὡς πηγὴ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν θὰ λείψῃ τὸ ὕδωρ, λέγων διὰ στόματος Ἡσαΐου τοῦ προφήτου: «Καὶ θὰ χορτασθῇς καθὼς ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ σου, καὶ τὰ ὅστα σου θὰ λιπανθοῦν, καὶ θὰ εἶναι ὡσάν κήπος κατάφυτος ἀπὸ μυροβόλα ἄνθη καὶ ὡσάν πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν θὰ λείψῃ τὸ ὕδωρ»⁸⁰, αὐτοὶ δὲ τολ-

75. Ἱερ. 2, 13.

76. Ἱερ. 17, 12.

77. Βαρούχ. 3, 12.

78. Ἰω. 14, 6.

79. Παροιμ. 8, 12.

80. Ἡσ. 58, 11.

μοῦν νὰ δυσφημοῦν τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος λέγεται καὶ εἶναι ἡ πηγὴ τῆς σοφίας, ὅτι τάχα κάποτε ἦτο ἄγονος διότι ἐστερεῖτο ἰδικῆς του σοφίας. Ἀλλὰ ὅσα αὐτοὶ λέγουν εἶναι ψεύδη, ἡ δὲ Ἀλήθεια μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πηγὴ αἰωνία τῆς ἰδικῆς του σοφίας. Ὅταν δὲ ἡ πηγὴ εἶναι αἰωνία, κατ' ἀνάγκην καὶ ἡ Σοφία, ποὺ πηγάζει ἀπὸ αὐτήν, πρέπει νὰ εἶναι αἰδῖος καὶ αἰωνία. Διότι ἀπὸ Αὐτὴν ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, καθὼς ὁ Δαβὶδ ψάλλει· «Πάντα ἐν Σοφίᾳ ἐποίησας»⁸¹, καὶ ὁ Σολομὼν λέγει· «Ὁ Θεὸς διὰ τῆς Σοφίας ἐστερέωσε τὴν γῆν, καὶ διεκόσμησε τοὺς οὐρανοὺς μὲ σύνεσιν»⁸². Αὕτῃ ἡ Σοφία εἶναι ὁ Λόγος καὶ δι' αὐτοῦ, ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης, ἐγέναν τὰ πάντα, καὶ ἄνευ αὐτοῦ δὲν ἐγένεν οὔτε ἓν, καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστὸς⁸³. Διότι εἰς Θεὸς ὑπάρχει ὁ Πατὴρ ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐγέναν τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς πρὸς αὐτὸν φερόμεθα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τοῦ ὁποῖου ἐγέναν τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ ἐγίναμεν καὶ ἐγνωρίσαμεν τὸν Πατέρα»⁸⁴. Ἐὰν δὲ τὰ πάντα ἐγέναν δι' αὐτοῦ, αὐτὸς δὲν ἡμπορεῖ νὰ συναριθμῆται μαζί μὲ τὰ πάντα. Διότι ἐκεῖνος ποὺ τολμᾷ νὰ λέγῃ ὅτι αὐτὸς, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐγέναν τὰ πάντα, εἶναι ἓνας ἀπὸ τὰ πάντα, ἀναμφισθητῶς καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐγέναν τὰ πάντα, τὸ αὐτὸ περίπου εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ εἶπῃ. Ἐὰν δὲ ἀποφεύγῃ κανεὶς νὰ εἶπῃ τοῦτο, ἐπειδὴ εἶναι ἄτοπον, καὶ διακρίνει τὸν Θεὸν ὡς ἐντελῶς ἄλλον ἀπὸ τὰ πάντα, ἐπόμενον θὰ εἶναι νὰ εἶπῃ ὅτι ἐντελῶς ἄλλος ἀπὸ τὰ κτίσματα εἶναι καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ εἶναι γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι εἰς ἐκ τῶν ὄλων, δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ λέγεται δι' αὐτόν· Ὡς κάποτε χρόνος, ὅτε δὲν ὑπῆρχε, καὶ δὲν ὑπῆρχε, πρὶν γεννηθῇ, διότι αἱ τοιαῦται ἐκφράσεις ἀρμόζει νὰ λέγωνται μόνον διὰ τὰ δημιουργήματα. Ὁ ἴδιος δὲ ὁ Υἱὸς εἶναι ἀναρχος, ὅπως ἀναρχος εἶναι καὶ ὁ Πατὴρ, ἐπειδὴ εἶναι τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα, Λόγος καὶ Σοφία. Διότι τὸ γνῶρισμα τοῦτο τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, τοῦτο ἀκριβῶς ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι γνήσιος Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέπεται εἰς κανένα νὰ λέγῃ ὁ-

81. Ψαλμ. 103, 24.

82. Παροιμ. 3, 19.

83. Πρβλ. Ἰω. 1, 3.

84. Α' Κορ. 8, 6.

τι ὁ Πατήρ ἦτο κάποτε χωρὶς Λόγον, ἄλογος, μήτε ὅτι ὁ Υἱὸς ἦτο κάποτε ἀνύπαρκτος. Ἐπειδὴ κατὰ ποῖον ἔννοιαν θὰ ἦτο Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐάν δὲν ἐγεννήθη ἐξ αὐτοῦ; ἢ διατί ὁ Υἱὸς θὰ ἦτο Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Θεοῦ, ἐάν δὲν ἦτο προαιωνίως γνήσιος Υἱός, Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς;

20. Πότε λοιπὸν ὁ Θεὸς ἦτο χωρὶς ἐκεῖνο, ποῦ ἦτο ἰδικόν του; ἢ πῶς ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ διανοηθῇ ὅτι τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ γνήσιον γέννημα εἶναι ξένον καὶ ἐκ ξένης οὐσίας; Διότι τὰ μὲν ἄλλα, ὅπως εἶναι τὰ διάφορα κτίσματα, δὲν ἔχουν ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν των τίποτε ὅμοιον πρὸς τὸν δημιουργόν των, ἀλλ' εἶναι ἐξωθεν αὐτοῦ καὶ ἔγιναν μὲ τὴν χάριν καὶ τὸ θέλημά του, ὥστε νὰ ἡμποροῦν κάποτε πάλιν νὰ παύσουν νὰ ὑπάρχουν, ἐάν θελήσῃ αὐτὸ ὁ δημιουργός, διότι αὕτη εἶναι ἡ φύσις τῶν κτισμάτων. Κατὰ ταῦτα, δὲν εἶναι αὐθάδεια καὶ ἀσέβεια τὸ νὰ λέγῃ κανεὶς ὅτι γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς (διότι ἔχει γίνεῖ ἤδη παραδεκτὸν ὅτι τοῦτο εἶναι ὁ Υἱός), ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῇ, ἀλλ' ἦλθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν ὕστερον, καὶ κατὰ ταῦτα ἡμπορεῖ πάλιν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν; Τοῦτο δὲ καὶ μόνον ἄς καταλάβῃ ἐκεῖνος ποῦ διανοεῖται τοιαύτας ἀσεβείας, πῶς ἔτσι ἡ τελειότης καὶ ἡ πληρότης τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς πάσχει ἀφαίρεσιν καὶ μειώνεται. Διότι, καὶ ἀκόμη φανερώτερα, ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ ἐννοήσῃ τὴν πλάνην τῆς αἰρέσεως, ἐάν ἐνθυμηθῇ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς καὶ χαρακτήρ καὶ ἀλήθεια. Διότι ἐάν ὅταν ὑπάρχῃ φῶς, εἰκὼν τοῦ φωτὸς εἶναι τὸ ἀπαύγασμα, καὶ ὅταν ὑπάρχῃ ὑπόστασις, ὑπάρχει καὶ ὁλόκληρον καὶ γνήσιον τὸ ἀποτύπωμα αὐτῆς, καὶ ὅταν ὑπάρχῃ Πατήρ, ὑπάρχει ἡ ἀλήθεια, ἃς προσέξουν ἐκεῖνοι ποὺ μετροῦν μὲ τὸν χρόνον τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ιδέαν περὶ θεότητος εἰς ποῖον θάραθρον ἀσεβείας καταπίπτουν. Διότι ἐάν ὁ Υἱὸς δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῇ, ἡ ἀλήθεια δὲν ἦτο πάντοτε γνώρισμα τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λέγῃ κανεὶς τοῦτο. Διότι ἐπειδὴ ὁ Πατήρ ὑπάρχει αἰωνίως, αἰωνίως ὑπῆρχεν εἰς αὐτὸν ἡ ἀλήθεια, ἡ ὁποία εἶναι ὁ Υἱὸς αὐτοῦ, ὁ λέγων «Ἐγὼ εἶμαι ἡ Ἀλήθεια»,⁸⁵ καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχει ἡ ὑπόστασις, πρέπει ἀναμ-

85. Ἰω. 14. 6.

φισθητήτως νὰ ὑπάρχη καὶ ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ εἰκὼν αὐτῆς, διότι ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ δὲν περιγράφεται ἔξωθεν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ γεννᾷ αὐτὴν καὶ χαίρει ὅταν θλέπη εἰς αὐτὴν τὸν ἑαυτὸν τοῦ, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς «Ἐγὼ ἤμην παρ' αὐτῷ καὶ ἡὐχαριστεῖτο θλέπων εἰς ἐμέ»⁸⁶. Πότε λοιπὸν δὲν ἔβλεπεν ὁ Πατὴρ τὸν ἑαυτὸν τοῦ εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ; ἢ πότε δὲν ἔχαιρε δι' αὐτὴν; διὰ νὰ τολμήσῃ κανεῖς νὰ εἴπῃ· Ἐκ τοῦ μηδενὸς ὑπάρχει ἡ εἰκὼν, καὶ δὲν ἔχαιρεν ὁ Πατὴρ, πρὶν γίνῃ ἡ εἰκὼν; Πῶς δὲ εἶναι δυνατόν νὰ ἴδῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὁ ποιητὴς καὶ δημιουργὸς θλέπων εἰς οὐσίαν ποὺ εἶναι κτίσμα καὶ δημιούργημα; Πρέπει δηλαδὴ ἡ εἰκὼν νὰ εἶναι τοιαύτη, οἷος εἶναι καὶ ὁ Πατὴρ αὐτῆς.

21. Ἐμπρὸς λοιπὸν, ἄς ἴδωμεν τὰ ἰδιώματα τοῦ Πατρὸς, διὰ νὰ γνωρίσωμεν καλῶς τὴν εἰκόνα, ἐὰν εἶναι ἰδική του. Ὁ Πατὴρ εἶναι αἰώνιος, ἀθάνατος, παντοδύναμος, φῶς, βασιλεὺς, παντοκράτωρ, Θεός, Κύριος δημιουργὸς καὶ ποιητής. Τὰ αὐτὰ ἰδιώματα πρέπει νὰ ὑπάρχουν καὶ εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, τὸν Υἱόν, ὥστε ἐκεῖνος ποὺ θλέπει τὸν Υἱὸν νὰ θλέπη ἀληθῶς τὸν Πατέρα, εἰδ' ἄλλως, ἐὰν δὲν εἶναι ἔτσι καὶ εἶναι καθὼς φρονοῦν οἱ Ἀρειανοί, ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι αἰώνιος ὅπως ὁ Πατὴρ, καὶ δὲν εἶναι αὐτὸς ἡ ἀληθὴς εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ἐὰν θέβαια, ἀφοῦ ἀπέβαλον καὶ τὸ παραμικρὸν ἴχνος ἐντροπῆς, εἶπουν ὅτι καὶ τὸ νὰ λέγεται ὁ Υἱὸς εἰκὼν, δὲν εἶναι αὕτη γνώρισμα ὁμοίας οὐσίας, παρὰ μόνον ὄνομα αὐτοῦ. Ἀλλ' αὐτὸ πάλιν, ὦ Χριστομάχοι, οὔτε εἰκὼν εἶναι οὔτε χαρακτήρ. Διότι ποία ὁμοιότης ὑπάρχει μεταξὺ ἐκείνων, ποὺ ἔγιναν ἐκ τοῦ μηδενὸς, καὶ τοῦ κτίστου ποὺ ἔφερε τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι; ἢ πῶς πράγματι τὸ μὴ ὄν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ὁμοιον, ἀφοῦ κάποτε ἔλλειπεν ἀπὸ αὐτὸ ἡ ὑπαρξίς, πρὸς ἐκεῖνον ποὺ ἐκάλεσε τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι καὶ ὥρισεν αὐτὰ νὰ κινοῦνται μὲ ἀρμονίαν καὶ τάξιν; Διότι μὲ τὸ νὰ θέλουν οἱ Ἀρειανοὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ νὰ εἶναι ὅπως οἱ ἴδιοι τὸν φαντάζονται, ἐνεπνεύσθησαν εἰδικούς τοὺς συλλογισμοὺς καὶ λέγουν· Ἐὰν ὁ Υἱὸς εἶναι γέννημα τοῦ Πατρὸς καὶ εἰκὼν καὶ ὁμοιος κατὰ πάντα μὲ τὸν Πατέρα, πρέπει ὅπωςδῆποτε, ὅπως ὁ ἴδιος ἐγεννήθη, νὰ γεννᾷ καὶ ὁ Υἱός, καὶ νὰ γίνεται καὶ αὐτὸς Πατὴρ υἱοῦ· καὶ πάλιν ὁ Υἱός, ποὺ γεν-

86. Παροιμ. 8, 30.

νᾶται ἐξ αὐτοῦ, νὰ γεννᾷ καὶ αὐτὸς καὶ οὕτω καθεξῆς ἐπ' ἄπειρον. Διότι τοῦτο ἀποδεικνύει ὅμοιον τὸν γεννηθέντα πρὸς τὸν γεννήσαντα. Ἀλήθεια, πόσον ἱκανοὶ εἶναι εἰς τὸ νὰ ἐφευρίσκουν θλασφημίας οἱ θεομάχοι, οἱ ὁποῖοι, διὰ νὰ μὴ ὁμολογήσουν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ἐπενόησαν ὑλιστικὰ φρονήματα περὶ τοῦ Πατρὸς μὲ τὸ νὰ ἀποδίδουν εἰς αὐτὸν ἰδιότητας ὑλικῶν σωμάτων, τὰ ὁποῖα τέμνονται εἰς τεμάχια, μεταβάλλονται ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χρόνου καὶ φθείρονται. Ἐὰν μὲν λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι ὡσάν τὸν ἄνθρωπον, ἅς γίνη καὶ αὐτὸς ὡσάν ἄνθρωπος γεννητῆς, διὰ νὰ γίνη καὶ ὁ Υἱὸς αὐτοῦ πατὴρ υἱοῦ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, ἅς πολλαπλασιασθοῦν μεταξύ των, διὰ νὰ αὐξηθῇ κατ' αὐτοὺς ἡ διαδοχὴ εἰς πλῆθος θεῶν· ἐὰν ὅμως δὲν εἶναι ὡσάν τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός, διότι καὶ δὲν εἶναι, δὲν πρέπει ἐπὶ τοῦ Θεοῦ νὰ σκεπτόμεθα ὅπως ἐπὶ ἀνθρώπων, καὶ νὰ ἀποδίδωμεν ἀνθρώπινα ἰδιώματα εἰς αὐτόν. Διότι τὰ μὲν ἄλογα ζῷα καὶ οἱ ἄνθρωποι, σύμφωνα μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους, ἐκ δημιουργικῆς ἀρχῆς γεννῶνται διαδοχικῶς ὁ εἰς ἀπὸ τὸν ἄλλον. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ γεννᾶται, γεννᾶται ἀπὸ πατέρα ποὺ καὶ αὐτὸς ἐγεννήθη ἐπίσης ἀπὸ πατέρα, καὶ εὐνόητον εἶναι, ὅτι καὶ αὐτὸς γίνεται πατὴρ ἄλλου υἱοῦ, ἐπειδὴ ἔχει κληρονομήσει τὴν δύναμιν αὐτὴν ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ αὐτὸς ἐγεννήθη. Διὰ τοῦτο δὲν κυριολεκτεῖται εἰς τοὺς τοιοῦτους ὡς μοναδικὴ ἰδιότης τὸ πατὴρ καὶ τὸ υἱός, οὔτε εἶναι σταθερὸν δι' αὐτοὺς τὸ πατὴρ καὶ τὸ υἱός, διότι ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος εἶναι υἱὸς μὲν τοῦ γεννήσαντος αὐτόν, πατὴρ δὲ τοῦ γεννωμένου ἐξ αὐτοῦ. Δὲν εἶναι ὅμως ἔτσι τὸ πρᾶγμα ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν θεότητα. Διότι δὲν εἶναι ὡσάν ἄνθρωπος ὁ Θεός. Δηλαδή, οὔτε ὁ πατὴρ κατάγεται ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ διὰ τοῦτο οὔτε γεννᾷ αὐτὸν ποὺ θὰ γίνη πατὴρ· οὔτε ὁ Υἱὸς ἔγινεν ἐξ ἀπορροῆς τοῦ Πατρὸς, οὔτε γεννᾶται ἐκ Πατρὸς ποὺ ἐγεννήθη καὶ αὐτὸς ἀπὸ πατέρα. Διὰ τοῦτο οὔτε ἐγεννήθη διὰ νὰ γεννᾷ καὶ αὐτός. Ὅθεν μόνον προκειμένου περὶ τῆς θεότητος ὁ Πατὴρ εἶναι κυρίως καὶ μόνον πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι κυρίως καὶ μόνον υἱὸς καὶ δι' αὐτοὺς καὶ μόνους εἶναι σταθερὰ καὶ ἀναλλοίωτος διὰ μὲν τὸν πατέρα ἡ ἰδιότης τοῦ νὰ εἶναι αἰωνίως καὶ μόνον πατὴρ, διὰ δὲ τὸν Υἱὸν ἡ ἰδιότης τοῦ νὰ εἶναι αἰωνίως καὶ μόνον υἱός.

22. Ἐπομένως, ἐκεῖνος ποὺ ζητεῖ νὰ μάθῃ τὴν αἰ-

τίαν διατί ὁ Υἱὸς δὲν γεννᾷ υἱόν, ἅς ζητήσῃ νὰ μάθῃ πρῶτον διατί ὁ Πατὴρ δὲν ἔχει πατέρα. Ἀλλὰ θεβαίως καὶ τὰ δύο εἶναι παράλογα καὶ προδίδουν μεγάλην ἀσέθειαν. Διότι, καθὼς ὁ Πατὴρ εἶναι πάντοτε πατήρ, καὶ δὲν ἦτο ποτὲ δυνατόν νὰ ἦτο υἱός, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι πάντοτε υἱός, καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ κάποτε καὶ πατήρ, διότι ἀπὸ αὐτὸ ἀποδεικνύεται μᾶλλον ὅτι εἶναι χαρακτήρ καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς καὶ μένει αὐτὸς πού εἶναι χωρὶς νὰ μεταβάλλεται, ἐπειδὴ τὴν ταυτότητα τοῦ Υἱοῦ τὴν ἔχει ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ἐάν μὲν λοιπὸν ὁ Πατὴρ μεταβάλλεται, ἅς μεταβάλλεται καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, διότι καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαύγασμα εἶναι σταθερῶς ὅμοια πρὸς τὸν γεννήσαντα Πατέρα. Ἐάν δὲ ὁ Πατὴρ εἶναι ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος, καὶ ἐκεῖνος πού εἶναι ἐξ ἀρχῆς μένει σταθερῶς ὁ αὐτὸς καὶ δὲν μεταβάλλεται, ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, μένει ὅπως εἶναι καὶ δὲν μεταβάλλεται. Ὑπάρχει ὁμοῦς Υἱὸς πού ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Πατέρα· δὲν εἶναι ἄρα δυνατόν νὰ γίνῃ ἄλλο τι, παρὰ νὰ μείνῃ ἐκεῖνο πού ἐγεννήθη ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ εἶναι γνήσιον γέννημα ἐξ αὐτῆς. Ματαίως λοιπὸν ἐπενόησαν καὶ τοῦτο οἱ ἀνόητοι, μὲ σκοπὸν νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τὸν Πατέρα τὴν εἰκόνα του, διὰ νὰ ἐξισώσουν τὸν Υἱὸν μὲ τὰ κτίσματα. Μὲ τὸ νὰ κατατάσσουν λοιπὸν οἱ περὶ τὸν Ἀρειὸν αἰρετικοὶ τὸν Υἱὸν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κτισμάτων, καί, σύμφωνα καὶ μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐσεβίου 87, νὰ νομίζουν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὅμοιος μὲ τὰ ἰδικά του δημιουργήματα, ἀπεσκίρτησαν μὲν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀφοῦ συνέλεξαν κατ' ἐκλογὴν πρὸς χρῆσιν των μερικὰ πονηρὰ φρασί-

87. Ὁ Εὐσέβιος (265 — 340) ἦτο ἐπίσκοπος Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης. Εἶναι ὁ πρῶτος πού συνέγραψε συστηματικῶς ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, διὸ καὶ ὠνομάσθη πατήρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. Ἔλαβε μέρος εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἣ ὁποία συνήλθε τὸ 325 εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου. Κατὰ τὴν Σύνοδον αὐτήν, ὁ Εὐσέβιος ἐπαφορτίσθη νὰ προσφωνήσῃ ἐπισήμως τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον (βλ. Σωκρ. Ἐκκλ. Ἰστ. I, 18. Ὁ Θεοδώρητος, Ἐκκλησ. Ἰστ. I, 7, ἀποδίδει τὸν λόγον εἰς τὸν Εὐστάθιον Ἀντισχείας). Κατὰ τὴν Σύνοδον ὑπέγραψε μὲ δισταγμὸς τὸν ὅρον «ὁμοούσιος», καίτοι θεωρητικῶς διεφώνει, νομίζων ὅτι τὸ ὁμοούσιον ἡγνώνει τὸν Σαβελλιανισμόν. Ὁ Υἱὸς ὀλίγον πρὸ τῆς Συνόδου (323 — 324) εἶχε δεχθῇ τὸν Ἀρειὸν εἰς Καισάρειαν καὶ ἀποκατέστησε τὴν πρὸς αὐτὸν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν. Μετὰ τὴν Σύνοδον ἔλαβε θέσιν μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ Ἀρείου καὶ ὑπεστήριξε γραπτῶς τὴν διδασκαλίαν του, ἀποδειχθεὶς εἰς τῶν ἀδιαλλάκτων ἐχθρῶν τοῦ ὁμοουσίου καὶ τοῦ Ἀθανασίου.

δια, περιεφέροντο ἀρχικῶς, ὅταν ἔφτιαχναν μέ τὴν φαντασίαν τῶν τὴν αἵρεσιν ταύτην, μερικοὶ δὲ ἀπ' αὐτοὺς καὶ σήμερον ἀκόμη, καὶ ὅταν συναντοῦν ἀφελεῖς εἰς τὴν ἀγοράν, ζητοῦν νὰ μάθουν τί φρονοῦν, ὅχι θέβαια ἀπὸ ὅσα λέγουν αἱ θεῖαι Γραφαί, ἀλλ' ἀπὸ ὅσα ἐκστομίζουν ἀπὸ τὰ περισσεύματα τῆς καρδίας τῶν⁸⁸, λέγοντες· Ποῖον ἐποίησεν ὁ ὑπάρχων, αὐτὸν ποὺ δὲν ὑπῆρχεν, ἢ αὐτὸν ποὺ ὑπῆρχε; Ποῖος λοιπὸν ἐποίησεν, αὐτὸν ποὺ ὑπῆρχεν ἢ αὐτὸν ποὺ δὲν ὑπῆρχε; Καὶ πάλιν· “Ὑπάρχει τὸ ἀγέννητον ἢ δύο; Καὶ ὁ αὐτεξούσιος ποὺ ἔχει ἰδικήν του προαίρεσιν δὲν παθαίνει τροπὴν καὶ ἀλλοίωσιν, ἐφ' ὅσον εἶναι φύσεως τρεπτῆς; Διότι δὲν παραμένει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του ὅπως ὁ λίθος ἀκίνητος. Καὶ κατόπιν, ἀφοῦ εἰσέλθουν εἰς τὰς οἰκίας μερικῶν γυναικαρίων, ὁμιλοῦν πάλιν πρὸς αὐτάς με θηλυπρεπῆ φρασίδα. Μήπως εἶχες υἱὸν πρὶν γεννήσης; Καθὼς λοιπὸν σὺ δὲν εἶχες, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆ. Καὶ με ρητὰ ὥσάν αὐτὰ οἱ ἄτιμοι ἐμπαίζουν τοὺς ἀφελεῖς καὶ τὸν Θεὸν παρομοιάζουν με ἀνθρώπους. Καὶ ἐνῶ λέγουν ὅτι εἶναι Χριστιανοί, ἀλλάσσουν τὴν ὀρθὴν ἰδέαν περὶ τοῦ Θεοῦ με τὸ νὰ παριστάνουν αὐτὴν ὁμοίαν πρὸς εἰκόνα φθαρτοῦ ἀνθρώπου⁸⁹.

23. “Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ μὴ ἀπαντήσωμεν καθόλου εἰς αὐτά, ποὺ εἶναι τόσον ἀνόητα καὶ μωρά. Διὰ νὰ μὴ φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἔχει κάτι θέβαιον ὑπὲρ αὐτῆς, ἀρμόζει ὥς ἐκ περισσοῦ νὰ ἐλέγξωμεν τοῦλάχιστον αὐτοὺς καὶ δι' αὐτά, μάλιστα δὲ δι' ἐκεῖνα με τὰ ὁποῖα ἐξαπατοῦν εὐκόλως γυναικάρια. “Ἐπρεπε δὲ αὐτοί, πρὶν νὰ εἴπουν αὐτά, νὰ ἐρωτήσουν νὰ μάθουν καὶ ἀπὸ κάποιον ἀρχιτέκτονα. Ἐμπορεῖς νὰ κτίσης οἰκίαν ἐάν δὲν ἔχῃς εἰς τὴν διάθεσίν σου τὰ πρὸς οἰκοδομὴν ὕλικά; Καθὼς, θεβαίως, δὲν ἠμπορεῖς, σὺ, χωρὶς νὰ προϋπάρχουν τὰ ἀναγκαῖα ὕλικά διὰ νὰ κτίσης οἰκίαν, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς δὲν ἠμποροῦσεν ἄνευ προϋπαρχούσης ὕλης νὰ δημιουργήσῃ τὸν κόσμον. “Ἐπρεπε νὰ ἐρωτοῦν καὶ καθένα ἀνθρώπων. Ἐμπορεῖς νὰ ὑπάρχῃς ἐάν δὲν εὕρισκεσαι εἰς ὀρισμένον τόπον; Καθὼς σὺ δὲν ἠμπορεῖς νὰ ὑπάρχῃς ἐκτὸς τόπου, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς εἶναι περὶ ὀρισμένον εἰς τόπον, διὰ νὰ ἠμπορέσουν ἔτσι νὰ ἀναγκασθοῦν ἀπὸ τοὺς ἀκούοντας νὰ αἰσθανθοῦν ἐντροπήν.

88. Πρὸλ. Λουκ. 6, 45.

89. Πρὸλ. Ρωμ. 1, 23.

Ἡ διατί, ὅταν μὲν ἀκούουν ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει Υἱόν, κρίνουν ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ τὸν ἀρνοῦνται, ὅταν δὲ ἀκούουν ὅτι ὁ Θεὸς κτίζει καὶ δημιουργεῖ, δὲν ἐναντιοῦνται σκεπτόμενοι μὲ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα; Ἐπρεπε ὁμῶς νὰ ἐννοοῦν, σύμφωνα μὲ ὅ,τι γίνεται μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἀκούουν ὅτι ὁ Θεὸς κτίζει καὶ νὰ θεωροῦν καὶ διὰ τὸν Θεὸν ἀπαραίτητον τὴν ὕλην, διὰ νὰ ἀρνηθοῦν ὅτι εἶναι κτίστης ὁ Θεός, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ κυλίωνται εἰς τὴν ἰδίαν πλάνην μὲ τοὺς Μανιχαίους. Ἐὰν δὲ ἡ περὶ Θεοῦ ἔννοια εἶναι ὑπεράνω ὅλων τούτων, καὶ μόνον ἐὰν κανεῖς ἀκοῦσῃ πιστεύει καὶ διὰ μέσου τῆς πίστεως γνωρίζει ὅτι ὁ Θεὸς ὑπάρχει ὅχι κατὰ τὸν τρόπον ποὺ ὑπάρχομεν ἡμεῖς, ὑπάρχει ὁμῶς ὡς Θεός, καὶ κτίζει ὅχι μὲ τὸν τρόπον ποὺ κτίζουν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ κτίζει ὡς Θεός, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ γεννᾷ ὅχι ὅπως γεννοῦν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ γεννᾷ ὡς Θεός, διότι ὁ Θεὸς δὲν μιμεῖται τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἔνεκα τοῦ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὁ κυρίως καὶ μόνον ἀληθῶς Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ του, ὀνομάζονται καὶ αὐτοὶ πατέρες τῶν ἰδικῶν των τέκνων. «Διότι ἀπὸ αὐτὸν καὶ αἱ τάξεις τῶν ἀγγέλων εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ οἱ πατέρες ὡς ἀρχηγοὶ οἰκογενειῶν εἰς τὴν γῆν λαμβάνουν τὰ ὀνόματά των»⁹⁰. Καὶ ὁμῶς, μὲ αὐτὰ ποὺ λέγουν οἱ Ἀρειανοί, ἐὰν τὰ ἀφήσωμεν ἀνεξέταστα, ἴσως νομίση κανεῖς ὅτι εἶπον κάτι ποὺ εἶναι σοφόν. Ἐὰν δὲ κάποιος ὑποβάλῃ αὐτὰ εἰς κριτικὴν μὲ τὴν λογικὴν θὰ εὗρεθoῦν οὗτοι ἄξιοι νὰ περιγελῶνται καὶ χλευάζωνται.

24. Διότι κατ' ἀρχὴν μὲν ἡ πρώτη ἀπὸ τὰς τοιαύτας ἐρωτήσεις των εἶναι ἀνόητος καὶ ἀσαφής, καθόσον δὲν φανερώνουν περὶ τίνος πράγματος ἐρωτοῦν νὰ μάθουν, διὰ νὰ ἡμπορῇ καὶ ὁ ἐρωτώμενος νὰ ἀποκριθῇ, ἀλλὰ λέγουν ἀπλῶς· Ὁ ὑπάρχων τὸν μὴ ὑπάρχοντα. Ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ ὑπάρχων, καὶ ποῖα τὰ μὴ ὑπάρχοντα, ὧς Ἀρειανοί; Ἡ ποῖος εἶναι ὁ ὑπάρχων, καὶ ποῖα λέγονται ὄντα ἢ μὴ ὄντα; Διότι, ὅπως τίθεται ἡ ἐρώτησις εἶναι δυνατόν νὰ ἐννοῇ ὅτι ὁ ὑπάρχων ποιεῖ καὶ τὰ μὴ ὄντα καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ προὑπάρχοντα. Βεβαίως ὁ ξυλουργὸς καὶ ὁ χρυσοχόος καὶ ὁ κεραμεὺς τὴν ὕλην ποὺ ἤδη ὑπάρχει καὶ εὗρίσκεται ἐνώπιόν των κατεργάζεται ὁ καθεὶς σύμφωνα μὲ τὴν τέχνην του καὶ κατα-

90. Ἐφ. 3, 15.

σκευάζει τὰ σκεύη πού θέλει. Ὁ Θεὸς τῶν ὅλων ὁμῶς, ἀφοῦ ἔλαθεν ἀπὸ τὴν γῆν τὸ χῶμα, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος ἔφερεν εἰς τὸ εἶναι καὶ ὑπάρχει ἤδη ἐνώπιόν του, πλάττει μὲ αὐτὸ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν γῆν πού δὲν ὑπῆρχε πρωτότερα ἔφερεν ὕστερα εἰς τὸ εἶναι διὰ τοῦ ἰδικοῦ του Λόγου. Ἐὰν μὲν λοιπὸν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐρωτοῦν, εἶναι φανερόν ὅτι, καὶ κατ' αὐτοὺς, ἡ κτίσις δὲν ὑπῆρχε προτοῦ δημιουργηθῆ, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐπεξεργάζονται τὴν ὕλην πού ἤδη ὑπάρχει, καὶ θὰ φανῇ ἀσύστατος ὁ λόγος των περὶ γινομένων καὶ ὄντων, γινομένων καὶ μὴ ὄντων, καθὼς εἴπαμεν. Ἐὰν δὲ ὁμιλοῦν περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ, ὥς προσθέσουν αὐτὰ πού λείπουν εἰς τὴν ἐρώτησιν, καὶ ὥς ἐρωτήσουν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον· Ὁ ὑπάρχων Θεὸς ἦτο κάποτε ἄλογος; καὶ Φῶς ὢν, δὲν εἶχε φῶς; ἢ, Ἦτο ὁ Θεὸς πάντοτε Πατὴρ τοῦ Λόγου; ἢ καὶ πάλιν, κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, Αὐτὸς πού εἶναι Πατὴρ ἐποίησε τὸν Λόγον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἢ ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος εἶναι γνήσιον γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς συνυπάρχει προαιωνίως μὲ τὸν Πατέρα, διὰ νὰ φανερωθοῦν ὅτι περὶ Θεοῦ ἀκριβῶς καὶ περὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος Λόγου τολμοῦν νὰ πολυπραγμονοῦν καὶ νὰ ἐπινοοῦν σοφιστικὰ διδάγματα. Διότι ποῖος θὰ ἀνεχθῇ αὐτοὺς ὅταν τοὺς ἀκούῃ νὰ λέγουν, ὅτι ὁ Θεὸς ἦτο κάποτε ἄλογος; Διότι καὶ πάλιν περιέπεσαν εἰς τὰ αὐτὰ σφάλματα μὲ τὰ προηγούμενα, καίτοι προσεπάθησαν νὰ ἀποφύγουν αὐτὰ μὲ τὰ σοφίσματά των, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσαν, ἐπειδὴ κανεὶς οὔτε νὰ ἀκούσῃ καθόλου θὰ θελήσῃ τὰς ἀμφιβολίας των, ὅτι ὁ Θεός, δὲν ἦτο πάντοτε Πατὴρ, ἀλλ' ἐγένεν ὕστερον, διὰ νὰ ἠμπορέσουν νὰ φαντασθοῦν ὅτι καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ δὲν ὑπῆρχε κάποτε, ἂν καὶ εἶναι πολλὰ ἐκεῖνα πού ἔχουν προηγουμένως λεχθῇ πού ἐλέγχουν αὐτοὺς πλανωμένους· ὅπως ὅταν ὁ μὲν Ἰωάννης λέγῃ· «Υπῆρχεν ὁ Λόγος»⁹¹ καὶ ὁ Παῦλος γράφει πάλιν· «Ὁ ὁποῖος Υἱός, ὑπάρχων προαιωνίως καὶ ἀνάρχως, φῶς ἐκ τοῦ φωτός τῆς ἐνδόξου φύσεως τοῦ Πατρὸς»⁹², καὶ «Ὁ ὁποῖος εἶναι τῶν πάντων Θεός, ἄξιός νὰ ὑμνῆται εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν»⁹³.

25. Καὶ θὰ ἦτο προτιμότερον εἰς αὐτοὺς νὰ ἡσύχα-

91. Ἰω. 1, 1.

92. Ἐβρ. 1, 3.

93. Ρωμ. 9, 5.

ζαν. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἡσυχάζουν, θὰ ἡμποροῦσε κανεὶς ἀντὶ ἀπαντήσεως εἰς τὴν ἀδιάντροπον αὐτὴν ἐρώτησίν των, ἀφοῦ ὀπλισθῇ μὲ τόλμην, νὰ ἐρωτήσῃ αὐτοὺς μερικὰ πράγματα, μήπως ἐξ ἀφορμῆς τῶν ὁμοίων σφαλμάτων των ἴδουν τοὺς ἑαυτοὺς των νὰ περιέρχωνται εἰς ἀδιέξοδον καὶ ἐγκαταλείψουν τὸν ἀγῶνά των κατὰ τῆς ἀληθείας. Καὶ ἀφοῦ πρῶτον παρακαλέσῃ τὸν Θεὸν νὰ γίνῃ ἴλεως, θὰ ἡμποροῦσεν ἔτσι νὰ ἐρωτήσῃ αὐτοὺς. Ὁ ἤδη ὑπάρχων Θεός, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχεν, ἔγινεν ὕστερον, ἢ ὑπάρχει καὶ πρὶν γίνῃ; Ἐνῶ λοιπὸν ὑπῆρχεν, ἐδημιούργησε τὸν ἑαυτὸν του, ἢ ἦλθεν εἰς τὸ εἶναι ἐκ τοῦ μηδενός, καί, ἐνῶ πρωτύτερα ἦτο μηδέν, ἐνεφανίσθη ἀπροσδοκῆτως; Ἡ ἐρώτησις αὕτη εἶναι ἄτοπος, καὶ οὐ μόνον ἄτοπος, ἀλλὰ καὶ γεμάτη ἀπὸ θλασφημίαν. Εἶναι ὁμως ὁμοία μὲ τὴν ιδικὴν των, καὶ ὅ,τι ἀπὸ τὰ δύο καὶ ἂν εἴπουν εἰς ἀπάντησιν, θὰ εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ ἀσέβειαν. Ἐὰν δὲ τὸ νὰ ἐρωτᾷ κανεὶς μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν περὶ Θεοῦ εἶναι θλασφημία καὶ πληρὴς ἀπὸ ἀσέβειαν, θὰ εἶναι ἐπίσης θλασφημον τὸ νὰ ἐρωτᾷ τοιαῦτα καὶ περὶ τοῦ Λόγου. Πρέπει ὁμως νὰ ἀποκριθῶμεν διὰ νὰ ἀναιρέσωμεν τὴν παράλογον καὶ ἀνόητον ἐρώτησίν των μὲ τὰ ἑξῆς·

“Ὅτι ἐὰν ὁ Θεὸς ὑπάρχει, ὑπάρχει προαιωνίως. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Πατὴρ ὑπάρχει προαιωνίως, προαιώνιον εἶναι καὶ τὸ ἀπαύγασμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ Λόγος αὐτοῦ· καὶ πάλιν ὁ ὑπάρχων προαιωνίως Θεὸς ἔχει ἐξ αὐτοῦ προαιωνίως ὑπάρχοντα τὸν Λόγον, καὶ οὔτε ὁ Λόγος ἐπειδὴ τάχα δὲν ὑπῆρχεν ἐξ ἀρχῆς ἔγινεν ὕστερον, οὔτε ὁ Πατὴρ ἦτό ποτε ἄλογος. Διότι τὸ τόλμημα κατὰ τοῦ Υἱοῦ ἀναφέρει τὴν θλασφημίαν εἰς τὸν Πατέρα, ἐὰν δηλαδὴ οὗτος ἐπενόησε διὰ τὸν ἑαυτὸν του ἕξωθεν ἐκ ξένης οὐσίας σοφίαν, καὶ Λόγον καὶ Υἱόν. Διότι ὅ,τι καὶ ἂν εἴπῃς ἐξ αὐτῶν, τοῦτο σημαίνει τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς γνήσιον γέννημα, καθὼς ἔχομεν εἶπει. Ὡστε ἡ τοιαύτη ἐρώτησις αὐτῶν εἶναι ἀνεδαφικὴ καὶ παράλογος καὶ εὐλόγως· διότι μὲ τὸ νὰ ἀρνοῦνται τὸν Λόγον ἔχουν ἀπογυμνώσει καὶ τὴν ἐρώτησίν των ἀπὸ τὴν λογικὴν. Καθὼς δηλαδὴ ἐὰν κάποιος ποὺ βλέπει τὸν ἥλιον ἤθελεν ἐρωτήσῃ νὰ μάθῃ περὶ τοῦ φωτός, ποὺ ὁ ἥλιος ἐκπέμπει, καὶ λέγῃ· Ὁ ὑπάρχων ἐδημιούργησε τὸ μὴ ὑπάρχον, ἢ ἐνῶ τοῦτο ὑπῆρχε τὸ ἐδημιούργησεν; Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι θὰ νομίσουν ὅτι ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος δὲν ἔχει καλῶς εἰς τὸν νοῦν του, ἀλλ’ ὅτι εἶναι παράφρων, ἐπειδὴ ἔστω καὶ ἄ-

πλὼς φαντάζεται ὅτι ἐκεῖνο ποὺ πηγάζει φυσικῶς ἀπὸ τὸ φῶς, ἔχει ἔξω ἀπὸ τὸ φῶς τὴν προέλευσιν, καὶ ἐρωτᾷ περὶ τούτου ἐρωτήσεις πότε, καὶ ποῦ, καὶ ὅτε, καὶ ἔάν εἶναι ποιήμα' ἔτσι καὶ ἐκεῖνος, ποὺ διαλογίζεται παρόμοια διὰ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐρωτᾷ νὰ μάθῃ, πάσχει ἀπὸ πολὺ μεγαλυτέραν παραφροσύνην, διότι τὸν Λόγον ποὺ γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς παρεισάγει εἰς αὐτὸν ἔξωθεν καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς φυσικὸν καὶ γνήσιον γέννημα συσκοτίζει λέγων· Δὲν ἦτο πρὶν γεννηθῇ. "Ὡς ἀκούσουν ὁμοῦ καὶ τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτῶν, ὅτι, ὁ ὑπάρχων Πατὴρ τὸν ὑπάρχοντα Υἱὸν ἐποίησεν. «Διότι ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ»⁹⁴ δηλαδή, ἐνῶ οὗτος ἦτο Υἱὸς Θεοῦ, ὅταν ἐτελειώσαν οἱ προσδιωρισμένοι χρόνοι ἔκαμεν αὐτὸν καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου⁹⁵, ἔάν θεβαίως δὲν λέγουν, ὅπως καὶ ὁ Σαμοσατεὺς⁹⁶, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ὑπῆρχε πρὶν γίνῃ ἄνθρωπος. Ταῦτα εἶναι ἄρκετὰ ἐκ μέρους ἡμῶν ὡς ἀπάντησις εἰς τὴν πρώτην ἐρώτησιν των.

26. Σεῖς ὁμοῦ, ὦ Ἀρειανοί, οἱ ὁποῖοι διαρκῶς ἀναμασάτε τὰ ἴδια τὰ λόγια σας, εἶπατε εἰς ἡμᾶς· Ὁ ὢν Θεὸς ἐχρειάζετο τὸν μὴ ὄντα διὰ νὰ δημιουργήσῃ τὰ πάντα, ἢ ἐχρειάζετο αὐτὸν ἔάν ἦτο ὢν; Διότι ἔχετε εἰπεῖ· Κατεσκεύασε τὸν Υἱὸν τοῦ ἐκ τοῦ ὄντος διὰ νὰ ἔχῃ αὐτὸν ὄργανόν του, καὶ δι' αὐτοῦ δημιουργήσῃ τὰ πάντα⁹⁷. Ποῖον λοιπὸν εἶναι καλύτερον αὐτὸ ποὺ χρειά-

94. Ἰω. 1, 14.

95. Ἐβρ. 9, 26.

96. Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς, καταγόμενος ἐκ Σαμοσατῶν τῆς Μεσοποταμίας, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας περὶ τὸ 260. Ἐφρόνεται, ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο κοινός, ὡς καὶ ἡμεῖς, ἄνθρωπος, ἐν τῷ ὁποίῳ κινήσῃσεν ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἐνυπόστατος, ἀλλ' ἀνυπόστατος, μὴ ὢν, «ὡς ὁ λόγος ἐν ἀνθρώπῳ». Ἔτσι οὗτος ἠρνεῖτο τὴν ἀσύγχητον ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων ἐν τῷ Χριστῷ, δεχόμενος ἀπλῆν συνάφειαν αὐτῶν. Κατ' αὐτοῦ συνῆλθον τρεῖς σύνοδοι ἐν Ἀντιοχείᾳ (266 — 268), ἐκ τῶν ὁποίων ἡ τρίτη (268) κατεδίκασεν αὐτὸν ὡς αἰρετικόν. Οὗτος ὅμως ἐπέμενε νὰ κατέχῃ τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον στηριζόμενος εἰς τὴν προστασίαν κοσμικῶν ἀρχόντων, μέχρις ὅτου ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ Αὔρηλιανὸς ἐξεδίωξεν αὐτὸν τὸ 273 διὰ τῆς ἐπισκοπῆς «μετὰ τῆς ἐσχάτης αἰσχύνης».

97. Ἡ ἐπινόησις τοῦ Ἀρείου, ὅτι ὁ Θεὸς ἐχρειάζετο τὸν Υἱὸν ὡς ἀναγκαῖον ὄργανον αὐτοῦ διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, μὴ ὑπάρχοντα πρότερον, ἐδημιούργησεν αὐτὸν ὥστερον ἐν χρόνῳ, εἶναι θανατωμένη ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας. Κατὰ τινα Ἑλληνικὸν μῦθον (βλ. Πλάτωνος, Τίμαιος 41 κ. ἐξ.) ὁ Θεὸς κατ' ἀρχὰς ἐδημιούργησε πολλοὺς ὑποδεεστέρους θεοὺς οὐχὶ φύσει ἀθανάτους, μὴ θανατούμενους ὅμως νὰ ἀποθάνουν χωρὶς τὴν θέλησιν τοῦ δημιουργοῦ των, καὶ

ζεται, ἢ ἐκεῖνο ποῦ ἀναπληροῖ τὴν ἔλλειψιν; ἢ καὶ τὰ δύο ἀναπληροῦν ἀμοιβαίως τὰς ἔλλείψεις τοῦ καθενὸς μεταξύ των; Μὲ τὸ νὰ λέγετε αὐτὰ ἀποδεικνύετε μᾶλλον τὴν ἀδυναμίαν τοῦ δημιουργοῦ, ἐὰν οὗτος δὲν ἠμπόρεσε μόνος του νὰ δημιουργήσῃ τὰ πάντα, ἀλλ' ἐπενόησε καὶ κατεσκεύασεν ἀπ' ἑξῶ βοηθητικὰ ὄργανα διὰ τὸ ἔργον του, καθὼς ὁ ξυλουργὸς ἢ ὁ ναυπηγὸς ποῦ δὲν ἠμπορεῖ νὰ κατασκευάσῃ τίποτε ἐὰν δὲ ἔχῃ σκεπάρνι καὶ πριόνι. Τί ἄλλο λοιπὸν ὑπάρχει ἀσεβέστερον ἀπ' αὐτό; Ἡ ποία ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ ἀσχοληθῇ κανεὶς καθόλου μὲ αὐτὰ τὰ φοβερὰ θλάσφημα, καθ' ὃν χρόνον ἀρκοῦν ὅσα ἔχομεν εἶπει ἕως τώρα διὰ νὰ ἀποδείξουν ὅτι τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα εἶναι μόνον ἀποκυήματα τῆς φαντασίας των; Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ἄλλην ἐκείνην, τὴν πολὺ θλακῶδη καὶ μωρὰν, ἐξέτασιν, ποῦ κάμνουν μεταξύ μερικῶν καθυστερημένων διανοητικῶς γυναικῶν, τίποτε πάλιν δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπαντήσωμεν διὰ νὰ ἀποδείξωμεν πόσον εἶναι ἀνόητος, παρὰ τοῦτο μόνον, τὸ ὁποῖον καὶ προηγουμένως εἶπομεν, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραβάλλεται ἡ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ γέννησις μὲ ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων. Διὰ νὰ ἀποδειχθοῦν ὅμως οὗτοι καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ ἄξιοι καταδίκης, καλὸν εἶναι νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτούς, ἀπ' ἐκεῖνα ποῦ ἐρωτοῦν λαμβάνοντες πάλιν ἀφορμὴν. Μὲ ἔνα λόγον, ἐὰν διὰ νὰ μάθουν περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐρωτοῦν γονεῖς, ἃς ἐνθυμηθοῦν ἀπὸ ποῦ προέρχεται τὸ τέκνον ποῦ γεννᾶται. Διότι ἂν καὶ ὁ γονεὺς δὲν εἶχεν υἱὸν πρὶν γεννήσῃ, ὅταν ὅμως ἀπέκτησεν, δὲν ἀπέκτησεν αὐτὸν ἑξῶθεν, οὔτε ἀπὸ ξένους γονεῖς, ἀλλ' ἀπὸ ἐκεῖνον ἐγεννήθη ὁ υἱὸς καὶ ἔχει γνησίαν καὶ ἀπαράλλακτον τὴν εἰκόνα τῆς οὐσίας του, ὥστε ὁ μὲν πατήρ νὰ βλέπεται εἰς τὸν υἱὸν καὶ ὁ υἱὸς νὰ βλέπεται εἰς τὸν πατέρα. Ἐὰν λοιπὸν ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα παραδείγματα σημειώσῃ τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως αὐτῶν, διὰ νὰ εἴπουν τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ,

εἰς τοὺτους διεμοίρασε τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας τῶν ὄντων. Ἡ διαφορὰ μεταξύ τοῦ Ἑλληνικοῦ μύθου καὶ τῆς ἐπινόησεως τοῦ Ἀρείου, ἔγκειται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ μὲν τοῦτον ὁ Θεὸς δημιουργεῖ πολλοὺς θεούς, κατὰ δὲ τὸν Ἀρειον, ὁ Θεὸς γεννᾷ ἐκ τοῦ μηδενὸς ἐν χρόνῳ ἕνα μόνον, ὁ ὁποῖος κατὰ μεταχρὴν θεότητος ὀνομάζεται Υἱὸς καὶ Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Θεοῦ, ἵνα εὐχερῶς συμβιβάζεται ἡ ἐπινόησις του μὲ τὰ εἰς τὰς ἀγίας Γραφὰς περὶ τοῦ Χριστοῦ γεγραμμένα καὶ ἔτσι ἡ ἐξαπάτησις τῶν ἀπειθεύτων γίνεται εὐκολωτέρα.

διατί δὲν σημειώνουν εἰς τὸν νοῦν των ἀπὸ τὰ αὐτὰ παραδείγματα καὶ τὴν κατὰ φύσιν γέννησιν καὶ τὴν γνησιότητα τῆς καταγωγῆς τῶν τέκνων ἀπὸ τοὺς γονεῖς των, ἀλλὰ μιμοῦνται μόνον τοὺς ὄφεις καὶ ἐκλέγουν ἐκ τῆς γῆς τὸ κατάλληλον εἰς τὴν αἵρεσίν των δηλητήριον; Ἐπρεπε ὅμως ὅταν οὗτοι ἐρωτοῦν τοὺς γονεῖς καὶ λέγουν· Δὲν εἶχες υἱὸν πρὶν γεννήσης; νὰ προσθέτουν καὶ νὰ εἴπουν, ἐὰν δὲ ἀποκτήσης υἱόν, θὰ ἔχῃς ἄρά γε, λάθῃ αὐτὸν ἀπ' ἔξω, ὅπως ἀγοράζεις οἰκίαν ἢ κάποιον ἄλλο κτήμα; διὰ νὰ σοῦ ἀπαντήσῃ· Ὁχι ἔξωθεν, ἀλλ' ἀπὸ ἐμὲ ἐγεννήθη. Διότι τὰ μὲν πράγματα, ποὺ ἀποκτᾷ κανεὶς ἔξωθεν, εἶναι κτήματα καὶ μετασθιβάζονται ἀπὸ τοῦ ἐνὸς κατόχου εἰς τὸν ἄλλον, ὁ δὲ υἱὸς ἀπὸ ἐμὲ ὑπάρχει καὶ γνήσιος καὶ ὅμοιος μὲ τὴν ἰδικήν μου οὐσίαν, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἀπὸ ἐμὲ καὶ ὄχι ἀπὸ ἄλλον διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ εἶμαι ὁλόκληρος εἰς αὐτὸν καὶ μένω ἐκεῖνος ποὺ εἶμαι. Διότι ἔτσι ἔχει τὸ πρᾶγμα· ἂν καὶ ὁ γονεὺς διαφέρει ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως, ἐπειδὴ, σὰν ἄνθρωπος, ἔγινε καὶ αὐτὸς εἰς ὠρισμένον χρόνον, ἀλλὰ θὰ εἶχε καὶ αὐτὸς τὸ τέκνον τοῦ συνυπάρχον πάντοτε μαζί του, ἐὰν ἡ φύσις δὲν ἠμπόδιζε καὶ δὲν παρεκώλυε τὴν δυνατότητα αὐτήν. Διότι καὶ ὁ Λεὺϊ ἦτο ἀκόμη εἰς τὴν ὁσφὺν τοῦ προπάππου του⁹⁸, πρὶν νὰ γεννηθῇ ὁ ἴδιος καὶ ὁ πάππος γεννήσῃ. Ὅταν λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος αὐξηθῇ εἰς ἡλικίαν τόσον ποὺ νὰ ἠμπορῇ ἡ φύσις νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν δυνατότητα νὰ γεννήσῃ, ἀμέσως καὶ χωρὶς φυσικὰ ἐμπόδια ὁ ἄνθρωπος γίνεται πατὴρ τοῦ υἱοῦ ποὺ αὐτὸς γεννᾷ.

27. Ἄρα λοιπὸν ἐὰν ἐπληροφορήθησαν ἀπὸ γονεῖς περὶ τέκνων, καὶ ἔμαθον ὅτι φυσικὰ τέκνα δὲν εἶναι ἐκεῖνα ποὺ εἰσέρχονται ἔξωθεν, ἀλλ' αὐτὰ ποὺ γεννοῦν οἱ γονεῖς των, ἅς ὁμολογήσουν καὶ προκειμένου περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὗτος χωρὶς ἀμφιβολίαν γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρός. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον περὶ τοῦ ὁποίου κάμνουν ἐρευναν, ἅς εἴπουν ἐκεῖνο ποὺ ἐμποδίζει τὸν Θεὸν νὰ εἶναι ἀχρόνως Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, διότι ἔχει γίνεαι δεκτόν, ὅτι πᾶν τὸ γεννώμενον γεννᾶται ἐκ πατρός. Καὶ διὰ νὰ ἀποδείξουν τοὺς ἑαυτοὺς των ἀξίους καταδίκης μὲ τὸ ὅτι καὶ ἀπλῶς σκέπτονται κάτι παρόμοιον διὰ τὸν Θεόν, καθὼς ἠρώτησαν γυναῖ-

98. Πρβλ. Ἑβρ. 7, 5.

κας διὰ τοὺς χρόνους, ἔτσι ἄς ἐρωτήσουν καὶ τὸν ἥλιον περὶ τοῦ φωτός ποὺ ἀκτινοβολεῖ, καὶ τὴν πηγὴν περὶ ἐκείνου ποὺ πηγάζει ἀπὸ αὐτὴν διὰ νὰ μάθουν ὅτι ταῦτα ἂν καὶ εἶναι δημιουργήματα, ἐν τούτοις, ὑπάρχουν πάντοτε καὶ μὲ ἐκεῖνα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ προήλθον εἰς τὸ εἶναι. Ἐάν δὲ οἱ γονεῖς ποὺ εἶναι δημιουργήματα ἔχουν τὴν ιδιότητα αὐτὴν τῆς σχέσεως τοῦ γονέως πρὸς τὰ τέκνα των φυσικὴν καὶ παντοτεινὴν, διατὶ μὲ τὸ νὰ ὑπονοοῦν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κατώτερος αὐτῶν, δὲν ἐκδηλώνουν φανερώτερα τὴν ἀσέθειάν των; Ἐάν δὲ δὲν τολμοῦν νὰ εἴπουν τοῦτο φανερά, ἀλλ' ὁμολογοῦν ὅτι ὁ Υἱὸς οὐχὶ ἔξωθεν ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς εἶναι κατὰ φύσιν γέννημα, ὡς πρὸς τοῦτο δὲ δὲν ὑπάρχει κανὲν ἐμπόδιον διὰ τὸν Θεόν, (διότι ὁ Θεὸς δὲν λογίζεται σὰν ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἡλίου εἶναι ἀνώτερος, μᾶλλον δὲ εἶναι Θεὸς τοῦ ἡλίου), εἶναι φανερόν ὅτι ἀπὸ αὐτὸν γεννᾶται καὶ συνυπάρχει παντοτεινὰ ὁ Λόγος μὲ τὸν Πατέρα, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Πατὴρ ἔφερεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι. "Ὅτι μὲν λοιπὸν ὁ Υἱὸς οὐχὶ ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἀλλ' εἶναι ἀναρχος καὶ γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀποδεικνύει καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ πρᾶγμα καὶ ἡ ἐρώτησις τῶν αἵρετικῶν πρὸς τοὺς γονεῖς ἀποκαλύπτει τὴν κακὴν πρόθεσίν των. Ἐμαθαν τί σημασίαν ἔχει τὸ κατὰ φύσιν, καὶ ἐπομένως μὲ τὸ νὰ ἐρωτοῦν διὰ τοὺς χρόνους ἐντροπιάσθησαν.

28. "Ὅτι δὲ δὲν πρέπει νὰ συγκρίνεται ἡ ιδιότης τοῦ Θεοῦ νὰ γεννᾷ πρὸς ἐκεῖνο ποὺ συμβαίνει εἰς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁ Υἱὸς νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς μέρος τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅτι, μὲ ἓνα λόγον, ἡ γέννησις σημαίνει πάθος καὶ ἀλλοίωσιν προκειμένου περὶ τοῦ Θεοῦ, εἶπομεν ἤδη εἰς τὰ προηγούμενα, λέγομεν δὲ καὶ τώρα τὰ αὐτά. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὅπως ὁ ἄνθρωπος. Διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἐπειδὴ ἔχουν φύσιν ποὺ μεταβάλλεται, ὅταν γεννοῦν παθαίνουν μεταβολὴν, καὶ γεννοῦν μετὰ ἀπὸ ἀναμονὴν χρόνου, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῆς φύσεώς των. Διὰ τὸν Θεὸν ὅμως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λέγῃ κανεὶς τοῦτο. Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ μέρη, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἀπαθὴς καὶ ἀπλοὺς, ἀπαθῶς καὶ ἀμερίστως εἶναι Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ. "Ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθὲς ἔχομεν πάλιν μεγάλην ἀπόδειξιν καὶ μαρτυρίαν ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς. Διότι ὁ Λόγος εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι Λόγος τοῦ Πατρὸς καὶ Σοφία. Λόγος δὲ καὶ Σο-

φία δὲν εἶναι οὔτε κτίσμα οὔτε μέρος τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου εἶναι Λόγος, οὔτε κατὰ μεταβολὴν τῆς φύσεως αὐτοῦ εἶναι γέννημα. Ἡ Γραφή λοιπόν, ἀφοῦ συνέδεσε τὰ δύο ταῦτα εἰς ἓν, εἶπεν Υἱὸν μὲν, διὰ νὰ διακηρύξη τὸν Υἱὸν γνήσιον καὶ ἀληθινὸν γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Καὶ διὰ νὰ μὴ ὑποθέσῃ κανεὶς ὅτι τὸ γέννημα τοῦτο εἶναι ἀνθρώπινον, πάλιν λέγει ὅτι οὗτος εἶναι Λόγος καὶ Σοφία καὶ ἀπαύγασμα, διὰ νὰ ἐξηγήσῃ μὲ αὐτὰ ὅτι εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Διότι τοῦτο ἂν ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ἐννοοῦμεν ὀρθῶς καὶ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀναρχὸν τῆς γεννήσεως, καὶ λογαριάζομεν τοῦτο ὡς ἀρμόζον εἰς τὸν Θεόν. Ποῖον λοιπὸν πάθος, ἢ ποῖον μέρος τοῦ Πατρὸς εἶναι ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία καὶ τὸ ἀπαύγασμα; Τοῦτο εἶναι δυνατόν νὰ μάθουν καὶ αὐτοὶ οἱ ἄφρονες. Καθὼς δηλαδὴ ἐρωτοῦσαν γυναῖκας διὰ νὰ μάθουν περὶ Υἱοῦ, ἔτσι ἂς ἐρωτήσουν καὶ ἄνδρας νὰ πληροφορηθοῦν περὶ τοῦ λόγου, ὅτι οὔτε πάθος σημαίνει οὔτε μέρος τοῦ νοῦ αὐτῶν εἶναι ὁ λόγος, τὸν ὁποῖον προφέρουν. Ἐὰν δὲ προκειμένου περὶ ἀνθρώπων, πού ἂν καὶ ὑποκείνται εἰς πάθος καὶ μερισμὸν, εἶναι τέτοιος ὁ λόγος, διατὶ ἀποδίδουν εἰς τὸν ἀσώματον καὶ ἀδιαίρετον Θεὸν πάθη καὶ μέρη, πρὸς τὸν σκοπὸν, ἐνῶ προσποιοῦνται διῆθεν τοὺς εὐλαβεῖς, νὰ ἀρνηθοῦν τὴν ἀληθινὴν καὶ γνησίαν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ; Καὶ ὅτι μὲν ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ δὲν σημαίνει πάθος τῆς θείας φύσεως ἔχει ἀποδειχθῇ ἱκανοποιητικῶς δι' ὅσων προηγουμένως εἴπομεν. Ἀπεδείχθη δὲ καὶ μάλιστα τῶρα ὅτι ὁ Λόγος δὲν γεννᾶται συνεπείᾳ πάθους. Ἄς ἀκούσουν ὁμῶς τὰ αὐτὰ ὅσον ἀφορᾷ καὶ εἰς τὴν Σοφίαν. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὅπως ὁ ἄνθρωπος. Ἄς μὴ ἀποδίδουν εἰς τὸν Θεὸν κανὲν ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα καὶ εἰς τὸ θέμα τοῦτο μὲ τὴν φαντασίαν των. Διότι πάλιν καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐγίναν διὰ νὰ εἶναι δεκτικοὶ σοφίας, ἐνῶ ὁ Θεὸς ἐπειδὴ δὲν μετέχει κανενός, εἶναι ὁ ἴδιος πατὴρ τῆς σοφίας του, καὶ ἐκεῖνοι, πού μετέχουν αὐτῆς, ἀπὸ συνήθειαν ὀνομάζονται σοφοί. Καὶ αὕτῃ ἡ σοφία δὲν εἶναι οὔτε πάθος, οὔτε μέρος, ἀλλὰ γνήσιον γέννημα τοῦ πατρὸς! Διὰ τοῦτο ὁ Πατὴρ εἶναι πάντοτε Πατὴρ, καὶ δὲν προσετέθη εἰς χρόνον ὕστερον τὸ ὄνομα πατὴρ εἰς τὸν Θεόν, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι εἶναι ὑποκείμενος εἰς τροπὴν. Ἐὰν δὲ εἶναι καλὸν τὸ νὰ εἶναι οὗτος Πατὴρ, δὲν ἦτο ὁμῶς πάντοτε πατὴρ, ἔπεται, ὅτι τὸ καλὸν δὲν ἦτο πάντοτε ἰδιότης αὐτοῦ.

29. Ἄλλ' ἰδοῦ, λέγουν, ὁ Θεὸς εἶναι πάντοτε ποιητῆς, καὶ δὲν προσετέθη εἰς αὐτὸν ἐκ τῶν ὑστέρων ἢ δύναμις τοῦ νὰ δημιουργῇ. Ἄρα λοιπόν, ἐπειδὴ εἶναι δημιουργὸς ὁ Θεός, εἶναι ἀναρχα καὶ αἰώνια τὰ ποιήματα, καὶ ἐπομένως οὔτε δι' αὐτὰ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λέγωμεν Ὅτι ὑπῆρχον πρὶν γίνουιν; Οἱ Ἀρειανοὶ εἶναι ἀνόητοι διότι ποία ὁμοιότης μεταξὺ υἱοῦ καὶ ποιήματος, διὰ νὰ εἴπουν ὅτι αὐτὰ πού ἀρμόζουν νὰ λέγωνται διὰ τὸν πατέρα, ἀρμόζουν νὰ λέγωνται καὶ διὰ τὰ δημιουργήματα; Πῶς δὲ μετὰ ἀπὸ τὴν διαφορὰν πού, ὡς ἐδείχθη μὲ ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως, ὑπάρχει μετὰ γέννηματος καὶ δημιουργήματος, ἐπιμένουν νὰ μένουν εἰς τὴν ἀμάθειαν; Πάλιν λοιπόν, πρέπει νὰ εἴπωμεν τὸ αὐτό. Τὸ ποίημα ὑπάρχει ἔξω ἀπὸ τὸν ποιοῦντα αὐτό, καθὼς ἐλέχθη, ὁ υἱὸς ὅμως εἶναι γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ πατρός. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ποίημα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ αἰωνίως, διότι ὁ δημιουργὸς ποιεῖ αὐτὸ ὅταν θέλῃ, τὸ δὲ γέννημα δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν βούλησιν, ἀλλ' εἶναι ιδιότης τῆς οὐσίας. Καὶ ποιητῆς μὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι καὶ νὰ ὀνομάζεται, ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχουν τὰ ἔργα· πατήρ ὅμως δὲν ἡμπορεῖ νὰ λεχθῇ οὔτε νὰ εἶναι, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ γέννησις υἱοῦ. Ἐὰν δὲ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐρωτοῦν, διατὶ ὁ Θεός, ἐνῶ ἡμπορεῖ νὰ δημιουργῇ πάντοτε, δὲν δημιουργεῖ πάντοτε; καὶ ἡ τόλμη αὐτῇ εἶναι ιδιότης τρελλῶν. «Διότι, ποῖος γνωρίζει τί ἔχει ὁ Θεός εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἡ ποῖος ἔγινε σύμβουλός του»;⁹⁹ Ἡ πῶς ἡμπορεῖ κεραμικόν τι ἔργον νὰ εἴπῃ εἰς τὸν κεραμέα· «Διατὶ μὲ ἔκαμες ἔτσι»;¹⁰⁰ Καί, διὰ νὰ μὴ παραλείψωμεν οὔτε καὶ ἂν μᾶς προβάλλουν τὸν παρὰ μικρὸν συλλογισμόν, πού ἐφεῦρον, ἅς ἀκούσουν. Ὅτι, ἂν καὶ εἰς τὸν Θεὸν εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργῇ πάντοτε, τὰ δημιουργήματα ὅμως δὲν θὰ ἡμποροῦσαν νὰ εἶναι αἰώνια, διότι ἔγιναν ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ δὲν ὑπῆρχον πρὶν γίνουιν. Τὰ δὲ μὴ ὄντα πρὶν γίνουιν, πῶς ἡμποροῦσαν νὰ συνυπάρχουν μὲ τὸν αἰωνίως ὄντα Θεόν; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεός, ἀφορῶν εἰς τὸ συμφέρον αὐτῶν, ὅταν εἶδεν ὅτι ἀφοῦ δημιουργηθοῦν θὰ δυνηθοῦν νὰ διατηρηθοῦν εἰς τὸ εἶναι, τότε καὶ ἔκαμε τὰ πάντα. Καὶ καθὼς, ἐνῶ ἡμποροῦσε καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ

99. Ρωμ. 11, 34.

100. Ρωμ. 9, 20.

Ἄδάμ, ἢ τοῦ Νῶε, ἢ τοῦ Μωϋσέως νὰ ἀποστείλῃ τὸν Λόγον του, δὲν ἀπέστειλεν αὐτὸν παρὰ μόνον ὅταν συν-επληρώθησαν οἱ προκαθωρισμένοι καιροί, διότι εἶδεν ὅτι τοῦτο ἦτο ἐπωφελές εἰς ὅλην τὴν δημιουργίαν. Ἔτσι καὶ ὡς πρὸς τὰ δημιουργήματα, ὅταν ἠθέλησε καὶ ἦτο ὠφέλιμον εἰς αὐτά, τότε τὰ ἐδημιούργησεν. Ὁ Υἱὸς ὅμως ἐπειδὴ θεβαίως δὲν εἶναι ποίημα, ἀλλὰ γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, ὑπάρχει αἰωνίως, διότι ἐφ' ὅσον ὁ Πατὴρ εἶναι αἰώνιος, αἰώνιον πρέπει νὰ εἶναι καὶ τὸ γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ποὺ εἶναι ὁ Λόγος καὶ ἡ σοφία αὐτοῦ. Καὶ τὰ μὲν κτίσματα, ἀκόμη καὶ ἂν οὐδέποτε ὑπάρξουν δὲν μειώνουν τὸν ποιητὴν, διότι ἔχει τὴν δύναμιν νὰ δημιουργῇ ὅποτε θελήσῃ, τὸ δὲ γέννημα, ἂν δὲν συνυπάρχῃ αἰωνίως μὲ τὸν Πατέρα, ἀποτελεῖ ἐλάττωμα τῆς τελειότητος τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Ὅθεν τὰ μὲν ποιήματα ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ τότε ποὺ ἠθέλησεν, ὁ δὲ Υἱὸς εἶναι πάντοτε καὶ αἰωνίως γνήσιον γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός.

30. Ταῦτα τοὺς μὲν ὀρθῶς πιστεύοντας χαραποιοῦν, τοὺς δὲ αἰρετικούς λυποῦν, ἐπειδὴ βλέπουν νὰ ἀναιρη-ται δι' αὐτῶν ἡ αἵρεσίς των. Διότι καὶ ἐκείνη πάλιν ἡ ἐ-ρώτησις αὐτῶν ποὺ λέγουν, τὸ ἀγέννητον εἶναι ἓν ἢ δύο; ἀποκαλύπτει ὅτι δὲν ἔχουν ὀρθὴν τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ γε-μάτην ἀπὸ ὑποψίαν καὶ δόλον. Διότι δὲν ἐρωτοῦν μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν διὰ νὰ τιμήσουν τὸν Πατέρα, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀτιμάσουν τὸν Λόγον. Ἐὰν λοιπὸν κάποιος, ποὺ ἀγνοεῖ τὴν πονηρίαν των, ἀποκριθῇ ἓν τὸ ἀγέννητον, ἀμέσως χύνουν τὸ δηλητήριόν των καὶ λέγουν· Ἄρα λοιπὸν ὁ Υἱὸς εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ κτίσματα, καὶ καλῶς λέγομεν· Δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῇ. Διότι ἔχουν ἔργο νὰ διαστρέφουν καὶ συγχέουν τὰ πάντα, διὰ νὰ διαχωρίσουν τὸν Λόγον ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ νὰ συναριθμήσουν τὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων μὲ τὰ ποιήματα. Πρῶτον μὲν λοιπὸν εἶναι καὶ κατὰ τοῦτο ἄξιοι καταδίκης, διότι, ἂν καὶ κατηγο-ροῦν τοὺς ἐπισκόπους ποὺ συνῆλθον εἰς τὴν Νίκαιαν, ἐ-πειδὴ ἐκεῖνοι ἐχρησιμοποίησαν λέξεις ποὺ δὲν ὑπῆρχον εἰς τὰς Γραφάς, καίτοι μὴ θλασφήμες, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀναιρέσουν τὴν ἀσέβειά των, ἐπρόδωσαν οἱ ἴδιοι τὴν θέ-σιν των καὶ κατέφυγον εἰς τὴν αὐτὴν μέθοδον μὲ τὸ νὰ ἐκστομίζουν ἀγράφους λέξεις καὶ ἐπινοοῦν χλευασμοὺς κατὰ τοῦ Κυρίου, χωρὶς νὰ γνωρίζουν μήτε ἐκεῖνα ποὺ

λέγουν, οὔτε ἐκεῖνα, διὰ τὰ ὁποῖα δίδουν εἰς τοὺς ἀφελεῖς κατηγορηματικὰς διασθεβαιώσεις.¹⁰¹ "Ἄς ἐρωτήσουν "Ἕλληνας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἤκουσαν αὐτά, διότι δὲν εἶναι τῶν Γραφῶν, ἀλλ' ἐκείνων ἐπινοήσεις, ὥστε, ἀφοῦ ἀκούσουν πόσας σημασίας ἔχει ἡ λέξις ποὺ χρησιμοποιοῦν, νὰ πληροφορηθοῦν, ὅτι οὔτε δι' ὅσα λέγουν γνωρίζουν νὰ ἐρωτοῦν ὀρθῶς. Διότι καὶ ἐγὼ ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἠρώτησα καὶ ἔμαθον ὅτι τὸ λεγόμενον ἀγέννητον, εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀκόμη δὲν ἔγινεν, ἀλλὰ δύναται νὰ γίνῃ, καθὼς τὸ ξύλον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔγινε μὲν ἀκόμη, ἡμπορεῖ ὁμως νὰ γίνῃ πλοῖον. Καὶ πάλιν ἀγέννητον λέγεται ἐκεῖνο ποὺ οὔτε ἔγινεν, οὔτε ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ ποτέ, ὅπως τὸ τρίγωνον νὰ γίνῃ τετράγωνον, καὶ ὁ ἄρτιος ἀριθμὸς περιττός. Διότι οὔτε τὸ τρίγωνον ἔγινέ ποτε τετράγωνον, οὔτε θὰ ἡμπορέσῃ νὰ γίνῃ κάποτε, ἀλλ' οὔτε ὁ ζυγὸς ἀριθμὸς ἔγινέ ποτε μονός, οὔτε ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ κάποτε. Λέγεται δὲ πάλιν ἀγέννητον ἐκεῖνο, ποὺ ὑπάρχει μὲν, ἀλλὰ δὲν ἔγινεν ἀπὸ κανέναν, οὔτε ἔχει καθόλου κάποιον ἰδικόν του πατέρα. Προσέθεσε δὲ εἰς τὰς σημασίας αὐτὰς καὶ ὁ πονηρὸς σοφιστὴς Ἀστέριος,¹⁰² ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ὁ εἰσηγητὴς τῆς αἵρέσεως, εἰς κάποιον ἰδικόν του σύγγραμμα μὲ τὸν τίλον «συνταγματίον», λέγων ἀγέννητον εἶναι τὸ μὴ ποιηθέν, ποὺ ὁμως ὑπάρχει παντοτινὰ. "Ὁφειλον λοιπόν, νὰ κάμουν σαφές, μὲ ποῖαν σημασίαν ἐννοοῦν τὸ ἀγέννητον ὅταν ἐρωτοῦν, διὰ νὰ ἡμπορή καὶ ὁ ἐρωτώμενος νὰ ἀποκριθῇ ὀρθῶς.

31. Ἐὰν δέ, παρὰ ταῦτα, νομίζουν ἀκόμη ὅτι καλῶς ἐρωτοῦν, μὲ τὸ νὰ λέγουν· "Ὑν εἶναι τὸ ἀγέννητον ἢ δύο; θὰ ἀκούσουν πρῶτον, οἱ ἀμαθεῖς, ὅτι εἶναι πολλὰ καὶ κανέν, ἐπειδὴ εἶναι πάρα πολλὰ ἐκεῖνα ποὺ ἡμποροῦν

101. Α' Τιμ. 1, 7.

102. Ὁ Ἀστέριος ἐγεννήθη εἰς τὴν Καππαδοκίαν κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ γ' αἰ., ἐκ γονέων ἐθνικῶν. Κατ' ἀρχὰς ἤσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ σοφιστοῦ, διδάσκων ρητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν, τίτλον, τὸν ὅποιον διέτηρξε καὶ μετὰ τὴν προσέλευσίν του εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ἐποῦδας παρὰ τῷ Λουκιανῷ εἰς τὴν Σχολὴν Ἀντιοχείας. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ Ἐρκουλίου (303 - 304) ἔφυγεν εἰς τὰ εἰδωλα, ἀλλὰ κατόπιν μετενόησε πιθανῶς διὰ τοῦ Λουκιανοῦ. Ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν κυριωτέρων συνηγόρων τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως καὶ συνέβαλε μεγάλως διὰ τῶν κατὰ τόπους περιηγήσεών του. Μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον ἐγένετο ἐπίσκοπος (ἀναδειχθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὑπὸ τῶν συναιρεσιωτῶν του) τῆς Κύρρου παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν, ἀλλὰ «ταῖς τοῦ θαυμασίου ἀσκητοῦ Ἰουλιανοῦ προσευχαῖς τὸν εἶον ἀθλίως κατέστρεψε» (Θεοδώρ., Φιλόθεος, Ἰστ., 2. Πρὸλ. καὶ Φωτίου, Ἀμφιλόχιος 312). Ἐγράφε πολλὰ συγγράμματα, ἐν οἷς καὶ τὸ Συνταγματίον, ἀπαντὰ ἀπολεσθέντα.

νὰ γίνουν, καὶ κανὲν ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἡμπορεῖ νὰ γίνη ὡς εἴπομεν. Ἐὰν δέ, ὅπως ἤρεσεν εἰς τὸν Ἀστέριον, τὸ μὴ ποιηθέν, ἀλλὰ πάντοτε ὑπάρχον εἶναι τὸ ἀγέννητον, καὶ ἔτσι ἐρωτοῦν, ἅς ἀκούσουν ὄχι μίαν, ἀλλὰ πολλὰς φοράς, ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς σύμφωνα μὲ τὴν ἐκδοχὴν αὐτὴν ἡμπορεῖ νὰ λέγεται ἀγέννητος. Διότι οὔτε εἰς τὰ γενητὰ ἀνήκει, οὔτε ποῖημα εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀνάρχως καὶ αἰωνίως συνυπάρχει μὲ τὸν Πατέρα, καθὼς ἀπεδείχθη ἤδη, ἔστω καὶ ἂν οὗτοι πολλὰκις ἀλλάσσουν διατύπωσιν, διὰ νὰ λέγουν μόνον κατὰ τοῦ Κυρίου ὅτι, Εἶναι ἐξ οὐκ ὄντων, καί, Δὲν ἦτο πρὶν γεννηθῇ. Ἀφοῦ, λοιπόν, ἐλέγχονται ὅτι πίπτουν εἰς σφάλματα εἰς ὅλα, ἐὰν θελήσουν νὰ ἐρωτήσουν καὶ ἐκεῖνοι σύμφωνα μὲ τὸ σχῆμα, Τὸ ὑπάρχον μὲν, ἀλλὰ μὴ γεννηθὲν ἀπὸ κάποιον, οὔτε ἔχον ἰδικόν του πατέρα, θὰ ἀκούσουν μὲν καὶ ἀπὸ ἡμᾶς ὅτι ὁ σημανόμενος μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον εἶναι ὁ εἰς καὶ ὁ μόνος ἀγέννητος Πατήρ, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα λέγουν, δὲν θὰ ἔχουν πλέον τίποτε ἄλλο, διὰ νὰ τὸ ἀκούῃ κανεὶς. Διότι οὔτε καὶ τὸ νὰ λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς λέγεται ἀγέννητος ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, δεικνύει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ποῖημα, καθόσον, σύμφωνα μὲ τὰς προεκταθείσας ἀποδείξεις ἔγινε φανερόν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι τοιοῦτος, οἷος εἶναι καὶ ὁ γεννήσας αὐτόν. Ἐπομένως, ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι ἀγέννητος, ἐπίσης καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ δὲν εἶναι γενητὴ, ἀλλὰ γέννημα, εἶναι δὲ αὕτη ὁ Λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ Σοφία. Διότι ποῖα σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ γενητοῦ καὶ ἀγενήτου; Δὲν θὰ εἶναι ἀνιαρὸν ἐὰν πάλιν εἴπωμεν τὰ αὐτά, ἐπειδὴ ἐὰν θέλουν τὸ γενητὸν νὰ εἶναι ὁμοιον μὲ τὸ ἀγέννητον, οὕτως ὥστε ἐκεῖνος, ποὺ θλέπει τοῦτο, νὰ θλέπῃ ἐκεῖνο, δὲν εὐρίσκονται πολὺ μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ εἴπουν, ὅτι καὶ τὸ ἀγέννητον εἶναι καὶ τῶν κτισμάτων εἰκὼν, καὶ τὸ ἀποτελεσμα εἶναι νὰ συγγέωνται τὰ πάντα παρ' αὐτῶν, ὥστε νὰ ἐπέρχεται ἐξίσωσις τῶν γενητῶν πρὸς τὸ ἀγέννητον, καὶ ὁ ὑποβιβασμὸς τοῦ ἀγενήτου εἰς τὴν τάξιν τῶν ποιημάτων, μὲ τὰ ὁποῖα συμμετρεῖται, μὲ μόνον σκοπὸν νὰ συμπεριλάβουν τὸν Υἱὸν εἰς τὰ ποιήματα.

32. Ἄλλ' οὔτε οἱ ἴδιοι νομίζω ὅτι θὰ θελήσουν νὰ λέγουν ἀκόμη τὰ τοιαῦτα, ἐὰν θεβαίως πείθονται εἰς τὸν σοφιστὴν Ἀστέριον. Διότι ἐκεῖνος ἂν καὶ ὑποστηρίξῃ μὲ προθυμίαν τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν καὶ λέγει ὅτι τὸ ἀγέννητον εἶναι ἕν, ἀντιλέγει τὰ ἀντίθετα εἰς αὐτά, μὲ τὸ νὰ λέγῃ ὅτι καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀγέννητος καὶ ἀναρχος, μέρος δὲ ἐκείνων ποὺ ἔγραψεν εἶναι τὰ ἐξῆς:

«Δὲν εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι κηρύσσει Χριστὸν τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ἢ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ,¹⁰³ ἀλλὰ χωρὶς τὴν προσθήκην δύναμιν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν, ὅτι δηλαδή, ὁ Παῦλος κηρύττει ὅτι αὐτὴ ἡ ἰδία δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁποῖα εἶναι ἰδιότης τῆς φύσεως αὐτοῦ καὶ συνυπάρχει εἰς αὐτὸν ἀνάρχως καὶ ἀγενήτως εἶναι ἄλλη». Καὶ πάλιν μετ' ὀλίγον· «Ἄν καὶ θεβαίως ἡ μὲν αἰδῖος δύναμις καὶ σοφία αὐτοῦ, ἢ ὁποῖα, καθὼς ἡ ἀληθείης σκέψις τοῦ λογικοῦ θεβαιώνει, εἶναι ἀναρχος καὶ ἀγένητος, μία ἀσφαλῶς πρέπει νὰ εἶναι καὶ αὐτὴ». Διότι ἂν καὶ οὗτος δὲν ἐνόησεν ὀρθῶς τὸ ρητὸν τοῦ Παύλου καὶ ἐνόμισεν ὅτι ὑπάρχουν δύο σοφαί, ἀλλ' ὅμως μὲ τὸ νὰ εἶπῃ ὅτι συνυπάρχει εἰς τὸν Θεὸν ἀγένητος σοφία, δὲν λέγει πλέον ὅτι ἐν μόνον ὑπάρχει ἀγένητον, ἀλλ' ὅτι συνυπάρχει καὶ ἄλλο ἀγένητον μαζὶ μὲ αὐτόν. Διότι αὐτὸ ποῦ συνυπάρχει δὲν νοεῖται ὅτι συνυπάρχει μόνον μὲ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ μαζὶ μὲ κάποιον ἄλλο. Ἐὰν λοιπόν, πείθωνται εἰς ὅσα λέγει ὁ Ἀστέριος, ὅς μὴ ἔρωτοῦν πλέον· Ἐν τὸ ἀγένητον ἢ δύο; διὰ νὰ μὴ φαίνωνται ὅτι λόγῳ ἀμφιβολιῶν διαφωνοῦν μὲ ἐκεῖνον. Ἡ ἐὰν διαφωνοῦν καὶ μὲ κεῖνον, ὅς μὴ στηρίζονται εἰς τὸ συνταγματίον του, διὰ νὰ μὴ συμβῇ ὥστε, μὲ τὸ νὰ δαγκῶνουν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ἀφανισθοῦν ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον.¹⁰⁴ Καὶ αὐτὰ μὲν ὅς λέγονται δι' ὀλίγων ὡς ἀπάντησις εἰς τὴν ἀμάθειάν των. Διὰ δὲ τὴν πονηράν προαίρεσίν των τί θὰ ἤμποροῦσε κανεῖς νὰ εἶπῃ; Ποῖος δὲν θὰ ἔχη δίκαιον νὰ μισήσῃ αὐτοὺς ὅταν τοὺς θέλῃ νὰ πάσχουν ἀπὸ τοιαύτην μανίαν; Διότι ἐπειδὴ δὲν τολμοῦν νὰ λέγουν πλέον φανερά, Ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ ἐπενόησαν πρὸς χρῆσιν των τὴν λέξιν ἀγένητον, ὥστε, μὲ τὸ νὰ λέγουν εἰς τοὺς ἀφελεῖς τὸν Υἱὸν γενητόν, νὰ ἐννοοῦν πάλιν τοὺς ἰδίους ἐκείνους λόγους, ἦτοι τό, Ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τό, Οὐκ ἦν ποτε, διότι μὲ αὐτοὺς ἀκριβῶς τοὺς λόγους περιγράφονται τὰ κτίσματα καὶ τὰ δημιουργήματα.

33. Ἐπρεπε λοιπόν, ἐὰν ἦσαν θέβαιοι δι' ὅσα λέγουν, νὰ ἐπιμένουν εἰς αὐτὰ καὶ νὰ μὴ μεταβάλλουν τρόπους μὲ τὸ νὰ προβάλλουν διαφόρους ἐκφράσεις. Ἀλλὰ δὲν θέλουν, διότι νομίζουν ὅτι ἤμποροῦν εὐκόλως τὰ πάντα νὰ ἐπιτύχουν, ἐὰν, μὲ τὸ νὰ σκεπάζουν καταλ-

103. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 24.

104. Πρβλ. Γαλ. 5, 15.

86. Παροιμ. 8, 30.

λήλως με τὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τούτου τὴν αἵρεσίν των, παρουσιάζουν εἰς τὸ μέσον τὸ ἀγέννητον. Ἀλλὰ θεαίως καὶ αὐτὸ τὸ λεξείδιον ἀγέννητον δὲν ἔχει σημασίαν πού νά ἔχη σχέσιν με τὸν Υἱόν, ὅσον καὶ ἂν οὗτοι διαμαρτύρωνται, ἀλλὰ με τὰ γενητά. "Ομοιον με αὐτὸ θὰ ἤμποροῦσε κανεῖς νά ἴδῃ ὅτι εἶναι τό, Παντοκράτωρ, καὶ τό, Κύριος τῶν δυνάμεων. Διότι, ἐάν ὁ Πατήρ διὰ τοῦ Λόγου συγκρατῇ τὰ πάντα εἰς ἁρμονίαν καὶ τάξιν, καὶ κυβερνᾷ αὐτά, καὶ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρὸς βασιλεύῃ ὁ Υἱός, καὶ ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ Λόγου καὶ τῆς εἰκόνης τοῦ Πατρὸς, ἐκτείνῃ ἐπὶ ὅλων τῶν δημιουργημάτων τὸ κράτος του, εἶναι ὀλοφάνερρον ὅτι οὔτε καὶ ἔτσι ὁ Υἱός δὲν συγκαταλέγεται εἰς τὰ ὅλα, οὔτε διὰ τὸν Υἱόν ὁ Πατήρ ὀνομάζεται Παντοκράτωρ καὶ Κύριος, ἀλλὰ διὰ τὰ ποιήματα πού ἔγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἄρχει καὶ βασιλεύει διὰ τοῦ Λόγου. Καὶ τὸ ἀγέννητον ἄρα ἔχει σημασίαν ὅχι διὰ τὸν Υἱόν, ἀλλὰ διὰ τὰ δημιουργήματα πού ἔγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ πολὺ ὀρθῶς, διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὅπως τὰ γενητά, ἀλλὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ εἶναι καὶ αὐτῶν κτίστης καὶ δημιουργός. Καθὼς δὲ τὸ ἀγέννητον λαμβάνει ἀκριβῆ σημασίαν ἐάν συγκριθῇ με τὰ γενητά, ἔτσι καὶ τό, Πατήρ εἶναι δηλωτικὸν τοῦ Υἱοῦ. Καὶ ἐκεῖνος, μέν, πού ὀνομάζει τὸν Θεὸν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν καὶ ἀγέννητον, βλέπει καὶ ἐννοεῖ ὅτι τὰ διάφορα ὄντα εἶναι κτίσματα καὶ γενητά. Ἐκεῖνος δὲ πού ὀνομάζει τὸν Θεὸν Πατέρα εὐθύς ἀμέσως ἐννοεῖ καὶ βλέπει τὸν Υἱόν. Διὰ τοῦτο καὶ θὰ πρέπει νά θαυμάζῃ κανεῖς τὴν ἀσεβῆ λογομαχίαν αὐτῶν, διότι, ἂν καὶ ἡ λέξις ἀγέννητον με τὴν καλὴν τοῦ ὀνόματος σημασίαν, ἤμπορεῖ νά χρησιμοποιηθῇ εὐσεβῶς, αὐτοί, σύμφωνα με τὴν αἵρεσίν των, προβάλλουν αὐτὴν με ἐσφαλμένην ἐννοιαν, διὰ νά ἀτιμάσουν τὸν Υἱόν, καὶ δὲν ἀναγινώσκουν αὐτὸ πού λέγει ἡ Γραφή: «Ὁ τιμῶν τὸν Υἱόν τιμᾷ τὸν Πατέρα, καὶ ὁ ἀτιμάζων τὸν Υἱόν ἀτιμάζει τὸν Πατέρα»¹⁰⁵. Διότι ἂν πράγματι αὐτοὶ ἐνδιεφέροντο διὰ τὸν ἔπαινον καὶ τὴν τιμὴν πού ἀνήκουν εἰς τὸν Πατέρα, ἔπρεπε μᾶλλον, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ καλύτερον καὶ τὸ ἀνώτερον, νά γνωρίζουν καὶ νά ὀνομάζουν ἀληθινὸν Πατέρα τὸν Θεόν, παρὰ νά ὀνομάζουν αὐτὸν κατ' ἄλλον τρόπον Πατέρα. Διότι, με τὸ νά λέγουν τὸν Θεὸν ἀγέννητον, ἀπὸ

105. Πρβλ. Ἱω. 5, 23.

τὰ γενόμενα ἔργα, καθὼς προελέχθη, λέγουν αὐτὸν μόνον ποιητὴν καὶ δημιουργόν, ἐπειδὴ νομίζουν, ὅτι μὲ τοῦτο ἡμποροῦν νὰ ἐννοοῦν ποίημα καὶ τὸν Λόγον, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν των. Ἐκεῖνος δὲ ποῦ λέγει Πατέρα τὸν Θεόν, ἀπὸ τὸν Υἱὸν ὀνομάζει αὐτὸν Πατέρα, ἐπειδὴ δὲν ἀγνοεῖ, ὅτι, ὅταν ὑπάρχη Υἱός, κατ' ἀνάγκην ἐννοεῖ ὅτι καὶ τὰ πάντα ἐδημιουργήθησαν διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ἐκεῖνοι δέ, ὅταν λέγουν ἀγέννητος, μόνον ἀπὸ τὰ ἔργα ἐννοοῦν αὐτὸν ἀγέννητον, καὶ δὲν γνωρίζουν καὶ αὐτοὶ τὸν Υἱόν, ὡσὰν νὰ ἦσαν εἰδωλολάτραι. Ἐκεῖνος δὲ ποῦ λέγει Πατέρα τὸν Θεόν, ἀπὸ τὸν Λόγον ἐννοεῖ αὐτὸν ὡς Πατέρα. Μὲ τὸ νὰ γνωρίζῃ δὲ τὸν Λόγον, γνωρίζει ὅτι εἶναι συγχρόνως καὶ δημιουργὸς καὶ ἀντιλαμβάνεται ὅτι δι' αὐτοῦ ἔγιναν τὰ πάντα.

34. Θὰ ἦτο, λοιπόν, μᾶλλον εὐσεβέστερον καὶ ἀληθὲς νὰ ἐννοοῦν τὸν Θεὸν ἀπὸ τὸν Υἱὸν καὶ ἀπὸ αὐτὸν νὰ ὀνομάζουν αὐτὸν Πατέρα, παρὰ ἀπὸ τὰ ἔργα μόνον νὰ ὀνομάζουν καὶ λέγουν αὐτὸν ἀγέννητον. Διότι τοῦτο μὲν σημαίνουν τὸ καθένα μόνον του, καθὼς εἶπον, καὶ ὅλα μαζί τὰ ἔργα, ποῦ ὀφείλουν τὴν γένεσίν των εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου. Τὸ δὲ ὄνομα Πατὴρ μόνον ἐὰν ὑπάρχη Υἱὸς δηλοῦται καὶ στέκει εἰς τὴν λογικὴν. Ὅσον δὲ διαφέρει ὁ Λόγος ἀπὸ τὰ γενητά, τόσον καὶ ἀκόμη περισσότερον διαφέρει τὸ νὰ λέγωμεν τὸν Θεὸν Πατέρα ἀπὸ τὰ νὰ λέγωμεν αὐτὸν ἀγέννητον. Καὶ ἀληθῶς, τοῦτο μὲν εἶναι ἄγραφον καὶ ἐμβάλλει εἰς ὑποψίας ἐπειδὴ ἔχει ποικίλας σημασίας, ὥστε ἡ διάνοια τοῦ ἐρωτωμένου νὰ μεταφέρεται εἰς πολλὰ νοήματα μὲ διαφοροὺς σημασίας, τὸ δὲ Πατὴρ εἶναι ἀπλοῦν εἰς τὴν ἐννοιαν, εὐρίσκεται εἰς τὰς Γραφὰς καὶ εἶναι ἀπολύτως ἀληθὲς καὶ σημαίνει μόνον τὸν Υἱόν. Καὶ τὸ μὲν ἀγέννητον ἐφευρέθη ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ποῦ δὲν γνωρίζουν τὸν Υἱόν, τὸ δὲ Πατὴρ ἔγινε γνωστὸν καὶ ἐδόθη ὡς χάρις εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὸν Κύριον ἡμῶν. Καὶ ἀληθῶς ἐπειδὴ καὶ ὁ ἴδιος ἐγνώριζε τίνος εἶναι Υἱὸς ἔλεγεν: «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ὑπάρχομεν»¹⁰⁶, καὶ «Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα»¹⁰⁷, καὶ «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν»¹⁰⁸ καὶ πούθενά δὲν φαίνεται ὅτι καλεῖ ἀγέ-

106. Ἱω. 14, 10.

107. Ἱω. 14, 9.

108. Ἱω. 10, 30.

νητον τὸν Πατέρα. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐδίδασκεν ἡμᾶς νὰ προσευχώμεθα δὲν εἶπεν· Ὅταν δὲ προσεύχεσθε, λέγετε· Θεὲ ἀγένητε, ἀλλὰ μᾶλλον «Ὅταν δὲ προσεύχεσθε, λέγετε, Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»¹⁰⁹. Καὶ τὸ σπουδαιότερον σημεῖον τῆς πίστεως ἡμῶν εἶναι τοῦτο, καὶ τοῦτο ἠθέλησε νὰ κάμῃ θεβαῖον μὲ τὸ νὰ δώσῃ ἐντολὴν εἰς ἡμᾶς νὰ βαπτίζώμεθα ὄχι εἰς ὄνομα ἀγενήτου καὶ γενητοῦ, οὔτε εἰς ὄνομα κτίστου καὶ κτίσματος, ἀλλ' εἰς ὄνομα Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος¹¹⁰. Διότι, ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἀπὸ ποιήματα ποὺ εἴμεθα, προαγόμεθα εἰς τελειότητα καὶ γινόμεθα ἔπειτα κατὰ χάριν υἱοί, καὶ ὅταν λέγωμεν τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός, ὁμολογοῦμεν ὅτι γνωρίζομεν ἀπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὸν Λόγον ποὺ ὑπάρχει εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν Πατέρα. Ἀποδεικνύεται ἄρα ματαία καὶ ἡ προσπάθεια αὐτῶν γύρω ἀπὸ τὴν λέξιν ἀγένητος, ἡ ὁποία δὲν ἔχει τίποτε περισσότερον παρὰ μόνον φαντασίαν.

35. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς αὐτὰ ποὺ αὐτοὶ λέγουν, ἐὰν δηλαδὴ ὁ Λόγος εἶναι τρεπτός, εἶναι περιττὴ ἡ περὶ τούτου συζήτησις, διότι εἶναι ἀρκετὸν εἰς ἐμὲ νὰ ἀναφέρω μόνον αὐτὰ ποὺ οἱ ἴδιοι λέγουν, διὰ νὰ ἀποδείξω τὴν θρασύτητα τῆς ἀσεθείας των. Εἶναι δὲ τὰ ἐξῆς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὑπὸ μορφήν ἐρωτήσεων φλυαροῦν: «Εἶναι αὐτεξούσιος, ἢ δὲν εἶναι; Σύμφωνα μὲ τὴν ἐννοίαν τοῦ αὐτεξουσίου, κατὰ τὴν προαίρεσιν εἶναι καλός, καὶ ἡμπορεῖ, ἐὰν θελήσῃ, νὰ τραπῇ καὶ πρὸς τὸ κακόν, ἀφοῦ εἶναι κατὰ φύσιν τρεπτός, ἢ ὅπως ὁ λίθος καὶ τὸ ξύλον δὲν ἔχουν ἐλευθέραν προαίρεσιν εἰς τὸ νὰ κινῆται τὸ καθένα καὶ νὰ ρέπῃ καὶ πρὸς τὰ δύο;». Διὰ μὲν τὴν αἵρεσιν αὐτῶν δὲν εἶναι ἀσύνηθες τὸ νὰ λέγῃ καὶ νὰ ἔχη τοιαῦτα φρονήματα, διότι μιὰ καὶ ἔπλασαν μὲ τὴν φαντασίαν των Θεὸν καὶ κτιστὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ μηδενός, ἐπόμενον ἦτο νὰ συλλέξουν πρὸς χρῆσιν των τὰ τοιαῦτα φρασίδια, τὰ ὁποῖα ἀρμόζει νὰ λέγωνται διὰ κτίσματα. Ἐπειδὴ δέ, λόγῳ τοῦ ὅτι διαφωνοῦν μὲ ἐκείνους ποὺ μένουν σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀκούουν ἀπὸ αὐτοὺς περὶ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου Λόγου τοῦ Πατρός, τολμοῦν νὰ ἐκστομίζουν τοιαῦτα λόγια περὶ αὐτοῦ, ποῖος ἡμπορεῖ νὰ ἴδῃ θδελυρώτερον δόγμα ἀπ' αὐ-

109. Λουκ. 11, 2, Ματθ. 6, 9.

110. Πρβλ. Ματθ. 28, 19.

τό; Ποῖος ὅταν καὶ μόνον ἀκούῃ αὐτοῦς, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἡμπορῇ νὰ τοὺς ἀντικρούσῃ, δὲν συνταράσσεται ψυχικῶς καὶ δὲν θὰ κλείσῃ τὰ ὦτα διὰ νὰ μὴ ἀκούῃ, ἐπειδὴ ἐκπλήσσεται ἀπὸ αὐτά, ποὺ ἐκεῖνοι λαλοῦν, ὥσάν νὰ ἀκούῃ παράξενα λόγια ποὺ εἶναι ἀπὸ τὴν πηγὴν των καὶ ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς ἀπαγγελίας των γεμᾶτα ἀπὸ θλασφημίαν; Διότι ἐὰν ὁ Λόγος ὑπόκειται εἰς τροπὴν καὶ ἀλλοίωσιν εἰς ποῖον ἄρα σημεῖον θὰ σταματήσῃ ἡ μεταβολή, καὶ ποῖον θὰ εἶναι τὸ τέρμα τῆς τροπῆς αὐτοῦ; ἢ καὶ πῶς θὰ ἡμπορέσῃ ὁ τρεπτὸς νὰ εἶναι ὅμοιος μὲ τὸν ἄτρεπτον; Πῶς δὲ ἐκεῖνος ποὺ βλέπει αὐτὸν ποὺ ὑπόκειται εἰς μεταβολήν, θὰ ἡμπορῇ νὰ νομίζῃ ὅτι βλέπει τὸν ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοιώτον; Καὶ εἰς ποῖαν κατάστασιν ἂν φθάσῃ κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἀλλαγῆς, θὰ ἡμπορῇ κανεὶς νὰ ἴδῃ εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα; ἐπειδὴ, ἐὰν εἶναι τρεπτὸς ὁ Υἱός, θὰ τρέπεται διαρκῶς καὶ θὰ ἀλλοιοῦται κατὰ τὴν φύσιν του, διότι ὁ μὲν Πατὴρ εἶναι ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοιώτος καὶ αἰωνίως μένει ὅπως ἦτο καὶ εἶναι ὁ αὐτός· ἐὰν δὲ κατ' ἐκείνους ὁ Υἱὸς εἶναι τρεπτὸς καὶ δὲν εἶναι πάντοτε ὁ ἴδιος, ἀλλ' εἶναι ἐκ φύσεως διαρκῶς ἀλλοιούμενος, πῶς ἡμπορεῖ ὁ τοιοῦτος νὰ εἶναι εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ἐὰν δὲν εἶναι ὅμοιος καὶ κατὰ τὸ ἀμετάβλητον τῆς φύσεως; Πῶς δὲ καὶ γενικῶς εἰπεῖν, εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ, ἐὰν ἔχῃ ἀμφιρρέπουσαν τὴν προαίρεσιν; Ἴσως δὲ καί, ἐὰν εἶναι τρεπτὸς, καὶ καθημερινῶς σκοντάπτῃ εἰς ἐμπόδια, νὰ μὴ εἶναι ποτὲ τέλειος. Ἀλλ' ἡ μὲν τοιαύτη παραφροσύνη τῶν Ἀρειανῶν, ἃς ἐξαφανισθῇ, ἃς διαλάμψῃ δὲ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἃς ἀποδείξῃ αὐτοῦς ὅτι εἶναι παράφρονες. Διότι πῶς ὁ ἴσος μὲ τὸν Θεὸν δὲν εἶναι τέλειος; Ἡ πῶς δὲν εἶναι ἄτρεπτος ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἐν μὲ τὸν Πατέρα καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γνήσιος Υἱός; Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ οὐσία τοῦ Πατρὸς εἶναι ἄτρεπτος, ἄτρεπτον πρέπει νὰ εἶναι καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς γνήσιον γέννημα αὐτῆς. Ἐὰν δὲ ἔχει ἔτσι τὸ πρᾶγμα, ψευδῶς ἀποδίδουν εἰς τὸν Υἱὸν τροπὴν, καὶ ἃς μάθουν διὰ ποῖαν αἰτίαν ὁ λόγος των εἶναι ἐπικίνδυνος· διότι ἀπὸ τὸν καρπὸν του γνωρίζεται τὸ δένδρον¹¹¹. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἑωρακὴς τὸν Υἱὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα¹¹², καὶ ὅταν κανεὶς γνωρίζῃ τὸν Υἱόν, γνωρίζει τὸν Πατέρα.

111. Λουκ. 6, 44.

112. Πρβλ. Ἰω. 14, 9.

36. "Αρα λοιπόν, ἡ εἰκὼν τοῦ ἀτρέπτου Θεοῦ πρέπει νὰ εἶναι ἀναλλοίωτος, «διότι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ χθὲς καὶ σήμερον καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»¹¹³. Καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλει περὶ αὐτοῦ καὶ λέγει· «Σὺ, Κύριε, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἐστερέωσας τὴν γῆν ὡς ἐπὶ ἀσαλεύτου θεμελίου καὶ οἱ οὐρανοὶ εἶναι ἔργα τῶν χειρῶν σου. Αὐτοὶ θὰ ἐκλείψουν, σὺ ὅμως παραμένεις ἀμετάβλητος· ὅλοι θὰ παλαιωθοῦν, ὡσὰν τὸ ἔνδυμα ἀπὸ τὴν πολλὴν χρῆσιν, καὶ ὡσὰν μανθῦας θὰ περιτυλίξης αὐτοὺς καὶ θὰ ἀλλάξουν, Σὺ δὲ μένεις ὁ ἴδιος καὶ ἀμετάβλητος καὶ τὰ ἔτη σου οὐδέποτε θὰ τελειώσουν»¹¹⁴. Ὁ δὲ Κύριος λέγει διὰ τὸν ἑαυτὸν του μὲ τὸ στόμα τοῦ προφήτου: «Βλέπετέ με, καὶ πεισθῆτε ὅτι εἶμαι ἐγώ»¹¹⁵, καὶ «Δὲν ἔχω ἀλλάξει»¹¹⁶. Διότι, ἂν καὶ ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ χωρία αὐτὰ σημαίνουν ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι ἀτρέπτος, ἀρμόζει ὅμως νὰ λέγωμεν τοῦτο καὶ διὰ τὸν Υἱόν, ἐπειδὴ τὸ ὅτι ἀκριβῶς ἔγινεν ἄνθρωπος ἀποδεικνύει εἰς ἐκείνους, ποὺ νομίζουν ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ποὺ ἀνέλαθεν, ἡλλοιώθη καὶ ἔγινε κάποιος ἄλλος, καὶ πιστοποιεῖ τὴν ταυτότητα καὶ τὸ ἀναλλοίωτον αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ἀξιοπιστότεροι οἱ ἅγιοι καὶ πολὺ περισσότερον ὁ Κύριος ἀπὸ τὴν κακοβουλίαν τῶν ἀσεβῶν. Καὶ ἀληθῶς, σύμφωνα μὲ ὅσα λέγει ὁ προαναφερόμενος ἀγιογραφικὸς ὕμνος, ποιούμενος λόγον περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς, δηλοῦται ὅτι ἡ Γραφὴ διδάσκει ὅτι ἡ φύσις ὅλων τῶν δημιουργημάτων ὁλοκλήρου τῆς κτίσεως εἶναι τρεπτὴ καὶ δεκτικὴ μεταβολῆς καὶ ἀλλοιώσεως, καὶ ἐξαιρεῖ ἀπὸ αὐτὰ τὸν Υἱόν καὶ παρουσιάζει αὐτὸν ὅτι δὲν εἶναι καθόλου γενητός, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι αὐτὸς εἶναι ποὺ ἀλλοιώνει τὰ ἄλλα, καὶ διδάσκει ἀκόμη ὅτι εἶναι ἀναλλοίωτος, μὲ ὅσα λέγει: «Σὺ δὲ μένεις ὁ ἴδιος καὶ ἀμετάβλητος καὶ τὰ ἔτη σου οὐδέποτε θὰ τελειώσουν». Καὶ εὐλόγως· διότι τὰ μὲν γενητά, ἐπειδὴ ἔγιναν ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ πρὶν γίνουν δὲν ὑπῆρχον, ἔχουν φύσιν ποὺ ἀλλάσσει, ὁ δὲ Υἱός, ἐπειδὴ γεννᾶται ἀπὸ τὸν Πατέρα, καὶ εἶναι γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας αὐτοῦ, εἶναι ἄτρέπτος καὶ ἀναλλοίωτος, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Πατὴρ. Διότι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λέγωμεν, ὅτι ἀπὸ τὴν ἀτρέπτον οὐσίαν τοῦ Πα-

113. Ἑβρ. 13, 8.

114. Ψαλμ. 101, 26 - 28, Ἑβρ. 1, 10 - 12.

115. Δευτ. 4, 39.

116. Ματθ. 3, 6.

τὸς γεννᾶται Λόγος τρεπτός καὶ σοφία ποὺ ἀλλοιοῦται. Διότι πῶς θὰ εἶναι πλέον Λόγος, ἐὰν εἶναι τρεπτός; ἢ πῶς θὰ εἶναι πλέον σοφία ἐκεῖνο ποὺ ἀλλοιοῦται; Ἐκτός ἐὰν ἴσως, καθὼς συμβαίνει εἰς πᾶσαν τρεπτὴν οὐσίαν, θέλουν νὰ εἶναι ἔτσι, ὥστε εἰς κάποιαν ἰδιαιτέραν οὐσίαν νὰ ἔλαβε χώραν κάποια χάρις καὶ συνήθεια ἀρετῆς καὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν νὰ ὀνομάζουν μὲ τὰ ὀνόματα Λόγος, καὶ Υἱὸς καὶ Σοφία, ὥστε νὰ ἡμποροῦν νὰ ἀφαιροῦν καὶ νὰ προσθέτουν εἰς αὐτήν. "Ὅτι δὲ τοιαῦτα φρονοῦν ἔχουν πολλάκις εἶπει. Ἀλλ' ἡ πίστις αὐτῇ δὲν εἶναι πίστις Χριστιανῶν. Διότι τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι ἀληθὴς Λόγος καὶ Υἱὸς Θεοῦ, οὔτε ἡ σοφία ἀληθὴς σοφία. Διότι πῶς ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἀληθὲς ἐκεῖνο, ποὺ τρέπεται καὶ ἀλλοιοῦται καὶ δὲν παραμένει σταθερὸν ἐν καὶ τὸ αὐτό; Ὁ Κύριος ὁμῶς λέγει· «Ἐγὼ εἰμαι ἡ ἀλήθεια»¹¹⁷. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸς ὁ Κύριος λέγῃ τοῦτο διὰ τὸν ἑαυτὸν του, καὶ δι' αὐτοῦ φανερώνῃ ὅτι εἶναι ἀτρεπτος, καὶ οἱ ἅγιοι ποὺ ἔμαθον αὐτό, τοῦτο μαρτυροῦν, ἀλλὰ καὶ αἱ ἔννοιαι περὶ Θεοῦ ὑποχρεώνουν νὰ πιστεύωμεν ὅτι τοῦτο εἶναι εὐσεβές, ἀπὸ ποῦ ἐνεπνεύστησαν ταῦτα οἱ ἀσεβεῖς; Ἀπὸ πουθενά ἄλλου, παρὰ μόνον ἀπὸ τὴν διεφθαρμένην καρδίαν των ἐξέρασαν αὐτά.

37. Ἐπειδὴ δὲ μεταχειρίζονται ὑποκριτικῶς τὰ θεῖα λόγια καὶ σπεύδουν νὰ παρερμηνεύσουν αὐτά, σύμφωνα μὲ τὴν νοοτροπίαν των, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἀποκριθῶμεν εἰς αὐτοὺς ὅσα χρειάζονται, διὰ νὰ ὑπερασπισθῶμεν τὰ θεῖα ρητὰ καὶ νὰ δείξωμεν ὅτι ταῦτα μὲν ἔχουν ὀρθὴν ἔννοιαν, ἐκεῖνοι δὲ εἶναι ποὺ φρονοῦν κακῶς. Λέγουν λοιπὸν ὅτι ἔχει γραφῇ ἀπὸ μὲν τὸν ἀπόστολον «Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ὑπερύψωσεν αὐτὸν καὶ ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν ὄνομα ποὺ ὑπερέχει ἀπὸ ὅλα τὰ ὀνόματα, διὰ νὰ γονατίσουν εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ὅλα τὰ ὄντα ποὺ ὑπάρχουν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὰ ὑποκάτω τῆς γῆς στρώματα»¹¹⁸ καὶ ἀπὸ τὸν Δαυὶδ· «Διὰ τοῦτό σε ἔχρισεν ὁ Θεός, ὁ Θεός σου μὲ ἔλαιον ὑπερβολικῆς χαρᾶς, περισσότερον ἀπὸ ἐκείνους ποὺ συμμετέχουν μαζί σου εἰς τὴν χρίσιν αὐτήν»¹¹⁹. Κατόπιν προσθέτουν, ὥσάν νὰ λέγουν τάχα κάτι τὸ σο-

117. Ἱω. 14, 6.

118. Φιλιπ. 2, 9-10.

119. Ψαλμ. 44, 8. Ἐδρ. 1, 9.

φόν. Ἐάν διὰ τοῦτο ὑψώθη καὶ ἔλαθε χάριν, καὶ διὰ τοῦτο ἐχρίσθη, ἔλαθε ταῦτα ὡς μισθὸν τῆς καλῆς του προαιρέσεως. Ἄφοῦ, δηλαδὴ ἔπραξε κατὰ προαίρεσιν, εἶναι ἀναμφιβόλως τρεπτὸς κατὰ τὴν φύσιν. Ταῦτα ὄχι μόνον νὰ εἶπουν, ἀλλὰ καὶ νὰ γράψουν ἐτόλμησαν καὶ ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Ἄρειος, οἱ δὲ ὁπαδοὶ των οὐδόλως ἀμελοῦν νὰ διαλαλοῦν αὐτὰ καταμεσῆς τῆς ἀγορᾶς, χωρὶς νὰ ἀντιλαμβάνωνται τὸ μέγεθος τῆς παραφροσύνης ποῦ ἐνέχει ὁ λόγος των. Διότι λέγουν, ἐάν ἔλαθεν ὡς μισθὸν τῆς καλῆς του προαιρέσεως αὐτὰ ποῦ ἔχει, χωρὶς νὰ ἔξη αὐτὰ πρωτύτερα, οὐδὲν ἄλλο τοῦτο σημαίνει παρὰ μόνον ὅτι ἐφανέρωσε τὸ ἔργον ἐκείνου τοῦ πράγματος, ποῦ ὁ ἴδιος ἐχρειάζετο. Ἐπομένως, λόγῳ ἀρετῆς καὶ ἠθικῆς θελτιώσεως ἔλαθεν αὐτά, καὶ δικαίως δι' αὐτὰ ὠνομάσθη καὶ Υἱὸς καὶ Θεός, καὶ δὲν εἶναι ἀληθινὸς Υἱός. Διότι ἐκεῖνο μὲν, ποῦ προῆλθεν φυσικῶς ἀπὸ κάποιου ἄλλο, εἶναι ἀληθινὸν γέννημα ἐξ αὐτοῦ, ὅπως ὁ Ἰσαάκ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ὁ Ἰωσήφ τοῦ Ἰακώβ, καὶ τὸ φέγγος τοῦ ἡλίου. Ἐκεῖνοι ὅμως ποῦ λέγονται υἱοὶ μόνον λόγῳ ἀρετῆς καὶ χάριτος, ἔχουν ἀντὶ τῆς φύσεως τὴν χάριν ποῦ ἔλαθον, καὶ ἄλλοι εἶναι υἱοὶ ὑπὸ ἐκεῖνο ποῦ ἐδόθη εἰς αὐτούς, ὅπως εἶναι οἱ ἄνθρωποι, ποῦ ἔλαθον κατὰ μέθεξιν τὸ Πνεῦμα, διὰ τοὺς ὁποίους καὶ ἔλεγεν «Ἐγέννησα καὶ ἀνέθρεψα υἱούς, αὐτοὶ δὲ ἀπεστάτησαν ἀπ' ἐμοῦ»¹²⁰. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν ἦσαν κατὰ φύσιν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο καί, ἀφοῦ ἄλλαξαν, ἀφηρέθη ἀπὸ αὐτούς τὸ Πνεῦμα καὶ ἀπεδοκιμάσθησαν. Ὅταν ὅμως μετανοήσουν θὰ δεχθῇ πάλιν αὐτούς, καὶ ἀφοῦ δώσῃ τὸν φωτισμὸν του εἰς αὐτούς, θὰ ὀνομάσῃ πάλιν υἱούς ὁ Θεὸς ὁ ὁποῖος καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν εἶχε δώσει εἰς αὐτοὺς τὴν χάριν.

38. Ἐάν λοιπὸν λέγουν καὶ διὰ τὸν Σωτῆρα τοιαῦτα πράγματα, θὰ ἀποδειχθῇ μὲ αὐτὰ ὅτι οὗτος οὔτε ἀληθινός, οὔτε Θεός, οὔτε Υἱός, οὔτε ὅμοιος μὲ τὸν Πατέρα εἶναι, οὔτε ἐντελῶς ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν ἔχει Πατέρα τὸν Θεόν, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τὴν χάριν ποῦ ἐδόθη εἰς αὐτόν, καὶ ἔχει τὸ εἶναι καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸν κτίστην Θεόν, καθ' ὅμοιον τρόπον, ὅπως καὶ πάντα τὰ δημιουργήματα. Ἐάν εἶναι τοιοῦτος, καθὼς αὐτοὶ παριστάνουν αὐτόν, θὰ ἀποδειχθῇ μᾶλλον ὅτι οὔτε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν εἶχε τὸ ὄνο-

120. Ἡσζ. 1, 2.

μα Υἱός, ἐὰν θεθαίως ἔλαθεν αὐτὸ ὡς ἀμοιθὴν διὰ τὰ ἔργα του καὶ τὴν ἠθικὴν προκοπὴν του, ὅχι ἄλλης προκοπῆς παρὰ ἐκείνης, ποὺ κατῴρθωσεν ὅτε ἔγινεν ἄνθρωπος καὶ ἀνέλαθε τὴν μορφὴν τοῦ δούλου ἀνθρώπου. Διότι τότε εἶναι, ποὺ λέγεται ὅτι ὑπερυψώθη, ὅτε ἔγινεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, ὅτε καὶ ἔλαθεν ὡς χάριν τὸ ὄνομα, «διὰ νὰ γονατίσῃ πᾶν γόνυ εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ»¹²¹. Τί λοιπὸν ἦτο πρὶν γίνῃ τοῦτο, ἐὰν τώρα ὑψώθη, καὶ τώρα ἔγινεν ἀρχὴ νὰ προσκυνῆται, καὶ τώρα ὀνομάσθῃ Υἱός, ὅτε ἔγινεν ἄνθρωπος; Διότι ἔτσι φαίνεται ὅτι οὗτος εἰς τίποτε δὲν ὠφέλησε τὴν σάρκα ποὺ ἀνέλαθεν, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ὠφελήθη, ἐὰν θεθαίως, σύμφωνα μὲ τὴν κακοβουλίαν των, τότε ὑψώθη καὶ Υἱός ὀνομάσθῃ, ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος. Τί λοιπὸν ἦτο πρὶν γίνῃ τοῦτο; Διότι πρέπει νὰ ἐρωτᾷ κανεὶς αὐτοὺς διὰ νὰ ἀποκαλυφθῇ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἀσεβείας των. Διότι ἐὰν εἶναι ὁ Κύριος Θεός, Υἱός, Λόγος, δὲν ἦτο ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ προτοῦ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, ἢ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ἦτο κάτι ἄλλο, καὶ ὕστερον χάρις εἰς τὴν ἀρετὴν του μετέσχεν αὐτῶν, εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ εἶπουν ὅτι οὔτε ὑπῆρχε καθόλου πρὶν γίνῃ τοῦτο, ἀλλὰ ὅτι οὗτος εἶναι κατὰ τὸ ὅλον ἄνθρωπος κατὰ φύσιν, καὶ τίποτε πλεόν. Ἀλλὰ τὸ φρόνημα τοῦτο δὲν εἶναι δόγμα τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ τοῦ Σαμοσατέως καὶ τῶν σημερινῶν Ἰουδαίων φρόνημα. Διατί λοιπὸν οὗτοι, ἀφοῦ φρονοῦν ὅτι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, δὲν περιτέμνονται ὅπως καὶ ἐκεῖνοι, ἀλλ' ὑποκρίνονται τοὺς Χριστιανούς, ἐνῶ ἔχουν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Χριστιανισμοῦ; Διότι ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν, ἢ ὑπῆρχε μὲν, ἐβελτιώθη δὲ ὕστερον, πῶς ἔγιναν τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, ἢ, ἐὰν δηλαδὴ δὲν ἦτο τέλειος, ἔχαιρεν ἐν αὐτῷ ὁ Πατήρ; Καὶ αὐτὸς ἐπίσης, ἐὰν τώρα ἐβελτιώθη, πῶς πρὸ τούτου ἔχαιρε θεωρῶν τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός; Καὶ πῶς, ἐὰν μετὰ τὸν θάνατον ἔλαθε τὸ δικαίωμα νὰ προσκυνῆται, παρουσιάζεται νὰ προσκυνῇ αὐτὸν ὁ Ἀβραάμ εἰς τὴν σκηνὴν του¹²², καὶ ὁ Μωϋσῆς εἰς τὴν θάτον¹²³, καί, καθὼς εἶδεν ὁ Δανιήλ, δέκα χιλιάδες δεκάδες χιλιάδων καὶ χίλια χιλιάδες ἀγγέλων ἐπροσκυνοῦσαν αὐτόν;¹²⁴. Πῶς δέ, ἐὰν τώρα, κατ' αὐ-

121. Φιλιπ. 2, 10.

122. Πρβλ. Γεν. 18, 1 ἑξ.

123. Πρβλ. Ἑξοβ. 3, 1 ἑξ.

124. Πρβλ. Δαν. 7, 10.

τούς, ἐβελτιώθη ὁ Υἱός, ἔκαμνε μνείαν τῆς ὑπερκοσμίου δόξης πού εἶχε πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ ἔλεγεν ὁ ἴδιος· «Δόξασόν με σύ, Πάτερ, μὲ τὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν εἶχον πρὶν ὑπάρξῃ ὁ κόσμος πλησίον σου»¹²⁵. Ἐάν δὲ τώρα ὑψώθη, κατ' αὐτούς, πῶς πρὶν ἀπ' αὐτό, «ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη»;¹²⁶ καὶ πάλιν «Ὁ Ὑψιστος ἔδωκε τὴν φωνὴν αὐτοῦ»;¹²⁷ Ἐπομένως, ἐάν ὁ Υἱὸς εἶχε τὴν δόξαν προτοῦ νὰ γίνῃ ὁ κόσμος, καὶ ἦτο Κύριος τῆς δόξης καὶ ὕψιστος» καὶ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν κατέβη, καὶ ἤρμοζεν εἰς αὐτὸν νὰ προσκυνῇται πάντοτε, κατ' ἀκολουθίαν, δὲν κατέβη πρῶτον καὶ ὕστερον ἐβελτιώθη, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνος ἐβελτίωσεν ἐκεῖνα πού εἶχον ἀνάγκην βελτιώσεως. Καὶ ἐάν κατέβη μὲ σκοπὸν νὰ βελτιώσῃ, δὲν ἔλαθεν ἄρα ὡς μισθὸν τὸ νὰ ὀνομάζεται Υἱὸς καὶ Θεός, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἔκαμεν ἡμᾶς υἱοὺς διὰ τὸν Πατέρα καὶ ἐθεοποίησε τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ νὰ γίνῃ αὐτὸς ἄνθρωπος.

39. Ὅχι λοιπόν, δὲν ἦτο πρῶτον ἄνθρωπος καὶ ὕστερον ἔγινε Θεός, ἀλλὰ ἐνῶ ἦτο προαιωνίως Θεός, ὕστερον ἔγινεν ἄνθρωπος, διὰ νὰ θεοποιήσῃ μᾶλλον ἡμᾶς. Ἐπειδὴ ἐάν, ὡς λέγετε, ὅτε ἔγινεν ἄνθρωπος, τότε ὠνομάσθη Υἱὸς καὶ Θεός, προτοῦ δὲ νὰ γίνῃ αὐτὸς ἄνθρωπος, ὁ Θεὸς ὠνόμαζε θεοὺς τοὺς ἀρχαίους λαοὺς, καὶ τὸν Μωϋσῆν θεὸν τοῦ Φαραώ, καὶ προκειμένου περὶ πολλῶν ἡ Γραφή λέγει: «Ὁ Θεὸς ἐστάθη εἰς τὸ μέσον τῆς συναθροίσεως τῶν θεῶν»¹²⁸, εἶναι φανερόν ὅτι μετὰ ἀπ' αὐτούς, οὗτος ἐλέγχθη καὶ Υἱὸς καὶ Θεός. Πῶς λοιπόν, ἐάν εἶναι πράγματι ἔτσι, πάντα ἔγιναν δι' αὐτοῦ¹²⁹, καὶ αὐτὸς ὑπάρχει πρὶν γίνουν τὰ πάντα;¹³⁰ Ἡ πῶς λέγεται πρωτότοκος πάσης κτίσεως¹³¹, ἀφοῦ πρὸ αὐτοῦ ὑπάρχουν αὐτοὶ πού ὠνομάσθησαν υἱοὶ καὶ θεοί; Πῶς δὲ οἱ πρῶτοι δὲν μετέχουν τοῦ Λόγου; Δὲν εἶναι ἀληθὴς ἡ πίστις αὐτῇ· εἶναι πρόσχημα τῶν σημερινῶν ἰουδαϊζόντων. Διότι πῶς ἡμποροῦν πράγματι μερικοὶ νὰ ἀποκτήσουν ἐπίγνωσιν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Πατήρ; διότι οὔτε υἱοθεσία

125. Ἱεω. 17, 5.

126. Ψαλμ. 17, 10.

127. Ψαλμ. 17, 14.

128. Ψαλμ. 81, 1.

129. Πρβλ. Ἱεω. 1, 3.

130. Πρβλ. Κολ. 1, 16-17.

131. Πρβλ. Κολ. 1, 15.

ἡμπορεῖ νὰ γίνη ἄνευ τοῦ ἀληθινοῦ Υἱοῦ, ὁ ὁποῖος λέγει σχετικῶς· «Κανείς δὲν γνωρίζει κατὰ θάθος τὸν Πατέρα παρὰ μόνον ὁ Υἱὸς καὶ ἐκεῖνος, ποὺ θὰ θελήσῃ ὁ Υἱὸς νὰ τοῦ τὸν ἀποκαλύψῃ»¹³². Πῶς δὲ ἡμπορεῖ νὰ γίνη καὶ θεοποίησις ἄνευ τοῦ Λόγου, καὶ μάλιστα τῶν πρὸ αὐτοῦ, ἂν καὶ ὁ ἴδιος εἶπε πρὸς τοὺς ἀδελφούς των Ἰουδαίους, «Ἐὰν ἡ Γραφὴ εἶπε θεοὺς ἐκείνους, πρὸς τοὺς ὁποῖους ἦλθεν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ;»¹³³. Ἐὰν δὲ ὅλοι ἐκεῖνοι, ποὺ ὠνομάσθησαν υἱοὶ καὶ θεοί, εἴτε εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς, υἱοποιήθησαν καὶ ἐθεοποιήθησαν διὰ τοῦ Λόγου, ὁ δὲ Λόγος εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Υἱός, εἶναι φανερόν ὅτι δι' αὐτοῦ μὲν υἱοποιοῦνται καὶ θεοποιοῦνται οἱ πάντες, αὐτὸς δὲ πρὶν ἀπὸ ὅλους, μᾶλλον δὲ μόνον αὐτὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς Υἱὸς καὶ ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ποὺ δὲν ἔλαθε ταῦτα ὡς μισθὸν διὰ τὴν ἀρετὴν του, οὔτε εἶναι ἄλλος ξένος πρὸς ταῦτα, ἀλλ' εἶναι ταῦτα καὶ κατὰ τὴν φύσιν καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν του. Διότι εἶναι γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ὥστε κανείς νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃ, ὅτι καθ' ὅμοιον ἀκριβῶς λόγον πρὸς τὸν ἄτρεπτον Πατέρα εἶναι καὶ ὁ Λόγος ἄτρεπτος.

40. Πρῶτον μὲν λοιπόν, μὲ θάσιν τὰς ἐννοίας περὶ Υἱοῦ, καὶ μὲ τὴν δύναμιν ποὺ ἔδωκεν αὐτὸς ὁ Κύριος, ἀπηντήσαμεν ἔτσι, ὡς ἀνωτέρω, εἰς τὰς παραλόγους ἐπινοήσεις αὐτῶν. Εἶναι ὅμως καλὸν νὰ παραθέσωμεν τώρα καὶ τὰ θεῖα λόγια διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ἀκόμη καθαρώτερα ἅφ' ἑνὸς μὲν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἄτρεπτος καὶ ἡ πατρικὴ φύσις αὐτοῦ ἀναλλοίωτος, ἅφ' ἑτέρου δέ, ἡ ἀφροσύνη τῶν Ἀρειανῶν. Γράφει λοιπόν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος πρὸς τοὺς Φιλιππησίους καὶ λέγει· «Ἄς ὑπάρχῃ μεταξύ σας τοῦτο τὸ φρόνημα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ ὑπῆρχεν ἐν μορφῇ Θεοῦ ὡς μονογενὴς Υἱὸς καὶ ἀπαράλλακτος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, δὲν ἐθεώρησεν ὅτι κατεῖχε συνεπεῖα ἀρπαγῆς τὸ νὰ εἶναι ἴσος μὲ τὸν Θεόν, ὥστε νὰ μὴ θέλῃ νὰ ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τὸ ἀρπαγὲν ἐκ φόβου μήπως χάσῃ αὐτό, ἀλλ' ἀφῆκεν ἐκουσίως τὴν δόξαν, ποὺ εἶχεν ὡς Θεός, καὶ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἔλαθε καὶ δούλου μορφὴν, καὶ ἔγινεν ὅμοιος μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ μὲ τὸ

132. Ματθ. 11, 27.

133. Ἰω. 10, 35.

νὰ εὐρεθῇ κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα καὶ τὴν ἐμφάνισιν πραγματικὸς ἄνθρωπος, ἐνῶ δὲν ἦτο ἀπλοὺς ἄνθρωπος ἀλλὰ καὶ Θεός, ἐταπεινώσε τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἔγινεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, καὶ μάλιστα θανάτου σταυρικοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ὑπερύψωσεν αὐτὸν καὶ ὡς ἄνθρωπον καὶ ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν ὄνομα, τὸ ὄνομα Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ ὅλα τὰ ὀνόματα, ὥστε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ νὰ κλίνουν τὰ γόνата εἰς προσκύνῃσιν οἱ ἄγγελοι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ ὄντα ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὰ καταχθόνια, καὶ διὰ νὰ προβῇ ρητῶς πᾶσα γλῶσσα εἰς ὁμολογίαν πίστεως, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι Κύριος πρὸς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς»¹³⁴. Ποῖον ἄλλο ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ καθαρώτερον καὶ ἰσχυρότερον ὡς ἀπόδειξις; Δὲν ἔγινε δηλαδὴ καλύτερος κατόπιν προόδου ἀπὸ χαμηλότερον βαθμὸν εἰς ἀνώτερον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνῶ ἦτο Θεὸς ἔλαθε τὴν μορφήν δούλου, καὶ μὲ τὸ νὰ λάβῃ τὴν μορφήν ἀνθρώπου, δὲν ἐβελτιώθη, ἀλλὰ ἐταπεινώσεν ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸν του, διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν. Ποῦ ὑπάρχει λοιπὸν εἰς αὐτὰ ἡ ἔννοια τῆς ἀμοιῆς διὰ τὴν ἀρετὴν του, ἢ ποία ἔγινε προκοπὴ καὶ βελτίωσις αὐτοῦ ἐξ αἰτίας τῆς ταπεινώσεως; Ἐὰν δηλαδὴ, ἐνῶ ἦτο Θεός, ἔγινεν ἄνθρωπος, καὶ μὲ τὸ νὰ κατεβῇ ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς δόξης του, λέγει ἡ Γραφή, ὅτι ὑψώθη, εἰς ποῖον ἀνώτερον βαθμὸν ὕψους ὑψώνεται ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι Θεός; Καὶ ἀπὸ αὐτὸ πάλιν εἶναι φανερόν, ὅτι, ἀφοῦ ὁ Θεὸς εἶναι ὕψιστος, κατ' ἀνάγκην πρέπει καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ νὰ εἶναι ὕψιστος. Ποῦ λοιπὸν ὑψηλότερα εἶχε νὰ ὑψωθῇ ὁ ὑπάρχων εἰς τὸν Πατέρα, καὶ κατὰ πάντα ὅμοιος μὲ τὸν Πατέρα; Ἄρα λοιπὸν ὁ Υἱὸς εἶναι ἀνεπίδεκτος κάθε προσθήκης, καὶ δὲν εἶναι, καθὼς νομίζουν οἱ Ἀρειανοί. Διότι ἐὰν διὰ νὰ ὑψωθῇ κατέβῃ ὁ Λόγος εἰς ἡμᾶς, καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἐγράφησαν ταῦτα, ποία ἦτο ἀνάγκη νὰ ταπεινώσῃ τὸν ἑαυτὸν του, διὰ νὰ ἐπιζητήσῃ ἐκεῖνο ποὺ ἐκ τῶν προτέρων εἶχε; Καὶ ποίαν χάριν ἔλαθεν αὐτός, ποῦ ὁ ἴδιος εἶναι ὁ δίδων τὴν χάριν; Ἡ πῶς ἔλαθε τὸ ὄνομα, χάρις εἰς τὸ ὁποῖον προσκυνεῖται, ἐκεῖνος ποῦ αἰωνίως τὸ ὄνομά του προσκυνεῖται; Ἐκεῖνος θέβαια, τὸν ὁποῖον, καὶ πρὶν γίνῃ ἄνθρωπος, παρκαλοῦν οἱ ἅγιοι· «Ὁ Θεὸς ἐν τῷ ὀνόματί σου σῶσόν

134. Φιλίπ. 2, 5-11.

με»¹³⁵. Καὶ πάλιν «Αὐτοὶ μὲ πολεμικά ἄρματα, καὶ ἐκεῖνοι μὲ πολεμικοὺς ἵππους, ἡμεῖς δὲ μόνον μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου θὰ ὑπερισχύσωμεν»¹³⁶, καὶ ὁ ὁποῖος ἐπροσκυνεῖτο ἀπὸ τοὺς πατριάρχας· καὶ διὰ τοὺς ἀγγέλους γράφει ἡ Γραφή· «Καὶ ἃς προσκυνήσουν αὐτὸν πάντες οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ»¹³⁷.

41. Ἐάν δέ, καθὼς ψάλλει καὶ ὁ Δαβὶδ εἰς τὸν ἐβδομηκοστὸν πρῶτον ψαλμόν· «Τὸ ὄνομα αὐτοῦ θὰ παραμείνῃ, πρὶν καὶ μετὰ τὸν ἥλιον, εἰς τὸν αἰῶνα»¹³⁸, καὶ «πρὶν ἀπὸ τὴν σελήνην καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας»¹³⁹. Πῶς οὗτος ἐλάμβανεν ἐκεῖνο πού προαιωνίως εἶχε, καὶ ἐπομένως εἶχε καὶ πρὶν τώρα λάβῃ αὐτό; Ἡ πῶς ὑψώνεται, ἐκεῖνος πού, πρὶν νὰ ὑψωθῇ, ἦτο ὑψιστος; Ἡ πῶς ἔλαβε τὸ νὰ προσκυνῇται, ἐκεῖνος πού, καὶ πρὶν τώρα λάβῃ αὐτό, αἰωνίως ἐπροσκυνεῖτο; Τοῦτο δὲν εἶναι ἀνιγμα πού ἡμπορεῖ νὰ λυθῇ, ἀλλὰ θεῖον μυστήριον· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος»¹⁴⁰, χάριν ἡμῶν δὲ ὁ Λόγος οὗτος ἔγινεν ὑστερον ἄνθρωπος· καὶ ἐκεῖνο πού λέγεται τώρα ὑπερύψωσεν, δὲν σημαίνει τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου πού ὑψοῦται· διότι αὕτη ἦτο καὶ εἶναι πάντοτε οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ σημαίνει τὴν ὑψωσιν τῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν ἐλέχθησαν λοιπὸν αὐτά, παρὰ μόνον ὅταν ὁ Λόγος ἔγινεν ἄνθρωπος, διὰ νὰ γίνῃ φανερόν ὅτι τὸ «ἐταπεινώσε» καὶ τὸ «ὑπερύψωσε» ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν του. Διότι δι' ἐκεῖνον πού εἶπε τὸ ταπεινόν, δι' αὐτὸν πρέπει νὰ εἶπε καὶ τὸ ὅτι ὑψώθη. Καὶ ἐάν διὰ τὴν πρόσληψιν τῆς σαρκὸς ἐγράφη τὸ «ἐταπεινώσε», εἶναι φανερόν, ὅτι δι' αὐτὴν ἐγράφη καὶ τὸ «ὑπερύψωσε». Διότι αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἐστρεφεῖτο ὁ ἄνθρωπος, λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῆς φύσεως αὐτοῦ καὶ τοῦ θανάτου. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Λόγος ἦτο εἰκὼν τοῦ Πατρὸς καὶ ἀθάνατος, διὰ τοῦτο, μὲ τὸ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, ἔλαβε καὶ τὴν μορφήν τοῦ δούλου, καὶ ὑπέστη ὡς ἄνθρωπος χάριν ἡμῶν τὸν θάνατον τοῦ σώματος πού ἔλαβε, διὰ νὰ προσφέρῃ ἔτσι διὰ τοῦ θανάτου του, τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν

135. Ψαλμ. 53, 3.

136. Ψαλμ. 19, 8.

137. Ἐβρ. 1, 6. Ψαλμ. 96, 7.

138. Ψαλμ. 71, 17.

140. Ψαλμ. 71, 5.

140. Ἰω. 1, 1.

εἰς τὸν Πατέρα. Διὰ τοῦτο, λέγει ἡ Γραφή, ὅτι καὶ ὡς ἄνθρωπος ὑπερυψώθη δι' ἡμᾶς καὶ χάριν ἡμῶν, ἵνα, καθὼς μαζὶ μὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπεθάνομεν ὅλοι ἡμεῖς ἐν τῷ Χριστῷ, ἔτσι πάλιν ἡμεῖς ὑπερυψωθῶμεν μαζὶ μὲ τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν, καὶ ἀφοῦ ἀναστηθῶμεν ἐκ τῶν νεκρῶν νὰ ἀνέλθωμεν καὶ εἰς τοὺς οὐρανούς, ὅπου ὁ Ἰησοῦς εἰσηλθε καὶ ὡς ἄνθρωπος πρόδρομος δι' ἡμᾶς.¹⁴¹ ὅχι εἰς οὐρανούς, ποὺ εἶναι ἀπομίμῃσις καὶ ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν ἀληθινὸν οὐρανὸν διὰ νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν τὴν θυσίαν τοῦ σώματός του ὑπὲρ ἡμῶν.¹⁴² Ἐὰν δὲ ὁ Χριστὸς εἰσηλθε τώρα εἰς τὸν ἀληθινὸν οὐρανὸν ὑπὲρ ἡμῶν, μολοντί καὶ πρὸ τούτου καὶ πάντοτε ἦτο ἐκεῖ ὡς δημιουργὸς τῶν οὐρανῶν, δι' ἡμᾶς ἄρα ἐγράφη ὅτι τώρα ὑψώθη. Καὶ καθὼς αὐτὸς ποὺ ἀγιάζει¹⁴³, λέγει πάλιν εἰς τὸν Πατέρα, ὅτι ἀγιάζει, ἦτοι προσφέρει τὸν ἑαυτὸν θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν, ὅχι διὰ νὰ γίνῃ ὁ Λόγος ἅγιος, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀγιάσῃ ὅλους ἡμᾶς μὲ τὴν θυσίαν τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐπομένως ἔτσι καὶ αὐτὸ ποὺ λέγεται τώρα «ὑπερύψωσεν αὐτόν», ὅχι διὰ νὰ ὑψωθῇ αὐτός, διότι εἶναι ὕψιστος, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ χάριν ἡμῶν τὰς ἀπαιτήσεις τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑψωθῶμεν ἡμεῖς μαζὶ μὲ αὐτόν, καὶ εἰσέλθωμεν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τὰς πύλας, τὰς ὁποίας αὐτὸς πάλιν ἀνοίξε χάριν ἡμῶν, ἐνῶ αὐτοὶ ποὺ προπορεύονται ἡμῶν λέγουν· «Ἀνοίξατε οἱ ἄρχοντες τὰς πύλας σας, καὶ ὑψωθῆτε, πύλαι αἰώνιαι, διὰ νὰ εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης».¹⁴⁴ Καὶ ἐδῶ θεθαίως, δὲν ἦσαν εἰς αὐτὸν κλεισμέναι αἱ πύλαι, διότι αὐτὸς εἶναι Κύριος καὶ ποιητὴς τῶν πάντων, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔχει δι' ἡμᾶς γραφῇ, διὰ τοὺς ὁποίους ἦτο κλειστὴ ἡ θύρα τοῦ παραδείσου. Διὰ τοῦτο, μὲ σημασίαν ἀνθρωπίνην καὶ λόγῳ τῆς σαρκὸς ποὺ ἔφερεν ὡς ἄνθρωπος λέγονται δι' αὐτόν τὸ «Ἀνοίξατε πύλας», καὶ τὸ «Εἰσελεύσεται» ὡς εἰς ἄνθρωπον ποὺ εἰσέρχεται. Τὰ αὐτὰ ὁμῶς λέγονται πάλιν δι' αὐτόν καὶ μὲ θεϊκὴν σημασίαν, ἐπειδὴ ὁ Λόγος εἶναι καὶ Θεός, διότι οὗτος εἶναι ὁ Κύριος καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης. Τὴν ὕψωσιν δὲ αὐτὴν ποὺ ἔγινεν εἰς ὑμᾶς ἐπροφήτευσεν

141. Ἐβρ. 6, 20.

142. Ἐβρ. 9, 24.

143. Πρβλ. Ἰω. 17, 19.

144. Ψαλμ. 23, 7.

τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς τὸ ὀγδοηκοστὸν ὀγδοὸν ψαλμὸν λέγον· «Καὶ διὰ τῆς δικαιοσύνης σου θὰ ὑψωθοῦν, διότι σὺ εἶσαι ἡ πηγὴ τῆς δυνάμεώς των».¹⁴⁵ Ἐὰν δὲ ὁ Υἱὸς εἶναι αὐτὴ ἡ δικαιοσύνη δὲν εἶναι ἄρα αὐτὸς ποὺ εἶναι ἐλλιπὴς διὰ τὴν ὑψωθῆ, ἀλλ' ἡμεῖς εἴμεθα ἐκεῖνοι ποὺ ὑψωνόμεθα διὰ τῆς δικαιοσύνης, ἡ δὲ δικαιοσύνη εἶναι αὐτός.

42. Διότι καὶ τὸ «ἐχάρισεν εἰς αὐτόν», δὲν ἐγράφη δι' αὐτόν τὸν Λόγον, ἐπειδὴ πάλιν, καὶ πρὶν γίνῃ ἄνθρωπος, ἦτο ἐκεῖνος, ποὺ ἐπροσκυνεῖτο, καθὼς εἵπομεν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν κτίσιν, σύμφωνα μὲ τὴν ιδιότητα τῆς πατρικῆς θείας οὐσίας του, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ πρὸς χάριν ἡμῶν ἐγράφη καὶ τοῦτο. Καθὼς δηλαδή, ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ὑψώθη ὡς ἄνθρωπος, ἔτσι ὡς ἄνθρωπος λέγεται ὅτι ἔλαθεν ἐκεῖνο ποὺ εἶχεν αἰωνίως ὡς Θεός, διὰ τὴν φθάσῃ εἰς ἡμᾶς καὶ ἡ δοθεῖσα τοιαύτη χάρις. Διότι δὲν ἡλαττώθη ὁ Λόγος μὲ τὸ τὴν λάβῃ σῶμα, διὰ τὴν ζητήσῃ τὴν λάβῃ χάριν τινά, ἀλλὰ ἐθεοποίησε μᾶλλον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ποὺ ἐφόρεσε, καὶ ὕστερα ἔδωσε τοῦτο χάρισμα εἰς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Διότι, ὅπως ἐπροσκυνεῖτο πάντοτε ὡς Λόγος ποὺ εἶναι καὶ ὑπάρχει ἐν μορφῇ Θεοῦ, ἔτσι, ἐπειδὴ εἶναι ὁ ἴδιος καὶ ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος, καὶ ἔλαθε τὸ ὄνομα Ἰησοῦς, ἔχει ἐπίσης ὑπὸ τοὺς πόδας του ὅλην τὴν κτίσιν, καὶ εἰς τὸ ὄνομα αὐτό, αὕτη κλίνει τὰ γόνατα διὰ τὴν προσκυνήσῃ αὐτόν, καὶ διὰ τὴν ὁμολογήσῃ ὅτι, τὸ ὅτι ὁ Λόγος ἔγινεν ἄνθρωπος, καὶ τὸ ὅτι ὑπέμεινε σαρκικὸν θάνατον, δὲν συνέβησαν εἰς αὐτόν διὰ τὴν ζημιωθῆ ἢ δόξα τῆς θεότητος αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν δοξασθῆ ὁ Πατήρ. Εἶναι δὲ δόξα τοῦ Πατρὸς τὸ τὴν εὑρεθῆ ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἀπὸ αὐτόν καὶ ἀπωλέσθη, καὶ ἀπὸ νεκρὸς τὴν ζωοποιηθῆ πάλιν καὶ τὴν γίνῃ ναὸς Θεοῦ. Διότι ἀληθῶς τὸ ὅτι καὶ αἱ οὐράνιαι δυνάμεις τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων, αἱ ὁποῖαι πάντοτε μὲν ἐπροσκυνοῦσαν αὐτόν, προσκυνοῦν δὲ καὶ τώρα εἰς τὸ ὄνομα Ἰησοῦς τὸν Κύριον, εἶναι ἰδική μας χάρις καὶ ὑπερύψωσις, διότι καὶ ἀφοῦ ἔγινεν ἄνθρωπος προσκυνεῖται ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν θὰ παραξενευθοῦν αἱ οὐράνιαι δυνάμεις, ὅταν θὰ βλέπουν τὸν Χριστὸν τὴν εἰσαγγῇ τοὺς σύσσωμους μὲ ἐκεῖνον ὁ-

145. Ψαλμ. 88, 17-18.

λους ἡμᾶς εἰς τὰς οὐρανίας χώρας των. Κατ' ἄλλον δὲ τρόπον δὲν θὰ ἡμποροῦσε νὰ γίνη αὐτό, ἐὰν ὁ Υἱός, ποὺ ὑπῆρχεν ἐν μορφῇ Θεοῦ, δὲν εἶχε λάθει δούλου μορφὴν διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὸν ἑαυτὸν του, μὲ τὸ νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ φθάσῃ μέχρι θανάτου τὸ σῶμά του.

43. Ἰδοὺ λοιπόν, ὅτι ἐκεῖνο ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἐνόμιζον ὅτι ἦτο τὸ μωρόν τοῦ Θεοῦ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν σταυρόν, ἐγίνε σοφώτερον ἀπὸ ὅλα.¹⁴⁶ Διότι, ἡ μὲν ἀνάστασις ἡμῶν εἰς αὐτὸν στηρίζεται, ὅχι δὲ μόνον οἱ Ἰσραηλῖται, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ ἔθνη, ἀπὸ τῶρα καὶ ἐξῆς, ὅπως ἐπροφήτευσεν ὁ προφήτης, ἐγκαταλείπουν τὰ εἰδωλά των, καὶ λατρεύουν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἡ μὲν ψευδὴς θρησκεία τῶν δαιμόνων κατηργήθη, προσκυνεῖται δὲ ὁ ἀληθινὸς Θεὸς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ γεγονὸς δὲ ὅτι προσκυνεῖται ὁ ἐνανθρωπήσας Κύριος, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Ἰησοῦς, καὶ πιστεύεται ὅτι εἶναι Υἱὸς Θεοῦ, καὶ τὸ ὅτι δι' αὐτοῦ γίνεται γνωστὸς ὁ Πατήρ, φανερώνει καθαρὰ ὅτι, καθὼς ἐλέχθη, δὲν ἔλαθεν ὁ Λόγος, ἐπειδὴ ἦτο Λόγος, τὴν τοιαύτην χάριν, ἀλλ' ἡμεῖς. Λόγω δηλ. τῆς συγγενείας ἡμῶν μὲ τὸ σῶμα, ποὺ ἐκεῖνος ἀνέλαθε διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἐγίναμεν καὶ ἡμεῖς ναὸς Θεοῦ,¹⁴⁷ καὶ ἀπὸ τότε ἐγίναμεν καὶ υἱοὶ Θεοῦ, ὥστε τῶρα νὰ προσκυνῇται ὁ Κύριος καὶ μεταξὺ μας, καθὼς εἶπε καὶ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι ἀληθῶς ὁ Θεὸς εἶναι εἰς αὐτούς¹⁴⁸, καθὼς καὶ ὁ Ἰωάννης εἶπεν εἰς τὸ Εὐαγγέλιόν του· «Ὅσοι δὲ ἔλαθον αὐτόν, ἔδωκεν εἰς αὐτούς τὸ δικαίωμα νὰ γίνουν τέκνα Θεοῦ»,¹⁴⁹ ὁ ἴδιος δὲ γράφει εἰς τὴν Ἐπιστολὴν του· «Ἀπὸ τοῦτο γνωρίζομεν ὅτι μένει εἰς ἡμᾶς, ἀπὸ τὸ Πνεῦμα του, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς».¹⁵⁰ Ἀπόδειξις δὲ τοῦ γεγονότος, ὅτι χάριν ἡμῶν ἔλαθε χώραν ἢ ἀγαθότης αὐτοῦ, εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι ἡμεῖς μὲν ὑψώθημεν λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι ἐντός μας ὁ ὕψιστος Κύριος, καὶ χάριν ἡμῶν δίδεται ἡ χάρις, ἐπειδὴ ὁ Κύριος ποὺ χορηγεῖ τὴν χάριν ἐγενεν ἄνθρωπος ὅπως ἡμεῖς. Μὲ τὸ νὰ λάθῃ δὲ τὸ ταπεινὸν σῶμά μας, ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ ἐταπεινώσε τὸν ἑαυτὸν του, καὶ ἔλαθεν τὴν μορφήν

146. Α' Κορ. 1, 25.

147. Α' Κορ. 3, 16, 17, Β' Κορ. 6, 16.

148. Α' Κορ. 14, 25.

149. Ἰω. 1, 12.

150. Α' Ἰω. 3, 24.

τοῦ δούλου, μὲ τὸ νὰ φορέσῃ τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα, ποὺ εἶχεν ὑποδουλωθῇ εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Καὶ αὐτὸς τίποτε δὲν ἐπῆρεν ἀπὸ ἡμᾶς ἀπαραιτήτον διὰ τὴν θελτίωσίν του, διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι αὐτάρκης καὶ πλήρης, ἡμεῖς δὲ εἴμεθα μᾶλλον ἐκεῖνοι ποὺ ὠφελήθημεν ἀπὸ αὐτόν. Διότι αὐτὸς «εἶναι τὸ φῶς ποὺ φωτίζει κάθε ἄνθρωπον ποὺ ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον».¹⁵¹ Καὶ ματαίως οἱ Ἀρειανοὶ στηρίζονται εἰς τὸν σύνδεσμον «διό», ἐπειδὴ ὁ Παῦλος εἶπε· «Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν», διότι ὁ Παῦλος δὲν ἐννοῦσε μὲ αὐτὸ οὔτε ἀμοιβὴν ἀρετῆς, οὔτε πρόοδον εἰς τὸν ἠθικὸν βίον, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν τῆς ὑψώσεως ποὺ ἐγινεν εἰς ἡμᾶς. Τί δὲ σημαίνει τοῦτο, παρὰ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀγίου Πατρός, ἐνῶ ὑπῆρχεν ἐν μορφῇ Θεοῦ, ἐταπεινώσε τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἐγινε δι' ἡμᾶς καὶ χάριν ἡμῶν δοῦλος; Διότι ἐὰν ὁ Κύριος δὲν ἐγένετο ἄνθρωπος, οὔτε ἡμεῖς θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ ἀπολλαγώμεν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας μας, καὶ νὰ ἀναστηθώμεν ἐκ τῶν νεκρῶν, ἀλλὰ θὰ ἐμένωμεν νεκροὶ θαμμένοι εἰς τὴν γῆν. Οὔτε νὰ ἀνυψωθώμεν εἰς τοὺς οὐρανούς, ἀλλὰ θὰ παραμένναμεν εἰς τὸν ἄδην. Δι' ἡμᾶς λοιπὸν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐγράφη τὸ λεγόμενον εἰς τὴν Γραφὴν «ὑπερύψωσε», καί, «ἐχαρίσατο».

44. Αὐτὴ νομίζω εἶναι ἡ ἀληθὴς ἐννοια τοῦ ρητοῦ καὶ ἡ ὁποία συμφωνεῖ ἀπολύτως πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ καὶ ἔπειτα θὰ ἠμποροῦσε κάποιος νὰ ἐπιχειρήσῃ παραλλήλως νὰ εἴπῃ τὰ αὐτὰ πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ ρητοῦ· ὅτι, δὲν σημαίνει ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ Λόγος, ἐπειδὴ εἶναι Λόγος, ὑψοῦται· διότι ὁ Λόγος, ὡς καὶ μόλις ὀλίγον ἀνωτέρω εἵπομεν, εἶναι ὕψιστος καὶ ὁμοιος μὲ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ ἕνεκα τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ, τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν αὐτοῦ σημαίνει τὸ ρητόν. Μὲ τὸ νὰ λέγῃ λοιπὸν «ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου»,¹⁵² ἀμέσως ἐπρόσθεσε τὸ «διὰ τοῦτο ὑπερύψωσε»,¹⁵³ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξῃ, ὅτι ἂν καὶ ὡς ἄνθρωπος λέγομεν ὅτι ἀπέθανεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο ἡ ζωὴ, ὑψώθη μὲ τὴν ἀνάστασιν. «Διότι ἐκεῖνος ποὺ κατέβη νεκρὸς εἰς τὸν τάφον, εἶναι καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀνεστήθη».¹⁵⁴ Κατέβη δηλαδὴ σωματικῶς ὡς ἄνθρωπος, ἀνεστήθη ὁμοίως διότι

151. Ἰω. 1, 9.

152. Φιλιπ. 2, 8.

153. Φιλιπ. 2, 9.

154. Ἐφ. 4, 10.

ὁ αὐτὸς ὡς Θεὸς ἦτο εἰς τὸ σῶμα. Καὶ τοῦτο, ἐπίσης, δηλοῖ τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον εἰς τὴν ἔννοιαν αὐτὴν προσέθεσεν κατόπιν τὸν σύνδεσμον «διό» διὰ νὰ δηλώσῃ ὅχι ἀμοιβὴν δι' ἀρετὴν, οὔτε ἠθικὴν προκοπὴν, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποῖαν ἔγινεν ἡ ἀνάστασις, ὡς καὶ τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποῖαν οἱ μὲν ἄλλοι ἄνθρωποι ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι σήμερον ἀπέθανον καὶ ἔμειναν νεκροί, αὐτὸς δὲ εἶναι ὁ μόνος ποὺ ἀνεστήθη ὁλόκληρος ἐκ τῶν νεκρῶν. Ἡ δὲ αἰτία εἶναι ἐκείνη, τὴν ὁποῖαν αὐτὸς προεῖπεν, ὅτι, ἐνῶ ἦτο Θεός, ἔγινεν ἄνθρωπος. Δηλαδή ἐνῶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ κατὰγονται ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ ἀπέθανον καὶ εἶχον τὸν θάνατον νὰ θασιλεύῃ ἐπάνω των, αὐτὸς ὅμως εἶναι καὶ ὁ δεῦτερος ἄνθρωπος ποὺ κατέβη ἀπὸ τὸν οὐρανόν,¹⁵⁵ δηλαδή ὁ Λόγος ἔγινεν ἄνθρωπος. Καὶ λέγεται ὅτι ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος κατέβη ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπουράνιος ὀνομάζεται, λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ Λόγος κατέβη ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Διότι ἂν καὶ μὲ τὸ νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ φθάσῃ τὸ σῶμά του μέχρι θανάτου, ἐπειδὴ ἦτο δεκτικὸν θανάτου, ἐταπείνωσεν τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ ὅτι ἦτο Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰς ἀνθρώπιον σῶμα, ὑπερυψώθη ἀπὸ τὴν γῆν. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ λέγεται ἐδῶ «Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτοῦ ὑπερύψωσεν», εἶναι τῆς αὐτῆς σημασίας μὲ τὸ αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ Πέτρος εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων· «Ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἀνέστησεν, ἀφοῦ κατήργησε τὰς λύπας ποὺ προξενεῖ ὁ θάνατος, καθόσον δὲν ἦτο δυνατὸν ὁ θάνατος νὰ κρατῇ αὐτὸν εἰς τὰ δεσμά του».¹⁵⁶ Καθὼς δηλαδή, ἔγραψεν ὁ Παῦλος, «Ἐπειδὴ, ἐνῶ ἦτο ἐν μορφῇ Θεοῦ, ἔγινεν ἄνθρωπος, καὶ ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτὸν του μέχρι θανάτου, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ὑπερύψωσεν αὐτόν»,¹⁵⁷ ἔτσι λέγεται καὶ ἀπὸ τὸν Πέτρον. Ὅτι, ἐπειδὴ, ἐνῶ ἦτο Θεὸς ἔγινεν ἄνθρωπος, ὅμως τὰ ὑπερφυσικὰ γεγονότα καὶ τὰ θαύματά του ἀπέδειξαν αὐτόν καὶ εἰς τοὺς βλέποντας ὅτι ἦτο Θεός, διὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατὸν εἰς τὸν θάνατον νὰ κρατῇ αὐτόν εἰς τὰ δεσμά του.¹⁵⁸ Τοῦτο ὅμως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κατορθώσῃ ἄνθρωπος, διότι ἡ ἰδιότης τῶν ἀνθρώπων εἶναι νὰ ἀποθνήσκουν. Διὰ τοῦτο ὁ Λόγος ἂν καὶ Θεὸς ἔγινεν ἄνθρωπος, ἵνα, μὲ τὸ νὰ θανατωθῇ τὸ

155. Α' Κορ. 15, 47.

156. Πράξ. 2, 24.

157. Πρβλ. Φιλιπ. 2, 6-9.

158. Πρβλ. Πράξ. 2, 24.

σῶμά του, ζωοποιήσῃ τοὺς πάντας μὲ τὴν παντοδυναμίαν του.

45. Ἐπειδὴ, ὁμως, ἡ Γραφή λέγει δι' αὐτόν ὅτι ὑψώθη, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἐχάρισεν εἰς αὐτόν, καὶ οἱ αἵρετικοὶ νομίζουν ὅτι τοῦτο σημαίνει ἐλάττωμα ἢ πάθος τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν μὲ ποῖαν σημασίαν λέγονται καὶ αὐτά. Διότι λέγεται ὅτι αὐτὸς ὑψώθη ἀπὸ τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς,¹⁵⁹ ἐπειδὴ λέγεται ὅτι καὶ ὁ θάνατος εἶναι ἰδικὸς τοῦ θάνατος. Δι' αὐτόν δὲ λέγονται καὶ τὰ δύο, ἐπειδὴ ἐκείνου ἦτο, καὶ οὐχὶ ἄλλου, τὸ σῶμα ποῦ ἀπέθανε καὶ ὑψώθη ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἐφ' ὅσον ὁμως τὸ σῶμα ἦτο ἐπίσης ἰδικόν του, καὶ ἐπομένως ὁ Λόγος δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἦτο ἐκτὸς τοῦ σώματος, ὅταν ὑψωνετο τὸ σῶμα, εὐλόγως λέγεται, ὅτι λόγῳ τοῦ σώματος αὐτὸς ἦτο ἐκεῖνος ποῦ ὡς ἄνθρωπος ὑψωνετο. Ἐὰν μὲν λοιπὸν δὲν εἶχε γίνει ἄνθρωπος, ἅς μὴ λέγωνται ταῦτα περὶ αὐτοῦ. Ἐὰν ὁμως ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ, εἶναι ἀνάγκη νὰ λέγεται περὶ αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου καὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ὑψωσις, διὰ νὰ εἶναι ὁ λεγόμενος θάνατος αὐτοῦ, λύτρον, καὶ αἰτία διὰ τὴν ὁποῖαν κατηγορήθησαν αἱ ἁμαρτίαι καὶ ὁ θάνατος τῶν ἀνθρώπων, ἡ δὲ ἀνάστασις καὶ ἡ ὑψωσις, ποῦ λέγονται δι' αὐτόν, διαμείνουν ἀσφαλεῖς καὶ γίνουν κτήμα ἡμῶν. Διὰ τὰ δύο ταῦτα εἶπεν Ὁ Θεὸς ὑπερύψωσεν αὐτόν, καὶ ὁ Θεὸς ἐχάρισεν εἰς αὐτόν, διὰ νὰ δείξῃ πάλιν μὲ αὐτὰ ὅτι δὲν ἦτο ὁ Πατὴρ ἐκεῖνος ποῦ ἔγινε σὰρξ, ἀλλ' ὁ Λόγος αὐτοῦ εἶναι ἐκεῖνος ποῦ ἔγινεν ἄνθρωπος, καὶ ὡς ἄνθρωπος λαμβάνει παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ ὑψώνεται παρ' αὐτοῦ, καθὼς ἐλέχθη. Εἶναι ὁμως φανερόν, καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀμφιβάλλῃ κανεὶς, ὅτι αὐτὰ ποῦ δίδει ὁ Πατὴρ, δίδει αὐτὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ εἶναι ἀληθῶς παράδοξον δυνάμενον νὰ προκαλέσῃ ἐκπληξιν τὸ γεγονός, ὅτι, τὴν χάριν ποῦ δίδει ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὴν χάριν ταύτην λέγεται ὅτι δέχεται ὁ Υἱός, καὶ τὴν ὑψωσιν, τὴν ὁποῖαν κάμνει ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς, κάμνει αὐτὴν ὡς νὰ ὑψοῦται αὐτὸς ὁ Υἱός. Διότι αὐτὸς ποῦ ἦτο Υἱὸς Θεοῦ, αὐτὸς ἔγινε καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου. Καὶ ὡς Λόγος μὲν δίδει τὰ πάντα παρὰ τοῦ Πατρὸς· διότι πάντα ὅσα ποιεῖ καὶ δίδει ὁ Πατὴρ, δι' αὐτοῦ ποιεῖ καὶ παρέχει αὐτά. Ὡς Υἱὸς ὁμως

159. Πρβλ. Ἐφ. 4, 9.

ἀνθρώπου, λέγεται ἀνθρωπίνως, ὅτι δέχεται αὐτὰ πού εἶναι ἰδικά του, λόγῳ τοῦ ὅτι τὸ σῶμα δὲν εἶναι σῶμα ἄλλου τινός, ἀλλὰ ἰδικόν του σῶμα, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐκ φύσεως τὴν ιδιότητα νὰ δέχεται τὴν χάριν, σύμφωνα μὲ ὅσα εἶπομεν. Ἐλάμβανε δὲ κατὰ τὴν ὑψωσιν τὸν ἀνθρώπον. Ὑψωσις δὲ εἶναι τὸ ἔργον τῆς θεοποιήσεως αὐτοῦ. Ὁ ἴδιος ὅμως ὁ Λόγος εἶχε τοῦτο πάντοτε ὡς ιδιότητα τῆς ἰδικῆς του Πατρικῆς φύσεως καὶ τελειότητος.

46. Αὐτὸ μὲν λοιπόν, πού ἐγράφη ἀπὸ τὸν ἀπόστολον, τοῦτο τὸ νόημα ἔχει καὶ ἐλέγχει τοὺς αἰρετικούς ἀσεβεῖς. Ἐκεῖνο δὲ πού λέγει ὁ ὑμνωδὸς ἔχει ἐπίσης τὴν αὐτὴν μὲ τὸ προηγούμενον ὁρθὴν σημασίαν. Λέγει δηλαδὴ καὶ αὐτός. «Ὁ θρόνος σου, ὦ Θεέ, μένει ἀσάλευτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Τὸ σκῆπτρον τῆς βασιλείας σου εἶναι σκῆπτρον ἐξουσίας, εὐθύτητος καὶ δικαιοσύνης. Ἠγάπησας τὴν δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας τὴν ἀδικίαν» διὰ τοῦτο, ὦ Θεέ, σὲ ἔχρισεν ὁ Θεός σου μὲ ἔλαιον ὑπερβολικῆς χαρᾶς, περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους πού εἶναι συμμέτοχοί σου». ¹⁶⁰ Προσέξατε, ὦ Ἀρειανοί, καὶ μάθετε τοῦλάχιστον ἀπὸ αὐτὰ τὴν ἀλήθειαν. Συμμετόχους τοῦ Κυρίου ὠνόμασεν ὁ ψάλλων ὁλους ἡμᾶς. Ἐὰν ὅμως ὁ Κύριος ἐγίνεν ἐξ οὐκ ὄντων καὶ ἦτο εἰς ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, θὰ ἦτο ἀσφαλῶς εἰς ἐκ τῶν μετόχων καὶ αὐτός. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ψαλμωδὸν αὐτὸν μὲν ὑμνησεν ὡς αἰώνιον Θεὸν λέγων· Ὁ θρόνος σου, ὦ Θεέ, μένει ἀσάλευτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ἐμνημόνευσε μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι εἶναι συμμέτοχά του, τί πρέπει νὰ νοήσωμεν ἄλλο παρὰ τὸ ὅτι δὲν εἶναι εἰς ἄλλ' ἐντελῶς ἄλλος ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, καὶ ἐπομένως εἶναι ὁ μόνος γνήσιος καὶ ἀληθινὸς Λόγος τοῦ Πατρὸς καὶ ἀπαύγασμα καὶ σοφία, τῆς ὁποίας πάντα τὰ δημιουργήματα συμμετέχουν καὶ ἀγιάζονται ἀπ' αὐτὸν διὰ τοῦ Πνεύματος. Κατὰ τὸ ρητὸν τοῦτο χρίεται θεβαίως, ἀλλ' ὄχι διὰ νὰ γίνῃ Θεός, διότι ἦτο καὶ πρὸ τούτου Θεός· οὔτε διὰ νὰ γίνῃ βασιλεύς, διότι ἐβασίλευε προαιωνίως, ἐπειδὴ εἶναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ¹⁶¹ ὅπως ἀποδεικνύει τὸ γραφικὸν λόγιον, ἀλλὰ πάλιν ὑπὲρ ἡμῶν ἔχει τοῦτο γραφῇ. Διότι οἱ μὲν βασιλεῖς τοῦ Ἰσραὴλ, ὅταν ἐχρίοντο, τότε ἐγίνοντο βασι-

160. Ψαλμ. 44, 7-8. Ἑβρ. 1, 8-9.

161. Πρβλ. Β' Κορ. 4, 4. Κολ. 1, 15.

λεῖς, ἐνῶ πρωτύτερα δὲν ἦσαν βασιλεῖς, ὅπως ὁ Δαβίδ, ὁ Ἐζεκίας, ὁ Ἰωσίας καὶ ἄλλοι· ὁ δὲ Σωτὴρ ἀντιθέτως, ἐνῶ ἦτο Θεὸς καὶ ἐβασίλευεν αἰωνίως εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἦτο αὐτὸς ὁ χορηγὸς τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, ἐν τούτοις τώρα λέγεται ὅτι **χρίεται**, ἵνα πάλιν, ὅπως ἐνήργησε τὴν ὑψωσιν καὶ τὴν ἀνάστασιν καθ' ὅμοιον τρόπον κάμῃ πραγματικότητα καὶ τὴν ἐνοίκησιν εἰς ἡμᾶς τοῦ Πνεύματος καὶ τὴν πρὸς αὐτὸ κοινωνίαν ἡμῶν. Τοῦτο θέλων νὰ κάμῃ φανερόν καὶ ὁ Κύριος ἔλεγε καὶ αὐτὸς εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον· «Ἐγὼ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ προσφέρω τὸν ἑαυτὸν μου θυσίαν πρὸς Σέ, Πάτερ, διὰ νὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ ἀληθῶς ἡγιασμένοι». ¹⁶² Μὲ τὸ νὰ λέγει δὲ ταῦτα ἔδειξεν ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ ἀγιαζόμενος, ἀλλ' ὁ ἀγιάζων· διότι αὐτὸς δὲν λαμβάνει παρ' ἄλλου ἀγιασμόν, ἀλλὰ λόγῳ τῆς σταυρικῆς του θυσίας λέγει, ὅτι ὁ ἴδιος ἀγιάζει τὸν ἑαυτὸν του, διὰ νὰ ἀγιασθῶμεν ἡμεῖς εἰς αὐτόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ὁ δὲ Κύριος ποὺ ἀγιάζει τὸν ἑαυτὸν του εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ ἀγιασμοῦ ἡμῶν. Πῶς λοιπὸν γίνεται τοῦτο; Πῶς δὲ λέγει αὐτὸ παρὰ ὅτι, Ἐγὼ ὁ ὁποῖος εἰμαι Λόγος τοῦ Πατρὸς, ὁ ἴδιος δίδω τὸ Πνεῦμα εἰς τὸν ἑαυτὸν μου ποὺ ἔγινε ἀνθρώπος, καὶ τὸν ἑαυτὸν μου ποὺ ἔγινε ἀνθρώπος ἀγιάζω μὲ τὸ Πνεῦμα, ποὺ δίδω εἰς αὐτόν, διὰ νὰ ἀγιασθῶν εἰς ἐμέ, ὁ ὁποῖος εἰμαι ἡ ἀλήθεια, (ἐπειδὴ ὁ ἰδικὸς σου Λόγος εἶναι ἡ ἀλήθεια¹⁶³) οἱ πάντες;

47. Ἐὰν δὲ πρὸς χάριν ἡμῶν ἀγιάζῃ τὸν ἑαυτὸν του,¹⁶⁴ καὶ τοῦτο κάμνει ὅταν ἔγινε ἀνθρώπος, εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι καὶ ἡ γενομένη κάθοδος ἐπ' αὐτόν τοῦ Πνεύματος εἰς τὸν Ἰορδάνην, ἔγινε εἰς ἡμᾶς, λόγῳ τοῦ ὅτι οὗτος ἐφοροῦσε τὸ ἰδικόν μας σῶμα, καὶ δὲν ἔγινε διὰ νὰ θελιωθῇ ὁ Λόγος, ἀλλὰ πάλιν διὰ τὸν ἰδικόν μας ἀγιασμόν διὰ νὰ μετὰσχωμεν τοῦ χρίσματος αὐτοῦ, καὶ διὰ νὰ ἐφαρμόζῃ καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτὸ ποὺ λέγει ἡ Γραφή· «Δὲν γνωρίζετε, ὅτι εἴσθε ναὸς τοῦ Θεοῦ καὶ

162. Ἰω. 17, 18-19.

163. Ἰω. 17, 17.

164. Πρβλ. Ἰω. 17, 19. Ὁ Ἰ. Χρυσόστομος εἰς τὸ ὑπόμνημά του εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον λέγει ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο σημαίνει «Καὶ χάριν αὐτῶν προσφέρω τὸν ἑαυτὸν μου θυσίαν, διὰ νὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ διὰ τῆς ἰδικῆς μου προσφορᾶς ἀληθῶς ἡγιασμένοι».

τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ μέσα σας»; ¹⁶⁵ Διότι, ὅταν ὁ Κύριος ἐβαπτίζετο ὡς ἄνθρωπος εἰς τὸν Ἰορδάνην, ἡμεῖς ἡμεθα εἰς αὐτὸν ἐκεῖνοι ποὺ ἐβαπτίζόμεθα παρ' αὐτοῦ. Καὶ ὅταν ἐκεῖνος ἐδέχετο τὸ Πνεῦμα, ἡμεῖς ἡμεθα εἰς αὐτόν· ἐκεῖνοι ποὺ ἐβαπτίζόμεθα παρ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δὲν ἐχρίσθη καὶ αὐτὸς μὲ ἔλαιον καθὼς ὁ Ἀαρὼν, ἢ ὁ Δαβίδ, ἢ ὅλοι οἱ ἄλλοι, ἀλλὰ κατ' ἄλλον τρόπον, παραπάνω ἀπὸ ὅλους τοὺς συμμετόχους αὐτοῦ, μὲ ἔλαιον ὑπερβολικῆς χαρᾶς, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ Πνεῦμα, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος ἐρμηνεύει διὰ στόματος τοῦ προφήτου, λέγων. «Πνεῦμα Κυρίου μένει ἐπάνω μου, διότι μὲ αὐτὸ μὲ ἔχρισεν ὁ Κύριος ὡς ἄνθρωπον», ¹⁶⁶ καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ ἀπόστολος εἶπεν «Ὅτι ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς μὲ Πνεῦμα ἅγιον». ¹⁶⁷ Πότε λοιπὸν ἐλέχθησαν καὶ αὐτὰ δι' αὐτόν, παρὰ ὅταν ἐνηθρώπησε καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐβαπτίζετο εἰς τὸν Ἰορδάνην, καὶ κατέβη ἐπ' αὐτόν τὸ Πνεῦμα; Καὶ ὅμως αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει εἰς τοὺς μαθητάς· «Ἀπὸ ἐμὲ θὰ λάβῃ τὸ Πνεῦμα», ¹⁶⁸ καί, «Ὑγὼ ἀποστέλλω αὐτό», ¹⁶⁹ καί, «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον». ¹⁷⁰ Καὶ ὅμως, αὐτός, ποὺ ὡς Λόγος καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς παρέχει τὸ Πνεῦμα εἰς ἄλλος, λέγεται τώρα ὅτι ἀγιάζεται, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἔγινεν ἄνθρωπος καὶ αὐτὸ ποὺ ἀγιάζεται εἶναι τὸ σῶμά του. Ἀπὸ ἐκεῖνον λοιπὸν ἡρχίσσαμεν καὶ ἡμεῖς νὰ λαμβάνωμεν τὸ χρίσμα καὶ τὴν σφραγιδα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ διὰ τοῦτο ὁ μὲν Ἰωάννης λέγει· «Καὶ σεῖς ἔχετε λάβει χρίσμα ἀπὸ τὸν ἅγιον», ¹⁷¹ ὁ δὲ ἀπόστολος, «Καὶ σεῖς ἐσφραγίσθητε μὲ τὸ Πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἅγιον». ¹⁷² Ἄρα, λοιπὸν, δι' ἡμᾶς καὶ χάριν ἡμῶν ἐλέχθη τοῦτο. Διὰ ποῖαν λοιπὸν προκοπὴν καὶ θελτίωσιν καὶ ἀμοιβὴν δι' ἀρετὴν ἢ ἀπλῶς διὰ πρᾶξιν τινα τοῦ Κυρίου λέγονται ταῦτα; Διότι, ἐάν μὲν δὲν ἦτο πρὶν Θεὸς καὶ ἔγινε Θεὸς ὕστερον, ἢ ἐάν πρωτύτερα δὲν ἦτο βασιλεὺς καὶ προήχθη ὕστερον εἰς βασιλέα, ὁ λόγος σας θὰ εἶχεν ἴσως κάποιαν σκιὰν πιθανότητος. Ἐάν ὅμως εἶναι Θεὸς καὶ ὁ θασι-

165. Α' Κορ. 3, 16.

166. Ἦσα. 61, 1. Λουκ. 4, 18.

167. Πράξ. 10, 38.

168. Ἰω. 16, 4.

169. Πρβλ. Ἰω. 16, 7.

170. Ἰω. 20, 22.

171. Α' Ἰω. 2, 20.

172. Ἐφ. 1, 13.

λικός του θρόνου είναι αιώνιος, ποῖον περιθώριον προκοπῆς εἶχεν ὁ Θεός; ἢ τί ἔλειπεν ἀπὸ ἐκείνου πού ἐκάθητο εἰς τὸν θρόνον τοῦ Πατρὸς; Ἐάν δέ, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπεν ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι ἰδικόν του, ἀπὸ αὐτὸν λαμβάνει, καὶ αὐτὸς ἀποστέλλει αὐτό, ἐπομένως δὲν εἶναι ὁ Λόγος, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι Λόγος καὶ σοφία, ἐκεῖνος, πού χρίεται μὲ τὸ Πνεῦμα, πού δίδεται παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ σάρξ, πού προσελήφθη παρ' αὐτοῦ, ἐκεῖνη εἶναι πού χρίεται ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ, ἵνα καὶ ὁ ἁγιασμός, πού γίνεται εἰς τὸν Κύριον ὡς εἰς ἄνθρωπον, γίνῃ παρ' αὐτοῦ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Διότι, λέγει τὸ Πνεῦμα δὲν ὁμιλεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του,¹⁷³ ἀλλ' ὁ Λόγος εἶναι ἐκεῖνος πού ὁμιλεῖ δι' αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ἔδωσεν αὐτὸ εἰς τοὺς ἀξίους. Διότι καὶ τοῦτο εἶναι ὅμοιον μὲ τὸ ρητὸν πού προελέχθη· Καθὼς δηλαδὴ ὁ ἀπόστολος ἔγραψεν «Ὁ ὁποῖος ἂν καὶ ὑπῆρχεν ἐν μορφῇ Θεοῦ δὲν ἐθεώρησεν ὅτι εἶχεν ἐξ ἀρπαγῆς τὸ νὰ εἶναι ἴσος μὲ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐκουσίως ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἔλαβε δούλου μορφήν»,¹⁷⁴ οὕτω καὶ ὁ Δαβὶδ ὑμνολογεῖ τὸν Κύριον, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς Θεόν, πού ὑπάρχει αἰωνίως, καὶ βασιλέα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς Λόγον, πού ἀπεστόλη πρὸς ἡμᾶς καὶ προσέλαβε τὸ ἰδικόν μας σῶμα, πού εἶναι θνητόν, διότι τοῦτο σημαίνει ὁ ὕμνος πού αὐτὸς ψάλλει· «Τὰ ἐνδύματά σου εὐωδιάζουν ἀπὸ σμύρναν καὶ ἀλόην καὶ κασίαν»,¹⁷⁵ ἀπὸ δὲ ἐκεῖνα πού ἔπραξαν ὁ Νικόδημος καὶ αἱ γυναῖκες γύρω ἀπὸ τὴν Μαριάμ τὸ αὐτὸ φανεροῦται, ὅταν ὁ μὲν ἦλθε μὲ «μίγμα σμύρνας καὶ ἀλόης λίτρης ἑκατόν»,¹⁷⁶ αἱ δὲ μὲ ὅσα εἶχον ἐτοιμάσει ἀρώματα διὰ νὰ ἀλείψουν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου κατὰ τὸν ἐνταφιασμόν.¹⁷⁷

48. Ποῖα λοιπὸν πάλιν ἠθικὴ προκοπὴ ἔγινε εἰς τὸν ἀθάνατον μὲ τὸ νὰ προσλάβῃ τὸ θνητὸν ἀνθρώπινον σῶμα; ἢ ποῖα ὠφέλεια ἔγινεν εἰς τὸν αἰώνιον μὲ τὸ νὰ φορέσῃ τὸ πρόσκαιρον; Ποῖος μισθὸς ἡμπορεῖ νὰ νοηθῇ ὅτι ἐδόθη εἰς τὸν αἰώνιον Θεόν καὶ βασιλέα μεγαλύτερος ἀπὸ τὴν τιμὴν καὶ τὴν δόξαν πού εἶχε μὲ τὸ νὰ εἶναι εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς; Δὲν ἐννοεῖτε λοιπὸν

173. Πρ6λ. Ἰω. 16, 13.

174. Φιλιπ. 2, 6-7.

175. Ψαλμ. 44, 9.

176. Ἰω. 19, 39.

177. Πρ6λ. Λουκ. 24, 1.

ὅτι καὶ τοῦτο ἔγινε καὶ ἐγράφη δι' ἡμᾶς καὶ χάριν ἡμῶν, διὰ νὰ μάθωμεν ὅτι ὁ Κύριος ἔγινεν ἄνθρωπος διὰ νὰ κάμῃ ἡμᾶς, ποὺ εἴμεθα θνητοὶ καὶ πρόσκαιροι, ἀθανάτους, καὶ μᾶς κάμῃ ἔτσι καταλλήλους διὰ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; Δὲν κοκκινίζετε λοιπὸν ἀπὸ ἐντροπὴν ποὺ διαστρέφετε τὸ νόημα τῶν θείων λογίων; Διότι ἀληθῶς μὲ τὸ νὰ ἔλθῃ εἰς ἡμᾶς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἡμεῖς μὲν ὠφελήθημεν, διότι ἡλευθερώθημεν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἐνῶ αὐτὸς ἔμεινε ὁ ἴδιος καὶ (πάλιν πρέπει νὰ εἰπώμεν τὸ αὐτὸ) δὲν ἔπαθε καμμίαν ἀλλαγὴν ἐπειδὴ ἔγινεν ἄνθρωπος, ἀλλὰ ὅπως ἔχει γραφῇ· «Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ μένει ὁ ἴδιος εἰς τὸν αἰῶνα»¹⁷⁸, διότι χωρὶς ἀμφιβολίαν, ὅπως πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἐπειδὴ ἦτο Λόγος, ἐχορηγοῦσεν εἰς τοὺς ἀγίους ὡς ἰδικόν του τὸ Πνεῦμα, ἔτσι καὶ ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος, ἀγιάζει τοὺς πάντας μὲ τὸ Πνεῦμα, καὶ λέγει εἰς τοὺς μαθητάς «Λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον»¹⁷⁹, καὶ ἔδιδεν αὐτὸ εἰς τὸν Μωϋσῆν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, τοὺς ἐβδομήκοντα¹⁸⁰, καὶ ὁ Δαβὶδ παρεκάλει δι' αὐτοῦ τὸ Πατέρα λέγων· «Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀφαιρέσης ἀπὸ ἐμέ»¹⁸¹. «Ὅταν δὲ ἔγινε καὶ ἄνθρωπος ἔλεγε· «Θὰ ἀποστείλω πρὸς ὑμᾶς τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας»¹⁸², καὶ διότι ἀκριβῶς εἶναι ἀληθὴς καὶ δὲν ψεύδεται ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἀπέστειλεν αὐτὸ εἰς αὐτούς. Ἄρα λοιπὸν, «ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ ἀμετάβλητος καὶ χθὲς καὶ σήμερον καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»¹⁸³, ὁ ὁποῖος μένει ἀναλλοίωτος, καὶ ὁ ἴδιος εἶναι αὐτὸς ποὺ δίδει καὶ λαμβάνει· καὶ δίδει μὲν ὡς Λόγος τοῦ Θεοῦ, λαμβάνει δὲ ὡς ἄνθρωπος. Ἐπομένως δὲν εἶναι ὁ Λόγος, ἐπειδὴ εἶναι Λόγος, αὐτὸς, ποὺ ὠφελεῖται, διότι εἶχε τὰ πάντα καὶ ἔχει αὐτὰ πάντοτε εἰς τὸν ἀπείρως τέλειον βαθμόν, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἔκαμαν ἀρχὴν νὰ λαμβάνουν ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ. Διότι, ὅταν τώρα λέγεται ἀνθρωπίνως, ὅτι αὐτὸς χρίεται, ἡμεῖς εἴμεθα ἐκεῖνοι ποὺ χριόμεθα ἐν αὐτῷ, ἐπειδὴ καὶ τότε ποὺ αὐτὸς ἐβαπτίζετο, ἡμεῖς εἴμεθα ἐκεῖνοι, ποὺ ἐβαπτίζομεθα ἐν αὐτῷ. Ὁ-

178. Ῥωμ. 40, 8.

179. Ἰω. 20, 22.

180. Ἀρθ. 11, 16.

181. Ψαλμ. 50, 13.

182. Πρβλ. Ἰω. 15, 26.

183. Ἐβρ. 13, 8.

τι δὲ ἡ σημασία ὧν αὐτῶν εἶναι αὐτὴ ποὺ λέγομεν, κάμνει ἀπολύτως φανερόν μᾶλλον ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ μὲ τὸ νὰ λέγῃ εἰς τὸν Πατέρα· «Καὶ ἐγὼ ἔδωκα εἰς αὐτοὺς τὴν δόξαν ποὺ Σὺ ἔδωκες εἰς ἐμέ, διὰ νὰ εἶναι ἐνωμένοι εἰς ἓν, καθὼς ἡμεῖς εἴμεθα ἓν»¹⁸⁴. Δι' ἡμᾶς λοιπὸν ὁ ἴδιος ἐζήτει δόξαν καὶ ἐλέγχθη τὸ «ἔλαθε», καὶ τὸ «ἐχαρίσατο», καὶ τὸ «ὑπερύψωσε», διὰ νὰ λάβωμεν ἡμεῖς καὶ νὰ χαρίσῃ εἰς ἡμᾶς, καὶ νὰ ὑψωθῶμεν ἐν αὐτῷ, ὅπως καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀγιάζει τὸν ἑαυτὸν του, διὰ νὰ ἀγιασθῶμεν ἡμεῖς ἐν αὐτῷ.

49. Ἐάν δὲ ἔνεκα τοῦ ὅτι ὑπάρχει εἰς τὸν Ψαλμὸν «Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου»¹⁸⁵ ἡ φράσις «διὰ τοῦτο» καὶ ἀπὸ αὐτὴν λαμβάνοντες ἀφορμὴν προσπαθοῦν πάλιν νὰ συναγάγουν ὑπὲρ τῶν ἀπόψεών των, ἐκεῖνα ποὺ ἐπιθυμοῦν, ὥς μάθουν ἐκεῖνοι, ποὺ ἔχουν ἄγνοιαν τῶν Γραφῶν, καὶ οἱ ἐφευρεταὶ τῆς ἀσεθείας, ὅτι καὶ ἐδῶ πάλιν, τὸ «Διὰ τοῦτο» δὲν σημαίνει μισθὸν διὰ πρᾶξιν ἢ ἀρετὴν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν ἐπίσης διὰ τὴν ὁποίαν κατῆλθε πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὴν κρίσιν τοῦ Πνεύματος ποὺ ἔχυνε χάριν ἡμῶν εἰς αὐτόν. Διότι δὲν εἶπε, «Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε», διὰ νὰ γίνῃ Θεός, ἢ βασιλεύς, ἢ Υἱός, ἢ Λόγος, διότι ἦτο ὅλα αὐτὰ καὶ πρὸ τῆς κρίσεως καὶ εἶναι αἰωνίως, καθὼς ἀπεδείχθη, ἀλλὰ μᾶλλον, Ἐπειδὴ εἶναι Θεός καὶ βασιλεύς, διὰ τοῦτο καὶ ἐχρίσθη, καθόσον κανεῖς ἄλλος δὲν ἡμπορεῖ νὰ συνδέσῃ τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐκτὸς ἀπὸ Σὲ ποὺ εἶσαι εἰκὼν τοῦ Πατρός, κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ὁποίας καὶ ἡμεῖς ἐδημιουργήθημεν ἀπὸ τὴν ἀρχήν, διότι ἰδικόν σου εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα. Διότι ἡ μὲν φύσις τῶν δημιουργημάτων δὲν παρεῖγε καμμίαν θεβαιότητα εἰς τοῦτο, γνωστοῦ ὄντος ὅτι οἱ μὲν ἄγγελοι ἀπεστάτησαν¹⁸⁶, οἱ δὲ ἄνθρωποι παρήκουσαν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ὑπῆρχεν ἀνάγκη Θεοῦ (ὁ δὲ Λόγος εἶναι Θεός), διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ λόγῳ τῆς παρακοῆς ἦσαν ὑπὸ κατάραν. Ἐάν λοιπὸν οὗτος ἦλθεν εἰς τὸ εἶναι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, οὔτε ὁ Χριστὸς ἡμπορεῖ νὰ εἶναι, ἐφ' ὅ-

184. Ἰω. 17, 22.

185. Ψαλμ. 44, 8.

186. Ὑπαινίσσεται τὴν πτώσιν τῶν δαιμόνων, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ ὑπερηφάνειας ἀπεστάτησαν ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ ἔνεκα τούτου ἀπὸ φωτεινοῦ ἀγγελοῦ ἐγίναν σκοτεινοὶ δαίμονες καὶ ἔκτοτε πολεμοῦν ἀδυσωπῆτως τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ ἀνθρώπου. (βλ. Ἦσ. 14, 14. Λουκ. 10, 18).

σον εἶναι καὶ αὐτὸς εἰς ἐκ τῶν δημιουργημάτων καὶ κατὰ μέθεξιν μόνον Θεός. Ἐπειδὴ ὁμῶς εἶναι Θεός, εἶναι καὶ Θεοῦ Υἱὸς καὶ θασιλεὺς αἰώνιος, ἀπαύγασμα καὶ χαρακτήρ τοῦ Πατρὸς. Διὰ τοῦτο ὀρθῶς πιστεύομεν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστὸς τὸν ὁποῖον ἐπεριμένομεν νὰ ἔλθῃ, καὶ τὸν ὁποῖον ὁ Πατὴρ ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς ἁγίους προφῆτας του, διὰ στόματος τῶν ὁποίων ἀναγγέλλει τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, οὕτως ὥστε, ὅπως ἐγίναμεν ἀπὸ αὐτόν, ἔτσι καὶ ἀπὸ αὐτόν νὰ γίνῃ ἡ λύτρωσις ὅλων ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας των, διὰ νὰ θασιλεύῃ αὐτὸς ἐπὶ πάντων. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν ἔγινεν ἡ χρίσις αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἔλαθε χώραν ἡ ἔνσαρκος παρουσία τοῦ Λόγου εἰς ἡμᾶς, τὴν ὁποίαν ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ ψαλμῳδὸς ὑμνεῖ μὲν τὴν θεότητα καὶ τὴν μετὰ τοῦ Πατρὸς συμβασιλείαν αὐτοῦ μὲ τὸ νὰ ψάλλῃ «Ὁ θρόνος σου, ὦ Θεέ, μένει ἀσάλευτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Τὸ σκῆπτρον τῆς βασιλείας σου εἶναι σκῆπτρον ἐξουσίας, εὐθύτητος καὶ δικαιοσύνης»¹⁸⁷, ἀναγγέλλει δὲ τὴν κάθοδον αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς λέγων «Διὰ τοῦτο, ὦ Θεέ, σὲ ἔχρισεν ὁ Θεός σου μὲ ἔλαιον ὑπερβολικῆς χαρᾶς, περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶναι συμμέτοχοί σου»¹⁸⁸.

50. Ποῖον δὲ εἶναι τὸ παράδοξον, ἢ ποῖον τὸ ἀπίστευτον, ἐὰν ὁ Κύριος, ποὺ δίδει τὸ Πνεῦμα, παρουσιάζεται τώρα ἀπὸ τὴν Γραφὴν ὅτι χρίεται μὲ τὸ Πνεῦμα, ὅταν θεβαίῳς ἀπήτησε τοῦτο ἡ ἀνάγκη καὶ δὲν ἀπέφυγεν οὗτος νὰ εἴπῃ κάποτε, ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ποὺ ἀνέλαθεν, οὔτε καὶ τὸ ὅτι ἦτο ὑποδεέστερος τοῦ Πνεύματος; Διότι τότε ποὺ οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγον ὅτι αὐτὸς μὲν τὴν δύναμιν τοῦ Βεελζεβοῦλ ἐκδιώκει τὰ δαιμόνια¹⁸⁹, ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἐβλασφημοῦσαν· «Ἐὰν ἐγὼ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἐκδιώκω τὰ δαιμόνια»¹⁹⁰. Διότι ἰδοὺ ἐκεῖνος ποὺ δίδει τὸ Πνεῦμα, λέγει τώρα ὅτι μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος ἐκδιώκει τὰ δαιμόνια. Τοῦτο μὲ κανένα λόγον δὲν νοεῖται ὅτι ἐλέχθη μὲ ἄλλην σημασίαν παρὰ μόνον μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ποὺ ὁ ἴδιος ἔφερε. Καθὼς δηλαδὴ ἡ

187. Ψαλμ. 44, 7.

188. Ψαλμ. 44, 8.

189. Πρβλ. Ματθ. 12, 24.

190. Ματθ. 12, 28.

ἀνθρωπίνη φύσις δὲν ἡμπορεῖ ἀπὸ μόνῃ τῆς νὰ ἐκδιώκῃ τοὺς δαίμονας, παρὰ μόνον μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος, διὰ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος ἔλεγεν: Ὑὲν δὲ ἐγὼ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. Χωρὶς ἀμφιβολίαν καὶ τὴν θλασφημίαν ποὺ ἐγίνετο εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐννοῶν ὅτι ἦτο μεγαλυτέρα τῆς θλασφημίας ποὺ ἐγίνετο εἰς αὐτὸν ὡς ἄνθρωπον, ἔλεγεν· «Ἐκεῖνος ποὺ θὰ εἴπῃ λόγον θλάσφημον εἰς θάρους τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, θὰ συγχωρηθῇ»¹⁹¹, τέτοιοι δὲ ἦσαν οἱ λόγοι ποὺ ἐκεῖνοι ἔλεγον· «Δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ τέκτονος;»¹⁹², Ὑεκείνοι ὅμως ποὺ ἐθλασφημοῦσαν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἀπέδιδον τὰ ἔργα τοῦ Λόγου εἰς τὸν διάβολον, θὰ ἔχουν ἀναπόφευκτον τιμωρίαν. Καὶ τοιαῦτα ἔλεγεν ὁ Κύριος εἰς τοὺς Ἰουδαίους ὡς ἄνθρωπος, διὰ νὰ φανερώσῃ ὅμως εἰς τοὺς μαθητάς του τὴν θεότητά του καὶ τὴν θείαν του μεγαλειότητα, οὐδέποτε εἶπεν εἰς αὐτοὺς διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὅτι ἦτο ὑποδεέστερος τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐδήλωνεν ὅτι ἦτο ἴσος μὲ τὸ Πνεῦμα, ὅταν διὰ νὰ μεταδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα ἔλεγε· «Λάθετε Πνεῦμα ἅγιον»¹⁹³, καὶ «Ἐγὼ ἀποστέλλω αὐτό»¹⁹⁴, «κἀκεῖνος ἐμὲ δοξάσει»¹⁹⁵, καὶ «ὅσα ἀκούει λαλήσει»¹⁹⁶. Καθὼς λοιπὸν ἐδῶ αὐτὸς ὁ Κύριος, ποὺ δίδει τὸ Πνεῦμα, δὲν ἀποφεύγει νὰ εἴπῃ ὡς ἄνθρωπος ὅτι μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος ἐκδιώκει τὰ δαιμόνια, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ ἴδιος, ποὺ ἦτο ὁ δοτὴρ τοῦ Πνεύματος, δὲν ἀπέφυγε νὰ εἴπῃ καὶ τὸ «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ ἔνεκεν ἔχρισέ με»¹⁹⁷, λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ ἴδιος ἔγινε σάρξ, καθὼς εἶπεν ὁ Ἰωάννης¹⁹⁸, διὰ νὰ γίνῃ καταληπτὸν ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα καὶ τὰ δύο, ἐκεῖνοι ποὺ διὰ νὰ ἁγιασθῶμεν χρειάζομεθα τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἄνευ τῆς δυνάμεως τοῦ Πνεύματος δὲν ἡμποροῦμεν νὰ ἐκδιώκωμεν δαίμονας. Ἀπὸ ποῖον δὲ καὶ μέσω ποῖου ἄλλου ἔπρεπε νὰ δοθῇ εἰς ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα παρὰ μόνον ἀπὸ τὸν Υἱόν, ὁ ὁποῖος καὶ ἔχει τὸ Πνεῦμα; Πότε

191. Πρβλ. Ματθ. 12, 32.

192. Ματθ. 13, 55.

193. Ἰω. 20, 22.

194. Πρβλ. Ἰω. 16, 7.

195. Ἰω. 16, 14.

196. Ἰω. 16, 13.

197. Ἡσx. 61, 1.

198. Ἰω. 1, 14.

δὲ ἡμεῖς ἠμπορούσαμεν νὰ λαμβάνωμεν αὐτὸ παρὰ μόνον τότε, ὅταν ὁ Λόγος ἔγινεν ἄνθρωπος; Καὶ ὅπως δεικνύει αὐτὸ ποὺ εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ λυτρωθῶμεν καὶ νὰ ὑπερυψωθῶμεν, ἐὰν ὁ Υἱὸς ποὺ ὑπῆρχεν ἐν μορφῇ Θεοῦ δὲν εἶχε λάθει δούλου μορφήν¹⁹⁹. "Ετσι καὶ ὁ Δαβὶδ φανερώνει καὶ αὐτός, ὅτι δὲν θὰ ἠμπορούσαμεν κατ' ἄλλον τρόπον νὰ μετὰσχωμεν τοῦ Πνεύματος καὶ νὰ ἀγιασθῶμεν, ἐὰν ὁ ἴδιος ὁ δοτὴρ τοῦ Πνεύματος δὲν ἔλεγε διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ὅτι χρίεται ὑπὲρ ἡμῶν. Διὰ τοῦτο εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἐλάβομεν τὸ Πνεῦμα, διότι ἐγράφη ὅτι ἐκεῖνος ἐχρίσθη ὡς ἄνθρωπος μὲ τὸ Πνεῦμα. Διότι ἀφοῦ πρῶτον ἡγιασθῇ ἐν αὐτῷ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, καὶ αὐτὸς λέγεται ἄνθρωπος ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἔχει λάθει αὐτήν, ἡμεῖς ἔχομεν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ὡς ἐπακολούθημα τῆς σχέσεως ἡμῶν μὲ τὸν Χριστόν, ἐφ' ὅσον λαμβάνομεν ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς χάριτος αὐτοῦ²⁰⁰.

51. Τὸ δὲ χωρίον «Ἐγάπησας τὴν δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας τὴν ἀδικίαν»²⁰¹ ἐγράφη εἰς τὸν ψαλμόν, ὅχι διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ φύσις τοῦ Λόγου εἶναι τρεπτή, ὅπως σεῖς πάλιν ἐννοεῖτε, ὡλλὰ μᾶλλον διὰ νὰ σημάνη καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἀμετάβλητον αὐτῆς. Διότι ἐπειδὴ ἡ φύσις τῶν δημιουργημάτων μεταβάλλεται καί, συνεπεία τούτου, οἱ μὲν παρέβησαν, οἱ δὲ παρήκουσαν, καθὼς εἵπομεν ἀνωτέρω, καὶ τόσον αἱ πράξεις αὐτῶν εἶναι ἀμφιβόλου ἀξίας, ὅσον καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι πολλάκις εἶναι ἐνδεχόμενον αὐτὸς ποὺ τώρα εἶναι ἀγαθὸς μετ' ὀλίγον νὰ τραπῇ καὶ νὰ γίνῃ ἄλλος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἦτο προηγουμένως, ὅπως, π.χ. ὁ πρὸ ὀλίγου δίκαιος νὰ ἀλλάξῃ καὶ μετ' ὀλίγον νὰ εὐρεθῇ ὅτι εἶναι ἄδικος, διὰ τοῦτο, ἐπίσης, ἦτο ἀνάγκη νὰ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι εἰκόνα καὶ πρότυπον ἀρετῆς τὸ ἀμετάβλητον καὶ ἀναλλοίωτον τῆς δικαιοσύνης τοῦ Λόγου. Ἡ δὲ τοιαύτη ἀντίληψις ἔχει φανεράν τὴν αἰτίαν διὰ τοὺς καλῶς σκεπτομένους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ὁ Ἀδὰμ ἐτράπη καὶ ἡμάρτησε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον²⁰², διὰ τοῦτο ὁ δεύτερος Ἀδὰμ, ὁ Χριστός, ἔπρεπε νὰ εἶναι

199. Πρβλ. Φιλιπ. 2, 6 - 7.

200. Πρβλ. 1, 16.

201. Ψαλμ. 44, 8.

202. Πρβλ. Ρωμ. 5, 12.

ἄτρεπτος καὶ ἀμετάβλητος, ἵνα, καὶ ἂν ἀκόμῃ ἐπιχειρήσῃ πάλιν ὁ ὄφιν νὰ ἐξαπατήσῃ καὶ τοῦτον, ἡ μὲν ἀπάτη αὐτοῦ μείνῃ ἄνευ ἀποτελέσματος, ὁ δὲ Κύριος μείνῃ ὅπως εἶναι ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος καὶ ἔτσι καὶ αἱ προσπάθειαι τοῦ ὄφεως νὰ ἀπατᾷ τοὺς πάντας ἀποδειχθοῦν ἀνίσχυροι. Διότι ὅπως μὲ τὸ νὰ παραβῇ ὁ Ἀδάμ τὴν θείαν ἐντολήν, ἡ ἁμαρτία ἐφθασεν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους²⁰³, ἔτσι καὶ μὲ τὸ νὰ γίνῃ ὁ Κύριος ἄνθρωπος, καὶ νὰ ἀνατρέψῃ τὸν ὄφιν, ἡ τοιαύτη δύναμις του θὰ μεταβιβασθῇ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε ὁ καθεὶς ἀπὸ ἡμᾶς νὰ λέγῃ· «Διότι δὲν ἀγνοοῦμεν τὰ δόλια ἐπινοήματα τοῦ διαβόλου»²⁰⁴. Ἄρα λοιπὸν εὐλόγως ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος μένει αἰωνίως ἄτρεπτος κατὰ τὴν φύσιν, ἀγαπᾷ τὴν δικαιοσύνην καὶ μισεῖ τὴν ἀδικίαν, χρίεται καὶ ἀποστέλλεται, ἵνα, μὲ τὸ νὰ λάβῃ τὴν τρεπτὴν σάρκα, χωρὶς μὲ αὐτὸ νὰ μεταβληθῇ, ἀλλὰ μένων ὁ αὐτὸς καὶ ἄτρεπτος, καταδικάσῃ ἐν τῇ σαρκὶ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ παραστήσῃ αὐτὴν ἐλευθέραν ἀπὸ τὴν δουλείαν τῆς ἁμαρτίας, ὥστε νὰ δύναται εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἐκπληροῖ τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου καὶ νὰ ἡμπορῇ νὰ λέγῃ: Ἡμεῖς δὲ δὲν ἐξουσιαζόμεθα ἀπὸ τὴν σάρκα ὅλλ' ἀπὸ τὸ πνεῦμα ἐὰν θεοβαίως τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικῇ μέσα μας^{204α}.

52. Εἰς μάτην ἄρα καὶ τώρα, ὦ Ἀρειανοί, ἀπέβη καὶ ἡ τοιαύτη ἐπινοήσίς σας, καὶ εἰς μάτην ἐπροβάλλετε ὡς δικαιολογίαν σας τοὺς λόγους τῶν Γραφῶν. Διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄτρεπτος, καὶ μένει ὁ αὐτὸς ἀναλλοίωτος αἰωνίως, ὅχι ἀπλῶς μόνον, ἀλλ' ὅπως ὁ Πατήρ. Ἐπειδὴ πῶς θὰ ἦτο ὁμοιος, ἐὰν δὲν εἶναι ἄτρεπτος ὅπως ὁ Πατήρ; Ἡ κατὰ ποίαν ἔννοιαν ὅλα ὅσα ἀνήκουν εἰς τὸν Πατέρα ἀνήκουν καὶ εἰς τὸν Υἱόν, ἐὰν ὁ Υἱὸς δὲν ἔχει τὸ ἄτρεπτον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον τοῦ Πατρός; Ὁχι ὅμως ὥσάν νὰ εἶναι ὑποτεταγμένος εἰς νόμους, καὶ ὥσάν νὰ ἔχῃ ροπήν πού νὰ κλίνη καὶ πρὸς τὰ δύο, ὥστε τοῦτο μὲν νὰ ἀγαπᾷ, ἐκεῖνο δὲ νὰ μισῇ, ἀπὸ φόβον μήπως τάχα χάσῃ τοῦτο, νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ἄλλο, καὶ κατ' ἄλλον τρόπον παρίσταται πάλιν τρεπτός. Ἀλλὰ τούναντίον ὡς Θεὸς πού εἶναι καὶ κριτὴς δίκαιος καὶ φίλος τῆς ἀρετῆς, μᾶλλον δὲ καὶ χορηγὸς ἀρετῆς. Μὲ τὸ νὰ εἶναι λοιπὸν φύσει δίκαιος καὶ ὁσιος, διὰ τοῦτο λέ-

203. Πρβλ. Ρωμ. 5, 12.

204. Πρβλ. Β' Κορ. 2, 11.

204α. Πρβλ. Ρωμ. 8, 9.

γει ἡ Γραφή ὅτι ἀγαπᾷ τὴν δικαιοσύνην καὶ μισεῖ τὴν ἀδικίαν, πὺ εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ λέγῃ ὅτι τοὺς μὲν ἐν-
 ἀρέτους ἀγαπᾷ καὶ θέλει ἰδικούς του, τοὺς δὲ ἀδίκους
 ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ. Καὶ ἀληθῶς αἱ θεῖαι Γραφαὶ
 λέγουν τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς· «Ὁ Κύριος εἶναι
 δίκαιος καὶ ἀγαπᾷ δικαιοσύνην»²⁰⁵ καί, «Ἐμίσησας ὅ-
 λους τοὺς ἐργάτας τῆς ἀνομίας»²⁰⁶ καί, «Τὰς μὲν εἰσό-
 δους τῆς Σιών ἀγαπᾷ, διὰ δὲ τὰς κατασκηνώσεις τοῦ
 Ἰακώβ ἀδιαφορεῖ»²⁰⁷, καί, «Τὸν μὲν Ἰακώβ ἠγάπησε,
 τὸν δὲ Ἡσαὺ ἐμίσησε»²⁰⁸, κατὰ δὲ τὸν Ἡσαΐαν, ἡ φωνὴ τοῦ
 Θεοῦ εἶναι αὐτὴ πὺ λέγει πάλιν· «Ἐγὼ εἰμαι ὁ Κύριος,
 ὁ ὁποῖος ἀγαπᾷ δικαιοσύνην, καὶ μισᾷ τὴν ἀρπαγὴν
 καὶ τὴν ἀδικίαν»²⁰⁹. Ἡ λοιπὸν καὶ τοὺς λόγους ἐκεί-
 νους τῆς Γραφῆς πὺ ἐλέχθησαν διὰ τὸν Υἱόν, ἃς λαμβά-
 νουν μὲ τὴν ἔννοιαν αὐτῶν ἐδῶ πὺ λέγονται διὰ τὸν Πα-
 τέρα, διότι καὶ ἐκεῖνα ἔχουν γραφῇ περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ
 Θεοῦ, ἡ καὶ αὐτὰ ἐδῶ ὅπως καὶ ἐκεῖνα κακῶς ἐρμη-
 νεύοντες, ἃς εἶπουν ὅτι καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι τρεπτός. Ἐάν
 δὲ καὶ μόνον τὸ νὰ ἀκούῃ κανεῖς αὐτὸ λεγόμενον ἀπὸ
 ἄλλους, εἶναι ἐπικίνδυνον, διὰ τοῦτο ὀρθῶς ἡμεῖς ἐννο-
 οῦμεν τὰ λεγόμενα ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ δικαιοσύνην, καὶ
 μισεῖ ἀρπαγὴν καὶ ἀδικίαν, ὅχι διότι ἔχει καὶ αὐτὸς ρο-
 πὴν πὺ ἡμπορεῖ νὰ κλίνη καὶ πρὸς τὰ δύο καὶ νὰ εἶναι
 ἔτσι εἰς αὐτὸν δυνατὸν νὰ τρέπεται καὶ πρὸς τὸ ἐναντί-
 ον, ὥστε τοῦτο μὲν νὰ ἐκλέγῃ ἐκεῖνο δὲ νὰ ἀποφεύγῃ.
 Διότι τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τῶν ποιη-
 μάτων, ἀλλὰ διότι ὡς δίκαιος κριτὴς τοὺς μὲν δικαίους
 ἀγαπᾷ καὶ καλεῖ ἰδικούς του, τοὺς δὲ κακοὺς ἀποδιώ-
 κει μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ. Εἶναι λοιπὸν σύμφωνον πρὸς αὐ-
 τὰ νὰ ἐννοῶμεν τὰ ἴδια καὶ περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ,
 ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀγαπᾷ καὶ μισεῖ. Διότι πρέ-
 πει καὶ ἡ φύσις τῆς εἰκόνος νὰ εἶναι τοιαύτη, ὅπως καὶ
 ὁ Πατὴρ αὐτῆς, ἔστω καὶ ἂν οἱ Ἀρειανοί, ὡς τυφλοί, οὐ-
 τε αὐτήν, οὔτε ἄλλο κανένα ἀπὸ τὰ θεῖα λόγια δὲν θλέ-
 πουν. Διότι μὲ τὸ νὰ μορφώσουν ἐξ αἰτίας τῶν ἐπιθυμι-
 ῶν τῆς καρδίας των σφαλερὰς ἐννοίας, μᾶλλον δὲ παρα-
 νοϊκάς ἀντιλήψεις περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἐ-

205. Ψαλμ. 10, 7.

206. Ψαλμ. 5, 6.

207. Πρβλ. Ψαλμ. 86, 2.

208. Μαλαχ. 1, 2-3. Ρωμ. 9-13.

209. Ἡσα. 61, 8.

πικαλοῦνται πάλιν ρητὰ τῶν θείων Γραφῶν, εἰς τὰ ὁποῖα, ἀπὸ κεκτημένην ἀναισθησίαν, δὲν βλέπουν τὴν ἀληθινὴν σημασίαν των, ἀλλὰ διότι ἔθεσαν ὡς κανόνα σκέψεως τὴν ἰδικὴν των ἀσέβειαν, καί, σύμφωνα μὲ τὸν κανόνα τοῦτον, διαστρέφουν ὅλα τὰ θεῖα λόγια, οἱ ὁποῖοι καὶ μόνον διότι ἀπαγγέλλουν αὐτά, τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ἄξιοι νὰ ἀκούουν εἰς θάρος των παρὰ «Πλανᾶσθε ἐπειδὴ δὲν γνωρίζετε τὰς Γραφὰς οὔτε τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ»²¹⁰. Ἄν καὶ ἐπιμένουν ἀκόμη, πρέπει νὰ φιμώνωνται πάλιν μὲ τὸ νὰ ἀκούουν ἀπὸ ἡμῶς: Ἀπόδοτε τὰ ἀρμόζοντα εἰς τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ ἀρμόζοντα εἰς τὸν Θεὸν εἰς τὸν Θεόν²¹¹.

53. Ἐχει λοιπὸν γραφῇ, λέγουν, εἰς μὲν τὰς Παροιμίας «Ὁ Κύριος μὲ ἔκτισεν ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»²¹², εἰς δὲ τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ποὺ λέγει: «Ἐγένετο εἰς τόσον θαυμὸν καλῦτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ὅσον εἶναι εἰς ἀξίαν διαφορετικώτερον τὸ ὄνομα ποὺ αὐτὸς ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸ ὄνομα ἐκείνων»²¹³. Καὶ μετ' ὀλίγα: «Ὁθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, σεῖς ποὺ ἔχετε κληθῇ νὰ γίνετε μέτοχοι οὐρανοῦ κληρονομίας, γνωρίσατε καλῶς τὸν ἀπεσταλμένον παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὸν ἀρχιερέα τῆς πίστεώς μας Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἔμεινε πιστὸς εἰς ἐκεῖνον, ποὺ ἀπέστειλεν αὐτόν»²¹⁴, καὶ εἰς τὰς Πράξεις ἐπίσης: «Ἄς γίνῃ λοιπὸν γνωστὸν ἀπὸ ὁλόκληρον τὸ γένος τοῦ Ἰσραὴλ, ὅτι ὁ Θεὸς ἀνέδειξεν αὐτὸν Κύριον καὶ Χριστόν, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, τὸν ὁποῖον σεῖς ἐσταυρώσατε»²¹⁵. Ταῦτα οὗτοι προβάλλουν πρὸς ὅλους, μορφωμένους καὶ ἀμαθεῖς, καὶ ἐπειδὴ πλανῶνται ὡς πρὸς τὴν σημασίαν αὐτῶν, ἐνόμισαν ἀπὸ αὐτὰ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι κτίσμα καὶ δημιούργημα καὶ ἔν ἀπὸ τὰ γενόμενα ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ ἔτσι κατορθώνουν νὰ ἐξαπατοῦν τοὺς ἀνοήτους, μὲ τὸ νὰ μεταχειρίζονται ὡς ἀπόδειξιν τὰ ρητὰ τῆς Γραφῆς ὅχι μὲ τὴν ἀληθινὴν σημασίαν αὐτῶν, ἀλλὰ μὲ ἐκείνην ποὺ συμφέρει εἰς αὐτούς, καὶ ἔτσι σπεύρουν ὑπούλως εἰς τὰς ψυχὰς τὸ δηλητήριον τῆς αἰρέσεώς των. Διότι, ἐὰν ἐγνώριζον, δὲν θὰ ἐβλασφήμουν εἰς τὸν Κύριον τῆς δόξης, οὔτε θὰ

210. Ματθ. 22, 29. ι

211. Πρβλ. Ματθ. 22, 21.

212. Παροιμ. 8, 22.

213. Ἑβρ. 1, 4.

214. Ἑβρ. 3, 1-2.

215. Πράξ. 2, 36.

παρερμήνευον ἐκεῖνα ποῦ καλῶς ἐγράφησαν. Ἐάν μὲν λοιπόν, μὲ τὸ νὰ υἰοθετήσουν φανερά τὸν τρόπον τοῦ Καϊάφα, ἔγιναν καὶ αὐτοὶ Ἰουδαῖοι εἰς τὰς κρίσεις των, ὥστε νὰ ἀγνοοῦν τὸ τῆς Γραφῆς, ὅτι πράγματι ὁ Θεὸς θὰ κατοικήσῃ ἐπὶ τῆς γῆς²¹⁶, ἅς μὴ δίδουν προσοχὴν εἰς τὰ ἀποστολικά λόγια, διότι δὲν κάμνουν τοῦτο οἱ Ἰουδαῖοι. Ἐάν δὲ καὶ συνετάχθησαν μὲ τοὺς ἄθеоους Μανιχαίους καὶ ἄρνοῦνται τὸ Ὅ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ τὴν ἑνσάρκον παρουσίαν του, ἅς μὴ πιάνουν εἰς τὸ στόμα των τὰς Παροιμίας, διότι τοῦτο εἶναι ἐντελῶς ξένον καὶ διὰ τοὺς Μανιχαίους. Ἐάν δὲ λόγῳ τῆς δυσκολίας ποῦ παρουσιάζει τὸ ζήτημα, καὶ λόγῳ τοῦ κέρδους τῆς φιλοχρηματίας των ποῦ ἔχουν ἀπ' αὐτό, καὶ ἕνεκα τοῦ ὅτι φοβοῦνται μήπως ζημιωθῇ ἡ καλὴ φήμῃ των, δὲν τολμοῦν νὰ ἀρνηθοῦν τὸ Ὅ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἐπειδὴ καὶ ἔχει ρητῶς γραφῇ ἀπὸ τὸν Ἰωάννην, ἡ τὰ ρητὰ ποῦ ἔχουν γραφῇ περὶ αὐτοῦ θὰ ἐρμηνεύουν ὀρθῶς ὅτι σημαίνουν τὴν ἐνσώματον παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος, ἡ ἔάν ἄρνοῦνται τὴν σημασίαν των αὐτὴν, ἅς ἀρνηθοῦν καὶ ὅτι ὁ Κύριος ἐγένινεν ἄνθρωπος. Διότι εἶναι παράλογον νὰ ὁμολογοῦν μὲν ὅτι ὁ Λόγος ἐγινε σὰρξ, νὰ ἐντρέπωνται ὁμῶς νὰ ὁμολογήσουν ὅσα περὶ τούτου λέγουν τὰ ἄλλα Γραφικὰ ρητὰ, καὶ δι' αὐτὸ διαστρέφουν τὴν σημασίαν των.

54. Διότι ἔχει μὲν γραφῇ ὅτι οὗτος «ἐγινε καλῦτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους»²¹⁷, αὐτὸ θεθαίως εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον, πρέπει ὁμῶς, ὅπως ἀρμόζει νὰ κάμνωμεν δι' ὅλην τὴν Γραφήν, καὶ εἶναι τοῦτο ἀναγκαῖον, ἔτσι καὶ ἐδῶ, κατὰ τὸν χρόνον ποῦ εἶπεν ὁ ἀπόστολος καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ τὸ πρᾶγμα διὰ τὰ ὁποῖα ἔγραψε, πρέπει νὰ ἐρευνήσωμεν διὰ νὰ μάθωμεν τὸ ἀληθὲς νόημα αὐτῶν, καὶ ἐρμηνεύωμεν αὐτὰ πιστῶς, οὕτως ὥστε νὰ μὴ μένη κάτι ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ἢ ἐκτὸς ἀπὸ κάποιον ἄλλο ἀπ' αὐτά, ποῦ νὰ ἀγνοῇ ὁ ἀναγνώστης καὶ μορφώσῃ γνώμην ἐσφαλμένην περὶ τῆς ἀληθινῆς σημασίας των. Διότι τοῦτο γνωρίζων καὶ ὁ φιλομαθὴς ἐκείνος εὐνοῦχος παρεκάλει τὸν Φίλιππον, λέγων «Σὲ παρακαλῶ εἰπέ μου, διὰ ποῖον λέγει τοῦτο ὁ προφήτης; διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἢ διὰ κάποιον ἄλλον;»²¹⁸ διότι ἐφο-

216. Πρβλ. Ζαχ. 2, 14.

217. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 4.

218. Πράξ. 8, 34.

θεῖτο μήπως ἐννοήσῃ ἐσφαλμένως τὸ πρόσωπον διὰ τὸ ὅποιον ἀνεγίγνωσκε, καὶ πλανηθῇ περὶ τῆς ἀληθινῆς σημασίας τοῦ χωρίου. Καὶ οἱ μαθηταὶ ἐπίσης ἐπειδὴ ἤθελον νὰ μάθουν πότε θὰ γίνουν ὅσα ἐκεῖνος ἔλεγε, παρεκάλουν τὸν Κύριον λέγοντες· «Εἰπέ εἰς ἡμᾶς πότε θὰ γίνουν αὐτά, καὶ ποῖον θὰ εἶναι τὸ σημεῖον τῆς παρουσίας σου;»²¹⁹. Καὶ ἐκεῖνοι, ὅταν ἤκουον παρὰ τοῦ Κυρίου νὰ ὁμιλῇ περὶ τοῦ τέλους, ἤθελον νὰ μάθουν καὶ τὸν χρόνον καθ' ὃν τοῦτο θὰ ἐλάμβανε χώραν, οὕτως ὥστε οὐτε αὐτοὶ νὰ πλανῶνται, ἀλλὰ νὰ ἡμποροῦν νὰ διδάσκουν καὶ τοὺς ἄλλους. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔμαθον, διώρθωσαν τοὺς ἐκ Θεσσαλονίκης καταγομένους, οἱ ὅποιοι ἐπρόκειτο νὰ πλανηθοῦν²²⁰. «Ὅταν λοιπὸν κάποιος ἀπ' αὐτοὺς ἔχῃ ὀρθὴν γνῶσιν, ἔχει ἐπίσης ὀρθὴν καὶ ἀπλανῇ τὴν ἔννοιαν τῆς πίστεως· ἐὰν δὲ κάποιος ἀντιλαμβάνεται ἐντελῶς διαφορετικὰ ἔστω καὶ ἐν ἑξ αὐτῶν, ἀμέσως πίπτει εἰς αἵρεσιν. Ἔτσι, οἱ μὲν Ὑμέναιος καὶ Ἀλέξανδρος²²¹ ἐπλανήθησαν ὡς πρὸς τὸν χρόνον μὲ τὸ νὰ λέγουν ὅτι ἡ ἀνάστασις ἔχει γίνεσθαι τῶρα, οἱ δὲ Γαλάται ἐπλανήθησαν καὶ αὐτοὶ ὡς πρὸς τὸν χρόνον καὶ ἠγάπησαν τῶρα τὴν περιτομὴν²²². Περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἔπαθον πλάνην καὶ ἀκόμη πᾶσχουν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, μὲ τὸ νὰ νομίζουν ὅτι τὸ «Ἰδοὺ ἡ παρθένος θὰ συλλάβῃ καὶ θὰ γεννήσῃ υἱόν, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα θὰ καλέσουν Ἐμμανουήλ»²²³ τὸ ὅποιον ἐρμηνευόμενον ἀπὸ τὴν Ἑβραϊκὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν σημαίνει «μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός»²²⁴, ἐλέχθη δι' ἓνα ἀπὸ αὐτοὺς, καὶ ὅταν νομίζουν ὅτι τὸ ὁ Θεός θὰ ἀναδείξῃ πρὸς χάριν σὰς προφήτην»²²⁵ λέγεται δι' ἓνα ἀπὸ τοὺς προφήτας, καὶ τὸ «Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη»²²⁶ δὲν φροντίζουν νὰ μάθουν ἀπὸ τὸν Φίλιππον²²⁷ τί σημαίνει, ἀλλὰ ἐκλαμβάνουν αὐτὸ ὅτι ἐννοεῖ τὸν Ἡσαΐαν ἢ κάποιον ἄλλον ἀπὸ τοὺς προφήτας.

55. Μὲ τὸ νὰ πάθουν λοιπὸν τὰ ἴδια καὶ ὁ χριστομάχοι ἐξέπεσαν εἰς σιχαμερὴν αἵρεσιν. Διότι ἐὰν ἀνεγνώρι-

219. Ματθ. 8, 34.

220. Πρβλ. Α' Θεσ. 5, 1 κ. ἐξῆς.

221. Πρβλ. Α' Τιμ. 1, 20.

222. Πρβλ. Γαλ. 3, 1. 5, 6 κ. ἐξ.

223. Ἡσ. 7, 14.

224. Ματθ. 1, 23.

225. Δευτ. 18, 15.

226. Ἡσα. 53, 7.

227. Πρβλ. Πράξ. 8, 32 κ. ἐξ.

ζον τὸ πρόσωπον καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸν καιρὸν περὶ τῶν ὁποίων λέγει τὸ ἀποστολικὸν ρητόν, δὲν θὰ ἔφθαναν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἀποδίδουν εἰς τὴν θεότητα ἀνθρωπίνους ιδιότητας καὶ νὰ περιπέσουν εἰς τοιαύτην ἀσέβειαν. Τοῦτο δὲ ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ ἴδῃ, ἐὰν καλῶς ἐννοήσῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀναγνώσματος. Διότι ὁ ἀπόστολος λέγει· «Ὁ Θεὸς ἀφοῦ ὠμίλησε μὲ πολλοὺς τρόπους καὶ πολλάκις εἰς τοὺς προγόνους μας κατὰ τοὺς πρὸ Χριστοῦ χρόνους, εἰς τὰς τελευταίας αὐτὰς ἡμέρας ὠμίλησεν εἰς ἡμᾶς μὲ τὸ στόμα τοῦ Υἱοῦ»²²⁸, μετὰ ἀπὸ ὀλίγα λέγει κατόπιν· ἀφοῦ ὁ ἴδιος «ἔκαμε καθαρισμόν τῶν ἁμαρτιῶν μας διὰ τῆς σταυρικῆς θυσίας του, ἐκάθισεν εἰς τὰ δεξιὰ τῆς μεγαλειότητος τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς ὑψίστοις» καὶ ἔγινε ὑπεροχώτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους ὅσον διαφορετικώτερον ἦτο τὸ ὄνομα ποῦ ἐκκληρόμησεν ἀπὸ τὸ ὄνομα ἐκείνων»²²⁹. Περὶ τοῦ καιροῦ λοιπόν, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐλάλησεν εἰς ἡμᾶς διὰ στόματος τοῦ Υἱοῦ, ὅτε ἔγινε καὶ ὁ καθαρισμὸς ἡμῶν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας μας, ὁμιλεῖ τὸ ἀποστολικὸν ρητόν. Πότε δὲ ὠμίλησεν εἰς ἡμᾶς ἐν Υἱῷ; καὶ πότε ἔγινεν ὁ καθαρισμὸς τῶν ἁμαρτιῶν; Πότε δὲ ἔγινεν ἄνθρωπος παρὰ μετὰ ἀπὸ τοὺς προφήτας κατὰ τὰς ἐσχάτας ταύτας ἡμέρας; Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἡ διήγησις ἀφορᾷ εἰς τὴν θείαν οἰκονομίαν τῆς εἰς ἡμᾶς ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος, ἀφοῦ εἶπε περὶ τῶν ἐσχάτων καιρῶν, ἐμνημόνευσεν ἐν συνεχείᾳ, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν παρέλειψε νὰ ἀναφέρῃ καὶ τοὺς προγενεστέρους χρόνους κατὰ τοὺς ὁποίους ὠμίλησεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διότι ὠμίλησε πράγματι εἰς αὐτοὺς διὰ στόματος τῶν προφητῶν. Καὶ ἐπειδὴ καὶ οἱ προφῆται ὑπηρέτησαν εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἄγγελοι διεκήρυξαν τὸν νόμον, καὶ ὁ Υἱὸς κατέβη καὶ ἦλθε νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς αὐτό, κατ' ἀνάγκην ἐπρόσθεσε τὸ «Ἔγινεν ὑπεροχώτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους» ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τονίσῃ, ὅτι ὅσον ὁ Υἱὸς διαφέρει ἀπὸ τὸν δοῦλον, τόσον ἀνωτέρα ἦτο καὶ ἡ διακονία τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὴν διακονίαν τῶν δούλων. Τὴν διάκρισιν καὶ διαφορὰν ποῦ ὑπάρχει μεταξὺ παλαιᾶς καὶ νέας διακονίας σκοπῶν νὰ τονίσῃ ὁ ἀπόστολος, γράφει μὲ παρρησίαν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ λέγει· Ἔγινε τόσο πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέ-

228. Ἐβρ. 1, 1-2.

229. Ἐβρ. 1, 3-4.

λους. Διὰ τοῦτο λοιπόν δὲν εἶπεν ὅτι ἔγινε μείζων ἢ τιμώτερος ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ὅλον, διὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς ὅτι οὗτος καὶ ἐκεῖνοι εἶναι ὁμογενεῖς, ἀλλ' εἶπε κρείττων, (καλύτερος) διὰ νὰ κάμῃ φανερόν τὸ διάφορον τῆς φύσεως τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὴν φύσιν τῶν δημιουργημάτων. Περὶ τούτου ἔχομεν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς, εἰς τὰς ὁποίας ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλει· «Εἶναι καλύτερα μιὰ ἡμέρα παραμονῆς κοντὰ εἰς τὸν Κύριον, ὑπὲρ χιλιάδας ἡμερῶν μακρὰν αὐτοῦ»²³⁰ καὶ ὁ Σολομὼν ἀνακράζει· «Προτιμήσατε τὴν παιδείαν καὶ ὄχι τὸ ἀργύριον, καὶ τὴν γνῶσιν παραπάνω ἀπὸ τὸν καθαρὸν χρυσόν· διότι ἡ σοφία εἶναι καλύτερα ἀπὸ τοὺς πολυτίμους λίθους. Πᾶν δὲ πρᾶγμα, ὅση καὶ ἂν εἶναι ἡ τιμὴ του, δὲν ἀξίζει ὅσον αὐτῇ»^{230α}. Διότι πῶς νὰ μὴ διαφέρουν κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ νὰ μὴ εἶναι ἄλλα κατὰ τὴν φύσιν ἡ σοφία καὶ οἱ λίθοι ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν γῆν; Ποῖα δὲ ὑπάρχει συγγένεια τῶν οὐρανίων αὐλῶν τοῦ Κυρίου καὶ τῶν οἰκιῶν ποὺ εἶναι ἐπὶ τῆς γῆς; Ἡ Ποῖον ἀπὸ τὰ αἰώνια καὶ τὰ πνευματικά εἶναι ὅμοιον μὲ τὰ πρόσκαιρα καὶ τὰ φθαρτά; Καὶ τοῦτο σημαίνει ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον λέγει ὁ Ἡσαΐας· «Ὁ Κύριος λέγει τὰ ἐξῆς εἰς τοὺς εὐνούχους· Ὅσοι θὰ φυλάξουν τὰ Σάββατά μου καὶ θὰ ἐκλέξουν ἐκεῖνα, ποὺ ἐγὼ θέλω, καὶ θὰ εἶναι πιστοὶ εἰς τὴν διαθήκην μου, θὰ δώσω εἰς αὐτοὺς εὐχάριστον τόπον εἰς τὸν οἶκόν μου καὶ ἐντὸς τοῦ τείχους μου, καὶ θὰ δώσω εἰς αὐτοὺς ὄνομα αἰώνιον ποὺ θὰ εἶναι καλύτερον ἀπὸ τὸ ὄνομα υἱῶν καὶ θυγατέρων, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ»²³¹. Ἔτσι, λοιπόν, δὲν ὑπάρχει καμμία συγγένεια τοῦ Υἱοῦ με τοὺς ἀγγέλους. Ἐφ' ὅσον δὲ δὲν ὑπάρχει καμμία συγγένεια μεταξὺ Υἱοῦ καὶ ἀγγέλων, ἔπεται ὅτι τὸ κρείττων (καλύτερος) δὲν ἐλέχθη συγκριτικῶς, ἀλλὰ διὰ νὰ διακρίνῃ τὸ διάφορον καὶ ἀνόμοιον τῆς φύσεως αὐτοῦ ἀπὸ τῆς φύσεως ἐκείνων. Καὶ αὐτὸς λοιπόν ὁ Ἀπόστολος ἐρμηνεύων τὸ κρείττων δὲν συγκρίνει αὐτὸ μὲ κάτι ἄλλο, ἢ μὲ τὴν διαφορὰν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ δημιουργήματα, ἀλλὰ λέγει αὐτὸ διὰ νὰ κάμῃ φανερόν ὅτι ὁ μὲν εἶναι Υἱός, τὰ δὲ δοῦλα. Καὶ ὅτι ὁ μὲν Υἱὸς κάθεται μετὰ τοῦ Πατρὸς εἰς τὰ δεξιὰ του, τὰ δὲ δοῦλα (οἱ

230. Ψαλμ. 83, 11.

230α. Παροιμ. 8, 10—11.

231. Ἡσα. 56, 4-5.

ἄγγελοι παρίστανται καὶ ἀποστέλλονται καὶ διακο-
νοῦν.

56. Ἐφ' ὅσον δὲ ἔτσι ἔχουν ταῦτα γραφῇ, καθόλου δὲν σημαίνουν, ὡς Ἀρειανοί, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα, ἀλλὰ μάλλον ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἄλλος ἀπὸ τὰ κτίσματα, καὶ γνήσιος Υἱὸς τοῦ Πατρὸς εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ. Καὶ ἀληθῶς οὔτε καὶ αὐτὸ πού εἶναι ἐδῶ γραμμένον, δηλαδὴ τὸ γενόμενος, σημαίνει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα, καθὼς σεῖς νομίζετε. Διότι ἂν μὲν εἶχεν εἶπει ἀπλῶς τὸ γενόμενος καὶ ἔπειτα εἶχε σιωπήσει, ἢ δικαιολογία θὰ ἦτο ὑπὲρ τῶν Ἀρειανῶν. Ἐπειδὴ ὁμως προεῖπε περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ δι' ὀλοκλήρου τῆς περικοπῆς, ἀπέδειξεν ὅτι οὗτος εἶναι ἐντελῶς ἄλλος ἀπὸ τὰ κτίσματα, δι' αὐτὸ οὔτε τὸ γενόμενος ἔγραψε μόνον του καὶ χωρὶς σύνδεσμον πρὸς τὰ συμφραζόμενα, ἀλλὰ ἐπρόσθεσεν εἰς τὸ γενόμενος τὸ καλύτερος. Ἐνόμισε δηλαδὴ ὅτι ἡ λέξις δὲν ἔχει ἐδῶ εἰδικὴν σημασίαν, ἐπειδὴ ἤξευρεν ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν Υἱὸν πού ἀποδεδειγμένως εἶναι γνήσιος ἐκεῖνος πού λέγει τὸ γενόμενος ἐννοεῖ τὸ αὐτὸ ὡς νὰ λέγη ἔχει γίνε. Διότι τὸ μὲν γεννηθὲν δὲν διαφέρει εἰς ἔννοιαν ἔστω καὶ ἂν λέγη κανεὶς ἔγινεν, ἢ, ἐποιήθη. Τὰ κτίσματα ὁμως, ἐπειδὴ εἶναι δημιουργήματα δὲν ἡμποροῦν νὰ λέγονται γεννητά, ἐκτὸς ἐὰν κατόπιν μετὰσχουν τοῦ γεννητοῦ Υἱοῦ, ὁπότε λέγονται καὶ αὐτὰ ὅτι ἐγεννήθησαν, ὅχι θεβαίως κατὰ τὴν οὐσίαν των, ἀλλὰ λόγῳ τῆς μεθέξεως τοῦ Υἱοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο γνωρίζει ἡ θεία Γραφή καί, ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὰ κτίσματα, λέγει· «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγιναν καὶ τίποτε δὲν ἐγινε χωρὶς αὐτόν».²³² καί, «Τὰ πάντα ἐδημιούργησας με σοφίαν».²³³ Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτῶν πού ἐγεννήθησαν λέγει «Ἐγένοντο τῷ Ἰῶβ υἱοὶ ἑπτὰ καὶ θυγατέρες τρεῖς»²³⁴ καί, «Ὁ δὲ Ἀθραάμ ἦτο ἐκατὸν ἑτῶν, ὅτε ἐγένετο αὐτῷ Ἰσαάκ, ὁ υἱὸς του».²³⁵ Ὁ δὲ Μωϋσῆς ἔλεγεν· Ἐὰν γένωνται εἰς κάποιον υἱοί. Ἐπομένως, ἐὰν ὁ Υἱὸς εἶναι διάφορος ἀπὸ τὰ ποιήματα καὶ εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γνήσιον γέννημα, ματαία εἶναι καὶ ἡ δικαιολογία τῶν Ἀρειανῶν, τὴν ὁποίαν ἐστήριζαν εἰς τὴν λέξιν γενόμενος. Ἐὰν ὁμως, καίτοι με

232. Ἰω. 1, 3.

233. Ψαλμ. 103, 24.

234. Ἰώβ 1, 2.

235. Γεν. 21, 5.

αὐτὰ ἀνεντράπησαν ὅσα λέγουν διὰ τὸν Υἱόν, θιάζωνται νὰ εἴπουν πάλιν ὅτι ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλληλα ἔχουν λεχθῇ τὰ ρητά, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ὑπ' αὐτῶν συγκρινόμενα εἶναι τῆς αὐτῆς φύσεως, ὥστε ὁ Υἱὸς νὰ εἶναι τῆς αὐτῆς φύσεως μὲ τοὺς Ἀγγέλους, ἅς καταισχυνοῦν ἐκ τῶν προτέρων ὡς ζηλωταὶ τοῦ Οὐαλεντίνου καὶ τοῦ Καρποκράτους καὶ τῶν ἄλλων αἰρετικῶν, τῶν ὁποίων τὰς διδασκαλίας διδάσκουν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν Οὐαλεντίνος εἶπεν ὅτι οἱ ἄγγελοι εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν Χριστόν, ὁ δὲ Καρποκράτης λέγει ὅτι οἱ ἄγγελοι εἶναι δημιουργοὶ τοῦ κόσμου. Διότι ἴσως ἀπὸ αὐτοὺς ἔμαθον καὶ αὐτοὶ νὰ συγκρίνουν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ μὲ τοὺς ἄγγελους.

57. Ἀλλὰ θὰ καταισχυνοῦν, διότι ἐπινοοῦν μὲ τὴν φαντασίαν των τοιαύτας πλάνας, ἀπὸ μὲν τὸν ὑμνωδὸν λέγοντα· «Ποῖος μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ θὰ συγκριθῇ καὶ θὰ εὗρεθῇ ὁμοῖος μὲ τὸν Κύριον;»²³⁶, καὶ «Ποῖος μεταξὺ τῶν θεῶν εἶναι ὁμοῖός σου, Κύριε;»^{236α}. Ὡς ἀκούσουν ὅμως, μήπως ἔτσι τοῦλάχιστον μάθουν ὅτι μεταξὺ τῶν ὁμογενῶν ἀρμόζει ἀναμφισβητήτως νὰ γίνεται ἡ σύγκρισις, καὶ ὄχι μεταξὺ τῶν ἑτερογενῶν. Κανεὶς θεβαίως δὲν συγκρίνει τὸν Θεὸν μὲ τὸν ἄνθρωπον, οὔτε πάλιν τὸν ἄνθρωπον μὲ τὰ ἄλογα ζῶα, οὔτε τὰ ξύλα μὲ τοὺς λίθους, λόγῳ τῆς ἀνομοιότητος τῆς φύσεώς των. Ἀλλ' ὁ μὲν Θεὸς μὲ κανένα δὲν ἡμπορεῖ νὰ συγκριθῇ, ὁ δὲ ἄνθρωπος συγκρίνεται μὲ ἄνθρωπον, καὶ τὸ ξύλον μὲ τὸ ξύλον, καὶ ὁ λίθος μὲ τὸν λίθον. Καὶ κανεὶς δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἴπῃ δι' αὐτὰ τὸ «κρεῖττον», ἀλλὰ τὸ «μᾶλλον» καὶ τὸ «πλέον». Ἔτσι ὁ Ἰωσήφ ἦτο ὠραῖος μᾶλλον ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, καὶ ἡ Ραχήλ ἀπὸ τὴν Λεῖαν· ἄστηρ δὲ ἀπὸ ἀστέρα οὐχὶ κρεῖσσων, ἀλλὰ μᾶλλον διαφέρει εἰς ἐμφάνισιν.²³⁷ Διὰ δὲ τὰ ἑτερούσια, ὅταν κανεὶς παραθάλλῃ τὸ ἓν μὲ τὸ ἄλλο, τότε λέγεται τὸ «κρεῖττον» λόγῳ τῆς διαφορᾶς τῆς φύσεώς των, καθὼς εἴπομεν διὰ τὴν σοφίαν καὶ τοὺς λίθους. Ἐὰν μὲν λοιπὸν ὁ ἀπόστολος εἶχεν εἶπει· Τοσοῦτῳ μᾶλλον ὁ Υἱὸς ὑπερέχει ἀπὸ τοὺς ἄγγελους, ἢ τοσοῦτῳ εἶναι μεῖζων, θὰ εἶχατε ἴσως κάποιαν δικαιολογίαν, ἐπειδὴ ἔτσι θὰ ἐφαίνετο ὅτι ὁ Υἱὸς συγκρίνεται μὲ τοὺς ἄγγελους. Τῷ

236. Ψαλμ. 88, 7.

236α. Πρβλ. Ψαλμ. 85, 8.

237. Α' Κορ. 15, 41.

ρα δέ, μὲ τὸ νὰ λέγῃ ὅτι οὗτος εἶναι κρείττων (καλύτερος) καὶ ὅτι τοσοῦτῳ διαφέρει ἀπ' αὐτοῦς, ὅσῳ διαφέρει ὁ υἱὸς ἀπὸ τοὺς δούλους, δεικνύει ὅτι ὁ θεμελιώσας τὰ σύμπαντα,²³⁸ διαφέρει ἀπὸ τὰ γεννητά, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ οὐσίας μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν κτισμάτων. Ἐάν δέ οὗτος εἶναι ἄλλης οὐσίας ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν δημιουργημάτων, ποῖα σύγκρισις τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἢ ὁμοιότης ὑπάρχει πρὸς τὰ δημιουργήματα; Ἀλλὰ καὶ ἂν πάλιν θάλουν εἰς τὸν νοῦν των κάτι παρόμοιον, θὰ ἀποδείξῃ αὐτοὺς πλανωμένους ὁ Παῦλος λέγων τὰ αὐτά «Διότι εἰς ποῖον ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους εἶπέ ποτε: σὺ εἶσαι Υἱός μου ἐγὼ σὲ ἐγέννησα σήμερον;»²³⁹. «Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει. Ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ποιεῖ τοὺς ἀγγέλους τοῦ λειτουργικὰ πνεύματα καὶ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ φλόγα πυρός».²⁴⁰

58. Ἰδού ὅτι διὰ μὲν τὰ γεννητά χρησιμοποιεῖ τὸ ρῆμα ποιεῖσθαι καὶ λέγει ὅτι ταῦτα εἶναι ποιήματα, διὰ δὲ τὸν Υἱὸν δὲν χρησιμοποιεῖ λέξεις ὡς ἡ ποιήσις ἢ τὸ γενέσθαι, ἀλλὰ διὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι εἶναι αἰώνιος καὶ θασιλεὺς καὶ δημιουργὸς προσφωνεῖ αὐτὸν λέγων «Ὁ θρόνος σου, ὦ Θεέ, διαμένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»²⁴¹, καὶ σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε, ἐστέρωσας τὴν γῆν ἐπάνω εἰς ἀσάλευτα θεμέλια, καὶ οἱ οὐρανοὶ εἶναι ἔργα τῶν ἰδικῶν σου χειρῶν. Αὐτοὶ εἶναι ὑποκείμενοι εἰς φθορὰν καὶ ἀφανισμόν, σὺ δὲ διαμένεις».²⁴² Ἀπὸ αὐτὰ ἡμποροῦσαν καὶ αὐτοὶ νὰ μάθουν, ἐάν ἤθελον, ὅτι ἄλλος μὲν εἶναι ὁ δημιουργὸς καὶ ἄλλα τὰ δημιουργήματα. Καὶ ὁ μὲν εἶναι Θεὸς ἀναρχος, τὰ δὲ γεννητά εἶναι καμωμένα ἐκ τοῦ μηδενός. Διότι ἐκεῖνοι διὰ τοὺς ὁποίους ἐλέχθη τώρα, «αὐτοὶ ἀπολοῦνται», δὲν ἐλέχθη μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ κτίσις ἐγένετο διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς ἀφανισμόν, ἀλλὰ διὰ νὰ δείξῃ τὸ τρεπτόν καὶ ἀλλοιωτὸν τῆς φύσεως τῶν κτισμάτων. Διότι ἐκεῖνα πού ἡμποροῦν νὰ ἀφανισθοῦν, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἀφανίζονται διατηρούμενα εἰς τὸ εἶναι μὲ τὴν δύναμιν τῆς χάριτος τοῦ ποιήσαντος αὐτά, παρὰ ταῦτα, ἔγιναν ἐκ τοῦ μηδενός καὶ θεβαιοῦται ὅτι κάποτε δὲν ὑπῆρχον. Διὰ τοῦτο λοιπόν,

238. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 10.

239. Ἑβρ. 1, 5.

240. Ἑβρ. 1, 7.

241. Ἑβρ. 1, 8.

242. Ἑβρ. 1, 10 - 11.

ἐπειδὴ τὰ ποιήματα ἔχουν μεταβλητὴν φύσιν, ἐλέγχθη διὰ τὸν Υἱὸν «Σὺ δὲ διαμένεις», διὰ νὰ γίνη φανερόν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι αἰώνιος. Διότι μὲ τὸ νὰ μὴ ἡμπορῇ νὰ ἀφανισθῇ, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ κτίσματα, καὶ μὲ τὸ νὰ ἔχη ὡς ιδιότητα τὸ νὰ παραμένῃ αἰωνίως εἰς τὸ εἶναι, εἶναι μὲν ξένον πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἐκεῖνο, ποὺ λέγουν οἱ Ἀρειανοί· Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· τὸ νὰ εἶναι δὲ αἰώνιος καὶ νὰ συμπαράμεινῃ αἰωνίως μὲ τὸν Πατέρα, ιδιότης αὐτοῦ ἀναπαλλοτριώτος. Ἐάν μὲν λοιπὸν ὁ ἀπόστολος δὲν εἶχε γράψῃ αὐτὰ εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολὴν του, ἀκόμη καὶ τότε θὰ ἡμποδίζοντο ἀπολύτως ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐπιστολάς του καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν ἀγίαν Γραφὴν νὰ φαντασθοῦν κάτι παρόμοιον διὰ τὸν Λόγον. Ἐπειδὴ ὁμοίως, καὶ αὐτὸς ἔγραψεν αὐτά, καὶ ἀπὸ ὅσα εἶπομεν μέχρι τώρα ἀπεδείχθη ἀναντιρρήτως, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι αὐτὸς μὲν εἶναι δημιουργός, τὰ δὲ κτίσματα δημιουργοῦνται παρ' αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς μὲν εἶναι ἀπαύγασμα, καὶ Λόγος, καὶ εἰκὼν, καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς, τὰ δὲ κτίσματα παρίστανται ὡσάν νὰ ἔχουν θέσιν κάπου χαμηλότερα ἀπὸ τὴν Τριάδα καὶ νὰ ὑπηρετοῦν δουλικῶς εἰς τὸ θεῖον θέλημα. Ταῦτα σημαίνουν ὅτι ὁ Υἱὸς διαφέρει ἀπὸ τὰ κτίσματα καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ εἶναι ἀναμφισβητήτως γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ συνυπάρχει αἰωνίως μὲ τὸν Πατέρα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ Υἱὸς δὲν εἶπεν, «Ὁ Πατήρ μου εἶναι καλύτερος ἐμοῦ»²⁴³, διὰ νὰ μὴ ἐκλάβῃ κανεὶς αὐτὸν ὡς ξένον τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' εἶπε «μεῖζων» ὅχι μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ὁ Πατήρ εἶναι μεγαλύτερος εἰς μέγεθος, οὔτε μὲ χρονικὴν σημασίαν, πρότερος αὐτοῦ, ἀλλὰ λόγῳ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς· πλὴν ὁμοίως καὶ μὲ τὸ νὰ εἶπε «εἶναι μεῖζων μου» ἔδειξε μὲ αὐτὸ πάλιν τὴν ιδιότητα τῆς πατρικῆς οὐσίας.

59. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος, ἀκριβῶς, διότι δὲν ἤθελε νὰ συγκρίνῃ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου πρὶν γίνη ἄνθρωπος μὲ τὴν οὐσίαν τῶν δημιουργημάτων, ἔλεγε· «Τοσοῦτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων», ἐπειδὴ εἶναι ἀπολύτως ἀσύγκριτος, καθόσον ἄλλος αὐτὸς καὶ ἄλλοι οἱ ἄγγελοι, ἀλλὰ διότι εἶχεν εἰς τὸν νοῦν του τὴν ἔνσρκον παρουσίαν τοῦ Λόγου καὶ τὴν οἰκονομίαν ποὺ ἔγινε τότε ἀπ' αὐτόν, ἠθέλησε νὰ δείξῃ ὅτι οὗτος δὲν ἦτο δ-

243. Πρβλ. Ἱω. 14, 28.

μοιος με τοὺς προφῆτας ποὺ ἦλθον πρὸ αὐτοῦ καὶ διὰ νὰ γίνῃ φανερόν ὅτι ἡ χάρις ποὺ ἔγινε δι' αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς διαφέρει εἰς ἀξίαν ἀπὸ τὴν διακονίαν τῶν ἀγγέλων τόσον πολὺ, ὅσον οὗτος διαφέρει κατὰ τὴν φύσιν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὁ ἴδιος ἀπέστειλε πρὸ αὐτοῦ. Διότι οἱ δοῦλοι εἶχον ἐντολὴν νὰ ζητήσουν μόνον τοὺς καρπούς, ὁ δὲ Υἱὸς καὶ δεσπότης ἔχει δικαίωμα καὶ τὰς ὀφειλάς νὰ χαρίσῃ καὶ τὸν ἀμπελῶνα νὰ μεταβιβάσῃ εἰς ἄλλους. Καὶ ἐκεῖνα θεβαίως, ποὺ προσθέτει ἐν συνεχείᾳ ὁ ἀπόστολος, δεικνύουν τὴν διαφορὰν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ κτίσματα, λέγων· «Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ προσέχωμεν περισσότερο εἰς αὐτά, ποὺ ἠκούσαμεν, διὰ νὰ μὴ τυχόν παρասυρθῶμεν μακρὰν τῆς ἀληθείας καὶ χαθῶμεν. Διότι ἐὰν ὁ λόγος, ποὺ ἐδόθη ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν ἀγγέλων, ἀπεδείχθη ἔγκυρος καὶ ἀληθὴς καὶ κάθε παραβάσις καὶ παρακοὴ ἔλαθε δικαίαν ἀνταπόδοσιν καὶ τιμωρίαν, πῶς θὰ ἡμπορέσωμεν ἡμεῖς νὰ ἀποφύγωμεν τὴν τιμωρίαν αὐτὴν, ἐὰν ἀμελήσωμεν νὰ ἀποδεχθῶμεν τὴν θαυμαστὴν σωτηρίαν ποὺ μᾶς προσφέρεται δωρεὰν καὶ ἡ ὁποία ἔλαθεν ἀρχὴν με τὸ κήρυγμα τοῦ Κυρίου, καὶ παρεδόθη εἰς ἡμᾶς ὡς ἀληθὴς καὶ θεβαίᾳ ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, ποὺ ἠκούσαν αὐτήν;»²⁴⁴. Ἐὰν δὲ ὁ Υἱὸς εἶναι εἰς ἀπὸ τὰ κτίσματα, τότε δὲν εἶναι καλύτερος ἀπὸ αὐτά, οὔτε ἐπεφυλάσσετο δι' αὐτὸν τὸ μεῖζον τῆς τιμωρίας διὰ τὴν παρακοήν. Διότι οὔτε εἰς τὴν διακονίαν τῶν ἀγγέλων ἐνυπῆρχεν εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἔλασσον μεταξὺ τῶν παραβατῶν, ἀλλ' εἰς ἦτο ὁ νόμος καὶ μία ἡ τιμωρία δι' ὅλους τοὺς παραβάτας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Λόγος δὲν εἶναι εἰς ἀπὸ τὰ κτίσματα, ἀλλ' εἶναι Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦτο, ὅσω περισσότερο εἶναι οὗτος καλύτερος καὶ τὰ δι' αὐτοῦ ποιηθέντα κτίσματα καλύτερα, εἶναι ἀλλοιωμένα λόγῳ τῆς παραβάσεως, τοσούτῳ αὐστηροτέρα θὰ γίνῃ καὶ ἡ τιμωρία των. Ἄς προσέξουν λοιπὸν τὴν χάριν, ποὺ ἐδόθη διὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ὥς λάβουν ἐπίγνωσιν αὐτοῦ ἀπὸ τὰ ἔργα του, ποὺ μαρτυροῦν δι' αὐτόν, ὅτι εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὰ κτίσματα καὶ μόνον αὐτὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς Υἱὸς, ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ. Ὁ νόμος ὅμως παρεδόθη διὰ στόματος ἀγγέλων καὶ δὲν ἐτελειοποίησε κανένα, διότι εἶχεν ἀνάγκην τῆς παρουσίας τοῦ Λόγου, ὅπως εἶπεν ὁ Παῦλος. Ἡ δὲ παρουσία τοῦ Λόγου ἐτελείωσε πλήρως τὸ ἔργον τοῦ Πα-

244. Ἐξρ. 2, 1 — 3.

τρός. Καί τότε μὲν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι τοῦ Μωϋσέως ἐβασίλευεν ὁ θάνατος, ἡ δὲ παρουσία τοῦ Λόγου κατήργησε τὸν θάνατον, καὶ ἀπὸ τότε δὲν ἀποθνήσκομεν ὅλοι, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀδάμ, ἀλλὰ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ, πού δίδει ζωὴν, ζωοποιούμεθα ὅλοι. Καί τότε μὲν ὁ νόμος ἐφηρμόζετο ἀπὸ τοῦ Δάν μέχρι τῆς Βηρσαβεέ, καὶ μόνον εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἦτο ὁ Θεὸς γνωστός²⁴⁵. Τώρα δὲ ὁ λόγος αὐτῶν διεδόθη εἰς ὁλόκληρον τὴν γῆν, καὶ ὁλόκληρος ἡ οἰκουμένη εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ οἱ μαθηταὶ ἐδίδαξαν ὅλα τὰ ἔθνη, καὶ τώρα ἐξεπληρώθη τὸ λεγόμενον εἰς τὴν Γραφήν «Ὅλοι θὰ διδαχθοῦν καὶ θὰ φωτισθοῦν ἀπὸ τὸν Θεόν»²⁴⁶. Καί τότε μὲν ὅσα ἐλέγοντο ἦσαν τύπος αὐτῶν πού θὰ γίνουν, τώρα δὲ ἔχει φανερωθῇ ἡ ἀλήθεια. Καί τοῦτο πάλιν ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος, ἀφοῦ ἐφανερώθη ἡ ἀλήθεια, ἐξηγεῖ καθαρώτερα, λέγων: «Κατὰ τὸσον ἀνώτερον τρόπον ἔγινεν ὁ Ἰησοῦς ἐγγυητὴς καλυτέρας διαθήκης»²⁴⁷· καὶ πάλιν «Τώρα δέ, μετὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ εἰς τὸν οὐρανόν, ἡξιώθη νὰ λάβῃ κατὰ πολὺ διάφορον καὶ ἀνωτέραν λειτουργίαν, εἰς τὸσον βαθμὸν εἰς ὅσον εἶναι καὶ μεσίτης καλυτέρας διαθήκης, ἡ ὁποία ἔχει νομοθετηθῇ ἐπάνω εἰς καλυτέρας καὶ θεβαιοτέρας ὑποσχέσεις»²⁴⁸. Καί, «Ὁ νόμος δὲν κατέστησε τίποτε τέλειον καὶ ἦτο ἀνάγκη καλυτέρας ἐλπίδος ἀπὸ ἐκείνην πού ἐστηρίζετο εἰς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον»²⁴⁹. Καὶ πάλιν λέγει· «Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη ὅπως τὰ μὲν ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζόμενα, πού εἶναι τυπικὰ καὶ εἰκόνες τῶν ἀληθινῶν εἰς τοὺς οὐρανούς, νὰ καθαρίζωνται· αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια νὰ ἀνοιχθοῦν διὰ τοὺς ἀνθρώπους διὰ καλυτέρων θυσιῶν ἀπὸ ταύτας»²⁵⁰. Ἐκεῖνο ἄρα πού εἶναι καλύτερον ἀφιερώνει οὗτος καὶ τώρα καὶ διὰ μέσου ὅλων εἰς τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος εἶναι καλύτερος καὶ διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ κτίσματα. Διότι καλυτέρα εἶναι ἡ θυσία πού προσφέρει ἐκεῖνος, καλυτέρα ἡ ἐλπίς πού στηρίζεται εἰς αὐτόν, καὶ αἱ ὑποσχέσεις, πού ἐκεῖνος δίδει, ὅχι μὲ τὸ νὰ συγκρίνωνται μὲ τὰ μικρὰ διὰ νὰ φανοῦν μεγαλύτεραι, ἀλλὰ διό-

245. Πρβλ. Ψαλμ. 75, 2.

246. Πρβλ. Ἦσα. 54, 13. Ἰω. 6, 45.

247. Ἐβρ. 7, 22.

248. Ἐβρ. 8, 6.

249. Ἐβρ. 7, 19.

250. Ἐβρ. 9, 23.

τι εἶναι διάφοροι κατὰ τὴν φύσιν τῶν ἀπὸ τὰ κτίσματα, ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνος ποὺ προητοίμασεν αὐτὰς εἶναι καλύτερος ἀπὸ τὰ κτίσματα.

60. Καὶ αὐτὸ ἐπίσης, ποὺ λέγεται, ἔγινεν ἐγγυητής, σημαίνει τὴν ἐγγύησιν, ποὺ ἐκεῖνος ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν. Διότι καθὼς, ἐνῶ ἦτο Λόγος, ἔγινε σὰρξ, καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ γενέσθαι ἀποδίδομεν εἰς τὴν σάρκα (ἐπειδὴ ἡ σὰρξ εἶναι κτίσμα καὶ δημιουργημα), ἔτσι καὶ ἐδῶ διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὸ γέγονεν μὲ τὴν δευτέραν σημασίαν του, λόγῳ τοῦ ὅτι ἔγινεν ἄνθρωπος καὶ γνωρίσουν οἱ διαφωνοῦντες ὅτι καὶ ἡ κακὴ τῶν αὐτῇ ἐπινόησις δὲν ἡμπορεῖ νὰ σταθῇ, ἅς προσέξουν νὰ μάθουν, ὅτι ὁ Παῦλος δὲν ἐννοεῖ ὅτι ἡ οὐσία αὐτοῦ ἐποιήθη, ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι αὐτὸς εἶναι Υἱὸς καὶ Σοφία, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ὅτι τὸ γενέσθαι ἀναφέρεται τῶρα εἰς τὴν διακονίαν τῆς Διαθήκης, διὰ τῆς ὁποίας ὁ θάνατος ποὺ ἐβασίλευε πρωτότερα τῶρα κατηργήθη. Διότι ἀληθῶς καὶ κατὰ αὐτὴν τὴν σημασίαν ἡ διακονία αὐτοῦ ἔγινε καλυτέρα, ἀπὸ τὸ ὅτι καὶ τὴν ἄδυναμίαν τοῦ νόμου, τὴν ὁποίαν ὁ νόμος ἔπασχεν ἕνεκα τῆς φθαρτῆς σαρκὸς λόγῳ τῆς ἁμαρτίας, ἐθεράπευσεν ὁ Θεὸς μὲ τὸ νὰ στείλῃ τὸν Υἱόν του εἰς τὸν κόσμον μὲ σὰρκα ἀνθρωπίνην, ποὺ ὠμοίαζε μὲ ἁμαρτωλὴν σὰρκα, ἀλλὰ δὲν ἦτο, καὶ ἤλεγξεν ὡς ἁμαρτήσασαν τὴν ἁμαρτίαν εἰς τὴν ἰδικὴν τοῦ σάρκα»²⁵¹ μὲ τὸ νὰ ἀπαλλάξῃ αὐτὴν ἀπὸ τὸ παράπτωμα, εἰς τὸ ὅποιον ἦτο διαρκῶς αἰγμάλωτος, ὥστε νὰ μὴ παραδέχεται τὰ θεῖα νοήματα. Ἐξ ἄλλου δὲ μὲ τὸ νὰ κάμῃ τὴν σὰρκα κατάλληλον νὰ δέχεται τὸν θεῖον λόγον μᾶς ἔκαμεν ἱκανοὺς νὰ μὴ ζῶμεν πλέον θῖον σαρκικόν, ἀλλὰ πνευματικόν²⁵², καὶ νὰ λέγωμεν πολλάκις· Ἡμεῖς δὲν ζῶμεν ὡς σαρκικοὶ ἄνθρωποι, ἀλλ' ὡς πνευματικοί· καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ὅχι διὰ νὰ κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀπολυτρώσῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ²⁵³. Διότι τότε μὲν ὁ κόσμος, ἐπειδὴ ἦτο ὑπεύθυνος λόγῳ τῆς ἁμαρτωλότητός του, ἐκρίνετο ἀπὸ τὸν νόμον, τῶρα ὁμως ποὺ ὁ Λόγος ἐδέχθη νὰ ἀναλάβῃ ὁ ἴδιος εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὴν ποινὴν, καὶ ἔπαθε ὑπὲρ πάντων, ἐχάρισεν εἰς ὅλους τὴν σωτηρίαν. Τοῦτο

251. Ρωμ. 8, 3.

252. Πρβλ. Ρωμ. 8, 4.

253. Πρβλ. Ἰω. 3, 17.

δὲ ἐννοῶν καὶ ὁ Ἰωάννης ἔλεγε μὲ μεγάλην φωνήν· «Ὁ Νόμος ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Μωϋσέως, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια ἐδόθησαν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ²⁵⁴. Ἡ δὲ χάρις εἶναι καλυτέρα ἀπὸ τὸν νόμον καὶ ἡ ἀλήθεια ἀπὸ τὴν σκιάν.

61. Τό, κρείττων, λοιπόν, καθὼς ἐλέχθη, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνη δι' ἄλλου τινός, παρὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὁ ὁποῖος κάθηται εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρός. Τί δὲ τοῦτο σημαίνει παρὰ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι γνήσιος Υἱὸς τοῦ Πατρός καὶ ὅτι ἡ θεότης τοῦ Πατρός εἶναι θεότης καὶ τοῦ Υἱοῦ; Διότι καὶ ὁ Υἱὸς συμβασιλεύει εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρός, κάθηται εἰς τὸν αὐτὸν θρόνον μὲ τὸν Πατέρα, καὶ θεωρητικῶς στοχαζόμενος ἀπὸ τὴν σκοπιὰν τῆς θεότητος τοῦ Πατρός, Θεὸς εἶναι ὁ Λόγος, καὶ ὁ βλέπων τὸν Υἱὸν βλέπει τὸν Πατέρα, καὶ ἔτσι εἰς Θεὸς ὑπάρχει. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ κάθηται εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρός δὲν κάμνει ἀριστερόν τὸν Πατέρα, ἀλλ' ἐκεῖνο, πού εἶναι δεξιὸν καὶ τιμητικὸν διὰ τὸν Πατέρα, αὐτὸ ἔχει καὶ ὁ Υἱός, καὶ λέγει· «Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ ἐμὰ ἐστι»²⁵⁵. Διὰ τοῦτο λοιπόν, ἂν καὶ κάθηται ἐκ δεξιῶν ὁ Υἱός, βλέπει καὶ αὐτὸς τὸν Πατέρα ἐκ δεξιῶν, ἔστω καὶ ἂν ὡς ἄνθρωπος, φέρων τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πού ἀνέλαβε διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως, λέγει· «Βλέπω τὸν Κύριόν μου ἐμπρός μου διηνεκῶς, ὅτι στέκεται εἰς τὰ δεξιὰ μου διὰ νὰ μὴ κλονισθῶ»²⁵⁶. Καὶ μὲ αὐτὸ δηλαδὴ ἀποδεικνύει πάλιν ὅτι καθὼς ὁ Υἱὸς εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ, εἶναι καὶ ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ. Μὲ τὸ νὰ εἶναι δηλαδὴ δεξιὸς ὁ Πατήρ, ἐν τῷ δεξιῷ εἶναι καὶ ὁ Υἱός, καὶ μὲ τὸ νὰ κάθηται ὁ Υἱὸς ἐκ δεξιῶν, ὁ Πατήρ εἶναι ἐν τῷ Υἱῷ. Καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι ὑπηρετοῦν καὶ πρὸς τὰ ἄνω, προσκυνοῦντες τὸν Θεόν, καὶ πρὸς τὰ κάτω, διακονοῦντες, εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ λέγει ἡ Γραφή· «Καὶ ὅς προσκυνήσουν αὐτὸν πάντες οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ»²⁵⁷. Καὶ ὅταν οἱ ἄγγελοι ἐπιτελοῦν διακονίαν λέγουν ὅτι· Ἐπεστάλην πρὸς σέ²⁵⁸, καὶ Κύριος ἐνετείλατο²⁵⁹, ὁ δὲ Υἱὸς ἂν καὶ ἀνθρωπίνως λέγει ὅτι, Ἐπεστάλην²⁶⁰, καὶ ἔρχεται νὰ τελειώσῃ τὸ ἔργον τοῦ Πατρὸς²⁶¹ καὶ νὰ δια-

254. Ἰω. 1, 17.

255. Ἰω. 16, 15.

256. Ψαλμ. 15, 8.

257. Ἐβρ. 1, 6.

258. Πρβλ. Λουκ. 1, 19.

259. Πρβλ. Ματθ. 4, 6. Λουκ. 4, 10. Ἐβρ. 9, 20.

κονήση, λέγει ὁμοως αὐτὰ ὡς Λόγος καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς: «Ἐγὼ εἶμαι ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»²⁶² καί, «Ὁ ἑώρακώς ἐμέ ἑώρακε τὸν Πατέρα»²⁶³ καί, «Ὁ Πατὴρ ποὺ μένει ἐν ἐμοί, αὐτὸς εἶναι ποὺ ποιεῖ τὰ ἔργα»²⁶⁴, διότι ὅσα κανεῖς βλέπει νὰ γίνωνται διὰ τῆς εἰκόνης τοῦ Πατρὸς, ταῦτα εἶναι τοῦ Πατρὸς ἔργα. Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ ἐξαναγκάσουν τοὺς πλανηθέντας νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἐὰν δὲ ἐπειδὴ ἔχει γραφῇ «γενόμενος κρείττων», δὲν θέλουν νὰ δεχθοῦν ὅτι τὸ «γενόμενος» ἀναφέρεται εἰς τὸν Υἱὸν καὶ σημαίνει ὅτι καὶ τὸ «γεγενῆθαι» καὶ τὸ «ἔστιν», ἢ ὅτι διὰ νὰ γίνῃ καλυτέρα ἡ διακονία πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωμεν καὶ νὰ ἐννοῶμεν αὐτό, ὅπως εἴπομεν, ἀλλὰ νομίζουν ὅτι ἀπὸ τῆ λέξιν συνάγεται καὶ πρέπει νὰ λέγεται κτίσμα ὁ Λόγος, ἃς ἀκούσουν πάλιν καὶ αὐτά, ποὺ θὰ εἴπωμεν ἐν συντομίᾳ, ἐπειδὴ ἐλησιμόνησαν ὅσα εἴπομεν ἔως τώρα.

62. Ἐὰν μὲν ὁ Υἱὸς εἶναι εἰς ἐκ τῶν ἀγγέλων, ἃς λέγεται καὶ δι' αὐτὸν καθὼς καὶ δι' ἐκείνους τὸ «γενόμενος» καί, ἐπομένως, ἃς μὴ διαφέρῃ καθόλου ἀπὸ ἐκείνους κατὰ τὴν φύσιν, ἀλλ' ἃς εἶναι ἢ καὶ αὐτοὶ υἱοί, ἢ καὶ ἐκεῖνος, ἄγγελος, καὶ ἃς καθίσουν ὅλοι μαζὶ εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς, ἢ ἃς παραστέκῃ καὶ ὁ Υἱὸς μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους, ὡς λειτουργικὸν πνεῦμα καὶ αὐτός, ποὺ ἀποστέλλεται νὰ ἐκτελῇ διακονίαν²⁶⁵, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι. Ἐὰν ὁμοως ὁ Παῦλος διαστέλλῃ τὸν Υἱὸν ἀπὸ τὰ κτίσματα μὲ τὸ νὰ λέγῃ «Εἰς ποῖον ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους εἶπέ ποτε: «Υἱὸς μου εἶσαι σύ;»²⁶⁶ καὶ ἐννοεῖ ὅτι αὐτὸς μὲν δημιουργεῖ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἐκεῖνοι δὲ δημιουργοῦνται ἀπὸ αὐτόν' καὶ ὅτι αὐτὸς μὲν κάθεται μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα, ἐκεῖνοι δὲ παραστέκουν διὰ νὰ λειτουργοῦν. εἰς ποῖον πάλιν δὲν εἶναι φανερόν ὅτι ὁ Παῦλος δὲν εἶπε τὸ «γενόμενος» ἐννοῶν τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν διακονίαν, ποὺ ἔγινε δι' αὐτοῦ; Διότι καθὼς οὗτος, ἐνῶ ἦτο Λόγος, ἔγινε σὰρξ, οὕτω καὶ ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος, ἔγινε τόσον καλύτερος κατὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τῆς διακονί-

260. Ματθ. 15, 24.

261. Ἰω. 17, 4.

262. Ἰω. 14, 10.

263. Ἰω. 14, 9.

264. Ἰω. 14, 10.

265. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 14.

266. Ἑβρ. 1, 5.

ας του από τούς ἀγγέλους κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἰδικῆς των διακονίας, ὅσον διαφέρει ὁ Υἱὸς ἀπὸ τούς δούλους καὶ ὁ δημιουργὸς ἀπὸ τὰ ποιήματά του. Ἐπομένως, ἅς παύσουν νὰ ἐκλαμβάνουν τὸ «γενόμενος» ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ. Διότι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι εἰς τῶν κτισμάτων, καὶ ἅς μάθουν, ὅτι τὸ «γενόμενος» εἶναι σημαντικὸν τῆς διακονίας καὶ τῆς δι' αὐτοῦ γενομένης χάριν ἡμῶν θείας οἰκονομίας. Πῶς δὲ ἔγινε καλύτερος κατὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τῆς διακονίας του, ἀφοῦ ἦτο καὶ πρὸ τούτου καλύτερος καὶ ἄλλος ἀπὸ τὰ κτίσματα, ἀποδεικνύουν ὅσα προελέχθησαν καὶ νομίζω ὅτι οὗτοι καὶ μόνον ἀπὸ αὐτὰ θὰ ἀποστομωθοῦν. Ἐὰν ὅμως, παρὰ ταῦτα, ἐξακολουθοῦν νὰ διαφωνοῦν, εἶναι ἐπόμενον νὰ προτάξωμεν εἰς τὴν παράλογον τόλμην των καὶ τὰ ὁμοια ρητὰ τῆς Γραφῆς ἐκεῖνα, πού ὁμιλοῦν περὶ τοῦ Πατρὸς, διὰ νὰ ἀναγκασθοῦν ἢ νὰ σταματήσουν τὴν γλῶσσάν των ἀπὸ τοῦ νὰ λέγῃ κακὰ, ἢ νὰ μάθουν εἰς ποῖον θάθος μωρίας ἐφθασαν. Γράφει λοιπὸν ἡ Γραφή: «Γενοῦ δι' ἐμέ Θεὸς ὑπερασπιστὴς καὶ οἶκος καταφυγίου, διὰ νὰ μὲ σώσης»²⁶⁷, καὶ πάλιν «Ὁ Κύριος ἔγινε τὸ καταφύγιον εἰς τὸν πτωχόν»²⁶⁸ καὶ ὅσα ἀκόμη τοιαῦτα εὐρίσκονται εἰς τὰς θείας Γραφάς. Ἐὰν λοιπὸν καὶ πάλιν λέγουν ὅτι διὰ τὸν Υἱὸν ἐλέχθησαν ταῦτα, τὸ ὁποῖον κατὰ τύχην εἶναι μᾶλλον ἀληθές, ἅς μάθουν καλῶς, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι κτίσμα, διὰ τοῦτο παρακαλοῦν οἱ ἄγιοι αὐτὸν νὰ γίνῃ βοηθὸς καὶ οἶκος καταφυγίου δι' αὐτούς. Ἐπομένως, καὶ τὸ «γενόμενος», καὶ τὸ «ἐποίησε», καὶ τὸ «ἔκτισεν», ἅς ἐκλαμβάνουν ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὴν ἕνσαρκον παρουσίαν αὐτοῦ. Διότι τότε ἔγινε βοηθὸς καὶ οἶκος καταφυγῆς, ὅταν μὲ τὸ ἰδικόν του σῶμα ἀνέβασε τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐπάνω εἰς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, καὶ ἔλεγε· «Ἔλθετε πρὸς ἐμέ ὅλοι ἐκεῖνοι, πού εἴσθε κουρασμένοι καὶ φορτωμένοι μὲ τὸ θάρος τῶν ἁμαρτιῶν σας, καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς ἀναπαύσω»²⁶⁹.

63. Ἄν δὲ λέγουν ὅτι διὰ τὸν Πατέρα ἐλέχθησαν τὰ ρητὰ, ἄρα, ἐπειδὴ καὶ ἐδῶ ἔχει γραφῇ τὸ «γενοῦ», καὶ τὸ «ἐγένετο», θὰ τολμήσουν νὰ προχωρήσουν μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ εἴπουν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κτίσμα;

267. Ψαλμ. 30, 3.

268. Ψαλμ. 9, 10.

269. Ματθ. 11, 28.

Ναὶ θὰ τολμήσουν, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ποὺ τολμοῦν νὰ σκέπτωνται τοιαῦτα καὶ διὰ τὸν Λόγον αὐτοῦ, διότι ὁ νόμος τῆς συνεπειᾶς ἄγει αὐτοὺς εἰς τὸ συμπέρασμα νὰ ὑπονοοῦν τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς, τὰ ὁποῖα φαντάζονται καὶ περὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ. Ἄλλ' εἴθε νὰ μὴ συμβῇ οὔτε εἰς τὸν νοῦν κανενὸς ἀπὸ τοὺς πιστοὺς νὰ ἔλθῃ ποτὲ τοιαύτη σκέψις. Διότι οὔτε ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα, οὔτε ἐκεῖνο, ποὺ ἔχει γραφῇ καὶ λέγεται ἐδῶ «γενοῦ», καὶ «ἐγένετο», σημαίνει ἀρχὴν διὰ τὸ εἶναι (τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πατρὸς), ἀλλὰ τὴν βοήθειαν ποὺ ἔγινεν εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην βοηθείας. Διότι ὁ μὲν Θεὸς ὑπάρχει προαιωνίως ὁ αὐτὸς καὶ ἀμετάβλητος, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἔγιναν μετὰ ταῦτα, ἐν χρόνῳ, διὰ τοῦ Λόγου, ὅταν ὁ ἴδιος ὁ Πατὴρ ἠθέλησε. Εἶναι δὲ ὁ Θεὸς ἀόρατος καὶ ἀπρόσιτος εἰς τὰ κτίσματα, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὴν γῆν. Ὅταν λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι ἀσθενοῦν παρακαλοῦν, ὅταν διώκονται ἔχουν ἀνάγκην βοηθείας, καὶ ὅταν ἀδικοῦνται προσεύχονται, τότε ὁ ἀόρατος Θεός, ἐπειδὴ εἶναι φιλόανθρωπος, ἐμφανίζεται μὲ τὰς εὐεργεσίας του, τὰς ὁποίας ἐνεργεῖ διὰ τοῦ ἰδικοῦ τοῦ Λόγου καὶ μὲ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, ἀναλόγως τῆς ἀνάγκης ἑνὸς ἐκάστου, παρέχει ὁ Θεὸς τὰς εὐεργεσίας του, ποὺ φανερώνουν αὐτόν, καὶ διὰ μὲν τοὺς ἀδυνάτους γίνεται δύναμις, διὰ δὲ τοὺς καταδιωκομένους καταφύγιον καὶ οἶκος σωτηρίας. Εἰς δὲ τοὺς ἀδικουμένους λέγει· «Ἐνῷ ἀκόμη σοὶ θὰ λαλεῖς θὰ εἶπω· Ἰδοὺ εἰμαι παρῶν»²⁷⁰. Ἐκεῖνο λοιπὸν, ποὺ γίνεται πρὸς βοήθειαν τοῦ καθενὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦτο λέγει ὁ καθείς ὅτι ἔγινεν ὁ Θεὸς πρὸς βοήθειάν του, ἐπειδὴ πᾶσα βοήθεια ποὺ γίνεται ἀπὸ τὸν Θεόν, διὰ τοῦ Λόγου γίνεται. Τοῦτο γνωρίζουν καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐκ συνηθείας, καὶ τοῦτο ὅποιοσδήποτε ἄνθρωπος θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι καλῶς ἔχει λεχθῇ. Πολλὰς φορὰς γίνεται βοήθεια καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων. Καὶ οὗτος μὲν συνέπαθε μὲ τὸν ἀδικούμενον, ὅπως ὁ Ἀβραάμ μὲ τὸν Λῶτ,²⁷¹ ἄλλος δὲ ἥνοιξε τὸν οἶκον αὐτοῦ εἰς τὸν καταδιωκόμενον καὶ τὸν ἐπροστάτευσε, ὅπως ὁ Ἀβδίας εἰς τοὺς υἱοὺς τῶν προφητῶν,²⁷² ἕτερος δὲ παρέσχεν ἀνάπαυσιν εἰς τὸν ξένον, ὅπως ὁ Λῶτ εἰς τοὺς ἀγγέλους,²⁷³ καὶ ἄλλος ἔ-

270. Ἦσζ. 58, 9.

271. Πρβλ. Γεν. 14, 13 - 16.

δωκεν εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, ὅπως ὁ Ἰῶθ εἰς ἐκείνους, ποὺ ἐζητοῦσαν ἀπ' αὐτόν.²⁷⁴ Καθὼς λοιπὸν ὁ καθεὶς ἀπὸ τοὺς εὐργετηθέντας ἐὰν λέγῃ ὁ δεῖνα ἔγινεν εἰς ἐμὲ βοηθός· καὶ ἄλλος ἐὰν λέγῃ, Καὶ εἰς ἐμὲ ἔγινε καταφύγιον, καὶ χορηγὸς βοηθείας, δὲν ἐννοοῦν μὲ αὐτὰ οὔτε τὴν χρονικὴν ἀρχὴν ποὺ ἔγιναν, οὔτε τὴν οὐσίαν ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἔγιναν οἱ εὐεργέται του, ἀλλὰ τὴν εὐεργεσίαν ποὺ ἔγινεν εἰς αὐτοὺς ἀπὸ ἐκείνους, ἔτσι καὶ ὅταν οἱ ἅγιοι λέγουν περὶ τοῦ Θεοῦ τὸ «ἐγένετο», καὶ τὸ «γενοῦ», δὲν ἐννοοῦν χρονικὴν ἀρχὴν ὑπάρξεως διὰ τὸν Θεόν, διότι ὁ Θεὸς εἶναι ἀναρχος καὶ ὄχι δημιουργημα, ἀλλὰ τὸ πότε ἔγινε παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ σωτηρία εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

64. Ἐπειδὴ ἔτσι νοοῦνται τὰ ρητὰ ταῦτα, εἶναι ἐπόμενονον προκειμένου καὶ διὰ τὸν Υἱόν, ὅσα καὶ ὅσας φορὰς λέγονται δι' αὐτόν «ἐγένετο», καὶ «γενοῦ» νὰ διασώζουν τὴν αὐτὴν ἐννοίαν, ὥστε ὅταν ἀκούωμεν καὶ τὸ λεγόμενον δι' αὐτόν «γενόμενος κρείττων τῶν ἀγγέλων, καὶ «ἐγένετο» νὰ μὴ πηγαίνει ὁ νοὺς μας εἰς κάποια ἀρχὴν χρόνου, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἔγινεν ὁ Λόγος, οὔτε παντάπασιν νὰ φανταζώμεθα ὅτι οὗτος εἶναι ποιήμα, ἀλλὰ νὰ ἐννοοῦμεν αὐτὸ ποὺ εἶπεν ὁ Παῦλος μὲ τὴν σημασίαν τῆς διακονίας καὶ τῆς σωτηριώδους πρὸς ἡμᾶς οἰκονομίας τοῦ Λόγου, ὅταν οὗτος ἔγινεν ἄνθρωπος. Διότι ὅταν ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ καὶ ἔζησε καὶ συνανέστραφη μετὰ ἡμᾶς,²⁷⁵ τότε ἦλθε διὰ νὰ διακονήσῃ καὶ χάριση εἰς ὅλους σωτηρίαν. Τότε οὗτος ἔγινεν εἰς ἡμᾶς σωτηρία, καὶ ἔγινε ζωὴ, καὶ ἔγινεν ἀπολύτρωσις. Τότε ἡ ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομία αὐτοῦ ἔγινε καλυτέρα ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, καὶ ἔγινε δι' ἡμᾶς ὁδός, καὶ ἔγινεν ἀνάστασις. Καὶ καθὼς τό, «Γενοῦ εἰς ἐμὲ Θεὸς ὑπερασπιστής», δὲν σημαίνει γένεσιν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὴν φιλοφροσύνην, ὅπως εἶπομεν, ἔτσι καὶ τῶρα τό, «γενόμενος κρείττων τῶν ἀγγέλων», καὶ «ἐγένετο», καὶ «τοσοῦτω κρείττων γέγονεν ἔγγυος Ἰησοῦς», δὲν ἐννοοῦν ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Λόγου εἶναι κτίσμα μὴ γένοιτο! ἀλλὰ τὴν εὐεργεσίαν, ποὺ ἔγινεν εἰς ἡμᾶς ὡς καρπὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ, ὅσον καὶ ἂν οἱ αἰρετικοὶ εἶναι ἀχάριστοι, καὶ ἀρέσκονται εἰς τὰς λογομαχίας μὲ ἀθεράπευτον ἀσέβειαν.

272. Πρβλ. Γ' Βασ. 18, 4.

273. Πρβλ. Γεν. 19, 3.

274. Πρβλ. Ἰωθ 29, 15-16.

275. Ἰω. 1, 14.

εργεσίαν πού ἔγινεν εἰς ἡμᾶς ὥς καρπὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ ὅσον καὶ ἂν οἱ αἰρετικοὶ εἶναι ἀχάριστοι, καὶ ἀρέσκωνται εἰς τὰς λογομαχίας μὲ ἀθεράπευτον ἀσέβειαν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

1. Ἐγὼ μὲν ἐνόμισα ὅτι ὅσα μέχρι τώρα εἶπομεν πρὸς ἔλεγχον καὶ ἀνατροπὴν αὐτῶν, καὶ ἀποδείξεις περὶ τῆς ἀληθείας, θὰ ἦσαν ἀρκετὰ νὰ πείσουν τοὺς ὑποκριτὰς ὁπαδοὺς τῆς μανίας τοῦ Ἀρείου, ὥστε νὰ παύσουν εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἀκολουθοῦν αὐτήν, καὶ νὰ μετανοήσουν δι' ὅσα κακῶς ἐπίστευσαν καὶ εἶπον περὶ τοῦ Σωτῆρος· αὐτοὶ ὅμως, δὲν γνωρίζω διατί, οὔτε μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐσωφρονίσθησαν, ἀλλ' ὥσάν χοῖροι καὶ σκύλοι, κυλιόμενοι ἐπάνω εἰς τὰ ἰδικὰ των ξεράσματα καὶ τὸν θόρβορον, ἐφευρίσκουν καὶ ἄλλας ἐπινοήσεις διὰ νὰ ἀσεβοῦν περισσότερο. Ἐπειδὴ, λοιπόν, δὲν ἐννοοῦν οὔτε αὐτὸ πού ἔχει γραφῇ εἰς τὰς παροιμίας, «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»,¹ μήτε αὐτὸ πού εἶπεν ὁ ἀπόστολος, «Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»² καὶ φιλονεικοῦν καὶ λέγουν στερεοτύπως, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ποίημα καὶ κτίσμα. Καὶ ἦτο μὲν ἀρκετὸν εἰς αὐτοὺς, ἀπὸ ἐκεῖνα πού προείπομεν, ἐὰν θεθαίως δὲν εἶχον ἀπολέσει τελείως τὰς αἰσθήσεις των, νὰ κατανοήσουν, ὅτι ὅταν ἡ ἀλήθεια μαρτυρῇ, δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἀμφισβήτησις ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῶν μὴ ὄντων, οὔτε ἐντελῶς ἐκ τῶν δημιουργημάτων. Διότι ἐὰν εἶναι Θεὸς δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ποίημα, οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ λέγῃ κανεὶς αὐτὸν κτίσμα, καθ' ὅσον μόνον διὰ τὰ κτίσματα ἀρμόζει νὰ λέγωνται, ἐκ μὴ ὄντων, καί, Δὲν ἦτο πρὶν γεννηθῇ. Ἀλλ' ἐπειδὴ, ὥσάν νὰ φοβοῦνται νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ μυθεύματά των, ἐσυνήθισαν νὰ προβάλλουν ὡς δικαιολογίας των τὰ ρητὰ τῶν θείων Γραφῶν, πού παραθέσαμεν ἄνωτέρω, τὰ ὁποῖα, ἐνῶ ἔχουν καλῶς γραφῇ, ἔχουν διαστραφῇ παρ' αὐτῶν, ἐλᾶτε πάλιν νὰ ἐπαναλάβωμεν τὴν ἔννοιαν τῶν ὧν προηγουμένως εἶπομεν, καί, ἀφ' ἐνὸς μὲν, ὡς ὑπενθυμίσωμεν αὐτήν εἰς τοὺς πιστοὺς, ἀφ' ἑτέρου δέ, ὡς ἀποδείξωμεν εἰς ἐκείνους, ἀπὸ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ρητὰ

1. Παροιμ. 8, 22.

2. Ἑβρ. 3, 2.

αὐτά, ὅτι οὗτοι ἀγνοοῦν ἐντελῶς τὸν Χριστιανισμόν. Διότι ἐὰν ἐγνώριζον αὐτόν, δὲν θὰ περιέπλεκον τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὴν ἀπιστίαν τῶν συγχρόνων Ἰουδαίων,³ ἀλλὰ θὰ ἐρωτοῦσαν καὶ θὰ ἐμάνθανον, ὅτι, «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος».⁴ Ὅταν δὲ ὁ Λόγος, μὲ τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς, ἔγινεν ἄνθρωπος, τότε πρεπόντως ἐλέχθη περὶ αὐτοῦ ἀπὸ μὲν τὸν Ἰωάννην τό, «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»,⁵ ἀπὸ δὲ τὸν Πέτρον, Κύριον καὶ Χριστὸν⁶ αὐτὸν ἐποίησε· καὶ διὰ μὲν στόματος τοῦ Σολομῶντος, ὥς νὰ λέγῃ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»⁷, ἀπὸ δὲ τὸν Παῦλον, «Τοσοῦτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων»,⁸ καὶ πάλιν «Ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν»⁹. Καὶ πάλιν, «Ὅθεν, ἄγιοι ἀδελφοί, σεῖς ποὺ εἰσθε μέτοχοι ἐπουρανίου κλήσεως, γνωρίσατε καλῶς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀρχιερέα τῆς πίστεώς μας Ἰησοῦν, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε πιστὸς εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἀνέδειξεν αὐτὸν ἀπόστολόν του καὶ ἀρχιερέα ἡμῶν».¹⁰ Διότι ὅλα τὰ ρητὰ αὐτὰ ἔχουν τὴν ἰδίαν δύναμιν καὶ τὸ αὐτὸ νόημα, ποὺ ἔχει σκοπὸν νὰ διδάξῃ τὴν εὐσέβειαν καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, ὅσα δὲ λέγονται περὶ αὐτοῦ μὲ ἀνθρώπινον περιεχόμενον, λέγονται ἐπειδὴ οὗτος ἔγινεν υἱὸς ἀνθρώπου. Καὶ μολοντόι αὐτὰ εἶναι ἀρκετὰ μόνον των διὰ νὰ ἀποδείξουν αὐτοὺς πλανωμένους, ἐπειδὴ ὁμοῦς οὗτοι δὲν ἐννοοῦν ἐκεῖνο, ποὺ εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, διὰ νὰ ἐνθυμηθῶ αὐτὸ πρῶτον, νομίζουν ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἔν ἀπὸ τὰ ποιήματα, λόγῳ τοῦ ὅτι ἔχει γραφῇ «Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», ἐνόμισα ἀναγκαῖον ὅτι, μὲ τὸ νὰ εἶπω πάλιν τοῦτο, θὰ κάμω αὐτοὺς νὰ ἐντραποῦν, καθὼς ἐλέγομεν καὶ πρὸ τούτων, καὶ διὰ τοῦτο λαμβάνομεν ἀπὸ τοὺς ἰδίους τὴν κυρίαν πρότασιν τῶν συλλογισμῶν μας.

2. Ἐὰν μὲν λοιπόν, δὲν εἶναι Υἱός, ὥς λέγεται καὶ ποίημα, καὶ ὅσα λέγονται διὰ τὰ ποιήματα, ὥς λέγων-

3. Πρβλ. Ρωμ. 11, 32.

4. Ἰω. 1, 1.

5. Ἰω. 1, 14.

6. Πρβλ. Α' Πέτρ. 3, 15.

7. Παροιμ. 8, 22.

8. Ἐβρ. 1, 4.

9. Φιλ. 2, 7.

10. Ἐβρ. 3, 1 - 2.

ται καὶ δι' αὐτόν. καὶ ἐπομένως ὅς μὴ λέγεται Υἱός, οὐ-
 τε Λόγος, οὐτε Σοφία· καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ὅς μὴ λέγεται
 Πατήρ, ἀλλὰ μόνον δημιουργὸς καὶ κτίστης ἐκείνων,
 ποὺ ἔγιναν ἀπὸ αὐτόν. Τότε καὶ ἡ κτίσις ὅς εἶναι εἰκὼν
 καὶ χαρακτήρ τῆς δημιουργικῆς βουλήσεως αὐτοῦ, καὶ
 ὁ ἴδιος, κατ' ἐκείνους, ὅς μὴ ἔχη φύσιν γεννητικὴν, ὥ-
 στε νὰ μὴ γεννᾷ οὔτε Λόγον, οὔτε Σοφίαν, οὔτε καὶ εἰ-
 κόνα. Διότι ἐὰν δὲν ὑπάρχη Υἱός, οὔτε εἰκὼν ὑπάρχει.
 Ἐὰν δὲ Υἱὸς δὲν ὑπάρχη πῶς λοιπὸν λέγετε, ὅτι ὁ Θε-
 ὸς εἶναι κτίστης, ἐὰν θεβαίως διὰ τοῦ Λόγου καὶ μετὰ τὴν
 Σοφίαν γίνονται πάντα, ὅσα γίνονται, καὶ χωρὶς τὸν Λό-
 γον τίποτε δὲν ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ¹¹, ἐὰν ὁ Θεός, καθ' ὁ-
 μᾶς, δὲν ἔχη Λόγον ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τὸν ὁποῖον καὶ
 διὰ τοῦ ὁποίου ποιεῖ τὰ πάντα; Ἐὰν δὲ ἡ ἰδία θεία οὐ-
 σία δὲν γεννᾷ καρπὸν, ἀλλ' εἶναι ἔρημος, κατ' αὐτούς,
 ὡς φῶς ποὺ δὲν φωτίζει, καὶ πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν
 πηγάζει τίποτε, πῶς δὲν ἐντρέπονται νὰ λέγουν, ὅτι ὁ
 Θεὸς ἔχει δημιουργικὴν ἐνέργειαν; Καὶ ἀφοῦ ἀρνοῦν-
 ται τὴν κατὰ φύσιν δημιουργικὴν δύναμιν εἰς τὸν Θε-
 ὄν, πῶς δὲν κοκκινίζουν ἀπὸ ἐντροπὴν, διδάσκοντες ὅτι
 ἡ κατὰ βούλησιν ἐνέργεια προηγείται τῆς κατὰ φύσιν;
 Ἐὰν δὲ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἔξω τῆς θείας οὐσίας, καὶ τὰ
 ὁποῖα δὲν ὑπῆρχον προηγουμένως, ὅταν δὲ ἠθέλησε νὰ
 φέρῃ αὐτὰ εἰς τὸ εἶναι, δημιουργεῖ αὐτά, καὶ γίνεται
 ποιητής, ἡδύνατο κατὰ μείζονα λόγον, πολὺ ἐνωρίτε-
 ρον, νὰ εἶναι πατήρ Υἱοῦ, ποὺ γεννᾶται προαιωνίως ἐκ
 τῆς ἰδικῆς τοῦ θείας οὐσίας. Ἐὰν θεβαίως ἀποδίδουν
 εἰς τὸν Θεὸν τὴν βούλησιν νὰ φέρῃ τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ
 εἶναι, διατί δὲν ἀναγνωρίζουν εἰς αὐτὸν ἐκεῖνο, ποὺ
 προϋποτίθεται τῆς βουλήσεως; Προηγείται δὲ καὶ εἶ-
 ναι ἀνώτερον τῆς βουλήσεως ἢ ἰδιότης τοῦ νὰ εἶναι ὁ
 Θεὸς ἐκ φύσεως Πατήρ τοῦ ἰδικοῦ τοῦ Υἱοῦ. Ἐὰν λοι-
 πόν, αὐτό, ποὺ νοεῖται ὡς προηγούμενον, τοὔτέστι τὸ
 κατὰ φύσιν δὲν ὑπῆρξε, κατὰ τὴν ἀνοησίαν τῶν, πῶς
 θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ τὸ δεύτερον, τοὔτέστι τὸ κατὰ
 βούλησιν; Πρῶτον ὅμως ὑπάρχει ὁ Λόγος, καὶ δεύτερον
 ἔρχεται εἰς τὸ εἶναι ἡ κτίσις. Ἄλλ' ὑπάρχει ὁ Λόγος,
 καὶ ἂν ἀκόμη τολμοῦν νὰ εἴπουν περισσότερα οἱ ἄσε-
 θεῖς, διότι δι' αὐτοῦ ἔγινεν ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου,
 καὶ εἶναι ἄφ' ἑαυτοῦ φανερόν ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς εἶναι

11. Πρὸς. Ἰω. 1, 3.

δημιουργός, ἔχει καὶ τὸν δημιουργικὸν Λόγον, ὃχι ἐκτὸς τῆς θείας του φύσεως, ἀλλ' ἰδικόν του ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεώς του γεννηθέντα. Διότι πάλιν πρέπει νὰ εἰπώμεν τὸ αὐτό. Ἐάν ὁ Θεὸς ἔχη τὴν θέλησιν, καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ εἶναι δημιουργικόν, καὶ τὸ θέλημά του εἶναι ἄρκετόν διὰ νὰ γίνουν τὰ ὅσα ἔγιναν, ὁ δὲ Λόγος αὐτοῦ εἶναι ποιητικὸς καὶ δημιουργικός, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι αὐτὸς εἶναι ἡ ζῶσα βουλή τοῦ Πατρός, καὶ ἡ ἐνυπόστατος ἐνέργεια, καὶ ὁ ἀληθινὸς Λόγος, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδημιουργήθησαν καὶ κυβερνῶνται καλῶς τὰ πάντα. Κανεῖς δὲ οὔτε νὰ ἀμφιβάλλῃ ἀπλῶς δὲν ἠμπορεῖ, ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ὁ προνοῶν περὶ τῆς ἀρμονίας καὶ τῆς τάξεως τῶν δημιουργημάτων εἰς τὸ σύμπαν. Καὶ δευτέρα εἰς τὴν σειράν, μετὰ τὴν ἰδιότητα τοῦ Θεοῦ νὰ γεννᾷ τὸν Λόγον, ἔρχεται σύμφωνα μὲ ὅσα προεῖπον, ἡ δημιουργικὴ ἰδιότης. Διότι ὁ μὲν Υἱὸς εἶναι γνήσιον καὶ ἀληθινὸν γέννημα τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ αἰωνίως ὑπαρχούσης οὐσίας τοῦ Πατρός, ὅσα δὲ ἔγιναν μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, γίνονται ἐκ τοῦ μηδενὸς ἔξωθεν, καὶ δημιουργοῦνται διὰ τοῦ γνησίου ἐξ αὐτῆς γεννήματος, τοῦ Λόγου.

3. Κατὰ ταῦτα, ἐπειδὴ ὁ Λόγος ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι πολὺ ἄτοπον, ἐκείνο, ποὺ οὗτοι λέγουν, ὅτι δὲν εἶναι Υἱὸς Θεοῦ, ἀλλὰ ποῖημα, εἶναι ἀνάγκη ὅπως ἡμεῖς συνομολογοῦμεν ὅτι ὁ Κύριος εἶναι Υἱός. Ἐάν δὲ εἶναι Υἱός, καθὼς θεβαίως καὶ εἶναι, ἔχει δὲ γίνεαι δεκτόν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἠμπορεῖ νὰ γεννᾶται ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ γεννῶντος αὐτόν, ὅς διαφωνοῦν περὶ τὸ νόημα τῶν λέξεων, καθὼς προεῖπον, ἐάν εἰς ὠρισμέναις περιπτώσεις καὶ ἐπὶ τοῦ Λόγου οἱ ἅγιοι χρησιμοποιοῦν τὴν λέξιν «τῷ ποιήσαντι» ἀντὶ τῆς λέξεως «τῷ γεννήσαντι», ὥσάν νὰ μὴ ὑπάρχῃ διαφορὰ νοήματος μεταξὺ τῶν δύο ρημάτων, ὅταν ἀναφέρονται εἰς τοιαύτας ἐκφράσεις, ἐφ' ὅσον διαφυλάσσεται τὸ νόημα τοῦ κατὰ φύσιν. Διότι αἱ λέξεις δὲν ἀφαιροῦν τίποτε ἀπὸ τὸ νόημα τῆς φύσεως, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ φύσις ἐλκύει πρὸς τὸν ἑαυτὸν τῆς τὰς λέξεις καὶ μεταβάλλει τὸ νόημά των. Διότι θεβαίως αἱ λέξεις δὲν νοοῦνται ὅτι προηγούνται τῶν οὐσιῶν, ἀλλ' αἱ οὐσίαι εἶναι πρῶται καὶ δεύτεραι, μετὰ τὰς οὐσίας, ἀκολουθοῦν αἱ λέξεις. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἡ οὐσία εἶναι ποῖημα ἢ κτίσιμα, τότε τὸ «ἐποίησε», καὶ τό, «ἐγένετο», καὶ τό, «ἔκτισε» λέγεται κατὰ κυριολεξίαν καὶ ἐννοεῖ τὸ

ποίημα. "Όταν δὲ ἡ οὐσία εἶναι γέννημα καὶ Υἱός, τότε τό, «ἐποίησε», καὶ τό, «ἐγένετο», καὶ τό, «ἔκτισε», δὲν χρησιμοποιεῖται κυριολεκτικῶς ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, οὔτε σημαίνει ποίημα, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ, «ἐγέννησε» χρησιμοποιεῖ κανεὶς ἀδιαφόρως τὸ ρῆμα, «ἐποίησεν». "Όπως θεβαίως συμβαίνει πολλάκις μὲ πολλοὺς πατέρας, οἱ ὅποιοι τοὺς υἱοὺς, ποὺ ἐγέννησαν οἱ ἴδιοι, ὀνομάζουν δούλους των, χωρὶς μὲ τοῦτο νὰ ἀρνοῦνται τὴν γνησιότητα τῆς φύσεώς των, καὶ πολλάκις τοὺς δούλους των, χάριν φιλοφρονήσεως ὀνομάζουν τέκνα των, χωρὶς μὲ τοῦτο νὰ κρύπτουν ὅτι οὗτοι ἐξ ἀρχῆς εἶναι κτῆμά των. Διότι τὸ μὲν ἐξουσιαστικόν, ἐκφράζουν ὡς πατέρες, τὸ δὲ ἀπὸ φιλάνθρωπα αἰσθήματα ὀνομάζουν τέκνα τοὺς δούλους. "Ετσι λοιπὸν ἡ Σάρρα ὠνόμαζε τὸν Ἀβραάμ κύριον, καίτοι δὲν ἦτο δούλη, ἀλλὰ σύζυγος αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν Ἀπόστολος τὸν δοῦλον Ὠνήσιμον, ποὺ ἦτο κτῆμα τοῦ Φιλήμονος ὠνόμαζε ἀδελφόν τοῦ Φιλήμονος, ἡ δὲ Βηρσαβέε, καίτοι ἦτο μητέρα, ὠνόμαζε τὸν υἱὸν τῆς δοῦλον, λέγουσα εἰς τὸν πατέρα του: «Τὸν δοῦλον σου Σολομῶντα»¹². "Επειτα καὶ ὅταν ὁ προφήτης Νάθαν παρουσιάσθῃ ἐνώπιον τοῦ Δαβίδ, τὰ αὐτὰ μὲ ἐκείνην ἔλεγεν εἰς αὐτόν ὅτι, «Σολομῶντα τὸν δοῦλόν σου»¹³ καὶ δὲν ἐνοιάζοντο ποὺ ἔλεγον τὸν υἱὸν δοῦλον. Καὶ ἐκεῖνος θεβαίως, ἐνῶ ἤκουε ταῦτα, ἐγνώριζεν ὅτι ἦτο φυσικὸς πατήρ τοῦ Σολομῶντος, καὶ ἐκεῖνοι ἐπίσης λέγοντες αὐτά, δὲν ἠγνόουν τὴν γνησιότητα αὐτοῦ ὡς υἱοῦ τοῦ Δαβίδ. Ἀπαιτοῦσαν λοιπὸν ὅπως γίνῃ κληρονόμος τοῦ πατρὸς του, ἐκεῖνος τὸν ὅποιον ὠνόμαζον δοῦλον, διότι ἦτο φυσικὸς υἱὸς τοῦ Δαβίδ.

4. Καθὼς λοιπὸν, ὅταν ἀναγινώσκωμεν αὐτὰ καὶ ἀκούωμεν ὅτι ὁ Σολομὼν ὀνομάζεται δοῦλος, σκεπτόμεθα καλῶς καὶ δὲν νομίζομεν ὅτι οὗτος εἶναι δοῦλος, ἀλλὰ φυσικὸς καὶ γνήσιος υἱὸς τοῦ πατρὸς του, ἔτσι καὶ ἐὰν διὰ τὸν Σωτῆρα, τὸν ὅποιον ὁμολογοῦμεν Υἱὸν καὶ κατὰ φύσιν Λόγον τοῦ Πατρὸς, λέγουν οἱ ἅγιοι: «Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»¹⁴, ἡ ὁ ἴδιος λέγῃ διὰ τὸν ἑαυτόν του, «Κύριος ἔκτισέ με»¹⁵ καί, «Ἐγὼ δοῦλος σὸς

12. Πρβλ. Γ' Βασ. 1, 19.

13. Πρβλ. Γ' Βασ. 1, 26.

14. Ἐβρ. 3, 2.

15. Παροιμ. 8, 22.

καὶ υἱὸς τῆς δούλης σου»¹⁶, καὶ ὅσα ἄλλα παρόμοια, ἅς μὴ ἄρνούνται μερικοὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς γνησίαν ιδιότητα αὐτοῦ. Ἄλλὰ καθὼς διὰ τὸν Σολομῶντα καὶ τὸν Δαβίδ, ἔτσι ὀρθῶς, ἅς σκέπτονται καὶ διὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ἐπειδὴ, ἂν καὶ ἀκούουν νὰ ὀνομάζεται ὁ Σολομὼν δούλος, ὁμολογοῦν ἐν τούτοις, ὅτι εἶναι υἱός, πῶς δὲν εἶναι δίκαιον νὰ τιμωρηθοῦν πολλὰς φορὰς εἰς ἀπώλειαν, διότι δὲν διατηροῦν τὴν αὐτὴν πίστιν καὶ διὰ τὸν Κύριον; Ἄλλ' ὅταν μὲν ἀκούουν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι γέννημα καὶ Σοφία, σπεύδουν νὰ παρερμηνεύσουν τὰ θεῖα λόγια καὶ νὰ ἄρνηθουν τὴν φυσικὴν καὶ γνησίαν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὅταν δὲ ἀκούουν φωνὰς καὶ λέξεις, ποὺ οἱ ποιηταὶ χρησιμοποιοῦν ποιητικῇ ἀδειᾷ, εὐθὺς ἀμέσως σχηματίζουν γνώμην, ὅτι ὁ Υἱὸς φυσικῶς εἶναι ποίημα, καὶ ἄρνούνται τὸν Λόγον, καίτοι ἡμποροῦν, λόγῳ τοῦ ὅτι οὗτος ἔγινεν ἄνθρωπος, νὰ νοήσουν ὅτι ὅλαι αἱ λέξεις αὐταὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν αὐτοῦ. Πῶς λοιπὸν οὗτοι νὰ μὴ ἀποδεικνύωνται σιχαμεροὶ ἐμπρὸς εἰς τὸν Κύριον, ὅταν μεταχειρίζονται διπλᾶ μέτρα κρίσεως διὰ τὸν ἑαυτὸν των¹⁷ καὶ μὲ τοῦτο μὲν σκέπτονται ἐκεῖνα, μὲ ἐκεῖνο δὲ θλασφημοῦν τὸν Κύριον; Ἄλλ' ἴσως νομίζουν ὅτι ἡ μὲν λέξις «δούλος» ἐχρησιμοποιήθη κατὰ ρητορικὸν σχῆμα, τὴν δὲ φράσιν, «τῷ ποιήσαντι», νοοῦν κατὰ τὸ αὐστηρὸν γράμμα τῆς λέξεως, διότι θεωροῦν αὐτὴν ὡς κάτι σπουδαῖον στήριγμα τῆς αἰρέσεώς των. Εἶναι δὲ δι' αὐτοὺς ὥσάν κάλαμος σπασμένος καὶ τοῦτο τὸ στήριγμα, θὰ κατηγορήσουν δὲ τοὺς ἑαυτοὺς των, εὐθὺς ὡς μάθουν πῶς συνηθίζει ἡ Γραφὴ νὰ κάμνη χρῆσιν ὀρισμένων λέξεων. Καὶ ἀληθῶς, ὅπως ὁ Σολομὼν λέγεται δούλος, ἂν καὶ εἶναι υἱός, ἔτσι, διὰ νὰ ἐπαναλάβωμεν πάλιν ὅσα καὶ προηγουμένως εἶπομεν, καὶ οἱ γονεῖς, ἂν καὶ τοὺς υἱοὺς των, τοὺς ὁποίους φυσικῶς ἐγέννησαν οἱ ἴδιοι λέγουν ὅτι, ἐποιήθησαν καί, ἐκτίσθησαν καί, ἔγιναν, παρὰ ταῦτα δὲν ἄρνούνται ὅτι εἶναι φυσικὰ τέκνα των. Ὁ Ἐζεκίας λοιπὸν, καθὼς γράφεται εἰς τὸν Ἡσαΐαν, ἔλεγεν εἰς τὴν προσευχὴν του· «Ἀπὸ σήμερον θὰ ποιήσω παιδία, τὰ ὁποῖα θὰ διαλαλήσουν τὴν δικαιοσύνην σου, Κύριε τῆς σωτηρίας μου»¹⁸. Καὶ αὐτὸς μὲν ἔλεγε,

16. Ψαλμ. 115, 16.

17. Πρβλ. Παροιμ. 20, 23.

18. Ἡσ. 38, 19 - 20.

«ποιήσω», ὁ δὲ προφήτης εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ βιβλίον, καὶ εἰς τὴν τετάρτην τῶν Βασιλειῶν ἔτσι γράφει· «Καὶ οἱ υἱοὶ σου, οἱ ὅποιοι θὰ ἐξέλθουν ἀπὸ σέ»¹⁹. Ἀντὶ τοῦ «γεννᾶν» ἄρα εἶπε τό, «ποιήσω» καὶ ἐκείνους, ποὺ φυτρῶνουν ἀπὸ τὸν ἴδιον, λέγει ὅτι, ποιοῦνται. Καὶ κανεῖς δὲν ἀμφισβητεῖ ὅτι ἡ λέξις ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὸ φυσικὸν γέννημα τοῦ πατρός του. Καὶ ἡ Εὐα ὅταν ἐγέννησε τὸν Κάιν εἶπεν· «Ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ»²⁰. Καὶ αὐτῇ, ἄρα ἀντὶ τοῦ «ἐγέννησα» εἶπε τὸ «ἐκτησάμην», διότι ἀφοῦ εἶδε πρῶτον τὸ τέκνον, ὕστερον εἶπε τὸ «ἐκτησάμην». Καὶ ἄς μὴ νομίση κανεῖς ὅτι μὲ τό, «ἐκτησάμην» ἔλεγεν ὅτι ὁ Κάιν ἡγοράσθη ἀπὸ κάποιον ἑξωθεν, καὶ ὅτι δὲν ἐγεννήθη ἐξ αὐτῆς. Καὶ ὁ Πατριάρχης Ἰακώβ ἔλεγεν εἰς τὸν Ἰωσήφ· «τώρα λοιπὸν οἱ δύο υἱοὶ σου Ἐφραὶμ καὶ Μανασῆς, οἱ γενόμενοί σοι ἐν Αἰγύπτῳ, πρὶν ἐγὼ ἔλθω πρὸς σέ εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐμοὶ εἰσιν»²¹. Καὶ ἡ Γραφή λέγει περὶ τοῦ Ἰώβ· «Ἐγένοντο αὐτῷ υἱοὶ ἑπτὰ, καὶ θυγατέρες τρεῖς»²², καθὼς καὶ ὁ Μωϋσῆς εἶπεν εἰς τὸν νόμον· «Ἐὰν δὲ γένωνταί τινι υἱοὶ» καὶ, «ἐὰν ποιήσῃ υἱόν».

5. Ἰδοὺ πάλιν οὗτοι, αὐτοὺς, ποὺ ἐγεννήθησαν, λέγουν, ὅτι ἔγιναν καὶ, ἐποιήθησαν, γνωρίζοντες ὅτι ἐφ' ὅσον ἀναγνωρίζονται ὡς υἱοί, καὶ ἂν ἀκόμη λέγῃ κανεῖς, «ἐγένοντο», ἢ, «ἐκτησάμην», ἢ, «ἐποίησα» οὐδεμία ὑπάρχει διαφορὰ μετὰ τῶν ρημάτων αὐτῶν καὶ τοῦ γεννᾶν. Διότι ἡ φύσις καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλκύνει τὴν ἔννοιαν αὐτῶν μὲ τὸ μέρος της. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ ἐρωτοῦν, ἐὰν ὁ Κύριος εἶναι κτίσμα καὶ ποίημα, πρέπει πρῶτον, νὰ ἐρωτοῦν ἐὰν ὁ Υἱὸς εἶναι καὶ Λόγος καὶ Σοφία. Διότι ἅμα ὡς ταῦτα ἀποδειχθοῦν, ἀμέσως παύει καὶ ἡ ὑπόνοια ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ποίημα καὶ κτίσμα. Διότι οὔτε τὸ ποίημα ἢ μπορεῖ νὰ εἶναι Υἱὸς καὶ Λόγος, οὔτε πάλιν ὁ Υἱὸς ἢ μπορεῖ νὰ εἶναι ποίημα. Ἐὰν δὲ πάλιν ταῦτα ἔχουν οὕτως, εἶναι φανερά εἰς ὅλους ἢ ἀπόδειξις ὅτι ἡ ἔκφρασις, ποὺ λέγει, «τῷ ποιήσαντι αὐτὸν» εἰς τίποτε δὲν θὰ ὠφελήσῃ τὴν αἵρεσίν των, ἀλλὰ μᾶλλον θὰ τὴν καταδικάσῃ. Διότι ἀπεδείχθη ὅτι ἡ λέξις, «ἐποίησε» χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῆς Γραφῆς πρὸς δήλωσιν καὶ τῶν γνησί-

19. Δ' Βασι. 20, 18.

20. Γεν. 4, 1.

21. Γεν. 48, 5.

22. Ἰώβ. 1, 2.

ων καὶ τῶν φυσικῶν τέκνων. "Οθεν ὅταν ἀποδειχθῇ, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι γνήσιος Υἱός, Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρός, καὶ ἂν ἀκόμη λέγεται δι' αὐτὸν τό, «ἐποίησεν», ἢ τό, «ἐγένετο», δὲν λέγεται ἐπειδὴ οὗτος εἶναι ποίημα, ἀλλ' κατὰ τρόπον ἀδιάφορον χρησιμοποιοῦν τὴν λέξιν οἱ ἄγιοι, ὥς καὶ διὰ τὸν Σολομῶντα καὶ διὰ τὰ τέκνα τοῦ Ἑζεκίου. Διότι καὶ περὶ αὐτῶν, πού ἐγέννησαν οἱ ἴδιοι τέκνα, ἐγράφη, «ἐποίησα» καί, «ἐκτησάμην» καί, «ἐγένετο». Ἄρα λοιπὸν τὰ τοιαῦτα λεξίδια, τὰ ὅποια πολ- λάκις προέβαλον ὡς δικαιολογίας οἱ θεομάχοι, ὀφείλουν κάποτε, ἀφοῦ μάθουν ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν, νὰ ἀποβάλουν καὶ μαζί με αὐτὰ νὰ ἐγκαταλείψουν καὶ τὰ ἀσεβῆ των φρονήματα, καὶ νὰ πιστεύσουν περὶ τοῦ Κυρίου ὅτι εἶναι Υἱὸς ἀληθινός, Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρός, καὶ οὐχὶ ποίημα ἢ κτίσμα. Διότι ἐὰν εἶναι ποίημα ὁ Υἱὸς διὰ ποίου Λόγου καὶ με ποίαν Σοφίαν ἐγένεν αὐτός; Διότι πάντα τὰ ποιήματα ἐγένοντο διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας, καθὼς ἔχει γραφῇ. «Πάντα ἐν Σοφίᾳ ἐποίησας»²³ καί, «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένε- το οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν»²⁴. Ἐὰν δὲ αὐτὸς εἶναι ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία, με τὴν ὁποίαν γίνονται τὰ πάντα, δὲν εἶναι ἄρα ἐκ τῶν ποιημάτων, οὔτε ἐντελῶς ἐκ τῶν γενητῶν, ἀλλὰ γέννημα τοῦ Πατρός.

6. Διότι, προσέχετε ὁποῖα μεγάλη ἁμαρτία εἶναι τὸ νὰ λέγῃ κανεὶς ποίημα τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ. Ὁ Σολομῶν λέγει κάπου εἰς τὸν Ἑκκλησιαστήν ὅτι «ὁ Θεὸς θὰ καλέσῃ ὅλα τὰ ποιήματα εἰς κρίσιν διὰ πᾶν ἔργον, ἀκό- μη καὶ ἂν εἶναι κρυπτόν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν»²⁵. Ἄ- ρα λοιπὸν, ἐὰν ὁ Λόγος εἶναι ποίημα, θὰ κληθῇ, καθ' ὑ- μᾶς, καὶ αὐτὸς εἰς κρίσιν; Καὶ ποῖα θὰ εἶναι ἡ κρίσις ἐὰν κρίνεται ὁ κριτής; Ποῖος δὲ θὰ δώσῃ εἰς μὲν τοὺς δι- καίους τὰς εὐλογίας, εἰς δὲ τοὺς ἀναξίους τὰς τιμωρίας, ὅταν ὁ Κύριος, καθ' ὑμᾶς, ἴσταται κρινόμενος με ὅλα τὰ ποιήματα; Μὲ ποῖον δὲ νόμον θὰ κριθῇ ὁ νομοθέτης; Εἰς κρίσιν ὑπόκεινται μόνον τὰ ποιήματα, τὰ ὅποια κρίνει ὁ Υἱός, καὶ ἀναλόγως τῶν ἔργων των εὐλογεῖ ἢ τιμω- ρεῖ αὐτά. Φοβήθητε λοιπὸν τὸν κριτὴν καὶ πείσθητε εἰς τοὺς λόγους τοῦ Σολομῶντος. Ἐὰν δηλαδὴ ὁ Θεὸς κα- λέσῃ ὅλα τὰ ποιήματα εἰς κρίσιν, καὶ ὁ Υἱὸς δὲν εἶ- ναι μετὰξὺ τῶν κρινομένων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτὸς

23. Ψαλμ. 103, 24.

24. Ἰω. 1, 3.

25. Ἑκκλ. 12, 14.

εἶναι ὁ κριτὴς ὅλων τῶν ποιημάτων, πῶς νὰ μὴ ἀποδεικνύεται λαμπρότερον καὶ τοῦ ἡλίου, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ποίημα, ἀλλὰ Λόγος τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ ποιήματα δημιουργοῦνται καὶ κρίνονται; Ἐὰν δέ, ἐπειδὴ ἐγγράφη, «πιστὸν ὄντα»²⁶, τοῦτο θορυβεῖ αὐτοὺς πάλιν, διότι νομίζουν ὅτι τοῦτο λέγεται δι' ὅλους, καὶ ἐπομένως, ἀφοῦ λέγεται καὶ δι' αὐτὸν τό, «πιστόν», σημαίνει ὅτι μὲ τὸ νὰ πιστεύῃ πριμάνει νὰ λάβῃ τὸν μισθὸν διὰ τὴν πίστιν του, εἶναι καιρὸς καὶ δι' αὐτὸ νὰ κατηγορήσουν καὶ τὸν Μωϋσῆν, ποὺ λέγει: «Ὁ Θεὸς πιστὸς καὶ ἀληθινός»²⁷ καὶ τὸν Παῦλον ποὺ γράφει: «Πιστὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ πειρασθῇτε ὑπὲρ τὰς δυνάμεις σας»²⁸. Ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ λέγουν αὐτὰ οἱ ἅγιοι, δὲν εἶχον εἰς τὸν νοῦν τῶν αὐτῶν, ποὺ συμβαίνουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἐγνώριζον ὅτι ἡ λέξις «πιστόν» ἔχει δύο σημασίας, ἐκ τῶν ὁποίων, ἡ μὲν μία σημαίνει τὸ πιστεῦον, ἡ δὲ ἄλλη τὸ ἀξιόπιστον, καὶ τὸ μὲν ἀρμόζει διὰ τοὺς ἀνθρώπους, τὸ δὲ λέγεται διὰ τὸν Θεόν. Ὁ Ἀβραάμ λοιπὸν ἦτο πιστός, διότι ἐπίστευσεν εἰς τὸν ὁμιλοῦντα πρὸς αὐτόν· πιστὸς δὲ εἶναι ὁ Θεός, διότι, καθὼς ψάλλει ὁ Δαβὶδ «Πιστὸς ἐστὶν ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ ὁ Κύριος»²⁹, καὶ ἀξιόπιστος εἶναι καὶ ἀδύνατον νὰ ψευσθῇ. Καί, «εἴ τίς ἐστὶ πιστὴ χήρας ἔχουσα»³⁰, ἐπειδὴ πιστεύει ὀρθῶς, λέγεται πιστὴ. Πιστὸς δὲ ὀνομάζεται καὶ ὁ Λόγος³¹, διότι ἐκεῖνο, ποὺ εἶπεν, εἶναι ἀξιόπιστον, καὶ πρέπει νὰ τὸ πιστεύωμεν, ἐπειδὴ εἶναι ἀληθές καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ συμβαίῃ ἄλλως. Καὶ αὐτὸ λοιπὸν, ποὺ ἔχει γραφῇ; «Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», δὲν ὁμοιάζει μὲ ἐκεῖνα ποὺ λέγονται δι' ἄλλους, οὔτε σημαίνει ὅτι μὲ τὸ νὰ πιστεύῃ ἔγινεν εὐχάριστος εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅτι, ἐπειδὴ εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, εἶναι καὶ αὐτὸς πιστὸς καὶ ὅσα λέγει εἶναι ἀληθῆ, καὶ ὀφειλομένον νὰ πιστεύωμεν εἰς ὅσα οὗτος λέγει καὶ πράττει, καθόσον μένει ὁ ἴδιος ἀτρεπτος καὶ δὲν ἀλλοιοῦται κατὰ τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην παρουσίαν του.

7. Ἔτσι μὲν λοιπὸν, ἂν κανεὶς ἤθελε νὰ ἀσχοληθῇ

26. Πρβλ. Ἑβρ. 3, 2.

27. Πρβλ. Δευτ. 32, 4.

28. Α' Κορ. 10, 13.

29. Ψαλμ. 144, 13.

30. Α' Τιμ. 5, 16.

31. Α' Τιμ. 3, 1.

μέ την ἀναίδειάν των, ἡμπορεῖ καί μέ μόνην τὴν λέξιν «ἐποίησε» νὰ ἀποδείξῃ εἰς αὐτοὺς ὅτι πλανῶνται, νομίζοντες ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ποίημα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ σημασία τῶν γραφικῶν χωρίων εἶναι ὀρθή καὶ δεικνύει πότε ἡ λέξις, «ἐποίησε», χρησιμοποιεῖται καὶ τί σημαίνει εἰς κάθε περίπτωσιν, ποὺ λέγεται, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἀποδείξωμεν καὶ μέ αὐτὴν τὸν παραλογισμόν τῶν αἰρετικῶν, ἐὰν μάλιστα, ὅπως καὶ εἰς τὰ προηγούμενα εἴπομεν, λάθωμεν ὑπ' ὅσιν μας τὸ πότε λέγεται καὶ διατί λέγεται. Ὁ Ἀπόστολος λοιπὸν δὲν εἶπεν αὐτὰ διὰ νὰ μᾶς διηγηθῇ τὰ συμβαίνοντα πρὸ τῆς δημιουργίας, ἀλλ' ὅταν ὁ Λόγος ἔγινεν ἄνθρωπος, διότι μέ τοῦτο τὸ νόημα ἔγραψεν· «Ὁθεν, ἀδελφοὶ ἄγιοι, καλεσμένοι ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ γίνετε μέτοχοι οὐρανίου κληρονομίας, γνωρίσατε καλῶς τὸν ἀπεσταλμένον ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀρχιερέα τῆς πίστεώς μας Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἐφάνη πιστὸς εἰς ἐκεῖνον, ποὺ ἔκαμεν αὐτὸν ἀπόστολόν του καὶ ἀρχιερέα μας»³². Πότε λοιπὸν οὗτος ἀπεστάλη, ἢ κατὰ ποῖον χρόνον ἐφόρεσεν ἀνθρωπίνην σάρκα; Πότε δὲ ἔγινεν ἀρχιερεὺς τῆς πίστεώς μας, παρὰ τότε, ὅταν προσέφερε τὸν ἑαυτὸν τοῦ θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀνέστησε τὸ σῶμα ἐκ τῶ νεκρῶν, καὶ τώρα ὁ ἴδιος παρουσιάζει ἐκείνους, ποὺ προσέρχονται μέ πίστιν εἰς αὐτόν, καὶ προσφέρει αὐτοὺς εἰς τὸν Πατέρα, ἀφοῦ ἀπολυτρώσῃ τοὺς πάντας, μέ τὸ νὰ προσφέρῃ ὑπὲρ πάντων τὴν ἐξιλαστήριον θυσίαν ὡς ἀρχιερεὺς ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν; Δὲν εἶπεν ἄρα ὁ Ἀπόστολος «Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», μέ σκοπὸν νὰ σημάνη τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου οὔτε τὴν φυσικὴν γέννησιν αὐτοῦ ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς· μὴ γένοιτο! διότι ὁ Λόγος εἶναι ὁ ποιητὴς καὶ ὃχι ποιούμενος ὁ ἴδιος. Ἀλλ' ἐννοοῦσε τὴν γενομένην καθοδὸν αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς, διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τὴν ἀρχιερωσύνην αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ ἐννοήσῃ ἀπὸ τὴν κατὰ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον ἱστορίαν τοῦ Ἀαρών. Ἐτσι ὁ Ἀαρών δὲν ἐγεννήθη ἀρχιερεὺς, ἀλλ' ἄνθρωπος, καὶ ἔπειτα ἀπὸ καιρὸν, ὅταν ὁ Θεὸς ἠθέλησεν, ἔγινεν ἀρχιερεὺς. Καὶ δὲν ἔγινεν ἀπλῶς, οὔτε διεκρίνετο ὡς ἀρχιερεὺς ἀπὸ τὰ συνηθισμένα ἐνδύματα, ποὺ ἐφοροῦσαν καὶ οἱ λαϊκοί, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἐπωμίδα³³, τὴν ὁ-

32. Ἐξρ. 3, 1 - 2.

33. Ἐπωμίς: Ἐνδυμα φέρον πολυτελεῖς διακοσμήσεις, τὸ ὅποιον ἔφερον οἱ Ἰουδαῖοι ἀρχιερεῖς εἰσερχόμενοι εἰς τὰ ἅγια, διὰ νὰ προσφέρουν θυ-

ποίαν ἐφοροῦσεν ἐπάνω ἀπὸ τὰ συνήθη ἐνδύματα, ἀπὸ τὸ λογεῖον³⁴, καὶ τὸν ποδήρη ὑπενδύτην τὰ ὅποια κατεσκευάζον μὲν αἱ γυναῖκες μὲ προσταγὴν τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς δὲ εἰσῆρχετο ἐνδεδυμένος μὲ αὐτὰ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων³⁵ καὶ ἐκεῖ προσέφερε τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἅπαξ τοῦ ἔτους προσφερομένην θυσίαν, καὶ μὲ αὐτὰ ἐνδεδυμένος ἐμεσίτευε κατὰ τὰς θυσίας τῶν ἀνθρώπων³⁶ πρὸς τὸν Θεόν. "Ἐτσι λοιπὸν καὶ ὁ Κύριος «ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος· καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος»³⁷. Ὅτε δὲ ὁ Πατὴρ ἠθέλησε νὰ δοθοῦν λύτρα ὑπὲρ πάντων τῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ συγχωρήσῃ τοὺς πάντας, τότε λοιπὸν ὁ Λόγος, ὅπως ὁ Ἀαρὼν ἐφόρεσε τὸν ποδήρη, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἐφόρεσε τὴν σάρκα ἀπὸ τὴν γῆν, διὰ μέσου τῆς Παρθένου Μαρίας, τὴν ὁποίαν εἶχε μητέρα τοῦ σώματος, διὰ νὰ ἔχῃ ὁ ἴδιος ἐκεῖνο πού ἔπρεπε νὰ προσφέρῃ θυσίαν, ὡς ἀρχιερεὺς, ἦτοι νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτὸν του, εἰς τὸν Πατέρα, καὶ καθάρισῃ ὅλους ἡμᾶς μὲ τὸ ἰδικόν του αἷμα ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας μας καὶ ἀναστήσῃ ἡμᾶς ἐκ τῶν νεκρῶν.

8. Τούτου τοῦ ἔργου τοῦ Λόγου ἦσαν τύπος καὶ σκιά τὰ παλαιά, καὶ ἐκεῖνο, πού ἔκαμεν ὁ Σωτὴρ, ὅταν ἦλθεν, τοῦτο, κατὰ τὸν μωσαϊκὸν νόμον ἐξεικόνιζε σκιωδῶς ὁ Ἀαρὼν μὲ τὸ ἔργον του. Καθὼς λοιπὸν ὁ Ἀαρὼν ὁ ἴδιος δὲν μετεβάλλετο εἰς ἄλλον τινά, ὅταν ἐφοροῦσε τὴν ἀρχιερατικὴν στολήν, ἀλλ' ἔμενεν ὁ ἴδιος, καὶ μόνον ἐκαλύπτετο μὲ τὴν στολήν· καὶ ἐὰν κανεῖς, πού τὸν εἶδε νὰ προσφέρῃ θυσίας ἔλεγεν: Ἴδου ὁ Ἀαρὼν ἐγίνε σήμερον ἀρχιερεὺς, δὲν ἐννοοῦσε ὅτι ἐγίνε τότε ἄνθρωπος, διότι ἦτο ἄνθρωπος καὶ πρὶν ἢ γίνῃ ἀρχιερεὺς, ἀλλ' ὅτι κατὰ τὴν ἐπιτέλεισιν τοῦ λειτουργήματος εἶχε γίνῃ ἀρχιερεὺς, ἐπειδὴ περιεβλήθη τὰ ἀρμόδια διὰ τὴν ἀρχιερατείαν ἅμφια, πού εἶχον ποιηθῇ καὶ κατασκευασθῇ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοήσωμεν καλῶς καὶ περὶ τοῦ Κυρίου, ὅτι μὲ τὸ νὰ λάβῃ σάρκα καὶ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος δὲν ἐγίνεν ἄλλος τις, ἀλλὰ μένων ὁ ἴδιος καὶ ἀμετάβλητος, ἐκαλύπτε-

σίας ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, τὸ καλούμενον ἐφῶδ. (βλ. "Ἐξοδ. 28, 6).

34. Λογεῖον: Ἐπιστήθιον, τὸ ὅποιον ἐφόρει ὁ ἀρχιερεὺς ἐπὶ τοῦ ὅποιου ἦσαν προσηρμοσμένοι θώδεκα λίθοι. ("Ἐξοδ. 28, 26).

35. Πρβλ. Ἐβρ. 9, 3. 7.

36. Πρβλ. "Ἐξοδ. κ. 28 καὶ 39.

37. Ἰω. 1, 1.

το μὲ τὴν σάρκα· Ὡστε καὶ τό, «γέγονε», καὶ τό, «πεποιήται», δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐκλαμβάνωμεν μὲ τὴν σημασίαν ὅτι ὁ Λόγος, ὡς Λόγος, ἡλλαξε καὶ ἔγινε ποίημα, ἀλλ' ὅτι ἐνῶ εἶναι αἰώνιος Λόγος δημιουργός, ὕστερον ἔγινεν ἐν χρόνῳ ἀρχιερεὺς ἀφοῦ ἐφόρεσε σῶμα ἀνθρώπινον, τὸ ὁποῖον εἶναι γενητὸν καὶ ποιητὸν, καὶ τὸ ὁποῖον ἠμποροῦσε νὰ προσφέρῃ ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐποιήθη. Ἐὰν μὲν λοιπὸν δὲν εἶχε γίνεи ἀνθρώπος ὁ Κύριος, ἅς φιλονεικοῦν οἱ Ἀρειανοί. Ἐὰν δὲ ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ, τί ἔπρεπε νὰ εἴπῃ ὁ Ἀπόστολος δι' ἀνθρώπον ποιηθέντα παρὰ, Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν; Διότι ὅπως ἀρμόζει διὰ τὸν Λόγον νὰ εἴπῃ, «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»³⁸, ἔτσι καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἀρμόζει τό, «γίνεσθαι» καὶ τό, «ποιεῖσθαι». Ποῖος λοιπὸν, ὅταν εἶδε τὸν Κύριον νὰ περιπατῇ ὡς ἀνθρώπος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὰ ἔργα του ἀποδεικνύεται ὅτι εἶναι καὶ Θεός, δὲν θὰ ἠρώτησε, ποῖος ἔκαμεν αὐτὸν ἀνθρώπον; Ποῖος δὲ πάλιν, ἐὰν ἠρωτᾷτο μὲ αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν, δὲν θὰ ἀπεκρίνετο, ὅτι ὁ Πατὴρ ἐποίησεν αὐτὸν ἀνθρώπον καὶ τὸν ἀπέστειλεν ἀρχιερεᾶ εἰς ἡμᾶς; Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν τοιαύτην σημασίαν καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸ πρόσωπον, ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος, ποὺ ἔγραψε, «πιστὸν τῷ ποιήσαντι αὐτόν» εἶναι ὁ μᾶλλον ἀρμόδιος νὰ κάμῃ αὐτὰ εἰς ἡμᾶς γνωστά, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ὅσα προηγουμένως εἶπεν, διότι μία συνέχεια ὑπάρχει καὶ διὰ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ὁμιλεῖ τὸ ἀνάγνωσμα. Γράφει λοιπὸν οὗτος εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. ἐπιστολὴν τὰ ἐξῆς: «Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ παιδία μετέσχον ὅλα ἀπὸ κοινοῦ τῆς ἀσθενοῦς καὶ φθαρτῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ αὐτὸς ἐπίσης κατὰ παραπλήσιον τρόπον μετέσχε τῆς αὐτῆς φύσεως ἵνα, διὰ τοῦ θανάτου, τὸν ὁποῖον θὰ ὑφίστατο ὡς ἀνθρώπος, ἀπογυμνώσῃ ἀπὸ τὴν δυνάμιν του ἐκεῖνον, ποὺ ἦσκει διὰ τοῦ θανάτου τὴν ἐξουσίαν του, δηλαδὴ τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν δουλείαν, εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπέκειντο δι' ὅλης τῆς ζωῆς των, ἕνεκα τοῦ φόβου τοῦ θανάτου. Διότι θεβαίως δὲν ἀναλαμβάνει νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἀγγέλους, ἀλλὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ ἀναλαμβάνει νὰ βοηθήσῃ. Ὅθεν προκειμένου νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, ὡφείλε νὰ γίνῃ κατὰ πάντα ὁμοιος μὲ τοὺς ἀδελφούς του, διὰ νὰ γίνῃ ἀρχιερεὺς εὐσπλαγχνος καὶ

ἀληθινός, ὅπως ἀναφέρει πιστῶς τὴν θυσίαν τοῦ πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ κάμῃ ἐξιλέωσιν καὶ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. Διότι ἐπειδὴ καὶ ὁ ἴδιος ἔπαθε, δοκιμάσας πειρασμούς, ἡμπορεῖ νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς ποὺ ὑφίστανται πειρασμούς»³⁹. «Ἐπομένως ἀδελφοὶ ἅγιοι, σεῖς, ποὺ εἴσθε καλεσμένοι ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ γίνετε μέτοχοι οὐρανίου κληρονομίας, γνωρίσατε καλῶς τὸν ἀπεσταλμένον ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀρχιερέα τῆς πίστεώς μας Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἐφάνη πιστὸς εἰς ἐκεῖνον, ποὺ ἔκαμεν αὐτὸν ἀπόστολόν του καὶ ἀρχιερέα μας»⁴⁰.

9. Ποῖος ὅταν ἀναγινώσκη τὴν περικοπὴν ταύτην ὁ λόκληρον δὲν θὰ καταδικάσῃ τοὺς Ἀρειανοὺς καὶ δὲν θὰ θαυμάσῃ τὸν Ἀπόστολον, δι' ὅσα καλῶς εἶπε; Διότι πότε ἐποιήθη καὶ πότε ἔγινεν ἀπόστολος, παρὰ μόνον ὅταν κατὰ παραπλήσιον μὲ ἡμᾶς τρόπον μετέσχε καὶ αὐτὸς αἵματος καὶ σαρκός; Καὶ πότε ἔγινεν εὐσπλαγχνος καὶ ἀξιόπιστος ἀρχιερεὺς, παρὰ ὅταν ἔγινεν ὅμοιος κατὰ πάντα μὲ τοὺς ἀδελφούς; Ἐγινε δὲ ὅμοιος τότε, ὅταν, μὲ τὸ νὰ φορέσῃ τὴν ἰδικήν μας σάρκα, ἔγινεν ἄνθρωπος. Ἄρα λοιπὸν, ὅταν ἔγραφε περὶ τῆς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον οἰκονομίας τοῦ Λόγου ἔλεγεν ὁ Παῦλος τό, «πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν», καὶ ὅχι περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου. Μὴ σᾶς κυριεύῃ λοιπὸν περισσότερο ἡ μαγία, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ὁποίας λέγετε ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ποίημα. Τότε δὲ εἶχεν ἀδελφούς, ὅταν ἐφόρεσε τὴν ὁμοίαν μὲ ἡμᾶς σάρκα, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ ἴδιος προσέφερε θυσίαν καὶ δι' αὐτὸ ὠνομάσθη ἀρχιερεὺς καὶ ἔγινεν ἐλεήμων καὶ ἀξιόπιστος· ἐλεήμων μὲν διότι μὲ τὸ νὰ προσφέρει τὸν ἑαυτὸν τοῦ θυσίαν ἠλέησεν ἡμᾶς, πιστὸς δὲ ὅχι διότι μετέχει πίστεως, οὔτε διότι πιστεύει εἰς κάποιον ὅπως ἡμεῖς, ἀλλὰ διότι ὀφείλει νὰ εἶναι πιστευτὸς δι' ὅσα λέγει καὶ πράττει, καὶ διότι προσφέρει ἀξιόπιστον θυσίαν, ἢ ὁποία μένει διαρκῶς ἰσχυρὰ καὶ οὐδέποτε χάνει τὴν ἱλαστικὴν τῆς δύναμιν. Διότι αἱ μὲν θυσίαι, τὰς ὁποίας ἀπαιτοῦσεν ὁ νόμος νὰ προσφέρονται, δὲν εἶχον τὸ ἀξιόπιστον, διότι ἐνῶ προσεφέροντο καθημερινῶς ἐπερνοῦσαν χωρὶς ἀποτέλεσμα καὶ πάλιν οἱ ἄνθρωποι εἶχον ἀνάγκην νέων καθαρτικῶν θυσιῶν, ἢ δὲ θυσία τοῦ Σωτῆρος, μίαν μόνον φορὰν γενομέ-

39. Ἐβρ. 2, 14 - 18.

40. Ἐβρ. 3, 1 - 2.

νη, ἐτελειοποίησε τὸ πᾶν καὶ ἀπεδείχθη ἀξιόπιστος καὶ μένει ἰσχυρὰ διὰ παντός. Καὶ ὁ μὲν Ἀαρὼν εἶχε διαδόχους καὶ χωρὶς διαφορὰν οἱ ἄνθρωποι τοῦ ἱερατείου, ἐξ αἰτίας τοῦ χρόνου καὶ τοῦ θανάτου, διεδέχοντο τοὺς προηγούμενους των, ὁ δὲ Κύριος ἔχει ἀπαράθρατον καὶ ἀδιάδοχον τὴν ἱερωσύνην⁴¹ καὶ διὰ τοῦτο ἔγινεν ἀξιόπιστος ἀρχιερεὺς καὶ παραμένει τοιοῦτος αἰωνίως, γενόμενος ἀξιόπιστος καὶ εἰς τὰς ἐπαγγελίας του, εἰς τὸ νὰ εἰσακούῃ τὰς προσευχὰς τῶν προσευχομένων καὶ νὰ μὴ ἀφήνῃ τοὺς προσερχομένους πρὸς αὐτὸν νὰ πλανηθοῦν. Τοῦτο δὲ πάλιν ἐπιτρέπεται νὰ μάθωμεν καὶ ἐκ τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ μεγάλου Πέτρου, λέγοντος· «Ὡστε καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ πᾶσχουν, σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀναθέτουν διὰ τῶν ἀγαθοεργιῶν των τὰς ψυχὰς των εἰς τὴν φροντίδα καὶ τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ, ὡς εἰς ἄξιον πάσης ἐμπιστοσύνης δημιουργόν»⁴². Διότι ὁ Κύριος εἶναι ἀξιόπιστος καὶ δὲν μεταβάλλεται, ἀλλὰ παραμένει πάντοτε ἀναλλοίωτος εἰς τὰς ἐπαγγελίας του καὶ ἐκπληρώνει ἐκεῖνα ποὺ ὑπεσχέθη.

10. Οἱ μὲν θεοὶ τῶν εἰδωλολατρῶν θεθαίως, τοὺς ὁποίους αὐτοὶ ψευδῶς λέγουν θεοὺς, οὔτε κατὰ τὴν ὑπαρξιν, οὔτε εἰς τὰς ἐπαγγελίας των, εἶναι ἀξιόπιστοι, διότι οὔτε οἱ ἴδιοι ὑπάρχουν παντοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ὑπάρχουν κατὰ τόπους, μὲ τὴν πάροδον καὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χρόνου καταστρέφονται καὶ καταρρέουν γύρω ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς των. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Λόγος καταβοᾷ εἰς θάρος των, ὅτι ἡ πίστις εἰς αὐτούς, δὲν εἶχε ποτὲ δύναμιν, καὶ εἶναι ὅλοι ψευδὲς ὕδωρ, καὶ δὲν ὑπάρχει πίστις εἰς αὐτούς. Ὁ δὲ μόνος καὶ πραγματικῶς ὑπάρχων ἀληθινὸς Θεὸς τῶν ὅλων εἶναι ἀξιόπιστος καὶ εἶναι πάντοτε ὁ αὐτὸς καὶ ἀμετάβλητος, καὶ λέγει· «Βλέπετέ με καὶ θεβαιωθῆτε ὅτι ἐγὼ εἶμαι»⁴³, καί, «δὲν μεταβάλλομαι»⁴⁴. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς αὐτοῦ εἶναι καὶ αὐτὸς ἀξιόπιστος, ποὺ ὑπάρχει πάντοτε καὶ οὔτε ἀλλοιώνεται, οὔτε διαψεύδεται, οὔτε κατὰ τὴν ὑπαρξιν, οὔτε εἰς τὰς ἐπαγγελίας του, καθὼς ὁ Ἀπόστολος πάλιν γράφων πρὸς μὲν τοὺς Θεσσαλονικεῖς λέγει· «Εἶναι ἀξιόπιστος ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος σᾶς καλεῖ εἰς σωτηρίαν, καὶ θὰ κάμῃ

41. Πρβλ. Ἑβρ. 7, 24.

42. Α' Πέτρ. 4, 19.

43. Δευτ. 32, 39.

44. Μαλ. 3, 6.

ὅ,τι ὑπεσχέθη⁴⁵, διότι μὲ τὸ νὰ κάμνη ὅσα ἐπαγγέλλεται, εἶναι πράγματι ἀξιόπιστος ὁ ὁμιλῶν. Πρὸς δὲ τοὺς Ἑβραίους, διὰ νὰ κάμνη φανερόν ὅτι ἡ λέξις αὐτὴ σημαίνει καὶ τὸ ἀναλλοίωτον τοῦ Υἱοῦ, γράφει ὅσα παραπάνω παρεθέσαμεν. Ἐὰν ἡμεῖς ἀπιστήσωμεν, ἐκεῖνος μένει πιστός· δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀπαρνηθῇ τὸν ἑαυτὸν του. Εὐλόγως λοιπὸν ὁ Ἀπόστολος, ὁμιλῶν περὶ τῆς διὰ σώματος παρουσίας τοῦ Λόγου, λέγει· «Ἀπόστολον καὶ πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»⁴⁶ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι, ἂν καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος Ἰησοὺς Χριστός, εἶναι χθές, καὶ σήμερον καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ὁ αὐτὸς καὶ ἀναλλοίωτος. Καὶ καθὼς μὲ τὸ νὰ γράφῃ ὁ Ἀπόστολος διὰ τὴν ἀρχιερωσύνην τοῦ Χριστοῦ κάμνει μνείαν τῆς ἐνανθρωπήσεως, διότι ὡς ἄνθρωπος ἔγινεν ἀρχιερεύς, ἔτσι καὶ πάλιν δὲν ἐσιώπησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἀλλ' εὐθύς ἀμέσως κάμνει μνείαν καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ, διότι φροντίζει νὰ κατοχυρώσῃ τὴν ὀρθὴν πίστιν, καὶ μάλιστα, ὅταν ὁμιλῇ διὰ τὸ ταπεινὸν τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, διὰ νὰ γνωρίσωμεν ἀμέσως τὴν θεϊκὴν ὑψηλότητα καὶ τὴν πατρικὴν του μεγαλειότητα. Λέγει λοιπόν: Ὁ μὲν Μωϋσῆς ὑπηρέτης, ὁ δὲ Χριστὸς Υἱός⁴⁷. Καὶ ἐκεῖνος μὲν πιστός εἰς τὸν οἶκον, οὗτος δὲ ὑπεράνω τοῦ οἴκου, ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι ὁ κατασκευαστὴς τοῦ οἴκου καὶ δημιουργὸς αὐτοῦ, καὶ ὡς Θεὸς ἀγιάζει αὐτόν. Διότι ὁ μὲν Μωϋσῆς, ἐπειδὴ ἦτο ἄνθρωπος κατὰ τὴν φύσιν του, ἔγινε πιστός, ἐπειδὴ ἐπίστευε εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ὠμίλει εἰς αὐτόν διὰ στόματος τοῦ Λόγου, ὁ δὲ Λόγος δὲν ἦτο εἰς σῶμα, καθὼς κάποιος, πού εἶναι κτίσμα, οὔτε ὡς κτίσμα εἰς κτίσματα, ἀλλὰ Θεὸς μέσα εἰς σὰρκα καὶ δημιουργὸς καὶ κατασκευαστὴς μέσα εἰς ἐκεῖνο, πού ὁ ἴδιος κατεσκεύασε. Καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι λόγῳ τοῦ ὅτι ὑπάρχουν καὶ ὑφίστανται περιβάλλονται ἀπὸ σὰρκα, ὁ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἀγιάζῃ τὴν σὰρκα ἔγινεν ἄνθρωπος· καὶ ἐνῶ εἶναι Κύριος, ἦτο μέσα εἰς τὴν μορφήν τοῦ δούλου, διότι ὅλη ἡ κτίσις, πού ἔγινεν καὶ ἐδημιουργήθη ἀπὸ αὐτόν, εἶναι δούλη τοῦ Λόγου. Ἀπὸ τοῦτον δὲ ἦλθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν καὶ αὐτό, πού λέγει ὁ Ἀπόστολος, ὅτι, «ἐποίησε», πού δὲν δηλοῖ ὅτι ὁ Λόγος ποιεῖται, ἀλλ' ὅτι ἐποίησε τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον ἔλαβε, καὶ τὸ

45. Θεσ. 5, 24.

46. Πρβλ. Ἑβρ. 3, 1 - 3.

47. Πρβλ. Ἑβρ. 3, 5.

ὅποιον εἶναι ὅμοιον μέ ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν ἐχρημάτισεν, ὅταν ἐγινεν ἄνθρωπος.

11. Ἐὰν δὲ ἀπεδείχθῃ ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη λέγῃ κανεῖς δι' αὐτὸν τὸν Λόγον τὸ, «ἐποίησεν», ἀντὶ τοῦ, «ἐγέννησε» λέγει: Ποίαν λοιπὸν θὰ ἡμπορέσουν νὰ ἐπινοήσουν ἀκόμη σοφιστεῖαν εἰς τοῦτο, μὲ τὴν διεστραμμένην διάνοιάν των, καθ' ὃν χρόνον ὁ Λόγος, μὲ τὸ νὰ ξεκαθαρίσῃ τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν τοῦ ρητοῦ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς, ἀπέδειξεν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ποίημα, ἀλλ' ὡς πρὸς μὲν τὴν οὐσίαν γέννημα τοῦ Πατρὸς, ὡς πρὸς δὲ τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Πατρὸς, ἐποιήθη πρὸς χάριν ἡμῶν καὶ ὑπάρχει ἄνθρωπος; Καὶ διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ μὲν Ἀπόστολος λέγει δι' αὐτὸν πιστὸν ὄντα εἰς ἐκεῖνον ποῦ ἐποίησεν αὐτόν, εἰς δὲ τὰς Παροιμίας λέγεται καὶ τὸ «κτίζεσθαι»⁴⁸. Διότι ἐφ' ὅσον κανεῖς πιστεύει ὅτι ἐγινεν ἄνθρωπος, εἶναι ἐντελῶς ἀδιάφορον τὸ νὰ λέγῃ, καθὼς προελέχθη, εἴτε ἐγένετο, εἴτε ἔχει ποιηθῇ, εἴτε ἔχει κτισθῇ, εἴτε ἔχει πλασθῇ, εἴτε εἶναι δοῦλος εἴτε υἱὸς δούλης, εἴτε υἱὸς ἀνθρώπου, εἴτε ἐγκατεστάθῃ, εἴτε ἀνεχώρησεν, εἴτε εἶναι νυμφίος, εἴτε υἱὸς ἀδελφοῦ, εἴτε ἀδελφός. Διότι ὅλα τὰ λεξίδια ταῦτα εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς συστάσεως τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάντα ταῦτα δὲν λέγουν ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Λόγου ἐποιήθη ἀλλ' εἶναι σημαντικὰ τοῦ ὅτι οὗτος ἐγινεν ἄνθρωπος. Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἔχει καὶ τὸ ρητὸν ἐκεῖνο τοῦ Πέτρου, ποῦ χρησιμοποιοῦν οὗτοι καὶ τὸ ὅποιον ὑπάρχει εἰς τὰς Πράξεις καὶ λέγει: «Ὅτι Κύριον καὶ Χριστὸν ἐποίησε τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε»⁴⁹. Διότι ἀναμφισβητήτως οὔτε ἐδῶ λέγει τὸ ρητόν, ἐποίησεν εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ Υἱόν, ἢ ἐποίησεν εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ Λόγον, διὰ νὰ ἡμποροῦν νὰ φαντασθοῦν τοιαῦτα πράγματα. Ἐὰν μὲν λοιπὸν δὲν ἐλησμονήσαν οὗτοι, ὅτι ὁμιλοῦν περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἃς ἐρευνήσουν νὰ ἀνακαλύψουν ἐὰν ἔχῃ γραφῇ κάπου: Ἐποίησεν εἰς ἑαυτὸν Υἱὸν ὁ Θεός, ἢ, ἔκτισεν εἰς ἑαυτὸν Λόγον, ἢ πάλιν, ἐὰν κάπου ἔχῃ γραφῇ καθαρὰ ὁ Λόγος εἶναι ποίημα ἢ κτίσμα, καὶ τότε ἃς προβάλλουν αὐτὸ ὡς ἐπιχείρημα, διὰ νὰ ἀποδειχθοῦν καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἄφρονες, οἱ ἀνόητοι. Ἐὰν δὲ δὲν εὐρίσκουν τίποτε τοιοῦτον, καὶ μόνον ψαρεύουν νὰ εὐ-

48. Πρβλ. Παροιμ. 8, 22.

49. Πράξ. 2, 36.

ρουν ἔαν κάπου ἔχη γραφῇ, ἐποίησε, καί, πεποιήται, φοβοῦμαι μήπως ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ὅταν ἀκούουν, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καί, ἐποίησε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καί, ἐποίησε τὴν θάλασσαν,⁵⁰ εἶπουν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ οὐρανός, καὶ αὐτὸς εἶναι τὸ φῶς πού ἔγινε τὴν πρώτην ἡμέραν, καὶ αὐτὸς εἶναι ἡ γῆ, καὶ αὐτὸς εἶναι τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ποιήματα, διὰ τὴν ἐξομοιωθοῦν ἔτσι μὲ τοὺς λεγομένους Στωϊκοὺς. "Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν φαντάζονται τὸν Θεὸν τὸν ἴδιον ὡς νὰ εἶναι διάχυτος εἰς τὰ πάντα, οὗτοι δὲ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ κατατάσσουν εἰς κάθε ἓν ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, ἂν καὶ ἔφθασαν ἤδη εἰς τὸ κατάντημα αὐτὸ νὰ φαντάζονται τὰ ὅμοια μὲ ἐκείνους, μὲ τὸ νὰ λέγουν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ δημιουργήματα.

12. Ἄλλ' ἄς ἀκούσουν πάλιν τὰ ἴδια, καὶ ἄς μάθουν πρῶτον, ὅτι ὁ Λόγος εἶναι Υἱός, καθὼς ἔχει λεχθῇ καὶ εἰς τὰ προηγούμενα, καὶ ὅχι ποίημα, καὶ δὲν πρέπει τὰς τοιαύτας λέξεις νὰ ἀποδίδουν εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ, ἀλλὰ νὰ ἐρευνοῦν νὰ μάθουν διατί καὶ μὲ ποῖον νόημα ἐγράφησαν ταῦτα, καὶ τότε ἡ ἀνθρωπίνη οἰκονομία, τὴν ὁποῖαν χάριν ἡμῶν ἀνέλαθεν, ἐξάπαντος θὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς τοὺς ζητοῦντας νὰ μάθουν. Καὶ ἀληθῶς, καὶ ὁ Πέτρος ὅταν εἶπε, «Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησεν», εὐθὺς ἀμέσως ἐπρόσθεσε, «τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, τὸν ὁποῖον σεῖς ἐσταυρώσατε»⁵¹, καὶ ἔγινε δι' ὅλους φανερόν, θὰ γίνῃ δὲ καὶ δι' αὐτοὺς, ἔαν προσέξουν εἰς τὴν συνέχειαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν φαίνεται ὅτι δὲν ἔλεγεν ὁ Πέτρος ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Λόγου ἐποιήθη, ἀλλ' οὗτος κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐποιήθη. Διότι ποῖον εἶναι ἐκεῖνο πού σταυρώνεται παρὰ μόνον τὸ σῶμα; Πῶς δὲ ἄλλοιῶς ἤμπορουσε νὰ σημάνη τὸ σῶμα εἰς τὸ ὁποῖον ἐνανθρώπησεν ὁ Λόγος, παρὰ μόνον μὲ τὸ νὰ εἶπῃ, ἐποίησεν; ἄλλως τε καὶ αὐτό, πού λέγεται ἐδῶ, τό, ἐποίησεν, ἔχει ὀρθῶς κατὰ τὴν σημασίαν, Διότι δὲν εἶπεν, ὅπως προεῖπα, ἐποίησεν αὐτὸν Λόγον, ἀλλὰ ἐποίησεν αὐτὸν Κύριον καὶ ὅχι ἀορίστως, ἀλλ' εἰς ὑμᾶς, καί, ἐν μέσῳ ὑμῶν ἐποίησε, τὸ ὁποῖον εἶναι ἰσοδύναμον μὲ τὸ νὰ εἶπε ἀπέδειξεν. Καὶ τοῦτο τὸ ἴδιον ὁ Πέτρος μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ προσοχῆς ἐπεσήμανεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς αὐθεντικῆς διδα-

50. Πρβλ. Γεν. 1, 1 ἐξ.

51. Πράξ. 2. 36.

σκαλίας του, ὅταν ἔλεγε πρὸς αὐτούς· «Ἄνδρες Ἰσραηλίται, ἀκούσατε καὶ προσέξατε τοὺς λόγους τούτους· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀποδειχθῇ εἰς σᾶς ποίος ἦτο ἀπὸ τὰς δυνάμεις καὶ τὰ καταπληκτικὰ ἔργα καὶ τὰ θαύματα, τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι γνωρίζετε»⁵². Τό, «ἐποίησε», λοιπόν, πού λέγεται εἰς τὸ τέλος ἐδῶ, τοῦτο εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου του εἶπεν «ἀπέδειξεν», διότι ἀπὸ τὰ θαύματα καὶ τὰ ὑπερφυσικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐποίει ὁ Κύριος, ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο ὄχι ἀπλῶς ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ Θεὸς εἰς σῶμα ἀνθρώπινον, καὶ Κύριος, αὐτὸς οὗτος ὁ Χριστός. Παρόμοιον εἶναι καὶ ἐκεῖνο πού λέγει ὁ Ἰωάννης εἰς τὸ Εὐαγγέλιόν του· «Διὰ τοῦτο λοιπόν μᾶλλον κατεδίδωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ὄχι μόνον διότι παρέβαινε τὴν ἐντολὴν τοῦ Σαββάτου, ἀλλὰ καὶ διότι ἔλεγε Πατέρα του τὸν Θεὸν καὶ ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν»⁵³. Διότι δὲν κατεσκεύαζε τότε ὁ Κύριος τὸν ἑαυτὸν τοῦ Θεόν, διότι οὐδὲ κἂν νοεῖται ὅτι ὑπάρχει Θεός, πού νὰ ποιῇται, ἀλλ' ἀπεδείκνυε τὸν ἑαυτὸν Θεὸν μὲ τὰ ἔργα του, λέγων· «Καὶ ἂν δὲν πιστεύετε εἰς ἐμὲ πιστεύσατε εἰς τὰ ἔργα μου, διὰ νὰ μάθετε ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἐν ἐμοί»⁵⁴. Κατ' αὐτὸν λοιπόν τὸν τρόπον ὁ Πατὴρ ἐποίησεν αὐτὸν Κύριον καὶ Βασιλέα ἐν μέσῳ ἡμῶν, καὶ εἰς ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι εἴμεθα πρωύτερα ἀποστάται. Καὶ εἶναι ἀπολύτως φανερόν, ὅτι αὐτός, πού τώρα ἀναδεικνύεται Κύριος καὶ Βασιλεὺς, δὲν ἤρχισε τότε νὰ γίνεται Βασιλεὺς καὶ Κύριος, ἀλλὰ τότε ἤρχισε νὰ ἀποδεικνύῃ ὅτι εἶναι Κύριος καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν κυριότητά του καὶ εἰς αὐτοὺς πού πρωύτερα ἦσαν ἀποστάται.

13. Ἐὰν μὲν λοιπόν νομίζουν, ὅτι καὶ πρὶν νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, καὶ νὰ ὑπομείνῃ σταυρὸν ὁ Σωτὴρ δὲν ἦτο Κύριος καὶ Βασιλεὺς, ἀλλὰ τότε ἤρχισε νὰ εἶναι Κύριος, ἃς μάθουν ὅτι αὐτὰ πού λέγουν εἶναι τὰ αὐτὰ λόγια, πού ἔλεγεν ὁ Σαμοσατεὺς· ἐὰν δέ, καθὼς ἀνεγνώσαμεν καὶ προείπομεν εἰς τὰ προηγούμενα, εἶναι Κύριος καὶ Βασιλεὺς αἰώνιος, ὁ μὲν Ἀθραάμ ἐπροσκυνοῦσεν αὐτὸν ὡς Κύριον, ὁ δὲ Μωϋσῆς ἔλεγε· «Καὶ ὁ Κύριος ἔβρεξεν ἐπάνω εἰς τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρα θεῖον καὶ πῦρ ἐκ

52. Πράξ. 2. 22.

53. Ἰω. 5, 18.

54. Ἰω. 10, 38.

μέρους τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὸν οὐρανὸν»⁵⁵ καὶ ὁ Δαβὶδ ψάλλει: «Εἶπεν ὁ Κύριος εἰς τὸν Κύριόν μου, κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου»⁵⁶, καὶ «Ὁ θρόνος σου, ὦ Θεέ, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, τὸ σκῆπτρον τῆς βασιλείας σου εἶναι σκῆπτρον δικαιοσύνης»⁵⁷, καὶ, «Ἡ βασιλεία σου εἶναι βασιλεία αἰωνία»⁵⁸, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ πρὶν νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, ἦτο Βασιλεὺς καὶ Κύριος αἰώνιος, ἐπειδὴ εἶναι εἰκὼν καὶ Λόγος τοῦ Πατρός. Δοθέντος δὲ ὅτι ὁ Λόγος Κύριος καὶ Βασιλεὺς εἶναι αἰώνιος, εἶναι φανερόν πάλιν ὅτι ὁ Πέτρος δὲν ἔλεγεν ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ ἐποιήθη, ἀλλὰ τὴν ιδιότητα αὐτοῦ ὡς Κυρίου ἡμῶν, ποὺ ἐγίνεν ὅταν οὗτος ἐνηνθρώπησε καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ ἐλύτρωσε τοὺς πάντας, τότε ἐγινε Βασιλεὺς καὶ Κύριος ὅλων. Ἐὰν δὲ λόγῳ τοῦ ὅτι ἐγράφη, «ἐποίησε», φιλονεικοῦν, ἐπειδὴ δὲν θέλουν νὰ παραδεχθοῦν ὅτι τό, «ἐποίησεν», ἐλέχθη μὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν, μὲ τὴν ὁποίαν τό, «ἀπέδειξεν», ἢ ἐπειδὴ δὲν ἐννοοῦν, ἢ δὲν ἀφήνει αὐτοὺς ἡ χριστομάχος διάθεσις τῶν νὰ ἐννοήσουν, ἅς ἀκούσουν ὅτι τὰ λεγόμενα τοῦ Πέτρου, ἔχουν ὀρθὴν σημασίαν καὶ κατὰ τὴν ἰδικὴν τῶν ἀποφιν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ γίνεται τώρα Κύριος ὠρισμένων ἀνθρώπων, κάμνει κτῆμά του ἐκείνους ποὺ ἤδη ὑπάρχουν, καὶ τοὺς ὁποίους ἔχει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Ἐὰν δὲ ὁ Κύριος εἶναι πάντων δημιουργὸς καὶ βασιλεὺς αἰώνιος, ὅταν δὲ ἐγίνεν ἄνθρωπος, τότε καὶ ἡμᾶς ἔκαμε κτῆμά του, εἶναι φανερόν καὶ κατὰ τοῦτο ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Πέτρου λεγόμενον οὔτε ἔτσι δὲν σημαίνει ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Λόγου εἶναι ποίημα, ἀλλὰ σημαίνει τὴν ὑποταγὴν τῶν πάντων εἰς τὸν Σωτῆρα, ποὺ ἐγινε μετὰ ταῦτα ἄνθρωπος καὶ τὴν κυριότητα αὐτοῦ εἰς πάντας· καὶ τοῦτο εἶναι ἀκριβῶς ὁμοιον μὲ ἐκεῖνα ποὺ εἶπομεν προηγουμένως. Καθὼς δηλαδὴ ἐκεῖ παρεθέσαμεν τὰ ρητά, τό, «Γενοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν»⁵⁹, καὶ τό, «Ἐγένετο Κύριος καταφύγιον εἰς τὸν πτωχόν»⁶⁰, καὶ ὁ λόγος ἀπέδειξεν ὅτι ταῦτα δὲν ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι γενητός, ἀλλὰ τὴν εὐεργεσίαν τοῦ Θεοῦ ποὺ γίνεται εἰς τὸν καθένα, ἔτσι καὶ τὸ

55. Γέν. 19, 24.

56. Ψαλμ. 109, 1.

57. Ψαλμ. 44, 7.

58. Ψαλμ. 144, 13.

59. Ψαλμ. 30, 3.

60. 9. 10.

ρητὸν τοῦ Πέτρου ἔχει τὴν αὐτὴν σημασίαν.

14. Διότι, ἐπειδὴ ὁ Λόγος εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, εἶναι καὶ Κύριος τοῦ παντός· ἡμεῖς δὲ πρωτύ-
τερα εἴμεθα ἐξ ἀρχῆς ὑποκείμενοι εἰς τὴν δουλείαν τῆς
φθορᾶς καὶ εἰς τὴν κατάραν τοῦ νόμου, ἔπειτα δὲ καὶ ὁ-
λίγον κατ' ὀλίγον, ἀφοῦ ἀναπαρεστήσαμεν μὲ τὴν φαν-
τασίαν μας τὰ ὄντα⁶¹, ἐδουλεύομεν, καθὼς εἶπεν ὁ μακά-
ριος Ἀπόστολος⁶², εἰς τοὺς θεούς, ποὺ δὲν ἦσαν κατὰ φύ-
σιν θεοί· καὶ τὸν μὲν ἀληθινὸν Θεὸν ἀγνοοῦσαμεν, ἐπρο-
τιμούσαμεν δὲ τὰ μὴ ὄντα ἀντὶ τῆς ἀληθείας. Ὑστερον
ὅμως, καθὼς ὁ παλαιὸς λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἐστέναζεν
εἰς τὴν Αἴγυπτον ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυγὸν τῆς δουλείας, ἔ-
τσι καὶ ὅταν ἡμεῖς, ποὺ εἴχομεν ἐντὸς ἡμῶν τὸν ἔμφυτον
ἠθικὸν νόμον, καὶ κατὰ τὰς σιωπηρὰς παρορμήσεις καὶ
τοὺς ἀναστεναγμοὺς τοῦ Πνεύματος⁶³, ἐπροσευχόμεθα
καὶ ἐλέγομεν, «Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν κάμε ἡμᾶς κτῆμά
σου»⁶⁴, τότε ἐγίνεν δι' ἡμᾶς οἶκος διὰ τὰ καταφύγωμεν
καὶ Θεὸς προστάτης καὶ ὑπερασπιστής, καὶ ἔτσι ἐγίνε
καὶ Κύριός μας. Καὶ δὲν ἦτο δι' αὐτὸν τότε ἀρχὴ ποὺ ἔ-
γινε Κύριος, ἀλλ' ἡμεῖς τότε ἀρχίσσαμεν νὰ ἔχωμεν αὐ-
τὸν Κύριον ἡμῶν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθός,
καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου, καὶ γεμᾶτος εὐσπλαχνίαν, ἠθέ-
λησε νὰ γίνῃ γνωστὸς εἰς ὅλους, τότε ἔκαμεν, ὥστε ὁ
Υἱὸς αὐτοῦ νὰ ἐνδυθῇ σῶμα ἀνθρώπινον καὶ νὰ γίνῃ ἄν-
θρωπος, καὶ νὰ λάβῃ τὸ ὄνομα Ἰησοῦς, διὰ νὰ προσφέ-
ρῃ μὲ τὸ σῶμά του τὸν ἑαυτὸν τοῦ θυσίαν ὑπὲρ πάντων,
καὶ ἔτσι νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς πάντας ἀπὸ τὴν δουλείαν
τῆς πλάνης τῶν εἰδώλων καὶ τῆς φθορᾶς, διὰ νὰ γίνῃ ὁ
ἴδιος πάντων Κύριος καὶ Βασιλεὺς. Τὸ νὰ γίνῃ λοιπὸν
οὗτος μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν Κύριος καὶ Βασιλεὺς, τοῦτ'
ἔστιν, ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγεν ὁ Πέτρος: Ἐποίησεν αὐτὸν Κύ-
ριον καὶ Χριστὸν ἀπέστειλεν⁶⁵, εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ νὰ
εἴπῃ ὅτι ὁ Πατὴρ ἐποίησεν αὐτὸν ἄνθρωπον· διότι ἡ ιδιό-
της τῶν ἀνθρώπων εἶναι τὸ νὰ εἶναι ποιήματα. Καὶ δὲν
ἐποίησεν αὐτὸν ἀπλῶς ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐποίησεν αὐτὸν
διὰ νὰ γίνῃ Κύριος πάντων καὶ νὰ ἀγιάζῃ διὰ τοῦ χρί-

61. Ὁ ν τ α, μ ἡ ὄ ν τ α: Ἰδὲ ἐρμ. εἰς τὸν Λόγον κατὰ Ἑλλην-
νων, κεφ. 1, σημ. 1. (Τόμος 1ος, σελ. 65).

62. Πρ6λ. Ρωμ. 1, 25.

63. Πρ6λ. Ρωμ. 8, 26.

64. Ἦσα. 26, 13.

65. Πρ6λ. Πράξ. 2, 36.

σματος ὅλους. Διότι ἂν καὶ ἔλαθε δούλου μορφὴν ὁ Λόγος, πού ὑπῆρχεν αἰωνίως ἐν μορφῇ Θεοῦ, ἡ πρόσληψις ὁμῶς τῆς σαρκὸς δὲν ἔκαμνε δούλον τὸν Λόγον, ὁ ὁποῖος ἦτο φύσει Κύριος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐσήμαινε τὴν ἀπελευθέρωσιν ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ὁποία ἔγινε παρὰ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου. Ὁ ἴδιος δέ, ὁ φύσει Κύριος Λόγος, ὁ ὁποῖος ἔγινε καὶ ἄνθρωπος μετὰ τὸ νὰ λάθῃ τὴν μορφὴν τοῦ δούλου, ἔγινε Κύριος πάντων καὶ Χριστός, τοῦτ' ἔστι, διὰ τὴν ἀγιάζην τοὺς πάντας μετὰ τὸ Πνεῦμα. Καὶ καθὼς ὁ Θεός, πού γίνεται Θεός ὑπερασπιστής, καὶ λέγει· «Θὰ εἶμαι εἰς αὐτοὺς Θεός»⁶⁶, δὲν γίνεται θεοβαίως τότε Θεός, οὔτε τότε ἔλαθεν ἀρχὴν νὰ γίνῃ Θεός, ἀλλ' ἐκεῖνο πού ἤδη εἶναι, τοῦτο γίνεται καὶ εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, ὅταν αὐτὸς νομίζῃ συμφέρον εἰς αὐτούς. Ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι φύσει Κύριος καὶ Βασιλεὺς αἰώνιος, δὲν γίνεται Κύριος ὅταν ἀποστέλλεται, οὔτε τότε λαμβάνει ἀρχὴν τοῦ νὰ εἶναι Κύριος καὶ Βασιλεὺς, ἀλλ' ἐκεῖνο, πού εἶναι πάντοτε, τοῦτο καὶ τότε ἔγινε κατὰ σάρκα, καὶ μετὰ τὸ νὰ ἀπολυτρώσῃ πάντας ἔτσι γίνεται Κύριος ζώντων καὶ νεκρῶν. Διότι ἀπὸ τότε τὰ πάντα εἶναι δοῦλα εἰς αὐτόν, καὶ τοῦτο σημαίνει αὐτό, πού ψάλλει ὁ Δαβὶδ· «Εἶπεν ὁ Κύριος εἰς τὸν Κύριόν μου: Κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου, ἕως ὅτου θέσω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»⁶⁷. Διότι δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ λύτρωσις ἡμῶν ἀπὸ ἄλλον, ἀλλ' ἀπὸ τὸν φυσικὸν Κύριον ἡμῶν, διὰ τὴν μὴ, ἐνῶ ἐδημιουργήθημεν διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἄλλον ὀνομάζομεν Κύριον, καὶ κατολισθήσωμεν εἰς τὴν Ἀρειανὴν καὶ τὴν εἰδωλολατρικὴν ἀφροσύνην, καὶ γίνομεν δοῦλοι εἰς τὰ κτίσματα παρὰ εἰς τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν.

15. Αὐτὴ, κατὰ τὴν ἐμὴν θεοβαίως ταπεινὴν γνώμην, εἶναι ἡ σημασία τοῦ ρητοῦ. Καὶ ἀληθῶς, τὰ τοιαῦτα λόγια τοῦ Πέτρου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔχουν ἀληθινὴν καὶ δικαίαν αἰτιολογίαν. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ ἐπλανήθησαν εἰς τὰς μεσσιανικὰς τῶν ιδέας, περιμένουν μὲν νὰ ἔλθῃ ὁ Χριστός, δὲν νομίζουν ὁμῶς ὅτι οὗτος θὰ ἔλθῃ διὰ τὴν ἀναλάβῃ καὶ τὸ πάθος, καὶ λέγουν ἐκεῖνο, πού δὲν ἐννοοῦν· «Ἡμεῖς ἠξεύρομεν ὅτι ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός θὰ μείνῃ εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ πῶς σὺ λέγεις ὅτι πρέ-

66. Β' Κορ. 6, 16.

67. Ψαλμ. 109. 1.

πει νὰ ὑψωθῇ;»⁶⁸. Ἐπειτα δὲν περιμένουν τὸν Λόγον νὰ ἔλθῃ ἐνσαρκωμένος, ἀλλὰ νομίζουν ὅτι θὰ εἶναι φιλὸς (ἀπλοῦς) ἄνθρωπος, ὅπως ἔγιναν ὅλοι οἱ βασιλεῖς. Ὁ μὲν Κύριος λοιπὸν ἐπέπληττετοὺς γύρω ἀπὸ τὸν Κλεόπαν καὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὅτι ὁ Χριστὸς πρέπει πρῶτον νὰ πάθῃ⁶⁹, καὶ τοὺς ἄλλους Ἰουδαίους, ὅτι Θεὸς ἦλθε πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, λέγων· «Ἐὰν ἐκείνους εἶπεν ἡ Γραφὴ θεοὺς πρὸς τοὺς ὁποίους ἦλθεν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ Γραφὴ δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀθετηθῇ καὶ χάσῃ τὸ κύρος της, εἰς ἐκείνον, τὸν ὁποῖον ὁ Πατὴρ ἐξεχώρισε καὶ ἔχρισε Μεσσίαν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον, σεῖς λέγετε ὅτι θλασφημεῖς· ἐπειδὴ εἶπον ὅτι «εἰμαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»⁷⁰.

16. Ὁ Πέτρος λοιπὸν, ποὺ ἔμαθεν αὐτὰ ἀπὸ τὸν Σωτῆρα, διορθώνει καὶ τὰς δύο αὐτὰς πλάνας τῶν Ἰουδαίων, λέγων πρὸς αὐτοὺς: ὦ Ἰουδαῖοι, αἱ θεῖαι Γραφαὶ προφητεύουν καὶ ἀναγγέλλουν ὅτι ἔρχεται ὁ Χριστός, καὶ σεῖς μὲν νομίζετε ὅτι οὗτος εἶναι φιλὸς ἄνθρωπος, ὥσάν ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀπογόνους τοῦ Δαβίδ, τὰ δὲ γραμμένα περὶ αὐτοῦ εἰς τὰς Γραφάς δὲν ἐννοοῦν, ὅτι θὰ εἶναι ἀπλοῦς ἄνθρωπος, ὅπως σεῖς λέγετε ὅτι θὰ εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον κηρύττουν ὅτι θὰ εἶναι Κύριος καὶ Θεός, καὶ ἀθάνατος καὶ χορηγὸς ζωῆς. Διότι ὁ μὲν Μωϋσῆς εἶπεν· «Θὰ ἰδῇτε τὴν ζωὴν ὑμῶν νὰ κρέμαται ἐμπρὸς εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς σας»⁷¹, ὁ δὲ Δαβίδ, εἰς μὲν τὸν ἑκατοστὸν ἔνατον ψαλμόν· «Εἶπεν ὁ Κύριος εἰς τὸν Κύριόν μου, Κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου ἕως ὅτου θέσω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»⁷², εἰς δὲ τὸν δέκατον πέμπτον· «Δὲν θὰ ἐγκαταλείψῃς τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸν ἄδην, οὔτε θὰ ἐπιτρέψῃς εἰς τὸν ἅγιόν σου νὰ ὑπομείνῃ ἀφανισμόν»⁷³. Ὅτι μὲν θεβαίως δὲν ἐγράφησαν τὰ ρητὰ αὐτὰ διὰ τὸν Δαβίδ, μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος μὲ τὸ νὰ λέγῃ Κύριόν του αὐτὸν ποὺ ἔρχεται, βλέπετε δὲ τοῦτο καὶ ὅλοι σας ὅτι ὁ Δαβίδ ἀπέθανε, καὶ τὰ ὅσα του εὐρίσκονται κοντὰ σας. Ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς πρέπει νὰ εἶναι ὅπως περιγράφουν αὐτὸν αἱ Γραφαὶ θὰ συνομολογήσε-

68. Ἰω. 12, 34.

69. Πρβλ. Λουκ. 24, 26.

70. Ἰω. 10, 35 - 36.

71. Δευτ. 28, 66.

72. Ψαλμ. 109, 1.

73. Ψαλμ. 15, 10.

τε ἐξάπαντος καὶ σεῖς μὲ ἡμᾶς, διότι οἱ λόγοι οὗτοι ἔχουν εἰπωθῇ ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρχη ψευδὸς μεταξὺ αὐτῶν. Ἐάν μὲν λοιπὸν ἡμπορῆτε νὰ εἰπητε ἅς ἔλθῃ πρῶτον ὁ τοιοῦτος Χριστὸς καὶ τότε ἡμπορεῖτε νὰ ἀποδείξετε ὅτι εἶναι θεὸς ἀπὸ τὰ ὑπερφυσικά σημεῖα καὶ τὰ θαύματα, τὰ ὁποῖα ἐνεργεῖ, εὐλόγως διαφωνεῖτε μὲ ἡμᾶς. Ἐάν δὲ δὲν ἡμπορεῖτε νὰ ἀποδείξετε ὅτι ἦλθε, καὶ περιμένετε αὐτὸν ἀκόμῃ νὰ ἔλθῃ, μάθετε τὸν προσδιορισμένον καιρὸν τῆς ἐλεύσεώς του ἀπὸ τὸν Δανιήλ, διότι ὅσα ἐκεῖνος εἶπε, ἐφαρμόζουν εἰς τοὺς παρόντας χρόνους. Ἐάν δὲ ὁ παρὼν χρόνος εἶναι ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ἀπὸ τότε προεφήτευσεν ὁ Δανιήλ, καὶ εἶδατε ὅσα ἐγίναν εἰς τὰς ἡμέρας μας, μάθετε ὅτι οὗτος ὁ Ἰησοῦς, τὸν ὁποῖον σεῖς ἐσταυρώσατε, αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστὸς τὸν ὁποῖον περιμένετε. Διότι ὁ μὲν Δαβὶδ καὶ ὅλοι οἱ Προφῆται ἀπέθανον, καὶ τὰ μνήματά των εἶναι πλησίον σας, ἡ δὲ ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ, πού ἐγινε τώρα, ἀπέδειξεν ὅτι μέχρι τοῦ Χριστοῦ προφητεύουν τὰ γεγραμμένα εἰς τὰς Γραφάς. Διότι τὴν μὲν σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ δεικνύει τὸ «Ὁψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην»⁷⁴ καὶ τὴν πληγὴν εἰς τὴν πλευράν αὐτοῦ μὲ τὴν λόγχην ἀκριβῶς λέγει τὸ «Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἦχθη»⁷⁵, τὴν δὲ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ὅχι δὲ μόνον αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔγερσιν πολλῶν νεκρῶν ἀπὸ τὰ μνήματα (καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ σᾶς εἶδατε αὐτούς), ἦτοι τό, «Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην»⁷⁶ προλέγει, ὡς καὶ τὸ «Κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας», καὶ πάλιν, «Ἀφεῖλεν ὁ Θεός»⁷⁷. Τὸ δὲ γεγονὸς ὅτι οὗτος ἔκαμνε τοιαῦτα θαύματα, ὡς ἐκεῖνα, πού ἐγίναν, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ αὐτός, πού ἦτο εἰς σῶμα καὶ ἔκαμνεν αὐτά, εἶναι Θεός, καὶ αὐτὸς εἶναι ἡ ζωὴ καὶ ὁ Κύριος καὶ τοῦ θανάτου. Διότι ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος ἔδωσεν εἰς ἄλλους ζωὴν, ἔπρεπε νὰ μὴ ἡμπορῇ νὰ κρατῆται εἰς τὰ δεσμά τοῦ θανάτου.⁷⁸ Τοῦτο δὲ θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ, ἐάν, καθὼς σεῖς νομίζετε, ὁ Χριστὸς ἦτο ψιλὸς ἄνθρωπος μόνον καὶ ὅχι καὶ Θεός. Ἀλλ' ὅμως αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπερισχύσῃ αὐτοῦ ὁ θάνατος· οἱ ἄνθρωποι

74. Δευτ. 28, 66.

75. Ἡσ. 53, 7.

76. Ψαλμ. 15, 10.

77. Ἡσ. 25, 8.

78. Πρξλ. Πράξ. 2, 24.

μόνον εἶναι ὑποκείμενοι εἰς τὸν θάνατον λόγῳ τῆς ἀμαρτίας. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἄς μὴ ἀμφιβάλλῃ κανεὶς πλέον, ἀλλ' ἄς γνωρίζῃ μετὰ θεβαιότητος ὅπως ὁ οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι οὗτος ὁ Ἰησοῦς, τὸν ὁποῖον εἶδατε νὰ φέρῃ σχῆμα ἀνθρώπου καὶ νὰ κάμνῃ θαύματα καὶ τοιαῦτα ἔργα, τὰ ὁποῖα οὐδεὶς ποτε ἔκαμε, αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ Κύριος πάντων. Διότι ἀληθῶς καὶ ὅταν ἐγένεν ἄνθρωπος καὶ ἔλαθε τὸ ὄνομα Ἰησοῦς, καθὼς εἴπομεν εἰς τὰ προηγούμενα, δὲν ἔπαθε μείωσιν μὲ τὸ νὰ ἀναλάβῃ τὸ παθητὸν ἀνθρώπινον σῶμα, ἀλλὰ μᾶλλον μὲ τὸ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, ἀποδεικνύεται Κύριος ζώντων καὶ νεκρῶν. «Διότι, ἐπειδὴ, καθὼς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ἂν καὶ ἡμποροῦσαν οἱ ἄνθρωποι νὰ γνωρίσουν τὸν Θεὸν ἀπὸ τὰ ἔργα του, τὰ ὁποῖα ἐποίησε μὲ τὴν Σοφίαν του, ὁ κόσμος δὲν ἐγνώρισε τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας, ὁ Θεὸς ἀπεφάσισε νὰ σώσῃ διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος τοῦ σταυροῦ τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν»⁷⁹. "Ἔτσι καὶ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἐπειδὴ δὲν ἠθελήσαμεν νὰ γνωρίσωμεν τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ καὶ νὰ γίνωμεν δοῦλοι τοῦ φυσικοῦ Κυρίου ἡμῶν Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς συγκατέβη εἰς τὴν ἄγνοιαν ἡμῶν, ὅπως διὰ τοῦ ἀνθρώπου Χριστοῦ δείξῃ εἰς ἡμᾶς τὰ δικαιώματα τῆς ἐφ' ἡμῶν κυριότητος αὐτοῦ καὶ ἔτσι νὰ προσελκύσῃ τοὺς πάντας πλησίον του. Τοῦτο ὅμως δὲν ἦτο πρέπον νὰ κάμῃ δι' ἀπλοῦ ἀνθρώπου, διὰ νὰ μὴ ἔχωμεν ἄνθρωπον Κύριον, καὶ γίνωμεν ἀνθρωπολάτραι. Διὰ τοῦτο ὁ ἴδιος ὁ Λόγος ἐγένεν ἄνθρωπος καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν καὶ ἔτσι ὁ Πατὴρ ἐποίησεν αὐτὸν Κύριον καὶ Χριστόν, πρᾶγμα ποῦ εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ νὰ εἴπῃ: Ἐποίησεν αὐτόν διὰ νὰ κυριεύῃ καὶ νὰ βασιλεύῃ, ἵνα, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, τὸν ὁποῖον σεῖς ἐσταυρώσατε, πᾶν γόνυ κλῖνῃ εἰς προσκύνησιν, καὶ ἔτσι νὰ ἀναγνωρίζωμεν αὐτόν Κύριον καὶ Βασιλέα καὶ Υἱὸν καὶ δι' αὐτοῦ νὰ γνωρίζωμεν τὸν Πατέρα.

17. Οἱ περισσότεροι λοιπὸν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ὅταν ἤκουσαν ταῦτα ἡσθάνθησαν ἐντροπὴν καὶ ἀπὸ τότε ἀνεγνώρισαν τὸν Χριστόν, καθὼς ἔχει γραφῇ εἰς τὰς Πράξεις⁸⁰. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀρειομανῖται προτιμοῦν νὰ παρμένουν Ἰουδαῖοι καὶ νὰ πολεμοῦν τὸν Πέτρον, θὰ πα-

79. Α' Κορ. 1, 21.

80. Πράξ. 2, 37.

ραθέσωμεν χάριν αὐτῶν τὰς λέξεις, πού εἶναι ὅμοιαι μὲ αὐτάς, πού εἶπεν ὁ Πέτρος, μήπως ἔτσι τοῦλάχιστον αἰσθανθοῦν ἐντροπὴν καὶ συνέλθουν, ὅταν ἀκούσουν καὶ μάθουν τὴν συνήθειαν τῆς θείας Γραφῆς. Καὶ ὅτι μὲν ὁ Χριστὸς εἶναι ἀναρχος καὶ αἰώνιος Κύριος καὶ Βασιλεὺς, ἔγινε φανερόν ἀπὸ τὰ ὅσα προελέχθησαν, καὶ δὲν εἶναι κανεῖς, πού ἀμφιβάλλει περὶ τούτου. Διότι ἐφ' ὅσον εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ εἶναι ὅμοιος μὲ αὐτόν. Καὶ ἐφ' ὅσον εἶναι ὅμοιος εἶναι ἐξάπαντος καὶ Κύριος καὶ Βασιλεὺς, διότι ὁ ἴδιος λέγει· «Ἐκεῖνος πού βλέπει ἐμέ, βλέπει τὸν Πατέρα»⁸¹. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸ μόνον, πού λέγει ὁ Πέτρος, «Κύριον αὐτὸν ἐποίησε καὶ Χριστόν»⁸², δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ποίημα, ἐπιτρέπεται νὰ ἴδωμεν καὶ ἀπὸ τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰσαάκ, ἃν καὶ εἶναι κάπως ἀμυδρά ἢ εἰκὼν αὐτὴ ἐν σχέσει πρὸς τὸ προκείμενον θέμα. Εἶπε λοιπὸν ὁ Ἰσαάκ, εἰς μὲν τὸν Ἰακώβ, «Γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου»⁸³, εἰς δὲ τὸν Ἡσαΐ, ἰδοὺ «Κυρίόν σου ἐποίησα αὐτόν»⁸⁴. Ἐὰν μὲν λοιπὸν τό, «ἐποίησεν», ἐσήμανε τὴν οὐσίαν καὶ τὴν χρονικὴν ἀρχὴν, πού ἐγεννήθη ὁ Ἰακώβ, οὔτε ἔτσι καθόλου δὲν ἔπρεπεν οὗτοι νὰ σκέπτονται μὲ τὸν νοῦν των τοιαῦτα περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ποίημα, ὅπως ὁ Ἰακώβ, ἀλλὰ θὰ ἠμποροῦσαν κατὰ κάποιον τρόπον νὰ πληροφορηθοῦν, ὥστε νὰ μὴ ἐπιμένουν εἰς τὴν παραφροσύνην των. Ἐὰν δὲ τὰ λόγια αὐτὰ οὔτε εἰς τὴν οὐσίαν, οὔτε εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς γεννήσεως ἀναφέρονται, καίτοι ὁ Ἰακώβ φυσικῶς εἶναι κτίσμα καὶ ποίημα, πῶς νὰ μὴ εἶναι μανιακοὶ περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸν διάβολον, ἃν ἴσως αὐτά, τὰ ὁποῖα αἱ ὅμοιαι λέξεις σημαίνουν, οὔτε μὲ τὰ κατὰ φύσιν κτίσματα τολμοῦν νὰ συνδέσουν, ταῦτα ἀποδίδουν εἰς τὸν Υἱόν, μὲ τὸ νὰ λέγουν ὅτι οὗτος εἶναι ποίημα; Διότι ἔλεγεν ὁ Ἰσαάκ, «γίνου» καί, «ποίημα» ὅχι διὰ νὰ ἀναφερθῇ εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Ἰακώβ, οὔτε εἰς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, διότι ἔλεγεν αὐτὰ πλεον ἀπὸ τριάκοντα ἔτη μετὰ τὴν γέννησίν του, ἀλλ' ἐννοοῦσε τὴν ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐξουσίαν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ἔδιδεν εἰς αὐτὸν μετὰ ταῦτα.

18. Ὅχι λοιπόν, κατὰ μείζονα λόγον ὁ Πέτρος δὲν

81. Ἰω. 14, 9.

82. Πράξ. 2, 36.

83. Γεν. 27, 29.

84. Γεν. 27, 37.

ἔλεγε ταῦτα μέ τὴν σημάσιαν, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Λόγου εἶναι ποῖημα, διότι ἐγνώριζεν ὅτι οὗτος ἦτο Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὠμολόγησε· «Σὺ εἶσαι ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος»⁸⁵, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπισημάνῃ τὴν θασιλείαν καὶ κυριότητα αὐτοῦ, ποῦ ἔγινε κατὰ χάριν καὶ εἰς ἡμᾶς. Διότι, ἐνῶ ἔλεγε ταῦτα, δὲν παρέλειψε νὰ θεβαιώσῃ ἡμᾶς καὶ περὶ τῆς ἀνάρχου καὶ αἰωνίας πατρικῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ προηγουμένως εἶχεν εἶπει, ὅτι οὗτος καὶ τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος μετέδωκεν εἰς ἡμᾶς.⁸⁶ Ἡ δὲ δόσις λόγῳ ἐξουσίας τοῦ Πνεύματος δὲν δίδεται οὔτε ἀπὸ κτίσμα οὔτε ἀπὸ ποῖημα, ἀλλὰ εἶναι δῶρον Θεοῦ. Διότι τὰ μὲν κτίσματα ἀγιάζονται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ὁ δὲ Υἱὸς δὲν ἀγιάζεται ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτός, μέ τὸ νὰ δίδῃ αὐτὸ εἰς ὅλους, ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν εἶναι κτίσμα, ἀλλὰ ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἂν καὶ αὐτός, ποῦ δίδει τὸ Πνεῦμα, ὁ ἴδιος λέγεται ὅτι καὶ ἐποιήθη. Καὶ ἐποιήθη μὲν δι' ἡμᾶς Κύριος διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως, δίδει δέ, ἐπειδὴ εἶναι Λόγος τοῦ Θεοῦ. Διότι ἦτο πάντοτε καὶ εἶναι, καθὼς εἶναι Υἱός, ἔτσι καὶ Κύριος καὶ παμβασιλεὺς τῶν πάντων, ἐπειδὴ εἶναι ὅμοιος μέ τὸν Πατέρα, καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἔχει καὶ αὐτός, καθὼς ὁ ἴδιος εἶπεν⁸⁷.

Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπὸν καὶ αὐτὸ ποῦ λέγουν αἱ Παροιμίαι· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ»⁸⁸, ἂν καὶ ἐφ' ὅσον κατ' ἀναντίρρητον τρόπον ἐδείχθη ὅτι ὁ Λόγος δὲν εἶναι ποῖημα, ἔχει ἐπίσης ἀποδείχθῃ ὅτι οὔτε κτίσμα εἶναι, διότι εἶναι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα τὸ νὰ λέγωμεν ποῖημα καὶ κτίσμα, ὥστε ἡ ἀπόδειξις, ποῦ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἶναι ποῖημα, ἡ αὐτὴ ἀπόδειξις ἰσχύει διὰ νὰ ἀποδείξῃ καὶ ὅτι δὲν εἶναι κτίσμα. Διὰ τοῦτο θὰ πρέπη νὰ θαυμάζῃ κανεὶς αὐτοὺς διὰ τὴν εὐκολίαν μέ τὴν ὁποῖαν ἐπινοοῦν προφάσεις διὰ νὰ ὑποστηρίζουν τὴν ἀσέβειάν των, καὶ διὰ τὴν ἀναισθησίαν των νὰ μὴ ἐντρέπωνται διὰ τοὺς ἐλέγχους καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῶν προφάσεων των, ποῦ ἔγιναν εἰδικῶς διὰ κάθε μίαν. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἀρχὴν ἡσχολοῦντο εἰς τὸ πῶς νὰ ἐπινοήσουν τρόπους νὰ ἀπατοῦν μέ τὸ νὰ ἐρωτοῦν νὰ μάθουν τάχα

85. Ματθ. 16, 16.

86. Πρβλ. Πράξ. 2, 17.

87. Πρβλ. Ἰω. 16, 15.

88. Παροιμ. 8, 22.

ἀπὸ τοὺς ἀπονηρεύτους: «Ὁ ὑπάρχων τὸν μὴ ὑπάρχοντα ἐποίησεν ἐκ τοῦ μηδενός, ἢ τὸν ὑπάρχοντα;» καί, «Ἐάν εἶχες υἷὸν πρὶν γεννήσης;». Ὅταν δὲ τοῦτο ἀπεδείχθη ἄνευ λογικοῦ ἐρείσματος, ἐφεῦρον ἄλλο ἐρώτημα, τό, «Ἐν τὸ ἀγέννητον, ἢ δύο;» καὶ ἔπειτα, ἐπάνω εἰς τὴν συζήτησιν εἰς αὐτό, προσέθεσαν ἀμέσως, «Εἶναι οὗτος αὐτεξούσιος καὶ τρεπτῆς φύσεως;». Ἀλλὰ μόλις καὶ τοῦτο ἀπεδείχθη ἀστήρικτον, πάλιν ἐπενόησαν ἄλλο καὶ εἶπον· «Τοσοῦτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων»⁸⁹. Εὐθὺς δὲ ὡς καὶ τοῦτο ἡ ἀλήθεια κατέρριψε, τώρα λοιπὸν ὅλα ἐκεῖνα περιλαμβάνουν εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ποῖημα καὶ κτίσμα, νομίζοντες ὅτι ἔτσι θὰ στηρίξουν τὴν αἵρεσιν των. Πάλιν δηλαδὴ ἐκεῖνα ἐννοοῦν καὶ δὲν ἀπαρνοῦνται τὰς πλάνας των, ἀλλὰ πάντοτε τὰ ἴδια ἐπαναλαμβάνουν κατὰ διαφόρους τρόπους μεταθέτοντες τὸ ἓνα εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἄλλου καὶ μεταστρέφουν αὐτά, ἐλπίζοντες, ὅτι ἴσως μὲ τὴν ποικιλίαν αὐτὴν θὰ κατορθώσουν νὰ ἐξαπατήσουν μερικοὺς. Ἄν καὶ ὅσα προείπομεν ἀποδεικνύουν ἀπολύτως καὶ τὴν ἐπινόησιν των αὐτὴν ματαίαν, ἐπειδὴ ὅμως οὗτοι πολυλογοῦν γύρω ἀπὸ τὸ ρητὸν τῶν Παροιμιῶν καὶ διαδίδουν μὲ αὐτὸ παντοῦ τὴν πλάνην των, ὑπάρχουν δὲ καὶ πολλοὶ μεταξὺ τῶν ἀγνοούντων τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ποὺ νομίζουν καλὸν νὰ εἴπωμεν κάτι καὶ περὶ αὐτοῦ, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξετάσωμεν καὶ αὐτὸ τὸ ρητόν, καθὼς ἐξητάσαμεν τό, «Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν»⁹⁰, ἔτσι νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τό, «ἔκτισε» καθ' ἑαυτό, διὰ νὰ ἀποδειχθῇ καὶ μὲ αὐτό, ὅπως καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα, ὅτι τίποτε δὲν ἔχουν πλέον παρὰ μόνον φαντασίαν.

19. Καὶ ἅς ἴδωμεν θέβαια πρῶτα ἐκεῖνα, ποὺ ἔγραψαν εἰς ἔκθεσιν, τὴν ὁποίαν ἐπέδωκαν εἰς τὴν ἀρχήν, ὅταν ἡ αἵρεσίς των, διεμορφούτο παρ' αὐτῶν, εἰς τὸν μακαρίτην Ἀλέξανδρον. Ἐγραψαν λοιπὸν, λέγοντες: Εἶναι κτίσμα, ὅχι ὅμως ὅπως ἐν ἀπὸ τὰ κτίσματα· εἶναι ποῖημα, ὅχι ὅμως ὅπως ἐν ἀπὸ τὰ ποιήματα, εἶναι γέννημα, ὅχι ὅμως ὅπως ἐν ἀπὸ τὰ γεννηθέντα. Ἄς προσέξῃ λοιπὸν ὁ καθείς τὴν πανουργίαν καὶ τὴν δολιότητα τῆς αἵρέσεως ταύτης. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐγνώριζεν ὅτι ἡ ἀφροσύνη τῆς θὰ ἐπροκαλοῦσε δυσάρεστον αἴσθησιν, σπεύδει νὰ καλλωπίσῃ τὸν ἑαυτόν της μὲ τὴν πιθανότητα εὐα-

89. Ἐξρ. 1. 4.

90. Ἐξρ. 3. 2.

ρέστων λόγων εἰς τὴν ἀκοήν. Ἄλλ' ὅμως μὲ τὸ νὰ γράψουν ἔτσι, δι' αὐτῶν οἱ ἴδιοι κατέκριναν μᾶλλον περισσότερον τὴν ἀσέθειάν των. Διότι ἐάν, μὲ λίγα λόγια, εἶναι καθ' ὑμᾶς κτίσμα, πῶς ὑποκρίνεσθε, λέγοντες: Ἄλλ' ὅχι ὅπως ἐν τῶν κτισμάτων; καὶ ἂν εἶναι ἐπίσης ποιήμα, πῶς δὲν εἶναι ὅπως ἐν ἀπὸ τὰ ποιήματα; μέσα εἰς τὰ ὁποῖα καὶ τὸ δηλητήριον ἤμποροῦμεν νὰ ἴδωμεν. Διότι μὲ τὸ νὰ λέγουν ὅτι εἶναι γέννημα, ἀλλ' ὅχι ὅπως ἐν ἀπὸ τὰ γεννήματα, ἐπινοοῦν πολλοὺς υἱοὺς, καὶ δογματίζουν ὅτι ἀπὸ τούτους εἰς εἶναι καὶ ὁ Κύριος, ὥστε, κατ' αὐτοὺς οὗτος δὲν εἶναι πλέον Μονογενής, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ἀδελφῶν εἰς, καὶ αὐτὸς εἶναι γέννημα καὶ ὀνομάζεται Υἱός. Ποῖα λοιπὸν ἡ ἀνάγκη ὑποκρίσεως, ὥστε νὰ λέγετε μὲν αὐτὸν κτίσμα, νὰ λέγετε δὲ πάλιν αὐτὸν μὴ κτίσμα; Καὶ ἀληθῶς καὶ ἐὰν ἀκόμη λέγετε, ὅχι ὅπως ἐν ἀπὸ τὰ κτίσματα, θὰ ἀποδειχθῇ τὸ τοιοῦτον σόφισμά σας ἀνόητον, διότι πάλιν λέγετε ὅτι οὗτος εἶναι ἐν τῶν κτισμάτων καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἠθέλεν εἶπει κανεὶς διὰ τὰ ἄλλα κτίσματα, τὰ ἴδια καὶ σεῖς φρονεῖτε διὰ τὸν Υἱόν, ὥσάν νὰ εἰσθε πράγματι ἀνόητοι καὶ τυφλοί. Διότι ποῖον ἀπὸ τὰ κτίσματα εἶναι τοιοῦτον ὥστε νὰ εἶναι συγχρόνως καὶ κτίσμα καὶ ἄλλο, ὅμοιον πρὸς ἐκεῖνο ποὺ ἔγινε καὶ τὸ ἄλλο, διὰ νὰ λέγετε τοῦτο ὡς κάτι τὸ ἐξαιρετικὸν διὰ τὸν Υἱόν; Καὶ ὁλόκληρος ἡ κτίσις, ποὺ φαίνεται, ἔγινεν εἰς ἕξ ἡμέρας· καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἡμέραν ἔγινε τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον ἐκάλεσεν ἡμέραν, τὴν δευτέραν τὸ στερέωμα, καὶ τὴν τρίτην συνεκέντρωσε τὰ ὕδατα, ἔδειξε τὴν ξηράν, καὶ αὕτη παρήγαγε τοὺς ἐν αὐτῇ ποικίλους καρπούς. Καὶ τὴν μὲν τετάρτην ἡμέραν ἔκαμε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῶν ἀστέρων, τὴν δὲ πέμπτην ἔκτισε τὰ θαλάσσια ζῶα καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, τὴν δὲ ἕκτην ἔκαμε τὰ τετράποδα, ὅσα ὑπάρχουν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον. «Καὶ τὰ ἀόρατα δημιουργήματα αὐτοῦ ἀφ' ὅτου ἐκτίσθη ὁ κόσμος, τὰ ὁποῖα νοοῦνται διὰ μέσου τῶν ὁρατῶν ποιημάτων, θλέπονται διὰ τῆς νοήσεως»⁹¹. Καὶ οὔτε τὸ φῶς εἶναι ὅπως ἡ νύξ, οὔτε ὁ ἥλιος ὅπως ἡ σελήνη, οὔτε τὰ ἄλογα ζῶα ὅπως ὁ λογικὸς ἄνθρωπος, οὔτε οἱ ἄγγελοι⁹² ὅπως οἱ θρόνοι, οὔτε οἱ θρόνοι ὅπως αἱ

91. Ρωμ. 1, 20.

92. Οἱ ἄγγελοι, οἱ θρόνοι καὶ αἱ ἐξουσίαι εἶναι τάξεις ἀγγέλων, οἱ ὅ-

ἐξουσίαι, ἀλλὰ πάντα μὲν εἶναι κτίσματα, τὸ καθὲν δὲ ἀπὸ ὅσα ἐγίναν κατὰ γένος καὶ κατὰ τὴν ἰδικήν του ἔκαστον οὐσίαν, καθὼς ἐγινεν ὑπάρχει καὶ μένει.

20. Ἡ λοιπὸν ὁ Λόγος νὰ ἐξαιρεθῇ ἀπὸ τὰ ποιήματα καὶ ὡς κτίστης νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν Πατέρα, καὶ νὰ πιστευθῇ ὅτι εἶναι φύσει Υἱός, ἢ, μὲ λίγα λόγια, ἐὰν εἶναι κτίσμα, ὅς γίνῃ δεκτὸν ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα μετὰ τῶν. Ἄς λέγεται δὲ καθένα καὶ ἀπὸ αὐτὰ κτίσμα, ἀλλ' ὅχι ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, γέννημα ἢ ποίημα, οὔτε ὡς ἐν τῶν ποιημάτων ἢ τῶν γεννημάτων. Διότι εἶπατε ὅτι τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτό, μὲ τὸ νὰ γράψετε γεννηθέντα ἢ ποιηθέντα. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ὁ Υἱὸς ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἄλλα εἶναι ἀνώτερος, ἀλλ' ὅμως εἶναι ἐξ ἴσου κτίσμα καὶ αὐτὸς καθὼς καὶ ἐκεῖνα. Καὶ ἀληθῶς, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ κτίσματα τῆς αὐτῆς φύσεως εὐρίσκονται κτίσματα ποὺ διαφέρουν ἀπὸ τὰ ἄλλα κτίσματα. «Ἀστὴρ λοιπὸν ἀπὸ ἀστέρα διαφέρει εἰς λάμπειν»⁹³ καὶ τὰ ἄλλα καθ' ἕκαστα, συγκρινόμενα μετὰ τῶν ἔχουν τὴν διαφορὰν τῶν, ὅχι ὅμως καὶ διὰ τοῦτο τὰ μὲν εἶναι ἀφεντικά, τὰ δὲ δοῦλα εἰς τὰ καλύτερα, οὔτε τὰ μὲν εἶναι ποιητικὰ αἰτία τῶν ἄλλων, οὔτε τὰ δὲ γίνονται παρὰ τῶν πρώτων, ἀλλὰ πάντα τὸ καθὲν κατὰ τὴν φυσικὴν του σύστασιν ἔχει τὴν ιδιότητα τοῦ νὰ γίνεταί καὶ τοῦ νὰ κτίζεται, καὶ ἔτσι μαρτυροῦν τὰ ἴδια ὅτι ἔχουν τὸν δημιουργὸν τῶν, καθὼς καὶ ὁ Δαβὶδ ψάλλει· «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλει τὸ στερέωμα»⁹⁴, καθὼς καὶ ὁ σοφὸς Ζοροβάβελ λέγει· «Πᾶσα ἡ γῆ τὴν ἀλήθειαν καλεῖ· καὶ ὁ οὐρανὸς αὐτὴν εὐλογεῖ· καὶ πάντα τὰ ἔργα σείεταί καὶ τρέμει»⁹⁵. Ἐὰν δὲ ὅλη ἡ γῆ ὑμνεῖ καὶ εὐλογεῖ τὸν δημιουργὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τρέμει, ὁ δὲ λόγος εἶναι δημιουργὸς αὐτῆς καὶ ὁ ἴδιος λέγει· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια»⁹⁶, ὁ Λόγος ἄρα δὲν εἶναι κτίσμα, ἀλλὰ μόνος καὶ γνήσιος Λόγος τοῦ Πατρός, διὰ τοῦ ὁποίου διεκοσμήθησαν τὰ πάντα, καὶ αὐτὸς ὑμνολογεῖται ἀπὸ ὅλα ὡς δη-

ποῖοι διακρίνονται, κατὰ τὴν Δογματικὴν, εἰς τρεῖς ἱεραρχίας καὶ αὗται εἰς τρεῖς χοροὺς ἐκάστης ὡς ἐξῆς: Σεραφεῖμ, χερουβείμ, θρόνοι — κυριότητες, δυνάμεις, ἐξουσίαι — ἀρχαί, ἀρχάγγελοι, ἄγγελοι.

93. Α' Κορ. 15, 41.

94. Ψαλμ. 18, 2.

95. Α' Ψοδρ. 4, 36.

96. Ἰω. 14, 6.

μιουργός. «Διότι, ὥς αὐτὸς λέγει, ἤμην εἰς αὐτὸν ἡ διακοσμοῦσα Σοφία»⁹⁷ καὶ «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι»⁹⁸. Τὸ δὲ «ἕως ἄρτι» δηλοῖ ὅτι ὁ Λόγος ὑπάρχει ἀνάρχως καὶ αἰωνίως ἐν τῷ Πατρί· διότι ἡ ἰδιότης τοῦ Λόγου εἶναι νὰ ἐργάζεται τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς⁹⁹, καὶ νὰ μὴ εἶναι ἕξω ἀπ' αὐτόν.

21. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνα ποὺ ἐργάζεται ὁ Πατήρ, ἐργάζεται ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς καὶ ἐκεῖνα ποὺ κτίζει ὁ Υἱός, ταῦτα εἶναι τοῦ Πατρὸς κτίσματα, ὁ δὲ Υἱὸς εἶναι ἔργον καὶ κτίσμα τοῦ Πατρὸς, τότε, ἢ καὶ ὁ Υἱὸς κατασκευάζει τὸν ἑαυτὸν του, καὶ αὐτὸς εἶναι ποὺ κτίζει καὶ τὸν ἑαυτὸν του (ἐπειδὴ τὰ ἔργα ποὺ ἐργάζεται ὁ Πατήρ, ταῦτα εἶναι καὶ ἔργα τοῦ Υἱοῦ¹⁰⁰), τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ἄτοπον καὶ ἀδύνατον, ἢ ἐὰν ὁ Υἱὸς κτίζη καὶ ἐργάζεται τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς, ὁ ἴδιος δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε ἔργον οὔτε κτίσμα, ἵνα μὴ, ἐνῶ εἶναι ὁ ἴδιος ποιητικὸν αἷτιον τῶν κτισμάτων, εὐρίσκεται μεταξὺ τῶν ποιουμένων καὶ ὥς ποιῆμα, ποὺ ὁ ἴδιος ἔγινε καὶ ὥς ποιῶν αὐτά, μᾶλλον δὲ καὶ οὔτε νὰ ποιῇ αὐτὰ δυνάμενος. Διότι πῶς ἐὰν ἔγινεν ἐκ τοῦ μηδενός, ὅπως λέγετε, ἔχει τὴν δύναμιν νὰ φέρῃ εἰς τὸ εἶναι καὶ νὰ δημιουργῇ τὰ μὴ ὄντα; Ἐὰν δέ, ἐνῶ εἶναι κτίσμα, δημιουργῇ καὶ αὐτὸς κτίσμα, θὰ πρέπη νὰ νοῆται τὸ αὐτὸ καὶ διὰ κάθε κτίσμα, ὥστε νὰ ἡμποροῦν καὶ τὰ κτίσματα νὰ δημιουργοῦν. Καὶ ἐὰν θέλετε αὐτὸ νὰ εἶναι ἔτσι, ποῖα ἡ ἀνάγκη τοῦ Λόγου, ἀφοῦ τὰ κατώτερα εἶναι δυνατόν νὰ γίνωνται ἀπὸ τὰ ἀνώτερα; ἢ ἂν ἦτο κατὰ τινα τρόπον τὸ καθὲν ἀπὸ τὰ γενόμενα κατὰ τὴν ἀρχὴν νὰ ἀκούσῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ «Γενου», καί, «Ποιήθητι» καὶ ἔτσι τὸ καθὲν ἐδημιουργεῖτο. Ἀλλὰ τοῦτο οὔτε εἶναι γραμμένον, οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ. Διότι κανὲν ἀπὸ τὰ γινόμενα δὲν εἶναι ποιητικὸν αἷτιον, ἐπειδὴ τὰ πάντα ἔγιναν διὰ τοῦ Λόγου. Καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος, ἐὰν ἦτο ἐν ἐκ τῶν κτισμάτων, δὲν θὰ ἡμποροῦσε καὶ αὐτὸς νὰ δημιουργήσῃ τὰ πάντα. Ἔτσι καὶ οἱ ἄγγελοι δὲν ἡμποροῦν νὰ δημιουργοῦν, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ εἶναι κτίσματα, ἔστω καὶ ἂν ὁ Οὐαλεντίνος καὶ ὁ Μαρκίων καὶ ὁ Βασιλείδης πιστεύουν τοιαῦτα καὶ σεῖς τυγχάνετε ἐκείνων ζηλωταί. Οὔτε ὁ ἥλιος, ποὺ εἶναι κτί-

97. Παροιμ. 8, 30.

98. Ἰω. 5, 17.

99. Πρβλ. Ἰω. 5, 36. 9, 4. 10, 37.

100. Πρβλ. Ἰω. 9, 4.

σμα, θά φέρη ποτέ τὸ μὴ ὑπάρχον εἰς τὴν ὑπαρξιν, οὔτε ὁ ἄνθρωπος θά πλάσῃ ἄνθρωπον, οὔτε ὁ λίθος θά ἐπινοήσῃ λίθον, οὔτε τὸ δένδρον θά μεγαλώσῃ δένδρον, ἀλλ' ὁ μὲν Θεὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ πλάττει εἰς τὴν κοιλίαν τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοποθετεῖ τὰ ὄρη εἰς τὴν θέσιν των, καὶ αὐξάνει τὸ δένδρον, ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ εἶναι δεκτικὸς νὰ προσδεύῃ εἰς τὴν γνῶσιν, συνθέτει τὴν ὕλην ποὺ ὑπάρχει καὶ τὴν μεταρρυθμίζει, καὶ κατασκευάζει ἀπὸ αὐτὴν ἔργα τέχνης, καθὼς ἐδιδάχθη, καὶ ἀρκεῖται εἰς τὸ ὅτι μόνον ἔγινε, καί, γνωρίζων καλῶς τὴν φυσικὴν του σύστασιν, ἐὰν ἔχῃ ἀνάγκην πράγματός τινος, γνωρίζει νὰ ζητῇ τοῦτο ἀπὸ τὸν Θεόν.

22. Ἐὰν μὲν λοιπὸν ὁ Θεὸς ἐργάζεται ἀπλῶς καὶ συνθέτῃ τὴν ὕλην ποὺ προϋπάρχει, ὡς πιστεύουν οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι, τότε ὁ Θεὸς δὲν ἤμπορεῖ νὰ ὀνομάζεται ποιητής, ἀλλὰ τεχνίτης. Ἄς ἐργάζεται ὁμοίως ἔτσι τὴν ὕλην, ἀφοῦ τὸ θέλετε, ὁ Λόγος, κατὰ προσταγὴν, ὑπηρετῶν εἰς τὸν Θεόν. Ἐὰν ὁμοίως ὁ Θεὸς καλῇ τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι διὰ τοῦ Λόγου του, τότε ὁ Λόγος δὲν εἶναι ἐκ τῶν μὴ ὄντων ποὺ καλοῦνται εἰς τὸ εἶναι, διὰ νὰ μὴ ἀναζητοῦμεν ἄλλον Λόγον διὰ τοῦ ὁποίου καὶ αὐτὸς ἐκλήθη εἰς τὸ εἶναι, διότι διὰ τοῦ Λόγου τὰ μὴ ὄντα ἤλθον εἰς τὸ εἶναι. Καὶ ἐὰν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Λόγου κτίζῃ καὶ δημιουργῇ, ὁ Λόγος δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ ὄντα ποὺ κτίζονται καὶ ποιοῦνται, ἀλλὰ μᾶλλον Λόγος τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος γίνεται εἰς ἡμᾶς γνωστὸς ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Πατρός, τὰ ὁποῖα αὐτὸς ὁ Λόγος ἐργάζεται καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ¹⁰¹, καὶ ὁ βλέπων αὐτὸν βλέπει τὸν Πατέρα¹⁰², λόγῳ τῆς ταυτότητος τῆς οὐσίας καὶ τῆς κατὰ πάντα ὁμοιότητος τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Πῶς λοιπὸν ὁ Πατὴρ κτίζει διὰ τοῦ Λόγου, ἐὰν ὁ Λόγος δὲν εἶναι καὶ ἡ Σοφία αὐτοῦ; Πῶς δὲ ἤμπορεῖ νὰ εἶναι Λόγος καὶ Σοφία, ἐὰν δὲν εἶναι γνήσιον γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἔγινεν ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ αὐτός; Πῶς δέ, ἐνῶ πάντα τὰ κτίσματα ἔγιναν ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ ὁ Υἱός, κατ' ἐκείνους, εἶναι εἰς ἐκ τῶν κτισμάτων, ἐκ πάντων τῶν μὴ ὄντων κάποτε, αὐτὸς μόνος ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς τὸν Πατέρα; καὶ κανεὶς ἄλλος παρὰ μόνος αὐτὸς γνωρίζει τὸν Πα-

101. Πρ6λ. Ἱω. 14, 10.

102. Πρ6λ. Ἱω. 14, 9.

τέρα; Διότι ἂν οὗτος, ἂν καὶ εἶναι ποῖημα, γνωρίζει τὸν Πατέρα, ὥς εἶναι γνωστὸς κατ' ἀναλογίαν τοῦ θαυματοῦ γνώσεως τοῦ καθ' ἑνὸς καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα κτίσματα, ἐπειδὴ καὶ αὐτὰ εἶναι ποιήματα, καθὼς καὶ ἐκεῖνος. Ἐὰν δὲ δὲν εἶναι δυνατόν εἰς τὰ κτίσματα οὔτε νὰ βλέπουν οὔτε νὰ γνωρίζουν τὸν Πατέρα, διότι καὶ τὸ νὰ ἴδουν καὶ τὸ νὰ γνωρίσουν αὐτὸν εἶναι παραπάνω ἀπὸ τὰς ἱκανότητάς των, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς μὲν ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἶπεν· «Δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποὺ θὰ ἴδῃ τὸ πρόσωπόν μου καὶ θὰ ζήσῃ»¹⁰³, ὁ δὲ Υἱὸς εἶπεν· «Κανεὶς δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα παρὰ μόνον ὁ Υἱός»¹⁰⁴, κατ' ἀνάγκην, ὁ Λόγος πρέπει νὰ εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὰ ποιήματα, ἐφ' ὅσον εἶναι ὁ μόνος ποὺ βλέπει καὶ ὁ μόνος ποὺ γνωρίζει τὸν Πατέρα, καθὼς εἶπεν· «Ὁχι ὅτι εἶναι καὶ κάποιος ἄλλος ποὺ εἶδε τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν ὁ Πατήρ»¹⁰⁵ καὶ «Κανεὶς ἄλλος δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα παρὰ μόνον ὁ Υἱός»¹⁰⁶, ἔστω καὶ ἂν δὲν δέχεται ὡς ὀρθὸν τοῦτο ὁ Ἀρειος. Πῶς λοιπὸν εἶναι ὁ μόνος, ποὺ γνωρίζει τὸν Πατέρα, ἂν δὲν εἶναι ὁ μόνος καὶ γνήσιος αὐτοῦ Υἱός; Πῶς δὲ ἡμπορεῖ νὰ εἶναι γνήσιος Υἱός, ἂν εἶναι κτίσμα, καὶ ὅχι Υἱὸς αὐτοῦ ἀληθινὸς ἐξ αὐτοῦ γεννηθεὶς; Διότι δὲν πρέπει νὰ παραμελῶμεν νὰ λέγωμεν καὶ ἐπαναλαμβάνωμεν πολλάκις τὰ αὐτὰ χάριν τῆς εὐσεβείας. Εἶναι ἄρα ἀσέβεια νὰ φρονῇ τις ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι εἰς ἐκ τῶν πάντων, θλασφημία δὲ καὶ ἀνοησία νὰ λέγῃ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα, ἀλλ' ὅχι ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, καὶ ποῖημα, ἀλλ' ὅχι ὡς ἐν τῶν ποιημάτων, γέννημα, ἀλλ' ὅχι ὡς ἐν τῶν γεννημάτων. Πῶς λοιπὸν εἶναι ἐν ἐξ αὐτῶν, ἂν θέβαια κατ' αὐτούς, δὲν ἦτο πρὶν γεννηθῆναι; Διότι εἶναι ιδιότης τῶν κτισμάτων καὶ τῶν ποιημάτων νὰ μὴ ὑπάρχουν πρὶν γίνουν, καὶ ὑφίστανται γενόμενα ἐκ μὴ ὄντων, καὶ ἂν ἀκόμη μερικὰ ὑπερέχουν τῶν ἄλλων εἰς τὴν ἐμφάνισιν. Ἡ αὐτὴ διαφορὰ θὰ εὗρεθῇ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα κτίσματα καθ' ἑαυτά, ὅπως τοῦτο φαίνεται καὶ ἐκ τῆς παρατηρήσεως.

23. Ἀλλ' ἂν θεβαίως ὁ Λόγος, ὡς λέγουν οἱ αἵρετικοί, ἦτο κτίσμα, ἀλλ' ὅχι ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, λόγῳ τῆς διαφορᾶς τῆς ὑπεροχῆς αὐτοῦ ἐναντι αὐτῶν, ἔπρε-

103. Ἐξοδ. 33, 28.

104. Ματθ. 11, 27.

105. Ἰω. 6, 46.

106. Ματθ. 11, 27.

πε νὰ ἐπισημαίνεται ἡ ἀνωτερότης αὐτοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἄλλα ποιήματα καὶ παρὰ τῆς Γραφῆς καὶ νὰ ἀποδεικνύεται ὅτι οὗτος εἶναι τοιοῦτος καθὼς ἔπρεπε νὰ λέγεται, μεγαλύτερος τῶν ἀρχαγγέλων. Ἐπρεπε νὰ παρουσιάζεται ἐνδοξότερος ἀπὸ τοὺς θρόνους, καὶ λαμπρότερος μὲν τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, μεγαλύτερος δὲ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς. Τώρα ὅμως, αὐτὸς μὲν δὲν παρουσιάζεται ἔτσι, ὁ δὲ Πατὴρ δεικνύει αὐτὸν ὥς τὸν μόνον καὶ γνήσιον Υἱὸν του, λέγων· «Υἱός μου εἶσαι σύ»¹⁰⁷, καί, «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠυδόκησα»¹⁰⁸, διὰ τοῦτο ὑπηρετοῦσαν αὐτὸν οἱ ἄγγελοι¹⁰⁹, ὥσάν νὰ μὴ ἦτο εἰς ἐξ αὐτῶν, καὶ προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν, ὅχι διότι ἦτο μεγαλύτερος ἀπ' αὐτοὺς εἰς λαμπρότητα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο ἄλλος κατ' οὐσίαν ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα καὶ ἀπὸ ἐκείνους, καὶ μόνον μὲ τὸν Πατέρα ἦτο ἴδιος καὶ κατ' οὐσίαν Υἱός. Διότι ἐὰν ἐπροσκυνεῖτο ἐπειδὴ ἦτο ἀνώτερος εἰς λαμπρότητα, ἔπρεπε καὶ ὁ καθείς ἀπὸ τοὺς κατωτέρους νὰ προσκυνῇ τὸν ἀνώτερόν του. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἔτσι. Διότι τὸ κτίσμα δὲν προσκυνεῖ τὸ κτίσμα, ἀλλ' ὁ δοῦλος τὸν κύριόν του, καὶ τὸ κτίσμα τὸν Θεόν. Ἐτσι ὁ μὲν Πέτρος ὁ ἀπόστολος, ὅταν ὁ Κορνήλιος ἠθέλησε νὰ προσκυνήσῃ, ἠμπόδισεν αὐτὸν λέγων· ὅτι «Καὶ ἐγὼ ἄνθρωπος εἰμαι»¹¹⁰ καὶ ὁ ἄγγελος, ὅταν ὁ Ἰωάννης ἐξεδήλωσε τὴν πρόθεσιν νὰ προσκυνήσῃ αὐτόν, ὡς γράφει εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν, ἠμπόδισεν αὐτόν λέγων· «Πρόσεχε, μὴ προσκυνῇς. Εἶμαι καὶ ἐγὼ σύνδουλός σου, καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν προφητῶν, καὶ ἐκείνων ποὺ φυλάττουν τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου τούτου. Τὸν Θεὸν προσκύνα»¹¹¹. Ὅχι λοιπόν· εἰς τὸν Θεὸν μόνον ἀνήκει ἡ προσκύνῃσις, καὶ τοῦτο γνωρίζουν καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι, ἐπειδὴ ἂν καὶ ὑπερέχουν τῶν ἄλλων κτισμάτων κατὰ τὰς τιμὰς, ἐν τούτοις εἶναι ὅλοι κτίσματα, καὶ δὲν εἶναι θεότητες ποὺ τοὺς πρέπει νὰ προσκυνοῦνται, ἀλλὰ κτίσματα ποὺ ὀφείλουν νὰ προσκυνοῦν τὸν Δεσπότην. Ἐτσι καὶ τὸν πατέρα τοῦ Σαμψὼν Μανωέ, ποὺ ἠθέλησε νὰ προσφέρῃ θυσίαν εἰς τὸν ἄγγελον ἐμπόδιζεν αὐτόν ὁ ἄγγελος, λέγων ὅτι

107. Ψαλμ. 2, 7.

108. Ματθ. 3, 17.

109. Πρβλ. Ματθ. 4, 11.

110. Πρδξ. 10, 26.

111. Ἀποκ. 22, 9.

«Μὴ εἰς ἐμέ, ἀλλ' εἰς τὸν Θεὸν πρόσφερε»¹¹². Ὁ δὲ Κύριος προσκυνεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ἐπειδὴ εἶναι γραμμένον. «Ἄς προσκυνήσουν αὐτὸν πάντες οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ»¹¹³, καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη, ὡς λέγει ὁ Ἥσας· «Οἱ ἔργαται τῆς Αἰγύπτου καὶ οἱ ἔμποροι τῆς Αἰθιοπίας καὶ οἱ μεγαλόσωμοι ἄνδρες Σεβαήμ, θὰ ἔλθουν πρὸς σέ καὶ θὰ γίνουν δοῦλοί σου»· καὶ ἔπειτα τὰ ἐξῆς: «Καὶ θὰ σέ προσκυνήσουν καὶ θὰ προσευχηθοῦν εἰς ἐσέ, διότι εἰς ἐσέ εἶναι ὁ Θεὸς καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος Θεὸς πλην σου»¹¹⁴. Ὁ ἴδιος δέχεται νὰ προσκυνήσουν αὐτὸν οἱ μαθηταί, καὶ πληροφορεῖ αὐτοὺς ποῖος εἶναι, λέγων· «Δὲν λέγετε σεῖς ὅτι εἰμαι ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὀρθῶς λέγετε, διότι εἰμαι»¹¹⁵. Καὶ εἰς τὸν Θωμᾶν, πού λέγει εἰς αὐτόν· «Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου»¹¹⁶ ἐπιτρέπει τοῦτο καὶ μᾶλλον ἀποδέχεται αὐτό, καὶ δὲν τὸν ἐμποδίζει. Διότι αὐτὸς εἶναι, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι προφηταὶ λέγουν, καὶ ὁ Δαβὶδ ψάλλει, «Κύριος τῶν δυνάμεων»¹¹⁷, Κύριος Σαβαώθ, τὸ ὁποῖον ἑρμηνεύεται Κύριος τῶν στρατιῶν καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ παντοκράτωρ¹¹⁸, ἔστω καὶ ἂν οἱ Ἀρειανοί, μὲ τὸ νὰ ἀκούουν αὐτό, διαρρυγνύουν τὰ ἱμάτιά των.

24. Ἐάν, μὲ ὀλίγα λόγια, ὁ Υἱὸς ἦτο εἰς ἀπὸ τὰ κτίσματα, δὲν θὰ εἶχε προσκυνηθῇ οὔτε θὰ ἐλέγοντο ταῦτα περὶ αὐτοῦ. Τώρα δέ, ἐπειδὴ δὲν εἶναι κτίσμα, ἀλλὰ γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ὁποῖον ἀρμόζει νὰ προσκυνῇται, εἶναι καὶ κατὰ φύσιν Υἱὸς αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο προσκυνεῖται, καὶ πιστεύομεν ὅτι εἶναι ὁ Θεός, καὶ Κύριος καὶ ἐξουσιαστής καὶ παντοκράτωρ, ὅπως ὁ Πατὴρ, διότι ὁ ἴδιος εἶπε· «Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ εἶναι ἰδικά μου»¹¹⁹, διότι προσωπικὸν δικαίωμα τοῦ Υἱοῦ εἶναι νὰ ἔχη ἐκεῖνα πού ἔχει ὁ Πατὴρ καὶ νὰ εἶναι τοιοῦτος, ὥστε νὰ θλέπεται εἰς αὐτόν ὁ Πατὴρ, καὶ δι' αὐτοῦ νὰ γίνωνται τὰ πάντα, καὶ ἀπὸ αὐτόν νὰ ἐξαρτᾶται καὶ νὰ συντελῇται ἡ σωτηρία τῶν πάντων. Ἐπειτα, διὰ νὰ φανῇ ἀκόμη περισσότερον

112. Πρβλ. Κστ. 13, 16.

113. Ψαλμ. 96, 7, Ἑβρ. 1. 6.

114. Ἡσ. 45, 14.

115. Ἰω. 13, 13.

116. Ἰω. 20, 28.

117. Πρβλ. Ψαλμ. 47. 9.

118. Πρβλ. Ψαλμ. 23, 10.

119. Ἰω. 16, 15.

σαφῆς ἡ ἀνατροπὴ τῆς αἰρέσεως, χρήσιμον εἶναι νὰ ἐρωτήσωμεν αὐτοὺς καὶ τοῦτο: Διατί ἀφοῦ πάντα εἶναι κτίσματα, καὶ παρήχθησαν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱός, καθ' ὃμᾶς, εἶναι κτίσμα, καὶ εἰς ἐξ ἐκείνων ποὺ κάποτε δὲν ὑπῆρχον, μόνον δι' αὐτοῦ ἐποίησε τὰ πάντα ὁ Θεός, καὶ ἄνευ αὐτοῦ τίποτε δὲν ἐγένεν, ἀπὸ ὅσα ἐγένιναν;¹²⁰ Ἡ διατί, ὅταν μὲν λέγῃ κανεῖς τὰ πάντα, δὲν σημαίνει ὅτι ἐννοεῖ μετὰξὺ τῶν πάντων καὶ τὸν Υἱόν, ἀλλὰ τὰ γενόμενα; ὅταν δὲ αἱ Γραφαὶ κάμνουν λόγον περὶ τοῦ Λόγου, δὲν ἐννοοῦν πάλιν αὐτὸν ὅτι εἶναι ἐκ τῶν πάντων, ἀλλὰ τοποθετοῦν αὐτὸν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν μὲ τὸν Πατέρα, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Πατὴρ προνοεῖ διὰ τὴν συντήρησιν τῶν πάντων καὶ ἐργάζεται καὶ παρέχει σωτηρίαν, καὶ μάλιστα, καθ' ὃν χρόνον τὰ πάντα ἡμποροῦσαν νὰ γίνουν ἀπὸ μόνον τὸν Θεὸν μὲ τὴν δύναμιν τῆς αὐτῆς προσταγῆς μὲ τὴν ὁποῖαν ἐγένε καὶ αὐτός; Διότι ὁ Θεὸς δὲν κουράζεται ὅταν προστάσῃ, οὔτε χάνει δυνάμεις καὶ ἀδυνατίζει ὅταν ἐργάζεται διὰ νὰ φέρῃ τὰ πάντα εἰς τὴν ὑπαρξιν, διὰ νὰ δημιουργήσῃ μόνον τὸν Υἱὸν καὶ ὕστερα νὰ ἔχῃ ἀνάγκην ἀπὸ τὰς ὑπηρεσίας καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Υἱοῦ διὰ νὰ δημιουργήσῃ τὰ ἄλλα κτίσματα. Ἔτσι καὶ δὲν ἀναβάλλει ἐκείνο ποὺ θὰ θελήσῃ νὰ γίνῃ, ἀλλὰ μόνον ἠθέλησε καὶ τὰ πάντα ἦλθον εἰς τὴν ὑπαρξιν, καὶ κανεῖς δὲν ἀντεστάθῃ εἰς τὸ θέλημα αὐτοῦ. Διὰ ποῖαν λοιπὸν αἰτίαν δὲν ἐγένιναν τὰ πάντα παρὰ τοῦ Θεοῦ μὲ μόνην τὴν προσταγὴν, δυνάμει τῆς ὁποίας ἐγένε καὶ ὁ Υἱός; Ἡ, ἅς εἴπουν, διατί ἐγένιναν τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καίτοι καὶ αὐτὸς ἦτο γενητός; Δὲν ὑπάρχει θεβαίως παραλογισμὸς ποὺ νὰ μὴ ὑπάρχῃ εἰς αὐτούς. Καὶ λέγουν εἰς ἀπάντησιν, ὅτι τάχα «Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἠθέλησε νὰ κτίσῃ τὴν γενετὴν φύσιν καὶ ἔβλεπεν ὅτι αὐτὴ δὲν ἡμποροῦσε νὰ ἔχῃ καμμίαν ἐπαφὴν μὲ τὴν καθαρὰν καὶ αὔλον ἐνέργειαν τοῦ Πατρός, καὶ νὰ γίνῃ παρ' αὐτοῦ μὲ ἄμεσον τρόπον ἢ δημιουργία αὐτῆς, διὰ τοῦτο ὁ Πατὴρ κτίζει πρῶτον μόνος του μόνον ἓνα καὶ ὀνομάζει αὐτὸν Υἱὸν καὶ Λόγον, διὰ νὰ εἶναι αὐτὸς ἐνδιάμεσον ὄργανον αὐτοῦ καὶ ἔτσι νὰ ἡμπορέσουν νὰ γίνουν δι' αὐτοῦ τὰ πάντα»¹²¹. Καὶ ταῦτα ὅχι

120. Πρβλ. Ἱω. 1, 3.

121. Ἡ περὶ δημιουργίας γνώμη αὐτῆ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν ὁμοφρόνων του εἶναι ἀντιγραφὴ καὶ προσαρμογὴ εἰς τὸ σύστημα τῆς αἰρέσεως ὁ-

μόνον εἶπον, ἀλλὰ καὶ νὰ γράψουν ἐτόλμησαν ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Ἀρειος καὶ ὁ Ἀστέριος, ποὺ ἐθυσίασεν εἰς τὰ εἰδωλα.

25. Πῶς λοιπόν, ὕστερα ἀπὸ αὐτά, νὰ μὴ καταλογίσῃ κανεὶς εἰς αὐτοὺς τελείαν ἀσέβειαν, μὲ τὴν ὁποίαν οὗτοι, λόγῳ πολλῆς παραφροσύνης, ἐκέρασαν τοὺς ἑαυτοῦς των, καὶ ἔτσι μεθυσμένοι δὲν κοκκινίζουν διαστρέφοντες τὴν ἀλήθειαν. Διότι ἐὰν μὲν εἶπουν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε μόνον τὸν Υἱὸν διὰ νὰ μὴ κουρασθῇ ἀπὸ τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας τῶν ἄλλων κτισμάτων, θὰ κραυγάζῃ ἐναντίον των ὁλόκληρος ἡ κτίσις, ὅτι λέγουν πράγματα ἐντελῶς ἀνάξια διὰ τὸν Θεόν, ὁ δὲ Ἡσαΐας, θὰ διαψεύσῃ αὐτοὺς καὶ ἐγγράφως λέγων· «Ὁ αἰώνιος Θεός, ὁ ὁποῖος κατεσκεύασε τὰ ἄκρα τῆς γῆς, δὲν θὰ πεινάσῃ οὔτε θὰ κουρασθῇ, οὔτε ὑπάρχει τρόπος νὰ εὗρεθῇ ἡ φρόνησις αὐτοῦ»¹²². Ἐὰν δὲ εἶπουν, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν καταδέχεται νὰ δημιουργήσῃ τὰ ἄλλα κτίσματα, καὶ μόνον τὸν Υἱὸν ἐδημιούργησε καὶ μετεβίβασεν εἰς αὐτόν, ὡς εἰς ἱεροῦ του, τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας τῶν ἄλλων κτισμάτων, καὶ τοῦτο μὲν εἶναι ἀνάξιον νὰ λέγεται διὰ τὸν Θεόν, διότι δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν Θεὸν ἀλαζονεία, θὰ κάμῃ δὲ αὐτοὺς νὰ ἐντραποῦν αὐτὸς ὁ Κύριος, λέγων· «Δύο στρουθία δὲν πωλοῦνται ἀντὶ δέκα λεπτῶν; Καὶ ὅμως οὔτε ἓν ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ πέσῃ νεκρὸν εἰς τὴν γῆν, χωρὶς νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτὸ ὁ Πατὴρ σας»¹²³, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ πάλιν. «Μὴ φροντίζετε μὲ ἀγωνίαν διὰ τὴν ζωὴν σας περὶ τοῦ τί θὰ φάγετε, οὔτε μὲ τί θὰ ἐνδύσετε τὸ σῶμά σας. Δὲν ἀξίζει περισσότερον ἢ ζωὴ ἀπὸ τὴν τροφήν, καὶ τὸ σῶμα ἀπὸ τὰ ἐνδύματα; Κυττάξατε τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἴδετε ὅτι οὔτε σπεύρουν, οὔτε θερίζουν, οὔτε συναθροίζουσιν τροφίμα εἰς ἀποθήκας. Καὶ ὅμως ὁ Πατὴρ σας ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά. Δὲν διαφέρετε σεῖς εἰς ἀξίαν περισσότερον ἀπὸ αὐτά; Ποῖος δὲ ἀπὸ πάντων ὅσον καὶ

μοίρας γνώμης τοῦ Πλάτωνος. Οὗτος, δεχόμενος τὴν φιλοσοφικὴν πίστιν εἰς δύο ἀρχὰς αὐτοῦπάρκτους, τὴν βλῆν καὶ τὸ πνεῦμα (νοῦν) καὶ σύμφωνα μὲ τὸ φιλοσοφικὸν ἀξίωμα «τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου γνωρίζεται» (Αἰσ. Ζ14Α), φρονεῖ, ὅτι ὁ θεὸς νοῦς, ἀδυνατῶν νὰ ἔλθῃ εἰς ἀμεσον σχέσιν μὲ τὴν βλῆν, δημιουργεῖ τοὺς θεοὺς καὶ ἀναθέτει εἰς αὐτοὺς τὴν δημιουργίαν τῶν ὄντων μὲ πρότυπα τὰς ἰδέας (Πρβλ. Τίμαιος 41Α κ. ἐξ.).

122. Ἡσ. 40, 28

123. Ματθ. 10, 29.

ἂν φροντίσῃ, ἡμπορεῖ νὰ προσθέσῃ εἰς τὸ ἀνάστημά του ἓνα πῆχυν; Καὶ διατί φροντίζετε μὲ τόσῃ ἀνησυχίαν; Παρατηρήσατε μὲ προσοχὴν διὰ νὰ μάθετε πῶς φυτρῶνουν καὶ αὐξάνουν τὰ ἄνθη τοῦ ἀγροῦ: οὔτε κοπιάζουν, οὔτε γνέθουν. Καὶ ὁμῶς σὰς θεβαιῶ ὅτι οὔτε ὁ βασιλεὺς Σολομῶν μὲ ὅλην τὴν μεγαλοπρεπῆ ἐμφάνισίν του, δὲν ἐφόρεσε ὠραιότερον ἔνδυμα, ἀπὸ τὸ ἔνδυμα, ποὺ ταῦτα φοροῦν. Ἐὰν δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ, ποὺ σήμερον ὑπάρχει καὶ αὔριον ρίπτεται εἰς τὸν κλίβανον, ἐνδύῃ τόσον λαμπρῶς ὁ Θεός, δὲν θὰ ἐνδύσῃ, κατὰ μείζονα λόγον σὰς, ὀλιγόπιστοι;¹²⁴ Διότι ἐὰν δὲν εἶναι ἀνάξιον διὰ τὸν Θεὸν νὰ προνοῇ διὰ τὴν συντήρησιν καὶ μέχρι τῶν τόσον μικρῶν, τῆς τριχὸς τῆς κεφαλῆς, καὶ τοῦ στρουθίου, καὶ τοῦ χόρτου τοῦ ἀγροῦ, εἶναι φανερόν, ὅτι δὲν εἶναι ἐπίσης ἀνάξιον καὶ νὰ δημιουργῇ αὐτά. Διότι ἐκείνων περὶ τῶν ὁποίων αὐτὸς προνοεῖ, τούτων εἶναι καὶ ποιητὴς διὰ τοῦ ἰδικοῦ του Λόγου. "Ἀλλωστε ἐκεῖνοι, ποὺ λέγουν τοῦτο, ἀντιμετωπίζουν καὶ ἄλλο μεγαλύτερο ἄτοπον, διότι διαιροῦν τὰ κτίσματα καὶ τὴν δημιουργίαν, καὶ τὸ μὲν ἔργον τῆς δημιουργίας τοῦ Υἱοῦ ἀποδίδουν εἰς τὸν Πατέρα, τὰ δὲ ἄλλα ἔργα εἰς τὸν Υἱόν. Πρέπει ἢ καὶ τὰ πάντα μαζὶ μὲ τὸν Υἱὸν νὰ ἔγιναν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἢ ἐὰν ὅλα τὰ κτίσματα ἔγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ, νὰ μὴ λέγουν ὅτι οὗτος εἶναι εἰς ἀπὸ τὰ γενητά.

26. "Ἐπειτα δὲ καὶ κατ' ἐκείνον τὸν τρόπον θὰ ἡμποροῦσε κανεὶς νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀνοησίαν των. Ἐὰν καὶ ὁ Λόγος εἶναι ἐκ τῆς φύσεως, ἢ ὁποία εἶναι κτίσμα, πῶς ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν ἡμποροῦσε νὰ δημιουργηθῇ δι' ἀμέσου ἐνεργείας αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, μόνος αὐτὸς κατέστη δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν ἐνέργειαν τῆς ἀκτίστου καὶ ἀπολύτως ἀμιγροῦς καὶ καθαρᾶς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καθὼς σεῖς λέγετε; Εἶναι ἐπομένως ἀνάγκη νὰ δεχθῆτε ἢ ὅτι, ἀφοῦ οὗτος ἡμπόρεσε νὰ γίνῃ, ἡμπορεῖ ἐπίσης νὰ γίνῃ ὅπως αὐτὸς καὶ πᾶσα ἢ ἄλλη κτίσις, ἢ ὅτι ἐὰν ὁλόκληρος ἢ κτίσις ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἀμέσως ἀπὸ τὸν Πατέρα, οὔτε ὁ Λόγος ἠδύνατο, διότι καὶ οὗτος εἶναι εἰς τῶν γενητῶν, καθ' ὑμᾶς. Πάλιν δέ, ἐὰν, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ κτιστὴ φύσις ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ δι' ἀμέσου ἐνεργείας αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, παρέστη ἀνάγκη ἐνδιαμέ-

124. Ματθ. 6, 25 - 30.

σου μεσίτου μεταξύ Θεοῦ καὶ κτιστῆς φύσεως, ἀνάγκη πᾶσα, καί, ἐάν ὁ Λόγος εἶναι κτίσμα καὶ ποίημα παρίσταται χρεῖα μέσου τινός καὶ διὰ τὴν δημιουργίαν αὐτοῦ, λόγῳ τοῦ ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι εἰς τῶν ἄλλων κτισμάτων τῆς κτιστῆς φύσεως, ἡ ὁποία δὲν ἡμπορεῖ νὰ μετέχη ἀμέσως εἰς τὴν δημιουργικὴν ἐργασίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ χρειάζεται κάποιο ἐνδιάμεσον μέσον. Ἄν δὲ καὶ εὐρεθῇ δι' ἐκεῖνον κάποιος μεσάζων, πάλιν θὰ παραστῇ ἀνάγκη ἄλλου μεσίτου καὶ δι' ἐκεῖνον, καὶ ἔτσι ἐάν κανεῖς συνεχίσῃ μὲ τὸ λογικόν του τὴν ἔρευναν θὰ εὕρῃ πολὺ πλῆθος μεσιτῶν διαδεχομένων ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, καὶ ἔτσι ἡ κτίσις εἶναι ἀδύνατον νὰ λάβῃ ὑπόστασιν, ἐφ' ὅσον θὰ χρειάζεται ἐπ' ἄπειρον τὸν μεσίτην, ἐνῶ δὲν θὰ ἡμπορῇ νὰ ὑπάρξῃ ἐνδιάμεσος μεσίτης χωρὶς ἄλλον μεσίτην, λόγῳ τοῦ ὅτι πάντες εἶναι ἐκ κτιστῆς φύσεως, ἡ ὁποία δὲν ἡμπορεῖ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἄμεσον δημιουργικὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, καθὼς σεῖς λέγετε. Μὲ πόσῃ λοιπὸν παραφροσύνῃ εἶναι γεμάτοι, ἕνεκα τῆς ὁποίας καὶ αὐτὰ ἀκόμη ποὺ ἤδη ἔγιναν, φαντάζονται ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἔγιναν; Ἡ ἴσως φαντάζονται ὅτι οὐδὲ νὰ γίνουν εἶναι δυνατόν, καὶ ἐρευνοῦν ἀκόμη νὰ εὕρουν τὸν μεσίτην. Διότι, σύμφωνα μὲ τὴν τόσον ἀσεβῆ καὶ ἀνόητον δοξασίαν των, οὔτε νὰ ὑπάρξουν τὰ ὄντα εἶναι δυνατόν, ἐάν δὲν εὐρεθῇ ὁ μεσίτης.

27. Ἀλλὰ λέγουν τὰ ἐξῆς: Ἴδου λοιπὸν καὶ ὁ Θεὸς ἐξήγαγε διὰ τοῦ Μωϋσέως τὸν λαὸν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, καὶ δι' αὐτοῦ ἔδωκε τὸν νόμον, ἂν καὶ αὐτὸς ἦτο ἄνθρωπος· ὥστε εἶναι δυνατόν τὰ ὅμοια νὰ γίνουν διὰ τοῦ ὁμοίου. Ἐπρεπε δὲ οὗτοι νὰ λέγουν τοῦτο σοφιστευόμενοι, διὰ νὰ μὴ ἐπισύρουν εἰς θάρος των περισσοτέραν ἐντροπὴν. Διότι ὁ Μωϋσῆς δὲν ἀπεστέλλετο διὰ νὰ δημιουργῇ, οὔτε νὰ καλέσῃ τὰ μὴ ὄντα εἰς τὴν ὑπαρξιν, καὶ νὰ πλάσῃ ἀνθρώπους ὁμοίους μὲ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ διὰ νὰ μεταβιβάσῃ ὡς ὑπηρέτης λόγους Θεοῦ πρὸς τὸν λαὸν καὶ τὸν βασιλέα Φαραώ. Ἐχει δὲ τοῦτο πολλὴν διαφορὰν πρὸς τὸ δημιουργεῖν, διότι τὸ ὑπηρετεῖν ἀναφέρεται εἰς τὰ δημιουργήματα ὡς πρὸς δούλους, τὸ δὲ δημιουργεῖν καὶ κτίζειν μόνον εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν γνήσιον Υἱὸν καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἔργον τοῦ δημιουργεῖν, δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εὕρῃ ἄλλον κανένα παρὰ μόνον τὸν

Λόγον τοῦ Θεοῦ, διότι τὰ πάντα ἐγίναν με σοφίαν¹²⁵ καὶ ἄνευ τοῦ Λόγου δὲν ἐγινε οὔτε ἓν¹²⁶. Διὰ δὲ τὰς ὑπηρεσίας ὅχι μόνον εἷς, ἀλλὰ πολλοὶ εἶναι ἀπὸ τοὺς πάντας ἐκείνοι, τοὺς ὁποίους ἐὰν θέλῃ ἀποστέλλει ὁ Κύριος. Πολλοὶ μὲν ἀρχάγγελοι, πολλοὶ δὲ θρόνοι καὶ ἐξουσίαι, καὶ κυριότητες καὶ χίλια χιλιάδες καὶ μύρια μυριάδες παραστέκουν λειτουργοῦντες καὶ ἔτοιμοι νὰ ἀποσταλοῦν εἰς διακονίαν¹²⁷. Καὶ πολλοὶ μὲν προφῆται, καὶ ἀπόστολοι δὲ δώδεκα καὶ ὁ Παῦλος, καὶ ὁ Μωϋσῆς ὅχι αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ μαζὶ με αὐτὸν καὶ ὁ Ἀαρὼν καὶ κατόπιν ἄλλοι ἐβδομήκοντα ἐγέμισαν με τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος¹²⁸. Καὶ τὸν Μωϋσῆν διεδέχθη ὁ Ἰησοὺς τοῦ Ναυῆ, καὶ ἐκείνον οἱ κριταί, καὶ ἐκείνους ὅχι εἷς, ἀλλὰ πολλοὶ βασιλεῖς. Ἐὰν λοιπὸν ἦτο πράγματι κτίσμα καὶ εἰς ἀπὸ τὰ δημιουργήματα ὁ Υἱός, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ τοιοῦτοι υἱοί, διὰ νὰ ἔχῃ ὁ Θεὸς πολλοὺς τοιούτους ὑπηρέτας, ὅπως ἀκριβῶς καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ὑπάρχει πλήθος ὑπηρετῶν. Ἐὰν δὲ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἴδῃ κανεὶς τοῦτο, ἀλλὰ τὰ μὲν κτίσματα εἶναι πολλὰ ὁ δὲ Λόγος εἶναι εἷς, ποῖος δὲν βλέπει καὶ ἀπὸ αὐτά, ὅτι ὁ Υἱὸς διαφέρει ἀπὸ τὰ πάντα, καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐξισοῦται με τὰ κτίσματα, ἀλλὰ μόνον με τὸν Πατέρα ἔχει τὴν αὐτὴν ιδιότητα; Ὅθεν οὔτε πολλοὶ Λόγοι ὑπάρχουν, ἀλλὰ μόνον εἷς, ὁ Λόγος τοῦ ἑνὸς Πατρὸς καὶ μία ὑπάρχει εἰκὼν τοῦ ἑνὸς Θεοῦ. Ἄλλ' ἰδοὺ, λέγουν, καὶ ὁ ἥλιος εἶναι μόνον εἷς καὶ ἡ γῆ μία. Οἱ ἀνόητοι, ἅς εἴπουν ὅτι καὶ τὸ ὕδωρ εἶναι ἓν, καὶ τὸ πῦρ ἓν, διὰ νὰ ἀκούσουν ὅτι καθὲν ἀπὸ τὰ γινόμενα εἶναι μὲν ἓν κατὰ τὴν ἰδικὴν του σύστασιν, ὡς πρὸς τὴν προσδιωρισμένην δι' αὐτὸ ὑπηρεσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν, δὲν εἶναι ὁμῶς τὸ καθὲν μόνον του πλήρως ἀρκετόν. Διότι ὁ Θεὸς εἶπε· «Ἄς γίνουν φωστῆρες εἰς τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ διὰ νὰ φωτίζουν τὴν γῆν, καὶ συνεργοὶν εἰς τὸ νὰ διαχωρίζωνται ἡ ἡμέρα ἀπὸ τὴν νύκτα καὶ ἡ νύκτα ἀπὸ τὴν ἡμέραν, καὶ ἅς εἶναι τὰ αὐτὰ διακριτικὰ σημεῖα ποὺ θὰ σημειώνουν τοὺς καιροὺς τὰς ἡμέρας καὶ τὰ ἔτη»¹²⁹. Ἐπειτα λέγει: «Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας, τοὺς μεγάλους, τὸν μὲν μεγα-

125. Πρβλ. Ψαλμ. 103, 24.

126. Ἰω. 1, 3.

127. Πρβλ. Δαν. 7, 10.

128. Πρβλ. Ἀριθ. 11, 25.

129. Γέν. 1, 14.

λύτερον φωστήρα διὰ νὰ ἐξουσιάζῃ κατὰ τὴν ἡμέραν, τὸν δὲ μικρότερον φωστήρα διὰ νὰ ἐξουσιάζῃ κατὰ τὴν νύκτα, καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ ἐτοποθέτησεν αὐτοὺς εἰς τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε νὰ φωτίζουν τὴν γῆν, καὶ νὰ ἐξουσιάζουν κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα»¹³⁰.

28. Ἴδου οἱ φωστῆρες εἶναι πολλοὶ καὶ ὄχι μόνος ὁ ἥλιος, οὔτε μόνῃ ἡ σελήνῃ, ἀλλὰ τὸ καθὲν εἶναι κατ' οὐσίαν ἓν, μία ὁμῶς καὶ ἡ ἰδίᾳ δι' ὅλους εἶναι ἡ λειτουργία των, καὶ αὐτὸ ποὺ λείπει ἀπὸ τὸ καθὲν, ἀναπληροῖ τὸ ἄλλο, καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ φωτισμοῦ ἐξυπηρετεῖται ἀπὸ ὅλα. Ὁ ἥλιος λοιπὸν ἔχει ἐξουσίαν νὰ φωτίζῃ μόνον κατὰ τὸ διάστημα ἐκάστης ἡμέρας, καὶ ἡ σελήνῃ τὴν νύκτα· οἱ δὲ ἀστέρες μαζί μὲ αὐτοὺς συντρέχουν εἰς τὸ νὰ διαδέχωνται ἀλλήλους οἱ καιροὶ καὶ τὰ ἔτη, καὶ ὁ καθεὶς χωριστὰ χρησιμεύει ὡς σημεῖον, ὡς ἀπαιτεῖ εἰς κάθε περίπτωσιν ἡ χρεια. Ἔτσι καὶ ἡ γῆ δὲν ἔγινε κατάλληλος νὰ ὑπηρετῇ εἰς ὅλα, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ νὰ παράγῃ καρπούς, ποὺ εἶναι ἡ θάσις τῆς ζωῆς τῶν ζώων ποὺ ζοῦν ἐπάνω εἰς αὐτήν. Καὶ τὸ στερέωμα εἰς τὸ νὰ διαχωρίζῃ τὸ ὕδωρ ποὺ εἶναι ὑποκάτω ἀπὸ τὸ ὕδωρ ποὺ εἶναι ὑπεράνω τοῦ στερεώματος καὶ νὰ εἶναι ἡ θέσις τῶν φωστήρων ποὺ ἔχουν τοποθετηθῇ εἰς αὐτό. Ἔτσι καὶ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ, μαζί μὲ ὅλα τὰ ἄλλα ἔγιναν διὰ νὰ χρησιμεύουν εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν σωμάτων. Καί, γενικῶς κανὲν δὲν εἶναι μόνον του, ἀλλὰ τὸ καθὲν ἀπὸ τὰ γενόμενα, ὡσὰν τὸ ἓν νὰ εἶναι μέλος τοῦ ἄλλου, ὡς ἓν ἀκριβῶς σῶμα, συναποτελοῦν τὸν κόσμον. Ἐάν λοιπὸν οὗτοι φαντάζονται ὅτι ἔτσι εἶναι καὶ ὁ Υἱός, ὅς περιφρονηθοῦν ἀπὸ ὅλους, ἐπειδὴ νομίζουν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι εἰς ἀπὸ τὰ ὅλα, καὶ χωρὶς τὰ ἄλλα δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐπιτελῇ τὴν ἀνατεθεῖσαν εἰς αὐτὸν λειτουργίαν. Ἐάν δὲ τοῦτο εἶναι καταφανῶς ἀσεβές, ὅς μάθουν καλῶς ὅτι ὁ Λόγος δὲν ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν δημιουργημάτων, ἀλλ' εἶναι τοῦ μὲν Πατρὸς ὁ μόνος καὶ γνήσιος Λόγος, τῶν δὲ κτισμάτων ὁ δημιουργός. Ἀλλ' εἶπαν· Εἶναι κτίσμα ὁ Λόγος καὶ εἰς ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, καὶ καθὼς ὁ τεχνίτης μαυθάνει ἀπὸ τὸν διδάσκαλον τὴν τέχνην του, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν Θεὸν τὴν τέχνην τοῦ τεχνίτου καὶ τοῦ δημιουργοῦ, καὶ ἔτσι ὑπηρετήσε τὸν Θεόν, ποὺ ἐδίδασκεν αὐτόν. Ταῦτα καὶ ὁ σοφιστὴς Ἀστέ-

ριος, ὁ ὁποῖος μόλις ἔμαθε νὰ ἀρνῆται τὸν Κύριον, ἐτόλμηση νὰ γράψῃ, μὴ δυνηθεῖς νὰ ἐννοήσῃ τὸν παραλογισμόν αὐτῶν. Διότι ἐὰν τὸ ἔργον τοῦ δημιουργοῦ ἡμπορεῖ νὰ διδασχθῇ, ἄς προσέξουν μήπως καταντήσουν νὰ εἶπουν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ δημιουργός, ἀλλ' ἐγινε δημιουργὸς ἀφοῦ ἔμαθε πρῶτον τὴν ἐπιστήμην τοῦ δημιουργοῦ, ὥστε νὰ εἶναι δυνατόν νὰ χάσῃ τὴν ἱκανότητα αὐτήν. "Επειτα ἐὰν ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ ἀπέκτησε τὴν γνῶσιν τοῦ δημιουργοῦ κατόπιν διδασκαλίας, πῶς πλέον εἶναι σοφία ἐὰν ἔχῃ ἀνάγκην μαθημάτων; Τί δὲ ἦτο πρὶν μάθῃ; Διότι ἀσφαλῶς δὲν ἦτο Σοφία καθ' ὃν χρόνον ἔστερεῖτο διδασκαλίας. Ἦτο ἄρα κάποιον πρᾶγμα ἐλλιπὲς καὶ ὄχι οὐσιαστικὴ σοφία, καὶ κατόπιν θαυμασίας προόδου ἀπέκτησε τὸ ὄνομα τῆς σοφίας, καὶ θὰ εἶναι ἐπὶ τόνον χρόνον σοφία, ἕως ὅτου διατηρεῖ ἐκεῖνο ποῦ ἔμαθε. Διότι ἐκεῖνο ποῦ δὲν ἔχει κανεὶς ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἀπέκτησε κατόπιν μαθήσεως εἶναι δυνατόν κάποτε καὶ νὰ τὸ λησμονήσῃ. Αὐτὰ δὲ ποῦ λέγουν περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι λόγοι Χριστιανῶν, ἀλλὰ εἰδωλολατρῶν.

29. Καὶ ἀληθῶς, ἐὰν κανεὶς ἀποκτήσῃ τὴν ἱκανότητα τοῦ νὰ δημιουργῇ κατόπιν διδασκαλίας, ἀποδίδουν εἰς τὸν Θεὸν φθόνον καὶ ἀδυναμίαν οἱ ἀνόητοι. Καὶ φθόνον μὲν διότι δὲν ἐδίδασκε πολλοὺς τὴν τέχνην τοῦ δημιουργοῦ, διὰ νὰ ὑπάρχουν γύρω του πολλοὶ δημιουργοί, καθὼς ὑπάρχουν πολλοὶ ἀρχάγγελοι καὶ ἄγγελοι ἀδυναμίαν δέ, διότι δὲν ἠμπόρεσε νὰ δημιουργήσῃ μόνος του τὸν κόσμον καὶ ἐχρειάσθη συνεργὸν ἢ ὑπηρετην, καίτοι, καθὼς ἀπεδείχθη καὶ ἡ κτιστὴ φύσις ἡδύνατο νὰ γίνῃ παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ, κατ' αὐτούς, ὁ Υἱὸς ἂν καὶ ἦτο γενητὸς ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ καὶ ἐγινε παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ τίποτε δὲν λείπει ἀπὸ τὸν Θεόν, μὴ γένοιτο! Διότι αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶπε «Πλήρης εἰμί»¹³¹ οὔτε κατόπιν διδασκαλίας ἐγινε δημιουργὸς ὁ Λόγος, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι εἰκὼν καὶ σοφία τοῦ Πατρός, ἐργάζεται καὶ αὐτὸς τὰ ἔργα ποῦ ἐργάζεται ὁ Πατήρ. Οὐτε χάριν τῆς δημιουργίας τῶν κτισμάτων ἐδημιούργησε τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ. Διότι ἰδοὺ καὶ ὑπάρχοντος τοῦ Υἱοῦ, πάλιν φαίνεται ὅτι ἐργάζεται ὁ Πατήρ, καθὼς αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει· «Ὁ Πατήρ μου ἕως τώρα ἐργάζεται, καὶ

131. Ἦσα. 1, 11.

ἐγὼ ἐργάζομαι»¹³². Ἐὰν δέ, καθ' ὑμᾶς, διὰ τοῦτο ἔγινεν ὁ Υἱός, διὰ νὰ δημιουργήσῃ τὰ ὄντα πού ἐπρόκειτο νὰ γίνουν μετὰ ἀπὸ αὐτόν, φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Πατὴρ καὶ μετὰ ἀφοῦ ἔγινεν ὁ Υἱὸς ἐργάζεται, εἶναι, κατὰ τὰ λεγόμενά σας, περιττὴ ἡ δημιουργία τοιοῦτου Υἱοῦ. Ἄλλωστε, διὰ ποῖον ἀκριβῶς λόγον, ἂν ἤθελε νὰ δημιουργήσῃ ἡμᾶς, ζητεῖ τὸν μεσίτην, ὡσὰν νὰ μὴ ἦτο ἀρκετὸν τὸ θέλημα αὐτοῦ νὰ φέρῃ εἰς τὸ εἶναι ἐκεῖνα πού ἐνόμιζε καλὸν νὰ δημιουργήσῃ; Καὶ αἱ μὲν Γραφαὶ λέγουν· «Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησε»¹³³, καὶ «Ποῖος ἡμπόρεσε νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸ θέλημά του;»¹³⁴. Ἐὰν δὲ καὶ ἡ θέλησις αὐτοῦ μόνῃ ἡμποροῦσε νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν δημιουργίαν τῶν πάντων, ἦτο περιττὴ πάλιν, σύμφωνα μὲ ὅσα λέγετε, ἡ ἀνάγκη μεσίτου. Καὶ ἀληθῶς καὶ τὸ παράδειγμά σας περὶ τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, ἀποδεικνύεται σάπιον. Πάλιν δὲ καὶ τὸ ἐπόμενον θὰ προκαλέσῃ τὴν ἐντροπὴν σας. Ἐὰν ὁ Θεός, ἐπειδὴ ἠθέλησε νὰ δημιουργήσῃ τὴν κτιστὴν φύσιν, εὐθὺς ὡς ἔλαβε τοιαύτην ἀπόφασιν, ἐπινοῇ καὶ κτίζῃ, καθ' ὑμᾶς, τὸν Υἱόν, διὰ νὰ δημιουργήσῃ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ σκεφθῆτε πόσον μεγάλην ἀσέβειαν ἐτολμήσατε νὰ ἐκστομήσετε.

30. Πρῶτον μὲν, διότι φαίνεται ὅτι αὐτὸς μᾶλλον ὁ Υἱὸς ἔγινε δι' ἡμᾶς καὶ ὄχι ἡμεῖς δι' αὐτόν. Ὅτι δηλαδή, δὲν ἐκτίσθημεν ἡμεῖς δι' αὐτόν, ἀλλ' αὐτὸς ἐποιήθη χάριν ἡμῶν, ὥστε αὐτὸς μᾶλλον νὰ χρεωστῇ χάριν εἰς ἡμᾶς καὶ ὄχι ἡμεῖς εἰς αὐτόν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ γυνὴ εἰς τὸν ἄνδρα «Διότι δὲν ἐκτίσθη, λέγει ἡ Γραφή, ὁ ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἡ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα»¹³⁵. Ὡστε λοιπὸν καθὼς ὁ μὲν ἀνὴρ εἶναι εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ¹³⁶, ἡ δὲ γυνὴ δόξα ἀνδρός, καθ' ὅμοιον τρόπον ἡμεῖς μὲν εἴμεθα εἰκὼν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐγίναμεν διὰ νὰ δοξάζεται ὁ Θεός, ὁ δὲ Υἱὸς εἶναι εἰκὼν ἡμῶν καὶ διὰ νὰ δοξαζώμεθα ἡμεῖς ἐδημιουργήθη. Καὶ ἡμεῖς μὲν ἐγίναμεν διὰ νὰ ὑπάρχωμεν, ὁ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν γνώμην σας, ὄχι διὰ νὰ ὑπάρχῃ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνάγκην ἡμῶν, ὡς ὑπηρετικὸν ὄργανον ἐδημιουργήθη, ὥστε δὲν ἐγίνα-

132. Ἰω. 5, 17.

133. Ψαλμ. 113, 11.

134. Ρωμ. 9, 19.

135. Α' Κορ. 11, 9.

136. Πρβλ. Α' Κορ. 11, 7.

μεν ἡμεῖς ἀπὸ αὐτόν, ἀλλ' ἐκεῖνος ἀπὸ ἰδικήν μας ἀνάγκην ἐδημιουργήθη. Καὶ πῶς νὰ μὴ πάσχουν ἀπὸ ὑπερβολικὴν ἀνοησίαν αὐτοί, ποὺ καὶ μόνον ἀπλῶς ἐνθυμοῦνται ταῦτα μὲ τὸν νοῦν των; Καὶ ἀληθῶς, ἐὰν ὁ Λόγος ἐγινε πρὸς χάριν ἡμῶν, δὲν εἶναι οὔτε πρῶτος ἀπὸ ἡμᾶς πλησίον τοῦ Θεοῦ. Διότι οὔτε ἔχει αὐτόν πρῶτον ὑπάρχοντα πλησίον του καὶ ὕστερον ἀποφασίζει νὰ δημιουργήσῃ ἡμᾶς, ἀλλ' εἶχεν ἡμᾶς εἰς τὸν νοῦν του πρῶτον καὶ ὕστερα ἀποφασίζει περὶ τοῦ Λόγου του. Ἐὰν δὲ τοῦτο ἦτο ἀληθές, ἴσως οὔτε θὰ ἤθελεν ἐντελῶς τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, διότι δὲν ἔκτισεν αὐτόν διότι ἤθελεν αὐτόν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελεν ἡμᾶς, χάριν ἡμῶν ἐδημιούργησεν αὐτόν. Ὑστερον λοιπὸν ἀπὸ ἡμᾶς ἐπενόησεν αὐτόν, ὥστε, κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἀσεβῶν, ὁ Υἱὸς ποὺ ἐγινε διὰ νὰ χρησιμεύῃ ὡς ὄργανον, εἶναι ἐντελῶς περιττός καὶ ἄχρηστος, μετὰ τὴν γένεσιν ἐκείνων χάριν τῶν ὁποίων καὶ ἐκτίσθη. Ἐὰν δέ, ὁ Υἱὸς μόνος ὡς δυνατός ἐγινε παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδύνατοι ἐγίναμεν παρὰ τοῦ Λόγου, διατὶ νὰ μὴ σκεφθῇ πρῶτον διὰ τὴν δημιουργίαν αὐτοῦ, ποὺ ἦτο δυνατός, ἀλλ' ἐσκέφθη πρῶτον ἡμᾶς; Ἡ διατὶ δὲν προτιμᾷ τὸν δυνατόν ἀπὸ τοὺς ἀδυνάτους; Ἡ διατὶ, ἀφοῦ ποιεῖ αὐτόν πρῶτον, δὲν σκέπτεται καὶ πρῶτον περὶ αὐτοῦ; Ἡ διατὶ, ἀφοῦ ἐσκέφθη πρῶτον νὰ δημιουργήσῃ ἡμᾶς, δὲν δημιουργεῖ ἡμᾶς πρῶτους, καίτοι τὸ θέλημα τοῦ ἦτο ἰσχυρόν διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν πάντων; Ἀλλὰ κτίζει μὲν ἐκείνον πρῶτον, ἐνῶ ἀποφασίζει πρῶτον δι' ἡμᾶς, καὶ θέλει ἡμᾶς νὰ δημιουργήσῃ πρῶτους ἀπὸ τὸν μεσίτην. Καὶ ἐνῶ θέλει μὲν νὰ κτίσῃ ἡμᾶς καὶ δι' ἡμᾶς ἀποφασίζει, μᾶς ὀνομάζει κτίσματα, ἐκείνον δέ, τὸν ὁποῖον δημιουργεῖ χάριν ἡμῶν, ὀνομάζει Υἱὸν καὶ κληρονόμον του. Θὰ ἔπρεπε δὲ ἡμᾶς, χάριν τῶν ὁποίων δημιουργεῖ τοῦτον νὰ ὀνομάσῃ μᾶλλον υἱούς, ἢ δηλονότι, τοῦτον ποὺ εἶναι Υἱός, τοῦτον νὰ ἐνθυμηθῇ πρῶτον καὶ νὰ θέλῃ, διὰ τὸν ὁποῖον καὶ ἡμᾶς δημιουργεῖ. Ταῦτα μὲν λοιπόν, εἶναι ξεράσματα καὶ ἀηδία τῶν αἰρετικῶν.

31. Δὲν πρέπει θεβαίως νὰ σιωπῶμεν, ὅταν πρόκειται διὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ ὀφείλομεν μᾶλλον καὶ μεγαλοστόμως νὰ διακηρύττωμεν αὐτήν. Διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ἐγινε δι' ἡμᾶς, ἀλλ' ἡμεῖς μᾶλλον ἐγίναμεν δι' αὐτόν καὶ δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα¹³⁷, οὔτε

137. Πρβλ. Κολ. 1, 16.

λόγῳ τῆς ἰδικῆς μας ἀσθενείας, ἐπειδὴ ἦτο δυνατός, ἔγινεν οὗτος ἀπὸ μόνον τὸν Πατέρα, διὰ τὴν μεταχειρισθῆ αὐτὸν ὡς ὄργανον καὶ δι' αὐτοῦ δημιουργήσῃ ἡμᾶς· μὴ γένοιτο! δὲν ἔχει ἔτσι τὸ πρᾶγμα. Ἀληθῶς δέ, καὶ ἂν ἀκόμη ὁ Θεὸς ἔκρινε καλὸν νὰ μὴ δημιουργήσῃ ὁ ἴδιος τὰ γενητά, ἦτο ἀκόμη ἀχώριστος ἀπὸ τὸν Θεὸν ὁ Λόγος καὶ ὁ Πατήρ ἦτο ἐν αὐτῷ. Τὰ δημιουργήματα ὁμῶς ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνουν χωρὶς τὸν Λόγον, καὶ πράγματι ἔτσι ἔγιναν δι' αὐτοῦ, καὶ εὐλόγως. Διότι ἐπειδὴ ὁ Λόγος εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ γνήσιος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι φυσικὸν γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καὶ ὡς γεννηθεὶς ἐξ αὐτοῦ ὑπάρχει ἐν αὐτῷ, καθὼς εἶπεν ὁ ἴδιος, δὲν ἤμπορουσαν νὰ μὴ γίνουν δι' αὐτοῦ τὰ δημιουργήματα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς τὸ φῶς μὲ τὴν ἀκτινοβολίαν τοῦ φωτίζει τὰ πάντα, καὶ χωρὶς τὴν ἀκτινοβολίαν τοῦ φωτός δὲν θὰ ἤμποροῦσε τίποτε νὰ φωτισθῇ, ἔτσι καὶ ὁ Πατήρ, ὡσὰν διὰ μέσου χειρός, διὰ τοῦ Λόγου ἐδημιούργησε τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ δὲν δημιουργεῖ τίποτε. Εἶπε λοιπὸν ὁ Θεός, ὅπως καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐσημείωσε· «Γενηθήτω φῶς»¹³⁸, καὶ, «Συναχθήτω τὸ ὕδωρ»¹³⁹, καὶ, «Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ»¹⁴⁰, καὶ· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον»¹⁴¹, ὡς καὶ ὁ ἅγιος Δαβὶδ ψάλλει· «Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἀνέτειλατο καὶ ἐκτίσθησαν»¹⁴². Εἶπε δέ, ὅχι, καθὼς συμβαίνει μὲ τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τὴν ἀκούσῃ κάποιος ἐργάτης, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ μάθῃ τὸ θέλημα τοῦ ὁμιλοῦντος, θὰ ὑπάγῃ νὰ ἐργασθῇ. Διότι τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν δημιουργημάτων, τὸ νὰ νοῆται δὲ ἢ λέγεται τοῦτο διὰ τὸν Λόγον εἶναι ἀπρεπές. Διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι δημιουργός, καὶ ποιητικός, καὶ αὐτὸς εἶναι ἡ ἰδία βουλὴ τοῦ Πατρὸς¹⁴³. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἡ θεία Γραφὴ δὲν εἶπεν, ὅτι ἤκουσε καὶ ἠρώτησεν ὁ ἀκούων, πῶς ἢ ποῖα θέλῃ νὰ γίνουν τὰ μέλλοντα γενέσθαι, ἀλλὰ μόνον εἶπεν ὁ Θεός «Γενηθήτω» καὶ προσέθεσεν ἀμέσως· «Καὶ ἐγένετο οὕτω»¹⁴⁴. Διότι ἐκεῖνο πού ἐφάνη καλὸν καὶ ἀπεφασίσθη, ἐγένετο ἀμέσως, συγχρόνως μὲ τὰ λεχθέντα, διὰ τοῦ

138. Γεν. 1, 13.

139. Γεν. 1, 9.

140. Γεν. 1, 11.

141. Γεν. 1, 26.

142. Ψαλμ. 32, 9.

143. Πρβλ. Ἡσα. 9, 6.

144. Γεν. 1, 3. 1, 6. 1, 11. 1, 15.

Λόγου, καὶ ὠλοκληροῦτο εἰς πραγματικότητα. Διότι, ὅταν μὲν ὁ Θεὸς δίδῃ, ἐντολὰς εἰς ὄλους ἢ εἰς τοὺς ἀγγέλους, ἢ συνομιλῇ μὲ τὸν Μωϋσῆν, ἢ παραγγέλλῃ εἰς τὸν Ἀβραάμ, τότε ὁ ἀκούων ἀποκρίνεται· καὶ ὁ μὲν ἐρωτᾷ «Καὶ τί γνώσομαι»;¹⁴⁵ ὁ δὲ λέγει· «Προχέρισαι ἄλλον»¹⁴⁶, καὶ πάλιν· Ἐάν μὲ ἐρωτήσουν, Ποῖον εἶναι τὸ ὄνομά του; τί θὰ εἶπω εἰς αὐτούς;»¹⁴⁷. Καὶ ὁ ἄγγελος εἰς μὲν τὸν Ζαχαρίαν ἔλεγε· «Τάδε λέγει Κύριος»¹⁴⁸, τὸν δὲ Κύριον ἠρώτα· «Κύριε παντοκράτορ, ἕως πότε δὲν θὰ εὐσπλαγχνισθῇς τὴν Ἱερουσαλήμ»;¹⁴⁹ καὶ περιμένει νὰ ἀκούσῃ καλοὺς καὶ παρηγορητικούς λόγους. Διότι ὁ καθεὶς ἀπ' αὐτοὺς ἔχει τὸν μεσίτην Λόγον καὶ τὴν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅποια γνωρίζει τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς. Ὅταν δὲ ἐργάζεται ὁ ἴδιος, καὶ δημιουργῇ ὁ Λόγος, τότε δὲν ὑπάρχει ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις, διότι ὁ Πατὴρ εἶναι ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ Λόγος ἐν τῷ Πατρί, ἀλλ' ἄρκει τὸ θέλημα καὶ τὸ ἔργον ἀμέσως γίνεται, διὰ νὰ εἶναι δι' ἡμᾶς γνώρισμα τῆς μὲν βουλῆσεως τοῦ Πατρὸς τὸ «Εἶπε», καὶ μὲ τό. «Καὶ ἐγένετο οὕτω», νοεῖται καὶ τὸ ἔργον ποῦ ἔγινε διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας» μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι καὶ ἡ βούλησις τοῦ Πατρὸς. Καὶ αὐτὸ δὲ τό· «Εἶπεν ὁ Θεός», νοεῖται διὰ τὸν Λόγον. «Πάντα γάρ, φησιν, ἐν Σοφίᾳ ἐποίησας»¹⁵⁰ καί, «Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν»¹⁵¹, καί, «Εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τοῦ ὁποῦ ἐγιναν τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ»¹⁵².

32. Ἀπὸ αὐτὰ λοιπόν, ἡμποροῦμεν νὰ ἀντιληφθῶμεν καλῶς ὅτι οἱ Ἀρειανοὶ δίδουν μὲ ἡμᾶς μάχην ὑπὲρ τῆς αἰρέσεώς των, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὰ φαινόμενα ἐνῶ λαμβάνουν θέσιν ἀντιπάλων ἐναντίων μας, εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως πολεμοῦν αὐτὴν τὴν Θεότητα. Διότι, ἐάν ᾔτο ἰδική μας ἡ φωνή, ποῦ λέγει «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου»¹⁵³, διὰ πολὺ ὀλίγα θὰ ἡμπορούσαμεν νὰ τοὺς μεμφθῶμεν· ἐάν δὲ ἡ φωνὴ εἶναι τοῦ Πατρὸς, καὶ οἱ μὲν μα-

145. Γεν. 15, 8.

146. Ἐξ. 4, 13.

147. Ἐξ. 3, 13.

148. Ζαχ. 1, 17.

149. Ζαχ. 1, 12.

150. Ψαλμ. 103, 24.

151. Ψαλμ. 32, 6.

152. Α' Κορ. 8, 6.

153. Ματθ. 17, 5.

θηταὶ ἤκουσαν, αὐτὸς δὲ ὁ Υἱὸς λέγει διὰ τὸν ἑαυτὸν του· «Πρὸ δὲ πάντων θουνῶν γεννᾷ με»¹⁵⁴ πῶς νὰ μὴ θεομαχοῦν καὶ αὐτοί, ὅπως οἱ γίγαντες τῆς μυθολογίας, μὲ τὴν γλῶσσαν, ὡς μάχαιραν ἀκονισμένην¹⁵⁵, ἐτοίμην εἰς ἀσέβειαν; Διότι οὔτε τὴν φωνὴν τοῦ Πατρὸς ἐφοβήθησαν, οὔτε τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος ἐσεβάσθησαν, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τοὺς ἀγίους ἄνδρας ἐπίστευσαν, ἐκ τῶν ὁποίων, ὁ μὲν γράφει· «Ὅς ὦν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ»¹⁵⁶ καὶ «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία»¹⁵⁷, ὁ δὲ ψάλλει· «Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὁψόμεθα φῶς»¹⁵⁸, καί· «Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»¹⁵⁹, καὶ οἱ προφητῆται λέγουν· «Καὶ ἐγένετο Λόγος Κυρίου πρὸς ἐμέ»¹⁶⁰, καὶ ὁ Ἰωάννης· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»¹⁶¹, καὶ ὁ Λουκᾶς «Καθὼς παρέδωκαν εἰς ἡμᾶς ἐκεῖνοι, πού ἐξ ἀρχῆς ἔγιναν αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ Λόγου»¹⁶², καὶ καθὼς πάλιν ὁ Δαβὶδ λέγει· «Ἀπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῦ καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς»¹⁶³. Διότι ὅλα αὐτὰ τὴν μὲν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν στιγματίζουν εἰς ὅλα τὰ μέρη, δηλοῦν δὲ καὶ ἐπιθεβαιώνουν τὴν ἀϊδιότητα τοῦ Λόγου καὶ ὅτι δὲν εἶναι ξένος ἀλλὰ γνήσιος Υἱὸς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Διότι πότε εἶδε κανεὶς φῶς χωρὶς φέγγος; Ἡ ποῖος τολμᾷ νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ χαρακτῆρ εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν ὑπόστασιν; Ἡ πῶς νὰ μὴ εἶναι μανιακὸς ἐκεῖνος, πού καὶ ἀπλῶς σκέπτεται ὅτι ὁ Θεὸς ἦτο κάποτε ἄλογος καὶ ἄσοφος; Διότι τὰ παραδείγματα αὐτὰ καὶ τὰς εἰκόνας παρέθεσε δι' ἡμᾶς ἡ Γραφή, ἵνα, ἐπειδὴ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις δὲν ἡμπορεῖ νὰ κατανοήσῃ τὸ μυστήριον τῆς θεότητος μὲ τὴν δύναμιν τοῦ λογικοῦ, δυνηθῶμεν τοῦλάχιστον ἔστω καὶ ἀπλῶς ὀλίγον καὶ ἀμυδρῶς πῶς ὅσον εἶναι εἰς ἡμᾶς δυνατόν, νὰ λάβωμεν γνῶσιν αὐτοῦ. Καὶ καθὼς ἀκριβῶς ἡ δημιουργία εἶναι ἐπαρκὴς χωρὶς ἄλλας ἀποδείξεις, νὰ πληροφορήσῃ ἡμᾶς ὅτι ὑπάρχει Θεὸς καὶ θεία πρόνοια· «Διό-

154. Παροιμ. 8, 25.

155. Πρβλ. Ψαλμ. 56, 5.

156. Ἐδρ. 1, 3.

157. Α' Κορ. 1, 24.

158. Ψαλμ. 35, 10.

159. Ψαλμ. 103, 24.

160. Ἱερ. 1, 4.

161. Ἰω. 1, 1.

162. Λουκ. 1, 2.

163. Ψαλμ. 106, 20.

τι ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος τῶν κτισμάτων καὶ κατ' ἀναλογίαν πρὸς αὐτὰ γίνεται κατανοητὸς ὁ δημιουργὸς αὐτῶν»¹⁶⁴, καὶ δὲν ἀπαιτοῦμεν νὰ ἀκούσωμεν παρ' αὐτῶν φωνάς, ἀλλ' ἀπλῶς ἀκούοντες τὰς Γραφὰς πιστεύομεν, καὶ μὲ τὸ νὰ παρατηροῦμεν τὴν τάξιν καὶ τὴν ἁρμονίαν τῶν πάντων, ἀναγνωρίζομεν αὐτόν, ὅτι εἶναι δημιουργὸς τῶν πάντων καὶ Δεσπότης καὶ Θεός, καὶ τὴν περὶ πάντων θαυμαστὴν πρόνοιαν καὶ διακυβέρνησιν αὐτοῦ πλήρως κατανοοῦμεν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν τὰ ρητὰ τῆς Γραφῆς, ποὺ προείπομεν, καὶ ταῦτα ἄρκοῦν νὰ μᾶς θεβαιώσουν περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ, εἶναι περιττόν, ὑπερβαίνει δὲ καὶ τὴν τρέλλαν, τὸ νὰ ἀμφιβόλλῃ κανεὶς καὶ κατὰ τρόπον αἰρετικὸν νὰ ἐρωτᾷ διὰ νὰ μάθῃ τάχα· Πῶς λοιπὸν ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ προαιωνίως ὁ Υἱός; ἢ πῶς ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ νὰ μὴ εἶναι μέρος αὐτῆς; διότι ἐκεῖνο, ποὺ λαμβάνεται ἀπὸ κάποιον ἄλλο, εἶναι μέρος αὐτοῦ, ἐκεῖνο δὲ ποὺ μερίζεται δὲν εἶναι ὁλόκληρον;

33. Ταῦτα εἶναι δηλαδὴ τῶν κακοδόξων τὰ σοφὰ κακουργήματα. Καὶ ἂν καὶ προλαβόντες ἀπεδείξαμεν εἰς τὰ προηγούμενα τὴν ἀερολογίαν αὐτῶν ποὺ ὑπάρχει εἰς αὐτά, ὅμως καὶ ἡ ἀκρίβεια τῶν ρητῶν τούτων καὶ ἡ ἔννοια τῶν παραδειγμάτων ἀποκαλύπτει τὸ σχέδιον τοῦ σιχαμεροῦ δόγματός των. Διότι βλέπομεν τὸν Λόγον νὰ ὑπάρχῃ αἰωνίως καὶ νὰ γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, τοῦ ὁποῖου καὶ εἶναι Λόγος, καὶ ὅτι δὲν ἔχει νόημα δι' αὐτόν τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον. Βλέπομεν καὶ τὸ ἀπαύγασμα, ποὺ ἐκπέμπει ὁ ἥλιος, ὅτι εἶναι γνήσιον φῶς, ἐκ τῆς φωτιστικῆς πηγῆς αὐτοῦ ἐκπεμπόμενον, καὶ παρὰ ταῦτα, ἡ οὐσία τοῦ ἡλίου νὰ μὴ διαιρητῇ ἢ νὰ ἐλαττοῦται, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ νὰ εἶναι ὁλόκληρος καὶ τὸ ἀπαύγασμα νὰ εἶναι τέλειον καὶ ὁλόκληρον καὶ ὅτι δὲν μειώνει τὴν οὐσίαν τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτὸ ὡς ἀληθινὸν αὐτοῦ γέννημα. Ἐννοοῦμεν ἐπίσης καὶ τὸν Υἱόν, οὐχὶ ἀπὸ ἔξω, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννώμενον, καὶ παρὰ ταῦτα τὸν Πατέρα νὰ παραμένῃ ὁλόκληρος καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ νὰ ὑπάρχῃ αἰωνίως¹⁶⁵ καὶ νὰ διασώζῃ τὴν ὁμοιότητα καὶ τὴν εἰκόνα ἀπαράλλακτον πρὸς τὸν Πατέρα, οὕτως ὥστε ἐκεῖνος ποὺ βλέπει αὐτόν, νὰ βλέ-

164. Σοφ. Σολ. 13, 5.

165. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 3.

πη εἰς αὐτὸν καὶ τὴν ὑπόστασιν, τῆς ὁποίας καὶ εἶναι χαρακτήρ. Καὶ ἀπὸ τὰς ἐνεργείας τοῦ χαρακτήρος φθάνομεν διανοητικῶς εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς θεότητος τῆς ὑποστάσεως, διότι τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐδίδασκε λέγων· «Ἐκεῖνος ποὺ μένει εἰς ἐμέ, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα τὰ ὁποῖα ἐγὼ ποιῶ»¹⁶⁶ καὶ· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»¹⁶⁷, καὶ «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»¹⁶⁸. Ἐπομένως ὥς προσπαθήσῃ πρῶτον ἡ χριστομάχος αἵρεσις νὰ διαιρέσῃ τὰ παραδείγματα καὶ νὰ εἴπῃ· ἦτο κάποτε ὁ ἥλιος χωρὶς ἀπαύγασμα· ἢ, ὅτι τὸ ἀπαύγασμα δὲν εἶναι χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τῆς οὐσίας τοῦ φωτός· ἢ, ὅτι εἶναι μὲν τὸ ἀπαύγασμα χαρακτηριστικὸν τοῦ φωτός, χωριστὰ ὅμως νοοῦμενον εἶναι μέρος τοῦ φωτός· καὶ πάλιν ὥς χωρίσῃ τὸν Λόγον ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ὥς εἴπῃ ὅτι εἶναι ξένος καὶ ἄσχετος μὲ τὸν νοῦν· ἢ ὅτι δὲν ὑπῆρχε κάποτε, ἢ, ὅτι δὲν εἶναι χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τῆς οὐσίας τοῦ νοῦ, ἢ, ὅτι χωριστὰ νοοῦμενος εἶναι μέρος ἐκείνου. Προκειμένου δὲ περὶ τοῦ χαρακτήρος, καὶ τοῦ φωτός, καὶ τῆς δυνάμεως ὥς κάμῃ τὴν διαιρέσιν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καθὼς ἐπὶ τοῦ Λόγου καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος, καὶ τότε ὥς φαντασθῇ κατὰ παρόμοιον τρόπον διαίρεσιν δι' ὅσα θελήσῃ. Ἐὰν δὲ ἡ τόλμη αὐτὴ εἶναι εἰς αὐτοὺς ἀδύνατος πῶς νὰ μὴ πάσχουν ἀπὸ μεγάλην μανίαν, ὅταν διαβαίνουν τὰ ὅρια τῶν κτισμάτων καὶ τῆς ἰδικῆς των περιωρισμένης φύσεως, καὶ ματαίως προσπαθοῦν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν ὑπερφυσικὸν κόσμον, διὰ νὰ ἐπιχειρήσουν τὰ ἀδύνατα;

34. Διότι, ἐάν, προκειμένου δι' αὐτὰ ταῦτα τὰ κτίσματα καὶ τὰ σωματικά, ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ ἐξ αὐτῶν γεννώμενα τέκνα δὲν εἶναι τμήματα τῶν οὐσιῶν ἀπὸ τὰς ὁποίας προῆλθον, οὔτε ὑφίστανται κατὰ παθητικὸν τρόπον καὶ ἐπομένως δὲν μειώνουν τὴν οὐσίαν τῶν γονέων, πῶς νὰ μὴ εἶναι μανιακοί, ὅταν ζητοῦν καὶ προκειμένου περὶ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ νὰ ἐφαρμόσουν ὅ,τι καὶ διὰ τὰ σωματικά κτίσματα, ἐπινοοῦντες μέρη καὶ πάθῃ μὲ τὸ νὰ ἀποδίδουν διαίρεσιν εἰς τὸν ἀπαθῆ καὶ ἀναλλοίωτον Θεόν, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ θορυβήσουν τὰς ἀκοὰς τῶν ἀπλουστέρων καὶ νὰ διαστρέψουν τὴν ἀλήθειαν; Διότι ποῖος, ὅταν ἀκούῃ Υἱόν, δὲν σκέπτεται

166. Ἱω. 14, 12.

167. Ἱω. 10, 30.

168. Ἱω. 14, 10.

μέ τον νοῦν του τὸ γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός; Ποῖος δέ, ὅταν ἐδιδάχθη εἰς τὴν ἀρχὴν ποῦ ἦτο κατηχούμενος, ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει Υἱόν, καὶ ὅτι διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ Λόγου ἐδημιούργησε τὰ πάντα, δὲν ἐννόησε τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν ἔτσι ὅπως ἡμεῖς τώρα πιστεύομεν; Ποῖος, ὅταν ἔκαμε τὴν ἐμφάνισίν της ἡ θρωμερὰ αἵρεσις τῶν Ἀρειανῶν, εὐθύς ὡς ἤκουσε ὅσα οὗτοι λέγουν δὲν παρεξενεύθη καὶ δὲν συνεπαίρανεν ὅτι οὗτοι διδάσκουν διδάγματα ἐντελῶς ξένα ἀπὸ τὸν θεῖον λόγον, ποῦ ἐσπάρη ἐξ ἀρχῆς, τὰ ὁποῖα ἐπιτηδεῖως καὶ δολίως σπεύρουν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουόντων; Διότι ἐκεῖνο μὲν, ποῦ ἐξ ἀρχῆς σπεύρεται εἰς κάθε ψυχὴν, εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει Υἱόν τὸν Λόγον, τὴν Σοφίαν καὶ τὴν δύναμιν, καὶ αὐτὰ εἶναι ἡ εἰκὼν καὶ τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ σπόρου δὲ τούτου φυτρώνουν ἀμέσως αἱ ἔννοιαι τοῦ πάντοτε, τοῦ ἐκ τοῦ Πατρός, τοῦ ὁμοίου, καὶ τοῦ ἀναρχοῦ γεννήματος ἐκ τῆς οὐσίας, καὶ καμμία ἔννοια περὶ κτίσματος ἢ ποιήματος δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτά. Ὅταν δὲ κάποιος ἄνθρωπος ἐχθρός, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι ἐκοιμῶντο¹⁶⁹, ἔσπειρε δολίως τὸ «κτίσμα» καὶ τὸ «ἦτο κάποτε χρόνος ποῦ δὲν ὑπῆρχε», καὶ τὸ «πῶς οὖν δύναται», τότε λοιπὸν ἡ κακοῦργος αὐτὴ αἵρεσις τῶν χριστομάχων ἐφύτρωσεν ὡς ζιζάνιον, καὶ ἀμέσως, ὡσάν νὰ ἔμειναν ἐντελῶς ἔρημοι ὀρθοφροσύνης, μὲ διαθέσεις ληστῶν τριγυρίζουν καὶ τολμοῦν νὰ λέγουν «Πῶς λοιπὸν ἡμπορεῖ ὁ Υἱὸς νὰ συνυπάρχη ἀνάρχως μὲ τὸν Πατέρα; Διότι καὶ οἱ ἄνθρωποι ὕστερα ἀπὸ κάποιον χρόνον γεννῶνται ἐξ ἀνθρώπων καὶ γίνονται υἱοί. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ εἶναι τριάκοντα ἐτῶν, ὁ δὲ υἱὸς τότε ἔλαθεν ἀρχὴν ὅταν ἐγεννήθη καὶ γενικῶς κάθε υἱὸς ἀνθρώπου δὲν ἦτο πρὶν γεννηθῇ». Καὶ πάλιν ψιθυρίζουν «Πῶς ἡμπορεῖ ὁ Υἱὸς νὰ εἶναι Λόγος, ἢ ὁ Λόγος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ; Διότι ὁ λόγος τῶν ἀνθρώπων, ποῦ ἀποτελεῖται ἐκ συλλαβῶν, σημαίνει μόνον τὴν θέλησιν τοῦ ὁμιλοῦντος, καὶ ἀμέσως παύει καὶ ἀφανίζεται».

35. Ἐκεῖνοι λοιπὸν, καθὼς ἀκριβῶς ἐλησμόνησαν τὰς εἰς θάρος των ἀποδείξεις, ποῦ προελέχθησαν, ἐμπερδεύθησαν πάλιν εἰς τοιοῦτους δεσμοὺς ἀσεβείας καὶ τοιαῦτα διαλογίζονται, ὁ δὲ λόγος τῆς ἀληθείας ἐλέγχει αὐτοὺς πάλιν κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον Ἐὰν θεβαίως σκέ-

169. Πρ6λ. Ματθ. 13, 25.

πτωνται διὰ κάποιον ἄνθρωπον, ὃς σκεφθοῦν μὲ μέτρα ἀνθρώπινα καὶ περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ, καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Ἐὰν ὅμως διανοοῦνται περὶ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἔκτισε τοὺς ἀνθρώπους, ὃς μὴ διανοοῦνται πλέον μὲ ἀνθρώπινα μέτρα, ἀλλ' ἐντελῶς κατ' ἄλλον τρόπον ἀνώτερον ἐκείνου ποὺ ἀρμόζει εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Διότι ὅ,τι λογῆς εἶναι ὁ γεννῶν, τοῦ αὐτοῦ εἶδους κατ' ἀνάγκην εἶναι καὶ τὸ γεννώμενον. Καὶ ὁποῖας λογῆς εἶναι ὁ Πατὴρ τοῦ Λόγου, τοιοῦτος πρέπει νὰ εἶναι καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ. Λοιπόν, ὁ μὲν ἄνθρωπος ἐπειδὴ γεννᾶται εἰς χρόνον τινά, εἰς κάποιον χρόνον γεννᾶ καὶ αὐτὸς τὸ τέκνον· καὶ ἐπειδὴ ἔγινεν ἐκ τοῦ μηδενός, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀφοῦ λεχθῇ παύει καὶ δὲν διαρκεῖ. Ὁ δὲ Θεὸς δὲν εἶναι ὥς ὁ ἄνθρωπος¹⁷⁰, διότι τοῦτο εἶπεν ἡ Γραφή. Ἄλλ' ὑπάρχει¹⁷¹ καὶ εἶναι αἰώνιος, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ ὑπάρχει καὶ ὑπάρχει ἀνάρχως μετὰ τοῦ Πατρὸς, ὥς τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ φωτός. Καὶ ὁ μὲν λόγος τῶν ἀνθρώπων συνίσταται ἐκ συλλαβῶν, καὶ οὔτε ζῆ, οὔτε δημιουργεῖ τίποτε, ἀλλὰ μόνον ἐξωτερικεύει τὰ διανοήματα τοῦ ὁμιλοῦντος, καὶ ἀπλῶς μόνον ἐκφέρεται καὶ παρέρχεται καὶ ἔπειτα δὲν ἀκούεται πλέον, ἐπειδὴ καὶ οὐδόλως ὑπῆρχε πρὶν ὁ ὁμιλῶν ὁμιλήσῃ. Διὰ τοῦτο οὔτε ζῆ, οὔτε ἐργάζεται τίποτε, οὔτε εἶναι ἐντελῶς ἄνθρωπος ὁ λόγος τῶν ἀνθρώπων. Παθαίνει δὲ αὐτό, ὅπως προείπον, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος ποὺ τὸν γεννᾶ ἔχει φύσιν ποὺ ἔγινεν ἐκ τοῦ μηδενός. Ὁ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι, καθὼς θὰ ἔλεγε κανεῖς, ὅπως ὁ προφορικὸς λόγος, οὔτε ῥηχος λέξεων, οὔτε ἡ προσταγὴ τοῦ Θεοῦ, αὐτὴ εἶναι ὁ Λόγος, ἀλλὰ καθὼς τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτός, ἔτσι καὶ αὐτὸς εἶναι τέλειον γέννημα ἐκ τελίου Πατρὸς. Διὰ τοῦτο εἶναι καὶ Θεὸς καὶ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ· «καὶ Θεὸς ἦν, λέγει, ὁ Λόγος»¹⁷². Καὶ οἱ μὲν λόγοι τῶν ἀνθρώπων τίποτε δὲν ἡμποροῦν νὰ ἐνεργήσουν, καὶ διὰ τοῦτο οὔτε διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ τῶν χειρῶν ἐργάζεται ὁ ἄνθρωπος, διότι αὐταὶ μὲν ὑπάρχουν, ὁ δὲ λόγος τῶν ἀνθρώπων δὲν ὑφίσταται ὄντολογικῶς. «Ὁ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ», καθὼς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος «εἶναι ζῶν καὶ ἐνεργὸς κοπτερώτερος ἀπὸ κάθε δίκοπον μάχαιραν, ποὺ διεισδύει καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἐσώτερα μέρη τοῦ

170. Πρβλ. Ἰουδ. 8, 16.

171. Πρβλ. Ἑβ. 3, 14.

172. Ἰω. 1, 1.

ἀνθρώπου καὶ ἀσκεῖ τὴν ἐπίδρασίν του εἰς τὰς κατωτέρας καὶ τὰς ἀνωτέρας δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ εἰς τὰς ἀρθρώσεις καὶ τοὺς μυελούς, καὶ διερευνᾷ καὶ κρίνει καὶ αὐτὰς τὰς μυστικὰς σκέψεις καὶ ἐνθυμήσεις τῆς καρδίας, καὶ δὲν ὑπάρχει κανὲν κτίσμα ἀφανὲς ἐνώπιόν του, ἀλλὰ ὅλα εἶναι γυμνὰ καὶ ἀκάλυπτα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του, πρὸς τὸν ὁποῖον ἡμεῖς θὰ δώσωμεν λόγον διὰ τὰς πράξεις μας»¹⁷³. Εἶναι λοιπὸν δημιουργὸς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ οὔτε ἔν κτίσμα δὲν ἐγένετο χωρὶς αὐτόν, οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ τίποτε ἄνευ αὐτοῦ.

36. Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἐρωτῶμεν διατί ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ὡσὰν ὁ ἰδικὸς μας λόγος, ἐπειδὴ καὶ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι τοιοῦτος ὅπως καὶ ἡμεῖς, καθὼς ἔχει γίνῃ λόγος καὶ προηγουμένως, ἀλλ' οὔτε πρέπει νὰ ἐρευνῶμεν κατὰ ποῖον τρόπον εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁ Λόγος, ἢ πῶς εἶναι ἀπαύγασμα τοῦ Θεοῦ, ἢ πῶς γεννᾷ ὁ Θεός, καὶ ποῖος ὁ τρόπος τῆς γεννήσεως τοῦ Θεοῦ. Θὰ ἦτο κανεὶς τρελλός, ἐὰν ἐτόλμα νὰ κάμῃ τοιαύτας ἐρεῦνας, διότι θὰ εἶχεν ἀπαίτησιν νὰ ἐρμηνεύσῃ μὲ λόγια πρᾶγμα, πού εἶναι ἀνερμήνευτον, ἐπειδὴ ἀναφέρεται εἰς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς τοιοῦτον, μόνον εἰς αὐτόν καὶ τὸν Υἱὸν εἶναι γνωστόν. Διότι εἶναι ὡσὰν οὗτοι νὰ ἐρωτοῦν νὰ μάθουν, ποῦ εἶναι ὁ Θεός, καὶ πῶς εἶναι ὁ Θεός, καὶ ὁποῖος τις εἶναι ὁ Πατήρ. Ἀλλὰ καθὼς ἀκριβῶς τὸ νὰ ἐρωτᾷ κανεὶς τοῦτο εἶναι ἀσέβεια, ἀκόμη καὶ δι' ἐκείνους πού ἀγνοοῦν τὸν Θεὸν ἔτσι καὶ δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ τολμοῦν νὰ ἐρωτοῦν τοιαύτας ἐρωτήσεις περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, οὔτε νὰ συγκρίνουν τὸν Θεὸν καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ μὲ τὴν ἰδικήν των φύσιν καὶ ἀσθένειαν. Ἀλλ' οὔτε ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου εἶναι πρέπον νὰ ἐννοῇ τις πράγματα πού δὲν εἶναι ἀληθῆ. Οὔτε καὶ ὅταν κανεὶς ἔχῃ ἀπορίας καὶ ζητῇ νὰ μάθῃ, πρέπει νὰ ἀπιστῇ εἰς τὰ γεγραμμένα εἰς τὰς Γραφάς. Διότι εἶναι καλύτερον εἰς περιστάσεις ἀγνοίας νὰ σιωπῶμεν καὶ νὰ πιστεύωμεν, παρὰ νὰ ἀπιστῶμεν λόγῳ ἀγνοίας. Διότι ὁ μὲν ἀγνοῶν ἡμπορεῖ κάπως καὶ νὰ τύχῃ συγγνώμης, ἐπειδὴ ἂν καὶ ἐζήτησε νὰ μάθῃ καὶ δὲν ἡμπόρεσε νὰ μάθῃ ἡσύχασεν. Ἐκεῖνος δὲ πού λόγῳ ἀγνοίας ἐπινοεῖ μόνος του τὰ ἀνάρμοστα καὶ ἐκστομίζει φρονήματα μὴ ἄξια διὰ τὸν Θεόν, εἶναι ἀσυγ-

χώρητος διὰ τὴν τόλμην του καὶ θὰ τιμωρηθῇ. Διότι ἡμπορεῖ καὶ τὰς τοιαύτας ἀπορίας του νὰ ἱκανοποιήσῃ κάπως μὲ ὅσα λέγουν αἱ Γραφαί, ὥστε νὰ ἀντιλαμβάνεται μὲν ὀρθῶς τὰς Γραφάς, νὰ ἐννοῇ δὲ μὲ παράδειγμα τὸν ἰδικόν μας λόγον, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καθόσον, ὅπως ἀκριβῶς οὗτος εἶναι ἰδικός μας ἐπειδὴ ἔχει τὴν αἰτίαν του ἐντὸς ἡμῶν καὶ δὲν ἦλθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν ἔξωθεν ὡς ποίημα ἄλλου ποιητοῦ, ἔτσι καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι γνήσιος καὶ μόνος ἐξ αὐτοῦ γεννηθείς, καὶ δὲν εἶναι ποίημα, οὔτε ὅπως ὁ ἀνθρώπινος λόγος, ἐπειδὴ, ἂν ἦτο ἔτσι, θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ νοοῦμε καὶ τὸν Θεὸν ἀνθρώπον. Διότι ἰδοὺ πάλιν, οἱ μὲν λόγοι τῶν ἀνθρώπων εἶναι πολλοὶ καὶ διάφοροι καὶ κάθε ἡμέραν παρέρχονται καὶ λησμονοῦνται, λόγῳ τοῦ ὅτι καὶ οἱ λόγοι ποὺ εἶπον οἱ πρῶτοι ἀνθρώποι δὲν ἔμειναν ἀλλὰ παρήλθον καὶ αὐτοὶ καὶ ἡφανίσθησαν. Γίνεται δὲ τοῦτο πάλιν, ἐπειδὴ καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν, λόγῳ τοῦ ὅτι ἦσαν ἀνθρώποι πρόσκαιροι, παρέρχονται μὲ τὴν ἡλικίαν καὶ ἐκλείπουν, τὰ νοήματα ὁμῶς παραμένουν καὶ σύμφωνα μὲ ὅσα συλλογίζονται καὶ σκέπτονται, τοιαῦτα ἐκφράζουν μὲ τὸν λόγον, ὥστε καὶ πολλοὺς λόγους νὰ ἔχωμεν, καὶ μετὰ τοὺς πολλοὺς νὰ μὴ ἔχωμεν ἐντελῶς κανένα ἐξ αὐτῶν. Εὐθύς δηλαδὴ ὡς ἔπαυσε νὰ ὁμιλῇ ὁ λαλῶν, ἀμέσως καὶ ὁ λόγος ἐξέλιπε. Ὁ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι εἷς καὶ ὁ αὐτός, καὶ καθὼς ἐγράφη, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα διαμένει¹⁷⁴, μηδέποτε ἀλλοιούμενος, οὔτε πρῶτος, οὔτε δεύτερος ἄλλου, ἀλλ' αὐτὸς ὑπάρχει πάντοτε. Διότι ἀφοῦ ὑπάρχει εἷς μόνον Θεός, ἔπρεπε μία νὰ εἶναι καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ καὶ εἷς ὁ τούτου Λόγος, καὶ μία ἡ τούτου σοφία.

37. Διὰ τοῦτο καὶ θαυμάζω, πῶς ἐνῶ εἷς μόνον Θεὸς ὑπάρχει, οὗτοι, κατὰ τὰς ἰδικὰς τῶν ἐπινοήσεις, φρονοῦν ὅτι ὑπάρχουν πολλαὶ εἰκόνες, καὶ σοφαί, καὶ πολλοὶ λόγοι τοῦ Θεοῦ, καὶ λέγουν, ὅτι ἄλλος μὲν εἶναι ὁ γνήσιος καὶ κατὰ φύσιν Λόγος τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ ὁποίου καὶ τὸν Υἱὸν ἐποίησε, ὁ δὲ πράγματι Υἱὸς μόνον κατὰ τὴν ἰδέαν λέγεται Λόγος, ὡς ἄμπελος, καὶ ὁδός, καὶ θύρα, καὶ ξύλον ζωῆς. Λέγεται δὲ οὗτος καὶ σοφία μόνον κατ' ὄνομα, ὡς λέγουν, ἄλλη ὁμῶς εἶναι ἡ γνήσια καὶ ἀληθινὴ σοφία τοῦ Πατρὸς, ἡ ὁποία συνυπάρχει

174. Πρδλ. Ψαλμ. 118, 89.

εἰς αὐτὸν ἀνάρχως, διὰ τῆς ὁποίας ἐδημιούργησε καὶ τὸν Υἱόν, καὶ κατὰ μετοχὴν ἐκείνην ὠνόμασεν αὐτὸν σοφίαν. Ταῦτα δὲ δὲν περιωρίσθησαν νὰ διατυπώσουν μόνον εἰς λόγους, ἀλλ' ὁ μὲν Ἀρείος συνέθεσεν αὐτὰ εἰς μορφήν ποιήματος, εἰς τὴν Θαλείαν του, ὁ δὲ σοφιστὴς Ἀστέριος ἔγραψεν, ὅπως εἴπωμεν καὶ εἰς τὰ προηγούμενα, ὡς ἑξῆς· «Δὲν εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος ὅτι κηρύσσει τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ ἢ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ¹⁷⁵, ἀλλ' ἄνευ τῆς προσθήκης τοῦ ἄρθρου δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν· ὅτι ἄλλη μὲν εἶναι ἡ ἔμφυτος εἰς αὐτὸν ἰδιαιτέρα δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία συνυπάρχει εἰς αὐτὸν προαιωνίως, τὴν ὁποίαν οὗτος κηρύσσει, ἥτοι ἐκείνην ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς καὶ ἐδημιουργήθη σύμπας ὁ κόσμος, καὶ περὶ τῆς ὁποίας διδάσκει οὗτος εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολήν του, λέγων· Αἱ ἀόρατοι ἰδιότητες καὶ ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ γίνονται ἀντιληπταί, ἀφ' οὗτου ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος, διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν δημιουργημάτων, ὥστε οἱ ἄνθρωποι μαζὶ μὲ αὐτὰς νὰ ἡμποροῦν νὰ βλέπουν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας των καὶ τὴν ἀναρχὸν δύναμιν καὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ¹⁷⁶. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ θεότης, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται ἐδῶ λόγος, εἶναι Χριστός, ἀλλ' ὅτι εἶναι αὐτὸς ὁ Πατήρ, ἔτσι νομίζω ὅτι καὶ ἡ ἀναρχὸς αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης δὲν εἶναι ὁ Μονογενὴς Υἱός, ἀλλ' ὁ γεννήσας Πατήρ. Διδάσκει δὲ ὅτι ἄλλη εἶναι ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμις ἐκείνη, ἡ ὁποία φανερώνεται διὰ τοῦ Χριστοῦ». Καὶ ὕστερον ἀπὸ ὀλίγα ὁ αὐτὸς Ἀστέριος λέγει· «Καίτοι θεβαίως, ἡ μὲν αἰδὶς δύναμις καὶ σοφία αὐτοῦ, περὶ τῆς ὁποίας οἱ σωστοὶ καὶ ἀληθινοὶ συλλογισμοὶ ἀποφαίνονται, ὅτι εἶναι ἀναμφιβόλως μία καὶ ἡ αὐτή, ἐν τούτοις, εἶναι πολλὰ αἱ ἐπὶ μέρους δυνάμεις καὶ σοφαί, ποὺ ἐκτίσθησαν παρ' αὐτοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων πρωτότοκος εἶναι ὁ Μονογενὴς Χριστός, ὅλοι ὁμως ἐξαρτῶνται καθ' ὅμοιον τρόπον, ἀπὸ τὸν κατέχοντα αὐτάς. Καὶ ὅλοι αἱ δυνάμεις δικαίως ἀποδίδονται εἰς ἐκεῖνον ποὺ τὰς ἐδημιούργησε καὶ χρησιμοποιεῖ αὐτάς· ὅπως ἀκριβῶς ὁ μὲν προφήτης τὴν ἀκρίδα, τὴν ὁποίαν ἔστειλεν ὁ Θεὸς πρὸς τιμωρίαν τῶν ἀνθρωπίνων ἁμαρτημάτων, ὄχι μόνον δύναμιν, ἀλλὰ,

175. Πρβλ. Κορ. 1, 24.

176. Ρωμ. 1, 20.

λέγει, ὅτι καὶ μεγάλην δύναμιν ὀνομάζει αὐτὸς ὁ Θεός¹⁷⁷. Ὁ δὲ Μακάριος Δαβὶδ εἰς τοὺς περισσοτέρους ψαλμούς του τοῦλάχιστον, ὅχι μόνον ἀγγέλους, ἀλλὰ καὶ δυνάμεις προσκαλεῖ νὰ ὑμνοῦν τὸν Θεόν¹⁷⁸.

38. Καὶ πῶς οὗτοι νὰ μὴ εἶναι ἄξιοι παντὸς μίσους ἀπλῶς καὶ μόνον διότι ἐξεστόμισαν αὐτά; Διότι ἐὰν εἶναι Υἱός, ὅπως αὐτοὶ νομίζουν, ὅχι λόγῳ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς ταυτότητος τῆς οὐσίας, ἀλλ' ὀνομάζεται διὰ τὰ λογικὰ ὄντα Λόγος, καὶ διὰ τὰ δεκτικὰ σοφίας σοφία, καὶ διὰ τὰ δεκτικὰ δυνάμεως δυνάμεις, τέλος δὲ ἴσως καὶ δι' ἐκείνους, ποὺ κατὰ χάριν γίνονται υἱοί, ὠνομάσθη Υἱός· καὶ χάριν τῶν ὄντων ἔχει μόνον τὸ ὄνομα καὶ τὸ εἶναι. Τί λοιπὸν εἶναι αὐτός; Ἀληθῶς, τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἡμπορεῖ οὗτος νὰ εἶναι, ἐὰν αὐτὰ εἶναι μόνον ὀνόματα αὐτοῦ, καὶ ἔχουν μόνον φανταστικὴν ὑπαρξιν δι' ἡμᾶς καὶ μὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ περικοσμηῖται. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι μᾶλλον σατανικὴ ἀναίδεια, ἴσως δὲ καὶ κάτι περισσότερον, διότι οὗτοι θέλουν οἱ ἴδιοι μὲν νὰ ὑπάρχουν, ὁ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ νομίζουν ὅτι ὑπάρχει μόνον κατ' ὄνομα. Πῶς δὲ νὰ μὴ εἶναι παραδοξογήματα, αὐτὰ ποὺ λέγουν ὅτι ἡ μὲν σοφία συνυπάρχει εἰς τὸν Πατέρα, καὶ νὰ μὴ λέγουν ὅτι αὐτὴ εἶναι ὁ Χριστός, ἀλλ' ὅτι ὑπάρχουν πολλὰ κτιστὰ δυνάμεις καὶ σοφαί, ὁ δὲ Κύριος εἶναι μία ἐξ αὐτῶν καὶ παραβάλλουν αὐτὸν μὲ τὴν κάμπιαν καὶ τὴν ἀκρίδα; Πῶς δὲ νὰ μὴ εἶναι καὶ πονηρότατοι, διότι, ὅταν ἀκούουν ἀπὸ ἡμᾶς, ὅτι ὁ Λόγος συνυπάρχει μὲ τὸν Πατέρα, διαμαρτύρονται ἀμέσως καὶ λέγουν· δὲν λέγετε λοιπὸν ὅτι ὑπάρχουν δύο ἀγέννητα; οἱ ἴδιοι δὲ μὲ τὸ νὰ λέγουν· Ἡ ἀγέννητος αὐτοῦ σοφία, δὲν ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἡ μορφή, τὴν ὁποίαν ματαίως ἀποδίδουν εἰς ἡμᾶς, ἐπιστρέφει πάλιν καὶ φθάνει εἰς αὐτούς. Καὶ πῶς, πράγματι, νὰ μὴ εἶναι πολὺ ἀνόητος καὶ ἐκείνη πάλιν ἡ ἐπινόησις των, ποὺ λέγουν, ὅτι ἀγέννητος σοφία ποὺ συνυπάρχει εἰς τὸν Θεόν, αὐτὴ εἶναι ὁ Θεός; Διότι ἐκεῖνο ποὺ συνυπάρχει δὲν νοεῖται ὅτι ὑπάρχει εἰς ἑαυτό, ἀλλ' ὅτι συνυπάρχει μὲ κάποιο ἄλλο, καθὼς οἱ εὐαγγελιστὰι λέγουν διὰ τὸν Κύριον, ὅτι ἦτο μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς¹⁷⁹. Διότι δὲν συνυπῆρχεν εἰς ἑαυτόν,

177. Πρβλ. Ἰωήλ 2, 25.

178. Πρβλ. Ψαλμ. 102, 21.

179. Πρβλ. Λουκ. 9, 18.

ἀλλ' ἦτο μαζί με τοὺς μαθητάς, ἐκτὸς ἐὰν τυχὸν εἶπουν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι σύνθετος καὶ ἔχει ἀναμεμειγμένην μετὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἢ ὡς συμπλήρωμα αὐτῆς, τὴν σοφίαν, ἢ ὁποῖα εἶναι καὶ ἡ αὐτὴ ἀγέννητος, καὶ τὴν ὁποῖαν ἐκεῖνοι μετὴν φαντασίαν των θέλουν δημιουργὸν τοῦ κόσμου, διὰ νὰ ἀποστερήσουν τὸν Υἱὸν τῆς ἰδιότητος τοῦ δημιουργοῦ. Διότι σπεύδουν νὰ εἶπουν τὰ πάντα, διὰ νὰ μὴ τυχὸν καὶ ἀποκτήσουν ὀρθὰ καὶ ἀληθῆ φρονήματα περὶ τοῦ Κυρίου.

39. Διότι ποῦ, τέλος πάντων, εὐρίσκουν εἰς τὰς θείας Γραφὰς νὰ λέγεται, ἢ ἀπὸ ποῖον ἤκουσαν, ὅτι ὑπάρχει ἄλλος Λόγος καὶ ἄλλη Σοφία, ἐκτὸς αὐτοῦ τούτου τοῦ Υἱοῦ, διὰ νὰ πλάσσουν μετὴν φαντασίαν των ὅσα λέγουν; Διότι ἔχει γραφῇ μέν· «Δὲν εἶναι οἱ λόγοι μου ἀκριβῶς ὡς πῦρ, ἢ πέλεκυς ποὺ κόπτει πέτραν»;¹⁸⁰ καὶ εἰς τὰς Παροιμίας· «Θὰ διδάξω δὲ εἰς σὰς τοὺς λόγους μου»;¹⁸¹. Ἀλλὰ ταῦτα εἶναι ἐντολαὶ καὶ προστάγματα, τὰ ὁποῖα ἐλάλησεν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀγίους διὰ στόματος, τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Λόγου του, περὶ τῶν ὁποίων ἔλεγεν ὁ ψαλμωδός. «Ἐπροφύλαξα τοὺς πόδας μου ἀπὸ τοῦ νὰ θαδίσουν διεστραμμένους δρόμους, διὰ νὰ ἤμπορῶ νὰ ζῶ σύμφωνα με τοὺς λόγους σου»¹⁸². Τὰ τοιαῦτα λοιπὸν ῥήματα, θέλων νὰ κάμῃ φανερόν, ὅτι εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, εἶπε μετὰ τὸ ἰδικόν του στόμα· «Τὰ ῥήματα, τὰ ὁποῖα ἐγὼ εἶπον εἰς σὰς»¹⁸³. Διότι θέβαια οἱ τοιοῦτοι λόγοι δὲν εἶναι γεννήματα, ἢ υἱοί, οὔτε τόσοι πολλοὶ λόγοι δημιουργοί, οὔτε τόσαι πολλοὶ εἰκόνες τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, οὔτε τόσοι πολλοὶ λόγοι ἐγένιναν ἄνθρωποι χάριν ἡμῶν, οὔτε ἐκ τόσων πολλῶν εἰς εἶναι ἐκεῖνος, ποῦ, κατὰ τὸν Ἰωάννην, ἐγίνε σὰρξ, ἀλλ' ὡς εἰς καὶ μόνος ὑπάρχων Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐκηρύχθη παρὰ τοῦ Ἰωάννου· Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο¹⁸⁴, καί, «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένιναν»¹⁸⁵. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ αὐτοῦ μόνου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τῆς ἐνότητος αὐτοῦ μετὰ τὸν Πατέρα ἐγράφησαν καὶ μαρτυροῦν αἱ μαρτυρίαι τοῦ Πατρὸς μὲν διὰ νὰ κάμουν

180. Ἱερ. 23, 29.

181. Παροιμ. 1, 23.

182. Ψαλμ. 118, 101.

183. Ἱω. 6, 63.

184. Ἱω. 1, 14.

185. Ἱω. 1, 3.

φανερὸν ὅτι εἷς εἶναι ὁ Υἱός, αἱ δὲ μαρτυρίαι τῶν ἁγίων μαθητῶν, πού ἔμαθον αὐτὸ ἀπὸ τοῦ ἴδιον τοῦ στόμα τοῦ Λόγου, καὶ λέγουν ὅτι εἷς εἶναι ὁ Λόγος καὶ αὐτὸς Μονογενής. Καὶ τὰ ἔργα ἐπίσης, τὰ ὁποῖα ἔγιναν δι' αὐτοῦ τὸ αὐτὸ μαρτυροῦν, διότι τὰ πάντα, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα μόνον, δι' αὐτοῦ ἔγιναν, καὶ ἄνευ αὐτοῦ δὲν ἔγινε κανὲν ἀπὸ ὅσα ἔγιναν. Δι' ἄλλο δὲ ἢ κάτι διαφορετικὸν δὲν σκέπτονται, καὶ πλάθουν μὲ τὴν φαντασίαν των φανταστικούς λόγους καὶ σοφίας, τῶν ὁποίων οὔτε τὰ ὀνόματα οὔτε τὰ ἔργα ἀναγράφονται ἀπὸ τὴν Γραφήν, παρὰ ἀπὸ αὐτοὺς μόνους κατονομάζονται. Διότι ἐφεύρημα ἰδικόν των εἶναι καὶ ἡ Χριστομάχος φανταστικὴ αὐτὴ ἐπινόησις· καὶ τοῦ μὲν ὀνόματος τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας κάμνουν κακὴν χρῆσιν, μὲ τὸ νὰ ἐπινοοῦν δὲ ἀπίθανα πράγματα, ἄρνοῦνται τὸν ἀληθινὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν μόνην καὶ ἀληθινὴν Σοφίαν τοῦ Πατρός, καὶ ἔτσι μιμοῦνται τοὺς Μανιχαίους οἱ ταλαίπωροι. Διότι καὶ ἐκεῖνοι, ἐνῶ βλέπουν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ἄρνοῦνται αὐτὸν πού εἶναι ὁ μόνος καὶ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ἐπινοοῦν μὲ τὴν φαντασίαν των ἄλλον θεόν, τοῦ ὁποίου οὔτε ἔργον, οὔτε καμμίαν μαρτυρίαν ἀπὸ τὰ θεῖα λόγια ἠμποροῦν νὰ μᾶς δείξουν.

40. Ἐφ' ὅσον λοιπόν, οὔτε μεταξὺ τῶν θείων λογίων ἀπαντᾷ ἄλλη σοφία, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Υἱὸν τοῦτον, μήτε ἀπὸ τοὺς πατέρας ἠκούσαμεν κάτι τοιοῦτον, ἔχει δὲ πρὸς τοῦτοις ὁμολογηθῇ καὶ γραφῇ ἀπ' αὐτούς, ὅτι ἡ Σοφία συνυπάρχει ἀνάρχως καὶ ἀγενήτως εἰς τὸν Πατέρα, διότι εἶναι τῆς οὐσίας του, χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα καὶ δημιουργὸς τοῦ κόσμου, αὐτὸς οὗτος ὁ Υἱὸς πρέπει νὰ εἶναι ἐκεῖνος, πού, καὶ κατ' αὐτούς, συνυπάρχει προαιωνίως εἰς τὸν Πατέρα. Διότι αὐτὸς εἶναι καὶ δημιουργός, καθὼς ἔχει γραφῇ· «Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»¹⁸⁶. Διότι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀστέριος, ὡσὰν ἀκριβῶς νὰ ἐλησμόνησεν, ὅσα προηγουμένως ἔγραψεν, ὕστερον κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Καϊάφα¹⁸⁷, χωρὶς νὰ θέ-

186. Ψαλμ. 103, 24.

187. Ὁ Καϊάφας ἦτο ἀρχιερεὺς τῶν Ἰουδαίων, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, πού θὰ ἐσταυρῶντο ὁ Χριστὸς διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, εἶχεν ὁρισθῇ νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν Θεὸν τὰς θυσίας εἰς τὸν ναόν. Οὗτος λοιπόν, κατὰ τὸ συμβούλιον τοῦ συνεδρίου, πού συνεκάλεσαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι καὶ ἀπεφάσισε νὰ θανατώσῃ τὸν Ἰησοῦν, καίτοι ἦτο θανάσιμος ἐχθρὸς τοῦ Ἰησοῦ, ὡς ἀρχιερεὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, εἶπεν εἰς αὐτόν· ὅμως ἐμεῖς δὲν γνωρίζετε τίποτε, οὔτε σκέπτεσθε, ὅτι συμφέρει νὰ ἀπο-

λη καὶ αὐτός, διὰ νὰ ἀντικρούσῃ τοὺς εἰδωλολάτραις, δὲν λέγει πλεόν ὅτι ὑπάρχουν πολλαὶ σοφίαι, οὔτε τὴν κάμπιαν ὀνομάζει δύναμιν, καὶ ὁμολογεῖ ὅτι μία μόνον σοφία ὑπάρχει, γράφων τὰ ἑξῆς: «Ὁ μὲν Θεὸς Λόγος εἶναι εἷς, πολλὰ δὲ τὰ λογικά, καὶ ἡ μὲν οὐσία καὶ ἡ φύσις τῆς Σοφίας μία, πολλὰ δὲ τὰ σοφὰ καὶ τὰ καλὰ». Καὶ ὕστερον ἀπὸ ὀλίγα λέγει πάλιν· «Ποῖοι ἡμποροῦν νὰ εἶναι ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους ἀπαιτοῦν νὰ ὀνομάζουν παῖδας Θεοῦ; Διότι θεβαίως δὲν θὰ εἶπουν ὅτι καὶ αὐτοὶ εἶναι λόγοι οὔτε θὰ εἶπουν ὅτι εἶναι περισσότεραι σοφίαι. Διότι, ἅπαξ ἀπεδείχθη ὅτι εἷς εἶναι ὁ Λόγος καὶ μία εἶναι ἡ Σοφία, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιμερισθῇ ἡ οὐσία τοῦ Λόγου εἰς τὸ πλῆθος τῶν παίδων καὶ νὰ χαρισθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ ὄνομα τῆς Σοφίας». Δὲν εἶναι λοιπὸν τίποτε τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ, ἐὰν οἱ Ἀρειανοὶ εὐρίσκονται εἰς πόλεμον μὲ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐὰν κάποτε συμβαίνει νὰ σκοντάπτουν ἐπάνω εἰς ὅσα λέγουν μετὰ τῶν, ἄλλοτε μὲν μὲ τὸ νὰ λέγουν ὅτι ὑπάρχουν πολλὰ σοφία, ἄλλοτε δὲ μὲ τὸ νὰ ἀποφαίνωνται ὅτι εἶναι μόνον μία σοφία, καὶ ἄλλοτε μὲν νὰ ταυτίζουν τὴν σοφίαν μὲ τὴν κάμπιαν, καὶ ἄλλοτε νὰ λέγουν ὅτι αὕτη εἶναι ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ Πατρὸς καὶ συν-ὑπάρχει εἰς τὸν Πατέρα· καὶ ἄλλοτε μὲν νὰ λέγουν ἀγέννητον μόνον τὸν Πατέρα, ἄλλοτε δὲ νὰ λέγουν ὅτι καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμις εἶναι ἀγέννητος. Καὶ φιλονεικοῦν μὲν μὲ ἡμᾶς, ποὺ λέγομεν ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει προαιωνίως, αὐτοὶ δὲ λέγοντες ὅτι ἡ Σοφία συν-ὑπάρχει προαιωνίως μὲ τὸν Θεόν, λησμονοῦν τὰ ὅσα οἱ ἴδιοι ἔλεγον ἄλλοτε. Τοιοῦτοτρόπως, πάσχοντες ἀπὸ σκοτοδίνην, τίποτε δὲν ἡμποροῦν νὰ ἐννοήσουν ὀρθῶς, καὶ τὴν μὲν ἀληθινὴν Σοφίαν ἀρνοῦνται, καὶ ἐφευρίσκουν ἐκείνην ποὺ δὲν ὑπάρχει, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ Μανιχαῖοι ποὺ μόνον τῶν ἐφευρίσκουν μὲ τὴν φαντασίαν τῶν ἄλλον Θεόν, τὸν δὲ ἀληθῶς ὑπάρχοντα Θεὸν ἀρνοῦνται.

41. Ἄλλ' ἄς ἀκούσουν μὲν αἱ ἄλλαι αἰρέσεις καὶ οἱ

θάνη ἕνας ἄνθρωπος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, διὰ νὰ μὴ καθῇ ὁλόκληρον τὸ ἔθνος». Τοῦτο εἶπε, λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, ὅχι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, «ἀλλ' ὥς ἀρχιερεὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκεῖνου προεφῆτευσεν, ὅτι ἐμελλεν ὁ Ἰησοῦς νὰ ἀποθάνη ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, καὶ ὅχι μόνον ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ συν-αθροίσῃ καὶ ἐνώσῃ εἰς ἓν σῶμα τὰ διεσκορπισμένα ἀνά τὸν κόσμον τέκνα τοῦ Θεοῦ» (Πρβλ. Ἰω. 11, 47 - 52).

Μανιχαῖοι, ὅτι εἷς εἶναι ὁ Πατήρ τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ δεσπότης τῆς κτίσεως καὶ ποιητῆς αὐτῆς διὰ τοῦ Λόγου του. Ἄς ἀκούσουν δὲ κυρίως οἱ Ἀρειομανῖται, ὅτι εἷς εἶναι καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ μόνος πού εἶναι ἰδικός του καὶ γνήσιος ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ Υἱός, καὶ ἔχει ἀδιαίρετον μὲ τὸν Πατέρα του τὴν ἐνότητα τῆς θεότητος, καθὼς πολλάκις εἴπομεν, σύμφωνα μὲ ὅσα ἐμάθομεν ἀπὸ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα. Ἐπειδὴ ἐὰν δὲν ἔχη ἔτσι τὸ πρᾶγμα, διατί δι' αὐτοῦ κτίζει ὁ Πατήρ, καὶ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀποκαλύπτεται εἰς ὅσους ὁ ἴδιος θέλει, καὶ φωτίζει αὐτούς; Ἡ, διατί, διὰ νὰ εἶναι τὸ θάπτισμα τέλειον, πρέπει νὰ ὀνομάζεται μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὁ Υἱός; Διότι ἐὰν μὲν ὁ Πατήρ δὲν εἶναι αὐτάρκης, εἶναι ἀσέβεια καὶ νὰ εἴπωμεν αὐτό. Ἐὰν δὲ εἶναι αὐτάρκης, διότι αὐτὸ εἶναι θεμιτὸν νὰ εἴπωμεν, ποία ἡ ἀνάγκη τῆς συμπράξεως τοῦ Υἱοῦ εἰς τὴν δημιουργίαν ἢ εἰς τὸ ἅγιον λουτρόν; Ἡ διατί τὸ ποίημα συναριθμεῖται μὲ τὸν ποιητὴν εἰς τὸ ἔργον τῆς τελειοποιήσεως τῶν πάντων; Ἡ διατί, καθ' ὑμᾶς, ἡ πίστις εἰς ἕνα κτίστην καὶ εἰς ἕν κτίσμα εἶναι ἡ πίστις τῆς παραδόσεως; Διότι, ἐὰν μὲν διὰ νὰ ἐνωθῶμεν μὲ τὴν θεότητα, ποία ἡ ἀνάγκη τοῦ κτίσματος; ἐὰν δὲ διὰ νὰ ἐνωθῶμεν μὲ τὸν Υἱὸν πού εἶναι κτίσμα, σύμφωνα μὲ ὅσα λέγετε, εἶναι περιττὴ ἡ ἐπίκλησις τοῦ ὀνόματος τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὸ θάπτισμα, διότι ὁ αὐτὸς Θεὸς πού ἐθεοποίησεν αὐτόν, εἶναι ἱκανὸς νὰ θεοποιήσῃ καὶ ἡμᾶς. Ἀλλως τε, ἐὰν ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα, ἐπειδὴ ἡ φύσις τῶν λογικῶν κτισμάτων εἶναι μία, καμμία βοήθεια δὲν ἡμπορεῖ νὰ δοθῇ ἀπὸ κτίσμα, ἐπειδὴ πάντες ἔχουν ἀνάγκην τῆς χάριτος ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ σωθοῦν. Περὶ τοῦ πῶς λοιπὸν ἔγιναν ἐν συνεχείᾳ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα, εἴπομεν ὀλίγα τινὰ εἰς τὰ προηγούμενα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ συνέχεια τοῦ λόγου ἔδωσεν εἰς ἡμᾶς ἀφορμὴν νὰ κάμωμεν λόγον καὶ περὶ τοῦ θαπτίσματος, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ εἴπω, καθὼς ἀντιλαμβάνομαι καὶ πιστεύω, ὅτι ὅχι ἐπειδὴ ὁ Πατήρ δὲν εἶναι αὐτάρκης συγκατονομάζεται καὶ ὁ Υἱός, οὔτε ἔτσι ἀπλῶς καὶ ὥς ἔτυχεν ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὡς αὐτὴ ἡ Σοφία, καὶ τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ, εἶναι πάντοτε μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα, διὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, ὅταν ὁ Πατήρ δίδῃ, νὰ μὴ δίδῃ ἐν Υἱῷ τὴν χάριν, καθόσον ὁ Υἱὸς εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ ὅπως τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ φωτί. Διότι ὅχι ὥς ἀτελὴς ὁ Θεός, ἀλλ' ὥς

Πατήρ διὰ τῆς ἰδικῆς του σοφίας ἐθεμελίωσε τὴν γῆν¹⁸⁸, καὶ διὰ τοῦ Λόγου, ποὺ ἐγεννήθη ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἐποίησε τὰ πάντα, καὶ τὸ ἅγιον λουτρὸν τοῦ βαπτίσματος ἐπισφραγίζει καὶ πιστοποιεῖ διὰ τοῦ Υἱοῦ. Διότι ἐκεῖ ποὺ εἶναι ὁ Πατήρ, ἐκεῖ εἶναι καὶ ὁ Υἱός, καθὼς ἀκριβῶς ἐκεῖ ποὺ εἶναι τὸ φῶς ἐκεῖ εἶναι καὶ τὸ ἀπαύγασμα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς, ἐκεῖνα ποὺ ἐργάζεται ὁ Πατήρ, διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐργάζεται αὐτά, καὶ λέγει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος: Ἐκεῖνα, ποὺ θλέπω νὰ ποιῇ ὁ Πατήρ, τὰ αὐτὰ ποιῶ καὶ ἐγώ¹⁸⁹, ἔτσι καὶ ὅταν διδεται τὸ βάπτισμα, ἐκείνον ποὺ βαπτίζει ὁ Πατήρ, τοῦτον καὶ ἐκείνον ποὺ βαπτίζει ὁ Υἱός, ὁ Υἱός βαπτίζει, οὗτος τελειοῦται εἰς τὸ βάπτισμα μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ πάλιν καθὼς ἀκριβῶς ὅταν φωτίζῃ ὁ ἥλιος, ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ λέγῃ καὶ ὅτι τὸ ἀπαύγασμα φωτίζει, διότι τὸ φῶς εἶναι ἓν καὶ δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ διαιρέσῃ, οὔτε νὰ ἀποσπάσῃ αὐτὸ ἀπὸ τὴν πηγὴν του, ἔτσι πάλιν ἐκεῖ ποὺ εἶναι ὁ Πατήρ ἢ γίνεται ἐπίκλησις τοῦ ὀνόματός του, ἐκεῖ χωρὶς ἀμφιβολίαν ὑπάρχει καὶ ὁ Υἱός. Γίνεται δὲ ἐπίκλησις τοῦ ὀνόματος τοῦ Πατρὸς κατὰ τὸ βάπτισμα, ἀνάγκη ἐπίσης νὰ γίνεται ἐπίκλησις καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Υἱοῦ.

42. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν παρέδιδε τὰς ἐπαγγελίας του εἰς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, ἔτσι ἔλεγεν· «Θὰ ἔλθωμεν ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ καὶ θὰ κάμωμεν αὐτὸν μόνιμον διαμονήν μας»¹⁹⁰ καὶ πάλιν· «Ἰνα, καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ εἴμεθα ἓν, εἶναι καὶ αὐτοὶ ἓν ἐν ἡμῖν»¹⁹¹. Καὶ ἡ χάρις, ποὺ δίδεται, εἶναι μία, καὶ δίδεται παρὰ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ, καθὼς γράφει ὁ Παῦλος εἰς κάθε ἐπιστολήν του· «χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹⁹². Τὸ φῶς δηλαδὴ πρέπει νὰ εἶναι μὲ τὴν λάμψιν του, καὶ τὸ ἀπαύγασμα νὰ θλέπεται μαζὶ μὲ αὐτὸ τοῦτο τὸ φῶς του. Ὅθεν οἱ Ἰουδαῖοι, ποὺ μαζὶ μὲ αὐτοὺς, ἀρνοῦνται τὸν Υἱόν, οὔτε τὸν Πατέρα ἔχουν, διότι ἅμα ὡς ἐγκατέλειψαν τὴν πηγὴν τῆς σοφίας, ὅπως ἐλεεινολογῶν αὐτοὺς εἶπεν ὁ Βαρούχ¹⁹³, ἐγκατέλειψαν μόνοι των καὶ τὴν σοφίαν, ποὺ γεννᾶται ἐξ αὐτῆς, τὸν

188. Πρβλ. Παροιμ. 3, 19.

189. Πρβλ. Ἰω. 5, 19.

190. Ἰω. 14, 23.

191. Ἰω. 17, 22.

192. Ρωμ. 1, 7. Α' Κορ. 1, 3. Ἐφ. 1, 2.

193. Πρβλ. Βαρούχ 3, 12.

Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν διότι ὁ Χριστός, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος, εἶναι Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία¹⁹⁴. Λοιπὸν οἱ μὲν Ἰουδαῖοι, μὲ τὸ νὰ εἴπουν «Δὲν ἔχομεν ἄλλον βασιλέα ἐκτὸς τοῦ Καίσαρος»¹⁹⁵, ἔλαβον τὸν μισθὸν τῆς τιμωρίας των διὰ τὴν ἄρνησίν των αὐτὴν, διότι ἔχασαν μαζὶ μὲ τὴν πόλιν καὶ τὸ λογικόν. Οὗτοι δέ, οἱ Ἀρειανοί, κινδυνεύουν εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἀποτύχουν νὰ τελειωθοῦν μὲ τὸ μυστήριον λέγω δηλαδὴ μὲ τὸ θάπτισμα. Διότι ἐὰν ἡ τελείωσις κατὰ τὸ θάπτισμα δίδεται εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δὲν ἐπικαλοῦνται δὲ Πατέρα ἀληθινόν, λόγῳ τοῦ ὅτι ἀρνοῦνται τὸ ἐξ αὐτοῦ γεννώμενον καὶ ὅμοιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα, τὸν ἀληθινόν Υἱόν, καὶ ὀνομάζουν Υἱὸν ἄλλον, τὸν ὁποῖον πλάθουν μὲ τὴν φαντασίαν των ἐκ τοῦ μηδενὸς κτισθέντα, πῶς νὰ μὴ εἶναι ἐντελῶς κενὸν καὶ ἀδύναμον τὸ παρ' αὐτῶν διδόμενον θάπτισμα, τὸ ὁποῖον ἔχει μὲν ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸ θάπτισμα, κατὰ ἀλήθειαν ὅμως δὲν ἔχει τίποτε πού νὰ βοηθῇ εἰς τὴν εὐσέβειαν; Διότι οἱ Ἀρειανοὶ δὲν δίδουν τὸ θάπτισμα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομα κτίστου καὶ κτίσματος, καὶ εἰς τὸ ὄνομα ποιητοῦ καὶ ποιήματος. Καθὼς δὲ ἀκριβῶς τὸ κτίσμα διαφέρει ἀπὸ τὸν Υἱόν, ἔτσι διαφέρει ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ θάπτισμα, πού νομίζουν οὗτοι ὅτι δίδουν, καὶ ἂν ἀκόμη προσποιοῦνται, ὅτι ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἔνεκα τοῦ ὅτι ἔτσι εἶναι γραμμένον εἰς τὰς Γραφάς. Διότι ἐκεῖνος, πού ἀπλῶς λέγει, Κύριε¹⁹⁶, δὲν εἶναι καὶ αὐτὸς πού δίδει, ἀλλ' ἐκεῖνος πού μαζὶ μὲ τὸ ὄνομα, πού ἐπικαλεῖται, ἔχει καὶ ὀρθὴν πίστιν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ Σωτὴρ δὲν ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ἀποστόλους νὰ βαπτίζουν ἀπλῶς, ἀλλὰ πρῶτον εἶπε «Μαθητεύσατε» καὶ ἔπειτα ἔτσι· «Βαπτίζετε εἰς ὄνομα Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος»¹⁹⁷, ἵνα γίνῃ διὰ τῆς μαθήσεως ἡ πίστις ὀρθή, καὶ ἀκολούθως προστεθῇ μετὰ τῆς πίστεως καὶ ἡ διὰ τοῦ θαπτίσματος τελείωσις.

194. Α' Κορ. 1, 2.

195. Ἰω. 19, 15.

196. Πρβλ. Ματθ. 7, 21.

197. Ματθ. 28, 19.

ΑΠΑΝΤΑ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ 3

ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΛΟΓΟΣ Α' 16—64

ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΛΟΓΟΣ Β' 1—42

Κείμενον: William Bright,
The orations of St. Athanasius against the Arians,
Oxford 1873, σελ. 17 - 112
(PG 26, 44 - 237 καὶ BEΠΕΣ 30, 136 - 215)

ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ

ΛΟΓΟΣ Α'

16. Τοιούτων δὴ οὖν ἀτόπων καὶ παρὰ τὴν ἀλήθειαν ἀναφαινομένων λογισμῶν, ἀνάγκη λέγειν τὸ 'ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς' ἴδιον αὐτοῦ σύμπαν εἶναι τὸν Υἱόν· τὸ γὰρ ὅλως μετέχεσθαι τὸν Θεόν, ἴσον ἐστὶ λέγειν, ὅτι καὶ γεννᾶ· τὸ δὲ 'γεννᾶν' τί σημαίνει ἢ Υἱόν; Αὐτοῦ γοῦν τοῦ Υἱοῦ μετέχει τὰ πάντα κατὰ τὴν τοῦ Πνεύματος γινομένην παρ' αὐτοῦ χάριν· καὶ φανερόν ἐκ τούτου γίνεται, ὅτι αὐτὸς μὲν ὁ Υἱὸς οὐδενὸς μετέχει, τὸ δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς μετεχόμενον, τοῦτό ἐστιν ὁ Υἱός. Αὐτοῦ γὰρ τοῦ Υἱοῦ μετέχοντες, τοῦ Θεοῦ μετέχειν λεγόμεθα· καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ ἔλεγεν ὁ Πέτρος, "Ἰνα γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως," ὥς φησι ² Pet. i. 4. καὶ ὁ Ἀπόστολος, "Οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε;" καὶ, "Ἡμεῖς ¹ Cor. iii. 16. γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐσμεν ζῶντος." Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Υἱὸν βλέποντες, ² Cor. vi. 16. ὁρώμεν τὸν Πατέρα. Ἡ γὰρ τοῦ Υἱοῦ ἔννοια καὶ κατάληψις γνώσις ἐστὶ περὶ τοῦ Πατρὸς, διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἴδιον εἶναι γέννημα. Ὡσπερ δὲ τὸ μετέχεσθαι οὐκ ἂν τις ἑμῶν ἔτι πάθος εἴποι καὶ μερισμὸν τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας· (δεδήλωται γὰρ καὶ ὁμολόγηται μετέχεσθαι τὸν Θεόν, καὶ ταῦτό εἶναι μετέχεσθαι καὶ γεννᾶν) οὕτως τὸ γέννημα οὐ πάθος, οὐδὲ μερισμός ἐστι τῆς μακαρίας ἐκεῖνης οὐσίας. Οὐκ ἄπιστον ἄρα ἐστὶν Υἱὸν ἔχειν τὸν Θεόν, τῆς ἰδίας οὐσίας τὸ γέννημα· οὐδ' ἄρα πάθος καὶ μερισμὸν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ σημαίνομεν, λέγοντες Υἱὸν καὶ γέννημα· ἀλλὰ μᾶλλον τὸ γνήσιον καὶ τὸ ἀληθινὸν καὶ τὸ μονογενὲς τοῦ Θεοῦ γινώσκοντες, οὕτω πιστεύομεν. Τούτου δὲ οὕτω πεφασμένου καὶ δεικνυμένου, ὅτι τὸ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γέννημα τοῦτό ἐστιν ὁ Υἱός, οὐδεὶς λοιπὸν ἀμφίβολον, ἀλλὰ καὶ πρόδηλον ἂν εἴη, ὅτι τοῦτό ἐστιν ἡ Σοφία καὶ ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς, ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ τὰ πάντα κτίζει καὶ ποιεῖ· καὶ τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ τὸ ἀπαύγασμα, ἐν ᾧ τὰ πάντα φωτίζει, καὶ ἀποκαλύπτεται οἷς ἐὰν θέλῃ· τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ χαρακτήρ καὶ εἰκὼν, ἐν ᾧ θεωρεῖται καὶ γινώσκεται, διὸ καὶ 'αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἐν εἰσι·' καὶ γὰρ ὁ τούτον βλέπων ^{John x. 30.} βλέπει καὶ τὸν Πατέρα· τοῦτό ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἐν ᾧ τὰ πάντα ² Cor. v. 17. λελύτρωνται, καὶ πάλιν τὴν καινὴν εἰργάσατο κτίσιν. Τοῦ δὲ Υἱοῦ πάλιν οὕτως ὄντος, οὐχ ἄρμόζει, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπικίνδυνόν ἐστιν εἰπεῖν τούτον 'ἐξ οὐκ ὄντων ποίημα,' ἢ, 'Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ.' Ὁ γὰρ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς οὕτω λέγων καὶ

εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα φθάνει βλασφημῶν, τὰ τοιαῦτα φρονῶν περὶ αὐτοῦ, οἷα καὶ περὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννήματος φανταζόμενος καταψεύδεται.

17. "Ἐστι μὲν οὖν καὶ τοῦτο μόνον ἱκανὸν ἀνατρέπειν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν· ὅμως δὲ καὶ ἐκ τούτου ἂν τις ἴδοι τὸ ἀλλόδοξον αὐτῆς. Εἰ ποιητὴς καὶ κτίστης ἐστὶν ὁ Θεὸς, διὰ Υἱοῦ δὲ τὰ ποιήματα κτίζει, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως ἰδεῖν τὰ γινόμενα ἢ διὰ τοῦ Λόγου γινόμενά· πῶς οὐ βλάσφημον, ποιητοῦ ὄντος τοῦ Θεοῦ, λέγειν τὸν δημιουργικὸν αὐτοῦ Λόγον καὶ τὴν Σοφίαν 'μὴ εἶναι ποτε;' Ἴσον γάρ ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι μὴδὲ ποιητὴς ἐστὶν ὁ Θεός, οὐκ ἔχων ἴδιον ἐξ αὐτοῦ δημιουργικὸν Λόγον, ἀλλ' ἔξωθεν ἐπεισαγόμενός ἐστι καὶ ξένος αὐτοῦ, καὶ ἀνόμοιος κατ' οὐσίαν τυγχάνων, ἐν ᾧ δημιουργεῖ. Ἐπειτα λεγέτωσαν ἡμῖν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκ τούτου βλεπέτωσαν τὴν δυσσέβειαν ἑαυτῶν ἐκ τοῦ λέγειν, 'Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν,' καὶ, 'Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ.' Εἰ γὰρ οὐκ αἰδίως σύνεστιν ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ, οὐκ ἔστιν ἡ Τριάς αἰδίως· ἀλλὰ μὴ μὲν ἦν πρότερον, ἐκ προσθήκης δὲ γέγονεν ὕστερον Τριάς, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου κατ' αὐτοὺς ἠΰξησε καὶ συνέστη τῆς θεολογίας ἡ γνώσις. Πάλιν τε, εἰ οὐκ ἔστιν ὁ Υἱὸς ἴδιον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γέννημα, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν, ἐξ οὐκ ὄντων συνίσταται Τριάς, καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν Τριάς, ἀλλὰ μὴ μὲν ἦν γέννηται ὁ Υἱός, πλήρης δὲ ὅτε γέγονε· καὶ λοιπὸν καὶ τὸ γενητὸν τῷ κτίστῃ συναριθμεῖται, καὶ τὸ ποτε μὴ ὄν τῷ αἰεὶ ὄντι συνθεολογεῖται καὶ συνδοξάζεται· καὶ τό γε μείζον, ἀνόμοιος ἑαυτῆς ἡ Τριάς εὐρίσκεται, ξέναις καὶ ἀλλοτρίαις φύσεσιν τε καὶ ταῖς οὐσίαις συνισταμένη. Τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν εἰπεῖν ἢ γενητὴν τὴν τῆς Τριάδος σύστασιν. Ποταπὴ οὖν αὕτη θεοσέβεια ἢ μὴδὲ ἑαυτῇ ὁμοία τυγχάνουσα, ἀλλ' ἐκ προσθήκης χρόνων πληρουμένη, καὶ ποτὲ μὲν μὴ οὕτως, ποτὲ δὲ οὕτως οὐσα; Εἰκὸς γὰρ αὐτὴν καὶ πάλιν λήψεσθαι προσθήκην, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον, ὥς ἅπας καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκ προσθήκης ἔσχε τὴν σύστασιν. Οὐκ ἀμφίβολον δὲ ὅτι καὶ δυνατόν αὐτὴν μειοῦσθαι. Τὰ γὰρ προστιθέμενα φανερόν ὅτι καὶ ἀφαιρεῖσθαι δύναται.

18. Οὐκ ἔστι δὲ οὕτως· μὴ γένοιτο! Οὐκ ἔστι γενητὴ ἡ Τριάς· ἀλλ' αἰδίως καὶ μία θεότης ἐστὶν ἐν Τριάδι, καὶ μία δόξα τῆς ἁγίας Τριάδος· καὶ σχίζειν αὐτὴν εἰς διαφόρους φύσεις τολμᾶτε· τοῦ Πατρὸς αἰδίου ὄντος, τὸν συγκαθήμενον αὐτῷ Λόγον λέγετε, ὅτι 'ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν' τοῦ δὲ Υἱοῦ συγκαθήμενον τῷ Πατρὶ, ἐνθυμείσθε τοῦτον μακρύνειν ἀπ' αὐτοῦ. Κτίζουσά ἐστι καὶ δημιουργὸς ἡ Τριάς· καὶ οὐ φοβεῖσθε κατα-

φέρουντες αὐτὴν εἰς τὰ ἐξ οὐκ ὄντων· οὐκ αἰδεῖσθε τὰ δοῦλα συνεξισάζοντες τῇ εὐγενείᾳ τῆς Τριάδος, καὶ τὸν βασιλέα Κύριον Σαβαῶθ τοῖς ὑπηκόοις συντάττοντες. Παύσασθε συμφύροντες τὰ ἄμικτα, μᾶλλον δὲ τὰ μὴ ὄντα τῷ ὄντι. Οὐκ ἔστι ταῦτα λέγοντας ἐνεγκεῖν δόξαν καὶ τιμὴν τῷ Κυρίῳ, ἀλλὰ ἀδοξίαν καὶ ἀτιμίαν· ὁ γὰρ ἀτιμάζων τὸν Υἱὸν ἀτιμάζει τὸν Πατέρα. Εἰ γὰρ νῦν ἐν Τριάδι ἡ θεολογία τελεία ἐστὶ, καὶ αὕτη ἡ ἀληθὴς καὶ μόνη θεοσέβειά ἐστι, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια· ἔδει τοῦτο οὕτως αἰεὶ εἶναι, ἵνα μὴ τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐπιγένηται, καὶ ἐκ προσθήκης συνίσταται ^[τοῦ συνίσταται.] τὸ τῆς θεολογίας πλήρωμα. Ἐδει οὖν τοῦτο αἰδίως εἶναι· εἰ δὲ μὴ αἰδίως ἦν, ἔδει μὴδὲ νῦν οὕτως αὐτὴν εἶναι, ἀλλ' οὕτως εἶναι, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ὑμεῖς αὐτὴν ὑποτίθεσθε, ἵνα μὴδὲ νῦν Τριάς ᾖ. Ἄλλ' οὐ ἂν ἀνάσχοιτό τις Χριστιανῶν τῶν τοιούτων αἰρετικῶν· Ἑλλήνων γὰρ ἴδια ταῦτα, ὥστε γενετὴν εἰσάγειν Τριάδα, καὶ τοῖς γενητοῖς αὐτὴν συνεξισάζειν. Τῶν γὰρ γενητῶν ἐστὶν ἐλλείψεις καὶ προσθήκας δέχεσθαι· Χριστιανῶν δὲ ἡ πίστις ἄτρεπτον καὶ τελείαν καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχουσιν τὴν μακαρίαν οἶδε Τριάδα, καὶ οὔτε πλέον τι τῇ Τριάδι προστίθισιν, οὔτε ἐνδεῆ ποτε ταύτην γεγενησθαι λογίζεται· ἐκότερον γὰρ τούτων δυσσεβές· διὸ καὶ ἀμιγῇ μὲν αὐτὴν γινώσκει τῶν γενητῶν, ἀδιαίρετον δὲ τὴν ἐνότητά τῆς θεότητος αὐτῆς φυλάττουσα προσκυνεῖ· καὶ φεύγει μὲν τὰς τῶν Ἀρειανῶν βλασφημίας, ὁμολογεῖ δὲ καὶ οἶδεν αἰεὶ εἶναι τὸν Υἱόν· ἐστὶ γὰρ αἰδιος ὡς ὁ Πατὴρ, οὐ καὶ ἐστὶ Λόγος αἰδιος· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πάλιν ἴδωμεν.

19. Εἰ πηγὴ σοφίας καὶ ζωῆς ἐστὶ καὶ λέγεται ὁ Θεὸς, ὡς
 Jer. ii. 13. διὰ μὲν Ἱερεμίου, 'Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος· καὶ
 Ib. xvii. 12. πάλιν, 'Θρόνος δόξης ὑψωμένος, ἀγίασμα ἡμῶν, ὑπομονὴ Ἰσραὴλ, Κύριε, πάντες οἱ ἐγκαταλιπόντες σε αἰσχυρῆθησαν· ἀφεστηκότες, ἐπὶ τῆς γῆς γραφήτωσαν· ὅτι ἐγκατέλιπον πηγὴν
 Baruch iii. 12. ζωῆς τὸν Κύριον·' ἐν δὲ τῷ Βαρουὺχ γέγραπται· 'Ἐγκατέλιπετε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας·' ἀκόλουθον ἂν εἴη τὴν ζωὴν καὶ τὴν σοφίαν μήτε ξένα τῆς οὐσίας τῆς πηγῆς εἶναι, ἀλλ' ἴδια, μήτε ἀνυπαρκτά ποτε εἶναι, ἀλλ' αἰεὶ εἶναι. Ἔστι δὲ ταῦτα ὁ Υἱός, ὁ λέγων, 'Εγὼ εἰμι ἡ ζωὴ,' καὶ, 'Εγὼ ἡ Σοφία κατεσκήνωσα βουλήν.' Πῶς τοίνυν οὐκ ἀσεβεῖ ὁ λέγων, 'Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός;' Ἰσὺν γάρ ἐστιν εἰπεῖν, 'Ἦν ποτε ὅτε ἡ πηγὴ ξηρὰ ἦν, χωρὶς τῆς ζωῆς καὶ τῆς σοφίας.' Ἡ δὲ τοιαύτη οὐκ ἂν εἴη πηγὴ· τὸ γὰρ μὴ ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν οὐκ ἐστὶ πηγὴ. Ὅσης δὲ ἀτοπίας γέμον ἐστὶ τοῦτο! Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς τοὺς ποιῶντας αὐτοῦ τὸ θέλημα ἐπαγγέλλεται ὡς πηγὴν ἔσεσθαι, ἢ μὴ ἐξέλινεν ὕδωρ, λέγων διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου· Καὶ ἐμπλησθήσῃ,
- John xiv. 6
 Prov. vii. 12
 Isa. lviii. 11.

καθάπερ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ σου, καὶ τὰ ὁσῶ σου πιαυθήσεται, καὶ ἔσται ὡς κήπος μεθύων, καὶ ὡς πηγὴ, ἣν μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ· οὗτοι δὲ τὸν Θεὸν, λεγόμενον καὶ ὄντα πηγὴν τῆς σοφίας, ἄγονον αὐτὸν καὶ λείψαντά ποτε τῆς ἰδίας σοφίας δυσφημεῖν τολμῶσιν. Ἀλλὰ τὰ μὲν παρὰ τούτων ἐστὶ ψεύδη· ἡ δὲ ἀλήθεια μαρτυρεῖ πηγὴν αἰδίου εἶναι τὸν Θεὸν τῆς ἰδίας σοφίας. Ἀἰδίου δὲ τῆς πηγῆς οὕσης, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν Σοφίαν αἰδίου εἶναι δεῖ. Ἐν ταύτῃ γὰρ καὶ τὰ πάντα γέγονεν, ὡς ψάλλει Δαβίδ· ‘Πάντα ἐν Σοφίᾳ ἐποίησας’ καὶ Σολομών φησιν· ‘Ὁ Θεὸς τῇ Σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἡτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει.’ Αὕτῃ τε ἡ Σοφία ἐστὶν ὁ Λόγος, καὶ ‘δι’ αὐτοῦ,’ ὡς Ἰωάννης φησὶν, ‘ἐγένετο τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν.’ Καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ‘εἰς γὰρ Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸν, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι’ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι’ αὐτοῦ.’ Εἰ δὲ τὰ πάντα δι’ αὐτοῦ, αὐτὸς οὐκ ἂν εἴη συναριθμούμενος τοῖς πᾶσιν. Ὁ γὰρ τολμῶν τὸν ‘δι’ οὗ τὰ πάντα’ λέγειν ἓνα εἶναι τῶν πάντων, πάντως δὴ πού καὶ περὶ Θεοῦ, ‘ἐξ οὗ τὰ πάντα,’ τὸ αὐτὸ λογίσεται. Εἰ δὲ τοῦτο ὡς ὑποπον φεύγει τις, καὶ διίστησιν ὡς ἄλλον ἀπὸ τῶν πάντων τὸν Θεόν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τὸν μοιρογενῆ Υἱόν, ἴδιον ὄντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, ἄλλον λέγειν εἶναι τῶν πάντων· μὴ ὄντος δὲ αὐτοῦ τῶν πάντων, οὐ θέμις ἐπ’ αὐτοῦ λέγειν τὸ ‘ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν,’ καὶ, ‘οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι.’ Αἱ τοιαῦται γὰρ φωναὶ κατὰ τῶν ποιημάτων ἀρμόζουσι λέγεσθαι· αὐτὸς δὲ ὁ Υἱὸς τοιοῦτός ἐστιν, οἷός ἐστιν ὁ Πατήρ, οὐ καὶ ἐστι τῆς οὐσίας ἴδιον γέννημα, Λόγος, καὶ Σοφία. Τοῦτο γὰρ ἴδιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ τοῦτο τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ δείκνυσιν ἴδιον, ὥστε μήτε τὸν Θεὸν λέγειν ποτὲ ἄλογον, μήτε τὸν Υἱὸν ἀνύπαρκτον ποτε λέγειν. Ἐπεὶ διὰ τί Υἱὸς, εἰ μὴ ἐξ αὐτοῦ; ἢ διὰ τί Λόγος καὶ Σοφία, εἰ μὴ αἰεὶ καὶ ἴδιον αὐτοῦ;

20. Πότε γοῦν τοῦ ἰδίου χωρὶς ἦν ὁ Θεός; ἢ πῶς τις περὶ τοῦ ἰδίου, ὡς περὶ ξένου καὶ ἀλλοτριουσίου δύναται λογίσασθαι; Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα οἶά ἐστι τὰ γενητὰ, οὐδὲν ὅμοιον κατ’ οὐσίαν ἔχει πρὸς τὸν πεποιηκότα· ἀλλ’ ἐξωθεν αὐτοῦ ἐστι, χάριτι καὶ βουλήσει αὐτοῦ τῷ Λόγῳ γενόμενα, ὥστε πάλιν δύνασθαι καὶ παύεσθαι ποτε, εἰ θελήσειεν ὁ ποιήσας· ταύτης γάρ ἐστι φύσεως τὰ γενητὰ. Τὸ δὲ ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς (ὡμολόγηται γὰρ ἡδη τοῦτο εἶναι ὁ Υἱός)· πῶς οὐ τολμηρὸν καὶ δυσσεβὲς εἰπεῖν ‘ἐξ οὐκ ὄντων,’ καὶ ὅτι ‘οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι,’ ἀλλ’ ἐπισυμβέβηκε, καὶ δύναται πάλιν ‘μὴ εἶναι ποτε;’ Τοῦτο δὲ καὶ μόνον ὁ ἐνθυμούμενος κατανοεῖτω, πῶς τὸ τέλειον καὶ τὸ πλήρες τῆς τοῦ

John I. 3.

1 Cor. viii. 6.

Ps. ciii. (civ.)
24.
Prov. iii. 19.

Πατὴρ οὐσίας ἀφαιρεῖται· καὶ γὰρ φανερώτερον ἂν τις ἴδοι πάλιν τὸ ἄτοπον τῆς αἰρέσεως, ἔαν ἐνθυμηθῇ ὅτι ὁ Υἱὸς 'εἰκὼν' ἐστὶ καὶ 'ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς,' καὶ 'χαρακτήρ,' καὶ 'ἀλήθεια.' Εἰ γὰρ ὑπάρχοντος φωτὸς, ἐστὶν εἰκὼν αὐτοῦ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ οὕσης ὑποστάσεως, ἐστὶ ταύτης ὁ χαρακτήρ ὁλόκληρος, καὶ ὄντος Πατρὸς, ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, σκοπεῖτωσαν οἱ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ εἶδος τῆς θεότητος χρόνῳ μετροῦντες, εἰς πόσον ἀσεβείας βάραθρον πίπτουσιν. Εἰ γὰρ οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῆ, οὐκ ἦν αἰεὶ ἐν τῷ Θεῷ ἡ ἀλήθεια. Ἀλλὰ τοῦτο λέγειν οὐ θέμις· τοῦ γὰρ Πατρὸς ὄντος, ἦν αἰεὶ ἐν αὐτῷ ἡ ἀλήθεια, ἥτις ἐστὶν ὁ Υἱὸς ὁ λέγων· 'Εγὼ εἰμι ἡ Ἀλήθεια·' καὶ τῆς ὑποστάσεως ὑπαρχούσης, πάντως εὐθὺς εἶναι δεῖ τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν εἰκόνα ταύτης· οὐ γὰρ ἔξωθέν ἐστι γραφομένη ἡ τοῦ Θεοῦ εἰκὼν· ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεὸς γεννητὴς ἐστὶ ταύτης, ἐν ᾗ ἑαυτὸν ὁρῶν προσ-

John xiv. 6.

Prov. viii. 30.

χαίρει ταύτη, ὡς αὐτὸς ὁ Υἱὸς λέγει· 'Εγὼ ἡμην ἢ προσέχαιρε.' Πότε γοῦν οὐχ ἑώρα ἑαυτὸν ὁ Πατὴρ ἐν τῇ ἑαυτοῦ εἰκόνι; ἢ πότε οὐ προσέχαιρεν, ἵνα τολμήσῃ τις εἰπεῖν, 'Εξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ἡ εἰκὼν,' καὶ, 'Οὐκ ἦν χαίρων ὁ Πατὴρ, πρὶν γένηται ἡ εἰκὼν;' Πῶς δὲ καὶ ἑαυτὸν ἂν ἴδοι ὁ ποιητὴς καὶ κτίστης ἐν κτιστῇ καὶ γεννητῇ οὐσίᾳ; Τοιαύτην γὰρ εἶναι δεῖ τὴν εἰκόνα, οἷός ἐστιν ὁ ταύτης Πατήρ.

21. Φέρε τοίνυν, ἰδωμεν τὰ τοῦ Πατρὸς, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα ἐπιγνώμεν, εἰ αὐτοῦ ἐστὶν. Αἰδίδιος ἐστὶν ὁ Πατήρ, ἀθάνατος, δυνατὸς, φῶς, βασιλεὺς, παντοκράτωρ, Θεὸς, Κύριος, κτίστης, καὶ ποιητής. Ταῦτα εἶναι δεῖ ἐν τῇ εἰκόνι, ἵνα ἀληθῶς 'ὁ τὸν Υἱὸν ἑωρακὼς ἴδῃ τὸν Πατέρα.' Εἰ δὲ μὴ οὕτως ἐστὶν, ἀλλ' ὡς οἱ Ἀρειανοὶ φρονοῦσιν, γενητός ἐστι, καὶ οὐκ αἰδίδιος ὁ Υἱὸς, οὐκ ἐστὶν αὕτη τοῦ Πατρὸς ἀληθῆς εἰκὼν, εἰ μὴ ἄρα λοιπὸν ἀπερυθριάσαντες εἴπωσιν, ὅτι καὶ τὸ εἰκόνα λέγεσθαι τὸν Υἱὸν οὐχ ὁμοίας οὐσίας ἐστὶ γνώρισμα, ὄνομα δὲ μόνον ἐστὶν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο πάλιν, ὧς Χριστομάχοι, οὐκ ἐστὶν εἰκὼν, οὐδὲ χαρακτήρ. Ποία γὰρ ἐμφέρεια τῶν ἐξ οὐκ ὄντων πρὸς τὸν κτίσαντα τὰ οὐκ ὄντα εἰς τὸ εἶναι; ἢ πῶς τῷ ὄντι τὸ οὐκ ὄν ὁμοιον εἶναι δύναται, λειπόμενον τῷ ποτε μὴ εἶναι, καὶ τῷ πρὸς τὰ γενόμενα τὴν σύνταξιν ἔχειν; Τοιοῦτον γὰρ αὐτὸν εἶναι θέλοντες οἱ Ἀρειανοὶ, λογισμοὺς ἑαυτοῖς ἐπενόησαν, λέγοντες· 'Εἰ γέννημά ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς καὶ εἰκὼν, καὶ ὁμοίός ἐστι κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς, ὀφείλει πάντως, ὥσπερ γεγέννηται, γεννᾶν καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ γίνεσθαι καὶ αὐτὸς πατήρ υἱοῦ· πάλιν τε ὁ ἐξ αὐτοῦ γεννώμενος γεννᾶν καὶ αὐτὸς, καὶ καθεξῆς ἕως εἰς ἄπειρον· τοῦτο γὰρ ὁμοιον δείκνυσσι τὸν γεννηθέντα τοῦ γεννήσαντος.' Ἐφευρεταὶ

John xiv. 9.

δυσφημιῶν ἀληθῶς οἱ θεομάχοι, οἵτινες, ἵνα μὴ τὸν Υἱὸν εἰκόνα τοῦ Πατρὸς ὁμολογήσωσι, σωματικὰ καὶ γῆινα περὶ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς φρονοῦσι, τομὰς, καὶ ἀπορρόιας καὶ ἐπιρρόιας κατηγοροῦντες κατ' αὐτοῦ. Εἰ μὲν οὖν ὡς ἄνθρωπός ἐστιν ὁ Θεός, γινέσθω καὶ γεννητὴς, ὡς ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ὁ Υἱὸς ἐτέρου γίνηται πατήρ, καὶ οὕτω καθεξῆς ἐξ ἀλλήλων γινέσθωσαν, ἵνα καὶ εἰς πλήθος θεῶν ἡ διαδοχὴ κατ' αὐτοὺς αὐξάνῃ· εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός· (οὐκ ἔστι γάρ·) οὐ δεῖ τὰ ἀνθρώπων ἐπ' αὐτοῦ λογίζεσθαι. Τὰ μὲν γὰρ ἄλογα ζῶα καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐκ δημιουργικῆς ἀρχῆς κατὰ διαδοχῆς ἀλλήλων γεννῶνται· καὶ ὁ γεννώμενος, ἐκ γεννωμένου πατρὸς γεννηθεὶς, εἰκότως καὶ αὐτὸς ἐτέρου γίνεται πατήρ, ἔχων ἐκ πατρὸς ἐν ἑαυτῷ τοῦτο, ἐξ οὗ καὶ αὐτὸς γέγονε. Διὸ οὐδὲ ἔστιν ἐν τοῖς τοιοῦτοις κυρίως πατήρ καὶ κυρίως υἱός, οὐδὲ ἔστηκεν ἐπ' αὐτῶν τὸ 'πατήρ' καὶ τὸ 'υἱός'· ὁ γὰρ αὐτὸς υἱὸς μὲν τοῦ γεννήσαντος, πατήρ δὲ τοῦ γεννωμένου ἐξ αὐτοῦ. 'Επὶ δὲ τῆς θεότητος οὐκ ἔστιν οὕτως· οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός· οὔτε γὰρ ὁ Πατήρ ἐκ πατρὸς ἐστι· διὸ οὐδὲ γεννᾷ τὸν γεννησόμενον πατέρα· οὔτε ὁ Υἱὸς ἐξ ἀπορρόιας ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, οὐδὲ ἐκ γεννηθέντος Πατρὸς γεγέννηται· διὸ οὐδὲ γεγέννηται εἰς τὸ γεννᾶν. "Οθεν ἐπὶ τῆς θεότητος μόνης ὁ Πατήρ κυρίως πατήρ ἐστι, καὶ ὁ Υἱὸς κυρίως υἱός ἐστι, καὶ ἐπὶ τούτων καὶ μόνων ἔστηκε τὸ Πατήρ ἀεὶ πατήρ εἶναι, καὶ τὸ Υἱὸς ἀεὶ υἱός εἶναι.

22. Οὐκοῦν ὁ ζητῶν διὰ τί μὴ γεννητικὸς υἱοῦ ὁ Υἱὸς, ζητεῖτω διὰ τί μὴ πατέρα ἔσχευεν ὁ Πατήρ. Ἄλλὰ ἄτοπά γε ἀμφότερα καὶ πάσης μεστὰ ἀσεβείας. Ὡς γὰρ ὁ Πατήρ ἀεὶ πατήρ, καὶ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο υἱός, οὕτως ὁ Υἱὸς ἀεὶ υἱός ἐστι, καὶ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο πατήρ· καὶ ἐν τούτῳ γὰρ μᾶλλον χαρακτῆρ ὦν καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς δέικνυται, μένων ὃ ἐστι καὶ οὐκ ἀλλασσόμενος, ἀλλ' ἔχων ἐκ τοῦ Πατρὸς τὴν ταυτότητα. Εἰ μὲν οὖν ὁ Πατήρ μεταβάλλεται, μεταβαλλέσθω καὶ ἡ εἰκὼν· πρὸς γὰρ τὸν γεννήσαντα οὕτω καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἔστηκεν· εἰ δὲ ἄτρεπτός ἐστιν ὁ Πατήρ, καὶ ὃ ἐστιν οὕτως διαμένει, ἐξ ἀνάγκης καὶ εἰκὼν ὃ ἐστι διαμένει, καὶ οὐ τραπήσεται. Ἔστι δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς Υἱός· οὐκ ἄρα ἑτερόν τι γενήσεται, ἢ ὅπερ ἐστὶ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἴδιον. Μάτην ἄρα καὶ τοῦτο ἐπενόησαν οἱ ἄφρονες, ἐξάραι θέλοντες ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τὴν εἰκόνα, ἵνα τοῖς γενητοῖς τὸν Υἱὸν ἐξισάσωσιν. Ἐν τούτοις γοῦν αὐτὸν συντάττοντες οἱ περὶ Ἀρειῶν ἐκ διδασκαλίας Εὐσεβίου, καὶ τοιοῦτον εἶναι νομίζοντες οἷα τὰ δι' αὐτοῦ γενόμενά ἐστιν, ἀπεπήδησαν μὲν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, συμφορήσαντες δὲ ἑαυτοῖς ῥημάτια πανουργίας, περιήρχοντο κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὥτε τὴν αἵρε-

σιν ταύτην ἐπλασσον, καὶ μέχρι δὲ νῦν τινες συναυτῶντες ἐξ αὐτῶν παιδαρίοις κατὰ τὴν ἀγορὰν, πυνθάνονται αὐτῶν, οὔτι γε ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, ἀλλ' ὥσπερ 'τὰ περισσεύματα τῆς καρδίας' αὐτῶν ἐρευγόμενοι λέγουσιν· 'Ὁ ὦν τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ ὄντος πεποίηκεν, ἢ τὸν ὄντα; ὄντα οὖν αὐτὸν πεποίηκεν, ἢ μὴ ὄντα;' Καὶ πάλιν, 'Ἐν τὸ ἀγέννητον, ἢ δύο; καὶ αὐτεξουσίως ἐστι καὶ ἰδιά προαιρέσει οὐ τρέπεται, τρεπτῆς ὦν φύσεως; Οὐ γὰρ ὡς λίθος ἐστὶν ἀφ' ἑαυτοῦ μένων ἀκίνητος.' Εἴτα καὶ εἰσπερχόμενοι πρὸς γυναικάρια, πάλιν αὐταῖς ἐκτεθηλυμένα ῥήματα φθέγγονται, 'Εἰ εἶχες υἱὸν πρὶν τέκνης; ὥσπερ δὲ οὐκ εἶχες, οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῆναι.' Τοιούτοις ῥήμασιν ἐξορχούμενοι παίζουνσιν οἱ ἄτιμοι, καὶ τὸν Θεὸν ἀνθρώποις ἀπεικάζουσι· φάσκοντές τε εἶναι Χριστιανοὶ, 'ἀλλάσσουσιν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐν ὁμοιώματι εἰκότος φθαρτοῦ ἀνθρώπου.'

23. Ἔδει μὲν οὖν μὴδὲν ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα, οὕτως ἀνύητα ὄντα καὶ μωρά· ἵνα δὲ μὴ δοκῇ τι βέβαιον ἔχειν ἢ αἵρεσις αὐτῶν, προσήκει καὶ ὡς ἐκ παρέργου διελέγξαι καὶ ἐν τούτοις αὐτοὺς, μάλιστα διὰ τὰ εὐχερῶς ἀπατώμενα παρ' αὐτῶν γυναικάρια. Ἔδει δὲ ταῦτα λέγοντας αὐτοὺς, καὶ ἀρχιτέκτονος πυνθάνεσθαι, 'Εἰ δύνασαι χωρὶς ὕλης ὑποκειμένης οἰκοδομεῖν; ὥσπερ δὲ οὐ δύνασαι, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἠδύνατο χωρὶς ὕλης ὑποκειμένης ποιῆσαι τὰ ὅλα.' Ἔδει καὶ ἕκαστον αὐτοὺς τῶν ἀνθρώπων ἐρωτᾶν, 'Εἰ δύνασαι εἶναι χωρὶς τόπου; ὥσπερ δὲ οὐ δύνασαι, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐν τόπῳ ἐστίν· ἢ οὕτως καὶ παρὰ τῶν ἀκούοντων ἐντρέπεσθαι δυνηθῶσιν. Ἡ διὰ τί, ἐὰν μὲν ἀκούωσιν, ὅτι Υἱὸν ἔχει ὁ Θεός, εἰς ἑαυτοὺς ἀποβλέποντες ἀρνοῦνται τοῦτον· ἐὰν δὲ ἀκούωσιν, ὅτι κτίζει καὶ ποιεῖ, οὐκέτι τὰ ἀνθρώπινα ἀντιτιθέασιν; ἔδει δὲ καὶ ἐν τῷ κτίζειν ἀνθρώπινα νοεῖν αὐτοὺς καὶ ὕλην ὑποβάλλειν τῷ Θεῷ, ἵνα καὶ τὸ εἶναι κτίστην τὸν Θεὸν ἀρνήσωνται, καὶ λοιπὸν μετὰ Μανιχαίων κυλῶνται. Εἰ δὲ ταῦθ' ὑπερβαίνει ἢ περὶ Θεοῦ ἔννοια, καὶ μόνον τις ἀκούσας πιστεύει καὶ οἶδεν ὅτι ἐστὶν οὐχ ὡς ἡμεῖς ἐσμεν, ἐστὶ μέντοι ὡς Θεός, καὶ κτίζει οὐχ ὡς ἄνθρωποι κτίζουσι, κτίζει μέντοι ὡς Θεός· δῆλον, ὅτι καὶ γεννᾷ οὐχ ὡς ἄνθρωποι γεννῶσι, γεννᾷ μέντοι ὡς Θεός· οὐ γὰρ ὁ Θεὸς ἄνθρωπον μιμεῖται· ἀλλὰ μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι διὰ τὸν Θεὸν κυρίως καὶ μόνον ἀληθῶς ὄντα Πατέρα τοῦ ἑαυτοῦ Υἱοῦ, καὶ αὐτοὶ πατέρες ὠνομάσθησαν τῶν ἰδίων τέκνων. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ 'πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται.' Καὶ ἃ λέγουσι δὲ, ἐὰν ἀνεξέταστα μείνῃ, ὡς εἰρηκότες τι φρόνιμον νομίζονται· ἐὰν δέ τις αὐτὰ λογικῶς ἐξετάσῃ, πολὺν εὐρεθίσονται γέλωτα καὶ χλευασμὸν ὀφλισκάνοντες.

24. Πρώτον μὲν γὰρ ἡ πρώτη καὶ τοιαύτη αὐτῶν ἐρώτησις ἐστι μωρὰ καὶ ἄδηλος. Οὐ γὰρ σημαίνουνσι περὶ τίνος πυνθάνονται, ἵνα καὶ ὁ ἐρωτώμενος ἀποκρίνηται· ἀλλ' ἀπλῶς λέγουσιν, 'Ὁ ὦν τὸν μὴ ὄντα.' Τίς οὖν ὁ ὦν, καὶ τίνα τὰ μὴ ὄντα, ὡς Ἀρειανοί; *Ἡ τίς ὁ ὦν, καὶ τίς ὁ μὴ ὦν, καὶ τίνα λέγεται ὄντα, ἢ μὴ ὄντα; Δυνατὸν γὰρ καὶ τὸν ὄντα ποιεῖν καὶ τὰ μὴ ὄντα καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ προύντα. Τέκτων γοῦν καὶ χρυσοχόος καὶ κεραμεὺς τὴν οὖσαν καὶ πρὸ αὐτῶν τυγχάνουσιν ὕλην ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν τέχνην ἐργάζεται, ποιῶν ἃ βούλεται σκεύη· αὐτὸς δὲ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, τὸν ὄντα καὶ γενόμενον ἤδη παρ' αὐτοῦ χοῦν ἐκ γῆς λαβὼν, πλάττει τὸν ἄνθρωπον· καὶ αὐτὴν μέντοι τὴν γῆν, οὐκ οὖσαν πρότερον, ὕστερον εἰς τὸ εἶναι πεποίηκε διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου. Εἰ μὲν οὖν οὕτω πυνθάνονται, δῆλόν ἐστιν, ὡς ἡ μὲν κτίσις οὐκ ἦν, πρὶν γέννηται, οἱ δὲ ἄνθρωποι τὴν οὖσαν ὕλην ἐπεργάζονται, καὶ ἀσύστατος αὐτῶν ὁ λόγος φανήσεται, γινομένων καὶ ὄντων, γινομένων καὶ μὴ ὄντων, ὥσπερ εἶπαμεν. Εἰ δὲ περὶ Θεοῦ καὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ λαλοῦσι, προστιθέτωσαν τὰ λειπόμενα τῇ ἐρωτῇ, καὶ οὕτως ἐρωτάτωσαν· 'Ὁ ὦν Θεὸς ἦν ποτε ἄλογος; καὶ, Φῶς ὦν, ἀφεγγὴς ἦν; ἢ αἰεὶ ἦν τοῦ Λόγου Πατήρ; ἢ καὶ πάλιν οὕτως· 'Ὁ ὦν Πατήρ τὸν Λόγον μὴ ὄντα πεποίηκεν, ἢ τὸν Λόγον ἴδιον ὄντα τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα ἔχει αἰεὶ σὺν αὐτῷ;' ἵνα γνωσθῶσιν, ὅτι ὅλως περὶ Θεοῦ καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ περιεργάζονται καὶ σοφίζεσθαι τολιμῶσι. Τίς γὰρ ἀνέξεται λεγόντων αὐτῶν ἄλογόν ποτε τὸν Θεόν; Πάλιν γὰρ εἰς ταὐτὸν τοῖς προτέροις περιπεπτῶκασιν, καίτοι φεύγειν αὐτὸ καὶ σκέπειν σπουδάζσαντες τοῖς ἑαυτῶν σοφίσμασιν· ἀλλ' οὐ δεδύνηται. Οὐδεὶς γὰρ ὅλως κἂν ἀκοῦσαι θελήσειεν ἀμφιβαλλόντων αὐτῶν, ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἦν αἰεὶ Πατήρ, ἀλλ' ὕστερον γέγονεν ἵνα καὶ φαντασθῶσιν ὅτι καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ ποτε οὐκ ἦν, πολλῶν ὄντων τῶν προειρημένων κατ' αὐτῶν ἐλέγχων, καὶ τοῦ μὲν Ἰωάννου λέγοντος, 'Ἦν ὁ Λόγος,' τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος πάλιν, 'Ἄς ὦν ἀπαύγασμα τῆς δόξης,' καὶ, 'Ὁ ὦν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.'

John i. 1.

Heb. i. 3.

Rom. ix. 5.

25. Καὶ βέλτιον ἦν μὲν αὐτοὺς ἡρεμεῖν· ἐπειδὴ δὲ οὐ παύονται, λοιπὸν πρὸς τὴν τοιαύτην ἀναισχυρτον ἐρώτησιν αὐτῶν τοῦτο ἂν τις ἐπίσης αὐτοῖς τολμήσας ἀντερωτήσκειν· ἴσως ἐκ τῶν ὁμοίων ἀτοπημάτων βλέποντες ἑαυτοὺς συγκλειομένους, ἀναχωρήσουσι τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν μάχης. Πολλὰ τοίνυν πρότερον ἔλεων τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενος, οὕτως αὐτοῖς τις ἀπατήσκειν· 'Ὁ ὦν Θεὸς, οὐκ ὦν γέγονεν, ἢ καὶ πρὶν γέννηται, ἐστίν; *Ὦν οὖν, ἑαυτὸν ἐποίησεν, ἢ ἐξ οὐδενός ἐστι, καὶ μηδὲν ὦν πρότερον ἐφαίνης αὐτὸς ἐφάνη;' Ἀτοπος ἢ τοιαύτη ἐρώτη-

σις, ναὶ ἄτοπος καὶ πλέα δυσφημίας· ἀλλ' ὁμοία γε τῆς ἐκείνων· ὁπότερον γὰρ ἂν εἴπωσι, τοῦτο μεστόν ἐστι πάσης ἀσεβείας. Εἰ δὲ τὸ οὕτως ἐρωτᾷν περὶ Θεοῦ βλάβσφημον καὶ πλέον ἀσεβείας ἐστὶ, βλάβσφημον ἂν εἴη καὶ περὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ τοιαῦτα ἐρωτᾷν. Ἀποκρίνασθαι δὲ ὅμως πρὸς ἀναίρεσιν τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἀλόγου καὶ μωρᾶς ἐρωτήσεως ἀναγκαῖον οὕτως· "Ὅτι ὦν, ἐστὶν αἰδίως ὁ Θεός· ὄντος οὖν αἰὲ τοῦ Πατρὸς, ἔστι καὶ αἰδίως καὶ τὸ τούτου ἀπαύγασμα, ὅπερ ἐστὶν ὁ Λόγος αὐτοῦ· καὶ πάλιν ὁ ὦν Θεός, ἐξ αὐτοῦ καὶ ὄντα τὸν Λόγον ἔχει· καὶ οὔτε ὁ Λόγος ἐπιγέγονεν οὐκ ὦν πρότερον, οὔτε ὁ Πατὴρ ἄλογος ἦν ποτε. Ἡ γὰρ κατὰ τοῦ Υἱοῦ τόλμα εἰς τὸν Πατέρα τὴν βλασφημίαν ἀνάγει, εἶγε ἔξωθεν ἐπενόησεν ἑαυτῷ σοφίαν, καὶ Λόγον, καὶ Υἱόν. Ὁ γὰρ ἐὰν τούτων εἴπῃς, τοῦτο τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννημα σημαίνει, ὥσπερ εἴρηται. "Ὡστε ἀσύστατος αὐτῶν ἡ τοιαύτη ἐρώτησις, καὶ εἰκότως· ἀρνούμενοι γὰρ τὸν Λόγον, ἄλογον ἔχουσι καὶ τὴν ἐρώτησιν. Ὡς γὰρ εἰ τις τὸν ἥλιον ὀρώων πυνθάνοιτο περὶ τοῦ ἀπαυγάσματος, καὶ λέγοι, 'Ὁ ὦν τὸ μὴ ὦν πεποίηκεν, ἢ ὦν αὐτὸ πεποίηκεν;' οὐ σῶφρονα ἔχειν ὁ τοιοῦτος λογισμὸν νομισθῆσεται, ἀλλ' ἐμβρόντητος ἂν εἴη, ὅτι ὅλως ὁ ἐστὶν ἐκ τοῦ φωτός, τοῦτο ἔξωθεν ἐπινοεῖ καὶ περὶ τοῦτο ἐρωτᾷ, πότε, καὶ ποῦ, καὶ ὅτε, καὶ εἰ πεποίηται· οὕτως καὶ ὁ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς τοιαῦτα λογιζόμενος, καὶ οὕτω πυνθανόμενος, πολλῶ μᾶλλον τὴν μανίαν μείζονα ἂν ἔχοι, ὅτι τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς Λόγον ἔξωθεν αὐτῷ ἐπείσάγει, καὶ τὸ φύσει γέννημα ὡς ποίημα σκιαλογῶν λέγει, 'Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι.' Ἀκουέτωσαν δὲ ὅμως καὶ πρὸς τὴν ἐρώτησιν αὐτῶν, ὅτι ὁ ὦν Πατὴρ τὸν ὄντα Υἱὸν ἐποίησεν. Ὁ γὰρ 'Λόγος σὰρξ ἐγένετο,' καὶ ὄντα John i. 14. αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ ἐποίησεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου, εἰ μὴ ἄρα κατὰ τὸν Σαμοσατέα μὴδὲ εἶναι αὐτὸν πρὶν ἀνθρώπου γενέσθαι εἶποιεν. Καὶ πρὸς μὲν τὴν πρώτην αὐτῶν ἐρώτησιν ἱκανὰ ταῦτα παρ' ἡμῶν.

26. Ὑμεῖς δὲ, ὦ Ἀρειανοί, τῶν ἰδίων ἑαυτῶν ῥημάτων μνημονεύοντες, εἶπατε· Ὁ ὦν τοῦ μὴ ὄντος ἔχρηξεν εἰς τὴν τῶν πάντων δημιουργίαν, ἢ ὄντος αὐτοῦ ἔχρηξεν; Εἰρήκατε γὰρ, "Ὅργανον ἑαυτῷ τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος κατεσκεύασεν, ἵνα δι' αὐτοῦ ποιήσῃ τὰ πάντα." Τί οὖν ἐστι βέλτιον, τὸ χρῆσθαι, ἢ τὸ τὴν χρεῖαν ἀναπληροῦν; ἢ ἀμφοτέρα τὰ ἐνδέοντα ἀλλήλων ἀναπληροῦσι; Τοιαῦτα γὰρ λέγοντες, τοῦ κατασκευάσαντος μᾶλλον ἀσθένειαν δεικνύετε, εἰ μὴ καὶ μόνος ἴσχυσε δημιουργῆσαι τὰ πάντα, ἀλλ' ἔξωθεν ἑαυτῷ ὄργανον ἐπινοεῖ, ὥσπερ τέκτων ἢ ναυπηγός τις, μὴ δυνάμενος ὁτιοῦν ἐργάσασθαι χωρὶς σκεπάρνου καὶ πρίονος. Τί οὖν τούτου ἀσεβέστερον; Ἡ τί δεῖ διατρίβειν

ὅλως ἐν τούτοις ὡς δεινοῖς, αὐταρκῶν ὄντων τῶν προειρημένων δείξαι, φαντασίαν μόνον εἶναι τὰ παρ' αὐτῶν; Πρὸς δὲ τὴν ἑτέραν αὐτῶν εὐήθη πάνυ καὶ μωρὰν ἐξέτασιν, ἣν πρὸς τὰ γυναικάρια ποιοῦνται, οὐδὲν μὲν πάλιν οὐδὲ περὶ ταύτης ἐχρῆν ἀποκρίνασθαι, ἢ τοῦτο μόνον ὃ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ὅτι μὴ δεῖν τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννησιν συμμετερεῖν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει. Ἵνα δὲ ὁμῶς καὶ ἐν τούτῳ καταγνώσω ἑαυτῶν, καλὸν ἐκ τῶν αὐτῶν πάλιν οὕτως αὐτοῖς ἀπαντῆσαι. Ὅλως εἰ περὶ Υἱοῦ πυνθάνονται γονέων, ἐνθυμείσθωσαν πόθεν ἐστὶ τὸ γεννώμενον τέκνον. Εἰ γὰρ καὶ οὐκ εἶχεν ὁ γονεὺς υἱὸν πρὶν γεννήσῃ, ἀλλ' ἐσχηκῶς, οὐκ ἔξωθεν οὐδὲ ἀλλότριον, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἰδιον τῆς οὐσίας καὶ ἀπαράλλακτον ἔσχεν εἰκόνα, ὥστε τοῦτον ἐν ἐκείνῳ βλέπεσθαι, κακεῖνον ἐν τούτῳ θεωρεῖσθαι. Εἰ τοίνυν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων τὸν χρόνον τῶν γεννώντων λαμβάνουσι, διὰ τί μὴ ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ τὸ κατὰ φύσιν καὶ τὸ ἰδιον ἐνθυμοῦνται τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονέας, ἀλλὰ κατὰ τοὺς ὀφείεις μόνον τὸ πρὸς τὸν ἰὸν ἐπιτήδειον ἐκ τῆς γῆς ἐκλέγονται; Ἐδεῖ δὲ πυνθαιομένους αὐτοὺς γονέων καὶ λέγοντας, 'Οὐκ εἶχες υἱὸν πρὶν γεννήσῃς;' προσθεῖναι καὶ εἰπεῖν, 'Ἐὰν δὲ σχῆς υἱὸν, ἄρά γε ἔξωθεν ὥσπερ οἰκίαν, ἢ τι ἕτερον κτῆμα ἀγοράσεις;' Ἵνα σοι ἀποκρίνηται. 'Οὐκ ἔξωθεν, ἄλλ' ἐξ ἐμοῦ ἐστι. Τὰ μὲν γὰρ ἔξωθεν κτήματά ἐστι, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον μετέρχεται· ὁ δὲ υἱὸς ἐξ ἐμοῦ ἐστι, καὶ τῆς ἐμῆς οὐσίας ἴδιος καὶ ὅμοιος, οὐκ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἐμὲ γεγονώς, ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ γεγεννημένος· διὸ καὶ ἐν ἐκείνῳ ὅλος εἰμὶ, μένων αὐτὸς ὃ εἰμι.' Οὕτω γὰρ ἔχει· κἂν ὁ γονεὺς τῷ χρόνῳ διαφέρῃ, ὡς ἄνθρωπος ἐν χρόνῳ καὶ αὐτὸς γεγονώς· ἀλλ' ἔσχεν ἂν καὶ αὐτὸς ἀεὶ συνυπάρχον τὸ τέκνον, εἰ μὴ ἡ φύσις ἐνεπύδιζε καὶ ἐκώλυε τὸ δύνασθαι. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Λευὶ ἔτι ἦν ἐν τῇ ὀσφυϊ τοῦ προπάππου, πρὶν αὐτὸς γεννηθῇ, καὶ ὁ πάππος γεννήσῃ. Ὅταν οὖν εἰς τοῦθ' ἡλικίας ἔλθοι ὁ ἄνθρωπος, ἐν ἣ καὶ τὸ δυνατὸν ἡ φύσις παρέχει, εὐθὺς ἀνεμποδίστῳ τῇ φύσει πατὴρ ὁ ἄνθρωπος γίνεται τοῦ ἐξ ἑαυτοῦ υἱοῦ.

27. Οὐκοῦν εἰ γονέων περὶ τέκνων ἐπύθοντο, καὶ ἔγνωσαν ὅτι τὰ φύσει τέκνα οὐκ ἔξωθεν ἀλλ' ἐκ τῶν γονέων εἰσὶν, ὁμολογεῖσθωσαν καὶ περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὅλως ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστι. Καὶ περὶ τοῦ χρόνου ζητοῦντες, τὸ ἐμποδίζον τὸν Θεὸν λεγέτωσαν· (χρῆ γὰρ ἐξ ὧν ὡς χλευάζοντες ἐπυνθάνοντο, ἐκ τούτων αὐτοὺς ἀσεβοῦντας διελέγχειν,) εἰπάτωσαν τοίνυν τί τὸ ἐμποδίζον τὸν Θεὸν, ἀεὶ τοῦ Υἱοῦ Πατέρα αὐτὸν εἶναι; Τὸ γὰρ ἐκ πατρὸς εἶναι τὸ γεννώμενον ὁμολόγηται. Ἵνα δὲ καὶ ὅλως τι τοιοῦτον λογισάμενοι περὶ τὸν Θεὸν καταγνώσω ἑαυτῶν, ὥσπερ ἠρώτησαν γυναῖκας περὶ τῶν χρόνων, οὕτω πυν-

θανέσθωσαν καὶ τοῦ ἡλίου περὶ τοῦ ἀπαυγασματος αὐτοῦ, καὶ τῆς πηγῆς περὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς, ἵνα μάθωσιν, ὅτι καίπερ ὄντα γεννήματα ταῦτα, ἐστὶ καὶ αἱ σὺν ἐκείνοις, ἐξ ὧν καὶ εἰσιν. Εἰ δὲ καὶ τὸ 'φύσει' καὶ τὸ 'αἰ' οἱ τοιοῦτοι γονεῖς ἔχουσι πρὸς τὰ τέκνα, διὰ τί τὸν Θεὸν ἐλάττονα τῶν γεννητῶν ὑπονοοῦντες, οὐ φανερώτερον ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν ἐξάγουσιν; Εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐ τολμῶσιν ἐκ φανεροῦ λέγειν, ὁμολογεῖται δὲ ὁ Υἱὸς μὴ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι φύσει γέννημα, οὐδὲν δὲ οὐδὲ τὸ ἐμποδίζον ἐστὶ τὸν Θεόν· (οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ πλεόν ἐστὶ τοῦ ἡλίου, μᾶλλον δὲ Θεός ἐστι τοῦ ἡλίου) δηλὸν ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ αἰεὶ ἐστὶ συνυπάρχων ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα οὐκ ὄντα εἰς τὸ εἶναι πεποίηκεν ὁ Πατήρ. "Οτι μὲν οὖν ὁ Υἱὸς οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, ἀλλ' αἰδιός τε καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστι, καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δείκνυσιν· καὶ ἡ ἐρώτησις δὲ τῶν αἰρετικῶν πρὸς τοὺς γονεῆς διελέγχει τὴν κακόνοίαν αὐτῶν. Ἐγνώσαν γὰρ τὸ κατὰ φύσιν, καὶ λοιπὸν καὶ περὶ τῶν χρόνων ἡσχύνθησαν.

28. "Οτι δὲ οὐ δεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ γέννησιν παραβάλλειν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει, καὶ νομίζειν μέρος εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ἢ ὅλως τι πάθος σημαίνειν τὴν γέννησιν. φθάσαιτες μὲν εἵπομεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, καὶ νῦν δὲ τὰ αὐτὰ φαμεν· Οὐκ ἔστιν ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός. Ἀνθρωποὶ μὲν γὰρ παθητικῶς γεννῶσι, ρευστὴν ἔχοντες τὴν φύσιν, καὶ χρόνους ἀναμένοντες διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἰδίας φύσεως· ἐπὶ δὲ Θεοῦ τοῦτο λέγειν οὐκ ἔστιν. Οὐ γὰρ ἐκ μερῶν συγκείμενός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἀπαθὴς ὦν καὶ ἀπλοῦς, ἀπαθῶς καὶ ἀμερίστως τοῦ Υἱοῦ Πατὴρ ἐστὶ καὶ τούτου πάλιν μέγα τεκμήριον καὶ ἀπόδειξις ἐκ τῶν θείων Γραφῶν. Ὁ Λόγος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ ὁ Υἱὸς Λόγος ἐστὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Σοφία· Λόγος δὲ καὶ Σοφία οὔτε κτίσμα οὔτε μέρος ἐστὶ τούτου, οὐ καὶ ἔστι Λόγος, οὔτε κατὰ πάθος ἐστὶ γέννημα. Ἀμφότερα γοῦν ἡ Γραφὴ συνάπτουσα, 'Υἱὸν' μὲν ἔφησεν, ἵνα τὸ φύσει καὶ ἀληθινὸν τῆς οὐσίας γέννημα εὐαγγελίσηται· ἵνα δὲ μὴ τις ἀνθρώπινον ὑπολάβοι τὸ γέννημα, πάλιν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνων, 'Λόγον' αὐτὸν εἶναι καὶ Σοφίαν καὶ ἀπαύγασμά φησιν. Ἐκ γὰρ τούτου καὶ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως, καὶ τὸ αἰδιον, καὶ τῷ Θεῷ πρέπον λογιζόμεθα. Ποῖον οὖν πάθος, ἢ ποῖον μέρος ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος, καὶ ἡ Σοφία, καὶ τὸ ἀπαύγασμα; Καὶ τοῦτο δυνατόν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄφρονας μαθεῖν. Ὡς γὰρ γυναικῶν ἐπύθοντο περὶ υἱοῦ, οὕτως καὶ ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν περὶ τοῦ λόγου, ἵνα μάθωσιν ὅτι οὔτε πάθος αὐτῶν, οὔτε μέρος ἐστὶ τοῦ νοῦ τούτων ὁ λόγος ὃν προφέρονται. Εἰ δὲ τῶν ἀνθρώπων,

καίτοι παθητῶν ὄντων καὶ μεριστῶν ὄντων, τοιοῦτος ὁ λόγος, διὰ τί περὶ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀμερίστου Θεοῦ πάθη καὶ μέρη λογίζονται, ἵνα, τοῦτο προσποιούμενοι δῆθεν εὐλαβεῖσθαι, ἀρνήσῃνται τὴν ἀληθῆ καὶ φύσει γέννησιν τοῦ Υἱοῦ; Καὶ ὅτι μὲν τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννημα οὐκ ἔστι πάθος, ἰκανῶς διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀποδεδείκται· δέδεικται δὲ καὶ ἰδίᾳ νῦν ὁ Λόγος οὐ κατὰ πάθος γεννώμενος. Ἀκουέτωσαν δὲ καὶ περὶ τῆς Σοφίας τὰ αὐτά· οὐκ ἔστιν ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός· μὴ ἀνθρώπινον φανταξέσθωσαν καὶ ἐν τούτῳ περὶ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων πάλιν δεκτικῶν σοφίας γεγονότων, ὁ Θεὸς οὐδενὸς μετέχων, αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ Σοφίας Πατὴρ ἔστιν, ἧς οἱ μετέχοντες εἰώθασι σοφοὶ καλεῖσθαι· καὶ ἔστι καὶ αὕτη ἡ Σοφία οὐ πάθος, οὐδὲ μέρος, ἀλλὰ γέννημα ἴδιον τοῦ πατρὸς. Διὰ τοῦτο αἰεὶ Πατὴρ, καὶ οὐκ ἐπιγέγονε τῷ Θεῷ τὸ ‘πατὴρ,’ ἵνα μὴ καὶ τρεπτὸς εἶναι νομισθῇ. Εἰ γὰρ καλὸν τὸ εἶναι αὐτὸν Πατέρα, οὐκ αἰεὶ δὲ ἦν Πατὴρ, οὐκ αἰεὶ ἄρα τὸ καλὸν ἦν ἐν αὐτῷ.

29. ‘Ἄλλ’ ἰδοὺ,’ φασί, ‘καὶ αἰεὶ ποιητὴς ἔστιν ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν αὐτῷ τοῦ δημιουργεῖν ἡ δύναμις· ἄρ’ οὖν, ἐπειδὴ δημιουργός ἔστιν, αἰδιά ἔστι καὶ τὰ ποιήματα, καὶ οὐ θέμις εἰπεῖν οὐδὲ ἐπὶ τούτων, Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ;’ Ἀφρονες οἱ Ἀρειανοί· τί γὰρ ὁμοιον υἱὸς καὶ ποίημα, ἵνα τὰ ἐπὶ τοῦ πατρὸς ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν δημιουργῶν εἴπωσι; Πῶς δὲ, τοσαύτης διαφορᾶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δειχθείσης γεννήματος καὶ ποιήματος, ἐμμένουσι τῇ ἀμαθίᾳ; Πάλιν οὖν τὸ αὐτὸ λεκτέον, Τὸ ποίημα ἔξωθεν τοῦ ποιούντος ἔστιν, ὥσπερ εἴρηται, ὁ δὲ υἱὸς ἴδιον τῆς οὐσίας γέννημά ἐστι· διὸ καὶ τὸ μὲν ποίημα οὐκ ἀνάγκη αἰεὶ εἶναι· ὅτε γὰρ βούλεται ὁ δημιουργὸς, ἐργάζεται· τὸ δὲ γέννημα οὐ βουλήσει ὑπόκειται, ἀλλὰ τῆς οὐσίας ἔστιν ἰδιότης. Καὶ ποιητὴς μὲν ἂν εἴη καὶ λέγοιτο, κἂν μήπω ἢ τὰ ἔργα· πατὴρ δὲ οὐκ ἂν λεχθεῖ οὐδ’ ἂν εἴη, μὴ ὑπάρχοντος υἱοῦ. Ἐὰν δὲ περιεργάζωνται διὰ τί ὁ Θεός, αἰεὶ δυνάμενος ποιεῖν, οὐκ αἰεὶ ποιεῖ, μαινομένων μὲν καὶ αὕτη ἡ τόλμα. ‘Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;’ *Ἡ πῶς ‘ἔρεῖ τὸ πλάσμα’ τῷ κεραμεῖ, ‘Τί με οὕτως ἐποίησας;’ Ἴνα δὲ, κἂν ἀμυδρόν τινα λογισμὸν εὐρόντες, μὴ σιωπήσωμεν, ἀκουέτωσαν· Ὅτι, εἴ καὶ τῷ Θεῷ δυνατόν αἰεὶ ποιεῖν, ἀλλ’ οὐκ ἡδύνατο τὰ γενητὰ αἰδία εἶναι· ἐξ οὐκ ὄντων γάρ ἔστι, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γένηται. Τὰ δὲ οὐκ ὄντα πρὶν γένηται πῶς ἡδύνατο συννάρχειν τῷ αἰεὶ ὄντι Θεῷ; Διὸ καὶ πρὸς τὸ λυσιτελεῖς αὐτῶν ἀφορῶν ὁ Θεός, ὅτε εἶδεν ὅτι δύναται γενόμενα διαμένειν, τότε καὶ πεποίηκε πάντα. Καὶ ὥσπερ δυνάμενος καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ, ἢ ἐπὶ Νῶε, ἢ ἐπὶ Μωϋσέως ἀποστέλλει τὸν ἑαυτοῦ

Rom. xi. 34.

1b. ix. 20.

Λόγοι, οὐκ ἀπέστειλεν εἰ μὴ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων· τοῦτο γὰρ εἶδε λυσιτελεῖν πάσῃ τῇ κτίσει· οὕτω καὶ τὰ γενητὰ, ὅτε ἠθέλησε καὶ λυσιτελεῖς ἦν αὐτοῖς, ἐποίησεν. Ὁ δὲ γε Υἱὸς, οὐκ ὦν ποίημα, ἀλλ' ἴδιος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, αἰὲ ἔστιν· αἰὲ γὰρ ὄντος τοῦ Πατρὸς, αἰὲ εἶναι δεῖ καὶ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ὅπερ ἔστιν ὁ Λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ Σοφία. Καὶ τὰ μὲν κτίσματα κὰν μηδέπω ὑπάρχῃ, οὐκ ἐλαττοὶ τὸν ποιητὴν· ἔχει γὰρ τὸ δύνασθαι δημιουργεῖν, ὅτε βούλεται· τὸ δὲ γέννημα, ἐὰν μὴ αἰὲ συνῇ τῷ Πατρὶ, ἐλάττωμα τῆς τελειότητος τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἔστιν. Ὅθεν τὰ μὲν ποιήματα, ὅτε ἠθέλησεν, ἐδημιουργήθη διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ· ὁ δὲ Υἱὸς αἰὲ ἔστιν ἴδιον γέννημα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας.

30. Ταῦτα τοὺς μὲν πιστοὺς εὐφραίνει, τοὺς δὲ αἰρετικούς λυπεῖ βλέποντας ἀναιρουμένην αὐτῶν τὴν αἴρεσιν· καὶ γὰρ κάκεινῃ πάλιν αὐτῶν ἡ ἐρώτησις ἐν τῷ λέγειν, “Ἐν τῷ ἀγέννητον, ἢ δύο;” οὐκ ὀρθὴν αὐτῶν δείκνυσιν τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ὑποπτον καὶ δόλου μεστήν. Οὐ γὰρ ἐπὶ τιμῇ τοῦ Πατρὸς οὕτως ἐρωτῶσιν, ἀλλ' ἐπὶ ἀτιμίᾳ τοῦ Λόγου. Ἄν γοῦν τις, ἀγνοῶν τὴν πανουργίαν αὐτῶν, ἀποκρίνηται, “Ἐν τῷ ἀγέννητον,” εὐθὺς τὸν ἑαυτῶν ἰὸν ἐξεμουσι λέγοντες· ‘Οὐκοῦν ὁ Υἱὸς τῶν γεννητῶν ἔστι, καὶ καλῶς εἰρήκαμεν, Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι.’ Πάντα γὰρ φυρῶσι καὶ κυκῶσιν, ἵνα μόνον διαστήσωσι τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων τοῖς ποιήμασι συναριθμήσωσι. Πρῶτον μὲν οὖν καὶ κατὰ τοῦτο καταγιγνώσκουσιν, ὅτι μεμφόμενοι τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσιν ἐπισκόποις ὡς ἀγράφοις χρησαμένοις λέξεσι, καίτοι μὴ δυσφήμοις, ἀλλ' ἐπ' ἀναιρέσει τῆς ἀσεβείας αὐτῶν κειμέναις, ἠυτομόλησαν εἰς τὴν αὐτὴν αἰτίαν αὐτοὶ ἐξ ἀγράφων φθεγγόμενοι, καὶ ἐπινοοῦντες λοιδωρίας κατὰ τοῦ Κυρίου, ‘μὴ γινώσκοντες μήτε ἃ λέγουσι, 1 Tim. i. 7. μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται.’ Ἐρωτησάτωσαν γοῦν Ἑλληνας, παρ' ὧν ἤκουσαν· (οὐ γὰρ τῶν Γραφῶν, ἀλλ' ἐκείνων ἔστιν εὗρεμα) ἵνα ἀκούσαντες πόσα σημαινόμενα ἡ λέξις ἔχει, μάθωσιν ὅτι οὐδὲ, περὶ ὧν λέγουσιν, ἐπίστανται καλῶς ἐρωτᾶν. Καὶ γὰρ δι' αὐτοὺς ἐπυθόμην λέγεσθαι ‘ἀγέννητον’ τὸ μηδέπω μὲν γεγόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι, ὡς τὸ ξύλον τὸ μήπω μὲν γεγόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι σκάφος. Καὶ αὖθις ἀγέννητον λέγεσθαι τὸ μήτε γεγόμενον, μήτε δυνάμενον γενέσθαι ποτὲ, ὡς τὸ τρίγωνον τετράγωνον, καὶ ὁ ἄρτιος ἀριθμὸς περιττός. Οὔτε γὰρ τὸ τρίγωνον γέγονέ ποτε τετράγωνον, οὔτε γένοιτο ἂν ποτε· ἀλλ' οὔτε ὁ ἄρτιος γέγονέ ποτε περιττός, οὔτε γένοιτο ἂν ποτε περιττός. Λέγεται δὲ πάλιν ἀγέννητον τὸ ὑπάρχον μὲν, μὴ γεννηθὲν δὲ ἐκ τινος, μηδὲ ὅλως ἔχον ἑαυτοῦ τινα πατέρα. Προσέθηκε

δὲ καὶ ὁ πατριῦργος σοφιστῆς Ἀστερίος, ὁ καὶ τῆς αἵρέσεως συνήγορος, ἐν τῷ ἰδίῳ συνταγματικῷ λόγῳ, ἀγένητον εἶναι τὸ μὴ ποιηθῆν, ἀλλ' αἰεὶ ὄν. Κατὰ ποῖον οὖν σημαινόμενον νοοῦσι τὸ ἀγένητον, ἔδει προστιθέοντας αὐτοὺς ἐρωτᾶν, ἵνα καὶ ὁ ἐρωτώμενος ὀρθῶς ἀποκρίνηται.

31. Εἰ δὲ νομίζουσι καλῶς ἐρωτᾶν, ἐν τῷ λέγειν, “Ἐν τῷ ἀγένητον, ἢ οὐό;” ἀκούσονται πρῶτον μὲν, ὡς ἀμαθεῖς, πολλά τε εἶναι καὶ οὐδὲν, πλείστα μὲν τὰ δυνάμενα γενέσθαι, οὐδὲν δὲ τὸ μὴ δυνάμειοι, ὥσπερ εῖρηται. Εἰ δὲ, ὡς Ἀστερίῳ ἤρεσε τὸ μὴ ποίημα, ἀλλ' αἰεὶ ὄν, ἀγένητον εἶναι, οὕτως ἐρωτῶσιν· ἀκουέτωσαν οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις, ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς οὕτω κατὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν ἀγένητος ἂν λεχθεῖη. Οὔτε γὰρ τῶν γενητῶν, οὔτε ποίημά ἐστιν, ἀλλὰ καὶ αἰδιῶς σύνεστι τῷ Πατρὶ, ὥσπερ καὶ ἡδὴ δέδεικται, καὶ πολλάκις μεταβάλλωνται, ἵνα μόνον κατὰ τοῦ Κυρίου λέγωσιν, “Ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶ,” καὶ, “Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆν.” Πάντων διὴ οὖν ἐκπίπτοντες, εἰ καὶ ἐκεῖνο θελήσωσι λοιπὸν ἐρωτᾶν κατὰ τὸ “ὑπάρχον μὲν, μήτε δὲ γεννηθῆν ἐκ τινος, μήτε ἔχον ἑαυτοῦ πατέρα” ἀκούσονται μὲν καὶ παρ' ἡμῶν τὸν οὕτω σημαινόμενον ἕνα καὶ μόνον ἀγένητον εἶναι τὸν Πατέρα, οὐδὲν δὲ πλέον ἐξουσὶν ἐκ τοῦ τοιαῦτα ἀκούειν αὐτούς. Οὐδὲ γὰρ τὸ οὕτως ἀγένητον λέγεσθαι τὸν Θεὸν δείκνυσι γενητὸν εἶναι τὸν Υἱόν, δήλου ὄντος κατὰ τὰς προειρημένας ἀποδείξεις τοιοῦτον εἶναι τὸν Λόγον, οἷός ἐστιν ὁ γεννήσας αὐτόν. Οὐκοῦν εἰ ἀγένητος ὁ Θεός, οὐ γενητὴ, ἀλλὰ νένημά ἐστιν ἡ τούτου εἰκὼν, ἥτις ἐστὶν ὁ Λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ Σοφία. Ποία γὰρ ἐμφέρεια τῷ γενητῷ πρὸς τὸ ἀγένητον; (πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ λέγειν οὐκ ὀκνητέον) ἐπεὶ εἰ ὅμοιον τὸ γενητὸν τῷ ἀγενήτῳ θέλουσιν, ὡς τὸν ὁρῶντα τοῦτο βλέπειν ἐκεῖνο, οὐ μακράν εἰσιν εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὸ ἀγένητον καὶ κτισμάτων ἐστὶν εἰκὼν, καὶ λοιπὸν πέφυρται πάντα παρ' αὐτοῖς, γενητῶν μὲν ἐξίσωσις πρὸς τὸ ἀγενήτον, ἀγενήτου δὲ καθαίρεσις μετρουμένου πρὸς τὰ ποιήματα, ἵνα μόνον τὸν Υἱὸν ἐν τοῖς ποιήμασι καταγάγωσιν.

32. Ἄλλ' οὐδὲ αὐτοὺς οἶμαι θελήσαι λέγειν ἔτι τὰ τοιαῦτα, εἰ καὶ Ἀστερίῳ γε τῷ σοφιστῇ πείθωνται. Ἐκεῖνος γὰρ, καίπερ σπουδάζων συνηγορεῖν τῇ Ἀρειανῇ αἵρέσει, καὶ λόγῳ ἕν εἶναι τὸ ἀγένητον, τὰ ἐναντία τούτοις ἀντιφθέγγεται, λόγῳ καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ ἀγένητον καὶ ἀναρχον εἶναι· καὶ ἔστι μέρος, ὃν ἔγραψε, ταῦτα· “Οὐκ εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος, Χριστὸν κηρύσσειν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἀλλὰ δῖχα τῆς προσθήκης, “δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν,” ἄλλην μὲν ἔστιν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δύναμιν, τὴν ἐμφυτον αὐτοῦ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγενήτως κηρύσσων.” Καὶ πάλιν μετ' 1 Cor. i. 24.

ὀλίγα· ‘Καίτοι γε ἡ μὲν αἰδώς αὐτοῦ δύναμις καὶ σοφία, ἦν ἀναρχόν τε καὶ ἀγένητον οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνονται λογισμοί, μία ἂν εἴη δῆπουθεν καὶ αὕτη.’ Εἰ γὰρ καὶ μὴ καλῶς νοήσας τὸ τοῦ ἀποστόλου ῥητὸν, ἐνόμισεν εἶναι δύο σοφίας, ἀλλ’ ὁμως συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγένητον σοφίαν εἰρηκῶς, οὐκέτι ἐν τῷ ἀγένητον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἔφησεν ἀγένητον εἶναι σὺν αὐτῷ. Τὸ γὰρ συνυπάρχον οὐκ ἑαυτῷ ἀλλ’ ἐτέρῳ συνυπάρχει. ‘Ἡ τοίνυν Ἀστερίφ πειθόμενοι, μηκέτι ἐρωτάτωσαν, “Ἐν τῷ ἀγένητον, ἡ δύο;” ἵνα μὴ ὡς ἀμφιβάλλοντες μάχωνται πρὸς ἐκείνους’ ἢ εἰ ἐναντιοῦνται κἀκεῖνῳ, μὴ ἐπεριδῷσθωσαν αὐτοῦ τῷ συνταγματῇ, ἵνα μὴ ‘ἀλλήλους δάκνουντες ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῶσι.’ Gal. v. 15. Καὶ ταῦτα μὲν δι’ ὀλίγων πρὸς τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν εἰρήσθω. Πρὸς δέ γε τὴν πανοῦργον αὐτῶν προαίρεσιν τί τοσοῦτον ἂν τις εἴποι; Τίς αὐτοὺς οὐκ ἂν οὕτως μαινομένους μισήσκει δικαίως; Ἐπειδὴ γὰρ οὐκέτι παρῥησίαν ἔχουσιν ἐν τῷ λέγειν, ‘ἐξ οὐκ ὄντων,’ καὶ, ‘οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι,’ ἐπενόησαν ἑαυτοῖς τὴν τοῦ ‘ἀγενήτου’ λέξιν, ἵνα τὸν Υἱὸν γενητὸν παρὰ τοῖς ἀκεραίοις λέγοντες, αὐτὰ πάλιν ἐκεῖνα τὰ ῥήματα, τὸ ‘ἐξ οὐκ ὄντων,’ καὶ τὸ ‘οὐκ ἦν ποτε,’ σημαίνωσιν· ἐν γὰρ τούτοις τὰ γενητὰ καὶ τὰ κτίσματα σημαίνονται.

33. Ἐδεῖ οὖν, εἴπερ θαρρόουσιν οἷς λέγουσι, τούτοις καὶ ἐπιμένειν, καὶ μὴ ποικίλως μεταποιεῖν ἑαυτούς. Ἀλλ’ οὐ θέλουσι, νομίζοντες εὐχερῶς ἅπαντα δύνασθαι, ἐὰν τῷ ὀνόματι τούτῳ σκέποντες τὴν αἵρεσιν προβάλῃται τὸ ‘ἀγένητον’ καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ ἀγενήτου λεξιεῖδιον οὐ πρὸς τὸν Υἱὸν ἔχει τὴν σημασίαν, κἂν οὗτοι γογγύζωσιν, ἀλλὰ πρὸς τὰ γενητὰ· καὶ ὅμοιον ἂν τις ἴδοι τούτου τὸ ‘Παντοκράτωρ,’ καὶ τὸ ‘Κύριος τῶν δυνάμεων.’ Εἰ γὰρ τῶν πάντων ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Λόγου κρατεῖ καὶ κυριεύει, καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρὸς βασιλεύει ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ κράτος πάντων ἔχει, ὡς Λόγος καὶ ὡς εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, εὐδῆλον ὡς οὐδὲ ὧδε τοῖς πᾶσι συναριθμεῖται ὁ Υἱὸς, οὐδὲ δι’ αὐτὸν λέγεται Παντοκράτωρ καὶ Κύριος, ἀλλὰ διὰ τὰ δι’ Υἱοῦ γεγόμενα, ὧν καὶ κρατεῖ καὶ κυριεύει διὰ τοῦ Λόγου. Καὶ τὸ ἀγένητον ἄρα οὐ διὰ τὸν Υἱὸν, ἀλλὰ διὰ τὰ δι’ Υἱοῦ γεγόμενα σημαίνεται· καὶ καλῶς, ὅτι οὐκ ἔστιν ὡς τὰ γενητὰ ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ τούτων κτίστης διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ δημιουργὸς ἐστίν. Ὡς περ δὲ τὸ ‘ἀγένητον’ πρὸς τὰ γενητὰ σημαίνεται, οὕτως καὶ τὸ ‘Πατὴρ’ δηλωτικὸν ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ· καὶ ὁ μὲν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν καὶ ἀγένητον ὀνομάζων τὸν Θεόν, τὰ κτίσματα καὶ τὰ γενητὰ βλέπει καὶ καταλαμβάνει· ὁ δὲ τὸν Θεὸν Πατέρα καλῶν, εὐθὺς τὸν Υἱὸν νοεῖ καὶ θεωρεῖ. Διὸ καὶ θαυμάσειεν ἂν τις αὐτῶν τὴν ἐπ’ ἀσεβείᾳ φιλονεικίαν, ὅτι, καίτοι καὶ τοῦ

John v. 23.

ὀνόματος τοῦ 'ἀγενήτου' καλὴν ἔχοντας τὴν προειρημένην διάνοιαν, καὶ δυναμένου μετ' εὐσεβείας ὀνομάζεσθαι, αὐτοὶ κατὰ τὴν ἰδίαν αἴρεσιν προφέρουσιν ἐπ' ἀτιμίᾳ τοῦ Υἱοῦ, οὐκ ἀναγνόντες ὅτι ὁ τιμῶν τὸν Υἱὸν τιμᾷ τὸν Πατέρα, καὶ 'ὁ τὸν Υἱὸν ἀτιμάζων ἀτιμάζει τὸν Πατέρα.' Εἰ γὰρ ὅλως αὐτοῖς εὐφημίας καὶ τῆς εἰς τὸν Πατέρα τιμῆς ἐμελεν, ἔδει μᾶλλον, καὶ τοῦτο βέλτιον καὶ μείζον ἦν, 'Πατέρα' τὸν Θεὸν εἰδέναι τε καὶ λέγειν αὐτοὺς, ἢ ἐκεῖνος ὀνομάζειν αὐτόν. Λέγοντες μὲν γὰρ ἐκεῖνοι τὸν Θεὸν 'ἀγενήτον,' ἐκ τῶν γενομένων ἔργων αὐτὸν, καθάπερ εἴρηται, ποιητὴν μόνον καὶ δημιουργὸν λέγουσι, νομίζοντες ὅτι καὶ τὸν Λόγον ποίημα ἐκ τούτου σημαίνει δύνανται κατὰ τὴν ἰδίαν ἡδονήν· ὁ δὲ τὸν Θεὸν 'Πατέρα' λέγων, ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦτον σημαίνει, οὐκ ἀγνοῶν ὅτι, Υἱοῦ οὗτος, ἐξ ἀνάγκης διὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ γενητὰ πάντα ἐκτίσθη. Καὶ οὗτοι μὲν 'ἀγενήτον' λέγοντες, μόνον ἐκ τῶν ἔργων σημαίνουσιν αὐτόν, καὶ οὐκ ἴσασι καὶ αὐτοὶ τὸν Υἱὸν, ὥσπερ Ἕλληνες· ὁ δὲ 'Πατέρα' λέγων τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ Λόγου σημαίνει τοῦτον. Εἰδὼς δὲ τὸν Λόγον, οἶδεν αὐτὸν δημιουργὸν ὄντα, καὶ καταλαμβάνει ὅτι 'δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονεν.' John i. 3.

34. Οὐκοῦν εὐσεβέστερον καὶ ἀληθές ἂν εἴη μᾶλλον τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ Υἱοῦ σημαίνειν καὶ Πατέρα λέγειν, ἢ ἐκ μόνων τῶν ἔργων ὀνομάζειν καὶ λέγειν αὐτὸν ἀγενήτον. Τοῦτο μὲν γὰρ μόνον ἕκαστοι, καθάπερ εἶπον, καὶ κοιῇ πάντα τὰ ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου γεγόμενα ἔργα σημαίνει· τὸ δὲ 'Πατὴρ' ἐφ' Υἱοῦ μόνον σημαίνεται καὶ ἴσταται. Ὅσφ δὲ ὁ Λόγος τῶν γενητῶν διαφέρει, τοπούτῳ καὶ πλείον τὸ λέγειν τὸν Θεὸν 'Πατέρα' τοῦ λέγειν 'ἀγενήτον' διαφέρει ἂν. Καὶ γὰρ τοῦτο μὲν ἄγραφτον καὶ ὑποπτον ἅτε ποικίλην ἔχον ἐστὶ τὴν σημασίαν, ὥστε τοῦ ἐρωτωμένου περὶ αὐτοῦ εἰς πολλὰ τὴν διάνοιαν περιφέρεισθαι· τὸ δὲ 'Πατὴρ' ἀπλοῦν καὶ ἔγγραφον, καὶ ἀληθέστερον, καὶ σημαῖον μόνον τὸν Υἱὸν ἐστὶ. Καὶ τὸ μὲν 'ἀγενήτον' παρ' Ἑλλήνων εὐρηται τῶν μὴ γνωσκόντων τὸν Υἱόν· τὸ δὲ 'Πατὴρ' παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐγνώσθη καὶ κεχάρισται. Καὶ γὰρ εἰδὼς αὐτὸς τίς ἐστιν Υἱὸς, ἔλεγεν· 'Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ Ib. xiv. 10. ἐν ἐμοὶ ἐστὶ' καὶ, 'Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα· καὶ, Ib. 9. 'Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν· καὶ οὐδαμοῦ φαίνεται τὸν Πατέρα Ib. x. 30. καλῶν 'ἀγενήτον' αὐτός· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς εὐχεσθαι διδάσκων οὐκ εἶπεν· Ὅταν δὲ προσεύχεσθε λέγετε, Θεέ ἀγενήτε· ἀλλὰ μᾶλλον· Ὅταν δὲ προσεύχεσθε, λέγετε, Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς Luke xi. 2. οὐρανοῖς.' Καὶ τὸ κεφάλαιον δὲ τῆς πίστεως ἡμῶν εἰς τοῦτο συντείνειν ἠθέλησε, κελεύσας ἡμᾶς βαπτίζεσθαι οὐκ εἰς ὄνομα ἀγενήτου καὶ γενητοῦ, οὐδὲ εἰς ὄνομα κτίστου καὶ κτίσματος, ἀλλ'· 'εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος.' Οὕτω Matt. xxviii.

γὰρ τελειούμενοι καὶ ἡμεῖς, ἐκ ποιημάτων οἶτες, υἰοποιούμεθα λοιπὸν, καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς δὲ ὄνομα λέγοντες, ἐπιγινώσκομεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου καὶ τὸν ἐν αὐτῷ τῷ Πατρὶ Λόγον. Μάταιος ἄρα καὶ ἡ περὶ τῆς τοῦ ἀγενήτου λέξεως ἐπιχείρησις αὐτῶν δέδεικται, καὶ μὴδὲν πλεῖον ἔχουσα ἢ μόνην φαντασίαν.

35. Περὶ δὲ τοῦ λέγειν αὐτοὺς εἰ 'τρεπτὸς' ἐστὶν ὁ Λόγος, περιττὸν ἐστὶ περὶ τούτου ζητεῖν· ἀρκεῖ γὰρ καὶ μόνον ἐγγράψαντά με τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα, δεῖξαι τὸ τολμηρὸν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν. Ἔστι γὰρ ταῦτα ἃ ὡς ἐρωτῶντες φλυαροῦσιν· 'Αὐτεξούσιός ἐστιν, ἢ οὐκ ἐστι; Προαίρεσις κατὰ τὸ αὐτεξούσιον καλὸς ἐστι, καὶ δύναται, ἐὰν θελήσῃ, τραπήναι, τρεπτῆς ὢν φύσεως· ἢ ὡς λίθος καὶ ξύλον, οὐκ ἔχει τὴν προαίρεσιν ἐλευθέραν εἰς τὸ κινεῖσθαι καὶ ῥέπειν εἰς ἑκάτερα;'. Τῆς μὲν οὖν αἱρέσεως αὐτῶν οὐκ ἀλλότριόν ἐστι τοιαῦτα λέγειν τε καὶ φρονεῖν· ἤπαξ γὰρ πλάσαντες ἑαυτοῖς ἐξ οὐκ ὄντων Θεὸν, καὶ κτιστὸν Υἱὸν, ἀκολούθως ὡς ἀρμόζοντα κτίσματι τὰ τοιαῦτα καὶ συνέλεξαν ἑαυτοῖς ῥήματα· ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας διαμαχόμενοι, καὶ ἀκούοντες παρ' αὐτῶν περὶ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου Λόγου τοῦ Πατρὸς, τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ φθέγγεσθαι τολμῶσι, τίς τούτου τοῦ δόγματος μιαιώτερον ἂν ἴδοι; Τίς τούτων καὶ μόνον ἀκούων, κἂν μὴ ἀντιλέγειν δύνηται, οὐ ταράσσεται, καὶ τὴν ἀκοὴν ἀποκλείσει, ξενιζόμενος ἐφ' οἷς ἐκεῖνοί τε λαλοῦσι, καὶ αὐτὸς καινῶν ἀκούει ῥημάτων, ἐχόντων αὐτόθεν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς προφορᾶς τὴν βλασφημίαν; Εἰ γὰρ τρεπτὸς καὶ ἀλλοιούμενός ἐστιν ὁ Λόγος, ποῦ ἄρα στήσεται, καὶ ποῖον αὐτοῦ τὸ τέλος ἔσται τῆς ἐπιδόσεως; ἢ πῶς ὅμοιος τῷ ἀτρέπτῳ ὁ τρεπτὸς εἶναι δυνησεται; πῶς δὲ ὁ τὸν τρεπτὸν 'ἑωρακώς,' ἑωρακέναι τὸν ἄτρεπτον νομίσειεν; ἐν ποίᾳ δὲ ἄρα ἐὰν γένηται καταστάσει, δυνησεται τις τὸν Πατέρα ἐν αὐτῷ βλέπειν; δῆλον γὰρ ὡς οὐκ αἰεὶ τις ὄψεται ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα, διὰ τὸ αἰετρέπεισθαι τὸν Υἱόν, καὶ ἀλλοιουμένης αὐτὸν εἶναι φύσεως. Ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος, καὶ αἰεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχει, καὶ ὁ αὐτὸς ἐστίν· ὁ δὲ Υἱὸς εἰ κατ' ἐκεῖνους τρεπτὸς, καὶ οὐκ αἰεὶ ὁ αὐτὸς, ἀλλ' αἰεὶ ἀλλοιουμένης φύσεώς ἐστι, πῶς ὁ τοιοῦτος εἰκὼν τοῦ Πατρὸς εἶναι δύναται, οὐκ ἔχων τὸ ὅμοιον τῆς ἀτρεψίας; πῶς δὲ καὶ ὅλως 'ἐν τῷ Πατρὶ' ἐστίν, ἀμφίβολον ἔχων τὴν προαίρεσιν; τάχα δὲ καὶ τρεπτὸς ὢν, καὶ καθ' ἡμέραν προκόπτων, οὕτω τέλειός ἐστιν. Ἄλλ' ἢ μὲν τοιαύτη τῶν Ἀρειανῶν οἰχέσθω μανία, ἢ δὲ ἀλήθεια λαμπέτω, καὶ δεικνύτω τούτους παραφρονοῦντας. Πῶς γὰρ οὐ τέλειος ὁ ἴσος (ὅεω; ἢ πῶς οὐκ ἄτρεπτος, ὁ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐν ὧν, καὶ τῆς οὐσίας ἴδιος ὢν Υἱὸς αὐτοῦ; τῆς δὲ οὐσίας τοῦ Πατρὸς

οὔσης ἀτρέπτου, ἀτρεπτον ἂν εἴη καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ἴδιον γέννημα. Εἰ δὲ τούτου οὕτως ὄντος, τοῦ Λόγου τροπὴν καταψεύδονται, μανθανέτωσαν ποῦ τούτων ὁ λόγος κινδυνεύει· ἔκ γὰρ τοῦ Matt. xii. 33. καρποῦ καὶ τὸ δένδρον ἐπιγινώσκεται· διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἑωρακὼς John xiv. 9. τὸν Υἱὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα, καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ γυνῶσις γυνῶσις ἐστὶ τοῦ Πατρὸς.

36. Οὐκοῦν ἀναλλοίωτος ἡ εἰκὼν τοῦ ἀτρέπτου Θεοῦ ἂν εἴη. Ἰησοῦς γὰρ Χριστὸς, χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς Heb. xiii. 8. αἰῶνας. Καὶ ὁ μὲν Δαυὶδ ψάλλων περὶ αὐτοῦ φησι· Ἐὰν σὺ Ps. ci. (cxi.) 26-28. κατ' ἀρχὰς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῷ χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγῇσονται. Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. Ὁ δὲ Κύριος αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ διὰ τοῦ προφήτου λέγει· Ἰδετέ με, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ Οὐκ ἡλλοίωμαι. Εἰ γὰρ καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς δύναται λέγειν τις Deut. xxxii. 39; Mal. iii. 6. εἶναι τοῦτο τὸ σημαινόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν ἀρμόζει τοῦτο λέγειν, ὅτι μάλιστα γενομένου ἀνθρώπου δείκνυσιν τὴν ταυτότητα καὶ τὸ ἀτρεπτον ἑαυτοῦ τοῖς νομίζουσι διὰ τὴν σάρκα ἡλλοιωσθαι αὐτὸν, καὶ ἕτερόν τι γεγενῆσθαι. Ἀξιοπιστότεροι δὲ οἱ ἅγιοι καὶ μᾶλλον ὁ Κύριος τῆς τῶν ἀσεβῶν κακονοίας. Καὶ γὰρ κατὰ τὸ εἰρημένον ἀνάγνωσμα τῆς ὑμνωδίας, πάντων τῶν γεννητῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως, διὰ τῆς οὐρανοῦ καὶ γῆς σημασίας, τρεπτὴν καὶ ἀλλοιωτὴν ἢ Γραφὴν τὴν φύσιν λέγουσα, καὶ τὸν Υἱὸν ὑπεξαίρουσα τούτων, δείκνυσιν μηδόλως γεννητὸν αὐτὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἀλλοιοῦντα τὰ ἄλλα, καὶ μὴ ἀλλοιούμενον αὐτὸν διδάσκει, δι' ὧν φησι· Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. Καὶ εἰκότως γε· τὰ μὲν γὰρ γεννητὰ ἐξ οὐκ ὄντων ὄντα, καὶ οὐκ ὄντα πρὶν γένεσθαι, ὅλως ὅτι οὐκ ὄντα γίνεται, ἀλλοιουμένην ἔχει τὴν φύσιν· ὁ δὲ Υἱὸς, ἐκ τοῦ Πατρὸς ὢν, καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἴδιος, ἀναλλοίωτος καὶ ἀτρεπτός ἐστιν, ὡς αὐτὸς ὁ Πατήρ. Οὐ γὰρ θέμις εἰπεῖν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς ἀτρέπτου τρεπτὸν γενᾶσθαι Λόγον καὶ ἀλλοιουμένην Σοφίαν. Πῶς γὰρ ἔτι Λόγος, εἰ τρεπτός ἐστιν; ἢ πῶς ἔτι Σοφία τὸ ἀλλοιούμενον; εἰ μὴ ἄρα ὡς ἐν οὐσίᾳ συμβεβηκὸς, οὕτως εἶναι θέλουσιν, ὡς ἐν ἰδιαζούσῃ τινὶ οὐσίᾳ συμβεβηκέναι τινὰ χάριν καὶ ἔξω ἀρετῆς, καὶ κεκληθῆσθαι ταύτην οὕτως Λόγον, καὶ Υἱὸν, καὶ Σοφίαν, ὥστε καὶ ἀφαιρεῖσθαι καὶ προστίθεσθαι αὐτῇ δύνασθαι. Τοιαῦτα γὰρ φρονοῦντες πολλάκις εἰρήκασιν. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ Χριστιανῶν ἡ πίστις αὕτη. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο δείκνυσιν εἶναι Λόγον καὶ Υἱὸν ἀληθῶς Θεοῦ, οὔτε τὴν σοφίαν ἀληθῆ σοφίαν. Τὸ γὰρ τρεπόμενον καὶ ἀλλοιούμενον, οὐχ ἰστάμενον

John xiv. 6.

δὲ ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ, πῶς δύναται εἶναι ἀληθές; 'Ὁ δὲ γε Κύριος λέγει· 'Εγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια·' εἰ τοίνυν ὁ Κύριος αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο λέγει, καὶ τὸ ἀτρεπτον ἑαυτοῦ δείκνυσιν, οἳ τε ἅγιοι μαθόντες τοῦτο μαρτυροῦσιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ αἱ περὶ Θεοῦ ἔννοιαι τοῦτο ἴσασι εὐσεβεῖς, πόθεν ταῦτ' ἐπενόησαν οἱ δυσσεβεῖς; Ἀπὸ μὲν οὖν τῆς καρδίας ὡς ἀπὸ φθορᾶς αὐτὰ ἐξήμεσαν.

Phil. ii. 9, 10.

Ps. xlii. (xlv.) 8.

37. Ἐπειδὴ δὲ προφασίζονται τὰ θεῖα λόγια, καὶ βιάζονται παρεξηγεῖσθαι τὰτα κατὰ τὸν ἴδιον νοῦν, ἀναγκαῖον τοσοῦτον ἀποκρίνασθαι τούτοις, ὅσον ἐκδικῆσαι τὰ ῥητὰ, καὶ δεῖξαι τὰτα μὲν ὀρθὴν ἔχοντα τὴν διάνοιαν, ἐκείνους δὲ κακῶς φρονούντας. Φασὶ τοίνυν, ὅτι γέγραπται παρὰ μὲν τῷ Ἀποστόλῳ· 'Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πάν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων·' παρὰ δὲ τῷ Δαυίδ· 'Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου.' Εἴτα ἐπιφέρουσιν ὡς σοφόν τι λέγοντες· 'Εἰ διὰ τοῦτο ὑψώθη, καὶ χάριν ἔλαβε, καὶ διὰ τοῦτο κέχρισται, μισθὸν τῆς προαιρέσεως ἔλαβε. Προαιρέσει δὲ πράξας, τρεπτῆς ἐστι πάντως φύσεως.' Ταῦτα οὐ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τετολμήκασιν Εὐσέβιός τε καὶ Ἀρειος, καὶ οἱ ἀπ' αὐτῶν δὲ λαλεῖν οὐκ ὀκνεῖσι κατὰ μέσσην τὴν ἀγορὰν, οὐκ ὀρώντες ὅσην μανίαν ὁ λόγος αὐτῶν ἔχει. Εἰ γὰρ μισθὸν προαιρέσεως ἔλαβεν ἃ ἔσχευ, οὐκ ἂν ἐσχηκὼς αὐτὰ εἰ μὴ τοῦ θεομένου τὸ ἔργον ἐνεδείξατο, ἐξ ἀρετῆς ἄρα καὶ βελτιώσεως ταῦτα ἐσχηκὼς, εἰκότως ἐλέχθη διὰ ταῦτα καὶ Υἱὸς καὶ Θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς Υἱός. Τὸ μὲν γὰρ ἐκ τινος κατὰ φύσιν ἀληθινόν ἐστι γέννημα, οἷος ἦν Ἰσαὰκ τῷ Ἀβραάμ, καὶ Ἰωσήφ τῷ Ἰακώβ, καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῷ ἡλίῳ· οἱ δὲ ἐξ ἀρετῆς καὶ χάριτος λεγόμενοι μόνον εἰσὶν ἔχοντες ἀντὶ τῆς φύσεως τὴν ἐκ τοῦ λαβεῖν χάριν, καὶ ἄλλοι παρὰ τὸ δοθὲν αὐτοῖς ὄντες, οἳ εἰσι οἱ ἄνθρωποι οἱ κατὰ μετοχὴν Πνεῦμα λαβόντες, περὶ ὧν καὶ ἔλεγεν· 'Υἱὸς ἐγέννησα καὶ ὑψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν.' Isa. i. 2. Ἀμέλει ἐπεὶ μὴ κατὰ φύσιν ἦσαν υἱοὶ, διὰ τοῦτο καὶ τραπέντων αὐτῶν ἀφηρέθη τὸ Πνεῦμα, καὶ ἀπεκηρύχθησαν· καὶ πάλιν δὲ μετανοοῦντες αὐτοὺς δέξεται, καὶ διδοὺς τὸ φῶς, πάλιν υἱὸς καλέσει ὁ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν Θεὸς οὕτω τὴν χάριν αὐτοῖς δεδωκώς.

38. Εἰ τοίνυν οὕτω καὶ τὸν Σωτῆρα λέγουσι, δειχθήσεται μήτε ἀληθινός, μήτε Θεός, μήτε Υἱός, μήτε ὅμοιος τῷ Πατρὶ, μήτε ὅλως τοῦ εἶναι κατ' οὐσίαν Πατέρα ἔχων τὸν Θεόν, ἀλλὰ τῆς δοθείσης αὐτῷ μόνης χάριτος, τοῦ δὲ εἶναι κατ' οὐσίαν

κτίστην τὸν Θεόν, καθ' ὁμοιότητα τῶν πάντων, ἔχων. Τοιοῦτος δὲ ὢν, οἷον οὗτοι λέγουσι, φανήσεται μᾶλλον μηδὲ ἐξ ἀρχῆς ἐσχηκὼς τὸ ὄνομα 'Υἱός,' εἰ γε τοῦτο τῶν ἔργων ἐπαθλον ἔσχε καὶ προκοπῆς, οὐκ ἄλλης ἢ τῆς ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἀνέλαβε. Τότε γάρ ἐστιν, ὅτε 'γενόμενος Phil. ii. 8-9. ὑπῆκοος μέχρι θανάτου,' ὑπερνηφῶσθαι λέγεται, καὶ χάριν εἰληφέναι τὸ ὄνομα, 'ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ κάμψῃ πᾶν γόνυ.' Τί οὖν ἦν πρὸ τούτου, εἰ νῦν ὑψώθη, καὶ νῦν ἤρξατο προσκυνεῖσθαι, καὶ νῦν Υἱὸς ἐλέχθη, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος; Φαίνεται γὰρ μηδὲν βελτιώσας αὐτὸς τὴν σάρκα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς δι' αὐτῆς βελτιωθείς, εἰ γε κατὰ τὴν κακόνοιαν αὐτῶν τότε ὑψώθη καὶ Υἱὸς ἐλέχθη, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος. Τί οὖν ἦν πρὸ τούτου; Πάλιν γὰρ αὐτοὺς ἐρωτᾷ ἀνάγκη, ἵνα καὶ τὸ τέλος τῆς ἀσεβείας αὐτῶν θεωρηθῇ. Εἰ γάρ ἐστιν ὁ Κύριος Θεὸς, Υἱὸς, Λόγος, οὐκ ἦν δὲ ταῦτα πρὸ τοῦ γένηται ἄνθρωπος· ἢ ἄλλο τι ἦν παρὰ ταῦτα, καὶ ὕστερον τούτων ἐξ ἀρετῆς μετέσχευ, ὥσπερ εἵπαμεν· ἢ τὸ ἕτερον, (ὅπερ εἰς τὰς ἐκείνων κεφαλὰς τραπέιη,) ἀνάγκη λέγειν αὐτοὺς, μηδὲ εἶναι πρὸ τούτου αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ ὅλον ἄνθρωπον εἶναι φύσει, καὶ μηδὲν πλεον. 'Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ δὲ Σαμοσατέως ἐστὶ καὶ τῶν νῦν Ἰουδαίων τὸ φρόνημα. Διὰ τί οὖν τὰ ἐκείνων φρονοῦντες, οὐχὶ καὶ ὡς Ἰουδαῖοι περιτέμνονται, ἀλλ' ὑποκρίνονται τὸν Χριστιανισμόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἔχουσι τὴν μάχην; Εἰ γὰρ οὐκ ἦν, ἢ ἦν μὲν, ἐβελτιώθη δὲ ὕστερον, πῶς δι' αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα, ἢ πῶς ἐν τούτῳ, εἰ γε μὴ τέλειος ἦν, προσέχαιρεν ὁ Πατήρ; καὶ αὐτὸς δὲ, εἰ νῦν ἐβελτιώθη, πῶς πρὸ τούτου ἠὲ φραίνετο ἐν προσώπῳ τοῦ Πατρὸς; πῶς δὲ, εἰ μετὰ τὸν θάνατον ἔλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, φαίνεται ὁ Ἀβραάμ αὐτὸν ἐν τῇ σκηνῇ προσκυνῶν καὶ Μωσῆς ἐν τῇ βάτῳ; καὶ, ὡς εἶδε Δανιὴλ, 'μύριαι μυριάδες καὶ χίλαιοι χιλιάδες ἑλειτουργοῦν αὐτῷ;' πῶς δὲ, εἰ νῦν κατ' αὐτοὺς ἔσχε τὴν βελτιώσιν, τῆς πρὸ κόσμου καὶ τῆς ὑπερκοσμίου δόξης· αὐτοῦ μνημονεύων, ἔλεγεν αὐτὸς ὁ Υἱός· 'Δόξασύν με σὺ, Πάτερ, τῇ δόξῃ, ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὶ σοῦ.' Εἰ δὲ νῦν ὑψώθη κατ' αὐτοὺς, πῶς πρὸ τούτου 'ἐκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη,' καὶ πάλιν· 'Ἐδωκεν ὁ Ὑψιστος φωνὴν αὐτοῦ;' Οὐκοῦν εἰ καὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι τὴν δόξαν εἶχεν ὁ Υἱός, καὶ 'Κύριος τῆς δόξης' ὑψιστός τε ἦν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατέβη, καὶ αἰεὶ προσκυνητός ἐστιν, οὐκ ἄρα καταβὰς ἐβελτιώθη, ἀλλὰ μᾶλλον ἐβελτίωσε αὐτὸς τὰ δεόμενα βελτιώσεως· καὶ εἰ τοῦ βελτιώσαι χάριν καταβέβηκεν, οὐκ ἄρα μισθὸν ἔσχε τὸ λέγεσθαι Υἱὸς καὶ Θεός, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς υἰοποίησεν ἡμᾶς τῷ Πατρὶ, καὶ θεοποίησε τοὺς ἀνθρώπους, γενόμενος αὐτὸς

Gen. xviii. 2.

Ex. iii. 6.

Dan. vii. 10.

John xvii. 5.

Ps. xvii.
(xviii.) 9, 13.

ἄνθρωπος.

39. Οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὢν, ὕστερον γέγονε Θεός· ἀλλὰ Θεὸς ὢν, ὕστερον γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα μᾶλλον ἡμᾶς θεοποιήσῃ. Ἐπεὶ εἰ, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε Υἱὸς καὶ Θεὸς ἐλέχθη, πρὸ δὲ τοῦ γένηται ἄνθρωπος, 'υἱὸς' ἔλεγε τοὺς πάλοι λαοὺς ὁ Θεός, καὶ Μωσῆν ἐτίθει 'θεὸν' τοῦ Φαραῶ, καὶ ἐπὶ πολλῶν ἡ Γραφὴ φησιν, 'Ὁ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν,' δῆλόν ἐστιν, ὥς μετ' αὐτοὺς καὶ Υἱὸς καὶ Θεὸς οὗτος ἐλέχθη. Πῶς οὖν 'πάντα δι' αὐτοῦ,' καὶ 'αὐτός ἐστι πρὸ πάντων;' ἢ πῶς 'πρωτότοκος πάσης τῆς κτίσεως,' ἔχων τοὺς πρὸ ἑαυτοῦ κληθέντας υἱοὺς καὶ θεοὺς; πῶς δὲ οἱ μέτοχοι πρῶτοι οὐ μετέχουσι Λόγου; Οὐκ ἔστιν ἀληθὴς αὕτη δόξα· παρεύρεσίς ἐστι τῶν νῦν Ἰουδαϊζόντων. Πῶς γὰρ ὅλως δύνανται τινες ἐπιγινῶναι Πατέρα τὸν Θεόν; οὔτε γὰρ υἱοθεσία γένοιτ' ἂν χωρὶς τοῦ ἀληθινοῦ Υἱοῦ, λέγοντος αὐτοῦ· 'Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ᾧ ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ.' Πῶς δὲ καὶ θεοποιήσις γένοιτ' ἂν χωρὶς τοῦ Λόγου, καὶ πρὸ αὐτοῦ, καίτοι λέγοντος αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς τούτων Ἰουδαίους, 'Εἰ ἐκείνους θεοὺς εἶπε, πρὸς οὓς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο;' Εἰ δὲ πάντες ὅσοι υἱοὶ τε καὶ θεοὶ ἐκλήθησαν, εἴτε ἐπὶ γῆς, εἴτε ἐν οὐρανοῖς, διὰ τοῦ Λόγου υἱοποιήθησαν καὶ ἐθεοποιήθησαν, αὐτὸς δὲ ὁ Υἱὸς ἐστιν ὁ Λόγος δῆλον ὅτι δι' αὐτοῦ μὲν οἱ πάντες, αὐτὸς δὲ πρὸ πάντων, μᾶλλον δὲ μόνον αὐτὸς ἀληθινὸς Υἱὸς, καὶ μόνος ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ Θεὸς ἀληθινός ἐστιν, οὐ μισθὸν ἀρετῆς ταῦτα λαβὼν, οὐδὲ ἄλλος ὢν παρὰ ταῦτα, ἀλλὰ φύσει κατ' οὐσίαν ὢν ταῦτα. Γέννημα γὰρ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὑπάρχει, ὥστε μηδένα ἀμφιβάλλειν ὅτι, καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἀτρέπτου Πατρὸς, ἀτρεπτός ἐστι καὶ ὁ Λόγος.

40. Τέως μὲν οὖν, ταῖς περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐννοίαις χρώμενοι, οὕτως πρὸς τὰς ἀλόγους αὐτῶν ἐπινοίας, ὥς δέδωκεν αὐτὸς ὁ Κύριος, ἀπηντήσαμεν· καλὸν δὲ καὶ τὰ θεῖα λόγια παραθέσθαι λοιπὸν, ἵν' ἔτι καὶ πλείον τοῦ μὲν Υἱοῦ τὸ ἀτρεπτον ἀποδειχθῇ, καὶ ἡ ἀναλλοίωτος αὐτοῦ πατρικὴ φύσις, τούτων δὲ ἡ κακοφροσύνη. Γράφων τοίνυν Φιλιππησίους ὁ Ἀπόστολός φησι· 'Τούτο φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερέψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πάντες γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πάντα γλῶσσαι

Exod. vii. 1.

Ps. lxxxi.
(lxxxii.) 1.John i. 3.
Col. i. 17, 15.

Matt. xi. 27.

John x. 35.

Phil. ii. 5-11.

ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός.' Τί τούτου λευκότερον καὶ ἀποδεικτικώτερον γένοιτο ἄν; οὐ γὰρ ἐξ ἐλαττόνων βελτίων γέγονεν· ἀλλὰ μᾶλλον Θεὸς ὑπάρχων, τὴν δούλου μορφὴν ἔλαβε, καὶ ἐν τῷ λαβεῖν οὐκ ἐβελτιώθη, ἀλλ' ἐταπεινώσεν ἑαυτόν. Ποῦ τοίνυν ἐν τούτοις 'μισθὸς τῆς ἀρετῆς,' ἡ ποία προκοπὴ καὶ βελτίωσις ἐν ταπεινώσει; Εἰ γὰρ Θεὸς ὢν, γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ, ἐξ ὕψους καταβὰς, λέγεται 'ὑψοῦσθαι,' ποῦ ὑψοῦται, Θεὸς ὢν; δήλου ὄντος πάλιν τούτου, ὅτι, τοῦ Θεοῦ ὑψίστου ὄντος, ἐξ ἀνάγκης εἶναι δεῖ καὶ τὸν τούτου Λόγον ὑψίστον. Ποῦ οὖν πλείον εἶχεν ὑψωθῆναι ὁ ἐν τῷ Πατρὶ ὢν, καὶ 'ὅμοιος κατὰ πάντα' τοῦ Πατρός; Οὐκοῦν πάσης προσθήκης ἀπροσδεῖς ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ὡς ὑπονοοῦσιν οἱ Ἀρειανοί. Εἰ γὰρ διὰ τὸ ὑψωθῆναι καταβέβηκεν ὁ Λόγος, καὶ ταῦτα γέγραπται, τίς χρεῖα ἦν ὅλως καὶ ταπεινώσαι ἑαυτόν, ἵνα τοῦτο ζητήσῃ λαβεῖν ὅπερ εἶχε; ποῖαν δὲ καὶ χάριν ἔλαβεν ὁ τῆς χάριτος δοτήρ; ἡ πῶς ἔλαβε τὸ ὄνομα εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι, ὁ αἰεὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ προσκυνούμενος; Καὶ πρὶν γένηται γοῦν ἄνθρωπος, παρακαλοῦσιν οἱ ἅγιοι. 'Ὁ Θεὸς, ἐν τῷ ὀνόματί σου σῶσόν με.' Καὶ πάλιν· 'Οὔτοι ἐν ἄρμασι, καὶ οὔτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα' καὶ ὑπὸ μὲν τῶν πατριαρχῶν προσεκυνεῖτο· περὶ δὲ τῶν ἀγγέλων γέγραπται· 'Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ.'

41. Εἰ δὲ καὶ, ὡς ψάλλει Δαυὶδ ἐν τῷ ἐβδομηκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ· 'Πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης εἰς γενεὰς γενεῶν,' πῶς ἐλάμβανεν ὁ εἶχεν αἰεὶ, καὶ πρὶν λαβεῖν νῦν αὐτό; *Ἡ πῶς ὑψοῦται, ὁ καὶ πρὶν ὑψωθῆναι ὑψίστος ὢν; *Ἡ πῶς ἔλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, ὁ καὶ, πρὶν τοῦτο νῦν λαβεῖν, αἰεὶ προσκυνούμενος; Οὐκ ἔστιν αἰνίγμα, ἀλλὰ μυστήριον θεῖον· 'Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος,' δι' ἡμᾶς δὲ ὕστερον οὗτος 'ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο,' καὶ τὸ λεγόμενον νῦν, 'ὑπερύψωσεν,' οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου ὑψουμένην σημαίνει· ἦν γὰρ αἰεὶ καὶ ἔστιν 'ἴσα Θεῷ' ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητός ἐστιν ἡ ὕψωσις. Οὐ πρὶν γοῦν εἴρηται ταῦτα, εἰ μὴ ὅτε γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, ἵνα γένητα φανερόν ὅτι τὸ 'ἐταπεινώσε,' καὶ τὸ 'ὑπερύψωσεν' ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου λέγεται· οὐ γὰρ ἔστι τὸ ταπεινὸν, τούτου καὶ τὸ ὑψωθῆναι ἂν εἴη· καὶ εἰ διὰ τὴν πρόσληψιν τῆς σαρκὸς τὸ 'ἐταπεινώσε' γέγραπται, δῆλόν ἐστιν ὅτι καὶ τὸ 'ὑπερύψωσε' δι' αὐτὴν ἐστι. Τούτου γὰρ ἦν ἐνδεὴς ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ ταπεινὸν τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ θανάτου. Ἐπεὶ οὖν εἰκὼν ὢν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀθάνατος ὢν ὁ Λόγος, 'ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφὴν,' καὶ ὑπέμεινε δι' ἡμᾶς ὡς ἄνθρωπος ἐν τῇ ἑαυτοῦ σαρκί.

Ps. liii. (liv.)

1.

Ib. xix. (xx.)

7.

Heb. i. 6;

Ps. xevi.

(xevii.) 7.

Ib. lxxi.

(lxxii.) 17, 5.

John i. 1, 14.

τὸν θάνατον, ἵν' οὕτως ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν διὰ τοῦ θανάτου προπενέγκῃ τῷ Πατρὶ· διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν λέγεται ὑπερυψοῦσθαι, ἵν' ὥσπερ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἀπεθάνομεν ἐν Χριστῷ, οὕτως ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ πάλιν ἡμεῖς ὑπερυψωθώμεν, ἕκ τε τῶν νεκρῶν ἐγειρόμενοι, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνερχόμενοι, 'ἐνθα πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, οὐκ εἰς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν.' Εἰ δὲ νῦν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, καίτοι καὶ πρὸ τούτου καὶ αἰὶ Κύριος ὢν καὶ δημιουργὸς τῶν οὐρανῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἄρα καὶ τὸ ὑψωθῆναι νῦν γέγραπται. Καὶ ὥσπερ αὐτὸς πάντας ἀγιάζων, λέγει πάλιν τῷ Πατρὶ 'ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀγιάζειν,' οὐχ ἵνα ἅγιος ὁ Λόγος John xvii. 19. γένηται, ἀλλ' ἵνα αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ ἀγιάσῃ πάντας ἡμᾶς· οὕτως ἄρα καὶ τὸ νῦν λεγόμενον, 'ὑπερύψωσεν αὐτὸν,' οὐχ ἵνα αὐτὸς ὑψωθῇ· ὕψιστος γάρ ἐστιν· ἀλλ' ἵνα αὐτὸς μὲν ὑπὲρ ἡμῶν 'δικαιοσύνη γένηται,' ἡμεῖς δὲ ὑψωθώμεν ἐν αὐτῷ, καὶ εἰς τὰς 1 Cor. i. 30. πύλας εἰσέλθωμεν τῶν οὐρανῶν, ἃς αὐτὸς πάλιν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέφωξε, λεγόντων τῶν προτρεχόντων· 'Ἀρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὕμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης.' Καὶ ὧδε γὰρ οὐκ αὐτῷ ἦσαν αἱ πύλαι κεκλεισμέναι Κυρίῳ καὶ ποιητῇ τῶν πάντων οὗτι, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ τοῦτο γέγραπται, οἷς ἦν ἡ θύρα κεκλεισμένη τοῦ παραδείσου. Διὸ καὶ ἀνθρωπίνως μὲν, δι' ἣν ἐφόρει σάρκα, λέγεται περὶ αὐτοῦ τὸ 'Ἀρατε πύλας·' καὶ τὸ 'εἰσελεύσεται,' ὡς ἀνθρώπου εἰσερχομένου· θεϊκῶς δὲ πάλιν περὶ αὐτοῦ λέγεται, ἐπειδὴ καὶ 'Θεὸς ἐστιν ὁ Λόγος,' ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Κύριος καὶ ὁ βασιλεὺς John i. 1. τῆς δόξης. Τὴν δὲ τοιαύτην εἰς ἡμῶν γενομένην ὑψωσιν προανεφώνει τὸ Πνεῦμα ἐν ὁδοηκοστῷ ὁδόφῳ ψαλμῷ λέγον· 'Καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσονται, ὅτι τὸ καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν εἰ σύ.' Εἰ δὲ δικαιοσύνη ἐστὶν ὁ Υἱὸς, οὐκ ἄρα αὐτός ἐστιν, ὡς ἐνδεὴς, ὑψούμενος, ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ ὑψούμενοι, ἥτις ἐστὶν αὐτός. Ps. cxlii. (cxlix.) 17.

42. Καὶ γὰρ καὶ τὸ 'ἐχαρίσατο αὐτῷ,' οὐ δι' αὐτὸν τὸν Λόγον γέγραπται· ἦν γὰρ πάλιν, καὶ πρὶν ἄνθρωπος γένηται, προσκυνούμενος, ὥσπερ εἵπομεν, ὑπὸ τε τῶν ἀγγέλων καὶ πάσης τῆς κτίσεως, κατὰ τὴν πατρικὴν ιδιότητα· ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τοῦτο πάλιν περὶ αὐτοῦ γέγραπται. "Ὡσπερ γὰρ, ὡς ἄνθρωπος, ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ὑψώθη· οὕτως, ὡς ἄνθρωπος, λέγεται 'λαμβάνειν' ὅπερ εἶχεν αἰὶ ὡς Θεός, ἵνα εἰς ἡμᾶς φθάσῃ καὶ ἡ τοιαύτη δοθεῖσα χάρις. Οὐ γὰρ ἡλαττώσῃ ὁ Λόγος σῶμα λαβὼν, ἵνα καὶ χάριν ζητήσῃ 'λαβεῖν,' ἀλλὰ μᾶλλον καὶ

ἐθεοποίησεν ὑπὲρ ἐνεδύσατο, καὶ πλέον ἐχαρίσατο τῷ γενεῖ τῶν ἀνθρώπων τοῦτο. "Ὡσπερ γὰρ αἰεὶ προσεκυνεῖτο, Λόγος ὦν καὶ 'ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων,' οὕτως ὁ αὐτὸς ὦν καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, κληθεὶς τε Ἰησοῦς, οὐδὲν ἦττον ἔχει πᾶσαν ὑπὸ πόδα τὴν κτίσιν, καὶ 'ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ τὰ γόνата κάμπτουσαν αὐτῷ,' καὶ 'ἐξομολογουμένην' ὅτι καὶ τὸ γενέσθαι σάρκα τὸν Λόγον, καὶ θάνατον ὑπομεῖναι σαρκὶ, οὐκ ἐπ' ἀδοξία τῆς θεότητος αὐτοῦ γέγονεν, ἀλλ' 'εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός.' Δόξα δὲ Πατρός ἐστι τὸν γενόμενον ἄνθρωπον καὶ ἀπολόμενον εὐρεθῆναι, καὶ νεκρωθέντα ζωοποιηθῆναι, καὶ ναὸν γενέσθαι Θεοῦ. Καὶ γὰρ καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς δυνάμεων, ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων αἰεὶ μὲν προσκυνούντων αὐτὸν, προσκυνούντων δὲ καὶ νῦν 'ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ' τὸν Κύριον, ἡμῶν ἐστὶν αὕτη ἡ χάρις καὶ ὑπερύψωσις, ὅτι τε καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, προσκυνεῖται ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, καὶ οὐ ξενισθήσονται αἱ οὐράνιοι δυνάμεις βλέπουσαι τοὺς συσσωμῶνους ἐκεῖνον πάντας ἡμᾶς εἰσαγομένους εἰς τὰς χώρας αὐτῶν. Ἄλλως δὲ οὐκ ἂν ἐγεγόνει τοῦτο, εἰ μὴ ὁ 'ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων' εἰλήφει δούλον μορφὴν, καὶ ταπεινώσας ἦν ἑαυτὸν, μέχρι θανάτου' συγχωρήσας φθάσαι τὸ σῶμα.

43. Ἴδου γοῦν τὸ νομιζόμενον παρὰ ἀνθρώποις μωρὸν τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν σταυρὸν γέγονε πάντων ἐντιμότερον. Ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις ἡμῶν ἐν αὐτῷ ἀπόκειται· οὐκέτι δὲ μόνος ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη λοιπὸν, ὡς προεῖρηκεν ὁ προφήτης, τὰ μὲν εἰδῶλα ἑαυτῶν καταλιμπάνουσι, τὸν δὲ ἀληθινὸν Θεὸν τὸν τοῦ Χριστοῦ Πατέρα ἐπιγινώσκουσι· καὶ ἡ μὲν τῶν δαιμόνων φαντασία κατήργηται, μόνος δὲ ὁ ὄντως Θεὸς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προσκυνεῖται. Τὸ δὲ καὶ ἐν σώματι γενόμενον τὸν Κύριον καὶ κληθέντα Ἰησοῦν προσκυνεῖσθαι, πιστεύεσθαι τε αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ ἐπιγινώσκεσθαι τὸν Πατέρα, δῆλον ἂν εἴη, καθάπερ εἴρηται, ὅτι οὐχ ὁ Λόγος, ἢ Λόγος ἐστίν, ἔλαβε τὴν τοιαύτην χάριν, ἀλλ' ἡμεῖς. Διὰ γὰρ τὴν πρὸς τὸ σῶμα αὐτοῦ συγγένειαν ναὸς Θεοῦ γεγόναμεν καὶ ἡμεῖς, καὶ υἱοὶ Θεοῦ λοιπὸν πεποιήμεθα, ὥστε καὶ ἐν ἡμῖν ἤδη προσκυνεῖσθαι τὸν Κύριον, καὶ τοὺς ὁρῶντας 'ἀπαγγέλλειν,' ὡς ὁ Ἀπόστολος εἴρηκεν, 'ὅτι ὄντως ὁ Θεὸς ἐν τούτοις ἐστί'· καθάπερ καὶ ὁ Ἰωάννης ἐν μὲν τῷ Εὐαγγελίῳ φησὶν· 'Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ' John i. 12. γενέσθαι· ἐν δὲ τῇ Ἐπιστολῇ γράφει· 'Ἐν τούτῳ γινώσκουμεν 1 John iii. 24. ὅτι μένει ἐν ὑμῖν, ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, οὗ ἔδωκεν ἡμῖν.' Γνώρισμα δὲ ἐστὶ καὶ τοῦτο τῆς εἰς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ γενομένης ἀγαθότητος, ὅτι ἡμεῖς μὲν ὑψώθημεν, διὰ τὸ ἐν ἡμῖν εἶναι τὸν ὑψιστον Κύριον, καὶ δι' ἡμᾶς ἡ χάρις διδοται, διὰ τὸ γενέσθαι

ὡς ἡμᾶς ἄνθρωπον τὸν χορηγοῦντα τὴν χάριν Κύριον· αὐτὸς δὲ ὁ Σωτὴρ ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν ἐν τῷ λαβεῖν τὸ ταπεινὸν ἡμῶν σῶμα, δούλου τε μορφήν ἔλαβεν, ἐνδυσάμενος τὴν δουλωθεῖσαν σάρκα τῇ ἁμαρτίᾳ. Καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν παρ' ἡμῶν εἰς βελτίωσιν ἔσχηκεν· ἀνευδεῖς γάρ ἐστι καὶ πλήρης ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· ἡμεῖς δὲ παρ' αὐτοῦ μᾶλλον ἐβελτιώθημεν. Αὐτὸς γάρ ἐστι 'τὸ φῶς, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.' John i. 9. Καὶ μάτην ἐπερείδονται οἱ Ἀρειανοὶ τῷ 'διὸ' συνδέσμῳ, διὰ τὸ λέγειν τὸν Παῦλον· 'Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν.' Οὐ γὰρ ἄθλον ἀρετῆς, οὐδὲ βελτίωσιν προκοπῆς αὐτοῦ σημαίνων ἔλεγεν, ἀλλὰ τὸ αἴτιον τῆς εἰς ἡμᾶς γενομένης ὑψώσεως. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἢ τὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχοντα, καὶ εὐγενεῖς Πατρὸς Υἱὸν, ταπεινῶσαι ἑαυτὸν καὶ δούλον ἀνθ' ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γενέσθαι; Εἰ γὰρ μὴ ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐγεγόνει, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἀπὸ ἁμαρτιῶν λυτρωθέντες ἐκ νεκρῶν ἀνέστημεν, ἀλλ' ἐμένομεν ὑπὸ γῆν νεκροί· οὐδ' ἂν ὑψώθημεν εἰς οὐρανοὺς, ἀλλ' ἐκεῖμεθα ἐν τῷ ᾄδῃ. Δι' ἡμᾶς ἄρα καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι τὸ λεγόμενον 'ὑπερύψωσε' καὶ 'ἐχαρίσατο.'

44. Τοιαύτην μὲν οὖν ἡγοῦμαι τὴν διάνοιαν τοῦ ῥήτου καὶ μάλα ἐκκλησιαστικὴν οὔσαν. Καὶ δεύτερον δὲ ὅμως τις ἐπιχειρήσειεν εἰς τὸ ῥητὸν, ἐκ παραλλήλου λέγων τὰ αὐτά· ὅτι οὐ τὸν Λόγον αὐτὸν, ἢ Λόγος ἐστίν, ὑψοῦσθαι σημαίνει· (ἐστὶ γὰρ, ὡς προείρηται μικρῷ πρόσθεν, ὕψιστος καὶ ὅμοιος ὦν τῷ Πατρί·) ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐστὶ δηλωτικὸν τὸ ῥητόν. Λέγων γοῦν, 'ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου,' εὐθὺς ἐπήγαγε τὸ 'διὰ τοῦτο ὑπερύψωσε' δεῖξαι θέλων, ὅτι εἰ καὶ ὡς ἄνθρωπος λέγεται τεθνηκέναι, ἀλλ' ὡς ζωὴ ὦν ὑψώθη τῇ ἀναστάσει· 'ὁ γὰρ καταβάς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναστάς.' Κατέβη γὰρ σωματικῶς· ἀνέστη δὲ, ὅτι Θεὸς ἦν αὐτὸς ἐν σώματι. Καὶ τοῦτο πάλιν ἐστὶν οὗ χάριν ἐπήγαγε τῇ διανοίᾳ ταύτῃ τὸν 'διὸ' σύνδεσμον, οὐ 'μισθὸν ἀρετῆς' οὐδὲ προκοπῆς, ἀλλ' αἰτίας δηλωτικὸν, δι' ἣν ἡ ἀνάστασις γέγονε· καὶ δι' ἣν αἰτίαν οἱ μὲν ἄλλοι ἄνθρωποι ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ μέχρι νῦν ἀπέθανον καὶ ἔμειναν νεκροί, οὗτος δὲ μόνος ὁλόκληρος ἐκ νεκρῶν ἀνέστη. Ἡ δὲ αἰτία αὕτη ἐστίν, ἣν αὐτὸς προείρηκεν, ὅτι, Θεὸς ὦν, ἄνθρωπος γέγονεν. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι, μόνον ἐξ Ἀδὰμ ὄντες, ἀπέθανον, καὶ τὸν θάνατον εἶχον· βασιλεύοντα' κατ' αὐτῶν· οὗτος δὲ ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ ἐστίν· ὁ γὰρ 'Λόγος σὰρξ ἐγένετο.' Καὶ λέγεται ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπουράνιος, διὰ τὸ 'ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι' τὸν Λόγον· διὸ 'οὐδὲ κεκράτηται ὑπὸ τοῦ θανάτου.' Εἰ γὰρ καὶ ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, συγχωρήσας μέχρι θανάτου φθάσαι τὸ ἴδιον

Rom. v. 14.

1 Cor. xv. 47.

John vi. 38.

ἐαυτοῦ σῶμα, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸ δεκτικὸν θανάτου· ἀλλ' ἐκ γῆς ὑπερνήψωθη, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐν σώματι Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Ἴσους γοῦν ἐστὶ τὸ ἐνταῦθα λεγόμενον, 'διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερνήψωσε,' τῷ λεγομένῳ ἐν ταῖς Πράξεσι παρὰ τοῦ Πέτρου· 'ὃν ὁ Θεὸς ἀνέστησε, λύσας τὰς ῥύδας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατόν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ.' Ὡς γὰρ παρὰ τῷ Παύλῳ γέγραπται· Ἐπειδὴ, 'ἐν μορφῇ Θεοῦ ὢν, γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, διὸ καὶ ὁ Θεὸς ὑπερνήψωσεν αὐτόν·' οὕτως καὶ παρὰ τοῦ Πέτρου λέγεται, 'Ὅτι ἐπειδὴ Θεὸς ὢν γέγονεν ἄνθρωπος, τὰ δὲ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα ἀπέδειξεν αὐτὸν καὶ τοῖς ὁρώσι Θεόν· διὰ τοῦτο 'δυνατὸν οὐκ ἦν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου.' Ἀνθρώπῳ δὲ δυνατόν οὐκ ἦν τοῦτο κατορθῶσαι· ἴδιον γὰρ τῶν ἀνθρώπων ὁ θάνατος· διὰ τοῦτο Θεὸς ὢν ὁ Λόγος γέγονε σὰρξ, ἵνα, 'θανατωθεὶς σαρκί,' ζωοποιήσῃ πάντας τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει.

45. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς λέγεται 'ὑψῶσθαι,' καὶ ὅτι ὁ Θεὸς αὐτῷ 'ἐχαρίσατο,' καὶ νομίζουσιν οἱ αἵρετικοὶ ἐλάττωμα εἶναι ἢ πάθος τῆς τοῦ Λόγου οὐσίας, ἀναγκαῖον εἰπεῖν πῶς καὶ ταῦτα λέγεται. Ὑψῶσθαι γὰρ λέγεται αὐτὸς ἀπὸ τῶν 'κατωτέρων μερῶν τῆς γῆς,' ἐπεὶ καὶ αὐτοῦ λέγεται ὁ θάνατος εἶναι. Αὐτοῦ δὲ λέγεται ἀμφότερα, ἐπειδὴ αὐτοῦ ἦν, καὶ οὐχ ἑτέρου, σῶμα τὸ ὑψωθὲν ἀπὸ τε τῶν νεκρῶν καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναληφθέν. Αὐτοῦ δὲ πάλιν ὄντος τοῦ σώματος, καὶ οὐκ ὄντος ἐκτὸς αὐτοῦ τοῦ Λόγου, εἰκότως ὑψουμένον τοῦ σώματος, αὐτὸς, ὡς ἄνθρωπος, διὰ τὸ σῶμα 'ὑψοῦσθαι' λέγεται. Εἰ μὲν οὖν οὐ γέγονεν ἄνθρωπος, μὴ λεγέσθω περὶ αὐτοῦ ταῦτα· εἰ δὲ 'ὁ Λόγος γέγονε σὰρξ,' ἀνάγκη ὡς περὶ ἀνθρώπου λεγέσθαι αὐτοῦ τὴν τε ἀνάστασιν καὶ τὴν ὑψωσιν, ἵν' ὁ μὲν θάνατος λεγόμενος αὐτοῦ λύτρον ᾗ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίας, καὶ κατάργησις τοῦ θανάτου, ἡ δὲ ἀνάστασις καὶ ἡ ὑψωσις βεβαία δι' αὐτὸν εἰς ἡμᾶς διαμένη. Ἐπ' ἀμφοτέρων δὲ εἴρηκεν, 'ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερνήψωσε,' καὶ, 'ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο.' ἵνα καὶ ἐκ τούτου δείξῃ πάλιν, ὅτι μὴ ὁ Πατήρ ἐστὶν ὁ γενόμενος σὰρξ, ἀλλ' ὁ τούτου Λόγος ἐστὶν ὁ γενόμενος ἄνθρωπος, ὁ 'λαμβάνων' ἀνθρωπίνως παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ 'ὑψούμενος' παρ' αὐτοῦ, ὥσπερ εἴρηται. Δῆλον δὲ, καὶ οὐκ ἂν ἀμφιβάλοι τις, ὅτι ἂν δίδωσιν ὁ Πατήρ, διὰ τοῦ Υἱοῦ δίδωσι. Καὶ ἔστι παράδοξον καὶ ἐκπληξαι δυνάμενον ἀληθῶς· ἦν γὰρ δίδωσιν ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς χάριν, ταύτην αὐτὸς ὁ Υἱὸς λέγεται 'δέχεσθαι' καὶ τὴν ὑψωσιν, ἣν ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς ποιεῖ, ταύτην ὡς αὐτὸς 'ὑψούμενός' ἐστὶν ὁ Υἱός. Αὐτὸς γὰρ ὁ ὢν τοῦ Θεοῦ Υἱός, αὐτὸς γέγονε καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου· καὶ ὡς μὲν Λόγος, τὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς δίδωσι· πάντα γὰρ, ἃ ποιεῖ καὶ δίδωσιν ὁ

Acts ii, 24.

Phil, ii, 6.

Acts ii, 24.

1 Pet. iii, 18.

Eph. iv, 9.

Πατὴρ, δι' αὐτοῦ ποιεῖ τε καὶ παρέχει· ὥς δὲ Υἱὸς ἀνθρώπου, αὐτὸς ἀνθρωπίνως λέγεται, τὰ παρ' ἑαυτοῦ δέχεσθαι, διὰ τὸ μὴ ἑτέρου, ἀλλ' αὐτοῦ εἶναι τὸ σῶμα, τὸ φύσιν ἔχον τοῦ δέχεσθαι τὴν χάριν, καθάπερ εἴρηται. Ἐλάμβανε γὰρ κατὰ τὸ ὑποῦσθαι τὸν ἀνθρώπου· ὑψωσις δὲ ἦν τὸ θεοποιεῖσθαι αὐτόν. Αὐτὸς δὲ ὁ Λόγος εἶχεν ἀεὶ τοῦτο κατὰ τὴν πατρικὴν ἑαυτοῦ θεότητα καὶ τελειότητα.

46. Τὸ μὲν οὖν παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ γεγραμμένον, τοιοῦτον ἔχον τὸν νοῦν, ἐλέγχει τοὺς ἀσεβεῖς· τὸ δὲ παρὰ τῷ ὕμνῳ λεγόμενον τὴν αὐτὴν πάλιν ἔχει διάνοιαν ὀρθήν, ἣν παρεξηγοῦνται μὲν οὗτοι, ὁ δὲ ψαλμῶδὸς δείκνυσιν εὐσεβῆ. Φησὶ γὰρ καὶ αὐτός· ‘Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Pa. xlv. (xlv.) 7, 8.
‘Ράβδος εὐθύτητος ἡ ράβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου.’
Ἴδετε, ὦ Ἀρειανοὶ, καὶ ἐπίγνωτε καὶ ἐντεῦθεν τὴν ἀλήθειαν. ‘Μετόχους’ τοῦ Κυρίου πάντας ἡμᾶς εἴρηκεν ὁ ψάλλων. Εἰ δὲ ‘ἐξ οὐκ ὄντων’ ἦν καὶ τῶν γεννητῶν εἰς, εἰς ἣν ἂν τῶν μετεχόντων καὶ αὐτός· ἐπεὶ δὲ αὐτὸν μὲν Θεὸν αἰώνιον ὕμνησε λέγων, ‘Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος,’ τὰ δὲ ἄλλα πάντα μετέχειν αὐτοῦ δεδήλωκε, τί δεῖ νοεῖν ἢ ὅτι τῶν μὲν γεννητῶν ἄλλος ἐστὶ, τοῦ δὲ Πατρὸς μόνος αὐτός ἐστι Λόγος ἀληθινός, ἀπαύγασμα, καὶ σοφία, ἧς τὰ γενητὰ πάντα μετέχει, καὶ ἀγιάζεται παρ' αὐτοῦ τῷ Πνεύματι. Καὶ ἐνταῦθα γοῦν ‘χρίεται,’ οὐχ ἵνα Θεὸς γένηται· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τούτου· οὐδ' ἵνα βασιλεὺς γένηται· ἦν γὰρ αὐδιῶς βασιλεύων, ‘εἰκὼν’ ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ, ὥς τὸ λόγιον δείκνυσιν· ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάλιν καὶ τοῦτα γέγραπται. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸν Ἰσραὴλ βασιλεῖς, ὅτε ἐχρίοντο, τότε βασιλεῖς ἐγίνοντο, οὐκ ὄντες πρότερον βασιλεῖς, ὡς Δαβὶδ, ὡς Ἐζεκίας, ὡς Ἰωσίας καὶ οἱ ἄλλοι· ὁ δὲ Σωτὴρ τὸ ἐμπάλιν, Θεὸς ὢν, καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρὸς ἀεὶ βασιλεύων, τοῦ τε Πνεύματος τοῦ ἁγίου χορηγὸς ὢν αὐτὸς, ὅμως δὲ λέγεται νῦν ‘χρίεσθαι,’ ἵνα πάλιν, ὡς ἀνθρώπος λεγόμενος τῷ Πνεύματι χρίεσθαι, ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις, καθάπερ τὸ ὑψωθῆναι καὶ τὸ ἀναστῆναι, οὕτως καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνοίκησιν καὶ οἰκειότητα κατασκευάσῃ. Τοῦτο δὲ σημαίνων καὶ αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ ὁ Κύριος ἔλεγεν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ· ‘Εγὼ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἀγιάζω ἑμαυτὸν, ἵνα ὧσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ.’ Τοῦτο δὲ λέγων ἔδειξεν, ὅτι μὴ αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἀγιαζόμενος, ἀλλ' ὁ ἀγιάζων· οὐ γὰρ παρ' ἑτέρου ἀγιάζεται, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν ἀγιάζει, ἵνα ἡμεῖς ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἀγιασθῶμεν. Ὁ δὲ ἑαυτὸν

Pa. xlv.
(xlv.) 7, 8;
Heb. i. 8, 9.

2 Cor. iv. 4;
Col. i. 15.

John xvii. 18,
19.

Ib. 17.

ἀγιάζων Κύριός ἐστι τοῦ ἀγιάζειν. Πῶς οὖν τοῦτο γίνεται; πῶς δὲ τοῦτο λέγει ἢ ὅτι, 'Εγὼ Λόγος ὢν τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἐμαντῶ ἀνθρώπῳ γενομένῳ δίδωμι τὸ Πνεῦμα καὶ ἐμαντὸν ἀνθρώπου γεόμενον ἐν τούτῳ ἀγιάζω, ἵνα λοιπὸν ἐν ἐμοὶ ἀληθεία ὦντι ('ὁ δε Λόγος ὁ σὸς, ἀληθείά ἐστιν') οἱ πάντες ἀγιασθῶσιν;

1 Cor. iii. 16.

47. Εἰ δὲ ἡμῶν χάριν ἑαυτὸν ἀγιάζει, καὶ τοῦτο ποιεῖ ὅτε γέγονεν ἀνθρώπος, εὐδηλον, ὅτι καὶ ἡ εἰς αὐτὸν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ τοῦ Πνεύματος γενομένη κάθοδος, εἰς ἡμᾶς ἦν γινομένη, διὰ τὸ φορεῖν αὐτὸν τὸ ἡμέτερον σῶμα. Καὶ οὐκ ἐπὶ βελτιώσει τοῦ Λόγου γέγονεν, ἀλλ' εἰς ἡμῶν πάλιν ἀγιασμόν, ἵνα τοῦ χρίσματος αὐτοῦ μεταλάβωμεν, καὶ περὶ ἡμῶν λεχθεῖη. 'Οὐκ οἶδατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;' Τοῦ γὰρ Κυρίου, ὡς ἀνθρώπου, λουομένου εἰς τὸν Ἰορδάνην, ἡμεῖς ἦμεν οἱ ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ λουόμενοι. Καὶ δεχομένου δὲ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα, ἡμεῖς ἦμεν οἱ παρ' αὐτοῦ γινόμενοι τούτου δεκτικοί. Διὰ τοῦτο οὐδ' ὥσπερ Ἀαρὼν, ἡ Δαβὶδ, ἢ οἱ ἄλλοι πάντες, οὕτως καὶ αὐτὸς ἐλαίῳ κέχρισται, ἀλλὰ ἄλλως παρὰ πάντας τοὺς μετόχους αὐτοῦ, ἐλαίῳ ἀγαλλιᾶσεως ὅπερ ἐρμηνεύων αὐτὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα, διὰ τοῦ προφήτου φησί· 'Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με·' καθὼς καὶ ὁ Isa. lxi. 1. 'Ἀπόστολος εἶρηκεν' 'Ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι Acts x. 38. ἁγίῳ.' Πότε οὖν καὶ ταῦτα περὶ αὐτοῦ εἰρηται, ἢ ὅτε καὶ ἐν σαρκὶ γενόμενος ἐβαπτίζετο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ 'καταβέβηκεν Matt. iii. 17. ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα;' Καὶ μὴν αὐτὸς ὁ Κύριός φησι. Τὸ Πνεῦμα 'ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται·' καὶ, 'Εγὼ αὐτὸ ἀποστέλλω·' John xvi. 14. καὶ, 'Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον,' τοῖς μαθηταῖς. Καὶ ὅμως ὁ Ib. 7-1b. xx. 22. ἄλλοις παρέχων 'ὡς Λόγος καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς' λέγεται νῦν 'ἀγιάζεσθαι,' ἐπειδὴ πάλιν γέγονεν ἀνθρώπος, καὶ τὸ ἀγιαζόμενον σῶμα αὐτοῦ ἐστιν. 'Εξ ἐκείνου γοῦν καὶ ἡμεῖς ἠρξάμεθα τοῦ τὸ χρίσμα καὶ τὴν σφραγίδα λαμβάνειν, λέγοντος τοῦ μὲν Ἰωάννου, 'Καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου·' τοῦ δὲ John ii. 20. Ἀποστόλου, 'Καὶ ὑμεῖς ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ.' Οὐκοῦν δι' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι τὸ λεγόμενον. Ποία τοίνυν καὶ ἐκ τούτου προκοπὴ βελτιώσεως καὶ 'μισθὸς ἀρετῆς' ἢ ἀπλῶς πράξεως τοῦ Κυρίου δέκνυνται; Εἰ μὲν γὰρ, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι Θεὸς, Θεὸς ἐγεγονεί· εἰ, μὴ βασιλεὺς ὢν, εἰς βασιλείαν προήγετο, εἶχεν ἂν ὑμῶν ὁ λόγος σκιάς τινος πιθανότητα. Εἰ δὲ Θεὸς ἐστι, καὶ 'ὁ θρόνος αὐτοῦ τῆς βασιλείας αἰώνιός' ἐστι, ποῦ εἶχε προκόψαι Θεός; ἢ τί ἔλειπε τῷ ἐπὶ τὸν θρόνον καθημένῳ τοῦ Πατρὸς; εἰ δὲ, καὶ ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος εἶρηκεν, αὐτοῦ ἐστι τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνει, John xvi. 14, 7.

αὐτός τε αὐτὸ ἀποστέλλει· οὐκ ἄρα ὁ Λόγος ἐστίν, ἢ Λόγος ἐστὶ καὶ Σοφία, ὁ τῷ παρ' αὐτοῦ διδομένῳ Πνεύματι χριόμενος, ἀλλ' ἢ προσληφθεῖσα παρ' αὐτοῦ σάρξ ἐστίν, ἢ ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ χριόμενη· ἵνα καὶ ὁ ἁγιασμός, ὡς εἰς ἄνθρωπον τὸν Κύριον γινόμενος, εἰς πάντας ἀνθρώπους γένηται παρ' αὐτοῦ. 'Οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ,' φησὶ, 'τὸ Πνεῦμα λαλεῖ,' ἀλλ' ὁ Λόγος ^{1h. 13.} ἐστίν, ὁ τοῦτο διδούς τοῖς ἀξίοις. "Ομοιον γάρ ἐστι καὶ τοῦτο τῷ προειρημένῳ ῥητῇ· ὡς γὰρ ὁ Ἀπόστολος ἔγραψεν· "Ὅς ἐν μορφῇ· Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών· οὕτως ὁ Δαβὶδ ὑμνεῖ τὸν Κύριον, αἰώνιον μὲν ὄντα Θεὸν καὶ βασιλέα, ἀποσταλέντα δὲ πρὸς ἡμᾶς, καὶ προσλαβόντα τὸ ἡμέτερον σῶμα θνητὸν ὄν· τοῦτο γὰρ παρ' αὐτοῦ σημαίνεται ἐν τῷ ψάλλειν·

^{Phil. ii. 6, 7.} 'Σμύρνα, καὶ στακτῇ, καὶ καπρία ἀπὸ τῶν ἱματίων σου.' Παρὰ ^{Ps. xlv. (xlv.) 9.} δὲ Νικοδήμου καὶ τῶν περὶ Μαριὰμ δείκνυνται, ὅτε ὁ μὲν 'ἦλθε φέρων· μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης λίτρας ἑκατὸν,' αἱ δὲ ἄπερ ^{John xix. 39.} ἦσαν ἐτοιμάσασαι εἰς τὸν ἐνταφιασμόν τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου.

^{Luke xxiv. 1.} 48. Ποία οὖν πάλιν προκοπὴ τῷ ἀθανάτῳ προσλαβόντι τὸ θνητόν; ἢ ποία βελτίωσις τῷ αἰωνίῳ ἐνδυσσαμένῳ τὸ πρόσκαιρον; ποῖος δὲ καὶ μισθὸς μείζων γένοιτ' ἂν Θεῷ αἰωνίῳ καὶ βασιλεῖ, καὶ ὄντι ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς; Ἀρ' οὐ θεωρεῖτε, ὅτι καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε καὶ γέγραπται, ἵνα ἄνθρωπος γενόμενος ὁ Κύριος, θνητοὺς ὄντας καὶ προσκαίρους ἡμᾶς ἀθανάτους κατασκευάσῃ, καὶ εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσαγάγῃ; Ἀρ' οὐκ ἐρυθριᾶτε, καταψευδόμενοι τῶν θείων λόγιων; Καὶ γὰρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίσαντος, ἡμεῖς μὲν ἐβελτιώθημεν, ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας· αὐτὸς δὲ ὁ αὐτός ἐστι· καὶ οὐκ ἐπειδὴ γέγονεν ἄνθρωπος, (πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ λεκτέον) ἐτράπη· ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται, 'Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα.' Ἀμέλει ὥσπερ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως Λόγος ὢν ἐχορήγει τοῖς ἀγίοις ὡς ἴδιον τὸ Πνεῦμα, οὕτως καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, ἀγιάζει τοὺς πάντας τῷ Πνεύματι, καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς· 'Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον·' καὶ Μωσεῖ μὲν ἐδίδου καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐβδομήκοντα· δι' αὐτοῦ τε ἡῦχετο Δαβὶδ τῷ Πατρὶ, λέγων· 'Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ.' Καὶ ἄνθρωπος δὲ γενόμενος ἔλεγεν· 'Ἀποστελὲ ὑμῖν τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας·' καὶ ἐπεμψεν, ἀψευδὲς ὢν, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Οὐκοῦν 'Ἰησοῦς Ἰωάννης καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας' μένων ἄρρετος, καὶ οὐ μὴ· ἐστὶ διδούς καὶ λαμβάνων, διδούς μὲν ὡς Θεοῦ Λόγος, λαμβάνων δὲ ὡς ἄνθρωπος. Οὐκ ἄρα ὁ

^{Ism. xl. 8.}^{John xx. 22.}^{Numb. xl. 16.}^{Ps. l. (li.) 13.}^{John xv. 26.}^{Heb. xlii. 8.}

Λόγος ἐστίν, ἢ Λόγος ἐστίν, ὁ βελτιούμενος· εἶχε γὰρ πάντα καὶ αἰεὶ ἔχει· ἀλλ' οἱ ἀνθρωποὶ εἰσιν, οἱ ἀρχὴν ἔχοντες τοῦ λαμβάνειν ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ. Αὐτοῦ γὰρ νῦν λεγομένου ἀνθρώπως χρίσθαι, ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ χριόμενοι· ἐπειδὴ καὶ βαπτιζόμενου αὐτοῦ, ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ βαπτιζόμενοι. Περὶ δὲ τούτων πάντων μᾶλλον ὁ Σωτὴρ φανερόν ποιεῖ λέγων τῷ Πατρὶ· 'Κἀγὼ τὴν δόξαν, ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ^{John xvii. 22.} ἵνα ᾧσιν ἐν, καθὼς ἡμεῖς ἐν ἐσμεν.' Δι' ἡμᾶς ἄρα καὶ δόξαν ἡ̑τει, καὶ τὸ 'ἐλαβε,' καὶ τὸ 'ἐχαρίσατο,' καὶ τὸ 'ὑπερύψωσε,' λέλεκται· ἵν' ἡμεῖς λάβωμεν, καὶ ἡμῖν χαρίσῃται, καὶ ἡμεῖς ὑψωθῶμεν ἐν αὐτῷ, ὥσπερ καὶ 'ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν ἀγιάζει, ἵν' ^{Ib. 19.} ἡμεῖς ἀγιασθῶμεν ἐν αὐτῷ.'

49. Εἰ δὲ διὰ τὸ προσκείσθαι ἐν τῷ ψαλμῷ, 'Διὰ τοῦτο ^{Ps. xlv. (xlv.) 8.} ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου,' ἐκ τῆς 'διὰ τοῦτο' λέξεως προφασιν πάλιν ἑαυτοῖς, εἰς ἃ βούλονται, πορίζονται· γινώτωσαν οἱ τῶν Γραφῶν ἀμαθεῖς, καὶ τῆς ἀσεβείας ἐφευρεταί, ὅτι καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὸ 'διὰ τοῦτο' οὐ μισθὸν ἀρετῆς ἢ πράξεως σημαίνει τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὸ αἷτιον πάλιν τῆς εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ καθόδου, καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν γινομένης τοῦ Πνεύματος χρίσεως· οὐ γὰρ εἶπε, 'Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε,' ἵνα γένη Θεός, ἢ βασιλεὺς, ἢ Υἱός, ἢ Λόγος· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τούτου καὶ ἐστὶν αἰεὶ, καθάπερ δέδεικται· ἀλλὰ μᾶλλον, 'Ἐπειδὴ Θεὸς εἶ καὶ βασιλεὺς, διὰ τοῦτο καὶ ἐχρίσθης·' ἐπεὶ οὐδὲ ἄλλου ἦν συνάψαι τὸν ἀνθρώπον τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ἢ σοῦ τῆς εἰκόνης τοῦ Πατρὸς, καθ' ἣν καὶ ἐξ ἀρχῆς γεγόναμεν· σοῦ γάρ ἐστι καὶ τὸ Πνεῦμα.' Τῶν μὲν γὰρ γενητῶν ἡ φύσις οὐκ ἦν ἀξιόπιστος εἰς τοῦτο, ἀγγέλων μὲν παραβάντων, ἀνθρώπων δὲ παρακουσάντων. Διὰ τοῦτο Θεοῦ χρεῖα ἦν, ('Θεὸς δὲ ἐστὶν ὁ Λόγος') ^{John i. 1.} ἵνα τοὺς ὑπὸ κατάραν γενομένους αὐτοὺς ἐλευθερώσῃ. Εἰ μὲν οὖν 'ἐξ οὐκ ὄντων' ἦν, οὐδ' ἂν αὐτοὺς ἦν ὁ Χριστὸς, εἰς ᾧ πάντων καὶ μέτοχος τυγχάνων καὶ αὐτὸς· ἐπειδὴ δὲ Θεὸς ἐστι, Θεοῦ Υἱὸς ᾧ, βασιλεὺς τε αἰδιός ἐστιν, ἀπαύγασμα καὶ χαρακτὴρ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων διὰ τοῦτο εἰκότως αὐτός ἐστιν ὁ προσδοκώμενος Χριστὸς, ὃν ὁ Πατὴρ ἀπαγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις, ἀποκαλύπτων τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ προφήταις· ἵνα, ὥσπερ δι' αὐτοῦ γεγόναμεν, οὕτω καὶ ἐν αὐτῷ τῶν πάντων λύτρωσις ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν γένηται, καὶ τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ βασιλεύηται. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς εἰς αὐτὸν γενομένης χρίσεως, καὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ Λόγου, ἣν προορῶν καὶ ὁ ψαλμψδός, τὴν μὲν θεότητα καὶ τὴν πατρικὴν βασιλείαν αὐτοῦ ὑμῶν ἀναφωνεῖ· 'Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος ἐιθύντητος ἢ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου·' τὴν δὲ εἰς ἡμᾶς

αὐτοῦ καθόδον ἀπαγγέλλων, λέγει· 'Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου.'

50. Τί δὲ θαυμαστὸν ἢ τί ἄπιστον, εἰ ὁ τὸ Πνεῦμα διδὸνς Κύριος λέγεται νῦν αὐτὸς τῷ Πνεύματι χρίσθαι, ὅπου γε, χρειὰς πάλιν ἀπαιτούσης, οὐ παρητήσατο διὰ τὸ ἀνθρώπινον ἑαυτοῦ εἰπεῖν ἑαυτὸν καὶ ἐλάττονα τοῦ Πνεύματος; Τῶν γὰρ Ἰουδαίων λεγόντων, 'ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει αὐτὸν τὰ δαιμόνια,' ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν αὐτοῖς εἰς τὸ ἐλέγχει βλασφημοῦντας αὐτούς· 'Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια.' Ἰδοὺ γὰρ, ὁ τοῦ Πνεύματος δοτὴρ ἐν Πνεύματι λέγει νῦν ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἄλλως εἰρημένον ἢ διὰ τὴν σάρκα. Ὡς γὰρ τῆς ἀνθρώπων φύσεως οὐκ οὐσης ἱκατῆς ἀφ' ἑαυτῆς ἐκβάλλειν τοὺς δαίμονας εἰ μὴ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, διὰ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος ἔλεγεν· 'Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια.' Ἀμέλει καὶ τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημίαν γινομένην μείζονα τῆς ἀνθρωπότητος σημαίνων ἔλεγεν, 'Ὅς ἂν εἴπῃ λόγον εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἔξει ἄφεσιν' οἷοι ἦσαν οἱ λέγοντες· 'Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός;' Οἱ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦντες, καὶ τὰ τοῦ Λόγου ἔργα τῷ διαβόλῳ ἐπιγράφοντες, ἄφυκτον τιμωρίαν ἔξουσιν. Τοιαῦτα μὲν οὖν τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς ἄνθρωπος ἔλεγεν ὁ Κύριος· τοῖς δὲ μαθηταῖς τὴν θεότητα καὶ τὴν μεγαλειότητα δεικνὺς ἑαυτοῦ, οὐκέτι δὲ ἐλάττονα τοῦ Πνεύματος ἑαυτὸν, ἀλλὰ ἴσον σημαίνων, ἐδίδου μὲν τὸ Πνεῦμα καὶ ἔλεγεν· 'Λάβετε τὸ Πνεῦμα ἅγιον,' καὶ, 'Ἐγὼ αὐτὸ ἀποστέλλω· κἀκεῖνος ἐμὲ δοξάσει,' καὶ, 'ὅσα ἀκούει λαλήσει.' Ὡς περ οὖν ἐνταῦθα αὐτὸς ὁ τοῦ Πνεύματος δοτὴρ ὁ Κύριος οὐ παραιτεῖται εἰπεῖν, 'ἐν Πνεύματι ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια,' ὡς ἄνθρωπος· τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ αὐτὸς ὢν τοῦ Πνεύματος δοτὴρ οὐ παρητήσατο λέγειν· 'Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με,' διὰ τὸ ἰσα. lxi. 1. 'γεγενῆσθαι αὐτὸν σάρκα,' ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ἵνα δειχθῇ, ὅτι John i. 14. κατὰ τὰ ἀμφοτέρωτα ἡμεῖς ἔσμεν, οἱ καὶ ἐν τῷ ἁγιάζεσθαι δεόμενοι τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, καὶ μὴ δυνάμενοι δαίμονας ἐκβάλλειν ἄνευ τῆς τοῦ Πνεύματος δυνάμεως. Διὰ τίνος δὲ καὶ παρὰ τίνος ἔδει τὸ Πνεῦμα διδοσθαι ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ, οὗ καὶ τὸ Πνεῦμά ἐστι; πότε δὲ λαμβάνειν ἡμεῖς ἐδυνάμεθα, εἰ μὴ ὅτε ὁ Phil. ii. 6, 7. Λόγος γέγονεν ἄνθρωπος; Καὶ ὥς περ τὸ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου λεγόμενον δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἂν ἐλυτρώθημεν καὶ ὑπερυνώθημεν, εἰ μὴ ὁ 'ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων' ἔλαβε δούλου μορφήν· οὕτως καὶ ὁ Δαβὶδ δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἂν ἄλλως μετέσχομεν τοῦ Πνεύματος καὶ ἡγιασθῆμεν, εἰ μὴ ὁ τοῦ Πνεύματος δοτὴρ αὐτὸς ὁ

Λόγος ἔλεγεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Πνεύματι χρίεσθαι. Διὸ καὶ βεβαίως ἐλάβομεν, αὐτοῦ λεγομένου κεχρίσθαι σαρκί. Τῆς γὰρ ἐν αὐτῷ σαρκὸς πρώτης ἀγιασθείσης, καὶ αὐτοῦ λεγομένου δι' αὐτὴν εἰληφέναι, ὡς ἀνθρώπου, ἡμεῖς ἐπακολουθοῦσαν ἔχομεν τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνοντες. John I. 16.

51. Τὸ δὲ, 'Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν,' Pa. xlv. (xlv.)
 πρόσκειται ἐν τῷ ψαλμῷ, οὐχ, ὡς ὑμεῖς πάλιν νοεῖτε, 'τρεπτήν' ⁷
 δεικνύον τοῦ Λόγου τὴν φύσιν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐκ τούτου τὸ
 ἀτρεπτον αὐτοῦ σημαῖνον. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν γεννητῶν ἡ φύσις
 ἐστὶ τρεπτή, καὶ οἱ μὲν παρέβησαν, οἱ δὲ παρήκουσαν, ὥσπερ
 εἴρηται· ἢ τε πρᾶξις αὐτῶν οὐκ ἔστι βεβαία, ἀλλὰ πολλάκις
 ἐνδέχεται τὸν νῦν ἀγαθὸν μετὰ ταῦτα τρέπεσθαι, καὶ ἕτερον
 γίνεσθαι, ὡς τὸν ἄρτι δίκαιον ἄδικον μετ' ὀλίγον εὑρεθῆναι· διὰ
 τοῦτο πάλιν ἀτρέπτου χρεία ἦν, ἵνα τὸ ἀμετάβλητον τῆς τοῦ
 Λόγου δικαιοσύνης ἔχωσιν εἰκόνα καὶ τύπον πρὸς ἀρετὴν οἱ
 ἄνθρωποι. Ἡ δὲ τοιαύτη διάνοια ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν τοῖς
 εὐφρονοῦσιν εὐλογον. Ἐπειδὴ γὰρ 'ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ' 1 Cor. xv. 45.
 ἐτράπη, καὶ 'διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον,' Rom. v. 12.
 διὰ τοῦτο τὸν δεύτερον Ἀδὰμ ἔπρεπεν ἀτρεπτον εἶναι· ἵνα, κἂν
 πάλιν ὁ ὄφιος ἐπιχειρήσῃ, αὐτοῦ μὲν τοῦ ὄφεως ἡ ἀπάτη ἐξασθε-
 νήσῃ, τοῦ δὲ Κυρίου ἀτρέπτου καὶ ἀναλλοιώτου ὄντος, πρὸς
 πάντας ὁ ὄφιος ἀσθενῆς τοῖς ἐπιχειρήμασι γένηται. Ὡσπερ Ib.
 γὰρ, τοῦ Ἀδὰμ παραβάτος, 'εἰς πάντας ἀνθρώπους' ἐφθασεν ἡ
 ἁμαρτία, οὕτως, τοῦ Κυρίου γενομένου ἀνθρώπου, καὶ τὸν ὄφιν
 ἀνατρέψαντος, εἰς πάντας ἀνθρώπους ἡ τοιαύτη ἰσχύς διαβή-
 σεται, ὥστε λέγειν ἕκαστον ἡμῶν· 'Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα
 ἀγνοοῦμεν.' Οὐκοῦν εἰκότως ὁ Κύριος ὁ αἰεὶ καὶ φύσει ἄτρεπτος,
 'ἀγαπῶν δικαιοσύνην, καὶ μισῶν ἀδικίαν,' χρίεται, καὶ αὐτὸς ἀπο-
 στέλλεται, ἵνα ὁ αὐτὸς τε ὦν καὶ αὐτὸς διαμένων, τὴν τρεπτὴν
 σάρκα λαβὼν, 'τὴν' μὲν ἁμαρτίαν ἐν αὐτῇ κατακρίνῃ, ἐλευθέραν
 δὲ αὐτὴν κατασκευάσῃ εἰς τὸ δύνασθαι λοιπὸν· τὸ δικαίωμα τοῦ
 νόμου πληροῦν· ἐν αὐτῇ, ὥστε καὶ λέγειν δύνασθαι· Ἡμεῖς δὲ
 οὐκ ἐσμέν ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι, εἶπερ Πνεῦμα Θεοῦ
 οἰκεῖ ἐν ἡμῖν.⁸

52. Μάτην ὑμῖν ἄρα καὶ νῦν, ὦ Ἀρειανοὶ, ἡ τοιαύτη ὑπόνοια
 γεγένηται, καὶ μάτην ἐπροφασίσασθε τὰ ῥήματα τῶν Γραφῶν· ὁ
 Λόγος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄτρεπτός ἐστι, καὶ αἰεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχει,
 οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς ὁ Πατήρ. Ἐπεὶ πῶς ὅμοιος, εἰ μὴ οὕτως
 ἐστίν; ἢ πῶς πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἐστίν, εἰ μὴ καὶ
 τὸ ἀτρεπτον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον τοῦ Πατρὸς ἔχει; Οὐχ ὡς ὑπο-
 κείμενος δὲ νόμοις, καὶ τὴν ἐπὶ θάτερα ῥοπήν ἔχων, τὸ μὲν

2 Cor. II. 11.

Rom. viii. 3.

Ib. 9.

Cf. John xvi.

ἀγαπᾷ, τὸ δὲ μισεῖ, ἵνα μὴ, φόβῳ τοῦ ἐκπεσεῖν, τὸ ἕτερον προσλαμβάνῃ, καὶ ἄλλως πάλιν τρεπτὸς εἰσάγηται· ἀλλ' ὡς Θεὸς ὢν καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς, κριτὴς ἐστὶ δίκαιος καὶ φιλάρετος, μᾶλλον δὲ καὶ χορηγὸς ἀρετῆς. Δίκαιος οὖν φύσει καὶ ὅσιος ὢν, διὰ τοῦτο 'ἀγαπᾷν λέγεται δικαιοσύνην καὶ μισεῖν ἀδικίαν' ἴσον τῷ εἰπεῖν, ὅτι τοὺς μὲν ἐναρέτους ἀγαπᾷ καὶ προσλαμβάνεται, τοὺς δὲ ἀδίκους ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ. Καὶ γὰρ καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς τὸ αὐτὸ λέγουσιν αἱ θεῖαι Γραφαί· 'Δίκαιος Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησε' καὶ, 'Ἐμίσησας πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν' καὶ, 'Τὰς μὲν πύλας Σιών ἀγαπᾷ, τὰ δὲ σκηνώματα 'Ιακώβ' οὐ περὶ πολλοῦ ποιεῖται' καὶ, 'Τὸν μὲν 'Ιακώβ ἠγάπησε, τὸν δὲ 'Ἠσαῦ ἐμίσησε' κατὰ δὲ τὸν 'Ἠσαῖαν, φωνὴ Θεοῦ ἐστὶ πάλιν λέγοντος· 'Εγὼ εἰμι Κύριος, ὁ ἀγαπῶν δικαιοσύνην, καὶ μισῶν ἀρπάγματα ἐξ ἀδικίας.' *Ἢ τοίνυν κακεῖνα τὰ ῥήματα ὡς ταῦτα ἐκλαμβανέτωσαν· καὶ γὰρ κακεῖνα περὶ τῆς εἰκόνης τοῦ Θεοῦ γέγραπται· ἢ καὶ ταῦτα ὡς ἐκεῖνα κακῶς διανοοῦμενοι, τρεπτὸν καὶ τὸν Πατέρα ἐπινοεῖτωσαν. Εἰ δὲ καὶ μόνον ἀκούειν τοῦτο λεγόντων ἑτέρων οὐκ ἔστιν ἀκίνητοι, διὰ τοῦτο καλῶς διανοοῦμεθα τὸ λέγεσθαι τὸν Θεὸν 'δικαιοσύνας ἀγαπᾷν, καὶ μισεῖν ἀρπάγματα ἐξ ἀδικίας,' οὐχ ὡς ἐπὶ θάτερα ῥοπὴν ἔχοντος αὐτοῦ καὶ δεκτικοῦ τοῦ ἐναντίου, ὥστε τοῦτο μὲν ἐκλέγεσθαι, ἐκεῖνο δὲ μὴ αἰρεῖσθαι· τοῦτα γὰρ τῶν γεννητῶν ἰδίον ἐστίν· ἀλλ' ὅτι, ὡς κριτὴς, τοὺς μὲν δικαίους ἀγαπᾷ καὶ προσλαμβάνεται, τῶν δὲ φαύλων μακρὰν γίνεται· ἀκόλουθον αὐ εἶη καὶ περὶ τῆς εἰκόνης τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα νοεῖν, ὅτι οὕτως ἀγαπᾷ καὶ μισεῖ. Τοιαύτην γὰρ εἶναι τὴν φύσιν τῆς εἰκόνης δεῖ, οἷός ἐστιν ὁ ταύτης Πατήρ, καὶ οἱ 'Αρειανοὶ, ὡς τυφλοὶ, μήτε ταύτην, μήτε ἄλλο τι τῶν θείων λογίων βλέπωσιν. 'Ἐκπεσόντες γὰρ τῶν ἀπὸ καρδίας αὐτῶν ἐννοιῶν, μᾶλλον δὲ παρανομιῶν, ἐπὶ ῥητὰ πάλιν τῶν θείων Γραφῶν καταφεύγουσιν, εἰς ἃ καὶ αὐτὰ συνήθως ἀναισθητοῦντες, οὐχ ὁρῶσι τὸν ἐν τούτοις νοῦν· ἀλλ' ὡς κανόνα τινα τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν θέμενοι, πρὸς τοῦτον πάντα τὰ θεῖα λόγια διαστρέφουσιν· οἵτινες καὶ μόνον αὐτὰ φθεγγόμενοι, οὐδὲν ἕτερον ἀκούειν εἰσὶν ἄξιοι ἢ, 'Πλανᾷ-
Matt. xxii. 29.
 σθε, μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ.' *Ἀν
 δὲ καὶ ἐπιμένωσι, πάλιν ἐντρέπεσθαι καὶ ἀκούειν, 'Ἀπόδοτε τὰ
Ib. 21.
 τοῦ ἀνθρώπου τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ.'

53. Γεγράφθαι τοίνυν, φασίν, ἐν μὲν ταῖς Παραομιαῖς· 'Κύριος ἐκτίσε με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ·' ἐν δὲ τῇ
Prov. viii. 22.
 πρὸς 'Εβραίους Ἐπιστολῇ, τοῦ 'Αποστόλου λέγοντος· 'Τοσοῦτον
Heb. i. 4.
 κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφωρότερον παρ' αὐτοὺς
 κεκληρονόμηκεν ὄνομα·' καὶ μετ' ὀλίγα· 'Ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι,
Ib. iii. 1.

κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι δέ, 'Γνωστὸν οὖν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν, Acts ii. 36. πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε.' Ταῦτα ἄνω καὶ κάτω προφέρουντες, καὶ πλανώμενοι περὶ τὴν διάνοιαν, ἐνόμισαν ἐκ τούτων 'κτίσμα καὶ ποίημα εἶναι καὶ ἓνα τῶν γεννητῶν' τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· οὕτω τε ἀπατῶσι τοὺς ἀνοήτους, πρόφασιν μὲν προβαλλόμενοι τὰ ῥήτᾳ, ἀντὶ δὲ τῆς ἀληθινῆς διανοίας τὸν ἴδιον τῆς αἰρέσεως ἰὼν ἐπισπεύροντες· 'εἰ γὰρ ἐγίνωσκον,' οὐκ ἂν 1 Cor. ii. 8. ἡσέβουν εἰς 'τὸν Κύριον τῆς δόξης,' οὐδὲ τὰ καλῶς γραφέντα παρηρμήνευον. Εἰ μὲν οὖν ἐκ φανεροῦ λοιπὸν ἀναδεξάμενοι τὸν τοῦ Καϊάφα τρόπον, Ἰουδαΐζειν ἔκριναν, ὥστε ἀγνοεῖν τὸ γεγραμμένον, ὅτι 'ὄντως ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς κατοικήσει·' μὴ ἐξεταζέτωσαν τὰς ἀποστολικὰς λέξεις· οὐ γὰρ Ἰουδαῖων τοῦτο· εἰ δὲ καὶ, τοῖς ἀθέοις Μανιχαίοις ἑαυτοὺς ἐγκαταμίζαντες, ἀρνοῦνται τὸ, 'Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο,' καὶ τὴν ἐνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν, μὴ προφερέτωσαν τὰς Παροιμίας· ἀλλότριον γὰρ καὶ τῶν Μανιχαίων τοῦτο· εἰ δὲ διὰ τὸ πρόβλημα, καὶ ὕπερ ἐκ τούτου κέρδος τῆς φιλοχρηματίας ἐσχήκασιν, διὰ τε τὴν ἐν τῷ δοκεῖν φιλοδοξίαν οὐ τολμῶσιν ἀρνεῖσθαι τὸ, 'Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο,' ἐπειδὴ καὶ γέγραπται· ἢ καὶ τὰ ῥήματα τὰ περὶ τοῦτον γεγραμμένα διανοεῖσθωσαν ὀρθῶς εἰς τὴν ἐνσώματον παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος· ἢ εἰ τὴν διάνοιαν ἀρνοῦνται, ἀρνεῖσθωσαν ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Κύριος. Ἀπρεπὲς γὰρ ὁμολογεῖν μὲν, ὅτι 'ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο,' ἐνυθριᾶν δὲ ἐπὶ τοῖς γεγραμμένοις περὶ αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τὴν τούτων διάνοιαν διαφθείρειν.

Cf. 3 K. (1 K.)
viii. 27.

John i. 14.

Heb. i. 4.

54. Γέγραπται μὲν γὰρ, 'τοσοῦτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων·' τοῦτο γὰρ ἐξετάσαι πρῶτον ἀναγκαῖον· δεῖ δὲ, ὥς ἐπὶ πάσης τῆς θέας Γραφῆς προσήκει ποιεῖν, καὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, καθ' ὃν εἶπεν ὁ Ἀπόστολος καιρὸν, καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ τὸ πρᾶγμα, διόπερ ἔγραψε, πιστῶς ἐκλαμβάνειν, ἵνα μὴ παρὰ ταῦτα ἢ καὶ παρ' ἑτερόν τι τούτων ἀγνοῶν ὁ ἀναγινώσκων ἔξω τῆς ἀληθινῆς διανοίας γένηται. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ φιλομαθὴς εὐνοῦχος ἐκεῖνος εἰδὼς, παρεκάλει τὸν Φίλιππον λέγων· 'Δέομαί σου, περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει τοῦτο; περὶ ἑαυτοῦ, ἢ περὶ ἑτέρου τινός;' Ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ, παρὰ πρόσωπον ἐκλαβὼν τὴν ἀνάγνωσιν, πλανηθῇ τῆς ὀρθῆς διανοίας. Καὶ οἱ μαθηταὶ δὲ θέλοντες τὸν καιρὸν τῶν λεγομένων μαθεῖν, παρεκάλουν τὸν Κύριον λέγοντες· 'Εἰπὲ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται; καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας;' Καὶ αὐτοὶ, ἀκούοντες παρὰ τοῦ Σωτῆρος τὰ περὶ τοῦ τέλους, ἤθελον μαθεῖν καὶ τὸν

Acts viii. 34.

Matt. xxiv. 3.

2 Thess. ii.
1, 2.

καιρὸν, ἵνα μήτε αὐτοὶ πλανῶνται, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκειν δυναθῶσι. Μαθόντες γοῦν, διωρθώσαντο μέλλοντας πλανᾶσθαι τοὺς ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης. Ὅταν μὲν οὖν τῶν τοιούτων τις ἔχη καλῶς τὴν γνώσιν, ὀρθὴν ἔχει καὶ ὑγιαίνουσιν τὴν τῆς πίστεως διάνοιαν· ἐὰν δὲ παρ' ἑτερόν τις ἐκλαμβάνῃ τι τούτων, εὐθὺς εἰς αἵρεσιν ἐκπίπτει. Παρὰ καιρὸν μὲν οὖν ἐπλανήθησαν οἱ μὲν περὶ Ὑμέναιον καὶ Ἀλέξανδρον λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι· οἱ δὲ Γαλάται μετὰ τὸν καιρὸν, ἀγαπήσαντες νῦν τὴν περιτομὴν. Παρὰ πρόσωπον δὲ πεπόνθασι καὶ πάσχουσι μέχρι νῦν Ἰουδαῖοι, νομίζοντες περὶ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν λέγεσθαι τὸ, 'Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός·' καὶ ὅταν τὸ μὲν, 'Προφήτην ἡμῖν ἀναστήσει ὁ Θεός,' νομίζωσι περὶ ἐνὸς τῶν προφητῶν λέγεσθαι τὸ δέ, 'Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἦχθη,' μὴ μαυθάνωσι παρὰ τοῦ Φιλίππου, ἀλλ' ὑπολαμβάνωσι περὶ τοῦ Ἡσαίου λέγεσθαι, ἡ περὶ ἄλλου τινὸς τῶν γενομένων προφητῶν.

1 Tim. i. 20.
2 Tim. ii. 17.

Isa. vii. 14;
Matt. i. 23.

Deut. xviii.
15.

Isa. liii. 7.

55. Τοιαῦτα δὴ οὖν καὶ οἱ Χριστομάχοι παθόντες, εἰς μυστράν αἵρεσιν ἐκπεπτώκασιν. Εἰ γὰρ ἐγνώκεισαν τὸ τε πρόσωπον καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸν καιρὸν τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ, οὐκ ἂν, τὰ ἀνθρώπινα εἰς τὴν θεότητα ἐκλαμβάνοντες, τοσοῦτον ἡσέβουν οἱ ἄφρονες. Τοῦτο δὲ δυνατόν ἰδεῖν, εἰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀναγνώσματος τις καλῶς ἐκλάβοι. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· 'Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλοι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Ἰϋ̄.' εἶτα μετ' ὀλίγα φησί· 'Δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, τοσοῦτ' κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα.' Περὶ τοῦ καιροῦ ἄρα καθ' ὃν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Ἰϋ̄, ὅτε καὶ τῶν ἁμαρτιῶν καθαρισμὸς γέγονε, μνημονεύει τὸ ἀποστολικὸν ῥητόν. Πότε δὲ ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Ἰϋ̄; καὶ πότε γέγονε ὁ καθαρισμὸς τῶν ἁμαρτιῶν; πότε δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, ἡ μετὰ τοὺς προφήτας ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν; Εἶτα τοῦ διηγήματος ὄντος περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας, λέγων περὶ τῶν ἐσχάτων καιρῶν, ἀκολουθῶς ἐμνημόνευσεν, ὅτι μήτε τοὺς προτέρους χρόνους ἐσιώπησε τοῖς ἀνθρώποις ὁ Θεός· ἐλάλησε γὰρ αὐτοῖς διὰ τῶν προφητῶν. Καὶ ἐπειδὴ καὶ προφῆται διηκόνησαν, καὶ δι' ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλαλήθη, καὶ ὁ Υἱὸς δὲ ἐπεδήμησε, καὶ ἦλθε διακονῆσαι, ἀναγκαίως ἐπήγαγε τὸ 'τοσοῦτ' κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων,' δεῖξαι θέλων, ὅτι ὅσον ὁ Υἱὸς διαφέρει δούλου, τοσοῦτον καὶ τῆς διακονίας τῶν δούλων ἢ τοῦ Υἱοῦ διακονία κρείττων γέγονε. Τὴν

Ileb. i. 1.

Ib. 3, 4.

Ib. ii. 2.

Matt. xx. 28.

διακονίαν ἄρα διακρίνων ὁ Ἀπόστολος τὴν τε παλαιὰν καὶ τὴν καινὴν, παρῤῥησιάζεται πρὸς Ἰουδαίους γράφων καὶ λέγων· ‘ τοσοῦτῃ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων.’ Διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ τὸ ὅλον συγκριτικῶς εἶρηκε ‘μεῖζων,’ ἢ ‘ τιμιώτερος’ γενόμενος, ἵνα μὴ ὡς περὶ ὁμογενῶν τούτου κάκεινων τις λογίσσεται· ἀλλὰ ‘ κρείττων’ εἶρηκεν, ἵνα τὸ διαλλάττον τῆς φύσεως τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ γεννητὰ γνωρίσῃ. Καὶ τούτων ἔχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, τοῦ μὲν Δαβὶδ ψάλλοντος, ‘ Κρεῖσσων ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας.’ τοῦ δὲ Σολομῶνος ἀναφωνούντος· ‘ Λάβετε παιδείαν, καὶ μὴ ἀργύριον, καὶ γνῶσιν ὑπὲρ χρυσίου δεδοκιμασμένον· κρεῖσσων γὰρ σοφία λίθων πολυτελῶν· πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστι.’ Πῶς γὰρ οὐκ εἰσὶν ἑτεροῦσία· καὶ ἄλλα τὴν φύσιν ἢ σοφία καὶ οἱ ἀπὸ γῆς λίθοι; ποία δὲ συγγένεια ταῖς οὐρανίοις αὐλαῖς καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς οἴκοις; ἢ τί ὅμοιον τῶν αἰωνίων καὶ πνευματικῶν τὰ πρόσκαιρα καὶ τὰ θνητά; Καὶ τοῦτο γὰρ ἦν ἡ Ἑσαίας φησί· ‘ Τάδε λέγει Κύριος τοῖς εὐνοῦχοις· “Ὅσοι ἂν φυλάξωνται τὰ σάββατά μου, καὶ ἐκλέξωνται ἡ ἐγὼ θέλω, καὶ ἀντέχωνται τῆς διαθήκης μου, δώσω αὐτοῖς ἐν τῷ οἴκῳ μου καὶ ἐν τῷ τείχῳ μου τόπον ὀνομαστόν· κρεῖσσον νίων καὶ θυγατέρων ὄνομα αἰώνιον· δώσω αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐκλείψει.’ Οὕτως ἄρα οὐδεμία συγγένεια τῷ Υἱῷ πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἐστὶ· μηδεμίᾳ δὲ οὔσης τῆς συγγενείας, οὐκ ἄρα συγκριτικῶς ἐλέχθη τὸ ‘ κρείττων,’ ἀλλὰ διακριτικῶς διὰ τὸ ἀλλάττον τῆς τούτου φύσεως ἀπ’ ἐκείνων. Καὶ αὐτὸς οὖν ὁ Ἀπόστολος τὸ ‘ κρείττων’ ἐρμηνεύων, οὐκ ἐν ἄλλῃ τινὶ ἢ ἐν τῇ διαφορᾷ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ γεννητὰ τίθησι λέγων, ὅτι ὁ μὲν Υἱὸς, τὰ δὲ δοῦλα· καὶ ὁ μὲν ὡς Υἱὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς ‘ ἐν δεξιᾷ κάθηται,’ τὰ δὲ ὡς δοῦλα παρέστηκεν, καὶ ‘ ἀποστέλλεται, καὶ λειτουργεῖ.’

56. Τούτων δὲ οὕτως γεγραμμένων, οὐ γενητὸς ἐκ τούτων ὁ Υἱὸς σημαίνεται, ὧς Ἀρειανοί, ἀλλὰ μᾶλλον ἄλλος μὲν τῶν γενητῶν, ἴδιος δὲ τοῦ Πατρὸς, ἐν τοῖς κόλποις ὢν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ καὶ τὸ γεγραμμένον ἐνταῦθα, ‘ γενόμενος,’ οὔτε γενητὸν σημαίνει τὸν Υἱόν, ὥσπερ ὑμεῖς νομίζετε. Εἰ μὲν γὰρ ἀπλῶς εἰρήκει τὸ ‘ γενόμενος,’ καὶ ἐσιώπησεν, ἢ πρόφασις ἦν τοῖς Ἀρειανοῖς· ἐπειδὴ δὲ τὸν ‘ Υἱόν’ προεῖρηκε, δι’ ὅλης τῆς περικοπῆς ἀποδείξας αὐτὸν ἄλλον εἶναι τῶν γενητῶν, οὐδὲ τὸ γενόμενος ἀπολελυμένως ἔθηκεν ἀλλὰ τὸ ‘ κρείττων’ συνῆψε τῷ ‘ γειόμενος.’ Ἀδιόφορον γὰρ ἡγήσατο τὴν λέξιν, εἰδὼς, ὡς ἐπὶ ὁμολογουμένου γνησίου Υἱοῦ ὁ λέγων τὸ ‘ γειόμενος’ ἴσον τῷ ‘ γεγενῆσθαι,’ καὶ ὅτι ἐστὶ ‘ κρείττων,’ λέγει. Τὸ μὲν γὰρ γεννητὸν οὐ διαφέρει, καὶ λέγει τις ‘ γέγονεν,’ ἢ, ‘ πεποιήται’ τὰ δὲ γενητὰ

Ps. lxxxiii.
(lxxxiv.) 11.

Prov. viii. 10.
11.

Isa. lvi. 4, 5.

Heb. i. 13, 14.

ἀδύνατον, δημιουργήματα ὄντα, λέγεσθαι 'γεννητὰ,' εἰ μὴ ἄρα, μετὰ ταῦτα μετασχόντα τοῦ γεννητοῦ Υἱοῦ, γεγενῆσθαι καὶ αὐτὰ λέγονται, οὐτι γὰρ διὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν μετουσίαν τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ Πνεύματι. Καὶ τοῦτο πάλιν οἶδεν ἡ θεία Γραφή· ἐπὶ μὲν τῶν γεννητῶν λέγουσα, 'Πάντα δι' αὐτοῦ ^{John i. 3.} ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν' καὶ, 'Πάντα ἐν ^{Ps. ciii. (civ.)} σοφίᾳ ἐποίησας' ἐπὶ δὲ τῶν υἱῶν τῶν γεννητῶν, 'Ἐγένοντο τῷ ^{24.} ^{Joh i. 2.} Ἰωβ υἱοὶ ἑπτὰ καὶ θυγατέρες τρεῖς' καὶ, 'Ἀβραὰμ δὲ ἦν ἑκατὸν ^{Gen. xxi. 5.} ἔτων, ὅτε ἐγένετο αὐτῷ Ἰσαὰκ ὁ υἱὸς αὐτοῦ·' ὁ δὲ Μωσῆς ἔλεγεν· 'Ἐὰν γέγωνται τινι υἱοί.' Οὐκοῦν εἰ μὲν τῶν γεννητῶν ἄλλος ἐστὶ, τῆς δὲ τοῦ Πατρὸς οὐσίας μόνον ἴδιον γέννημα ὁ Υἱὸς, μεματαίωται τοῖς Ἀρειανοῖς ἢ περὶ τοῦ 'γεγόμενος' πρόσφασις. Κἂν γὰρ ἐν τούτοις αἰσχυρθέντες βιάζωνται πύλιν λέγειν συγκριτικῶς εἰρησθαι τὰ ῥήτῃ, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι τὰ συγκρινόμενα ὁμογενῇ, ὥστε τὸν Υἱὸν τῆς τῶν ἀγγέλων εἶναι φύσεως· αἰσχυρθήσονται μὲν προηγουμένως ὡς τὰ Οὐαλεντίνου καὶ Καρποκράτους καὶ τῶν ἄλλων αἰρετικῶν ζηλοῦντες καὶ φθεγγόμενοι, ὧν ὁ μὲν τοὺς ἀγγέλους ὁμογενεῖς εἶρηκε τῷ Χριστῷ, ὁ δὲ Καρποκράτης ἀγγέλους τοῦ κόσμου δημιουργοὺς εἶναι φησι. Παρ' αὐτῶν γὰρ ἴσως μαθύντες καὶ οὗτοι, συγκρίνουσι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον τοῖς ἀγγέλοις.

57. 'Ἄλλ' ἐντραπήσονται τοιαῦτα φανταζόμενοι παρὰ μὲν τοῦ ὕμνωδου λέγοντος, 'Τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ;' καὶ, 'Τίς ὁμοίός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε;' Ἀκούσονται δὲ ὅμως, ἐὰν ἄρα κἂν οὕτω μάθωσιν, ὡς ἐν μὲν τοῖς ὁμογενέσιν ὁμολογούμενως φιλεῖ τὰ τῆς συγκρίσεως γίνεσθαι, καὶ οὐκ ἐν τοῖς ἑτερογενέσιν. Οὐδεὶς γοῦν Θεὸν συγκρίνει πρὸς ἄνθρωπον, οὐδὲ πάλιν ἄνθρωπον πρὸς τὰ ἄλογα, οὐδὲ ξύλα πρὸς λίθους, διὰ τὸ ἀνόμοιον τῆς φύσεως· ἀλλὰ Θεὸς μὲν ἀσύγκριτόν ἐστι πρῶγμα· ἄνθρωπος δὲ πρὸς ἄνθρωπον συγκρίνεται, καὶ ξύλον πρὸς ξύλον, καὶ λίθος πρὸς λίθον· καὶ οὐκ ἂν τις ἐπὶ τούτων εἴποι τὸ 'κρεῖττον,' ἀλλὰ τὸ 'μᾶλλον,' καὶ τὸ 'πλέον,' οὕτως Ἰωσήφ ὠραῖος ἦν μᾶλλον παρὰ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, καὶ Ῥαχὴλ τῆς Λείας· ἀστὴρ δὲ ἀστέρος οὐχὶ 'κρείσσων,' ἀλλὰ μᾶλλον· διαφέρει ἐν δόξῃ.' Ἐπὶ δὲ τῶν ἑτερογενῶν, ὅταν ταῦτά τις παραβάλλῃ πρὸς ἄλληλα, τότε τὸ 'κρεῖττον' πρὸς τὸ διαλλάττον λέγεται, καθάπερ ἐπὶ τῆς σοφίας καὶ τῶν λίθων εἶρηται. Εἰ μὲν οὖν εἰρηκῶς ἦν ὁ Ἀπόστολος, 'τοσοῦτ' μᾶλλον ὁ Υἱὸς τῶν ἀγγέλων προάγει, ἢ, τοσοῦτ' μείζων ἐστίν·' ἦν ἂν ὕμῃν πρόφασις, ὡς συγκρινόμενον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς ἀγγέλους· νῦν δὲ λέγων 'κρεῖττονα' αὐτὸν εἶναι, καὶ 'τοσοῦτ' διαφέρειν,' ὅσ' ἂν διέστηκεν υἱὸς δούλων, δείκνυσιν αὐτὸν ἄλλον εἶναι τῆς τῶν ἀγγέλων

Ps. lxxxviii.
(lxxxix.) 7.
Exod. xv, 11.

Heb. 1. 10.

φύσεως. Λέγων δὲ πάλιν αὐτὸν εἶναι τὸν 'θεμελιώσαντα' τὰ πάντα, δείκνυσιν ἄλλον αὐτὸν εἶναι πάντων τῶν γενητῶν. Ἄλλου δὲ καὶ ἑτερουσίου αὐτοῦ ὄντος παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν, ποῖα τῆς οὐσίας αὐτοῦ σύγκρισις ἢ ὁμοιότης πρὸς τὰ γενητά; Κἂν γὰρ πάλιν ἐνθυμηθῶσι τι τοιοῦτον, διελέγξει τούτους τὰ αὐτὰ λέγων ὁ Παῦλος· 'Τίμι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων· Υἱὸς μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει· Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα.'

II. 5, 7.

II. 8, 10, 11.

58. Ἴδὼν τῶν μὲν γενητῶν τὸ 'ποιεῖσθαι,' καὶ ταῦτα ποιήματα εἶναι λέγει· πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν οὐ ποίησιν, οὐδὲ τὸ γενέσθαι, ἀλλὰ τὸ αἰδῖον, καὶ τὸ βασιλέα, καὶ τὸ εἶναι δημιουργόν, προσφωνεῖ λέγων· 'Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· καὶ, Σὺ κατ' ἀρχὰς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις.' Ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ συνιδεῖν ἠδύναντο, εἴπερ ἤθελον, ὅτι ἄλλος μὲν ἐστὶν ὁ δημιουργῶν, ἄλλα δὲ τὰ δημιουργήματα· καὶ ὁ μὲν Θεὸς ἐστι, τὰ δὲ γενητά ἐστιν, ἐξ οὐκ ὄντων πεποιημένα. Τὸ γὰρ λεγόμενον νῦν, 'αὐτοὶ ἀπολοῦνται,' οὐχ ὥς εἰς ἀπώλειαν ἐσομένης τῆς κτίσεώς φησιν, ἀλλ' ἵνα ἀπὸ τοῦ τέλους τὴν τῶν γενητῶν δείξῃ φύσιν. Τὰ γὰρ δυνάμενα ἀπολέσθαι, κἂν μὴ ἀπώληται διὰ τὴν χάριν τοῦ πεποιηκότος ταῦτα, ὅμως 'ἐξ οὐκ ὄντων' γέγονε, καὶ τὸ 'μὴ εἶναι ποτε' αὐτὰ μαρτυρεῖται. Διὰ τοῦτο γοῦν ὡς τούτων τοιαύτην ἐχόντων τὴν φύσιν, λέγεται ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ 'σὺ δὲ διαμένεις,' ἵνα τὸ αἰδῖον αὐτοῦ δειχθῇ· οὐ γὰρ ἔχων τὸ δύνασθαι ἀπολέσθαι, ὥσπερ ἔχει τὰ γενητά, ἔχων δὲ τὸ διαμένειν αἰεὶ, ἀλλότριον μὲν ἐστὶν αὐτοῦ τὸ λέγεσθαι, 'οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ,' ἴδιον δὲ τὸ αἰεὶ εἶναι, καὶ συνδιαμένειν σὺν τῷ Πατρί. Εἰ μὲν οὖν μὴ ταῦτα γράψας ἦν ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ, κἂν ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν αὐτοῦ, καὶ πάσης τῆς Γραφῆς ἀληθῶς ἐκωλύοντό τι τοιοῦτον φαντάζεσθαι περὶ τοῦ Λόγου· ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς τε ἔγραψε, καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δέδεικται γέννημα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὧν ὁ Υἱὸς· καὶ αὐτὸς μὲν δημιουργὸς, τὰ δὲ δημιουργεῖται παρ' αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς μὲν ἀπαύγασμα καὶ Λόγος, καὶ εἰκὼν, καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς· ἐστὶ, τὰ δὲ γενητὰ κάτω πού τῆς Τριάδος ἐστὶ παραστήκοντα καὶ δουλεύοντα· ἑτερογενὴς ἄρα καὶ ἑτερούσιός ἐστιν ὁ Υἱὸς τῶν γενητῶν, καὶ μᾶλλον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἴδιος καὶ ὁμοφύης τυγχάνει. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς οὐκ εἴρηκεν, 'Ὁ Πατὴρ μου κρείττων μου ἐστίν,' ἵνα μὴ ξένον τις τῆς ἐκείνου φύσεως αὐτὸν ὑπολάβοι· ἀλλὰ 'μείζων' εἶπεν, οὐ μεγέθει τινί, οὐδὲ χρόνῳ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ

John xiv. 28.

Πατὴρ γέννησιν' πλὴν ὅτι καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν 'μείζων ἐστίν,'
ἔδειξε πάλιν τὴν τῆς οὐσίας ἰδιότητα.

59. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ αὐτὸς οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου
προηγούμενως συγκρίναι θέλων πρὸς τὰ γενητὰ ἔλεγε, 'τοσοῦτω
κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων' ἀσύγκριτος γὰρ, μᾶλλον δὲ
ἄλλο καὶ ἄλλο ἐστίν· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἔνσαρκον ἐπιδημίαν τοῦ
Λόγου βλέπων καὶ τὴν τότε παρ' αὐτοῦ γενομένην οἰκονομίαν,
ἠθέλησε δεῖξαι οὐχ ὅμοιον εἶναι τοῦτον τοῖς πρότερον' ἵνα, ὡς
τῇ φύσει διαφέρει τῶν προαποσταλέντων παρ' αὐτοῦ, τοσοῦτω
καὶ πλέον ἢ παρ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ γενομένη χάρις κρείττων
τῆς δι' ἀγγέλων διακονίας γένηται. δούλων μὲν γὰρ ἦν ἀπαι- Matt. xxi. 24.
τεῖν μόνον τοὺς καρποὺς, Υἱοῦ δὲ καὶ δεσπότου χαρίσασθαι τὰς
ὀφειλάς, καὶ μεταθεῖναι τὸν ἀμπελῶνα. Καὶ τὰ ἐπιφερόμενα
γούν παρὰ τοῦ Ἀποστόλου δείκνυσιν τὴν διαφορὰν τοῦ Υἱοῦ πρὸς
τὰ γενητὰ λέγοντος· 'Διὰ τοῦτο δεῖ περισσοτέρως προσέχειν Heb. ii. 1-3.
ἡμᾶς τοῖς ἀκουσθεῖσι, μήποτε παραρῥυνώμεν. Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέ-
λων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράβασις καὶ
παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν· πῶς ἡμεῖς ἐκφεινόμεθα,
τῆλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας; ἥτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖ-
σθαι διὰ τοῦ Κυρίου, ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς ἡμᾶς ἐβεβαιώθη.'
Εἰ δὲ τῶν γενητῶν εἰς ἦν ὁ Υἱὸς, οὐ 'κρείττων' αὐτῶν ἦν, οὔτε ἐν
τῇ 'παρακοῇ' τὸ μείζον τῆς τιμωρίας δι' αὐτὸν ἀπέκειτο. Οὐδὲ
γὰρ ἐν τῇ διακονίᾳ τῶν ἀγγέλων ἐνῆν καθ' ἕκαστον αὐτῶν τὸ
μείζον καὶ ἔλαττον ἐν τοῖς παραβαίνουσιν· ἀλλ' εἰς ἦν ὁ νόμος,
καὶ μία ἡ κατὰ τῶν παραβαινόντων ἐκδικία. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐστὶ
τῶν γενητῶν ὁ Λόγος, ἀλλ' Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦτο ὡς
κρείττων αὐτὸς, καὶ τὰ δι' αὐτοῦ κρείττονα καὶ παρηλλαγμένα
ἐστὶ, τοσοῦτω καὶ ἡ τιμωρία χείρων γένοιτο. Θεασάσθωσαν
γούν τὴν διὰ τοῦ Υἱοῦ χάριν, καὶ ἐπιγνώτωσαν καὶ ἐκ τῶν ἔργων
μαρτυρούμενον αὐτὸν, ὅτι τῶν μὲν γενητῶν ἄλλος ἐστὶ, μόνος δὲ
αὐτὸς Υἱὸς ἀληθινὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ. Ὁ
νόμος δὲ 'δι' ἀγγέλων ἐλαλήθη,' καὶ 'οὐδένα τετελείωκε' δεόμενος
τῆς τοῦ Λόγου ἐπιδημίας, ὡς εἶρηκεν ὁ Παῦλος· ἡ δὲ τοῦ
Λόγου ἐπιδημία 'τετελείωκε τὸ ἔργον' τοῦ Πατρὸς. Καὶ τότε μὲν
ἄπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως ὁ θάνατος ἐβασίλευσεν' ἡ δὲ τοῦ
Λόγου παρουσία 'κατήργησε τὸν θάνατον,' καὶ οὐκέτι μὲν 'ἐν τῷ
'Αδὰμ πάντες ἀποθνήσκομεν' ἐν δὲ τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποι-
ούμεθα.' Καὶ τότε μὲν ἀπὸ Δὰν μέχρι Βηρσαβεὲ ὁ νόμος κατηγ-
γέλλετο, καὶ ἐν μόνῃ 'τῇ Ἰουδαίᾳ γνωστὸς ἦν ὁ Θεός·' νῦν δὲ
'εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξήλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν,' καὶ 'πᾶσα ἡ γῆ
πεπλήρωται τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως,' οἷ τε μαθηταὶ 'ἐμαθήτευσαν
πάντα τὰ ἔθνη,' καὶ πεπλήρωται νῦν τὸ γεγραμμένον 'Ἔσονται

Heb. vii. 19.

John xvii. 4.

Rom. v. 14.

2 Tim. i. 10.

1 Cor. xv. 22.

Ps. lxxv.

(lxxvi.) 2.

Ib. xviii.

(xix.) 5.

Isa. xi. 9.

Matt. xxviii.

Isa. lii, 13.
John vi, 45.

Heb. vii, 22.

Ib. viii, 6.

Ib. vii, 19.

Ib. ix, 23.

πάντες διδασκαλοὶ Θεοῦ.³ Καὶ τότε μὲν τύπος ἦν τὰ δεικνύμενα, ἄρτι δὲ ἡ ἀλήθεια πεφανέρωται· καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος μετὰ ταῦτα φανερώτερον ἐξηγεῖται λέγων· ‘Κατὰ τοσοῦτον κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος Ἰησοῦς·’ καὶ πάλιν· ‘Νῦν δὲ διαφορωτέρας τετύχηκε λειτουργίας, ὅσῳ καὶ κρείττονός ἐστι διαθήκης μεσίτης, ἣτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται·’ καὶ, ‘Οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος, ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος.’ Καὶ αὐθὺς φησιν· ‘Ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τούτοις καθαρῖζεσθαι· αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια κρείττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας.’ Τὸ ἄρα ‘κρείττον’ καὶ νῦν καὶ δι’ ὅλων τῷ Κυρίῳ ἀνατίθῃσι, τῷ κρείττονι καὶ ἄλλῳ παρὰ τὰ γενητὰ τυγχάνοντι. Κρείττων γὰρ ἢ δι’ αὐτοῦ θυσία· κρείττων ἢ ἐν αὐτῷ ἐλπίς· καὶ αἱ δι’ αὐτοῦ ἐπαγγελίαι, οὐχ ὡς πρὸς μικρὰ μεγάλαι συγκρινόμεναι, ἀλλ’ ὡς ἄλλαι πρὸς ἄλλα τὴν φύσιν τυγχάνουσai· ἐπεὶ καὶ ὁ ταῦτα οἰκονομήσας κρείττων τῶν γενητῶν ἐστι.

60. Καὶ τὸ λεγόμενον πάλιν, ‘γένονεν ἔγγυος,’ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐγγύην, τὴν παρ’ αὐτοῦ γενομένην, σημαίνει. Ὡς γὰρ Λόγος ὢν, ‘σὰρξ ἐγένετο,’ καὶ τὸ ‘γενέσθαι’ τῇ σαρκὶ λογιζόμεθα· (γενητὴ γὰρ ἐστὶν αὕτη καὶ κτιστὴ τυγχάνει οὐσα) οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ ‘γένονεν,’ ἵνα τοῦτο κατὰ δεύτερον σημαινόμενον ἐκλάβωμεν, διὰ τὸ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον, καὶ γνῶσιν οἱ φιλονεικοῦντες ὅτι καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς κακonoίας ἑαυτῶν ἐκπίπτουσιν· ἀκουέτωσαν ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ γεγενῆσθαι σημαίνει ὁ Παῦλος, ὁ εἰδὼς αὐτὸν Υἱὸν καὶ Σοφίαν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ εἰκόνα τοῦ Πατρὸς, ἀλλ’ εἰς τὴν τῆς διαθήκης διακονίαν τὸ ‘γενέσθαι’ καὶ νῦν λογίζεται, καθ’ ἣν ὁ ποτὲ ‘βασιλεύων θάνατος κατηργήθη.’ Καὶ γὰρ καὶ κατὰ τοῦτο κρείττων ἢ δι’ αὐτοῦ διακονία γέγονεν, ὅτι καὶ ‘τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί,’ ἐκστῆσας ἀπ’ αὐτῆς τὸ παράπτωμα, ἐν ᾧ διαπαντὸς ἠχημαλωτίζετο, ὥστε μὴ δέχεσθαι τὸν θείον νοῦν. Τὴν δὲ σάρκα δεκτικὴν τοῦ Λόγου κατασκευάσας, ἐποίησεν ἡμᾶς ‘μηκέτι κατὰ σάρκα Ib. 9. περιπατεῖν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα,’ καὶ πολλάκις λέγειν· ‘Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκί, ἀλλ’ ἐν πνεύματι·’ καὶ, ‘Ὅτι ἦλθεν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς· εἰς τὸν κόσμον, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ’ ἵνα’ John iii, 17. πάντα λυτρώσῃται, καὶ ‘σωθῇ ὁ κόσμος δι’ αὐτοῦ.’ Τότε μὲν γὰρ, ὡς ὑπεύθυνος, ὁ κόσμος ἐκρίνετο ὑπὸ τοῦ νόμου· ἄρτι δὲ ὁ Λόγος εἰς ἑαυτὸν ἐδέξατο τὸ κρίμα, καὶ τῷ σώματι παθῶν ὑπὲρ πάντων, σωτηρίαν τοῖς πᾶσιν ἐχαρίσατο. Τοῦτο δὲ βλέπων κέκραγεν Ἰωάννης· ‘Ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ Ib. i, 17.

ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο.' Κρείττων δὲ ἡ χάρις ἢ ὁ νόμος, καὶ ἡ ἀλήθεια παρὰ τὴν σκιάν.

61. Τὸ οὖν 'κρείττων,' ὥσπερ εἶρηται, οὐχ οἷόν τε ἦν δι' ἑτέρου τιὸς γενέσθαι ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ 'καθημένου ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός.' Τί δὲ τοῦτο σημαίνει, ἢ τὸ γιγῆσιον τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς ταύτην εἶναι τοῦ Υἱοῦ; Τὴν τε γὰρ τοῦ Πατρὸς βασιλείαν βασιλεύων ὁ Υἱὸς, ἐπὶ τὸν αὐτὸν θρόνον τῷ Πατρὶ κάθηται, καὶ τῇ τοῦ Πατρὸς θεότητι θεωρούμενος, 'Θεὸς ἐστὶν ὁ Λόγος,' καὶ 'ὁ βλέπων τὸν Υἱὸν βλέπει τὸν Πατέρα' καὶ οὕτως εἰς Θεὸς ἐστίν. Ἐκ δεξιῶν γοῦν καθήμενος, ἀριστερὸν οὐ ποιεῖ τὸν Πατέρα· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ δεξιὸν καὶ τίμιον ἐν τῷ Πατρὶ, τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς ἔχει, καὶ λέγει· 'Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστί.' Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ καθήμενος ἐκ δεξιῶν ὁ Υἱὸς ὁρᾷ τὸν Πατέρα καὶ αὐτὸς ἐκ δεξιῶν, καὶ ὡς ἄνθρωπος γενόμενος λέγει· 'Προωρώμην τὸν Κύριόν μου ἐνώπιόν μου διὰ παντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ.' Δείκνυται γὰρ πάλιν καὶ ἐν τούτῳ, ὡς ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ. Δεξιῷ γὰρ ὄντος τοῦ Πατρὸς, ἐν τῷ δεξιῷ ἐστὶν ὁ Υἱός· καὶ καθήμενος τοῦ Υἱοῦ ἐκ δεξιῶν, ὁ Πατήρ ἐστὶν ἐν τῷ Υἱῷ. Καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι διακονοῦσιν ἀνερχόμενοι καὶ κατερχόμενοι· περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ φησι, 'Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ' καὶ ὅτε μὲν ἄγγελοι διακονοῦσι, λέγουσιν ὅτι, 'Ἀπεστάλην πρὸς σέ,' καὶ, 'Κύριος ἐνετείλατο' ὁ δὲ Υἱὸς, καὶ λέγει ἄνθρωπινως, ὅτι, 'ἀπεστάλην,' καὶ ἔρχεται 'τὸ ἔργον τελειῶσαι' καὶ 'διακονῆσαι,' λέγει ὁμως, ὡς Λόγος καὶ εἰκὼν ὑπάρχων· 'Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοὶ ἐστί,' καὶ, 'Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα,' καὶ, 'Ὁ Πατήρ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς τὰ ἔργα ποιεῖ'· ἃ γὰρ ἐν τῇ εἰκόνι τις ταύτῃ θεωρεῖ, ταῦτα τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἔργα. Ἔστι μὲν οὖν ἱκανὰ ταῦτα δυσωπῆσαι τοὺς μαχομένους πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν· εἰ δ' ὅτι γέγραπται, 'γενόμενος κρείττων,' τὸ 'γενόμενος' οὐ θέλουσιν, ὡς περὶ Υἱοῦ λεγόμενον, ἴσον ἀκοῦσαι 'γεγενῆσθαι,' καὶ 'ἔστιν,' ἢ διὰ τὸ γεγενῆσθαι τὴν κρείττονα διακονίαν τὸ 'γενόμενος' λαβεῖν καὶ νοεῖν, ὥσπερ εἵπομεν, ἀλλὰ νομίζουσιν ἐκ ταύτης τῆς λέξεως γενητὸν εἰρῆσθαι τὸν Λόγον· ἀκουέτωσαν συντόμῳ λόγῳ ταῦτα πάλιν, ἐπειδὴ τῶν εἰρημένων ἐπελάβοντο.

62. Εἰ μὲν ἐκ τῶν ἀγγέλων ἐστὶν ὁ Υἱὸς, ἔστω καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἐπ' ἐκείνων τὸ 'γενόμενος,' καὶ μηδὲν αὐτῶν κατὰ τὴν φύσιν διαφερέτω· ἀλλ' ἔστωσαν ἢ καὶ οὗτοι 'υἱοί,' ἢ κακείνους 'ἄγγελος,' καὶ κοινῇ πάντες καθεξέσθωσαν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς· ἢ μετὰ πάντων καὶ ὁ Υἱὸς παρεστηκέτω ὡς 'leitourgikόν πνεῦμα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενος' καὶ αὐτὸς, ὁμοίως ἐκείνων. Εἰ δὲ

John i. 1.

Ib. xiv. 9.

Ib. xvi. 15.

Ps. xiv. (xvi.) 8.

John xiv. 10.

Heb. i. 6.

Luke i. 19.

John v. 38.

Matt. xx. 28.

John xiv. 10.

Ib. 9, 10.

Heb. i. 14.

διδόσῃσι ὁ Παῦλος τὸν Υἱὸν ἀπὸ τῶν γενητῶν, λέγων· ^{Heb. i. 5.} 'Τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων· Υἱὸς μου εἶ σύ;' καὶ οὗτος μὲν δημιουργεῖ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, αὐτοὶ δὲ παρ' αὐτοῦ γίνονται· καὶ αὐτὸς μὲν μετὰ τοῦ Πατρὸς καθέζεται, οἱ δὲ παρεστήκασιν λειτουργοῦντες· τίνι πάλιν οὐκ ἔστι φανερὸν ὅτι οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου ἔλεγε τὸ 'γενόμενος,' ἀλλ' ἐπὶ τῆς δι' αὐτοῦ γενομένης διακονίας; Ὡς γὰρ Λόγος ὢν, γέγονε σὰρξ, οὕτω, γενόμενος ἄνθρωπος, 'γέγονε τοσοῦτ' κρείττων' ἐν τῇ διακονίᾳ τῆς διὰ τῶν ἀγγέλων γενομένης διακονίας, ὅσῳ διαφέρει δούλων υἱὸς, καὶ δὲ δημιουργὸς τῶν δημιουργουμένων· ὥστε παυσάσθωσαν ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ λαμβάνειν τὸ, 'γενόμενος,' οὐκ ἔστι γὰρ τῶν γενητῶν· καὶ γνώτωσαν, ὅτι τῆς διακονίας καὶ τῆς γενομένης οἰκονομίας σημαντικόν ἔστι τὸ, 'γενόμενος.' Πῶς δὲ γέγονε κρείττων ἐν τῇ διακονίᾳ, κρείττων ὢν τῇ φύσει παρὰ τὰ γενητὰ, δείκνυσιν τὰ προειρημένα, καὶ ἡγοῦμαι μὲν κἂν οὕτως αὐτοὺς αἰσχύνεσθαι. *Αν δ' ἄρα φιλονεικῶσιν, ἀκόλουθον ἂν εἴη πρὸς τὴν ἀλόγιστον αὐτῶν τόλμαν ὁμόσε χωρῆσαι τούτοις, καὶ τὰ ὅμοια ῥήτᾳ περὶ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς εἰρημένα ἀντιθεῖναι τούτοις, ἵνα ἡ ὕψωπηθέντες παύσωσιν ἑαυτῶν τὴν γλῶτταν ἀπὸ κακῶν, ἢ γνώσιν εἰς ὅσον βάθος εἰσὶν ἀνοίας. Γέγραπται τοίνυν· 'Γενῶ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστὴν, καὶ εἰς ^{Ps. xxx. (xxxii). 2.} οἶκον καταφυγῆς, τοῦ σῶσαί με' καὶ πάλιν· 'Ἐγένετο Κύριος ^{Ib. ix. 19.} καταφυγὴ τῷ πένητι' καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς εὑρίσκεται. Εἰ μὲν οὖν εἰς τὸν Υἱὸν εἰρήσθαι ταῦτα λέγουσιν, ὃ καὶ τάχα καὶ μᾶλλον ἀληθές ἐστιν· ἐπιγνώτωσαν, ὅτι μὴ ὄντα γενητὸν αὐτὸν ἀξιόυσι γενέσθαι βοηθὸν ἑαυτοῖς καὶ οἶκόν καταφυγῆς οἱ ἅγιοι· καὶ λοιπὸν τὸ 'γενόμενος,' καὶ τὸ 'ἐποίησε,' καὶ τὸ 'ἐκτισεν,' εἰς τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν λαμβανέτωσαν. Τότε γὰρ γέγονε βοηθὸς καὶ οἶκος καταφυγῆς, ὅτε 'τῷ ^{1 Pet. ii. 24.} σώματι ἑαυτοῦ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνήνεγκεν ἐπὶ τὸ ξύλον,' καὶ ἔλεγε· 'Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, ^{Matt. xi. 28.} καγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.'

63. *Αν δὲ εἰς τὸν Πατέρα λέγωσιν εἰρήσθαι τὰ ῥήτᾳ, ἄρ' ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα γέγραπται τὸ 'γενῶ,' καὶ τὸ 'ἐγένετο,' τοσοῦτ' ἐπιχειρήσουσιν, ὥστε εἰπεῖν γενητὸν εἶναι τὸν Θεόν; Ναὶ τολμήσουσιν, ὥσπερ καὶ περὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ τοιαῦτα διαλογίζονται· φέρει γὰρ αὐτοὺς ἡ ἀκολουθία τοιαῦτα καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς ὑπονοεῖν, οἷα καὶ περὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ φαντάζονται. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο μηδὲ εἰς νοῦν ποτέ τινος τῶν πιστῶν ἔλθειν τὸ τοιοῦτον! Οὔτε γὰρ ὁ Υἱὸς τῶν γενητῶν ἔστιν, οὔτε τὸ γεγραμμένον καὶ τὸ λεγόμενον ὧδε, 'γενῶ,' καὶ, 'ἐγένετο,' ἀρχὴν τοῦ εἶναι σημαίνει, ἀλλὰ τὴν γενομένην βοήθειαν τοῖς

δεομένοις. 'Ο μὲν γὰρ Θεὸς ἀεὶ καὶ ὁ αὐτὸς ἔστιν· οἱ δὲ ἄνθρωποι μετὰ ταῦτα γεγόνασιν διὰ τοῦ Λόγου, ὅτε αὐτὸς ὁ Πατὴρ ἠθέλησε· καὶ ἔστιν ὁ Θεὸς ἀόρατος καὶ ἀπρόσιτος τοῖς γενητοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις. "Όταν τοίνυν ἀσθενοῦντες οἱ ἄνθρωποι παρακαλῶσιν, ὅταν διωκόμενοι δέωνται βοηθείας, ὅταν ἀδικούμενοι προσεύχωνται, τότε φιλόανθρωπος ὢν ὁ ἀόρατος ἐπιφαίνεται διὰ τῆς ἑαυτοῦ εὐεργεσίας, ἣν διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ Λόγου καὶ ἐν αὐτῷ ποιεῖται· καὶ λοιπὸν πρὸς τὴν χρεῖαν ἐκάστω γίνεται τὰ τῆς θεοφανείας· καὶ γίνεται τοῖς μὲν ἀσθενοῦσιν ἰσχύς, τοῖς δὲ διωκόμενοις καταφυγὴ καὶ οἶκος σωτηρίας· τοῖς δὲ ἀδικουμένοις λέγει· "Ετι λαλοῦντός σου ἔρῳ, Ἰδοὺ πάρεμι.' "Όπερ οὖν εἰς ἀντίληψιν ἐκάστω διὰ τοῦ Υἱοῦ γίνεται, τοῦτο τὸν Θεὸν ἕκαστος ἑαυτῷ 'γεγενῆσθαι' λέγει· ἐπειδὴ καὶ βοηθεία παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου γίνεται. Τοῦτο οἶδε καὶ ἡ συνήθεια τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοῦτο καὶ πᾶς ὅστις οὖν ὁμολογήσει καλῶς εἰρησθαι. Πολλάκις καὶ παρὰ ἀνθρώπων γέγονεν ἀνθρώποις βοηθεία· καὶ ὁ μὲν ἀδικουμένῳ συνέκαμεν, ὥς ὁ 'Αβραὰμ τῷ Λῳτ· ὁ δὲ διωκόμενῳ τὸν οἶκον ἠνέφξεν, ὥς ὁ 'Αβδίας τοῖς υἱοῖς τῶν προφητῶν· καὶ ὁ μὲν τῶν ξένων ἀνέ-
 Gen. xiv. 13-16.
 3 Kings (1 K.) xviii. 4.
 Gen. xix. 3.
 Job xxix. 15, 16.

πανσεν, ὥς ὁ Λῳτ τοὺς ἀγγέλους· ὁ δὲ τοῖς δεομένοις κεχορηγήκειν, ὥς ὁ Ἰῳβ τοῖς αἰτούσιν αὐτόν. "Όσπερ οὖν ἕκαστος τῶν εὖ παθόντων εἰ λέγοι, 'Ὁ δεῖνά μοι γέγονε βοηθός,' καὶ ἄλλος εἰ λέγοι, 'Κἀμοὶ καταφυγὴ,' καὶ 'τούτῳ χορηγός,' λέγοντες δὲ ταῦτα, οὐ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως, οὐδὲ τὴν οὐσίαν τῶν εὖ ποιησάντων σημαίνουσιν, ἀλλὰ τὴν εἰς αὐτοὺς γινομένην παρ' ἐκείνων εὐεργεσίαν· οὕτως ὅταν λέγωσι περὶ τοῦ Θεοῦ οἱ ἄγιοι τὸ 'ἐγένετο,' καὶ τὸ 'γενοῦ,' οὐκ ἀρχὴν τινα γενέσεως σημαίνουσιν· (ἄναρχος γὰρ καὶ οὐ γενητὸς ὁ Θεός·) ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους παρ' αὐτοῦ γενομένην σωτηρίαν.

64. Τούτου δὲ οὕτως νοουμένου, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅσα δ' ἂν καὶ ὁσάκις ἂν λέγηται, 'ἐγένετο,' καὶ, 'γενοῦ,' τὴν αὐτὴν διάνοιαν σώζειν· ὥστε καὶ τὸ λεγόμενον, 'γενόμενος κρείττων τῶν ἀγγέλων,' καὶ, 'ἐγένετο,' ἀκούοντας, μὴ ἀρχὴν τινα τοῦ γίνεσθαι ἐπινοεῖν τοῦ Λόγου, μηδὲ ὅλως ἐκ τούτων γενητὸν αὐτὸν φαντάζεσθαι· ἀλλ' ἐπὶ τῆς διακονίας καὶ οἰκονομίας, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, νοεῖν τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Παύλου. "Ότε γὰρ 'ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν
 John 1. 14.
 Matt. xx. 28.

ἡμῶν,' ἦλθέ τε 'ἵνα διακονῇ' καὶ πᾶσι σωτηρίαν χαρίσῃται, τότε ἡμῶν ἐγένετο σωτηρία, καὶ ἐγένετο ζωὴ, καὶ ἐγένετο ἰλασμός· τότε ἡ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ οἰκονομία 'κρείττων γέγονε τῶν ἀγγέλων,' καὶ ἐγένετο ὁδὸς, καὶ ἐγένετο ἀνάστασις. Καὶ ὥσπερ τὸ, 'Γενοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν,' οὐκ οὐσίας γένεσιν ση-

μαίνει αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὴν φιλανθρωπίαν, ὥσπερ εἴρηται· οὕτως καὶ νῦν τὸ ‘γενόμενος κρείττων τῶν ἀγγέλων,’ καὶ, ‘ἐγένετο,’ καὶ, ‘τοσοῦτῳ κρείττων γέγονεν ἕγγυος ὁ Ἰησοῦς,’ οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου γενετὴν σημαίνει, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ τὴν γενομένην ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίαν· καὶ ἀχάριστοι τυγχάνωσιν οἱ αἱρετικοὶ, καὶ φιλόνοικοι πρὸς ἀσέβειαν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Ι. ἘΓΩ μὲν ὄμην τοὺς τῆς Ἀρείου μανίας ὑποκριτὰς ἐπὶ τοῖς προειρημένοις πρὸ τούτου κατ’ αὐτῶν ἐλέγχοις, καὶ ταῖς περὶ τῆς ἀληθείας ἀποδείξεσιν ἀρκεῖσθαι, καὶ πανομένους λοιπὸν, μεταγινώσκειν ἐφ’ οἷς ἐφρόνησάν τε καὶ ἐλάλησαν κακῶς περὶ τοῦ Σωτῆρος· αὐτοὶ δὲ, οὐκ οἶδ’ ὅπως, οὐδὲ οὕτως καταδύονται· ἀλλ’ ὥς χοῖροι καὶ κύνες περὶ τὰ ἴδια ἐξεράματα καὶ τὸν ἑαυτῶν βόρβορον κυλιόμενοι, μᾶλλον ἐφευρίσκουσιν ἑαυτοῖς ἐπινοίας εἰς ἀσέβειαν. Μὴ νοοῦντες γοῦν μήτε τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις γεγραμμένον, ‘Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ,’ μήτε τὸ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον, ‘Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν,’ φιλονεικοῦσιν ἀπλῶς, λέγοντες ‘ποίημα καὶ κτίσμα’ εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν. Καὶ ἥρκει μὲν ἀπὸ τῶν προειρημένων αὐτοὺς συνιδεῖν, εἰ μὴ τέλεον καὶ τὰς αἰσθήσεις ἀπώλεσαν, ὥς τῆς ἀληθείας μαρτυρησάσης, μὴ εἶναι ἐξ οὐκ ὄντων μηδὲ ὅλως τῶν γενητῶν τὸν Υἱόν· Θεὸς γὰρ ὢν, οὐδ’ ἂν εἴη ποίημα, οὐδὲ θέμις λέγειν αὐτὸν κτίσμα. Κτισμάτων γὰρ καὶ ποιημάτων ἴδιον τὸ λέγεσθαι ‘ἐξ οὐκ ὄντων,’ καὶ, ‘Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι’ ἀλλ’ ἐπειδὴ, ὥσπερ δεδιότες ἀποστήναι τῆς ἰδίας μυθοπλαστίας, προφασίζονται συνήθως τὰ προειρημένα ῥητὰ τῶν θείων Γραφῶν, τὰ καλῶς μὲν γεγραμμένα, ῥαδιουργηθέντα δὲ παρ’ αὐτῶν φέρε, πάλιν ἐπαναλαμβάνοντες τὸν νοῦν τῶν προειρημένων, τοὺς μὲν πιστοὺς ὑπομνήσωμεν, τούτους δὲ δείξωμεν καὶ ἐξ ἐκάστου τούτων, μηδ’ ὅλως εἰδέναι τὸν Χριστιανισμόν. Εἰ γὰρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἂν ἑαυτοὺς ‘συνέκλειον εἰς τὴν τῶν νῦν

Prov. viii, 22.

Heb. iii, 2.

Rom. xi, 32.

Ἰουδαίων ἀπιστίαν, ἀλλ' ἐρωτῶντες ἐμάνθανον, ὅτι 'Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ ^{John i. 1.} Λόγος.' ὅτε δὲ εὐδοκήσαντος τοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος αὐτὸς γέγονεν ἄνθρωπος, τότε εἰκότως εἴρηται περὶ αὐτοῦ παρὰ μὲν τοῦ Ἰωάννου τὸ, 'Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο.' παρὰ δὲ τοῦ Πέτρου, 'Κύριον ^{Ib. 14.} καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησε.' καὶ διὰ μὲν Σολομώντος, ὡς παρ' ^{Acts ii. 36.} αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, 'Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα ^{Prov. viii. 22.} αὐτοῦ.' παρὰ δὲ τοῦ Παύλου 'Τοσοῦτῳ κρείττω γενόμενος ^{Heb. i. 4.} τῶν ἀγγέλων' καὶ πάλιν, 'Ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου ^{Phil. ii. 7.} λαβών.' καὶ αὖθις, 'Ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουραίου ^{Heb. iii. 1, 2.} μετόχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν.' τὰ τοιαῦτα γὰρ πάντα ῥητὰ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν καὶ διάνοιαν βλέπουσαν εἰς εὐσέβειαν, καὶ δεικνύουσιν τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, καὶ τὰ ἀνθρωπίνως λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, διὰ τὸ γεγενῆσθαι αὐτὸν καὶ υἱὸν ἀνθρώπου. Καὶ εἰ καὶ ἀντάρκη ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν κατ' αὐτῶν, ὅμως ἐπειδὴ μὴ νοοῦντες τὸ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου λεγόμενον, (ἵνα τούτου πρῶτον μνησθῶ,) νομίζουσιν ἐν τῶν ποιημάτων εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, διὰ τὸ γεγράφθαι, 'Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν,' ἀναγκαῖον ἡγησάμην τοῦτο πάλιν λέγοντας αὐτοὺς ἐντρέπειν, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐλέγομεν, λαμβάνοντες παρ' αὐτῶν τὸ λῆμμα.

2. Εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστιν Υἱὸς, λεγέσθω καὶ ποίημα· πάντα τε τὰ ἐπὶ τῶν ποιημάτων κατηγορεῖσθω καὶ ἐπ' αὐτοῦ· καὶ μόνος μὴ λεγέσθω Υἱὸς, μὴ Λόγος, μὴ Σοφία· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς μὴ λεγέσθω Πατήρ, ἀλλὰ μόνον δημιουργὸς καὶ κτίστης τῶν γινομένων ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ ἔστω ἢ μὲν κτίσις, εἰκὼν καὶ χαρακτὴρ τῆς δημιουργικῆς βουλήσεως αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ κατ' ἐκείνους μὴ ἔστω γεννητικῆς φύσεως· ὥστε τῆς ἰδίας οὐσίας αὐτοῦ μὴ εἶναι Λόγον, μὴ Σοφίαν, μηδ' ὅλως εἰκόνα. Εἰ γὰρ μὴ ἔστιν Υἱὸς, οὐδὲ εἰκὼν. Μὴ ὄντος δὲ Υἱοῦ, πῶς ἄρα τὸν Θεὸν κτίστην εἶναι λέγετε, εἴ γε διὰ Λόγον καὶ ἐν Σοφίᾳ πάντα τὰ γινόμενα γίνεται, χωρὶς τε τούτου οὐκ ἂν τι γένοιτο, οὐκ ἔχει δὲ καθ' ἡμᾶς ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ τὰ πάντα ποιεῖ; Εἰ δὲ μὴ καρπογόνος ἐστὶν αὕτη ἡ θεία οὐσία, ἀλλ' ἔρημος, κατ' αὐτοὺς, ὡς φῶς μὴ φωτίζον, καὶ πηγὴ ξηρὰ, πῶς δημιουργικὴν ἐνέργειαν ἔχειν αὐτὸν λέγοντες οὐκ αἰσχύνονται; Καὶ ἀναιροῦντες δὲ τὸ κατὰ φύσιν, πῶς τὸ κατὰ βούλησιν προηγεῖσθαι θέλונτες οὐκ ἐρυθρίωσιν; Εἰ δὲ τὰ ἐκτὸς καὶ οὐκ ὄντα πρότερον, βουλόμενος δὲ αὐτὰ εἶναι, δημιουργεῖ, καὶ γίνεται τούτων ποιητὴς, πολλῶ πρότερον εἴη ἂν πατὴρ γεννήματος ἐκ τῆς ἰδίας οὐσίας. Εἰ γὰρ τὸ βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ ὄντων διδόναι τῷ Θεῷ, διὰ τί μὴ τὸ ὑπερκείμενον

τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ; Ὑπεραναβέβηκε δὲ τῆς βουλήσεως τὸ πεφυκέναι καὶ εἶναι αὐτὸν πατέρα τοῦ ἰδίου Λόγου. Εἰ τοίνυν τὸ πρότερον, ὅπερ ἔστι κατὰ φύσιν, οὐχ ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἐκείνων ἀνοίαν, πῶς τὸ δεύτερον, ὅπερ ἔστι κατὰ βούλησιν, γένοιτ' ἂν; Πρότερον δὲ ἔστιν ὁ Λόγος, καὶ δεύτερον ἢ κτίσις. Ἀλλ' ἔστιν ὁ Λόγος, καὶ πλείονα τολμῶσιν οἱ ἀσεβεῖς· δι' αὐτοῦ γὰρ γέγονεν ἡ κτίσις· καὶ δῆλον ἂν εἴη ὅτι, ποιητὴς ὢν, ὁ Θεὸς ἔχει καὶ τὸν δημιουργικὸν Λόγον οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἰδίον ἑαυτοῦ· πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ ῥητέον. Εἰ τὸ βούλεσθαι ἔχει, καὶ τὸ βούλημα αὐτοῦ ποιητικόν ἐστι, καὶ ἀρκεῖ τὸ βούλημα αὐτοῦ πρὸς σύστασιν τῶν γινομένων· ὁ δὲ Λόγος ἔστιν αὐτοῦ ποιητικὸς, καὶ δημιουργός· οὐκ ἀμφίβολον ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ τοῦ Πατρὸς ζῶσα βουλή, καὶ ἐνούσιος ἐνέργεια, καὶ Λόγος ἀληθινός, ἐν ᾧ καὶ συνέστηκε καὶ διοικεῖται τὰ πάντα καλῶς. Οὐδεὶς δὲ οὐδὲ διστάξειεν, ὥς ὁ ἀρμόζων τῆς ἀρμονίας καὶ τῶν ἀρμοζομένων πρόεστι. Καὶ δεύτερόν ἐστι, καθὰ προεῖπον, τὸ δημιουργεῖν τοῦ γεννᾶν τὸν Θεόν. Τὸ μὲν γὰρ Υἱὸς ἴδιον καὶ ἀληθῶς ἐκ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ αἰ οὔσης οὐσίας ἐστὶ· τὰ δὲ ἐκ βουλήσεως αὐτῆς ἔξωθεν συνιστάμενα γίνεταί, καὶ δημιουργεῖται διὰ τοῦ ἰδίου καὶ ἐξ αὐτῆς γεννήματος.

3. Οὐκοῦν τοῦ λόγου δεικνύντος πολλὴν ἀτοπίαν κατὰ τῶν λεγόντων μὴ εἶναι Υἱὸν* Θεοῦ, ἀλλὰ ποίημα ἀνάγκη λοιπὸν ἡμᾶς συνομολογεῖν Υἱὸν εἶναι τὸν Κύριον. Εἰ δὲ Υἱός ἐστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν, ὠμολόγηται δὲ ὁ υἱὸς οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ γεννῶντος εἶναι, μὴ διαφερέσθωσαν ταῖς λέξεσι, καθὰ προεῖπον, ἔαν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου ἀντὶ τοῦ, 'τῷ γεννήσαντι,' 'τῷ ποιήσαντι' ὀνομάζουσιν οἱ ἅγιοι, ὥς ἀδιαφόρου τοῦ ῥήματος ὄντος ἐπὶ τῶν τοιούτων, ἕως τὸ κατὰ φύσιν ὁμολογεῖται. Οὐ γὰρ αἱ λέξεις τὴν φύσιν παραιροῦνται· ἀλλὰ μᾶλλον ἡ φύσις τὰς λέξεις εἰς ἑαυτὴν ἔλκουσα μεταβάλλει. Καὶ γὰρ οὐ πρότεροι τῶν οὐσιῶν αἱ λέξεις, ἀλλ' αἱ οὐσίαι πρῶται, καὶ δεύτεραι τούτων αἱ λέξεις. Διὸ καὶ ὅταν ἡ οὐσία ποίημα ἢ κτίσμα ᾖ, τότε τὸ 'ἐποίησε,' καὶ τὸ 'ἐγένετο,' καὶ τὸ 'ἔκτισε,' κυρίως ἐπ' αὐτῶν λέγεται τε καὶ σημαίνει τὸ ποίημα. Ὅταν δὲ ἡ οὐσία γέννημα ᾖ καὶ υἱός, τότε τὸ 'ἐποίησε,' καὶ τὸ 'ἐγένετο,' καὶ τὸ 'ἔκτισεν,' οὐκ ἔτι κυρίως ἐπ' αὐτοῦ κεῖται, οὐδὲ ποίημα σημαίνει· ἀλλ' ἀντὶ τοῦ 'ἐγέννησε,' τῷ 'ἐποίησεν,' ἀδιαφόρως τις κέχρηται ῥήματι. Πολλάκις γοῖν πατέρες τοὺς ἐξ αὐτῶν φύντας υἱοὺς 'δούλους' ἑαυτῶν ὀνομάζουσι, καὶ οὐκ ἀρνοῦνται τὸ γνήσιον τῆς φύσεως· καὶ πολλάκις τοὺς ἰδίους δούλους φιλοφρονούμενοι 'τέκνα' καλοῦσι, καὶ οὐ κρύπτουσι τὴν ἐξ ἀρχῆς

αὐτῶν κτῆσι· τὸ μὲν γὰρ ἐπ' ἐξουσίας, ὡς πατέρες λέγουσι· τὸ δὲ φιλανθρώπως ὀνομάζουσι. Σάρρα γοῦν 'τὸν Ἀβραάμ 1 Pet. iii. 6. κύριον ἐκάλει,' καίτοι μὴ δούλη, ἀλλὰ σύζυγος οὖσα· καὶ ὁ μὲν Ἀπόστολος Φιλήμονι τῷ κτησαμένῳ συνήπτεν ὡς 'ἀδελφόν' Philem. 10. Ὡνήσιμον τὸν δούλον· ἡ δὲ Βηρσαβεὲ, καίτοι μήτηρ οὖσα, τὸν υἱὸν ἐκάλει 'δούλον,' λέγουσα τῷ πατρὶ, 'τὸν δούλόν σου 3 Kings (1 K.) i. 19. Σολομῶνα·' εἶτα καὶ Νάθαν ὁ προφήτης, εἰσελθὼν, τὰ αὐτὰ ἐκέλευε λέγειν τῷ Δαβίδ, ὅτι 'Σολομῶνα τὸν δούλόν σου·' καὶ Ib. 26. οὐκ ἔμελεν αὐτοῖς τὸν υἱὸν εἰπεῖν 'δούλον,' ἀκούων γὰρ κἀκεῖνος ἐπεγίνωσκε τὴν φύσιν, καὶ οὗτοι δὲ λέγοντες οὕτως οὐκ ἠγνόουν τὸ γνήσιον. Κληρονόμον γοῦν ἡξίουσαν αὐτὸν τοῦ πατρὸς γενέσθαι, ὃν ὡς δούλον ἐκάλουν· ἦν γὰρ υἱὸς τῇ φύσει ταῦ Δαβίδ.

4. Ὡσπερ τοίνυν ἀναγινώσκοντες ταῦτα διανοούμεθα καλῶς, καὶ ἀκούοντες 'δούλον' τὸν Σολομῶνα, οὐ νομίζομεν αὐτὸν εἶναι δούλον, ἀλλὰ φύσει καὶ γνήσιον υἱόν, οὕτως ἔαν καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος τοῦ ἀληθῶς ὁμολογουμένου· Υἱοῦ, καὶ φύσει Λόγου ὄντος, λέγωσιν οἱ ἅγιοι, 'πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν·' ἡ Heb. iii. 2. αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἔαν λέγῃ, 'Κύριος ἔκτισέ με·' καὶ, 'Ἐγὼ Ps. cxv. (cxvi.) 16. δούλος σὸς, καὶ υἱὸς τῆς παιδείκης σου·' καὶ ὅσα τοιαῦτα· μὴ διὰ τοῦτο ἀρνεῖσθωσάν τινες τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ιδιότητα· ἀλλ', ὡς ἐπὶ Σολομῶνος καὶ τοῦ Δαβίδ, διανοεῖσθωσαν ὀρθῶς περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἐπεὶ, εἰ ἀκούοντες Σολομῶνα 'δούλον,' ὁμολογοῦσιν υἱόν, πῶς οὐ πολλάκις ἀπολωλέναι δίκαιοι εἰσιν, ὅτι τὴν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ Κυρίου διάνοιαν οὐ σώζουσιν, ἀλλ' ὅταν μὲν ἀκούωσι 'γέννημα, καὶ Λόγον, καὶ Σοφίαν,' βιάζονται παρερμηνεύειν, καὶ ἀρνεῖσθαι τὴν φύσει καὶ γνησίαν γέννησιν τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ· ἀκούοντες δὲ 'ποιήματος' φωνὰς καὶ λέξεις, εὐθὺς εἰς τὸ νομίζειν φύσει ποίημα τὸν Υἱὸν καταφέρονται, καὶ ἀρνοῦνται τὸν Λόγον· καίτοι δυνάμενοι, διὰ τὸ γεγενῆσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον, πάσας τὰς τοιαύτας λέξεις ἐπιβρίπτειν ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ; Πῶς οὖν καὶ οὗτοι οὐ Prov. xi. 33. 'βδελυκτοὶ' παρὰ τῷ Κυρίῳ δείκνυνται, 'δισσὰ στάθμιμα' παρ' ἑαυτοῖς ἔχοντες, καὶ τῷ μὲν ἐκείῳ λογιζόμενοι, τῷ δὲ τὸν Κύριον βλασφημοῦντες; Ἀλλ' ἴσως τὸ μὲν 'δούλος' ὡς κατὰ διάθεσιν λεγόμενον συντίθενται, τὸ δὲ "τῷ ποιήσαντι" κατέχουσιν, ὡς μέγα τι βοήθημα τῆς αἰρέσεως αὐτῶν. Ἔστι δὲ αὐτοῖς καὶ τοῦτο κάλαμος τεθλασμένος τὸ ἔρεισμα· καταγνώσκονται γὰρ εὐθὺς ἑαυτῶν, εἰ μάθοιεν τὸ τῆς Γραφῆς ἰδίωμα. Καὶ γὰρ ὥσπερ 'δούλος' λέγεται ὁ Σολομῶν, καίπερ ὢν υἱὸς, οὕτως, ἵνα τὰ ἐν τοῖς προτέροις εἰρημένα πάλιν εἴπωμεν, εἰ καὶ 'ποιουμένους καὶ κτιζομένους καὶ γινομένους' τοὺς ἐξ ἑαυτῶν φνομένους υἱοὺς

λέγοιεν οἱ γονεῖς, οὐδὲν ἦττον οὐκ ἀρνοῦνται τὴν φύσιν. Ὁ γοῦν Ἐσυχίας, ὡς ἐν τῷ Ἡσαΐα γέγραπται, εὐχόμενος ἔλεγεν·
 Ἰσα. xxxviii. 19. Ἐκ τῆς γὰρ τῆς σήμερον παιδία ποιήσω, ἃ ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην σου, Κύριε τῆς σωτηρίας μου. Καὶ αὐτὸς μὲν ἔλεγε, ποιήσω· ὁ δὲ προφήτης ἐν τε αὐτῷ τῷ βιβλίῳ, καὶ τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν οὕτω φησί· Καὶ οἱ υἱοὶ σου, οἱ ἐξελεύσονται ἐκ σοῦ. Ἀντὶ τοῦ γενεᾶν, ἅρα τὸ ποιήσω εἶρηκε καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ φυομένους, ὡς ποιουμένους φησί. Καὶ οὐ διαφέρεται τις, ὡς περὶ τοῦ φύσει γεννήματός ἐστιν ἡ λέξις.
 Gen. iv. 1. Καὶ Εὐὰ δὲ τεκοῦσα τὸν Κάιν, εἶπεν· Ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ. Ἀντὶ τοῦ τεκεῖν, ἅρα καὶ αὐτὴ τὸ ἔκτησάμην εἶρηκε. Καὶ γὰρ πρότερον ἰδοῦσα τὸν τόκον, ὕστερον εἶπε τὸ ἔκτησάμην. Καὶ οὐ διὰ τὸ ἔκτησάμην, νομίσειεν ἂν τις ἔξωθεν ἡγοράσθαι τὸν Κάιν, καὶ μὴ ἐξ αὐτῆς τετέχθαι.
 Ib. xlviii. 5. Καὶ ὁ πατριάρχης δὲ Ἰακώβ ἔλεγε τῷ Ἰωσήφ· Νῦν οὖν οἱ δύο υἱοὶ σου, οἱ γενόμενοί σοι ἐν Αἰγύπτῳ, πρὸ τοῦ με ἐλθεῖν πρὸς σὲ εἰς Αἴγυπτον, ἐμοὶ εἰσι, Ἐφραῖμ καὶ Μανασσῆς. Καὶ ἡ Γραφὴ δὲ περὶ τοῦ Ἰώβ φησιν· Ἐγένοντο αὐτῷ υἱοὶ ἑπτὰ, καὶ θυγατέρες τρεῖς· ὥσπερ καὶ Μωϋσῆς εἶρηκεν ἐν τῷ νόμῳ· Ἐὰν δὲ γένωιται τιμι υἱοί· καὶ, ἔαν ποιήσῃ υἱόν.

5. Ἰδοὺ πάλιν τοὺς γεννηθέντας, ὡς γενομένους καὶ ποιηθέντας· εἰρήκασιν, εἰδότες ὅτι ἕως ὁμολογοῦνται υἱοί, κὰν λέγῃ τις, ἐγένοντο, ἢ ἔκτησάμην, ἢ ἐποίησα, οὐδὲν διαφέρει. Ἡ γὰρ φύσις καὶ ἡ ἀλήθεια ἔλκει τὴν διάνοιαν εἰς ἑαυτήν. Διὸ καὶ πρὸς τοὺς ζητοῦντας, εἰ κτίσμα καὶ ποιήμα ἐστὶν ὁ Κύριος, χρὴ πρότερον ζητεῖν εἰ Υἱὸς ἐστι, καὶ Λόγος, καὶ Σοφία. Τούτων γὰρ ἀποδεικνυμένων, ἐκβάλλεται εὐθὺς καὶ παύεται ἡ περὶ τοῦ ποιήματος καὶ κτίσματος ὑπόνοια· οὔτε γὰρ τὸ ποιήμα Υἱὸς καὶ Λόγος ἂν εἴη, οὔτε ὁ Υἱὸς ποιήμα ἂν εἴη. Τούτων δὲ πάλιν οὕτως ὄντων, φανερά πᾶσιν ἀπόδειξις, ὡς ἡ λέξις ἢ λέγουσα, τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, οὐκ εἰς ὄνησιν ἐστὶ τῇ αἰρέσει αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς κατάγνωσιν. Δέδεικται γὰρ ὅτι ἡ τοῦ, ἐποίησε, λέξις, καὶ ἐπὶ τῶν γνησίων καὶ φύσει τέκνων ἐν τῇ θείᾳ κείται Γραφῇ· ὅθεν τοῦ Κυρίου ἀποδεικνυμένου φύσει καὶ γνησίου Υἱοῦ, Λόγου, καὶ Σοφίας τοῦ Πατρὸς, κὰν λέγῃται ἐπ' αὐτοῦ τὸ, ἐποίησεν, ἢ τὸ, ἐγένετο, οὐχ ὡς ποιήματος ὄντος αὐτοῦ λέγεται, ἀλλ' ἀδιαφόρως τῇ λέξει χρῶνται οἱ ἅγιοι, ὡς ἐπὶ τοῦ Σολομῶνος, καὶ τῶν Ἐσυχίου τέκνων. Καὶ γὰρ καὶ αὐτῶν γεννησάντων ἐξ ἑαυτῶν, γέγραπται· ἐποίησα, καὶ, ἔκτησάμην, καὶ, ἐγένετο. Οὐκοῦν τὰ τοιαῦτα λεξιεῖδια πολλάκις προφασισάμενοι οἱ θεομάχοι, ὀφείλουσι κὰν ὀψέ ποτε ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποθέσθαι τὴν ἀσεβῆ φρόνησιν, καὶ φρονῆσαι περὶ τοῦ

Κυρίου ὅτι Υἱὸς ἐστὶν ἀληθινὸς, Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς, οὐ ποίημα, οὐ κτίσμα. Εἰ γὰρ ποίημά ἐστιν ὁ Υἱὸς, ἐν ποίῳ ἄρα λόγῳ καὶ ἐν ποίᾳ σοφίᾳ γέγονεν αὐτός; Πάντα γὰρ τὰ ποιήματα διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας γέγονε, καθὼς γέγραπται· 'Πάντα ἐν Σοφίᾳ ἐποίησας·' καὶ, 'Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν.' Εἰ δὲ αὐτὸς ἐστὶν ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία, ἐν ᾗ πάντα γίνεται, οὐκ ἄρα τῶν ποιουμένων ἐστὶν, οὐδὲ ὅλως τῶν γενητῶν, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς γέννημα.

Ps. ciii. (civ.)
24.
John i. 3.

6. Σκοπεῖτε γὰρ ὅποσον ἔχει πῶμα τὸ λέγειν ποίημα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Λέγει που Σολομὼν ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ, ὅτι· 'σύμπαν τὸ ποίημα ἄξει ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν, ἐν παντὶ παρεωρωμένῳ, ἢ ἐὰν ἀγαθὸν, καὶ ἐὰν πονηρόν.' Οὐκοῦν εἰ ποίημά ἐστιν ὁ Λόγος, ἀχθήσεται καθ' ὑμᾶς καὶ αὐτὸς εἰς κρίσιν; Καὶ τοῦ λοιποῦ ἢ κρίσις, κρινομένου τοῦ κριτοῦ; τίς δὲ τοῖς μὲν δικαίοις τὰς εὐλογίας δώσει, τοῖς δὲ ἀναξίοις τὰς ἐπιτιμίας, ἐστηκότος τοῦ Κυρίου καθ' ὑμᾶς μετὰ πάντων ἐν κρίσει; ποίῳ δὲ καὶ νόμῳ κριθήσεται αὐτὸς ὁ νομοθέτης; Ταῦτα τῶν ποιημάτων ἰδιά ἐστι, τὸ κρίνεσθαι, τὸ παρὰ τοῦ Υἱοῦ εὐλογεῖσθαι καὶ ἐπιτιμᾶσθαι. Φοβήθητε λοιπὸν τὸν κριτὴν, καὶ πείσθητε τῷ Σολομῶνι λέγοντι. Εἰ γὰρ σύμπαν τὸ ποίημα ἄξει ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν, ὁ δὲ Υἱὸς οὐκ ἔστι τῶν κρινομένων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον συμπάντων τῶν ποιημάτων αὐτὸς ἐστὶν ὁ κριτής· πῶς οὐ λαμπρότερον ἡλίου δείκνυται μὴ ποίημα ὦν ὁ Υἱὸς, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς Λόγος, ἐν ᾧ τὰ ποιήματα γίνεται τε καὶ κρίνεται; Εἰ δ', ὅτι γέγραπται, 'πιστὸν ὄντα,' πάλιν ταράττει αὐτοὺς νομίζοντας ὡς ἐπὶ πάντων λέγεσθαι καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ 'πιστὸν,' ὅτι πιστεύων ἐκδέχεται τῆς πίστεως τὸν μισθόν· ὥρα καὶ διὰ τοῦτο πάλιν αὐτοὺς ἐγκαλεῖν.

Μωσεὶ μὲν λέγουσι· 'Ὁ Θεὸς πιστὸς καὶ ἀληθινός·' τῷ δὲ Παύλῳ γράφουσι· 'Πιστὸς ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε.' Ἀλλὰ ταῦτα λέγοιτες οἱ ἅγιοι, οὐκ ἀνθρώπινα περὶ τοῦ Θεοῦ διανοοῦντο· ἀλλ' ἐγίνωσκον διπλοῦν εἶναι τὸν νοῦν ἐν τῇ Γραφῇ περὶ 'τοῦ πιστοῦ,' τὸ μὲν ὡς πιστεύον, τὸ δὲ, ὡς ἀξιόπιστον· καὶ τὸ μὲν ἐπ' ἀνθρώπων, τὸ δὲ ἐπὶ Θεοῦ ἀρμόζειν. Πιστὸς γοῦν ὁ Ἀβραάμ, ὅτι τῷ λαλοῦντι πεπίστευκε Θεῷ· πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὅτι, καθὼς ψάλλει Δαβὶδ, 'πιστός ἐστιν ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ ὁ Κύριος,' καὶ ἀξιόπιστός ἐστι, καὶ 'ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὸν ψεύσασθαι.' Καὶ, 'εἴ τίς ἐστι πιστὴ χήρας ἔχουσα,' διὰ τὸ καλῶς πιστεύειν, πιστὴ καλεῖται. 'Πιστὸς δὲ ὁ λόγος,' ὅτι ὁ εἰρηκεν, ὀφείλει πιστεῦεσθαι· ἀληθὲς γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως. Καὶ τὸ γεγράφθαι τοῖνυν, 'πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν,' οὐ πρὸς

Heb. iii. 2.

Deut. xxxii. 4.

1 Cor. x. 13.

Ps. cxliv.
(cxlv.) 13.
Heb. vi. 18.

1 Tim. v. 16.

1b. iii. 1.

ἄλλους ἔχει τὴν ὁμοιότητα, οὐδ' ὅτι πιστεύων, εὐάρεστος γέγονεν, ἀλλ' ὅτι Υἱὸς ὢν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, πιστός ἐστι καὶ αὐτὸς ὀφείλων πιστεῦεσθαι, ἐν οἷς ἂν λέγῃ καὶ ποιῇ, αὐτὸς ἄτρεπτος μένων, καὶ μὴ ἀλλοιούμενος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ οἰκονομίᾳ καὶ τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ.

7. Οὕτως μὲν οὖν ἂν τις, πρὸς τὴν ἀναίδειαν αὐτῶν χωρῶν, δύναται καὶ ἐκ μόνῃς τῆς, 'ἐποίησε,' λέξεως, διελέγχειν αὐτοὺς πλανωμένους, καὶ νομίζοντας εἶναι ποίημα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ διάνοια τῶν γεγραμμένων ἐστὶν ὀρθή, δεικνύουσα τὴν 'ἐποίησε' λέξιν, πότε καὶ πρὸς τί λεγομένη σημαίνεται, ἀναγκαῖον καὶ ἐξ αὐτῆς δεῖξαι τῶν αἰρετικῶν τὴν ἀλογίαν, ἐὰν μάλιστα, ὥς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρήκαμεν, καὶ τούτου τὸν καιρὸν καὶ τὴν χρεῖαν λάβοιμεν. Οὐ τοῖνυν τὰ πρὸ τῆς κτίσεως διηγούμενος ὁ Ἀπόστολος ταῦτα εἶρηκεν, ἀλλ' ὅτε 'ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο' οὕτω γὰρ γέγραπται. "Οθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλή- Heb. iii. 1, 2.
σεως ἐπουρανοῦ μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν.' Πότε οὖν ἀπεστάλη, ἡ ὁπηνίκα τὴν ἡμετέραν ἐνεδύσατο σάρκα; πότε δὲ ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γέγονεν, ἡ ὅτε, προσενέγκας ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡγεῖρεν ἐκ νεκρῶν τὸ σῶμα, καὶ νῦν αὐτὸς τοὺς προσερχομένους αὐτοῦ τῇ πίστει προσάγει καὶ προσφέρει τῷ Πατρὶ, λυτρούμενος πάντας, καὶ ὑπὲρ πάντων ἱλασκόμενος τὰ πρὸς τὸν Θεόν; Οὐ τὴν οὐσίαν ἄρα τοῦ Λόγου, οὐδὲ τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς φυσικὴν γέννησιν σημᾶναι θέλων ὁ Ἀπόστολος εἶρηκε, 'πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν' (μὴ γένοιτο! ποιῶν γάρ ἐστιν ὁ Λόγος, οὐ ποιούμενος αὐτός) ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ κάθοδον καὶ ἀρχιερωσύνην γενομένην, ἣν καλῶς ἂν τις ἴδοι ἐκ τῆς κατὰ τὸν νόμον καὶ τὸν Ἀαρὼν ιστορίας. Οὕτως Ἀαρὼν οὐ γεγέννηται ἀρχιερεὺς, ἀλλὰ ἀνθρώπος, καὶ μετὰ χρόνον, ὅτε ὁ Θεὸς ἠθέλησε, γέγονεν ἀρχιερεὺς καὶ γέγονεν οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ ἐκ τῶν συνήθων ἱματίων γνωριζόμενος, ἀλλ' ἐπενδιδυσκόμενος τὴν ἐπωμίδα, τὸ λογεῖον, τὸν ποδήρη, ἃ αἱ γυναῖκες μὲν εἰργάσαντο προστάζει τοῦ Θεοῦ, ἐν τούτοις δὲ εἰσερχόμενος εἰς τὰ ἅγια, τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ θυσίαν προσέφερε' καὶ ἐν τούτοις ὥσπερ ἐμεσίτενε τῇ ὑπατασίᾳ Exod. xxxviii.
τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων θυσίαις. Οὕτω τοῖνυν καὶ ὁ and xxxix.
Κύριος 'ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος' καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, John i. 1.
καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος' ὅτε δὲ ἠθέλησεν ὁ Πατὴρ ὑπὲρ πάντων λύτρα δοθῆναι, καὶ πᾶσι χαρίσασθαι, τότε διὴ ὁ Λόγος, ὡς Ἀαρὼν τὸν ποδήρη, οὕτως αὐτὸς ἔλαβε τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα, Μαρίαν ἀντὶ τῆς ἀνεργάστου γῆς ἐσχηκῶς μητέρα τοῦ σώματος, ἵνα ἔχων τὸ προσφερόμενον αὐτὸς, ὡς ἀρχιερεὺς ἑαυτὸν προσεινέγκῃ

τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἰδίῳ αἵματι πάντας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν καθάρσῃ, καὶ ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναστήσῃ.

8. Τούτου γὰρ ἦν τὰ παλαιὰ σκιά· καὶ ὅπερ πεποίηκεν ἐλθὼν ὁ Σωτὴρ, τοῦτο κατὰ τὸν νόμον ἐσκιογράφει ὁ Ἀαρὼν. "Ὡςπερ οὖν ὁ Ααρὼν, ὁ αὐτὸς ὢν, οὐκ ἡλλάσsetο περιτιθέμενος τὴν ἀρχιερατικὴν ἐρῆθῃτα, ἀλλὰ μένων ὁ αὐτὸς, ἐκαλύπτετο μόνον· καὶ εἰ ἔλεγέ τις ἑωρακῶς αὐτὸν προσφέροντα, 'Ἴδου γέγονε σήμερον ὁ Ἀαρὼν ἀρχιερεὺς,' οὐκ ἐσήμαινεν αὐτὸν ἄνθρωπον τότε γεγενησθαι· ἦν γὰρ, καὶ πρὸ τοῦ αὐτὸν ἀρχιερέα γενέσθαι, ἄνθρωπος· ἀλλ' ὅτι τῇ λειτουργείᾳ πεποιήται ἀρχιερεὺς, περιθέμενος τὰ πεποιημένα καὶ κατασκευασθέντα ἱμάτια τῇ ἀρχιερατείᾳ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ Κυρίου δυνατὸν ἐστὶ καλῶς νοεῖν, ὡς οὐκ ἄλλος γέγονε τὴν σάρκα λαβὼν, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ὢν, ἐκαλύπτετο ταύτῃ· καὶ τὸ 'γέγονε,' καὶ τὸ 'πεποιήται,' οὐχ ὅτι ὁ Λόγος, ἢ Λόγος ἐστὶ, πεποιήται νοεῖν θέμις, ἀλλ' ὅτι Λόγος, ὢν δημιουργὸς, ὥστερον πεποιήται ἀρχιερεὺς, ἐνδυσάμενος σῶμα τὸ γενητὸν καὶ ποιητὸν, ὅπερ καὶ προσενεγκεῖν ὑπὲρ ἡμῶν δύναται· διὸ καὶ λέγεται πεποιήσθαι. Εἰ μὲν οὖν οὐ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ Κύριος, μαχέσθωσαν οἱ Ἀρειανοί· εἰ δὲ 'ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο,' τί ἔδει περὶ γεγονότος ἀνθρώπου λέγειν ἢ, 'πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν;' Ὡς γὰρ ἴδιον περὶ τοῦ Λόγου εἰπεῖν, 'Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος,' οὕτως ἀνθρώπων ἰδιὸν ἐστὶ τὸ γίνεσθαι καὶ ποιεῖσθαι. Τίς γοῦν ἰδὼν τὸν Κύριον, ὡς ἄνθρωπον περιπατοῦντα, καὶ Θεὸν ἐκ τῶν ἔργων δεικνύμενον, οὐκ ἂν ἠρώτησε, 'Τίς τοῦτον ἐποίησεν ἄνθρωπον;' τίς δὲ πάλιν οὕτως ἐρωτηθεὶς οὐκ ἂν ἀπεκρίνετο, ὅτι 'ὁ Πατὴρ τοῦτον ἐποίησεν ἄνθρωπον, καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν ἡμῖν ἀρχιερέα;' τὴν δὲ τοιαύτην διάνοιαν καὶ τὸν καιρὸν, καὶ τὸ πρόσωπον, αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος ὁ καὶ γράψας, 'πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν,' δηλῶσαι μᾶλλον ἱκανός ἐστιν, ἔαν τὰ ἐμπροσθεν λάβωμεν· μία γὰρ ἀκολουθία ἐστὶ, καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ τὸ ἀνάγνωσμα τυγχάνει. Γράφει τοίνυν ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ ἰΙηβ. ἱΙ. 14-15; πρὸς Ἑβραίους ταῦτα· 'Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινωνήκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ θανάτου δισπαιτὸς τοῦ ζῆν ἐνοχοὶ ἦσαν δουλείας. Οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται. "Ὅθεν ὥφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλείμῳν γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν, εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ· ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι. "Ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε

John i. 1.

IIeb. ii. 14-15;
iii. 1, 2.

τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν.³

9. Τίς τὴν περικοπὴν ταύτην ὅλην ἀναγινώσκων, οὐ τῶν μὲν Ἀρειανῶν καταγινώσκει, τὸν δὲ μακάριον Ἀπόστολον θαυμάζει, καλῶς εἰρηκότα; Πότε γὰρ πεποιήται, καὶ πότε ἀπόστολος γέγονεν, εἰ μὴ ὅτε παραπλησίως ἡμῖν μετέσχε καὶ αὐτὸς αἵματος καὶ σαρκός; Καὶ πότε γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς, ἢ ὅτε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὡμοιώθη; ὡμοιώθη δὲ τότε, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, ἐνδυσάμενος τὴν ἡμετέραν σάρκα. Οὐκοῦν περὶ τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας τοῦ Λόγου γράφων ὁ Παῦλος ἔλεγε, ‘πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν,’ καὶ οὐ περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου. Μηκέτι τοίνυν μαίνεσθε λέγοντες ποῖημα εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Ἔστι γὰρ αὐτὸς Υἱὸς φύσει μονογενής. Τότε δὲ ἔσχεν ἀδελφοὺς, ὅτε τὴν ὁμοίαν ἡμῖν ἐνεδύσατο σάρκα, ἣν καὶ προσφέρων αὐτὸς δι’ αὐτοῦ, ἀρχιερεὺς ὠνομάσθη, καὶ γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστός· ἐλεήμων μὲν, ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν προσενέγκας ἑαυτὸν ἠλέησεν ἡμᾶς· πιστὸς δὲ, οὐ πίστεως μετέχων, οὐδὲ εἰς τινα πιστεύων ὥσπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ πιστεύεσθαι ὑφείλων περὶ ὧν ἐὰν λέγῃ καὶ ποιῇ, καὶ ὅτι πιστὴν θυσίαν προσφέρει τὴν μένουσαν καὶ μὴ διαπίπτουσαν. Αἱ μὲν γὰρ κατὰ νόμον προσφερόμεναι οὐκ εἶχον τὸ πιστόν, καθ’ ἡμέραν παρερχόμεναι, καὶ δεύμεναι πάλιν καθαρσίου· ἡ δὲ τοῦ Σωτῆρος θυσία ἡπάξ γενομένη ‘τετελείωκε’ τὸ πᾶν, καὶ πιστὴ γέγονε μένουσα διὰ παντός. Καὶ Ἀαρὼν μὲν ἔσχε τοὺς διαδεχομένους, καὶ ὅλως ἡ κατὰ νόμον ἱερατεία χρόνῳ καὶ θανάτῳ παρήμειβε τοὺς προτέρους· ὁ δὲ Κύριος ‘ἀπαράβατον’ καὶ ‘ἀδιάδεκτον’ ἔχων τὴν ἀρχιερωσύνην· πιστὸς γέγονεν ἀρχιερεὺς, παραμένων ἀεὶ, καὶ τῇ ἐπαγγελίᾳ πιστὸς γενόμενος, εἰς τὸ ἐπακοῦειν καὶ μὴ πλανᾶν τοὺς προσερχομένους. Τοῦτο δὲ πάλιν καὶ ἀπὸ τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ μεγάλου Πέτρου μαθεῖν ἔξεστι, λέγοντος· ‘Ὡστε καὶ οἱ ^{Heb. x. 14.} πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πιστῷ κτίστῃ παρατιθέσθωσαν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς·’ πιστὸς γάρ ἐστιν, οὐκ ἀλλασσόμενος, ἀλλ’ ἀεὶ διαμένων, καὶ ἀποδιδούς ἃ ἐπηγγέλιτο. ^{1b. vii. 24.}

10. Ἑλλήνων μὲν οὖν οἱ λεγόμενοι παρ’ αὐτοῖς ψευδῶνυμοι θεοὶ οὔτε τῷ εἶναι, οὔτε τῷ ἐπαγγέλλεσθαι εἰσι πιστοί· οὔτε γὰρ οἱ αὐτοὶ εἰσι πανταχοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ τόπους, τῷ χρόνῳ διαφθείρονται, καὶ περὶ ἑαυτοὺς καταβρέβουσι· διὸ καὶ κατ’ αὐτῶν ὁ λόγος βοᾷ, ὅτι πίστις οὐκ ἴσχυσεν ἐν αὐτοῖς, καὶ ὕδωρ ψευδὲς εἰσι, καὶ οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς. Ὁ δὲ τῶν ὅλων καὶ μόνος τῷ ὄντι ὄντως καὶ ἀληθινὸς ὢν Θεὸς πιστός ἐστιν, ὁ αὐτὸς ὢν, καὶ λέγων· ‘Ἰδετέ με, ἴδετε, ὅτι ἐγὼ εἰμι,’ καὶ, ‘οὐκ ἡλλοίωμαι’ διὸ καὶ ὁ τούτου Υἱὸς πιστός ἐστιν, ἀεὶ ὢν, καὶ οὐκ ἁλλοιού-

Cf. Jer. x. 14.

Deut. xxxii. 39.
Mal. iii. 6.

1 Pet. iv. 19.

μενος, οὐδὲ διαψευδόμενος οὔτε ἐν τῷ εἶναι, οὔτε ἐν τῷ ἐπαγγέλλεσθαι, καθάπερ πάλιν ὁ Ἀπόστολος γράφων Θεσσαλονικεῦσι μὲν φησι· ‘Πιστὸς ὁ καλὼν ὑμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει·’ ἐν γὰρ τῷ ποιεῖν ἃ ἐπαγγέλλεται, πιστὸς ἐστὶ λαλῶν· Ἑβραίοις δὲ περὶ τοῦ σημαίνειν τὴν λέξιν ταύτην καὶ τὸ ἀναλλοιώτον οὕτως γράφει· ‘Εἰ ἀπιστήσομεν, ἐκείνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται.’ Οὐκοῦν εἰκότως ὁ Ἀπόστολος τὴν σωματικὴν τοῦ Λόγου παρουσίαν διηγούμενός φησιν, ‘Ἀπόστολον καὶ πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν,’ δεικνύς, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γενόμενος· Ἰησοῦς Χριστὸς, χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀναλλοιώτός ἐστι. Καὶ ὥσπερ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ διὰ τῆς ἀρχιερωσύνης μνημονεύει γράφων ὁ Ἀπόστολος, οὕτω καὶ πάλιν οὐκ ἐσιώπησε μακρὰν, ἀλλ’ εὐθὺς περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μνημονεύει, πανταχοῦ τῆς ἀσφαλείας γινόμενος, ἔνθα μάλιστα τὸ ταπεινὸν ὀνομάζει, ἵν’ εὐθὺς αὐτοῦ τὴν ὑψηλότητα καὶ τὴν πατρικὴν μεγαλειότητα γινώσκωμεν. Φησὶ γοῦν· ‘Ὁ μὲν Μωσῆς θεράπων, ὁ δὲ Χριστὸς Υἱὸς, καὶ ἐκείνος μὲν πιστὸς εἰς τὸν οἶκον, οὗτος δὲ ἐπὶ τὸν οἶκον,’ ὡς αὐτὸς αὐτὸν κατασκευάσας, καὶ Κύριος αὐτοῦ καὶ δημιουργὸς τυγχάνων, καὶ ὡς Θεὸς ἀγιάζων αὐτόν. Ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς, ἄνθρωπος φύσει ὢν, πιστὸς ἐγένετο, πιστεύων τῷ διὰ τοῦ Λόγου λαλοῦντι αὐτῷ Θεῷ· ὁ δὲ Λόγος οὐχ ὥσπερ τις τῶν γεννητῶν ἦν ἐν σώματι, οὐδὲ ὡς κτίσμα ἐν κτίσμασι, ἀλλὰ Θεὸς ἐν σαρκὶ καὶ δημιουργὸς, καὶ κατασκευαστὴς ἐν τῷ κατασκευασθέντι ὑπ’ αὐτοῦ. Καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι ἕνεκα τοῦ εἶναι καὶ ὑφεστάναι σάρκα περιβέβληνται· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἕνεκα τοῦ ἀγιάζειν τὴν σάρκα γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ Κύριος ὢν, ἐν τῇ μορφῇ τοῦ δούλου ἦν· δούλη γὰρ τοῦ Λόγου ἢ πᾶσα κτίσις, ἢ παρ’ αὐτοῦ γενομένη καὶ ποιηθεῖσα. Ἐκ δὲ τούτου συνέστηκεν, ὅτι καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, ‘ἐποίησεν,’ οὐ ποιούμενον δείκνυσιν τὸν Λόγον, ἀλλ’ ὅπερ ἔλαβεν ὅμοιον ἡμῖν σῶμα· διὸ καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν ἐχρημάτισε, γειόμενος ἄνθρωπος.

II. Εἰ δὲ δέδεικται, ὅτι, κἂν ἐπ’ αὐτοῦ τοῦ Λόγου τις λέγῃ τὸ ‘ἐποίησεν,’ ἀντὶ τοῦ ‘ἐγέννησε’ λέγει· ποίαν ἄρα παρεξουρεῖν ἐπίνοιαν ἔτι μᾶλλον κακονοίας εἰς τοῦτο δυνήσονται, ὅπου γε πανταχόθεν ὁ λόγος τὸ ῥήτῳ διακαθάρας, ἔδειξε μὴ εἶναι ποίημα τὸν Υἱόν, ἀλλὰ τῇ μὲν οὐσίᾳ γέννημα τοῦ Πατρὸς· τῇ δὲ οἰκονομίᾳ κατ’ εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς, ἐποιήθη δι’ ἡμᾶς ἄνθρωπος καὶ συνίσταται; καὶ διὰ τοῦτο ἄρα λέγεται παρὰ μὲν τῷ Ἀποστόλῳ, ‘πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν,’ ἐν δὲ ταῖς Παροιμίαις καὶ τὸ ‘κτίζεσθαι.’ Ὅπως γὰρ ὁμολογεῖται ‘γενόμενος ἄνθρωπος,’ οὐδὲν διαφέρει λέγειν, καθάπερ προεῖρηται, εἴτε ‘ἐγένετο,’

1 Thess. v. 24.

2 Tim. ii. 13.

Heb. xlii. 8.

Jh. iii. 5, 6.

εἶτε 'πεποιήται,' εἶτε 'ἐκτισται,' εἶτε 'πέπλασται,' εἶτε 'δοῦλος,' εἶτε 'υἱὸς παιδίσκης,' εἶτε 'υἱὸς ἀνθρώπου,' εἶτε 'κατεστάθη,' εἶτε 'ἀπεδήμηται,' εἶτε 'νυμφίος,' εἶτε 'ἀδελφιδοῦς,' εἶτε 'ἀδελφός.' Πάντα γὰρ ταῦτα τὰ λεξεῖδια τῆς ἀνθρώπων συνστάσεως ἴδια τυγχάνει ὄντα· καὶ τὰ τοιαῦτα οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὸ ἄνθρωπον αὐτὸν γεγένησθαι σημαίνει. Τοιαύτην ἔχει διανοίαν καὶ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσι παρ' αὐτῶν πάλιν προφερόμενον ῥητὸν τοῦ Πέτρου λέγοντος· "Ὅτι Κύριον καὶ Χριστὸν ἐποίησε Acts ii, 36. τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε." Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐνταῦθα γέγραπται, 'ἐποίησεν ἑαυτῷ Υἱόν,' ἢ, 'ἐποίησεν ἑαυτῷ Λόγον,' ἵνα καὶ τοιαῦτα φαντασθῶσιν. Εἰ μὲν οὖν μὴ ἐπελάθοντο ὅτι περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ λαλοῦσιν, ἐρευνήτωσαν εἴ που γέγραπται, 'ἐποίησεν ἑαυτῷ Υἱόν ὁ Θεός,' ἢ 'ἐκτίσειν ἑαυτῷ Λόγον,' ἢ πάλιν, εἴ που γέγραπται φανερώς, 'ποίημά ἐστιν ἡ κτίσις ὁ Λόγος' καὶ τότε προφασιζέσθωσαν, ἵνα καὶ οὕτως ἐλεγχθῶσιν οἱ ἀνίητοι. Εἰ δὲ μηδὲν τι τοιοῦτον εὐρίσκουσι, μόνον δὲ εἴ που γέγραπται, 'ἐποίησε,' καὶ 'πεποιήται,' θηρεύουσι· φοβοῦμαι μὴ κατ' ὀλίγον ἀκούοντες, "Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν Gen. i, 7, 10. ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν," καὶ 'ἐποίησε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην,' καὶ, 'ἐποίησε τὴν θάλασσαν,' εἴπωσιν αὐτὸν εἶναι τὸν οὐρανὸν, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ γενόμενον φῶς, καὶ αὐτὰν εἶναι τὴν γῆν, καὶ ἕκαστον τῶν ποιηθέντων, ἵνα λοιπὸν ὁμοιωθῶσι καὶ τοῖς λεγομένοις Στωϊκοῖς. "Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐξαπλοῦσιν εἰς τὰ πάντα· οὗτοι δὲ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον εἰς ἕκαστον τῶν ποιημάτων συντάττουσιν, εἰ καὶ φθάναντες εἰρήκασιν τὰ ὅμοια, λέγοντες ἕνα τῶν ποιημάτων αὐτὸν εἶναι.

12. Ἀλλὰ πάλιν ἀκουέτωσαν τὰ αὐτὰ, καὶ μανθανέτωσαν πρῶτον, ὅτι Υἱὸς ἐστιν, ὥς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, καὶ οὐ ποίημα ὁ Λόγος, καὶ οὐ δεῖ τὰς τοιαύτας λέξεις εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ λαμβάνειν, ἀλλ' ἐρευνᾶν διὰ τί καὶ πῶς ταῦτα γέγραπται· καὶ πάντως ἀπαντήσῃ τοῖς ζητοῦσιν ἡ ἀνθρωπίνη οἰκονομία, ἣν δι' ἡμᾶς ἀνεδέξατο. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Πέτρος εἰρηκῶς, 'Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησεν,' εὐθὺς ἐπήγαγε, 'τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε,' καὶ πᾶσι γέγονε φανερόν, (γένοιτο δ' ἂν καὶ τούτοις, ἔαν τὴν ἀκολουθίαν τηρήσωσιν,) ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτὸν πεποιῆσθαι ἔλεγε. Τί γάρ ἐστι τὸ σταυρούμενον ἢ τὸ σῶμα; τὸ δὲ σωματικὸν τοῦ Λόγου πῶς εἶχε σημᾶναι ἢ διὰ τοῦ εἰπεῖν, 'ἐποίησεν;' ἄλλως τε καὶ τὸ λεγόμενον ἐνταῦθα, 'ἐποίησεν,' ὀρθὴν ἔχει τὴν διάνοιαν. Οὐ γὰρ εἴρηκε, καθὰ προείπον, 'ἐποίησεν αὐτὸν Λόγον,' ἀλλὰ, 'Κύριον αὐτόν,' καὶ

οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' 'εἰς ὑμᾶς,' καὶ, 'ἐν μέσῳ ὑμῶν ἐποίησεν,' ἴσον τῷ εἰπεῖν, 'ἀπέδειξε.' Καὶ τοῦτο αὐτὸ ὁ Πέτρος, ἀρχόμενος τῆς τοιαύτης ἀρχιδιδασκαλίας, μετὰ παρατηρήσεως ἐσήμανεν, ἡνίκα πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν· "Ἄνδρες Ἰσραηλίται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι, καὶ τέρασι, καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς αὐτοὶ οἶδατε." Τὸ ἄρα πρὸς τῷ τέλει λεγόμενον, 'ἐποίησε,' τοῦτο ἐν τῇ ἀρχῇ εἶρηκεν, 'ἀπέδειξε·' ἀπὸ γὰρ τῶν σημείων καὶ ὧν ἐποίει θαυμασίων ὁ Κύριος, ἀπεδείχθη οὐχ ἀπλῶς ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεὸς ὧν ἐν σώματι, καὶ Κύριος αὐτὸς ὧν ὁ Χριστός. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λεγόμενον παρὰ τοῦ Ἰωάννου· 'Διὰ τοῦτο οὖν μᾶλλον ἐδίδκων αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ σάββατον, ἀλλὰ καὶ Πατέρα ἰδίον ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ.' Οὐ γὰρ ἐπλαττεν ἑαυτὸν ὁ Κύριος τότε Θεόν· οὐδὲ γὰρ ὅλως ἐνι ποιούμενος Θεός· ἀλλὰ ἀπεδείκνυε διὰ τῶν ἔργων, λέγων· 'Κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε, ἵνα γνῶτε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί.' Οὕτως τοίνυν Κύριον καὶ Βασιλέα αὐτὸν πεποίηκεν ὁ Πατὴρ ἐν μέσῳ ἡρῶν, καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς πρότερον ἀπειθοῦντας. Καὶ δηλόν ἐστιν, ὡς ὁ νῦν Κύριος καὶ Βασιλεὺς ἀναδεικνύμενος, οὐκ ἀρχὴν ἔχει τοῦ γενέσθαι τότε Βασιλεὺς καὶ Κύριος, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει τοῦ τὴν κυριότητα ἑαυτοῦ δεικνύειν, καὶ ἐκτείνειν καὶ πρὸς τοὺς ἀπειθήσαντας.

13. Εἰ μὲν οὖν νομίζουσιν ὅτι, καὶ πρὶν γένηται ἄνθρωπος καὶ σταυρὸν ὑπομεῖναι, οὐκ ἦν Κύριος καὶ Βασιλεὺς ὁ Σωτὴρ, ἀλλὰ τότε ἀρχὴν ἔσχε τοῦ εἶναι Κύριος· γνώτωσαν, ὅτι τὰ τοῦ Σαμοσατέως ἐκ φανεροῦ πάλιν φθέγγονται ῥήματα· εἰ δέ, ὥσπερ ἀνέγνωμεν καὶ προείπομεν ἐν τοῖς προτέροις, Κύριος καὶ Βασιλεὺς ἐστιν αἰδίδιος, τοῦ μὲν Ἀβραὰμ Κύριον αὐτὸν προσκυνούντος, τοῦ δὲ Μωσέως λέγοντος· 'Καὶ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα θεῖον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ·' καὶ τοῦ Δαβὶδ ψάλλοντος· 'Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου,' καὶ, 'Ὁ θρόνος σου ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος ἐυθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου,' καὶ, 'Ἡ βασιλεία σου βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων,' δηλόν ἐστιν ὡς, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος, Βασιλεὺς καὶ Κύριος ἦν αἰδίδιος, εἰκὼν καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων. Ἀϊδίου δὲ οὗτος τοῦ Λόγου Κυρίου καὶ Βασιλέως, πρόδηλον πάλιν, ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ πεποιῆσθαι ἔλεγεν ὁ Πέτρος, ἀλλὰ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ κυριότητα γενομένην, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τῷ σταυρῷ πάντας λυτρωσάμενος, πάντων γέγονε Κύριος καὶ Βασι-

Ib. 22.

John v. 16, 18.

John x. 38.

Gen. xix. 24

Ps. cix. (cx.) 1.

Ib. xlii. (xlii.) 6.

Ib. cxlii. (cxlii.) 13.

λεύς. Ἐὰν δὲ διὰ τὸ γεγράφθαι, 'ἐποίησε,' φιλονεικῶσι, μὴ θέλοντες ἴσον εἰρῆσθαι τὸ, 'ἐποίησε,' τῷ 'ἀπέδειξε,' ἢ μὴ νοοῦντες, ἢ διὰ τὴν Χριστομάχον αὐτῶν προαίρεσιν ἀκουέτωσαν, ὅτι καὶ οὕτως ὀρθὴν ἔχει διάνοιαν τὰ τοῦ Πέτρου ῥήματα. Ὁ γὰρ γινόμενός τινων κύριος τοὺς ἤδη ὄντας κτάται ὑφ' ἑαυτὸν· εἰ δὲ ὁ Κύριος δημιουργός ἐστι πάντων καὶ βασιλεὺς αἰδίου, ὅτε δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, τότε καὶ ἡμᾶς ἐκτήσατο· δῆλον ἂν εἴη καὶ κατὰ τοῦτο, ὥς τὸ παρὰ τοῦ Πέτρου λεγόμενον οὐδ' οὕτω ποίημα σημαίνει τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὴν μετὰ ταῦτα τῶν πάντων ὑποταγὴν, καὶ τὴν εἰς πάντας γενομένην τοῦ Σωτῆρος κυριότητα· καὶ ἔστιν ὅμοιον τοῦτο τοῖς ἔμπροσθεν. Ὡς περ γὰρ ἐκεῖ παρετιθέμεθα τὰ ῥητὰ τὸ, 'Γενοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστὴν,' καὶ τὸ, 'Ἐγένετο Κύριος καταφυγὴ τῷ πένητι,' καὶ ἐδείκνυν ὁ λόγος, ὅτι μὴ ταῦτα γενητὸν δείκνυνσι τὸν Θεόν, ἀλλὰ τὴν εἰς ἕκαστον γινομένην εὐεργεσίαν παρ' αὐτοῦ· οὕτω καὶ τὸ τοῦ Πέτρου ῥητὸν τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν.

14. Λόγος μὲν γὰρ ὦν αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, Κύριός ἐστι τοῦ παντός· ἡμεῖς δὲ τὸ πρὶν ἡμεῖν ὑπέσθηναι ἐξ ἀρχῆς μὲν 'τῇ δουλείᾳ τῆς φθορᾶς' καὶ 'τῇ κατάρᾳ τοῦ νόμου,' ἔπειτα δὲ καὶ κατ' ὀλίγον ἑαυτοῖς ἀναπλάσαντες τὰ μὴ ὄντα, 'ἐδουλεύομεν,' ὥς εἶπεν ὁ μακάριος Ἀπόστολος, 'τοῖς φύσει μὴ οὐσι θεοῖς' καὶ τὸν μὲν ἀληθινὸν Θεὸν ἡγνοοῦμεν, τὰ δὲ μὴ ὄντα προετιμῶμεν τῆς ἀληθείας. Ἀλλ' ὕστερον ὥς περ ὁ πάλαι λαὸς ἐν Αἰγύπτῳ βαρούμενος ἐστέναξεν, οὕτω καὶ ἡμῶν ἐχόντων τὸν ἔμφυτον νόμον καὶ κατὰ τοὺς ἀλαλήτους στεναγμοὺς τοῦ Πνεύματος ἐντυγχανόντων καὶ λεγόντων· 'Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, κτῆσαι ἡμᾶς'· γέγονεν ὥς περ εἰς οἶκον καταφυγῆς καὶ εἰς Θεὸν ὑπερασπιστὴν, οὕτω καὶ Κύριος ἡμῶν γέγονε. Καὶ οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτὸς ἔσχε τότε· ἀλλ' ἡμεῖς ἀρχὴν ἔσχομεν τοῦ εἶναι αὐτὸν Κύριον ἡμῶν. Λοιπὸν γὰρ ἀγαθὸς ὦν ὁ Θεὸς, καὶ Πατὴρ ὦν τοῦ Κυρίου, ἐλεήσας καὶ θέλων πᾶσι γνωσθῆναι, ποιεῖ τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν ἐνδύσασθαι σῶμα ἀνθρώπινον, καὶ γενέσθαι ἄνθρωπον, κληθῆναι τε αὐτὸν Ἰησοῦν, ἢ, ἐν τούτῳ ἑαυτὸν προσενέγκας ὑπὲρ πάντων, τοὺς πάντας ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τῆς θεοπλανεσίας καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ πάντων γένηται Κύριος καὶ Βασιλεὺς αὐτός. Τὸ δὲ ὅν γενέσθαι αὐτὸν οὕτω Κύριον καὶ Βασιλέα, τοῦτ' ἔστιν ὃ ἔλεγεν ὁ Πέτρος· 'Ἐποίησεν αὐτὸν Κύριον, καὶ Χριστὸν ἀπέστειλεν' ἴσον τῷ εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν ποίησας ὁ Πατὴρ ἴδιον γὰρ ἀνθρώπων τὸ ποιέισθαι. Οὐχ ἀπλῶς δὲ ἐποίησεν ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς τὸ κυριεῦσαι πάντων αὐτὸν, καὶ ἀγιάζειν πάντας διὰ τοῦ χρίσματος πεποίηκεν. Εἰ γὰρ καὶ δούλου μορφὴν ἔλαβεν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων Λόγος, ἀλλ' ἢ πρόσληψις

Ρσ. xxx.
(xxxī.) 2.
Ib. ix. 9.

Rom. i. 25.

Ib. viii. 26.

Isa. xxvi. 13.

Acts ii. 36.

τῆς σαρκὸς οὐκ ἐδούλου τὸν Λόγον φύσει Κύριον ὄντα· ἀλλὰ μᾶλλον ἐλευθέρωσις μὲν ἦν ἡ γινόμενη παρὰ τοῦ Λόγου πάσης τῆς ἀνθρωπότητος· αὐτὸς δὲ ὁ φύσει Κύριος Λόγος, καὶ ἀνθρωπος ποιηθεὶς, διὰ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς Κύριος πάντων καὶ Χριστὸς, τουτέστιν, εἰς τὸ ἀγιάζειν τῷ Πνεύματι πάντας, πεποιήται. Καὶ ὥσπερ ὁ Θεὸς γινόμενος εἰς Θεὸν ὑπερασπιστὴν, καὶ λέγων· “Ἐσομαι αὐτοῖς Θεός·” οὐ μᾶλλον τότε γίνεται ^{2 Cor. vi. 16.} Θεός, οὐδὲ τότε ἀρχὴν ἔχει τοῦ γίνεσθαι Θεός· ἀλλ’ ὅπερ ἐστὶν αἰεὶ, τοῦτο καὶ τοῖς δεομένοις γίνεται, ὅταν αὐτῷ, δοκῇ· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς φύσει Κύριος καὶ Βασιλεὺς αἰδῖος ὢν, οὐχ ὅτε ἀποστέλλεται, μᾶλλον γίνεται Κύριος, οὐδὲ τότε ἀρχὴν λαμβάνει τοῦ εἶναι Κύριος καὶ Βασιλεὺς· ἀλλ’ ὅπερ ἐστὶν αἰεὶ, τοῦτο καὶ τότε κατὰ σάρκα πεποιήται, καὶ λυτρωσάμενος πάντας γίνεται καὶ οὕτω ζώντων καὶ νεκρῶν Κύριος· αὐτῷ γὰρ λοιπὸν τὰ πάντα δουλεύει· καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ ψάλλει καὶ ὁ Δαβὶδ· ‘Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν ^{Ps. cix. (cx.) 7.} θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.’ Οὐ γὰρ ἔπρεπε δι’ ἐτέρου τὴν λύτρωσιν γενέσθαι, ἀλλὰ διὰ τοῦ φύσει Κυρίου, ἵνα μὴ διὰ Υἱοῦ μὲν κτιζώμεθα, ἄλλον δὲ Κύριον ὀνομάζωμεν, καὶ πέσωμεν εἰς τὴν Ἀρειανὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἀφροσύνην, κτίσει δουλεύοντες παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν.

15. Αὕτη τοῦ ῥήτου· κατὰ γε τὴν ἐμὴν οὐθένειαν ἢ διάνοια. Καὶ γὰρ ἀληθὴ καὶ χρηστὴν ἔχει τὴν αἰτίαν τὰ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους τοιαῦτα ῥήματα τοῦ Πέτρου. Ἰουδαῖοι γὰρ πλανηθέντες ἀπὸ τῆς ἀληθείας, προσδοκῶσι μὲν ἐρχόμενον τὸν Χριστόν· οὐχ ἡγοῦνται δὲ αὐτὸν καὶ πάθος ἀναδέχεσθαι, λέγοντες ὅπερ οὐ νοοῦσιν· “Ἡμεῖς οἶδαμεν ὅτι, ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστὸς, μένει εἰς ^{John xii. 34.} τὸν αἰῶνα· καὶ πῶς σὺ λέγεις, ὅτι δεῖ αὐτὸν ὑψωθῆναι;” ἔπειτα οὐ Λόγον γινόμενον ἐν σαρκί, ἀλλὰ ψιλὸν αὐτὸν ἀνθρωπον γίνεσθαι, ὡς πάντες γεγόνασιν οἱ βασιλεῖς ὑπολαμβάνουσιν. Ὁ μὲν οὖν Κύριος, τοὺς περὶ Κλεόπαν ἐντρέπων, ἐδίδασκεν, ὅτι τὸν Χριστὸν δεῖ πρῶτον παθεῖν· καὶ τοὺς ἄλλους δὲ Ἰουδαίους, ^{Luke xxiv. 26.} ὅτι Θεὸν ἐπιδημῆσαι, λέγων· ‘Εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς, πρὸς ^{John x. 35.} οὓς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ Γραφή· ὃν ὁ Πατὴρ ἡγίασε, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε ὅτι, Βλασφημεῖς· ὅτι εἶπον, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι;’

16. Ὁ τοίνυν Πέτρος, μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ Σωτῆρος, κατ’ ἀμφοτέρα διορθούμενος τοὺς Ἰουδαίους, φησὶν· “Ὡ Ἰουδαῖοι, τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσιν ἔρχεσθαι αἱ θεῖαι Γραφαί, καὶ ὑμεῖς μὲν ψιλὸν ἀνθρωπον αὐτὸν, ὡς ἓνα τῶν ἐκ τοῦ Δαβὶδ, νομίζετε· τὰ δὲ γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ οὐ τοιοῦτον αὐτὸν, οἷον ὑμεῖς λέγετε, σημαίνουσιν· ἀλλὰ μᾶλλον Κύριον καὶ Θεόν, καὶ ἀθάνατον, καὶ

χορηγὸν ζωῆς καταγγέλλουσιν. Ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς εἶρηκεν
 “Ὁψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν
 ὑμῶν” ὁ δὲ Δαβὶδ ἐν μέν τῳ ἑκατοστῷ ἐννάτῳ ψαλμῳ· “Εἶπεν
 ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς
 ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου” ἐν δὲ τῳ πεντεκαίδε-
 κάτῳ· “Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ᾄδην, οὐδὲ δώσεις
 τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν.” Ὅτι μὲν οὖν οὐκ εἰς τὸν
 Δαβὶδ φθάνει τὰ τοιαῦτα ῥητὰ, αὐτὸς μὲν μαρτυρεῖ, “Κύριον
 ἑαυτοῦ” φάσκων εἶναι τὸν ἐρχόμενον· συννοῶτε δὲ καὶ ὑμεῖς, ὅτι
 ἀπέθανε, καὶ τὰ λείψανα αὐτοῦ παρ’ ὑμῖν ἐστίν. “Ὅτι δὲ τὸν
 Χριστὸν τοιοῦτον εἶναι δεῖ, οἷον αὐτὸν λέγουσιν εἶναι αἱ Γραφαί,
 πάντως καὶ ὑμεῖς συνομολογήσετε· παρὰ Θεοῦ γὰρ εἰρηνται οἱ
 λόγοι, καὶ οὐ δύναται ψεῦδος ἐν αὐτοῖς εἶναι. Εἰ μὲν οὖν
 δύνασθε εἰπεῖν, ὡς ἐλθόντος πρότερον τοιούτου, καὶ δύνασθε
 δεῖξαι Θεὸν αὐτὸν εἶναι, ἀφ’ ὧν ἐποίησε σημείων καὶ τεράτων,
 εἰκότως ἡμῖν διαμάχεσθε· εἰ δὲ δεῖξαι μὲν οὐ δύνασθε ὡς ἐλ-
 θόντα, προσδοκᾶτε δὲ ἀκμὴν τοιούτου, ἐπίγνωτε τὸν καιρὸν ἀπὸ
 τοῦ Δαυιδ· εἰς τὸν παρόντα γὰρ χρόνον τὰ λεχθέντα παρ’
 αὐτοῦ φθάνει. Εἰ δὲ ὁ παρῶν καιρὸς οὗτός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ
 πάλοι προκαταγγελλόμενος, καὶ τὰ γενόμενα δὲ νῦν ἐφ’ ἡμῖν
 ἐωράκατε, γνῶτε ὅτι οὗτος ὁ Ἰησοῦς, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε,
 οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ προσδοκώμενος· ὁ μὲν γὰρ Δαβὶδ καὶ
 πάντες οἱ προφῆται ἀπέθανον, καὶ τὰ μνήματα πάντων παρ’ ὑμῖν
 ἐστίν· ἡ δὲ γενομένη νῦν ἀνάστασις ἔδειξεν εἰς τοῦτον φθάνειν
 τὰ γεγραμμένα. Τὸ μὲν γὰρ σταυρωθῆναι, δείκνυσιν τὸ “Ὁψεσθε
 τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην” καὶ τὸ τῇ λόγχῃ δὲ τρωθῆναι τὴν
 πλευρὰν, πληροῖ τὸ “Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη” τὸ δὲ
 μὴ μόνον ἐξαναστήναι, ἀλλὰ καὶ παλαιούς νεκρούς ἐκ τῶν μνη-
 μείων ἐγείρει (τούτους γὰρ ἐωράκασιν ὑμῶν οἱ πλείωτοι), του-
 τέστι τὸ “Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ᾄδην” καὶ τὸ
 “Κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας” καὶ πάλιν· “Ἀφείλεν ὁ Θεός.”
 Τὸ δὲ καὶ τοιαῦτα σημεῖα ποιῆσαι αὐτὸν, οἷα γέγονε, δείκνυσιν
 Θεὸν εἶναι τὸν ἐν σώματι, καὶ αὐτὸν εἶναι τὴν ζωὴν καὶ Κύριον
 τοῦ θανάτου. Ἐπρεπε γὰρ τὸν Χριστὸν, τὸν ἄλλοις ζωὴν δι-
 δόντα, αὐτὸν μὴ κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου· τοῦτο δὲ οὐκ ἂν
 ἐγεγόνει εἰ, ὡς ὑμεῖς νομίζετε, ψιλὸς ἄνθρωπος ἦν ὁ Χριστός.
 Ἀλλὰ μὴν αὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἄνθρωποι γὰρ πάντες
 ὑπεύθυνον θανάτου εἰσὶ. Μηκέτι τοιγαροῦν ἀμφιβαλλέτω τις,
 ἀλλ’ ἀσφαλῶς γνωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι οὗτος ὁ Ἰησοῦς,
 ὃν ἐθεωρήσατε σχήματι ἄνθρωπον, ποιοῦντα σημεῖα καὶ τοιαῦτα
 ἔργα, ἃ μηδεὶς πώποτε πεποίηκεν, αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς καὶ
 Κύριος πάντων. Καὶ γὰρ καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, καὶ κληθεῖς

Deut. xxviii.
60.
Ps. cix. (cx.) 1.

Ib. xv. (xvi.)
10.

Dan. ix.
24-27.

Deut. xlviii.
66.

Isa. liii. 7.

Isa. xxy. 8.
Ibid.

Ἰησοῦς, ὥσπερ ἐν τοῖς προτέροις εἶπομεν, οὐκ ἡλαττώθη τῷ ἀνθρωπίνῳ πάθει, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐν τῷ ποιηθῆναι ἀνθρώπου, ζώντων καὶ νεκρῶν ἀποδείκνυται Κύριος. 'Ἐπειδὴ γὰρ,' ὡς 1 Cor. i. 21. εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, 'ἐν τῇ Σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν, ἠυδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας' οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἐπειδὴ οὐκ ἠθελήσαμεν διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ ἐπιγινῶναι τὸν Θεόν, καὶ δουλεῦσαι τῷ φύσει δεσπότῃ ἡμῶν τῷ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ· ἠυδόκησεν ὁ Θεὸς ἐν ἀνθρώπῳ δεῖξαι τὴν ἑαυτοῦ κυριότητα, καὶ πάντας ἐλκύσαι πρὸς ἑαυτόν. Δι' ἀνθρώπου δὲ ψιλοῦ τοῦτο ποιῆσαι ἀπρεπὲς ἦν ἵνα μὴ, ἄνθρωπον Κύριον ἔχοντες, ἀνθρωπολάτραι γενώμεθα· διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν, καὶ οὕτως ἐποίησεν αὐτὸν Κύριον καὶ Χριστὸν ὁ Πατήρ· ἴσον τῷ εἰπεῖν, 'Εἰς τὸ κυριεῦν αὐτὸν καὶ βασιλεύειν ἐποίησεν' ἵν' ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὥσπερ πᾶν γόνυ κάμπτει, οὕτω καὶ Κύριον καὶ Βασιλέα αὐτόν τε τὸν Υἱὸν ἐπιγινώσκωμεν, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν Πατέρα.'

17. Ἰουδαίων μὲν οὖν οἱ πλείστοι, ταῦτα ἀκούοντες, ἐνετράπησαν, καὶ λοιπὸν ἐπέγνωσαν τὸν Χριστὸν, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι Acts ii. 37. γέγραπται· ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀρειομανῖται αἰροῦνται ἀπομένειν Ἰουδαῖοι καὶ μάχεσθαι τῷ Πέτρῳ, φέρε, τὰς ὁμοίας λέξεις αὐτοῖς παραθώμεθα· ἴσως κἂν οὕτως ἐντραπῶσι, μαθόντες τὴν συνήθειαν τῆς θείας Γραφῆς. "Ὅτι μὲν οὖν αἰδῖος Κύριός ἐστι καὶ Βασιλεὺς ὁ Χριστὸς, δηλὸν γέγονεν ἐκ τῶν προειρημένων, καὶ οὐδεὶς ἐστιν, ὃς ἀμφιβάλλει περὶ τούτου. Τίς γὰρ ὢν τοῦ Θεοῦ, ὁμοιος αὐτοῦ ἂν εἴη· ὁμοιος δὲ ὢν, πάντως ἐστὶ καὶ Κύριος καὶ Βασιλεὺς· αὐτὸς γάρ φησιν· 'Ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν Πατέρα.' "Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸ μόνον τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Πέτρου, 'Κύριον αὐτὸν ἐποίησε καὶ Χριστὸν,' οὐ ποίημα εἶναι τὸν Υἱὸν σημαίνει, ἔξεστιν ἰδεῖν ἀπὸ τῆς εὐλογίας τοῦ Ἰσαάκ· κἂν ἀμυδρά πῶς ἢ εἰκὼν αὕτη πρὸς τὸ προκείμενον ᾗ. Ἐφη τοίνυν τῷ μὲν Ἰακώβ, 'Γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου,' τῷ δὲ Ἡσαῦ, 'Ἰδοὺ κύριον αὐτὸν ἐποίησά σου.' Εἰ μὲν οὖν τὸ 'ἐποίησε' τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως τοῦ Ἰακώβ ἐσήμαινεν, οὐδ' οὕτω μὲν ἐχρῆν αὐτοὺς τοιαῦτα περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ κἂν ἐνθυμείσθαι· οὐ γάρ ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ποίημα, ὡς ὁ Ἰακώβ· πλὴν ἐδύναντό πῶς πυθόμενοι, μηκέτι παραφρονεῖν· εἰ δὲ ταῦτα οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας, οὐδὲ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γενέσεως λαμβάνουσι, καίτοι κατὰ φύσιν ὄντος τοῦ Ἰακώβ κτίσματος καὶ ποιήματος, πῶς οὐ πλέον τοῦ διαβόλου μαίνονται, εἰ ἄρα ἂ μὴδὲ τοῖς φύσει γεννητοῖς τολμῶσιν ἐκ τῶν ὁμοίων

John xiv. 9.

Acts ii. 36.

Gen. xxvii. 29.

Ib. 37.

λέξεων συνάπτειν, ταῦτα τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ προσπλέκουσι, λέγοντες αὐτὸν ποίημα εἶναι; Ἐλεγε γὰρ ὁ Ἰσαὰκ, 'γίνου,' καὶ, 'ἐποίησα,' οὔτε τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως τοῦ Ἰακώβ, οὔτε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνων· μετὰ γὰρ τριάκοντα καὶ πλεῖον ἔτη τῆς γενέσεως αὐτοῦ ταῦτα ἔλεγεν· ἀλλὰ τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἐξουσίαν αὐτοῦ, τὴν μετὰ ταῦτα γενομένην.

18. Οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον ὁ Πέτρος οὐ ποίημα τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου σημαίνων ταῦτ' ἔλεγεν· ἴδει γὰρ αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὁμολογήσας· 'Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζῶντος,' ἀλλὰ τὴν κατὰ χάριν ποιηθεῖσαν καὶ γενομένην καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ βασιλείαν καὶ κυριότητα. Καὶ γὰρ ταῦτα λέγων, οὐκ ἐσιώπησε περὶ τῆς αἰδίου καὶ πατρικῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ καὶ προειρηκώς ἦν ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς. Τὸ δὲ μετ' ἐξουσίας διδόναι τὸ Πνεῦμα οὐ κτίσματος οὐδὲ ποιήματος ἐστίν, ἀλλὰ Θεοῦ δῶρον. Τὰ μὲν γὰρ κτίσματα ἀγιάζεται παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὁ δὲ Υἱὸς οὐχ ἀγιαζόμενος παρὰ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς διδοὺς αὐτὸ τοῖς πᾶσι, δείκνυται μὴ κτίσμα, ἀλλὰ Υἱὸς ἀληθινὸς τοῦ Πατρὸς ὦν. Πλὴν ὅτι ὁ διδοὺς τὸ Πνεῦμα, ὁ αὐτὸς λέγεται καὶ πεποιῆσθαι· πεποιῆσθαι μὲν ἐν ἡμῖν Κύριος διὰ τὸ ἀνθρώπινον, διδοὺς δὲ, ὅτι τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστίν. Ἦν γὰρ αἰεὶ καὶ ἔστιν, ὥσπερ Υἱὸς, οὕτω καὶ Κύριος καὶ παμβασιλεὺς τῶν πάντων, ὅμοιος ὦν κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς, καὶ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἔχων, ὡς εἶρηκεν αὐτός. Φέρε λοιπὸν καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ταῖς Παραομιαῖς λεγόμενον· 'Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὕδων αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ, θεωρήσωμεν' εἰ καὶ μάλιστα, δειχθέντος τοῦ Λόγου, ὅτι μὴ ποίημά ἐστι, δέδεικται ὅτι μὴδὲ κτίσμα ἐστί. Ταῦτὸν γάρ ἐστιν εἰπεῖν ποίημα καὶ κτίσμα· ὥστε καὶ τὴν ἀπόδειξιν τὴν περὶ τοῦ μὴ εἶναι ποίημα τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ περὶ τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα. Διὸ καὶ θαυμάσειεν ἂν τις αὐτοὺς ἐπιρουντας ἑαυτοῖς προφάσεις εἰς ἀσέβειαν, καὶ μὴ αἰσχυνομένους ἐπὶ τοῖς γενομένοις καθ' ἕκαστον ἐλέγχοις. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐπερούουν ἀπατᾶν πυθθανόμενοι τῶν ἀκεραίων· 'Ὁ ὦν τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐποίησεν, ἢ τὸν ὄντα;' καὶ, 'Εἰ εἶχες υἱόν, πρὶν γεννήσης;' ὡς δὲ δέδεικται τοῦτο σαθρὸν, ἐφεύρον λέγειν· 'Ἐν τῷ ἀγέννητον, ἢ δύο;' εἴτ' ἐν τούτῳ διελεγχθέντες συνῆψαν εὐθύς· 'Αὐτεξουσίος ἐστι, καὶ τρεπτῆς ἐστι φύσεως;' Ἀλλὰ ἐκβληθέντος καὶ τούτου, πάλιν ἐφεύρον λέγειν· 'Τοσοῦτ' κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων.' Ὡς δὲ Heb. i. 4. καὶ τοῦτο ἡ ἀλήθεια διήλεγξε, νῦν λοιπὸν ἐκείνα πάντα συνάγοντες, διὰ τοῦ 'ποιήματος' καὶ 'κτίσματος,' τὴν ἀῖρσιν αὐτῶν συνιστᾶν νομίζουσι. Πάλιν γὰρ ἐκείνα σημαίνουσι, καὶ οὐκ ἀφίστανται τῶν ἰδίων κακονοιῶν, τὰ αὐτὰ ποικίλως ἀντιμετα-

Matt. xvi. 16.

Acts ii. 16.

John xvi. 7.

Prov. viii. 22.

βάλλοντες καὶ μεταστρέφοντες, ὅπως ἴσως τῇ ποικιλίᾳ τινὰς ἀπατῆσαι δυνηθῶσιν. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοῖνυν καὶ τὰ προειρημένα δείκνυσιν αὐτῶν καὶ ταύτην τὴν ἐπίνοιαν ματαίαν· ὁμως, ἐπειδὴ τῷ ἐκ τῶν Παροιμιῶν ῥητῷ τεθρυλλήκασιν τὰ πανταχοῦ, καὶ παρὰ πολλοῖς τοῖς ἀγνοοῦσι τὴν Χριστιανῶν πίστιν δοκοῦσί τι λέγειν, ἀναγκαῖον καὶ αὐτὸ τὸ ῥητὸν, ὥσπερ τὸ 'πιστὸν ὄντα Ib. III, 2. τῷ ποιήσαντι αὐτὸν,' οὕτω καὶ τὸ 'ἐκτισε,' καθ' ἑαυτὸ ἐξετάσαι· ἢ, ὥς ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτῳ δειχθῶσι μὴδὲν πλέον ἔχοντες ἢ φαντασίαν.

19. Καὶ πρῶτά γε ἴδωμεν ἄπερ, ἐπιδεδώκασιν κατὰ τὴν ἀρχὴν, ἡνίκα ἡ αἵρεσις ἐπλάττετο παρ' αὐτῶν, τῷ μακαρίτῃ Ἀλεξάνδρῳ. Ἐγραψαν τοῖνυν λέγοντες· 'Κτίσμα ἐστίν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων· ποιήμᾳ ἐστίν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων· γέννημᾳ ἐστίν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων.' Θεασάσθω δὴ ἕκαστος τὸ πανοῦργον καὶ δόλιον τῆς αἱρέσεως ταύτης· εἰδυῖα γὰρ τὸ πικρὸν τῆς ἰδίας κακοφροσύνης, καλλωπίζειν ἑαυτὴν βιάζεται πιθανότητι ῥημάτων· καὶ λέγει μὲν, ὅπερ φρονεῖ, ὅτι 'κτίσμα' ἐστὶ, νομίζει δὲ δύνασθαι κρύπτειν ἑαυτὴν ἐν τῷ λέγειν· 'ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων.' Μᾶλλον δὲ οὕτω γράψαντες, διὰ τούτων πλέον ἡλεξαν ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν. Εἰ γὰρ ὅλως καθ' ὑμᾶς κτίσμα ἐστὶ, πῶς ὑποκρίνεσθε λέγοντες, 'ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων;' καὶ εἰ ὅλως ποιήμᾳ ἐστὶ, πῶς 'οὐχ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων;' ἐν οἷς καὶ τὸν ἰὸν τῆς αἱρέσεως θεωρεῖν ἔξεστι. Λέγοντες γὰρ 'γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων,' πολλοὺς υἱοὺς συντάττουσι, καὶ τούτων ἓνα εἶναι τὸν Κύριον δογματίζουσιν· ὡς μηκέτι κατ' αὐτοὺς Μονογενῆ εἶναι, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ἀδελφῶν ἓνα καὶ αὐτὸν γέννημα καὶ Υἱὸν χρηματίζειν. Τίς οὖν χρεῖα τῆς ὑποκρίσεως, ὥστε λέγειν μὲν αὐτὸν κτίσμα, λέγειν δὲ αὐτὸν μὴ κτίσμα; Καὶ γὰρ καὶ ἐὰν λέγητε, 'οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων,' ἀνόητον ὑμῶν τὸ τοιοῦτον σόφισμα δειχθήσεται· ἐν γὰρ πάλιν τῶν κτισμάτων αὐτὸν εἶναι λέγετε· καὶ οἷα ἂν τις εἴποι καὶ περὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων, τοιαῦτα καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ φρονεῖτε, ὡς ἀληθῶς 'μωροὶ καὶ τυφλοί.' Ποῖον γὰρ καὶ ἕτερον τῶν κτισμάτων τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον γέγονε καὶ τὸ ἕτερον, ἵνα τοῦτο περὶ Υἱοῦ ὡς ἐξαιρετόν τι λέγητε; Καὶ πᾶσα ἡ φαινομένη κτίσις ἐν ἑξ ἡμέραις γέγονε· καὶ τῇ μὲν πρώτῃ τὸ φῶς, ὅπερ ἐκάλεσεν ἡμέραν· τῇ δὲ δευτέρᾳ τὸ στερέωμα· καὶ τῇ τρίτῃ, συναγαγὼν τὰ ὕδατα, ἔδειξε τὴν ξηρὰν, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ποικίλους προήγαγε καρπούς· καὶ τῇ μὲν τετάρτῃ πεποίηκε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ πάντα τὸν τῶν ἀστέρων χορόν· τῇ δὲ πέμπτῃ τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ ζώων, καὶ τῶν ἐν τῷ ἀέρι πετεινῶν τὴν γένεσιν ἔκτισε· τῇ δὲ ἕκτῃ τὰ

Rom. i. 20.

τετράποδα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς πεποίηκε, καὶ λοιπὸν τὸν ἄνθρωπον. 'Τὰ τε ἄορατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα, καθαροῦνται' καὶ οὔτε τὸ φῶς ὡς ἡ νύξ, οὔτε ὁ ἥλιος ὡς ἡ σελήνη, οὔτε τὰ ἄλογα ὡς ὁ λογικὸς ἄνθρωπός ἐστιν· οὔτε οἱ ἄγγελοι ὡς οἱ θρόνοι, οὔτε οἱ θρόνοι ὡς αἱ ἐξουσίαι· ἀλλὰ πάντα μὲν ἐστί κτίσματα, ἕκαστον δὲ τῶν γενομένων κατὰ γένος τῇ ἰδίᾳ οὐσίᾳ, ὡς γέγονεν, ἐστὶ τε καὶ μένει.

20. Ὁ τοίνυν ὁ Λόγος ἐξαιρείσθω τῶν ποιημάτων, καὶ ὡς κτίστης ἀποδιδύσθω τῷ Πατρὶ, καὶ ὁμολογείσθω φύσει Υἱός· ἢ εἰ ὅλως κτίσμα ἐστὶ, τὴν αὐτὴν ὁμολογείσθω τάξιν ἔχειν, οἷον ἔχει καὶ τὰ ἕτερα πρὸς ἄλληλα· λεγέσθω δὲ κακείνων ἕκαστον 'κτίσμα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, γέννημα ἢ ποίημα, οὐδ' ὡς ἐν τῶν ποιημάτων ἢ γεννημάτων.' Ταῦτόν γὰρ εἰρήκατε τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα, γράψαντες, 'γεννηθέντα ἢ ποιηθέντα'· κἀν γὰρ ὑπερέχῃ τῶν ἄλλων τῇ συγκρίσει ὁ Υἱός, ἀλλ' οὐδὲν ἡττόν ἐστι κτίσμα, ὥσπερ κακείνα· καὶ γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς φύσει κτίσμασιν εὐρεῖν ἐστιν ἕτερα ἐτέρων ὑπερέχοντα. 'Ἀστὴρ 1 Cor. xv. 41. γοῦν ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ'· τὰ τε ἄλλα ἕκαστα πρὸς ἄλληλα κατὰ σύγκρισιν ἔχει τὴν διαφοράν· καὶ οὐ διὰ τοῦτο τὰ μὲν κύρια, τὰ δὲ τοῖς βελτίοσι δουλεύει· οὐδὲ τὰ μὲν ποιητικὰ αἰτία ἐστι, τὰ δὲ παρ' αὐτῶν γίνονται· ἀλλὰ πάντα τοῦ γίνεσθαι καὶ κτίζεσθαι τὴν φύσιν ἔχει, ὁμολογοῦντα δι' ἑαυτῶν τὸν δημιουργὸν ἑαυτῶν, ὡς ψάλλει Δαβὶδ· 'Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Ps. xviii. (xix.) Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.' καθά-²¹ περ καὶ Ζοροβάβελ ὁ σοφὸς λέγει· 'Πᾶσα ἡ γῆ τὴν ἀλήθειαν 3 Esd. iv. 36. καλεῖ, καὶ ὁ οὐρανὸς αὐτὴν εὐλογεῖ, καὶ πάντα τὰ ἔργα σεῖεται καὶ τρέμει.' Εἰ δὲ πᾶσα ἡ γῆ τὸν δημιουργὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ὑμνεῖ, καὶ εὐλογεῖ, καὶ τρέμει· δημιουργὸς δὲ ταύτης ὁ Λόγος ἐστὶ, καὶ αὐτὸς λέγει· 'Εγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια'· οὐκ ἄρα κτίσμα ἐστὶν ὁ John xiv. 6. Λόγος, ἀλλὰ μόνος ἴδιος τοῦ Πατρὸς, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἤρμουςται, καὶ αὐτὸς ὑμνεῖται παρὰ πάντων, ὡς δημιουργός· 'Ἦμην γὰρ,' Prov. viii. 30. ὡς αὐτὸς φησι, 'παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα' καὶ, 'Ὁ Πατὴρ μου ἕως John v. 17. ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι.' Τὸ δὲ, 'ἕως ἄρτι,' δείκνυσιν τὸ αἰδίως, ὡς Λόγον, ὑπάρχειν αὐτὸν ἐν τῷ Πατρὶ· Λόγον γὰρ ἴδιον ἐργάζεσθαι τὰ τοῦ Πατρὸς ἔργα, καὶ μὴ εἶναι ἐκτὸς αὐτοῦ.

21. Εἰ δὲ ὁ Πατὴρ ἐργάζεται, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ἐργάζεται· καὶ ὁ κτίζει ὁ Υἱός, ταῦτα τοῦ Πατρὸς ἐστί κτίσματα· ἔργον δὲ καὶ κτίσμα ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός· ἢ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐργάσεται, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἔσται κτίζων (ἐπειδὴ ὁ ἐργάζεται ὁ Πατὴρ, ταῦτα καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶν ἔργα) ὅπερ ἄτοπον ἂν εἴη καὶ ἀδύνατον· ἢ τὰ τοῦ Πατρὸς κτίζων καὶ ἐργαζόμενος, αὐτὸς οὐκ ἂν εἴη ἔργον οὐδὲ κτίσμα, ἵνα μὴ, ὁ αὐτὸς ποιητικὸν αἴτιον ὦν, ἐν τοῖς ποιουμένοις εὐρίσκηται ποιῶν, ὅπερ γέγονεν αὐτός·

μᾶλλον δὲ μηδὲ ποιεῖν δυνάμενος. Πῶς γὰρ, εἰ καθ' ὑμᾶς ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν,' οἷός τέ ἐστι τὰ οὐκ ὄντα εἰς τὸ εἶναι δημιουργεῖν; Εἰ δὲ, κτίσμα ὢν, δημιουργεῖ καὶ αὐτὸς κτίσμα, ἔσται καὶ ἐφ' ἐκάστου κτίσματος τὸ αὐτὸ νοούμενον, ὥστε δύνασθαι καὶ αὐτὰ δημιουργεῖν. Καὶ εἰ τοῦτο οὕτω βούλεσθε, τίς ἡ χρεία τοῦ Λόγου, δυναμένων τῶν ὑποβεβηκότων παρὰ τῶν ὑπερεχόντων γίνεσθαι; ἢ ὅλως δυναμένου καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκάστου τῶν γενομένων ἀκοῦσαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, ' Γενοῦ,' καὶ, ' Ποιήθητι,' καὶ οὕτως ἂν ἕκαστον ἐδημιουργεῖτο. ' Ἄλλ' οὐδὲ γέγραπται τοῦτο, οὔτε δυνατὸν ἦν. Τῶν γὰρ γινομένων οὐδέν ἐστι ποιητικὸν αἴτιον' ' πάντα γὰρ διὰ τοῦ Λόγου γέγονεν,' οὐκ ἂν ἐργασαμένου καὶ αὐτοῦ τὰ πάντα, εἰ καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος τῶν κτισμάτων ἦν' οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἄγγελοι δημιουργεῖν δυνήσονται, κτίσματα ὄντες καὶ αὐτοὶ, (κᾶν Οὐαλεντίνος καὶ Μαρκίων καὶ Βασιλείδης τοιαῦτα φρονῶσι, καὶ ὑμεῖς ἐκείνων ζηλωταὶ τυγχάνητε) οὐδὲ ὁ ἥλιος, κτίσμα ὢν, ποιήσει ποτὲ τὸ μὴ ὂν εἰς τὸ εἶναι' οὐδὲ ἄνθρωπος ἄνθρωπον πλάσει, οὐδὲ λίθος λίθον ἐπινοήσει, οὐδὲ ξύλον ξύλον αὐξήσει' ἀλλ' ὁ Θεὸς μὲν ἐστὶν ὁ ' πλάσσων ἐν κοιλίᾳ' ἄνθρωπον, καὶ ὄρη τιθεῖς, καὶ ξύλον μηκύνων' ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἐπιστήμης ὢν δεκτικὸς, ταύτην τὴν ὕλην συντίθῃσι καὶ μεταρρυθμίζει, καὶ τὰ ὄντα ἐργάζεται, ὥς ἔμαθε' καὶ ἀγαπᾷ, ὅτι μόνον γέγονε' τὴν τε φύσιν ἐπιγινώσκων τὴν ἑαυτοῦ, ἐάν τις δέχεται, τὸν Θεὸν οἶδεν αἰτεῖν.

22. Εἰ μὲν οὖν καὶ ὁ Θεὸς ἐξ ὕλης ἐστὶν ἐργαζόμενος καὶ συντιθεῖς, ' Ἑλληνικὸν μὲν τὸ φρόνημα, καὶ τεχνίτης, οὐ ποιητὴς ἂν κληθεῖς ὁ Θεός.' Ἐργαζέσθω δὲ ὅμως οὕτω τὴν ὕλην ὁ Λόγος προσταττόμενος καὶ ὑπουργῶν τῷ Θεῷ. Εἰ δὲ τὰ οὐκ ὄντα καλεῖ διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου εἰς τὸ εἶναι, οὐκ ἔστι τῶν μὴ ὄντων καὶ καλουμένων ὁ Λόγος, ἵνα μὴ καὶ ἕτερον Λόγον ζητῶμεν, δι' οὗ καὶ οὗτος ἐκλήθη' Λόγῳ γὰρ τὰ οὐκ ὄντα γέγονε. Καὶ εἰ δι' αὐτοῦ κτίζει καὶ ποιεῖ, οὐκ ἔστι τῶν κτισσόμενων καὶ ποιουμένων αὐτός' ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ κτίζοντος Θεοῦ Λόγος ἐστὶν, ὅστις καὶ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Πατρὸς, ὃν αὐτὸς ὁ Λόγος ἐργάζεται, γινώσκεται ὅτι αὐτὸς ἐν τῷ Πατρί ἐστι, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ ἑωρακὼς αὐτὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα, διὰ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας καὶ τὴν κατὰ πάντα ὁμοίωσιν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Πῶς οὖν δι' αὐτοῦ κτίζει, εἰ μὴ ὁ Λόγος ἐστὶν αὐτοῦ καὶ ἡ Σοφία; πῶς δὲ Λόγος ἂν εἴη καὶ Σοφία, εἰ μὴ ἴδιον γέννημα τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων καὶ αὐτὸς ἐγένετο; πῶς δὲ πάντων ἐξ οὐκ ὄντων καὶ κτισμάτων ὄντων, καὶ τοῦ Υἱοῦ κατ' ἐκείνους ἐνὸς ὄντος τῶν κτισμάτων, καὶ τῶν οὐκ ὄντων ποτὲ, μόνος οὗτος ἀποκαλύπτει τὸν Πατέρα, καὶ οὐδεὶς ἄλλος εἰ μὴ μόνος αὐτὸς

Jer. i. 5.

John xiv. 10,
9.

γινώσκει τὸν Πατέρα; Εἰ γὰρ δυνατόν, ποίημα ὄντα, τοῦτον γινώσκειν τὸν Πατέρα, γινωσκέσθω καὶ παρὰ πάντων κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐκάστου μέτρων· ποιήματα γὰρ πάντα, ὥσπερ καὶ αὐτός. Εἰ δὲ οὐ δυνατόν τοῖς γεννητοῖς οὔτε βλέπειν οὔτε γινώσκειν, ἀλλ' ὑπερβαίνει πάντας ἢ τε ὄψις καὶ ἢ περὶ τούτου γνώσις· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Θεὸς εἶπεν· 'Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται' ὁ δὲ Υἱὸς εἶρηκεν· 'Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός·' ἄλλος ἂν εἴη τῶν γεννητῶν ὁ Λόγος, μόνος γινώσκων καὶ μόνος βλέπων τὸν Πατέρα, ὡς εἶπεν, 'Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακεν εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Πατρός·' καὶ, 'Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός·' κἀν 'Αρείφ μὴ δοκῇ. Πῶς οὖν ἔγνω μόνος, εἰ μὴ μόνος ἦν ἴδιος αὐτοῦ; πῶς δ' ἂν ἦν ἴδιος, εἰ κτίσμα ἦν, καὶ μὴ Υἱὸς ἦν ἀληθινὸς ἐξ αὐτοῦ; Τὰ αὐτὰ γὰρ λέγειν καὶ πολλάκις περὶ εὐσεβείας οὐκ ὀκνητέον. 'Ἀσεβὲς ἄρα τὸ φρονεῖν ἓνα τῶν πάντων εἶναι τὸν Υἱόν· βλάσφημον δὲ καὶ ἀνόητον τὸ λέγειν 'κτίσμα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων· καὶ ποίημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων· γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων.' Πῶς γὰρ οὐχ ὡς ἐν τούτων, εἴ γε κατ' αὐτοὺς 'οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι;' Ἴδιον γὰρ τῶν κτισμάτων καὶ ποιημάτων τὸ μὴ εἶναι πρὶν γενέσθαι, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ὑφίστασθαι, κἀν τῇ δόξῃ τῶν ἄλλων ὑπερέχῃ· τοῦτο γὰρ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις κτίσμασι πρὸς ἑαυτὰ διαφέροντα εὐρεθήσεται, ὥσπερ καὶ βλεπόμενα δεικνυται.

23. 'Ἄλλ' εἶπερ κατὰ τοὺς αἵρετικούς 'κτίσμα μὲν ἢ ποίημα ἦν, οὐχ ὡς ἐν δὲ τῶν κτισμάτων·' διὰ τὸ ἐν δόξῃ διαφέρειν αὐτῶν, ἔδει πρὸς τὰ ἄλλα ποιήματα τῇ κατὰ τὸ βέλτιον συγκρίσει σημαίνεσθαι· τε παρὰ τῆς Γραφῆς καὶ δείκνυσθαι αὐτὸν, οἷον ἔδει λέγεσθαι αὐτὸν μείζονα ἀρχαγγέλων· ἔδει ἐντιμότερον τῶν θρόνων, καὶ λαμπρότερον μὲν ἡλίου καὶ σελήνης, μείζονα δὲ τῶν οὐρανῶν. Νῦν δὲ οὕτω μὲν αὐτὸς οὐ σημαίνεται· Υἱὸν δὲ αὐτὸν ἴδιον καὶ μόνον δείκνυσιν ἑαυτοῦ ὁ Πατὴρ, λέγων· 'Υἱός μου εἰ σύ·' καὶ 'Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠυδόκησα·' διὸ καὶ 'διηκόνουν αὐτῷ οἱ ἄγγελοι,' ὡς ἄλλω παρ' αὐτοὺς ὄντι· καὶ προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν, οὐχ ὡς τῇ δόξῃ μείζων, ἀλλ' ὡς ἄλλος παρὰ πάντα τὰ κτίσματα καὶ παρ' ἐκείνους ὢν, μόνος δὲ τοῦ Πατρὸς ἴδιος ὢν κατ' οὐσίαν Υἱός. Εἰ γὰρ ὡς ὑπερέχων τῇ δόξῃ προσεκυνεῖτο, ἔδει καὶ ἕκαστον τῶν ὑποβεβηκότων τὸν ὑπερέχοντα προσκυνεῖν. 'Ἄλλ' οὐκ ἔστιν οὕτω· κτίσμα γὰρ κτίσματι οὐ προσκυνεῖ, ἀλλὰ δοῦλος δεσπότην, καὶ κτίσμα Θεόν. Πέτρος μὲν οὖν ὁ ἀπόστολος προσκυνῆσαι θέλοντα τὸν Κορνήλιον κωλύει, λέγων ὅτι 'Καγὼ

Exod. xxxiii.

30.

Matt. xi. 27.

Jolin vi. 46.

Matt. xi. 27.

Ps. ii. 7.
Matt. iii. 17.
ib. iv. 11.

ἄνθρωπος εἰμι· ἄγγελος δὲ θέλοντα προσκυνῆσαι τὸν Ἰωάννην
 Rev. xxii. 9.] ἐν τῇ ᾧ ἀποκαλύψει κωλύει, λέγων· Ὅρα μὴ συνδουλὸς σου
 εἶμι, καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν προφητῶν, καὶ τῶν τηρούντων
 τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου τούτου τῷ Θεῷ προσκυνήσου·
 Οὐκοῦν Θεοῦ ἐστὶ μόνου τὸ προσκυνεῖσθαι· καὶ τοῦτο ἴσασι καὶ
 αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι, ὅτι καὶ ἄλλων ταῖς δόξαις ὑπερέχουσιν, ἀλλὰ
 κτίσματα πάντες εἰσὶ, καὶ οὐκ εἰσὶ τῶν προσκυνουμένων, ἀλλὰ
 τῶν προσκυνούντων τὸν Δεσπότην. Τὸν γοῦν πατέρα τοῦ
 Σαμψῶν τὸν Μανωῆ, θέλοντα θυσίαν προσενεγκεῖν τῷ ἀγγέλῳ,
 Judges xlii. 16.] ἐκώλυεν ὁ ἄγγελος λέγων ὅτι· Μὴ ἐμοί, ἀλλὰ τῷ Θεῷ προσέ-
 νεγκε· Ὁ δὲ Κύριος καὶ παρ' ἀγγέλων προσκυνεῖται· γέγραπται
 γάρ· Καὶ προσκυνήσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ· καὶ
 παρὰ πάντων δὲ τῶν ἐθνῶν, ὡς ὁ Ἡσαΐας φησὶν· Ἐκοπίασεν
 Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία Αἰθιοπῶν, καὶ οἱ Σαβαίη ἀνδρες ὑψηλοὶ
 ἐπὶ σὲ διαβήσονται, καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι· εἴτα ἐξῆς· Καὶ
 προσκυνήσουσί σοι, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται· ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεὸς
 ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλην σοῦ· τοὺς τε μαθητὰς προσκυ-
 νούντας δέχεται, καὶ πληροφορεῖ τούτους, ὅστις ἐστὶ λέγων·
 John xlii. 13.] Οὐχ ὑμεῖς λέγετέ με, ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος; καὶ καλῶς
 Ib. xx. 28.] λέγετε· εἰμι γάρ· Καὶ τὸν Θωμᾶν δὲ λέγοντα αὐτῷ, Ὁ
 Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου, συγχωρεῖ λέγειν, καὶ μᾶλλον ἀπο-
 δέχεται, μὴ κωλύων αὐτόν· Ἔστι γὰρ αὐτὸς, ὡς οἱ τε ἄλλοι
 προφήται λέγουσι, καὶ Δαβὶδ ψάλλει, Κύριος τῶν δυνάμεων,
 Ps. xxlii.] Κύριος Σαβαὼθ, ὁ ἑρμηνεύεται, Κύριος τῶν στρατιῶν, καὶ
 Θεὸς ἀληθινὸς καὶ παντοκράτωρ, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ ἐν τούτῳ
 διαρρήγνυνουσιν ἑαυτούς.

24. Οὐκ ἂν δὲ οὐδὲ αὐτὸς προσεκυνήθη, οὐδὲ ταῦτ' ἐλέγετο
 περὶ αὐτοῦ, εἰ ὅλως τῶν κτισμάτων ἦν. Νῦν δὲ ἐπειδὴ οὐκ ἔστι
 κτίσμα, ἀλλ' ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ προσκυνουμένου Θεοῦ γέν-
 νημα, καὶ φύσει Υἱὸς ἐστὶ, διὰ τοῦτο προσκυνεῖται, καὶ Θεὸς
 πιστεύεται, καὶ Κύριος στρατιῶν καὶ ἐξουσιαστῆς καὶ παντο-
 κράτωρ ἐστίν, ὡς ὁ Πατήρ· αὐτὸς γὰρ εἶρηκε· Πάντα ὅσα ἔχει John xvi. 15.
 ὁ Πατήρ ἐμά ἐστιν· Υἱοῦ γὰρ ἴδιον τὰ τοῦ Πατρὸς ἔχειν, καὶ
 τοιοῦτον αὐτὸν εἶναι, ὡς ἐν αὐτῷ θεωρεῖσθαι τὸν Πατέρα· καὶ
 δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πεποιῆσθαι, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν τῶν
 πάντων γίνεσθαι τε καὶ συνίστασθαι· ἐπεὶ καλὸν αὐτοὺς ἔρεσθαι
 καὶ τοῦτο, ἵν' ἐτι μᾶλλον ὁ ἐλεγχος τῆς αἰρέσεως αὐτῶν φαίνηται·
 Διὰ τί, πάντων ὄντων κτισμάτων, καὶ πάντων ἐκ τοῦ μὴ ὄντος
 ἐχόντων τὴν σύστασιν, τοῦ τε Υἱοῦ καὶ αὐτοῦ ὄντος καθ' ὑμᾶς
 κτίσματος καὶ ποιήματος, καὶ ἐνὸς τῶν οὐκ ὄντων ποτὲ, δι'
 αὐτοῦ μόνου τὰ πάντα πεποίηκε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ Ib. i. 3.
 ἓν; Ἡ διὰ τί, ὅταν μὲν τὰ πάντα λέγεται, οὐ τὸν Υἱόν τις ἐν

τοῖς πᾶσι σημαίνεσθαι νοεῖ, ἀλλὰ τὰ γενητὰ; ὅταν δὲ περὶ τοῦ Λόγου λέγωσιν αἱ Γραφαί, οὐκ ἐκ τῶν πάντων πάλιν αὐτὸν ὄντα νοοῦσιν, ἀλλὰ τῷ Πατρὶ συντάττουσιν αὐτὸν, ἐν ᾧ τὴν πάντων πρόνοιαν καὶ σωτηρίαν ἐργάζεται καὶ ποιεῖ ὁ Πατήρ, καὶ μάλιστα δυναμένῳ τῶν πάντων τῷ αὐτῷ προστάγματι, ᾧ κακῆνός παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονε, γενέσθαι; Οὐ γὰρ κάμνει ὁ Θεὸς προστάττων, οὐδὲ ἀσθενεῖ πρὸς τὴν τῶν πάντων ἐργασίαν, ἵνα τὸν μὲν Υἱὸν μόνος μόνον κτίσῃ, εἰς δὲ τὴν τῶν ἄλλων δημιουργίαν ὑπουργοῦ καὶ βοηθοῦ χρεῖαν ἔχῃ τοῦ Υἱοῦ. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ὑπέρβεισιν ἔχει, ὅπερ ἂν ἐβελήσῃ γενέσθαι· ἀλλὰ μόνον ἠθέληκε, καὶ ὑπέστη τὰ πάντα, καὶ 'τῷ βουλήματι αὐτοῦ οὐδεὶς ἀνθέστηκε.' Τίς οὖν ἕνεκα οὐ γέγονε τὰ πάντα παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ τῷ προστάγματι, ᾧ γέγονε καὶ ὁ Υἱός, ἥ διὰ τί διὰ τούτου πάντα γέγονε, καίτοι καὶ αὐτοῦ γεννητοῦ τυγχάνοντος, λεγέτωσαν. 'Αλογία μὲν οὖν πᾶσα παρ' αὐτοῖς· φασὶ δὲ ὅμως περὶ τούτου, ὡς ἄρα 'Θέλων ὁ Θεὸς τὴν γενητὴν κτίσαι φύσιν, ἐπειδὴ ἑώρα μὴ δυναμένην αὐτὴν μετασχεῖν τῆς τοῦ Πατρὸς ἀκράτου χειρὸς, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ δημιουργίας, ποιεῖ καὶ κτίζει πρῶτως μόνος μόνον ἕνα, καὶ καλεῖ τοῦτον Υἱὸν καὶ Λόγον, ἵνα, τούτου μέσου γενομένου, οὕτω λοιπὸν καὶ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ γενέσθαι δυναθῇ.' Ταῦτα οὐ μόνον εἰρήκασιν, ἀλλὰ καὶ γράφαι τετολμήκασιν Εὐσέβιος τε καὶ Ἀρειος, καὶ ὁ θύσας Ἀστέριος.

Rom. ix. 11.

25. Πῶς οὖν οὐκ ἂν τις αὐτῶν ἐκ τούτων τέλεον καταγνοῇ τῆς ἀσεβείας, ἣν, μετὰ πολλῆς τῆς ἀφροσύνης ἑαυτοῖς κέρασαντες, οὐκ ἐρυθριῶσιν οὕτω καταμεθύοντες τῆς ἀληθείας. Εἰ μὲν γὰρ, διὰ τὸ κάμνειν τὸν Θεὸν πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἐργασίαν, φήσουσι μόνον αὐτὸν πεποιηκέναι τὸν Υἱὸν, καταβοήσῃ μὲν τούτων πᾶσα ἡ κτίσις, οὐκ ἄξια φθεγγομένων περὶ τοῦ Θεοῦ· ἐγγράφως δὲ ὁ Ἡσαΐας λέγων· 'Θεὸς αἰώνιος, ὁ κατασκευάσας τὰ ἅκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσει, οὐδὲ κοπιάσει, οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ.' Εἰ δὲ, ὡς ἀπαξιῶν ὁ Θεὸς τὰ ἄλλα ἐργάσασθαι, τὸν μὲν Υἱὸν μόνον εἰργάσατο, τὰ δὲ ἄλλα τῷ Υἱῷ ἐνεχείρισεν ὡς βοηθῷ, καὶ τοῦτο μὲν ἀνάξιον Θεοῦ, οὐκ ἔστι γὰρ ἐν Θεῷ τυφός· ἐντρέψει δὲ αὐτοὺς ὅμως ὁ Κύριος λέγων· 'Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσπαρίου πωλεῖται; καὶ ἐν ἑξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς;' καὶ πάλιν· 'Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσθητε. Οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλείον ἔστι τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς τὰς ἀποθήκας· καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος

Isa. xl. 28.

Matt. x. 29.

Ib. vi. 25-30.

τρέφει αὐτά. Οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν, μεριμνῶν, δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἓνα; Καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; Καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, πῶς αὐξάνουσιν· οὐ κοπιῶσιν, οὐδὲ νήθουσι. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιέβαλετο, ὥς ἐν τούτων. Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα, καὶ αὖριον εἰς κλῖβανον βαλλόμενον, ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν· οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς, ὀλιγόπιστοι; Εἰ γὰρ οὐκ ἀνάξιον Θεοῦ προνοεῖσθαι καὶ μέχρι τῶν οὕτω μικρῶν, τριχὺς κεφαλῆς, καὶ στρουθίου, καὶ τοῦ χόρτου τοῦ ἀγροῦ, οὐκ ἀνάξιον ἦν αὐτοῦ καὶ ταῦτα ἐργάσασθαι. Ὡν γὰρ τὴν πρόνοιαν ποιεῖται, τούτων καὶ ποιητὴς ἐστι διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου Ἄλλως τε καὶ μείζον ἄτοπον τοῖς τοῦτο λέγουσιν ἀπαντᾷ· διαιροῦσι γὰρ τὰ κτίσματα καὶ τὴν δημιουργίαν· καὶ τὸ μὲν τοῦ Πατρὸς ἔργον, τὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ διδόασιν ἔργα· δέον ἢ καὶ τὰ πάντα μετὰ τοῦ Υἱοῦ παρὰ τοῦ Πατρὸς γινέσθαι, ἢ εἰ διὰ τοῦ Υἱοῦ πάντα τὰ γενητὰ γίνεται, μὴ λέγειν αὐτὸν ἓνα τῶν γενητῶν εἶναι.

26. Ἐπειτα δὲ κακείνως ἐλέγξειεν ἂν τις αὐτῶν τὴν ἄνοιαν. Εἰ καὶ ὁ Λόγος τῆς γενητῆς φύσεώς ἐστι, πῶς, ταύτης ἀδυνάτου τυγχανούσης χωρεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ αὐτουργίαν, μόνος αὐτὸς ἐκ πάντων ἡδυνήθη παρὰ τῆς ἀγενήτου καὶ ἀκραιβυστάτης οὐσίας τοῦ Θεοῦ γενέσθαι, ὥς ὑμεῖς λέγετε; Ἀνάγκη γὰρ ἡ, τούτου δυναμένου, καὶ πᾶσαν δύνασθαι· ἡ, πάσης ἀδυνάτου τυγχανούσης, μὴ δύνασθαι μηδὲ τὸν Λόγον, εἰς γὰρ ἐστι τῶν γενητῶν καὶ οὗτος καθ' ὑμᾶς. Πάλιν δὲ, εἰ, διὰ τὸ ἀδύνατον εἶναι τὴν γενητὴν φύσιν μετασχεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ αὐτουργίας, μεσίτου χρεῖα γέγονεν, ἀνάγκη πᾶσα, γενητοῦ καὶ κτίσματος ὅντος τοῦ Λόγου, μέσου χρεῖαν εἶναι καὶ ἐπὶ τῆς τούτου δημιουργίας, διὰ τὸ εἶναι ἓνα καὶ αὐτὸν τῆς γενητῆς φύσεως, τῆς μὴ δυναμένης μετασχεῖν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐργασίας, ἀλλὰ μέσου δεομένης· κὰν ἐκεῖνον δέ τις εὑρεθῇ μέσος, πάλιν ἑτέρον χρεῖα μεσίτου δι' ἐκείνων, καὶ οὕτω τις ἐπαραβαίνων καὶ διερευνῶν τῷ λογισμῷ, εὑρήσει πολλὸν ὄχλον ἐπιρρέοντων μεσιτῶν, καὶ οὕτως ἀδύνατον ὑποστῆναι τὴν κτίσιν αἰὲ τοῦ μεσίτου δεομένην, καὶ τοῦ μέσου μὴ δυναμένου γενέσθαι χωρὶς ἑτέρου μεσίτου, διὰ τὸ πάντας εἶναι τῆς γενητῆς φύσεως, τῆς μὴ δυναμένης μετασχεῖν τῆς παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ ἐργασίας, ὥς ὑμεῖς λέγετε. Πόσης τοίνυν ἀφροσύνης εἰσὶ πλήρεις, δι' ἣν καὶ τὰ ἡδὴ γενόμενα νομίζουσιν ἀδύνατον εἶναι γενέσθαι; Ἡ τάχα οὐδὲ γεγενῆσθαι αὐτὰ φαντάζονται, ζητοῦντες ἔτι τὸν μεσίτην. Κατὰ γὰρ τὴν οὕτως ἀσεβῆ καὶ μωρὰν διάνοιαν αὐτῶν, οὐδ' ἂν ὑπέστη τὰ ὄντα, μὴ

εὐρισκομένου τοῦ μέσου.

27. Ἄλλ' ἐκεῖνο φάσκουσιν· 'Ἴδου δὴ καὶ διὰ Μωσέως ἐξήγαγε τὸν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν νόμον δέδωκε, καίτοι καὶ αὐτοῦ τυγχάνοντος ἀνθρώπου· ὥστε δυνατόν διὰ τοῦ ὁμοίου τὰ ὅμοια γίνεσθαι.' Τοῦτο δὲ λέγειν αὐτοὺς ἐγκαλυπτομένους ἔπρεπεν, ἵνα μὴ πολλὴν αἰσχύνῃ ἀπενέγκωνται. Μωσῆς γὰρ οὐ δημιουργεῖν ἐπέμπετο, οὐδὲ τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι καλέσαι, καὶ πλάσαι τοὺς ὁμοίους ἀνθρώπους, ἀλλὰ διακοιῆσαι μόνον ῥήματα πρὸς τὸν λαὸν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Φαράω. Ἐχει δὲ τοῦτο πολλὴν τὴν διαφορὰν, ὅτι τὸ μὲν διακοινῇ τῶν γενητῶν ὡς δούλων ἐστί· τὸ δημιουργεῖν δὲ καὶ κτίζειν μόνου τοῦ Θεοῦ ἐστί, καὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ Λόγου καὶ τῆς σοφίας. Διὰ τοῦτο γοῦν ἐπὶ μὲν τοῦ δημιουργεῖν οὐκ ἄν τις ἄλλον εὔροι, ἢ μόνον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· πάντα γὰρ 'ἐν σοφίᾳ' γέγονε, καὶ 'χωρὶς τοῦ Λόγου ἐγένετο οὐδὲ ἓν.' Πρὸς δὲ τὰς διακονίας οὐχ εἷς, ἀλλ' ἐκ πάντων πολλοὶ εἰσιν, οὓς ἂν θέλῃ πέμπειν ὁ Κύριος. Πολλοὶ μὲν γὰρ ἀρχάγγελοι, πολλοὶ δὲ θρόνοι καὶ ἐξουσίαι, καὶ κυριότητες, 'χιλῖαι τε χιλιάδες, καὶ μύριαι μυριάδες' παρεστήκασιν λειτουργούντων καὶ ἐτοιμῶν εἰς τὸ ἀποστέλλεσθαι. Καὶ προφῆται μὲν πολλοὶ, καὶ ἀπόστολοι δὲ δέκα καὶ δύο, καὶ ὁ Παῦλος· καὶ Μωσῆς δὲ αὐτὸς οὐ μόνος, ἀλλὰ καὶ Ἀαρὼν σὺν αὐτῷ, καὶ μετὰ ταῦτα ἄλλοι ἐβδομήκοντα Πνεύματος ἐπληρώθησαν ἁγίου· καὶ Μωσὴν διεδέξατο Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, κάκεινον οἱ κριταί, κάκεινους οὐχ εἷς, ἀλλὰ πλείστοι βασιλεῖς. Εἶπερ οὖν καὶ κτίσμα ἦν καὶ τῶν γενητῶν ὁ Υἱός, ἔδει καὶ πολλοὺς εἶναι τοιούτους υἱοὺς, ἵνα καὶ πολλοὺς τοιούτους διακόνους ἔχῃ ὁ Θεός, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πλήθός ἐστιν. Εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἰδεῖν, ἀλλὰ τὰ μὲν κτίσματα πολλὰ, ὁ δὲ Λόγος εἷς ἐστί· τίς οὐ συνορᾷ καὶ ἐκ τούτων, ὅτι ὁ Υἱός διεστήκε τῶν πάντων, καὶ οὐ πρὸς τὰ κτίσματα τὴν ἐξίσωσιν ἔχει, ἀλλὰ πρὸς τὸν Πατέρα τὴν ἰδιότητα; Ὅθεν οὐδὲ πολλοὶ Λόγοι, ἀλλὰ μόνος εἷς τοῦ ἐνὸς Πατρὸς Λόγος, καὶ μία τοῦ ἐνὸς Θεοῦ εἰκὼν ἐστί. 'Ἄλλ' ἰδοὺ,' φασί, 'καὶ ἥλιος μόνος εἷς καὶ ἡ γῆ μία.' Ἀφρονες εἰπάτωσαν ὅτι καὶ ὕδωρ ἓν, καὶ πῖρ ἓν, ἵνα ἀκούσωσιν, ὅτι τῶν γενομένων ἕκαστον ἓν μὲν ἔστι κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν, πρὸς δὲ τὴν ἐγχειριζομένην διακονίαν καὶ λειτουργίαν οὐκ ἔστιν ἕκαστον ἱκανὸν καὶ μόνον αὐταρκες. Εἶπε γὰρ ὁ Θεός· 'Γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ εἰς φαῦσιν τῆς γῆς, καὶ διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τῆς ἡμέρας, καὶ ἀνὰ μέσον τῆς νυκτός· καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἑνιαυτούς.' Εἰτά φησι· 'Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας, τοὺς μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν

Ps. ciii. (civ.)
24.
John i. 3.

Iban. vii. 10.

Num. xi. 25.

Gen. i. 14.

Ib. 16, 17.

μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσω εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός, καὶ τοὺς ἀστέρας· καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός.

28. Ἰδοὺ πολλοὶ φωστήρες, καὶ οὐ μόνος ὁ ἥλιος, οὐδὲ σελήνη μόνη, ἀλλ' ἕκαστον μὲν ἐν ἑστὶ κατ' οὐσίαν, μία δὲ καὶ κοινὴ πάντων ἐστὶν ἡ λειτουργία· καὶ τὸ ἕκαστου λείπον παρὰ τοῦ ἐτέρου πληροῦται· καὶ τοῦ φωτίζειν ἡ χρεία παρὰ πάντων γίνεται. Ἡλιος γοῦν τοῦ μεθ' ἡμέραν μόνου διαστήματος φαίνειν ἔχει τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἡ σελήνη τὴν νύκτα· οἱ δὲ ἀστέρες μετὰ τούτων τοὺς καιροὺς καὶ ἐνιαυτοὺς ἐκτελοῦσι, καὶ ἕκαστος εἰς σημεῖα γίνεται πρὸς τὴν ἀπαιτοῦσαν χρεῖαν. Οὕτω καὶ ἡ γῆ οὐκ εἰς πάντα, ἀλλ' εἰς μόνους τοὺς καρποὺς, καὶ βάσιν εἶναι τῶν ἐν αὐτῇ ζώων· τό τε στερέωμα διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον ὕδατος, καὶ ὕδατος, καὶ ἡ θέσις τῶν φωστήρων ἐν αὐτῷ ἐστίν· οὕτω καὶ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ, μετὰ τῶν ἄλλων πάντων γέγονε, εἰς τὴν τῶν σωμάτων σύστασιν· καὶ ὅλως οὐδὲ ἐν μόνον, ἀλλ' ἕκαστον τῶν γενομένων, ὥσπερ ἀλλήλων ἄντα μέλη, ἐν καθάπερ σῶμα, τὸν κόσμον ἀποτελοῦσιν. Εἰ τοίνυν οὕτω καὶ τὸν ὕδιν ὑπολαμβάνουσιν εἶναι, βαλλέσθωσαν παρὰ πάντων, μέρος νομίζοντες εἶναι τῶν πάντων τὸν Λόγον, καὶ μέρος οὐχ ἱκανὸν ἄνευ τῶν ἄλλων πρὸς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ λειτουργίαν. Εἰ δὲ τοῦτο ἐκ φανεροῦ δυσσεβές ἐστίν, ἐπιγνώτωσαν ὅτι μὴ τῶν γενητῶν ἐστὶν ὁ Λόγος, ἀλλὰ τοῦ μὲν Πατρὸς μόνος ἴδιος Λόγος, τῶν δὲ γενητῶν δημιουργός. Ἄλλ' εἰρήκασι· Ἐκτίσμα μὲν ἐστὶ, καὶ τῶν γενητῶν· ὥς δὲ παρὰ διδασκάλου καὶ τεχνίτου μεμάθηκε τὸ δημιουργεῖν, καὶ οὕτως ὑπηρέτησε τῷ διδάξαντι Θεῷ. Ταῦτα γὰρ καὶ Ἀστέριος ὁ σοφιστής, ὡς μαθὼν ἀρνεῖσθαι τὸν Κύριον, γράψαι τετόλμηκεν, οὐ συνορῶν τὴν ἐκ τούτων ἀλογίαν. Εἰ γὰρ διδακτὸν ἐστὶ τὸ δημιουργεῖν, σκοπεῖτωσαν μὴ καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν εἰπωσι μὴ φύσει, ἀλλ' ἐπιστήμη δημιουργὸν εἶναι, ὥστε καὶ δυνατόν μεταπίπτειν ἀπ' αὐτοῦ. Ἐπειτα εἰ ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ ἐκ διδασκαλίας ἐκτήσατο τὸ δημιουργεῖν, πῶς ἔτι σοφία ἐστὶ, δεομένη μαθημάτων; Τί δὲ ἦν καὶ πρὸ τοῦ μαθεῖν; Σοφία γὰρ οὐκ ἦν λειπομένη διδασκαλίας. Κενὸν ἄρα τι πρᾶγμα ἦν, καὶ οὐκ ἐστὶν οὐσιώδης σοφία· ἀλλ' ἐκ προκοπῆς ἔσχε τὸ ὄνομα τῆς σοφίας, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἔσται σοφία, ἕως ἂν ὁ μεμάθηκε φυλάττη. Ὁ γὰρ μὴ φύσει τινὶ, ἀλλ' ἐκ μαθήσεως προσγέγονε, δυνατόν ἐστι καὶ ἀπομαθεῖν ποτε. Τοιαῦτα δὲ λέγειν περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, οὐ Χριστιανῶν, ἀλλὰ Ἑλλήνων ἐστί.

29. Καὶ γὰρ εἰ ἐκ διδασκαλίας τὸ δημιουργεῖν τιμι προσγι-

νεται, φθόνον καὶ ἀσθένειαν περὶ τὸν Θεὸν εἰσάγουσιν οἱ ἄφρονες· φθόνον μὲν, ὅτι μὴ πολλοὺς δημιουργεῖν ἐδίδαξεν, ὡς ὥσπερ πολλοὶ ἀρχάγγελοι καὶ ἄγγελοι, οὕτω καὶ πολλοὶ δημιουργοὶ περὶ αὐτὸν ὦσιν· ἀσθένειαν δὲ, ὅτι μὴ μόνος ἡδυνήθη ποιῆσαι, συνεργοῦ δὲ ἢ ὑπουργοῦ χρεῖαν ἔσχε· καίτοι δειχθείσης καὶ τῆς γενητῆς φύσεως δυνατῆς οὔσης γίνεσθαι παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ, εἴ γε κατ' αὐτοὺς ὁ Υἱὸς γενητὸς ὦν ἡδυνήθη παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ γενέσθαι. Ἄλλ' οὐδενός ἐστιν ἐνδεής ὁ Θεός· μὴ γένοιτο! αὐτὸς γὰρ εἶπε· Ἐκείνος εἰμί· οὐδὲ ἐκ διδασκαλίας γέγονε δημιουργὸς ὁ Λόγος· ἀλλ' εἰκὼν καὶ σοφία ὦν τοῦ Πατρὸς, τὰ τοῦ Πατρὸς ἐργάζεται. Οὐδὲ τῆς τῶν γενητῶν ἔνεκεν ἐργασίας τὸν Υἱὸν πεποίηκεν· ἰδοὺ γὰρ καὶ τοῦ Υἱοῦ ὄντος, φαίνεται πάλιν ἐργαζόμενος ὁ Πατήρ, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριός φησιν· Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι. Εἰ δὲ καθ' ὑμᾶς διὰ τοῦτο γέγονεν ὁ Υἱὸς, ἵνα τὰ μετ' αὐτὸν ἐργάσθαι φαίνεται δὲ ὁ Πατήρ καὶ μετὰ τὸν Υἱὸν ἐργαζόμενος περιττὴ καθ' ὑμᾶς καὶ κατὰ τοῦτο ἢ τοῦ τοιοῦτου Υἱοῦ ποιήσις. Ἄλλως τε διὰ τί ὅλως, θέλων ἡμᾶς κτίσαι, ζητεῖ τὸν μεσίτην, ὡς οὐκ ἀρκουμένου τοῦ βουλήματος αὐτοῦ συστήσας περὶ ὧν ἂν αὐτῷ δοκῇ; Καὶ μὴν αἱ Γραφαὶ λέγουσι· Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησε· καὶ· Τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; Εἰ δὲ καὶ τὸ βούλημα μόνον ἱκανόν ἐστιν αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν πάντων δημιουργίαν, περιττὴ πάλιν καθ' ὑμᾶς ἢ τοῦ μεσίτου χρεῖα. Καὶ γὰρ καὶ τὸ παράδειγμα τὸ περὶ τοῦ Μωσέως καὶ τοῦ ἡλίου καὶ σελήνης ὑμῶν δέδεικται σαθρόν. Κακῆϊνο δὲ πάλιν ὑμᾶς ἐντρέψει. Εἰ θέλων ὁ Θεὸς τὴν γενητὴν κτίσαι φύσιν, περὶ δὲ ταύτης βουλευσάμενος, ἐπινοεῖ καὶ κτίζει τὸν Υἱὸν καθ' ὑμᾶς, ἵνα δι' αὐτοῦ ἡμᾶς δημιουργήσῃ, σκοπεῖτε πόσῃ ἀπέβειαν φθέγγεσθαι τετολμήκατε.

30. Πρῶτον μὲν, ὅτι φαίνεται μᾶλλον αὐτὸς ὁ Υἱὸς δι' ἡμᾶς γεγωνῶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτόν· οὐ γὰρ δι' αὐτὸν ἐκτίσθημεν, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἡμᾶς πεποιήται· ὥστε χάριν αὐτὸν ἡμῖν μᾶλλον ἔχειν, καὶ μὴ ἡμᾶς αὐτῷ, καθάπερ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. Ὁ γὰρ ἐκτίσθη, φησὶν ἡ Γραφή, ἄνθρωπος διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ ἡ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα. Ἄρ' οὖν ὥσπερ· ὁ μὲν ἄνθρωπος εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχει, ἡ δὲ γυνὴ δόξα ἀνδρός ἐστίν, οὕτως ἡμεῖς μὲν τοῦ Θεοῦ εἰκὼν, καὶ εἰς δόξαν αὐτοῦ γεγόναμεν, ὁ δὲ Υἱὸς ἡμῶν ἐστίν εἰκὼν καὶ εἰς ἡμῶν δόξαν ὑπέστη. Καὶ ἡμεῖς μὲν εἰς τὸ εἶναι γεγόναμεν· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος καθ' ὑμᾶς, οὐκ εἰς τὸ εἶναι, ἀλλ' εἰς τὴν ἡμῶν χρεῖαν, ὡς ὄργανον πεποιήται· ὥστε μὴ ἡμᾶς ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸν ἐκ τῆς ἡμῶν χρείας συνίστασθαι. Καὶ πῶς οὐ πάσαν ἄνοιαν ὑπερβάλλουσιν οἱ ταῦτα καὶ μόνον

Isa. i. 11.

John v. 17.

Ps. cxxxiv.
(cxxxv.) 6.
Rom. ix. 19.

1 Cor. xi. 9.

Ib. 7.

ἐνθυμούμενοι; Καὶ γὰρ εἰ δι' ἡμᾶς γέγονεν ὁ Λόγος, οὐκ ἔστιν οὐδὲ πρῶτος ἡμῶν παρὰ τῷ Θεῷ. Οὐδὲ γὰρ ἐκείνουν ἔχων ἐν ἑαυτῷ περὶ ἡμῶν βουλευέται· ἀλλ' ἡμᾶς ἔχων ἐν ἑαυτῷ, βουλευέται, ὡς ἐκεῖνοί φασι, περὶ τοῦ ἑαυτοῦ Λόγου. Εἰ δὲ τοῦτό ἐστι, τάχα οὐδὲ ὕλως ἤθελε τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ· οὐ γὰρ θέλων αὐτὸν ἐκτίσεν· ἀλλ' ἡμᾶς θέλων, δι' ἡμᾶς αὐτὸν ἐδημιούργησε· μεθ' ἡμᾶς γὰρ αὐτὸν ἐπενόησεν· ὥστε κατὰ τοὺς ἀσεβοῦντας περιττὸν εἶναι λοιπὸν τὸν Υἱὸν τὸν γενόμενον, ὡς ὄργανον, γενομένων ὧν ἕνεκα καὶ ἐκτίσθη. Εἰ δὲ ὡς δυνατὸς ὁ Υἱὸς μόνος παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονεν, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδύνατοι παρὰ τοῦ Λόγου γεγόναμεν, διὰ τί μὴ καὶ πρῶτον, ὡς δυνατοῦ ὄντος αὐτοῦ, περὶ αὐτοῦ βουλευέται, ἀλλὰ περὶ ἡμῶν; ἢ διὰ τί τὸν δυνατὸν οὐ προκρίνει τῶν ἀσθενῶν; ἢ διὰ τί πρῶτον αὐτὸν ποιῶν, οὐχὶ καὶ περὶ τοῦ πρώτου αὐτοῦ βουλευέται; ἢ διὰ τί περὶ ἡμῶν πρῶτον βουλευόμενος, οὐ πρώτους ἡμᾶς ἐργάζεται, ἱκατοῦ ὄντος τοῦ βούληματος αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν πάντων σύστασιν; Ἄλλ' ἐκείνουν μὲν πρῶτον κτίζει, περὶ δὲ ἡμῶν πρῶτον βουλευέται, καὶ πρώτους ἡμᾶς θέλει τοῦ μεσίτου· καὶ ἡμᾶς μὲν θέλων κτίσαι, καὶ περὶ ἡμῶν βουλευόμενος, κτίσματα καλεῖ· ἐκείνουν δὲ, ὃν δι' ἡμᾶς δημιουργεῖ, Υἱὸν καλεῖ καὶ ἴδιον κληρονόμον. Ἐδεῖ δὲ ἡμᾶς, ὧν ἕνεκα καὶ τοῦτον ποιεῖ, υἱοὺς μᾶλλον καλεῖσθαι· ἢ δηλονότι τοῦτον Υἱὸν ὄντα, τοῦτον καὶ προεnθυμεῖσθαι καὶ θέλειν, δι' ὃν καὶ πάντας ἡμᾶς ποιεῖ. Ταῦτα μὲν οὖν τῶν αἰρετικῶν ἔμετοι καὶ ναυτίαι.

31. Οὐ μὲν τό γε τῆς ἀληθείας φρόνημα δεῖ σιωπᾶν, ἀλλὰ μάλιστα τοῦτο καὶ μεγαληγορεῖν πρέπει. Ὁ τοῦ Θεοῦ γὰρ Λόγος οὐ δι' ἡμᾶς γέγονεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἡμεῖς δι' αὐτὸν γεγόναμεν, καὶ 'ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα' οὐδὲ διὰ τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν οὗτος, ὧν δυνατὸς, ὑπὸ μόνου τοῦ Πατρὸς γέγονεν, ἢ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὄργανον δημιουργήσῃ· μὴ γένοιτο! οὐκ ἔστιν οὕτως. Καὶ γὰρ καὶ εἰ δόξαν ἦν τῷ Θεῷ μὴ ποιῆσαι τὰ γενητὰ, ἀλλ' ἦν οὐδὲν ἦπτον ὁ Λόγος 'πρὸς τὸν Θεόν,' καὶ ἐν αὐτῷ ἦν ὁ Πατήρ. Τὰ μέντοι γενητὰ ἀδύνατον ἦν χωρὶς τοῦ Λόγου γενέσθαι· οὕτω γὰρ καὶ γέγονε δι' αὐτοῦ, καὶ εἰκότως. Ἐπειδὴ γὰρ Λόγος ἐστὶν ἴδιος φύσει τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱὸς, ἐξ αὐτοῦ τέ ἐστι, καὶ 'ἐν αὐτῷ' ἐστίν, ὡς εἶπεν αὐτός· οὐκ ἡδύνατο μὴ δι' αὐτοῦ γενέσθαι τὰ δημιουργήματα. Καθάπερ γὰρ τὸ φῶς τῷ ἀπαυγασmati τὰ πάντα φωτίζει, καὶ ἄνευ τοῦ ἀπαυγασματος οὐκ ἂν τι φωτισθείη, οὕτω καὶ ὁ Πατήρ, ὡς διὰ χειρὸς, ἐν τῷ Λόγῳ εἰργάσατο τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐδὲν ποιεῖ. Εἶπε γοῦν ὁ Θεὸς, ὡς καὶ Μωσῆς ἐμνημόνευσε· 'Γενήθῃτω φῶς,' καὶ, 'Συναχθήτω τὸ ὕδωρ,' καὶ, 'Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ,'

Col. i. 16.

John i. 1.

Ib. x. 38.

Gen. i. 3, 9,
11, 20.

P^a. xxxii.
(xxxiii.) 9.

Isa. ix. 6.

Gen. i. 3, 7, 9,
11, 15.

Ib. xv. 8.

Exod. iv. 13,
Ib. iii. 13.

Zech. i. 17.

Ib. 12.

καί· 'Ποιήσωμεν ἄνθρωπον' ὡς καὶ ὁ ἅγιος ψάλλει Δαυΐδ·
'Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.'
Εἶπε δὲ οὐχ ἵνα ὡς ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὑπουργός τις ἀκούσῃ, καὶ
μαθὼν τὸ βούλημα τοῦ λέγοντος ἀπελθὼν ἐργάσῃται. Τοῦτο
γὰρ τῶν μὲν κτισμάτων ἴδιον, ἐπὶ δὲ τοῦ Λόγου τοῦτο νοεῖν ἢ
λέγειν ἀπρεπές. "Ἐστὶ γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δημιουργός, καὶ
ποιητικός, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἢ τοῦ Πατρὸς βουλή. Διὰ τοῦτο
γοῦν οὐκ εἶπεν ἢ θεία Γραφή, ὅτι ἤκουσε καὶ ἀπεκρίνατο ὁ
ἀκούων, πῶς ἢ ποῖα βούλεται τὰ γινόμενα γενέσθαι· ἀλλὰ
μόνον εἶπεν ὁ Θεός, 'Γενηθήτω' καὶ ἐπήγαγε, 'Καὶ ἐγένετο
οὕτω.' Τὸ γὰρ δόξαν καὶ βουλευθὲν εὐθὺς ἐγίνετο τῷ Λόγῳ
καὶ ἀπηρτίζετο. "Ὅταν μὲν γὰρ ὁ Θεὸς ἄλλοις ἢ ἀγγέλοις
ἐντέλληται, ἢ τῷ Μωσῇ ὁμιλῇ, ἢ τῷ Ἀβραάμ ἐπαγγέλληται·
τότε ὁ ἀκούων ἀποκρίνεται καὶ ὁ μὲν λέγει· 'Κατὰ τί γνώ-
σομαι;' ὁ δέ· 'Προχείρεισαι ἄλλον' καὶ πάλιν· 'Ἐὰν ἐρωτή-
σωσί με, τί ὄνομα αὐτῷ; τί ἐρῶ πρὸς αὐτούς;' Καὶ ὁ ἄγγελος
τῷ μὲν Ζαχαρίᾳ ἔλεγε· 'Τάδε λέγει Κύριος·' τὸν δὲ Κύριον
ἡρώτα· 'Κύριε παντόκρατορ, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσῃς τὴν
'Ιερουσαλήμ;' καὶ ἐκδέχεται ἀκοῦσαι λόγους· 'καλοὺς καὶ παρα-
κλητικούς.' Ἐχει γὰρ τούτων ἕκαστος τὸν μεσίτην Λόγον, καὶ
τὴν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ τὴν γνωρίζουσιν τὸ βούλημα τοῦ Πατρὸς.
"Ὅταν δὲ ἐργάζηται αὐτὸς, καὶ κτίξῃ ὁ Λόγος, οὐκ ἔστιν ἐκεῖ
ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις· ἐν αὐτῷ γὰρ ἔστιν ὁ Πατήρ, καὶ ὁ
Λόγος ἐν τῷ Πατρί· ἀλλ' ἀρκεῖ τὸ βούλεσθαι, καὶ τὸ ἔργον
γίνεται· ἵνα τοῦ μὲν βουλήματος ἢ γνώρισμα δι' ἡμᾶς τὸ,
'εἶπε,' τὸ δὲ, 'καὶ ἐγένετο οὕτω,' τό τε ἔργον σημαίνεται τὸ
διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας, ἐν ᾗ καὶ ἡ βουλήσῃς ἐστὶ τοῦ
Πατρὸς. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ, 'Εἶπεν ὁ Θεός,' ἐν τῷ Λόγῳ γνωρί-
ζεται· 'Πάντα γὰρ,' φησὶν, 'ἐν Σοφίᾳ ἐποίησας·' καὶ, 'Τῷ
Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν,' καὶ, 'Εἰς Κύριος Ἰησοῦς
Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.

Ps. ciii. (civ.)
24.
Ib. xxxii.
(xxxiii.) 6.
1 Cor. viii. 6.

32. Ἀπὸ δὴ τούτων ἔστι συννοῶν, ὡς οὐ πρὸς ἡμᾶς ἔχουσιν
τὴν μάχην οἱ Ἀρειανοὶ περὶ τῆς αἰρέσεως, ἀλλὰ σχηματίζονται
μὲν πρὸς ἡμᾶς, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν Θεότητα μάχονται. Εἰ μὲν
γὰρ ἡμῶν ἦν ἡ φωνὴ ἢ λέγουσα· 'Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου,'
μικρὰ ἦν αὐτοῖς ἢ παρ' ἡμῶν μέψις· εἰ δὲ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἡ
φωνή, καὶ οἱ μὲν μαθηταὶ ἤκουσαν, αὐτὸς δὲ ὁ Υἱὸς περὶ ἑαυτοῦ
λέγει· 'Πρὸ δὲ πάντων, βουνῶν γεννᾷ με·' πῶς οὐ κατὰ τοὺς
μυθεομένους γίγαντας καὶ αὐτοὶ νῦν θεομαχοῦσι, 'τὴν γλῶτταν'
ἔχοντες, ὡς εἶπεν ὁ ψάλλων, 'μάχαιραν ὀξεῖαν' εἰς ἀσέβειαν;
Οὔτε γὰρ τὴν φωνὴν τοῦ Πατρὸς ἐφοβήθησαν, οὔτε τοῦ Σωτῆρος
ᾗδέσθησαν τὰ ῥήματα· ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἁγίοις ἐπέισθησαν, τοῦ

Matt. xvii. 5.

Prov. viii. 25.

Ps. lvi. lvii. 4.

μὲν γράφοντος· ^{Heb. i. 3.} “Ὁς ὦν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τοῦ Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ Σοφία.” τοῦ δὲ ψάλλοντος· ^{1 Cor. i. 24.} “Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτὶ σου ὠφόμεθα φῶς,” καὶ ^{Ps. xxxv. (xxxvi.) d.} “Πάντα ἐν Σοφίᾳ ἐποίησας,” καὶ ^{1h. ciii. (clv.) 24.} τῶν μὲν προφητῶν λεγόντων· “Καὶ ἐγένετο Λόγος Κυρίου πρὸς μέ,” τοῦ δὲ Ἰωάννου, ^{Jer. ii. 1.} “Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος,” καὶ τοῦ Λουκᾶ, ^{John i. 1.} “Καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ’ ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρεταὶ γενόμενοι τοῦ Λόγου,” ὡς καὶ πάλιν Δαυὶδ λέγει· ^{Luke i. 2.} “Ἀπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς.” Ταῦτα γὰρ πάντα τὴν μὲν Ἀρειανὴν αἵρεσιν στηλιτεύει πανταχοῦ, τὴν δὲ τοῦ Λόγου αἰδιότητα σημαίνει, καὶ ὅτι οὐ ξένος, ἀλλ’ ἴδιος τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἐστί. Πότε γὰρ εἶδε τις φῶς χωρὶς τοῦ ἀπαυγασματος; ^{1st. cvi. (cvii.) 20.} Ἡ τίς τολμᾷ λέγειν ἀλλότριον εἶναι τὸν χαρακτὴρα τῆς ὑποστάσεως; ἢ πῶς οὐ μαίνεται πλέον ὁ κᾶν ἐνθυμούμενος ἄλογον καὶ ἄσοφόν ποτε τὸν Θεόν; Τοιαῦτα γὰρ τὰ παραδείγματα καὶ τοιαύτας τὰς εἰκόνας ἔθηκεν ἡ Γραφή, ἵν’ ἐπειδὴ ἀδύνατός ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις περὶ Θεοῦ καταλαβεῖν, κᾶν ἐκ τούτων ὀλιγοστώως πως καὶ ἀμυδρῶς, ὡς ἐφικτόν ἐστι, διανοεῖσθαι δυναθῶμεν. Καὶ ὥσπερ περὶ τοῦ εἶναι Θεὸν καὶ πρόνοιαν αὐτάρκης ἡ κτίσις πρὸς τὴν γυνῶσιν· “Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται” καὶ οὐ φωνὰς ἀπαιτοῦντες παρ’ αὐτῶν μαρθάνομεν, ἀλλ’ ἀκούοντες μὲν τῶν Γραφῶν πιστεύομεν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν τάξιν τῶν πάντων θεωροῦντες καὶ τὴν ἁρμονίαν, ἐπιγινώσκομεν τοῦτον εἶναι πάντων ποιητὴν καὶ Δεσπότην καὶ Θεόν, τούτου τε τὴν εἰς πάντα πρόνοιαν τε θαυμαστήν καὶ ἡγεμονίαν καταλαμβάνομεν· τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ θεότητος ἱκανῶν ὄντων τῶν προειρημένων ῥητῶν, περιττὸν, μᾶλλον δὲ καὶ μανίας πλέον ἐστὶν ἀμφιβάλλειν, καὶ αἰρετικῶς πυνθάνεσθαι, “Πῶς οὖν δύναται αἰδιῶς εἶναι ὁ Υἱός; ἢ πῶς δύναται ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Πατρὸς, καὶ μὴ μέρος εἶναι; τὸ γὰρ ἕκ τινος εἶναι λεγόμενον μέρος ἐστὶν αὐτοῦ· τὸ δὲ μεριζόμενον οὐκ ἐστὶν ὁλόκληρον.”

33. Ταῦτα γὰρ τῶν ἑτεροδόξων ἐστὶ τὰ σοφὰ κακουργήματα. Καὶ εἰ καὶ φθάσαντες ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διηλέξαμεν τὴν ἐν τούτοις αὐτῶν κενολογίαν, ὅμως καὶ τούτων τῶν ῥητῶν ἡ ἀκρίβεια, καὶ τῶν παραδειγμάτων ἡ διάνοια διελέγχει τὴν σκιαγραφίαν τοῦ μιαιροῦ δόγματος αὐτῶν. Ὁρῶμεν γὰρ τὸν λόγον αἰετοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ὄντα, καὶ τῆς οὐσίας ἴδιον, οὐ καὶ ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ μὴ ἔχοντα τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον. Ὁρῶμεν καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ ἡλίου ἰδιόν τε αὐτοῦ ὄν, καὶ μὴ διαιρουμένην μηδὲ μειουμένην τὴν οὐσίαν τοῦ ἡλίου· ἀλλ’ αὐτὴν τε ὁλόκληρον οὔσαν, καὶ τὸ ἀπαύγασμα τέλειον καὶ ὁλόκληρον, καὶ

μη μειοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ φωτός, ἀλλ' ὡς γέννημα ἀληθινὸν ἐξ αὐτοῦ. Συννοῶμεν καὶ τὸν Υἱὸν οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννώμενον, καὶ ὁλόκληρον μένοντα τὸν Πατέρα, τὸν δὲ χαρακτηριστὴρα τῆς ὑποστάσεως αἰεὶ ὄντα, ἐμφέρειάν τε καὶ εἰκόνα ἀπαράλλακτον σώζοντα πρὸς τὸν Πατέρα· ὡς τὸν ἰδόντα τοῦτον, ὁρᾶν ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ὑπόστασιν, ἧς καὶ χαρακτήρ ἐστιν. Ἐκ τε τῆς ἐνεργείας τοῦ χαρακτήρος διανοοῦμεθα τὴν τῆς ὑποστάσεως ἀληθῶς θεότητα· τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ διδάσκων ἔλεγεν· 'Ὁ μένων ἐν ἐμοί, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ.' John xiv. 10. καί· 'Εγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν' καί· 'Εγὼ ἐν τῷ Ib. x. 30. Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί.' Οὐκοῦν ἡ Χριστομάχος αἵρεσις Ib. xiv. 10 πειρασάτω πρῶτον τὰ ἐν τοῖς γεννητοῖς παραδείγματα διελεῖν καὶ εἰπεῖν, 'ἦν ποτε ὁ ἥλιος χωρὶς τοῦ ἀπαύγασματος' ἢ, ὅτι 'τοῦτο οὐκ ἔστι τῆς τοῦ φωτός οὐσίας ἴδιον' ἢ, 'ἴδιον μὲν ἔστι, κατὰ διαίρεσιν δὲ μέρος ἐστὶ τοῦτο τοῦ φωτός·' καὶ πάλιν διελέτω τὸν λόγον, καὶ εἰπάτω τοῦτον ἀλλότριον εἶναι τοῦ νοῦ· ἢ, ὅτι 'ποτὲ οὐκ ἦν,' ἢ, 'οὐκ ἔστιν ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ' ἢ, 'ὅτι μέρος κατὰ διαίρεσιν ἐστιν οὗτος ἐκείνου.' Περὶ δὲ τοῦ χαρακτήρος καὶ τοῦ φωτός καὶ τῆς δυνάμεως, οὕτω διελέτω ὡς ἐπὶ τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἀπαύγασματος· καὶ τότε περὶ ὧν ἐὰν θελήσῃ φανταζέσθω. Εἰ δὲ ἀδύνατος αὐτοῖς ἐκείνοις ἡ τόλμα, πῶς οὐ μαίνονται μεγάλως, εἰς τὰ ὑπερέκεινα τῶν γενητῶν καὶ τῆς ἐαυτῶν φύσεως μάτην ἐπεκτείνοντες ἑαυτοὺς, καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντες;

34. Εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ τούτων τῶν γενητῶν καὶ σωματικῶν εὐρίσκεται τὰ γεννήματα μὴ 'μέρη ὄντα τῶν οὐσιῶν ἐξ ὧν εἰσι,' μηδὲ 'παθητικῶς' ὑφιστάμενα, μηδὲ 'μειοῦντα τὰς οὐσίας τῶν γονέων,' πῶς πάλιν οὐ μαίνονται, ἐπὶ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ ζητοῦντες καὶ ὑπονοοῦντες μέρη καὶ πάθη, διαιρέσεις δὲ προσάπτουντες τῷ ἀπαθεί καὶ ἀναλλοιώτῳ Θεῷ, ἵνα τὰς ἀκοὰς ἐν τούτοις ταρασσῶσι τῶν ἀκραιοτέρων, καὶ διαστρέψωσιν ἀπὸ τῆς ἀληθείας; Τίς γὰρ ἀκούων 'υἱόν,' οὐκ ἐνθυμεῖται τὸ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας; τίς δὲ, ἀκούσας, ὅτε κατηχεῖτο κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὅτι 'ὁ Θεὸς Υἱὸν ἔχει, καὶ τῷ ἰδίῳ Λόγῳ τὰ πάντα πεποίηκεν,' οὐχ οὕτως ἐδέξατο κατὰ τὴν διάνοιαν ὡς νῦν ἡμεῖς φρονοῦμεν; τίς, ὅτε γέγονεν ἡ μιὰ τῶν Ἀρειανῶν αἵρεσις, οὐκ εὐθὺς, ἀκούσας ἃ λέγουσιν, ἐξενίσθη, ὡς ἀλλότρια λεγόντων αὐτῶν, καὶ παρὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς σπαρέντα λόγον ἐπισπειρόντων; Τὸ μὲν γὰρ σπειρόμενόν ἐστιν ἐξ ἀρχῆς ἐκάστη ψυχῇ, ὅτι ὁ Θεὸς Υἱὸν τὸν Λόγον, τὴν Σοφίαν, τὴν δύναμιν ἔχει, καὶ ταῦτά ἐστιν αὐτοῦ εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα· φύεται δὲ εὐθὺς ἐκ τῶν ῥηθέντων τὸ 'αἰεὶ,' τὸ 'ἐκ τοῦ Πατρὸς,' τὸ 'ὅμοιον,' τὸ 'ἰδίον τοῦ γεννήματος τῆς οὐσίας' καὶ οὐδεμία περὶ 'κτίσματος'

ἡ 'ποιήματος' ἐν τούτοις ἔννοια. "Οτε δὲ 'ἐχθρὸς ἀνθρώπος' κοι-
 Matt. xiii. 25. μωμένων τῶν ἀνθρώπων ἐπέσπειρε τὸ, 'κτίσμα,' καὶ τὸ, 'ἦν ποτε
 ὅτε οὐκ ἦν,' καὶ τὸ, 'πῶς οὖν δύναται;' τότε λοιπὸν ὡς ζιζάνιον
 γέγονεν ἡ κακοῦργος αἵρεσις τῶν Χριστομάχων· καὶ εὐθὺς, ὡς
 ἐρρημωθέντες πάσης ὀρθῆς φρονήσεως, δίκην ληστῶν περιεργά-
 ζονται καὶ λέγειν τολμῶσι· 'Πῶς οὖν δύναται ὁ Υἱὸς αἰδιῶς
 συνυπάρχειν τῷ Πατρὶ; καὶ γὰρ οἱ ἄνθρωποι μετὰ χρόνον ἐξ
 ἀνθρώπων υἱοὶ γίνονται· καὶ ὁ μὲν πατὴρ τριάκοντα ἔτων ἔστιν,
 ὁ δὲ υἱὸς ἀρχὴν ἔχει τότε γεννηθεὶς· καὶ ὅλως πᾶς υἱὸς ἀνθρώ-
 που οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῆ.' Πάλιν τε ψιθυρίζουσι· 'Πῶς δύνα-
 ται ὁ Υἱὸς Λόγος εἶναι, ἡ ὁ Λόγος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ; 'Ο γὰρ
 ἀνθρώπων λόγος ἐκ συλλαβῶν συγκείμενος, μόνον ἐσήμανε τὸ
 βούλημα τοῦ λαλήσαντος, καὶ εὐθὺς πέπαιται καὶ ἡφάνισται.'

35. 'Εκεῖνοι μὲν οὖν, ὥσπερ ἐπιλαθόμενοι τῶν προλεχθέντων
 κατ' αὐτῶν ἐλέγχων, τοιοῦτοις πάλιν 'ἑαυτοὺς' δεσμοῖς ἀσεβείας
 i Tim. vi. 10. 'περιπείροντες' διαλογίζονται τοιαῦτα· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας λόγος
 ἐλέγχει τούτους οὕτως. Εἰ μὲν περὶ ἀνθρώπου τινὸς διαλογί-
 ζονται, ἀνθρωπίνως καὶ περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ
 λογιζέσθωσαν· εἰ δὲ περὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ κτίσαντος τοὺς ἀνθρώ-
 πους, μηκέτι ἀνθρωπίνως, ἀλλὰ ἄλλως ὑπὲρ τὴν τῶν ἀνθρώπων
 φύσιν διανοεῖσθωσαν. 'Οποῖος γὰρ ἂν ἦ ὁ γεννῶν, τοιοῦτον
 ἀνάγκη καὶ τὸ γέννημα εἶναι· καὶ ὁποῖος ἂν ἦ ὁ τοῦ Λόγου
 Πατὴρ, τοιοῦτος ἂν εἴη καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ. 'Ο μὲν οὖν ἀνθρώ-
 πος ἐν χρόνῳ γεννώμενος, ἐν χρόνῳ καὶ αὐτὸς γεννᾷ τὸ τέκνον·
 καὶ ἐπειδὴ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γέγονε, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ
 παύεται, καὶ οὐ μένει· 'ὁ δὲ Θεὸς οὐχ ὡς ἀνθρωπὸς ἐστι·' τοῦτο
 γὰρ εἶπεν ἡ Γραφή· ἀλλ' 'ὢν ἐστι' καὶ αἰεὶ ἐστι· διὰ τοῦτο καὶ ὁ
 Λόγος αὐτοῦ ὢν ἐστι, καὶ αἰδιῶς ἐστὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς
 ἀπαύγασμα φωτός. Καὶ ὁ μὲν τῶν ἀνθρώπων λόγος ἐκ συλ-
 λαβῶν ἐστὶ συγκείμενος, καὶ οὔτε ζῇ, οὔτε τι ἐνεργεῖ, ἀλλὰ
 μόνον ἐστὶ σημαντικὸς τῆς τοῦ λαλοῦντος διανοίας, καὶ μόνον
 ἐξῆλθε, καὶ παρήλθε μηκέτι φαινόμενος, ἐπειδὴ οὐδὲ ἦν ὅλως,
 πρὶν λαλῆθῆ· διὸ οὔτε ζῇ, οὔτε τι ἐνεργεῖ, οὔτε ὅλως ἀνθρωπὸς
 ἐστὶν ὁ τῶν ἀνθρώπων λόγος· πᾶσχει δὲ τοῦτο, καθὰ προείπον,
 ἐπεὶ καὶ ὁ τοῦτον γεννῶν ἀνθρώπος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἔχει τὴν
 φύσιν· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐχ, ὡς ἂν τις εἴποι, 'προφορικός'
 ἐστὶν, οὐδὲ ψόφος ῥημάτων, οὐδὲ τὸ προστάξαι Θεὸν, τοῦτό
 ἐστὶν 'ὁ Υἱός·' ἀλλ' ὡς φωτὸς ἀπαύγασμα, οὕτως ἐστὶ γέννημα
 τέλειον ἐκ τελείου. Διὸ καὶ Θεὸς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ· καὶ
 'Θεὸς' γὰρ 'ἦν,' φησὶν, 'ὁ Λόγος.' Καὶ οἱ μὲν λόγοι τῶν John I. 1.
 ἀνθρώπων οὐδὲν εἰσιν εἰς ἐνέργειαν· διὸ οὐδὲ διὰ λόγων, ἀλλὰ
 διὰ χειρῶν ἀνθρώπος ἐργάζεται, ὅτι αὐταὶ μὲν ὑπάρχουσιν, ὁ δὲ

λόγος αὐτῶν οὐχ ὑφίσταται. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, 'ζῶν ἐστὶν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργῆς, καὶ Hol., iv, 12, 13. τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ δεικνύμενος ἄκρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμών τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας· καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ· πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος.' Δημιουργὸς οὖν ἐστὶ, καὶ 'χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν,' οὐδὲ δυνατόν τι γίνεσθαι χωρὶς αὐτοῦ.

36. Οὐ δεῖ δὲ ζητεῖν, 'διὰ τί μὴ τοιοῦτος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος οἶος καὶ ὁ ἡμέτερος·' ἐπεὶ μὴ τοιοῦτος ὁ Θεὸς οἶοι καὶ ἡμεῖς, ὡς προεῖρηται· ἀλλ' οὐδὲ πρέπει ζητεῖν 'πῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ Λόγος, ἢ πῶς ἀπαύγασμά ἐστι τοῦ Θεοῦ, ἢ πῶς γεννᾷ ὁ Θεὸς, καὶ τίς ὁ τρόπος τῆς τοῦ Θεοῦ γεννήσεως·' μαίνοιτο γὰρ ἂν τις τοιαῦτα τολμῶν, ὅτι πρᾶγμα ἄρρήτον καὶ φύσεως ἰδίου Θεοῦ, μόνῳ τε αὐτῷ καὶ τῷ Ὑῖῳ γινωσκόμενον, ἀξιοῖ λόγοις αὐτὸ ἐρμηνευθῆναι· ἴσον γάρ ἐστι τοὺς τοιούτους ζητεῖν, 'ποῦ ὁ Θεός, καὶ πῶς ἐστὶν ὁ Θεός, καὶ ποταπός ἐστιν ὁ Πατήρ.' Ἀλλ' ὥσπερ τὸ τοιοῦτο ἐρωτᾷν ἀσεβές ἐστὶ, καὶ ἀγνοούντων τὸν Θεόν, οὕτω καὶ οὐ θέμις οὐδὲ περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γεννήσεως τοιαῦτα τολμᾶν, οὐδὲ τῇ ἑαυτῶν φύσει καὶ ἀσθενείᾳ συμμετρεῖν τὸν Θεόν καὶ τὴν τούτου Σοφίαν· ἀλλ' οὐδὲ διὰ τοῦτο καὶ παρὰ τὴν ἀλήθειαν νοεῖν προσήκει· οὐδὲ εἰ ἀπορεῖ τις ζητῶν περὶ τούτων, ὀφείλει καὶ ἀπιστεῖν τοῖς γεγραμμένοις. Βέλτιον γὰρ ἀποροῦντας σιωπᾶν καὶ πιστεῦειν, ἢ ἀπιστεῖν διὰ τὸ ἀπορεῖν· διότι ὁ μὲν ἀπορῶν δύναται πως καὶ συγγνώμην ἔχειν, ὅτι ὕλως κἂν ζητήσας ἡρέμησεν· ὁ δὲ διὰ τὸ ἀπορεῖν ἐπινοῶν ἑαυτῷ τὰ μὴ δέοντα, καὶ τὰ μὴ ἄξια περὶ Θεοῦ φθεγγόμενος, ἀσύγγνωστον ἔχει τῆς τόλμης τὴν δίκην. Δύναται γὰρ καὶ τῶν τοιούτων ἀποριῶν ἔχειν τινὰ παραμυθίαν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, ὥστε λαμβάνειν μὲν καλῶς τὰ γεγραμμένα, νοεῖν δὲ ὡς ἐν παραδείγματι τὸν ἡμέτερον λόγον· ὅτι ὥσπερ οὗτος ἴδιος ἐξ ἡμῶν ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐξῴθεν ἡμῶν ἔργον, οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἴδιός ἐστιν ἐξ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔστι ποίημα, οὐδὲ ὡς ὁ τῶν ἀνθρώπων λόγος· ἐπεὶ καὶ τὸν Θεὸν ἀνάγκη νοεῖν ἀνθρωπον. Ἴδον γὰρ πάλιν τῶν μὲν ἀνθρώπων πολλοὶ καὶ διάφοροι λόγοι καθ' ἡμέραν παρέρχονται, διὰ τὸ τοὺς πρώτους μὴ μένειν, ἀλλ' ἰφανίζεσθαι. Γίνεται δὲ πάλιν τοῦτο, ἐπεὶ καὶ οἱ τούτων ἀτέρες, ἀνθρωποι ὄντες, παρερχομένους μὲν ἔχουσι τὰς ἡλικίας, τὰ δὲ νοήματα ἐπερχόμενα· καὶ πρὸς ἃ λογιζονται καὶ ἐπιλογίζονται, τοιαῦτα καὶ φθέγγονται· ὥστε καὶ πολλοὺς λόγους ἔχειν, καὶ μετὰ τοὺς πολλοὺς μηδένα τούτων ὅλως· πέπανται γὰρ ὁ

λαλῶν, καὶ ὁ λόγος εὐθὺς ἀνήλωται. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος εἰς ἔστι καὶ ὁ αὐτὸς, καὶ, ὡς γέγραπται, 'ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα διαμένει,' μὴ ἀλλοιούμενος, μηδὲ πρῶτος ἢ δεύτερος ἐτέρου, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ὑπάρχων ἀεί. Ἐπρεπε γάρ, ἐνὸς ὄντος τοῦ Θεοῦ, μίαν εἶναι καὶ τὴν εἰκόνα, καὶ ἓνα τὸν τούτου Λόγον, καὶ μίαν τὴν τούτου Σοφίαν.

37. Διὸ καὶ θαυμάζω, πῶς, ἐνὸς ὄντος τοῦ Θεοῦ, οὗτοι κατὰ τὰς ἰδίας ἐπινοίας πολλὰς εἰκόνας καὶ σοφίας καὶ λόγους εἰσάγουσι, καὶ ἄλλον μὲν εἶναι τὸν ἴδιον καὶ φύσει Λόγον τοῦ Πατρὸς λέγουσιν, ἐν ᾧ καὶ τὸν Υἱὸν πεποίηκε, τὸν δὲ ἀληθῶς Υἱὸν κατ' ἐπίνοιαν μόνον λέγεσθαι 'Λόγον,' ὡς 'ἄμπελον,' καὶ 'ὄδον,' καὶ 'θύραν,' καὶ 'ξύλον ζωῆς.' 'Σοφίαν' τε ὀνόματι λέγεσθαι αὐτόν φασιν, ἄλλην μέντοι εἶναι τὴν ἰδίαν καὶ ἀληθινὴν Σοφίαν τοῦ Πατρὸς, τὴν ἀγεννήτως συνυπάρχουσαν αὐτῷ, ἐν ᾗ καὶ τὸν Υἱὸν ποιήσας, ὠνόμασε κατὰ μετουσίαν ἐκείνης 'σοφίαν' αὐτόν. Ταῦτα δὲ οὐχ ἕως λόγων μόνον αὐτοῖς ἔφθασεν, ἀλλ' Ἀρειοὺς μὲν ἐν τῇ ἑαυτοῦ 'Θαλείᾳ' συνέθηκεν, ὁ δὲ σοφιστὴς Ἀστέριος ἔγραψεν, ἅπερ καὶ ἐν τοῖς προτέροις εἵπομεν, οὕτως· 'Οὐκ εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος Χριστὸν κηρύσσειν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἀλλὰ δῖχα τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης, δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν· ἄλλην μὲν εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δύναμιν τὴν ἐμφυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγεννήτως κηρύσσων, γεννητικὴν μὲν οὖσαν δηλονότι τοῦ Χριστοῦ, δημιουργικὴν δὲ τοῦ παντὸς κόσμου, περὶ ἧς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ διδάσκων λέγει· 'Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἣ τε αἰδὶος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης.' Ὡςπερ γὰρ τὴν εἰρημένην ἐνταῦθα θεϊότητα οὐκ ἂν τις φαίη Χριστὸν εἶναι, ἀλλ' αὐτὸν ὑπάρχειν τὸν Πατέρα· οὕτως οἶμαι καὶ ἡ αἰδὶος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης, οὐχ ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ἀλλ' ὁ γεννήσας ὑπάρχει Πατήρ. Ἀλλην δὲ δύναμιν καὶ σοφίαν διδάσκει Θεοῦ εἶναι διὰ Χριστοῦ δεικνυμένην.' Καὶ μετ' ὀλίγα ὁ αὐτὸς Ἀστέριος φησι· 'Καίτοι γε ἡ μὲν αἰδὶος αὐτοῦ δύναμις καὶ σοφία, ἦν ἀναρχόν τε καὶ ἀγέννητον οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνονται λογισμοί, μία ἂν εἴη δῆπουθεν καὶ ἡ αἰ· ἡ' πολλὰ δὲ αἰ καθ' ἕκαστον ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσαι, ὧν πρωτότοκος καὶ μονογενὴς ὁ Χριστός· πᾶσαι γε μὴν ὁμοίως εἰς τὸν κεκτημένον ἀνήρτηνται· καὶ πᾶσαι δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ κτίσαντος καὶ χρωμένου καλοῦνται δικαίως· οἷον ὁ μὲν προφήτης τὴν ἀκρίδα, δίκην τῶν ἀνθρωπίνων ἁμαρτημάτων θεήλατον γινομένην, οὐ δύναμιν μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλην φησὶν ὑπ' αὐτοῦ προσαγορεύεσθαι τοῦ Θεοῦ· ὁ δέ γε μακάριος Δαυὶδ ἐν πλείοσι τῶν ψαλμῶν οὐκ ἀγγέλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ

Rom. i, 20.

Joel ii, 25.

Ps. ciii. (ciii.)

21.

δυνάμεσιν αἰνεῖν παρακελεύεται τὸν Θεόν.³

38. Τοῦτο δὲ καὶ μόνον φθεγξάμενοι, πῶς οὐκ ἄξιοι παντὸς μίσους εἰσιν; Εἰ γὰρ, ὥς αὐτοὶ νομίζουσιν, οὐ διὰ τὴν ἐκ Πατρὸς γέννησιν καὶ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας Υἱὸς ἐστιν, ἀλλὰ διὰ τὰ λογικὰ Λόγος, καὶ διὰ τὰ σοφισζόμενα Σοφία, καὶ διὰ τὰ δυναμούμενα δύναμις λέγεται· πάντως που καὶ διὰ τοὺς νιοποιοιμένους Υἱὸς ἐκλήθη· καὶ τάχα διὰ τὰ ὄντα ἔχει καὶ τὸ εἶναι κατ' ἐπίνοιαν. Τί οὖν ἄρα λοιπόν ἐστιν αὐτός; Οὐδὲν γὰρ ἂν εἴη τούτων αὐτὸς, εἰ ὀνόματα μόνον ἐστὶν αὐτοῦ ταῦτα, καὶ μόνην τοῦ εἶναι φαντασίαν ἔχει, δι' ἡμᾶς καὶ τοῖς ὀνόμασι τούτοις καλλωπιζόμενος. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο διαβολικὴ μάλλον ἐστὶν ἀπόνοια, τάχα δὲ καὶ πλείον, ὅτι ἑαυτοὺς μὲν ἀληθῶς ὑφessestάναι θέλουσι, τὸν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγον ὀνόματι μόνον εἶναι νομίζουσιν. Πῶς δὲ οὐ τερατολογία αὐτῶν καὶ ταῦτα, λέγειν μὲν Σοφίαν συνυπάρχουσαν τῷ Πατρὶ, μὴ λέγειν δὲ ταύτην εἶναι τὸν Χριστόν, ἀλλὰ πολλὰς κτιστὰς δυνάμεις καὶ σοφίας εἶναι, τούτων δὲ μίαν εἶναι τὸν Κύριον, τὸν καὶ τῇ κάμπῃ καὶ τῇ ἀκρίδι παραβαλλόμενον παρ' αὐτῶν; Πῶς δὲ καὶ οὐ παροῦργοι, ὅτι, παρ' ἡμῶν μὲν ἀκούοντες συνυπάρχειν τὸν Λόγον τῷ Πατρὶ, γογγύζουσιν εὐθὺς φάσκοντες· 'Οὐκοῦν δύο ἀγέννητα λέγετε;' αὐτοὶ δὲ λέγοντες τὸ, 'Ἡ ἀγέννητος αὐτοῦ σοφία,' οὐχ ὁρῶσι κατ' αὐτῶν φθάνουσαν, ἣν αἰτιῶνται, ματαίαν μέμψιν; Καὶ γὰρ κακείνη πάλιν αὐτῶν ἡ διάνοια πῶς οὐ πάντα μωρὰ, λέγειν τὴν ἀγέννητον συνυπάρχουσαν τῷ Θεῷ Σοφίαν αὐτὸν εἶναι τὸν Θεόν; Τὸ γὰρ συνυπάρχον οὐχ ἑαυτῷ, τινὶ δὲ συνυπάρχει, ὥς περὶ τοῦ Κυρίου λέγουσιν οἱ εὐαγγελισταί, ὅτι συνῆν τοῖς μαθηταῖς· οὐ γὰρ ἑαυτῷ, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς συνῆν· εἰ μὴ ἄρα σύνθετον εἴποιεν τὸν Θεόν, ἔχοντα συμπεπλεγμένην ἢ συμπληρωτικὴν τῆς οὐσίας ἑαυτοῦ Σοφίαν, ἀγέννητον οὖσαν καὶ αὐτὴν, ἣν τινα καὶ δημιουργὸν αὐτοὶ ἀντεισάγουσι τοῦ κόσμου, ἵνα καὶ τοῦ δημιουργεῖν τὸν Υἱὸν ἀφέλονται. Πάντα γὰρ βιάζονται λέγειν, ἵνα μὴ περὶ τοῦ Κυρίου φρονήσωσιν ἐν ἀληθείᾳ.

39. Ποῦ γὰρ ὅλως εὔρυν παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ λεγόμενον, ἡ παρὰ τίνος ἦκουσαν, ὥς ὄντος ἄλλου Λόγου καὶ ἄλλης Σοφίας παρὰ τοῦτον τὸν Υἱόν, ἵνα καὶ τοιαῦτα ἑαυτοῖς ἀναπλάσσονται; Γέγραπται μὲν γάρ· 'Οὐχ οἱ λόγοι μου ὥσπερ πῦρ, ἡ πέλυξ κόπτων πέτραι,' καὶ ἐν ταῖς Παροιμίαις· 'Διδάξω δὲ ὑμᾶς ἐμοὺς λόγους.' Ἀλλὰ ταῦτα ἐντολαὶ καὶ προστάγματα εἰσιν, ἃ διὰ τοῦ ἰδίου καὶ μόνου ἀληθινοῦ Λόγου τοῖς ἀγίοις λελάληκεν ὁ Θεός, περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ ψάλλων· 'Ἐκ πάσης ὁδοῦ πονηρᾶς ἐκώλυσα τοὺς πόδας μου, ὅπως ἂν φυλάξω τοὺς λόγους σου.' Τὰ γοῦν τοιαῦτα σημαίνων ἄλλα παρ' ἑαυτὸν εἶναι ὁ Σωτὴρ, καὶ

Jer. xxiii, 29.

Prov. i, 23.

Ps. cxviii.
(cxix.) 101.

John vi, 63.

1h. i. 14.
1h. 3.

δι' ἑαυτοῦ εἶρηκε· 'Τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν.' Οὐ γὰρ δὴ οἱ τοιοῦτοι λόγοι γεννήματα ἢ υἱοὶ εἰσιν, οὐδὲ τοσοῦτοι δημιουργοὶ λόγοι, οὐδὲ τοσαῦται εἰκόνες τοῦ ἐνὸς Θεοῦ, οὐδὲ τοσοῦτοί εἰσιν οἱ γενόμενοι ἄνθρωποι ὑπὲρ ἡμῶν, οὐδὲ ὡς ἐκ πολλῶν τοιούτων εἰς ἑστίν ὁ γενόμενος κατὰ τὸν Ἰωάννην σὰρξ· ἀλλ' ὡς μόνος ὢν τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐνηγγελίσθη παρὰ τοῦ Ἰωάννου· 'Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο,' καὶ, 'Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο.' Διὸ καὶ περὶ αὐτοῦ μόνου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ἐνότητος αὐτοῦ γέγραπται καὶ δείκνυνται τὰ μαρτύρια, τοῦ μὲν Πατρὸς σημαίνοντος ἕνα εἶναι τὸν Υἱὸν, τῶν δὲ ἁγίων μαθόντων τοῦτο, καὶ λεγόντων ἕνα τὸν Λόγον εἶναι καὶ τοῦτον εἶναι Μονογενῆ· τὰ τε ἔργα τὰ δι' αὐτοῦ δείκνυνται· 'πάντα γὰρ' τὰ τε ὁρατὰ καὶ τὰ 'ἀόρατα δι' αὐτοῦ γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν.' Περὶ δὲ ἐτέρου ἢ ἄλλου τινὸς οὐ φαντάζονται, καὶ ἀναπλάσσονται ἑαυτοῖς λόγους ἢ σοφίας, ὧν οὔτε ὄνομα, οὔτε ἔργον σημαίνεται ἀπὸ τῆς Γραφῆς, ἢ παρὰ μόνων τούτων ὀνομάζεται. Τούτων γάρ ἐστιν ἐξεύρεμα καὶ Χριστομάχος ὑπόνοια, καὶ τῷ μὲν ὀνόματι τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας καταχρῶνται, ἕτερα δὲ ἑαυτοῖς ἀναπλάττοντες, ἀρνοῦνται τὸν ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ τὴν ὄντως καὶ μόνην Σοφίαν τοῦ Πατρὸς, καὶ Μανιχαίους λοιπὸν ζηλοῦσιν οἱ ἄθλιοι. Κάκεῖνοι γὰρ, τὰ μὲν ἔργα τοῦ Θεοῦ βλέποντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν τὸν μόνον ὄντα καὶ ἀληθινὸν Θεόν, ἕτερον δὲ ἑαυτοῖς ἀναπλάσσουν, οὐ μήτε ἔργον, μήτε τινὰ μαρτυρίαν ἀπὸ τῶν θείων λογίων δεικνύειν δύνανται.

40. Οὐκοῦν εἰ μήτε ἐν τοῖς θείοις λογίοις εὐρίσκεται ἄλλη σοφία παρὰ τοῦτον τὸν Υἱόν, μήτε παρὰ τῶν πατέρων ἡκούσαμέν τι τοιοῦτον, ὡμολόγηται δὲ καὶ γέγραπται παρὰ τούτων ἀγενήτως ἡ Σοφία συνυπάρχουσα τῷ Πατρὶ, ἰδία αὐτοῦ οὐσα, καὶ κόσμου δημιουργός· αὐτὸς ἂν εἴη ὁ Υἱὸς, ὁ καὶ κατ' αὐτοὺς αἰδίως συνυπάρχων τῷ Πατρὶ. Αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ δημιουργός, ὡς γέγραπται· 'Πάντα ἐν Σοφίᾳ ἐποίησας.' Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς Ἀστέριος, ὥσπερ ἐπιλαθόμενος ὢν πρότερον ἔγραψεν, ὑπτερον κατὰ τὸν Καϊάφαν ἄκων καὶ αὐτὸς πρὸς Ἑλλήνας ἐνιστάμενος, οὐκέτι μὲν πολλὰς σοφίας, οὐδὲ τὴν κάμπην ὀνομάζει, μίαν δὲ λοιπὸν ὁμολογεῖ, γράφων οὕτως· 'Εἰς μὲν ὁ Θεὸς Λόγος, πολλὰ δὲ τὰ λογικά· καὶ μία μὲν τῆς Σοφίας οὐσία τε καὶ φύσις, πολλὰ δὲ τὰ σοφὰ καὶ καλά.' Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν λέγει· 'Τίνες ἂν εἶεν οὗς παῖδας Θεοῦ προσαγορεύειν ἀξιούσιν; Οὐ γὰρ δὴ λόγους τε καὶ τούτους ὑπάρχειν φήσουσιν, οὐδὲ σοφίας εἶναι πλείονας ἐροῦσιν. Οὐ γὰρ δυνατόν, ἐνὸς ὄντος τοῦ Λόγου, καὶ μιᾶς ἀποδειχθείσης τῆς Σοφίας, τῷ πλήθει

τῶν παιδῶν τοῦ Λόγου τὴν οὐσίαν ἐπινέμειν, καὶ τῆς Σοφίας χαρίζεσθαι τὴν ἐπωνυμίαν.' Θαυμαστὸν τοίνυν οὐδὲν, εἰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν οἱ Ἀρειανοὶ μάχονται, ὅπου γε καὶ τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτοντες ἀλλήλοις συμπίπτουσι, ποτὲ μὲν λέγοντες πολλὰς εἶναι σοφίας, ποτὲ δὲ μίαν ἀποφαινώμενοι· καὶ ποτε μὲν τῇ κάμπῃ συνόπτουσι τὴν Σοφίαν, ποτὲ δὲ συνυπάρχειν τῷ Πατρὶ καὶ ἰδίαν αὐτοῦ λέγουσι· καὶ ἄλλοτε μὲν ἀγένητον μόνον τὸν Πατέρα, ἄλλοτε δὲ καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν ἀγένητον. Καὶ μάχονται μὲν ἡμῖν λέγουσιν 'αἰ εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον,' αὐτοὶ δὲ λέγοντες 'ἀγενήτως συνυπάρχειν τῷ Θεῷ τὴν Σοφίαν,' ἐπιλανθάνονται τῶν ἰδίων. Οὕτω πρὸς πάντα σκοτοδινώσι, τὴν μὲν ἀληθινὴν Σοφίαν ἀρνοῦμενοι, καὶ τὴν μὴ οὖσαν ἐξευρίσκοντες, ὥς οἱ Μανιχαῖοι πλάττοντες ἑαυτοῖς ἕτερον, καὶ τὸν ὄντα Θεὸν ἀρνοῦμενοι.

41. Ἀλλ' ἀκουέτωσαν μὲν αἱ ἄλλαι αἱρέσεις καὶ Μανιχαῖοι, ὅτι εἰς ἔστιν ὁ τοῦ μὲν Χριστοῦ Πατὴρ, τῆς δὲ κτίσεως δεσπότης καὶ ποιητὴς διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου· ἀκουέτωσαν δὲ ἰδίᾳ καὶ Ἀρειομανῖται, ὅτι εἰς ἔστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ μόνος ἴδιος καὶ γνήσιος ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ὦν Υἱός, καὶ ἀχώριστον ἔχων πρὸς τὸν Πατέρα ἑαυτοῦ τὴν ἐνότητα τῆς θεότητος, ὥς πολλάκις εἵπομεν, μαθόντες παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος. Ἐπεὶ εἰ μὴ οὕτως ἔχει, διὰ τί δι' αὐτοῦ κτίζει ὁ Πατὴρ, καὶ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται οἷς ἔαν θέλῃ, καὶ φωτίζει τούτους; ἢ διὰ τί καὶ ἐν τῇ τελειώσει τοῦ βαπτίσματος συγκατονομάζεται τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός; Εἰ μὲν γὰρ αὐτάρκης οὐκ ἔστιν ὁ Πατὴρ, ἀσεβὴς ἢ φωνή· εἰ δὲ αὐτάρκης (τοῦτο γὰρ θέμις εἰπεῖν) τίς ἢ χρεῖα τοῦ Υἱοῦ ἢ εἰς τὴν δημιουργίαν ἢ εἰς τὸ ἅγιον λουτρόν; Ποία γὰρ κοινωνία τῷ κτίσματι πρὸς τὸν κτίστην; ἢ διὰ τί τὸ πεποιημένον συναριθμεῖται τῷ ποιήσαντι εἰς τὴν τῶν πάντων τελείωσιν; ἢ διὰ τί καθ' ἡμᾶς ἢ πίστις εἰς ἓνα κτίστην καὶ εἰς ἓν κτίσμα παραδίδοται; Εἰ μὲν γὰρ ἵνα συναφθῶμεν τῇ θεότητι, τίς χρεῖα τοῦ κτίσματος; εἰ δὲ ἵνα ἐνωθῶμεν τῷ Υἱῷ κτίσματι ὄντι, περιττὴ καθ' ἡμᾶς ἢ ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ Υἱοῦ ὀνομασία· ὁ γὰρ αὐτὸν νιοποιήσας Θεὸς ἱκανός ἐστι καὶ ἡμᾶς νιοποιῆσαι. Ἄλλως τε εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ Υἱός, μᾶς οὕσης τῆς φύσεως τῶν λογικῶν κτισμάτων, οὐδεμία παρὰ κτίσματος κτίσμασι βοήθεια γενήσεται, διὰ τὸ πάντας δεῖσθαι τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ χάριτος. Ὀλίγα μὲν οὖν προλαβόντες εἵπομεν ὥς ἀκολουθῶς 'δι' αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα·' ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἡ ἀκολουθία πεποίηκεν ἡμᾶς μνημονεῦσαι, ἀναγκαῖον, ὥς γε νοῶ καὶ πεπίστευκα, λέγειν, οὐχ ὥς μὴ αὐτάρκους ὄντος τοῦ Πατρὸς, συκονομάζεται καὶ ὁ Υἱός, οὐδὲ ἀπλῶς καὶ ὥς

ἔτυχεν· ἀλλ' ἐπειδὴ Λόγος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδία Σοφία, ἀπαύγασμά τε ὦν αὐτοῦ, αἰεὶ ἐστι μετὰ τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦτο ἀδύνατον, παρέχοντος τοῦ Πατρὸς, μὴ ἐν τῷ Υἱῷ διδασθαι τὴν χάριν· ἐν τῷ Πατρὶ γάρ ἐστιν ὁ Υἱός, ὡς τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ φωτί. Οὐ γὰρ ὡς ἐνδεὴς ὁ Θεός, ἀλλ' ὡς Πατὴρ, 'τῇ ἑαυτοῦ Σοφίᾳ θεθεμελίωκε τὴν γῆν,' καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ Λόγῳ τὰ πάντα Prov. iii. 19. πεποίηκε, τό τε ἅγιον λουτρὸν ἐν τῷ Υἱῷ βεβαιοῖ. Ἐνθα γὰρ ὁ Πατὴρ, ἐκεῖ καὶ ὁ Υἱός ἐστιν· ὡς ἔνθα τὸ φῶς, ἐκεῖ καὶ τὸ ἀπαύγασμα. Καὶ ὥσπερ ἂν ὁ Πατὴρ ἐργάζεται, διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐργάζεται, καὶ λέγει αὐτὸς ὁ Κύριος· John v. 19. "Ἄ βλέπω τὸν Πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα καὶ ἐγὼ ποιῶ" οὕτω καὶ τοῦ βαπτίσματος διδομένου, ὃν βαπτίζει ὁ Πατὴρ, τοῦτον ὁ Υἱὸς βαπτίζει· καὶ ὃν ὁ Υἱὸς βαπτίζει, οὗτος ἐν Πνεύματι ἁγίῳ τελειοῦται. Πάλιν τε ὥσπερ τοῦ ἡλίου φαίνοντος, λέγοι ἂν τις καὶ τὸ ἀπαύγασμα φωτίζειν· ἐν γάρ ἐστι τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἐστι διελεῖν, οὐδὲ ἀποσχίσαι· οὕτως ἔνθα πάλιν ὁ Πατὴρ ἐστιν ἢ ὀνομάζεται, ἐκεῖ πάντως καὶ ὁ Υἱὸς ὑπάρχει· ὀνομάζεται δὲ ἐν τῷ βαπτίσματι ὁ Πατὴρ· ἀνάγκη καὶ τὸν Υἱὸν συγκατονομάζεσθαι.

42. Διὰ τοῦτο καὶ τοῖς ἁγίοις ἐπαγγελλόμενος, οὕτως ἔλεγεν· 'Ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν· καὶ πάλιν· "Ἰν' ὡς ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἑσμεν, κάκεινοι ἐν ὧσιν ἐν ἡμῖν." Καὶ ἡ διδομένη δὲ χάρις μία ἐστὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐν Υἱῷ διδομένη, ὡς ὁ Παῦλος διὰ πίσης ἐπιστολῆς γράφει· 'Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.' Δεῖ γὰρ τὸ φῶς εἶναι μετὰ τῆς αὐγῆς, Rom. i. 7;
1 Cor. i. 3;
Eph. i. 2. καὶ τὸ ἀπαύγασμα συνοραῖσθαι μετὰ τοῦ ἰδίου φωτός. "Οθεν Ἰουδαῖοι μετὰ τούτων· ἀρνούμενοι τὸν Υἱόν, οὐκ ἔχουσιν οὐδὲ τὸν Πατέρα·" 1 John ii. 23. 'καταλείψαντες γὰρ τὴν πηγὴν τῆς σοφίας,' ὡς ὀνειδίζων αὐτοὺς εἶπεν ὁ Βαροὺχ, ἀπέβαλον ἀφ' ἑαυτῶν καὶ τὴν ἐκ ταύτης Σοφίαν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· 'Χριστὸς γάρ,' φησὶν ὁ Ἀπόστολος, 'Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ Σοφία·' John xix. 10.
1 Cor. i. 24. λέγοντες· 'Οὐκ ἔχομεν βασιλεία εἰ μὴ Καίσαρα.' Ἰουδαῖοι μὲν οὖν ἔχουσι τῆς ἀρνήσεως τὰ ἐπίχειρα τῆς ἐπιτιμίας· ἀπόλεσαν γὰρ σὺν τῇ πόλει καὶ τὸν λογισμόν. Οὗτοι δὲ κινδυνεύουσι λοιπὸν καὶ περὶ αὐτὸ τὸ πλήρωμα τοῦ μυστηρίου· φημὶ δὴ τὸ βάπτισμα. Εἰ γὰρ εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δίδονται ἢ τελειῶσις, οὐ λέγουσι δὲ Πατέρα ἀληθινόν, διὰ τὸ ἀρνεῖσθαι τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ὅμοιον τῆς οὐσίας, ἀρνοῦνται δὲ καὶ τὸν ἀληθινὸν Υἱόν, καὶ ἄλλον ἑαυτοῖς ἐξ οὐκ ὄντων κτιστὸν ἀναπλάττοντες ὀνομάζουσι, πῶς οὐ παντελῶς κενὸν καὶ ἀλυσιτελὲς τὸ παρ' αὐτῶν διδομένον ἐστὶ, προσποιήσιν μὲν ἔχον, τῇ δὲ ἀληθείᾳ

μηδὲν ἔχον πρὸς εὐσέβειαν βοήθημα ; Οὐ γὰρ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν διδόασιν οἱ Ἀρειανοὶ, ἀλλ' εἰς κτίστην καὶ κτίσμα, καὶ εἰς ποιητὴν καὶ ποίημα. Ὡσπερ δὲ ἄλλο ἐστὶ κτίσμα παρὰ τὸν Υἱὸν, οὕτως ἄλλο ἂν εἴη τῆς ἀληθείας τὸ παρ' αὐτῶν νομιζόμενον διδοσθαι, κἂν τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, διὰ τὸ γεγραμμένον, ὀνομάζωιν προσποιῶνται. Οὐ γὰρ ὁ λέγων ἀπλῶς, 'Κύριε,' οὗτος καὶ δίδωσιν, ἀλλ' ὁ μετὰ τοῦ ὀνόματος καὶ τὴν πίστιν ἔχων ὀρθήν. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Σωτὴρ οὐχ ἀπλῶς ἐνετείλατο βαπτίζειν, ἀλλὰ πρῶτόν φησι, 'Μαθητεύσατε·' εἰθ' οὕτω· 'Βαπτίζετε εἰς ὄνομα Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος·' ἵν' ἐκ τῆς μαθήσεως ἢ πίστις ὀρθὴ γένηται, καὶ μετὰ πίστεως ἢ τοῦ βαπτίσματος τελείωσις προστεθῇ.